Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Groot schilderboek, waar in de schilderkonst in al haar deelen grondig werd onderweezen, ook door redeneeringen en printverbeeldingen verklaard : met voorbeelden uyt de beste konst-stukken der oude en nieuwe puyk-schilderen, bevestigd: en derzelver wel- en misstand aangeweezen

https://hdl.handle.net/1874/204485

Tot AMSTERDAM, by DAVID MORTIER. Boek-verkooper..

G. de Lairesse inv. Ph. Tiedeman delin. Gerd. Gouwen fecit.

GROOT

SCHILDERBOEK,

Waar in de

SCHILDERKONST

In al haar deelen grondig werd onderweezen, ook door Redeneeringen en Printverbeeldingen verklaard;

Met Voorbeelden uyt de beſte Konſt-ſtukken der

OUDE en NIEUWE PUYK-SCHILDEREN,

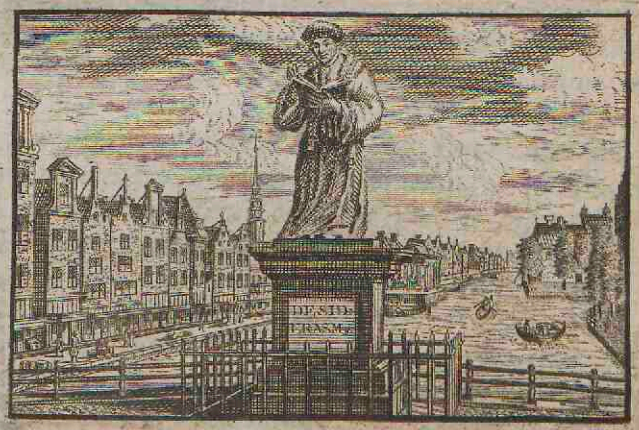
beveſtigd:

En derzelver Wel- en Misſtand aangeweezen.

DOOR

GERARD DE LAIRESSE, *Konſt-Schilder.*

EERSTE DEEL.

Tot AMSTERDAM,
By DAVID MORTIER, Boekverkooper.

MDCCXIV.

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

VOORREDEN

aan de Konstbeminnende

LEZERS.

HEt moet verwonderlyk aan de waereld voorkomen dat een Man, die door veele toevallen van de werktuigen des gezichts beroofd zynde, de droevigſte kwaal, die een ſterveling kan overkomen, noch een werk in het licht geeft door hem zelf geſchreeven; niet alleen een werk, maar van zo groot een belang als dat der Schilderkonſt is. Zekerlyk moet iemand denken dat'er krachtige redenen geweeſt zyn die my hier toe hebben bewogen. Het is waar; want de zucht tot de Konſt my aangebooren, is, nevens de liefde, die ik voor myn Medekonſtenaars heb, de grootſte oorzaaken die my aangezet hebben. Hier uit nam een andere beweegreden haren oorſprong, naamentlyk, dat van zo veele deftige en verwonderenswaardige Schryvers, die deze Konſt verhandeld hebben, hun voorneemen meer is geweeſt om den lof der Konſt en Konſtenaars in top te vyzelen, als een handleiding, om tot de zelve te geraaken, aan te wyzen. Dit overdenkende, deed myne blindheid my mede na eenige bezigheden omzien, op dat ik myne gedachten, tot vermindering des verdriets, niet onnut mogte beſteeden. Doch dat myn werk niet zo net van trap tot trap, als dat van andere Schryvers, na malkanderen volgd, is verſchoonelyk, door dien ik alles by ſtukken en brokken, nu hier, dan daar wat van, geſchreeven heb; vermits de eenigſte beweegreden mynes ſchryvens toen alleenlyk was, myne zwaarmoedige gedachten, gelyk ik zeg, daar door van my af te zonderen, en geenzins van voorneemen om het met'er tyd uit te geeven. Doch naderhand verzocht werdende door myne vrienden, die my de eere aandeden, een geruime lengte van jaaren, van de voorſtellingen, om deze Konſt vaſte grondleggingen te geeven, tot mynen huize aan te hooren, en ſmaak daar in vonden; verplichtten my, tot hulp der nakomeling, de zaaken aan een te ſchakelen, en die in het licht te geeven. Waarlyk een voorſtel der overdenking waardig; want kennende myne zwakheid in de uitvoering dezer Konſt, vermits myne krachten nooit zo hoog geſteigerd zyn dat ik de begrippen myner geeſt en gedachten heb konnen uitvoeren na myn wil en wenſch, vereiſch der natuur, en deze Edele Konſt; zo heb ik echter, om de voorverhaalde redenen aangenoopt, my laaten overwinnen door de achting die veele der voornaamſte Nederlandſe Meeſters my toedroegen, die, byna met een algemeen verzoek my nodigden, oordeelende myne bekwaamheid daar toe groot genoeg te zyn, 't welk zy meenden beweezen te hebben door my menigmaal tot ſcheidſman

over hunne onderlinge konstverschillen, en tot oordeelaar over hunne konstwerken verkoozen te hebben. Een zaak, hoewel ik die eere onwaard was, echter bekwaam om my moed te geeven tot het onderneemen van dit tegenwoordige werk; niet door het zelve, als een volstrekt middel, om deze Konst volkomen te leeren en te oeffenen; maar als een handleiding daar toe voor te brengen, alzo ik menigmaal ondervonden heb dat een klomp sneeuw, of een koole vuur, myne gedachten en zinnespeeling gaande maakten, om iets van belang in deze konst te onderneemen, dewyl my dacht iets daar in te zien, dat'er waarlyk niet in was. Daar en boven kwam hier noch by myne overweeging, dat veele jonge Leerlingen, door een uitmuntenden yver tot deze Konst, zicht tot der zelver oeffening begeeven, maar, door afwydering van plaats, gebrek aan goede Meesters, en by gevolge aan grondlessen vinden. Een overweeging bekwaam om een edelmoedige ziel te doen besluiten tot de onderneeming van iets gemeen te maaken, alleen tot nut van zulke, die dikmaals verder als andere in de Konst opklimmen, zo als de geschiedenis van het leven zommiger Schilders ons leerd.

Koomt iemand voor dat ik hier of daar mijn gevoelens te vry uitgesproken, en te stoutmoedig over de konstwerken van andere geoordeeld heb, hy overweege dat ik een mensch als andere ben, die mijne driften en hertstogten heb; maar hy onderzoek ook de redenen, met een onzydig oordeel, die ik van myn oordeel en gevoelen geeve, mogelyk dat hy my dan wederom rechtvaardigen zal. En indien alle werken, van hoedanig een natuur de zelve mogen weezen, niet met liefde en een onzydig oordeel geleezen worden, zo is alle moeite, tot leering aangewend, vruchteloos: dierhalven wie wel en grondig iets leeren wil; moet het vooroordeel schuwen, en iets dat hem vreemd of tegen de borst voor komt, overweegen, daar op onderzoeken en redeneeren, vervolgens een gevoelen en gedachten daar van vast stellen: want myn grootste doel is, dat dit werk den tegenwoordig leevenden Konstenaar tot nut, en volgende gaauwe geesten en welgeoeffende Schryvers tot een schets verstrekken mag, om door hunne pennen de middelen krachtiger en duidelyker aan te wyzen, tot voortzetting dezer hoog geachte en van outs beroemde Konst.

Van veele zaaken, heb ik de eene wydloopiger dan de andere verhandeld; eensdeels, om dat ik oordeelden, de zelve somtydts in haar eigene redenen bloot ter nedergestelt zynde, te duister te zyn, waar door ik met eenige verdere uitbreiding en voorbeelden de zelve getracht heb te verklaaren, en myn zin netter uit te drukken: ten anderen, dat wanneer de proefdrukken my voorgelezen wierden, waar door het uitgeeven des werks ook eenigzins is vertraagd, my somtydts noch andere redenen, en, na myn oordeel, wichtige zaaken te binnen schooten, die tot het zelve moesten gevoegd werden, om het voorverhaalde inzicht te beryken: oordeelende, dewyl het hoofdzaaken waren, dat men de uitbreiding niet voor een lankwylige en verdrietige styl kon verdenken, om dat Plato zegt, Non enim taedet bis dicere, quod bene dicitur, dat is, het kan niemand verdrieten twee maal een ding te zeggen, als't maar wel gezegt is.

En

En elders heb ik, als gezegd is, om duidelyker verstaan te worden, en om niet te verveelen door herhaalingen, menigmaal, in plaats van redeneeringen, het geval van deze en geene voorgesteld, om korter te zyn, en noch meer om

Dat leeringen wekken,
Maar voorbeelden trekken.

Noch zal men gewaar worden dat ik, in het vaststellen eeniger grondregelen, eerst de nutheid der zelve, daar na de missiagen die 'er tegen aan loopen, en eindelyk de middelen tot haare voorkoming aanwyze, op dat men dus, zo wel het schoon der konst, als de afschuwelyke wanstalligheid der gebreken en misbruiken, van die deze staande houden, ja met opzet uitvoeren wil, aantoone. Mogelyk zal men my betichten dat ik op veele plaatsen regelen voorschryf die ik zelf in myn werken niet altoos waargenomen heb, zu ks beken ik; doch men moet weeten, dat myne memorie en denkbeelden, in die staat daar ik my tegenwoordig in bevind, veel sterker en geruster, en by gevolg de geest en oordeel, door de opmerkingen en gestadige gedachten tot de Konst, scherpzinniger en fijnder gesleepen geworden zyn, als in myn schildertyd.

Wat de taal en schryfstyl aangaat, myn Zoon Abram *heeft getracht dit in zuiver Nederduits te brengen, op dat het door ieder vaderlander wel verstaan, en myne zin naar behooren begreepen mogt werden. Maar alzo veele uitheemsche konstwoorden, wanneer die in goed Nederduits vertaald wierden, onverstaanbaar voor den Nederlander zouden zyn, heeft hy geoordeeld die te behouden en in zyn gebruik te laaten, dewyl dit menigmaal boven de reden gaat.*

Wat nu het lang onder de pers zyn dezes werks betreft, dat is voornaamentlyk uit het groot getal der voorbeelden en plaaten ontstaan. Want wyl ik de schetsen nu en dan meest zelfs gekrabbeld hebbe, en die door myn Zoon Jan *op verscheide formaaten, de eene groot en d'andere kleen, vertekent zyn geweest, wyl ik gezegt hebbe toen niet van gedachten geweest te zyn om myne schriften met der tyd uit te geeven, zo was hy ook niet bepaald om de tekeningen een formaat te doen behouden. Doch na dat ik de goedgunstige Lezers, in de voorreden van myn uitgegeeven Tekenboek, beloofd hadde dit werk spoedig te laaten volgen, en tot dien einde deze gezegde voorbeelden in't koper wilde laaten graveeren, bevond ik dat eenige Plaatsnyders, doch niet alle, daar zwaarigheid in maakten om die te verkleenen en op de grootte van de plaaten te brengen. Dit onvermogen van hen deed my grootelyks verwonderen, en door dit onverwagte uitstel buiten myn gissing gaan. Weshalven toen de meeste voorbeelden, om hen te voldoen, vertekent moesten werden. Hier op bood zich myn gewezene Discipel* Philip Tiedeman *aan om my daar in spoedig te helpen, het welke my weder gerust stelde. Doch zyn toekomende geluk was myn ongeluk, want krygende hy toen juist kort op malkanderen groote werken te schilderen, moest het tekenen voor my daarom zo lang weêr achter blyven, brengende hy tot verschooning by dat zyn wil voor my wel goed was en hy niets liever wenste als de tekeningen alleen te mogen maaken, maar dat hy kwalyk zo veel tyd overig had om*

te tekenen, alzo hy om de groote haast die 'er by de besteede werken was niet alleen by dag, maar ook zelfs by de kaars daar aan schilderde, het welke ik hem, om zyn huishouding voor te staan, niet euvel konde afneemen, en dus al wederom geduld moest hebben, waar op zyn dood kort gevolgt is. Naar hem heeft Otmar Elliger *drie à vier kleene voorbeelden in den korten tyd van maar vyf à zes maanden geteekent, en zoude mogelyk zo kloek verder voortgegaan hebben ten ware hy niet, zo hy voorgaf, te veel te doen gekreegen, en andere menschen neffens my daarom mede moeten afzeggen. Toen kreeg ik de Zoon van myn oude vriend* Rademaker, *en* Jakobus Boelens *tot myn hulp, de welke my naar wenschspoedig en trouwelyk bygestaan hebben. Deze zwaarigheid dan eindelyk uit de weg geruimt zynde, liet onderwylen niet na dat ik 'er noch eenige meerder door sommige Plaatsnyders moest beproeven, die vier à vyf maanden een plaat onderhanden hielden; doch onder anderen een zeker fynman die het plaatje van de* Vanitas *geëtst heeft met het welke hy my ruim twee jaaren en een half heeft opgehouden: zynde het zelve daar en boven noch zo slegt gevolgt dat 'er geen tekening, houding, noch koleuren in waargenomen is. In tegendeel moet ik byzonder pryzen* G. van der Gouwen, de Blois, Matth. Pool, *en* Corselis van Jagen, *maar voornaamentlyk den eerst genoemden, die zyne dankbaarheid, voor de weinige lessen welke ik hem, wanneer hy eerst in Amsterdam voor een groot Meester is bekend geworden, gegeeven heb, zo vierigiyk heeft getoond, dat als ik hem de tekeningen liet brengen, hy de plaaten die hy voor anderen onder handen had aanstondts neder leide, en de myne voort maakte.*

Indien de Konstkenners bevinden dat eenige plaaten niet wel naar behooren zyn en hun onbehaaglyk voorkomen, zulks is myn schuld niet, want dat gebrek vind men doorgaans in de meeste boekprenten, doordien alle Tekenaars en Plaatsnyders hunne konst niet even goed verstaan. Zelfs zal ik de Konstbeminnaars twee plaaten aantoonen daar zy zich niet moeten op verlaaten, te weeten, de Proportie beelden van man en vrouw, alzo my gezegd en bekend geworden is, dat die door den Tekenaar, in hunne verkleening, slegt zyn gevolgt. Maar wat de zin van het schrift, het geheele werk door, aangaat, die wil ik gaarne op my neemen en daar voor aansprakelyk zyn. Dat ik hier en daar wel zal gemist hebben, ontkenne ik niet; doch daar hebben al schranderder vernuften in deze loopbaane dan ik gestruikelt. Zo 'er echter zich vroome en bescheidene Liefhebbers opdoen, die oordeelen mogten dat ik op sommige plaatsen te duister zy, of eenige zaaken niet wel begreepen of verstaanbaar genoeg gezegt hebbe; die verzoek ik dat zy my de eer gelieven aan te doen van zich ten mynen huize te vervoegen, om met hen over die zaaken te spreeken, en by aldien zy my met goede redenen en vaste stellingen konnen overtuigen, wil ik my gunstiglyk van hen laaten onderrichten, en daar voor dankbaar zyn.

Verders verzoek ik dat men myn waare en opregte meening wel inzie, die is, de Konst op te helpen, en zo veel in myn zwak vermogen is, de Konstenaars daar in aan te kweeken door deze handleidingen: niet uit waanzucht om de naam van een Schryver te hebben, noch uit een inbeelding dat ik alleen de godspraak doe over de wezentlyke deelen waar uit deze Konst bestaat; maar uit myne oprechte liefde voor de zelve en den Konstenaar. En ik besluite met een toewensing dat deze mynen arbeid tot dit voornoemde einde, en tot vermindering van moeiten, voor myne medekonstenaars gedyen mogt.

De goedgunstigen Lezer zal de ingesloopene drukfauten ten besten gelieven te duiden, en met den mantel der liefde bedekken.

IN.

IN COMMENTARIOS ARTIS PICTORIAE, GERARDI LAERESSI SUMMI PICTORIS.

LAERESSI artifices videre ductus
Et miracula vividi coloris
Cuicui contigit, hic beatus ultro
Naturae potuit videre operta;
Jam nec cortice semicincta clauso,
Verum qualia Dii vident Deaeque.
Tanta est mirificae manus potestas,
Docti gratia tanta penicilli.
Invidit Nemesis, virumque longis
Damnavit tenebris, et orba lucis
Pressit lumina nigricante velo.
O duram Nemesim, o maligna Fata!
Sed nec sic tamen omnis ille nobis
LAERESSUS periit. Sagace mentis
Lustrat lumine quidquid undecumque
Magnae arti peperit suum decorem;
Quidquid sedulitas, laborque felix
Longa contulit aemulatione;
Quidquid tot varii creant colores,
Quantis nec pluvius relucet arcus.
Haec solatia caecitatis, haec sunt
Duris otia ducta sub tenebris.
Crevit pervigili tenore charta,
Illustrans facili docentis ore

Quae mysteria condidit Vetustas,
Et quae multiplici labore saepta
Non omnes voluit docere mystas.
Salve docte senex, o aurearum
Princeps conditor elegantiarum,
Foecundae pater & magister artis.
Jam nunc in foliis-viresçit istis,
Eque ipsa bene pullulat papyro
Annorum domitrix decora laurus;
Quae nomen vetet interire clarum,
Et noctem invidiae geluque vincat.

JANUS BROUKHUSIUS.

OP

OP
HET GROTE
SCHILDERBOEK
VAN DEN HEER
GERARD DE LAIRESSE.

— — *Quae te tam laeta tulerunt*
Saecula?

DE Schilderkunſt, die ſtomme poëzy,
Plag hoog in lof en hemelwaart te draven,
Begeert, ge-eert vele ewen op een ry,
En dier geſchat by Griekſche en Roomſche braven.
Al ſchenkt natuur veel gaven overmilt,
Veel wonderheên, de kunſt ſtaat dikmaal boven,
Die haar ſlechts volgt en nabootſt, meer gewilt
In huis by huis, en vorſtelyke hoven.
Maar eew noch tydt heeft ſchrift of merk bewaart
Van enig nut berecht en ſchilderleſſe,
't Gemeen ten dienſt: dees glori bleef geſpaart
Voor vlyt, vernuft en veder van LAIRESSE.
Dees brengt een werk, by al d' aaloutheit ſchoon
Vergeten, ons ter goeder uur te voorſchyn;
En ſpant veelſins de rykſte ſchilderkroon,
Opdat de glans der kunſt volkomen doorſchyn'.
Dat beelt voor beelt het wezen wel gelyk',
Vernoegt hem niet, indien 't niet, ſchoon geſchildert,
Ook geeſtig en recht ſchilderachtig blyk',
Zo dat 'er niets verwart legge, of verwildert.
Hy wil, dat een puikſchilder wys bevroê,

Met

Met wakkre zorge en toezigt, om te mikken
Op 't rechte wit in zyn tafrelen, hoe
Een kunſtenaar zy kenbaar aan 't welſchikken.
Hy, leert wat reên met overleg gebiedt
Vooraan in 't ſtuk en ſterker te verſchynen;
Hoe 't minſte van belang dient in 't verſchiet
Te wyken, en al flawer te verdwynen:
Hoe 's meeſters hant, beſtemt van elx gezigt,
Vernuftig verf en kleur van pas moet mengen,
Met zwart en wit, met ſchaduwe en met licht,
Gelyk natuur dit eiſcht, of wil gehengen.
Hy let, wat in verſcheide luchten voeg',
By vier of vocht, in galerye, of kamer,
Of ope lucht, 's aanſchouwers zin vernoeg';
Keurt feilen af, en tekent veel bequamer.
Hy beelt met luſt, uit haat van kunſtgebrek,
Hiſtorien en fablen, ryp van oordeel,
Natuurlyk uit: wie wenſcht niet, dat het ſtrekk'
Een voorbeelt, veel leerzuchtigen tot voordeel?
Zo weet hy leên op hun vereiſchte maat
Alleen niet, die geen kenners oog verveelden,
Maar ſchuw van al, wat lam en ledig ſtaat,
Hartstogten en gepeins ook af te beelden.
Zo levert hy geen' ſchyn, de doot ten ſpyt,
Maar vel en vleeſch op doeken en pannelen,
Daar man en vrou veel jaren na hun tydt
Verſchynen, en van 't leven naaw verſchelen;
Wat ſtreken kent dit brein niet van 't penſeel?
Het melt u, wat in lantſchapſchilderyen,
Schakering van gebloemte en bloemprieel,
Te kiezen ſta, of, als een vlek, te myen.
Geen etskunſt, geen ſtilleven wort hierby,
Geen kunſtwerk, door dien naam beduidt, vergeten,
Geen boukunde ook, noch beeldehouwery,

Naar

Naar 't voorſchrift van de wiskunſt net gemeten.
Zag Zeuxis op, Apelles mê zo klaar
Een kunſtberecht in 't licht gebragt, zy riepen.
Dat zy zich zelfs vergiſten hier of daar
In ſchikkinge, of in 't hogen en verdiepen.
't Verhaal wiert nu te lichter toegeſtemt;
Dat vogel, vee, en ſtraal van menſchenogen,
Door ſchilderkunſt en verf, al luidt dit vremt,
Zich vonden, als door toverkunſt, bedrogen.
Maar wie kan ooit begrypen, ſchoon men 'tzwoer,
Hoe die dit ſchreef gezigt ontbere, en zonder
Den dag te zien zo ſchoon een werk volvoer'
Met eige hant? ò wonder boven wonder!
O ſchryfkunſt, nooit gehoort! ô blindeman,
Vol zeldzaam licht, zo klaar en ver noch ziende!
O kracht van geeſt, in zwakheit kloeker, dan
Veel ſterker wrocht! wie melt, wat gy verdiende?
Een meeſterſtuk, dat meeſt zich zelven pryſt,
Elx oog en hart bekoort, verdient niet zelden
Een dekkleedt, fijn van zyde, of goude lyſt:
Maar wie kan dit volſieren, wie vergelden?
Poëten, op Parnaſſus hoog verlicht,
Eert gy om ſtryt LAIRESSE, en kranſt zyn haren
In ſchildery, die ſpreekt, van lofgedicht
Met Dafnes loof en nooit verdorde blaren.

J. VOLLENHOVE.

*** GE.

GEDACHTEN
OP HET
GROOT SCHILDERBOEK
VAN DEN HEER
GERARD DE LAIRESSE.

In tenebris Lux.

LAIRESSES ſchildergeeſt ontſluit haar hofpoortaal,
Alwaar 't leerzuchtig oog weid in eens Vorſten zaal,
Naêr kunſt en maat gebouwt, verrykt met taafereelen,
Van 's meeſters hand volwrocht door verw en konſtpenceelen,
Naêr Reeden aangelegt, door Weetenſchap beſtiert,
Met kleuren geſchaakeert, gedommelt en geſiert,
Verdiept, verhoogt, doormengt met ſchaaduwen of lichten,
Daar d'ed'le kunſt vereiſcht 't gebruik der ſchilderplichten.
't Zy 's mans doorlucht verſtand Geſchiedeniſſen maalt,
Of ſticht een trots Gebouw uit Romaas grond gehaalt,
En volgt d'Aaloudheid na, op 't ſpoor der wakk're mannen,
Om tot de Bouwkonſt al zyn krachten in te ſpannen,
En 't prachtig groots geſticht volmaakt in ſtand en leeſt,
Met Grieks' en Roomſche praal te ſieren door zyn geeſt.
Of bootſt naêr 't leeven 't Beeld, dat kunſtryk ſchynt te leeven,
Of maalt de baare Zee, die, heemelwaard gedreeven,
Stuuwt waaterberg op berg, tot woeſt geweld gewent,
Daar zich de heemel wreekt van 't waaterdreigement,
En 't held're middaglicht in wolken legt gedompelt,
Om niet op 't onvoorzienſt te werden overrompelt.
Of maalt de zachte Vloed en vlak gekamde Zee,
Daar veilig dobb'rend dryft 't neſt van Halcioné;
Of leid het ſtraalend oog in weelige Landsdouwen,
Om 't vee, geboomte, vrucht en bloemen aan te ſchouwen,
Doorklieft met Beek en Bron en zilv're Waatervliet,
Daar 't heemelhoog gebergt, verflaauwend' in 't verſchiet,
Smelt in de dunne lucht verlicht door zonneſtraalen,

Of

Of daar de luſt hem noopt 't Stilleeven af te maalen,
Of 't Beeld te klinken uit de harde marmerſteen,
Gebytelt naêr de maat, voltooit in al haar leên.
Het zy Graveerkonſt luſt in kooper, ſteen, metaalen
En and're ſtoffen haar gedachten af te maalen.
Of, dat men 't ſchouwtooneel ſticht op een vaſten grond,
Daar Bouw- en Schilderkonſt geen misſtal ooit in vond.
Dit alles leert Laires, ſchoon hy 't gezicht moet miſſen,
En leid ons, door zyn geeſt, in die geheimeniſſen,
Die 't ſcherpgeſleepe bryn in zyne blindheid ziet,
Veel klaarder als het oog dat heldre ſtraalen ſchiet,
Wiens groote Schildergeeſt, zo ver in konſt ervaaren,
In alle deelen kan Apelles evenaaren,
Gelyk daar blyken zyn van dat doorſtraalend licht,
Eer hem 't wreed noodlot trof en ſloeg in het gezicht,
Daar zyn verheeve ziel bleef ongekreukt, vol luiſter,
En ſpreit, ſchoon 't lichchaam lyd, een klaarder glans, in 't duiſter.
Men trooſt zich in 's Mans leed, en hoor zyn leſſen aan,
Door zyn geleert vernuft geſchildert op dees blaên.

ABR. ALEWYN.

OP HET
EERSTE BOEK,
Handelende van de maniere des
PENCEELS.

O Schilderleerling, die genegen,
Het voorbeelt van Natuur te volgen op haar wegen,
Aandachtig 's Meesters lessen hoort,
Door liefde tot de kunst bekoort,
Gebruik met vlyt penceel en pennen,
Om yder uit het oog te rennen,
En tracht, gerezen uit de laegte en 't aardsche stof,
Naar waare glory eer en lof.

Maer myd voorzichtigh alle paden,
Die uwen yver in het leeren kunnen schaden.
Dan gloeit natuurlyk wat gy maalt,
Dus wordt het leven achterhaalt,
Het beste voorbeelt tot het maalen.
Dan nadert gy tot aan de straalen
Der zonne, en beelt ons af een' net gedreven dagh,
Die by het daglicht halen magh.

Dan vloeit uw schaduw voortgetoogen
Naar 's lichaams nette maat, en lokt verstandige oogen.
Dan blinkt de schoonheit overal:
Het zyge een' snellen waterval,
Of bosch, of beemden uit zult beelden,
Of eenen lusthof vol van weelden:
Het zyge uw beelden kleedt bekoorlyk voor 't gezicht,
Daer zelf het leven schier voor zwicht.

Dus toont de doodverf zelf uw krachten,
En wat gy verder groot van moede zult betrachten.
Verlies de hoop dan nimmermeer,
En oog op geld min, dan op eer,
Die u geen rover kan ontdragen.
Dus word gy op den gulden wagen
Der vlugge Faam gevoert tot roem van uw geslacht.
Dus blinkt gy als een star by nacht.

D. VAN HOOGSTRATEN.

In

Inleiding tot dit Werk.

AAN DE

KONST-OEFFENAARS.

WIe tot eedele Konsten en verheevene weetenschappen zich wil begeeven, moet zich eenen moeyelyken arbeid getroosten: en nimmer verdrietig zijn, om dat het einde 't welk hy hem voorsteld, niet aanstonds aan hem openbaar werd, en zijne verwachting voldoet: Het gelukt zelf den allergrootste Meesteren niet, dat zy, met altoos eeven groote schreeden hun gewenste doel naderen. Wien het marren verveeld, overdenk by zich zelf waar aan het haperen mag, en of daar geen Meesters zijn, die hen moogen helpen. Gewislyk zal men 'er altoos ontmoeten. Indien men niet verwaand is, noch te groothertig, zo zal men het gewenste doelwit bereyken: Men stelt zich altoos de spreuk, der wyze *D: Kato* voor oogen.

Ne pudeat, quæ nescieris, te velle doceri:
Scire aliquid, laus est; culpa est, nil discere velle.

Dat is

Schaamd u niet dat ge iets leerd, wen iemand u wil leeren,
't Is schand, zo gy 't niet wild, maar 't weeten strekt tot eeren.

De Ervarenheid heeft my geleerd, dat de weetenschappen niet ons, maar wy de wetenschappen moeten zoeken. *Ovidius*, wyst ons door 't verdichtzel der Nootenboom aan, dat dezelve, hoe meêr hy geslaagen werd, ook te weeldriger vruchten geefd, maar wacht niet tot dat die in 't najaar uwer leeftyd, van zelve afvallen. Zoekt yverig na een goed vriend en Meester die u onderwyzen kan, hebt gy hem nooit beleedigd, hy zal u ook 't aanzoek niet ontzeggen: Want gelyk het waarlyk in hem een slegte daad zyn zoude, dat hy u niet hulp, zo zoude het van de andere zyde noch veel slegter daad zijn, niet geholpen te willen weezen, alleen om

Dus schaatste door 't Penceel Laires zig zelven af
Apelles groote Zoon, die Godde Lessen gaf
Aan Konstbeminners, door Zyn Tekenen en Schrysven;
Doch nu door Philips hernelt, met sprekende Beeldtenis.

J. MOESHOOREN

C. de Lairesse Pinxit.

J. C. Philips sculpsit.

print 940!

de verplichting van weder andere te moeten onderrichten, te ontgaan. Men doe hier in aan anderen, zo men zelf wil ontfangen: Maar die eenmaal een waar vriend, en te gelyk in den zelven een goed meester aantreft, eerd hem als een onwaardeerbaare schat; acht u voor gelukkig wanneer gy, zo één, vriendschap bewyzen moogd, want de ondankbaarheid vernietigd dezelve: schroomd nimmer, aan zo één, uwe zwaarigheeden bekend te maaken, en of hy geringer dan gy moogd zijn, laat u zulks niet stooren: Want nimmer zal het u tot verwyt strekken van zijn minder geleerd te hebben.

Maar laat voor al de waanzucht nooit uw hert bekruypen; deze is het die veele onderdrukt en onwetend laat: met de grootste waarheid zeide een der oude Wysgeeren, dat

Veele tot wetenschappen zouden gekomen zijn, indien zy niet gewaand hadden dezelve alreede te bezitten.

Laat ook nooit het inzien der toekomende zwaarigheden u moedeloos maaken; zo veele onder ze zijn, door zwaarder weg, tot het bezit dezer Konst gekomen. Nu volgen wy hunne wisse gangen en myden hunne duystere omweegen; een zeeker en kort middel, om in minder tyd, meerdere kennis te bekomen, waar toe deze mijnen arbeid u gedyen mooge.

TAFE-

TAFEREEL VAN DE SCHILDERKONST.

DE SCHILDERKONST, zijnde een schoone Maagd in 't beste van haar leeven, deftig, zedig en opmerkende van weezen; zit op een zwarte Marmore vierkante steen, alwaar Geometrisse en Optise figuuren in gegraveerd staan.

Zy heeft kastanjebruin hair, versierd met een goude *diadema* of hoofdband.

Haar kleedinge is een blaauwe borstlap, roode rok, wit onderkleed en een zwarte gordel met zilver gestikt om de middel.

De *Natuur*, met vyf borsten verbeeld, staat voor haar, die zy in haar volkomenheid met de penseel afbeeld.

De *Theorie* vertoond zich naakt, hebbende alleen een blaauwe sluyer met dewelke zy omgord is, staande ter regter zyde der Schilderkonst, welkers lokken zy met de linkerhand opligt, en haar alzo in 't oor luisterd: wyzende met de vinger der regterhand op het Tafereel: Zy heeft op haar hoofdhulszel een passer met de punten om hoog.

Aan de linkerzyde, zit *Practica*, als een bedaarde matroon, op eene knie ter aarde, houdende in de linkerhand een lyn, een borsteltje en een passer met de punten om laag: en met de rechter, leidze de hand der schilderkonst naar het tafereel: op haar hoofd heeft zy een geelachtig witte doek, en om het lyf een donkerachtig geel kleed: de rechtermouw is tot de elboog opgestroopt: haar mantel legd neevens haar op de vloer, zijnde heel donker groen en byna zwart van koleur.

Achter de *Schilderkonst* staat het *Verstand*, wat verheeven, lichtende haar met een groote brandende fakkel in de hand, hebbende een purpere mantel aan bezaait met goude starren, en gevoerd met goud laaken: aan zijn zyde ziet men een adelaar.

Boven hem zit *Iris* op een wolk, leunende met de linkerarm op de Reegenboog, welkers einde op *Picturaas* Palét straald. Zy heeft een wit kleed aan, en een blaauw hulszel om 't hoofd.

Ter linker zyde deezes vertreks, zietmen *Anteros* een donkere gordyn opschuiven, van achter het welke, door een venster, eenige straalen van Hemellicht op de natuur schieten.

Hy heeft een Laurierkrans op het hoofd, een bloedrood manteltjen aan, en een fakkel in de hand, voor zijne voeten legt een palmtak.

Aan 't einde deezer kaamer, een tree hooger, zietmen, door een groo-

te opening, als een poort, in een ander vertrek: ter zyde deezer poort, ſtaan in niſſen, de *Hiſtoria* ter regter en *Poëzia* ter linker zyde: booven het rond der poort, is een wit marmor borſtbeeld van *Pallas* geplaatſt, ruſtende op een plint, waar in een *Sfinx* uitgehouwen is.

Dit vertrek is met duiſter graauwe ſtof bekleed, en rondom met Schilderyen in ronde lyſten behangen, verbeeldende *Geſchiedeniſſen*, *Gebouwen*, *Landſchappen*, *Konterfytzels*, *Zeën*, *Beeſten*, *Bloemen*, *Vrugten*, *Stilleeven*, en diergelyke oeffeningen en uitwerkzels der konſt.

Aan 't einde der kaamer, zietmen, door een groot venſter dat oopen ſtaat, de *Faam* uitvliegen, blaazende op haar bazuyn.

En in 't verſchiet, beſchoutmen een opgerechte Piramide.

UYTLEGGINGE.

DAt wy de SCHILDERKONST hier een ſchoone maagd in 't beſte van haar leeven, deftig, zeedig en opmerkende van weezen vertoonen; is, dat in die jaaren de grootſte kracht en ſtandvaſtigheid onzer geeſt betoond werd: om dat die tyd haar van alle loſſigheid en onbedachtzaamheid bevryd, laatende niets ontglyen dat opmerkens waardig is.

Zy zit op een *zwarte marmore vierhoekige ſteen*, overmids het zwart een onveranderlyke en natuurlyke eigenſchap is welke aan de koleuren behoord; gegraveerd met Geometriſſe en Optiſe figuuren, door dien zy op de wiskonſt haar onfylbaare gronden boud.

Dat wy haar met *Kaſtanjebruin* hair verbeelden, is om dat die koleur de beſte, beſtendigſte en met die jaaren meeſt is overeenkomende: hebbende tot haar hoofdſieraad een *goude Diadema*, waar meede een der drie hoofdkoleuren, zijnde het geel, werd aangeweezen.

Haar *Borſtlap* en *rok*, werd door het blaau en rood onderſcheiden, beteekenende de twee andere hoofdkoleuren, welke door haar zoete vermenginge, en aanwyzinge van dag en ſchaaduwe, door de gordel, met een aangename ſtreelinge ons gezicht vergenoegen.

De volkoomen *Natuur* met al haar naakte geheimeniſſen, is het voorwerp dat zy nabootſt, met raadpleeginge van de *Theoria*.

Deze vertoond haar naakt, ten deele omgord met een blaauwe ſluyer, om dat zy door haar geduurige beſpiegelinge iets Goddelyks in zich heeft, hebbende een volkomen kenniſſe, van alle het geene zich zichtbaar aan haare oogen ontdekt.

Zy ſtaat ter rechter zyde van *Pictura*, om dat zy door opligtinge der hairlokken, voortreffelyke en uitmuntende gedachten inblaaſt, waar door de Schilderkonſt, tot haare kracht en volmaaktheid, geraakt en tot groote uitvoeringen bekwaam gemaakt werd: onderrichtende haar verder met

de

de vinger der rechterhand op het tafereel, om haar tot de geheimeniſſen der weetenſchappen aan te porren.

De *Paſſer*, welke *Theoria* op haar hoofdhulzel heeft, verbeeld de gedurige inſpanninge der gedachten, waar meede zy de Hemelſche geheimeniſſen geſtaadig beſpiegeld.

Dat *Practica* of de werkende oeffening een *lijn*, *borſteltjen* en *paſſer* met de punten om laag in de linkerhand houd, ende ter linker zyde op eene knie geboogen zit, beteekend haare dienſtbaarheid welke zy geduurig en onvermoeid aan *pictura* opofferd: zijnde bedaard van weezen, om dat zy zelden als by dien ouderdom gevonden werd: Zy leid de regterhand van *pictura* naar het tafereel, om dezelve tot geduurige en naarſtige oeffeninge te vermaanen. Haar hulszel of geelachtige witte doek en donkergeel kleed, betoond dat zy door den ouderdom en geduurige yver tot de konſt, weinig acht neemd op haar uiterlyke oppronkentheid of optoojinge, waar door zy nalaatig is om haar weederom met een wit hulszel en andere kleedinge te verſchoonen.

De *opgeſtroopte regtermouw*, beteekend de daadelyke werkzaamheid.

Haar *afvallende donkergroene mantel* op de vloer, geeft te verſtaan, dat zy alles uit de duiſterheid der natuure ophaalende, het zelve te voorſchyn brengt.

De *Werktuigen* die zy in de linkerhand houd, verbeelden het noodige dat *pictura* van doen heeft: haar paſſer wyſt met de punten oopen na de aarde, om dat zy het aardſche en het geene daar van afhankelyk is, afmeet.

Het *verſtand*, meede deel neemende om *pictura* in volmaaktheid te doen voortgaan, verlicht haar met de ſtraalen van zijn Goddelyk vernuft, het welke ook by de *Fakkel*, als een brandend vier, dat by de oudheid de Goddelykheid beteekende, werd vertoond.

Zyn *purpere mantel* met *goude laakenze voering*, en van buiten met *goude ſtarren bezaaid*, beteekenen meede de Heemelſche invloejinge, welke alle, volgens de order haarer loop, van trap tot trap, onophoudelyk moeten voortgaan.

Den *Adelaar* aan zyn zyde, doet ons meede verſtaan, dat hy, als de voogel van *Jupiter*, de hoogſtvliegende ende de blixemdraager is.

Iris, op de wolk zittende, leunende met den arm op de regenboog, welkers verſcheide koleuren het Palét van *pictura* verlichten, vermaand *pictura*, de tempering der aangenaame, en verſcheiden, doch allengskens zaamenvoegende koleuren, voorzichtiglyk, na de konſt, werkſtellig te maaken.

Haar *wit kleed* en *blaauw hulszel*, beteekend dat zy haar heemelſche gedachten met alle zuiverheid diend uit te voeren.

Anteros meede ter linker zyde des vertreks ſtaande, ende een donkere

gordyn opschuivende, met de palmtak aan zijn voeten, toond, dat hy, zijnde de broeder van *Kupido*, de lust tot de konst beteekend: om deeze palmtak zeggen de Poëten, dat hy lange met zijn broeder getwist, en eindelyk dezelve hem uit de handen gerukt hadde.

Hy oopend *het donkere gordijn*, betoonende alzo dat de liefde tot de konst, de Chaos der duisternis en verwarringe weg neemd, waar door de straalen van licht en klaarheid, de Natuur verlichten en aangenaamer maaken.

De *Lauwrierkrans*, *mantel* en *fakkel*, beduyden zynen yver en branden de liefde tot de konst, welke eindelyk ter volmaaktheid gekoomen zijnde, tot haar eeuwigduurende loon, met Laurieren gekroond werd.

Historia en *Poëzy*, in nissen, ter regter en linker zyde der poort staande, geeven te kennen, dat zy de voornaamste hulpmiddelen zijn aan de konst, om haar ryke gedachten en bekwaame stoffe tot oeffeninge te verschaffen, en dezelve sierlyk op te tooyen.

Het *borstbeeld van Pallas*, vertoond de Godinne der Wysheid, als bevorderaarster deezer konst; en het *wit marmor*, om de zuiverheid haarer kennisse meede te deelen.

De *Sfinx*, onder in de *plint* uytgehouwen, geeft te kennen, dat dit wyze wangedrocht, het welke zeer duistere raadzelen uitgaf, en dien verslond die dezelve niet oploste; gelyk de konst méede doed, den geenen die niet tot haar geheimen indringen, dezelve in den poel der onweetenheid jammerlyk smooren en omkoomen laatende.

Het *tweede vertrek* met *duister graauwe stof* bekleed, word hier vertoond, om den verdere inhoud des zaals, ons met meerder luister ende helderheid te doen voortkoomen.

De *Schilderyen* met *Beelden*, *Gebouwen*, *Landschappen*, *Konterfytzels*, *Zeën*, *Beesten*, *Bloemen*, *vruchten*, *stilleevens* enz, zyn de uitwerkzels deezer konst. Dat dezelve in *ronde lysten* hangen, verwekt onze aandacht, om een nette en wel afgedeelde schikking, zo in 't waarneemen der teegenstreevige veranderingen van de gestalten der Bouwkonst, midsgaaders het plaatzen der Schilderyen, de zinnen der aanschouwers met bevalligheid te streelen: geevende daar by ook verder te kennen, dat de rondigheid, het oneindige beteekend, en den roem der naavolgers deezer konst, in haar byzondere neigingen en verkiezingen, met een bestendige en onsterffelyken lof en eer, gedraagen word op de wieken van de overal vliegende en verkondigende *Faam*, welke hen in de volgende eeuwen komt te kroonen.

De *opgerechte Piramide* in 't verschiet, word hier ook, gelyk by de oude Egiptenaaren gebruikelyk was, tot een teeken van treffelyke en helddaadige stervelingen, ter eeuwiger gedachtenisse geplaatst, met dit opschrift, *Æternæ memoriæ sacra*: Dat is, *Dit zy der eeuwiger gedachtenisse toegeweid.*

GROOT

GROOT SCHILDERBOEK.

Van de Handeling des Penseels.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE Handeling van het Penseel is tweederly, doch zeer verschillende van malkander, want de eene is een vloeijende, en malsse of gladde; de tweede een wakkere en vaardige, of stoute. Hoe veelerlye handeling van 't penseel daar is.

De eerste wend men aan, in het *Copieeren* of namaaken van nette en uitgevoerde stukken. De tweede volgd dan van zelfs, als men zich oeffend na levens groot, stout en vaardig Schildery, door een vaste hand uitgewerkt. Welke die zyn.

Wanneer men zich de eerste aangewend, zo heeft men veel boven anderen voor uit, want de nettigheid geleerd hebbende, stapt men ligtelyk tot de stoute en lugtige trant over; daar het in tegendeel zwaar vald, zich tot het net te gewennen, de reeden is, om dat zy de volheid en kleenigheid der voorwerpen nimmer bezeft hebben, en daarom die niet kennen: boven dit, is het gemakkelyker, iets dat men weet af te laaten, dan het geen men niet weet noch geleerd heeft, by te voegen. Een ider tracht dan zo veel doenlyk is, zijn werk uit te voeren; vangd u zaak by het beste eind aan, niet als onnozele kinderen, welke een mes by het scherp en niet by het hegt aangrypen, gelyk verstandiger doen. Voordeel van het net penseel.

Belachchelyk is 't, Leerlingen, welke by groote en ervarene Meesters leeren, te hooren roemen, hoe zy door het *Copieeren* van groote dingen, een vaste handeling krygen, wakker in de verw schilderen, en een stout penseel bekomen, en diergelyke vetwaandheden meêr, die hen alles, wat net en uitvoerig geschilderd is, verwerpen doen. Belachchelyke roem der Leerlingen.

Maar wie de beste handeling begeerd te hebben, volg die, welke de natuur der voorwerpen en zaaken die wy verbeelden, naaukeurigst vertoond: Want buiten de twee genoemde, zyn geen andere penseel handelingen, die den Konstenaar voordeelig zyn. En begeerd gy reeden van bewys waarom een klocke en stoute handeling niets tot de konst doet, zo plaatst een stuk, dus geschilderd, op zyn behoorlyke afstand, en ziet of dan die penseel streeken eenige natuurlykheid het Schildery zullen aanbrengen; dit eenige voordeel werd 'er door bejaagd, dat de vaardigheid ons Wat de beste handeling zy.

meer-

meerder winſt aanbrengd. Want dien Meeſter is waarlyk gelukkig, welke in één dag zo veel, als een andere in twéé kan afſchilderen, alzo de uitwerking zyner geeſt door de radheid der hand begunſtigd word.

Zy veranderd na de Natuur der voorwerpen.

Ider ſtudie heeft haar byzondere handeling, na den aart der dingen die zy vertoond: De Landſchap ſchilder in het ſlaan van 't loof der boomen, de Beesjens ſchilder in de wol en hayrachtigheid, de Lof ſchilders in hun ranken, Bloem ſchilders in dunnigheid en vervolgens ider in zyn verkiezing van voorwerpen.

Ook gebruykt den een ander ſlag van penſeelen, dan de ander, de eene lang, de andere kort, deze dunne en die dikke verwen, en niet tegenſtaande deze verſchillendheden, komt het alles op de twee voorzegde handelingen uit: en niet een derzelve moet beſpeurd werden, dan dat het enkelyk tot voordeel des Konſtenaars gedye, en nooit tot dat der Konſt, want deze is een *Theorie* of kenniſſe der Geeſt, en het andere een *Praktyk* of uitvoering door de hand, hier in beſtaande: dat het is

Wat een handeling zy.

Een handgreep of lyding des penſeels met verwen, door de hand, op een zekere en ordentelyke wyze beſtierd, waar door men een ding zonder morſſen, wis en vaardig kan maaken en vertoonen.

En waar in die beſtaat.

Veele zyn van gevoelen dat dit een gaaf der natuur is, de een boven de ander meedegedeeld; en hoewel ik dit niet geheel ontkén, zeg ik dat zy meêr in de oeffening beſtaat, en geleerd word. Hoewel men nu veele Meeſters in hun oude daagen, echter ſtyf en morſſig ſchilderen ziet, werd daar door myne ſtelling niet om ver geworpen; want of hun zinlykheid, of gebrek van goede onderrichting in hun Jeugd, zyn daar de oorzaak af. Hoe menigmaal zien wy niet, dat de Meeſters door hun Leerlingen bekend worden: ſchraale en ſlordige meeſters zullen geen nette en zindelyke Schilders aankweeken: ſchoon dit echter gebeurd, dat een net Meeſter ſlordige Leerlingen nalaat, de reeden is bevatbaar, dewyl een goede onderrichting alléén niet genoeg is, maar een goed begryp, en naauwkeurige waarneeming daar by vereiſt werd; want de onachtzaamheid is de moeder der ſlordigheid en zuſter van de ſchurfdheid, en deze een beſmettelyk kwaad daar veeler leerlingen handelingen mede beſmet zyn, en, zo lang zy geen meêr kennis bekomen, dus blyven.

Wat tot een Schilder en een goede handeling behoord.

Ik zeg dan, dat om een goede handeling des penſeels te bekomen, voor al vereiſt word, een goed begryp van de onderrichting, en kennis van het gebrek, zonder welke het onmogelyk is daar toe te geraaken: derhalven moet noodzakelyk een Schilder deze drie gaaven bezitten, ſtoutmoedigheid, voorzichtigheid, en geduld of ſtandvaſtigheid. Het eerſte behoord tot het aanleggen van een ſtuk werks, het tweede om het zelve wel op te maaken, en het derde om wel te voltooyen; hoe meêr het werk vordert,

hoe

hoe meêr zorg daar toe behoord: en gelyk aan *Venus* de *drie bevalligheden*, zo moeten deze drie eigenschappen den Schilder, eigen zyn, en malkander volgen.

Manier om de zelve te bekomen aangewezen.

Eerst legd men stoutmoedelyk, met een breede penseel, vol verw, dag en schaduw vlak tegens malkander aan, over al even vet en zonder morsen, daar na de zelve penseel heen en weder slingerende, links en rechts, op en nederwaards door malkanderen, om die te vereenigen, en dus na het beloop der voorwerpen brengende, met een bezadigde voorzichtigheid lettende, dat men het licht niet te veel over de schaduwe, noch de schaduwe over het licht dryve, tot men, ten laatsten, met een groot geduld en langmoedigheid, de uiterste lieffelykheid en bevalligheid daar aan geefd.

Dus werkende, volgd dat men in het stuk geen handeling van het penseel gewaar werd, 't welk onvermydelyk voor een goede handeling moet gehouden worden, want het begin, word door de tweede werking te niet gedaan, en die weder door de laatste, zo dat de uitvoering, waar in de zuyverheid bestaat, alleen daar aan bespeurd word.

Hoewel nu de fraaysste stukken der beruchtste Meesters het moeijelykste om na te maken zyn, vermids daar geen byzondere handeling in te zien is, geloof ik echter dat zy hen de minste moeyten gekost hebben, want die deze drie hoedanigheden bezit, is van alle moeyten en bekommering vry: die zich op deze wyze te schilderen gewennen, zullen door de tyd en de oeffening bekwaam werden om grooter dingen te verrichten.

In dit Hoofdstuk voornamelyk van kleen Schildery en deszelfs behandeling gesprooken hebbende, zullen wy in 't volgende breeder onderrichting geeven van

Het Schilderen der Levens-groote Beelden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Raad voor die zich tot het ordineeren begeeven.

WIen het ordineeren te zwaar vald, ken zyner macht en jaaren; indien hy bemerkt, dat dien last hem te wichtig zy, en het doel te verre, om door hem bereeken te konnen werden, hy leg zyn geest niet meêr op, dan die draagen kan; zyn tien Beelden te veel, hy neem vóór maar vyf, en deze noch te veel bevindende, zo neemd tot twee, tot een, ja laat het maar een half zyn: want weinig dat goed is, overtreft verre, veel dat misstaat. Vald de kleeding niet toe, hy stel zich op het naakt, eeven als *Spanjolet*, *Carlot*, en andere Meesters gedaan hebben. Tracht daar in, nevens hen uit te munten, want middelmaatig blyvende, zal

het u noch eer noch voordeel aanbrengen. Overweeg dan het geen hier aan te merken ſtaat, om in zodanig een zaak te vorderen: Hier in komt u eerſt vóór een grondige kennis der geſtalten of *proportie*, en der *paſſiën* of kenteekens der *hertstogten* te hebben, op dat gy aan uw beelden, niet alleen haar natuurlyke beweging weet te geeven, maar ook waar uit dezelve ontſtaan, aan 't oog kennen doed; daar na dat gy iders ſtaat en waardigheid in 't wezen wel weet uit te drukken, zo mans als vrouwen, menſſen of Goden.

De Coloriet moet men alleen in 't leeven zoeken.

Zoek daar na de *Coloriet*, niet uit *Spanjolet* noch *Carlot*, maar uit en na het leeven; ſchilder zo natuurlyk vlees, als 't u mogelyk is, dat wit en ſchoon moet wezen, maak wit en ſchoon, dat geel of ros is, deſgelyks; maar wacht u boven al voor een byzondere neiging: Laat u niet voorſtaan dat de gloeijende en bruyne *Coloriet* de beſte zy; want een Vleermuys is, in zyn aart, zo ſchoon als een Papegaay: anders doende zoud gy op een dwaalweg geraken, vermids de meeſten vermaak in hun gebreeken ſcheppen, maar laat u veel liever kennen, door uwe goeden aart, handeling en deugd.

En zich voor een byzondere neiging wachten.

Waar op men in het ordineeren acht moet geven.

Om nu met gewiſſe treeden, tot het geheim der konſt, in ordre te gaan, zullen wy het werk en den Konſtenaar in zyn beezigheden volgen, en deze grondreegelen voor af laaten gaan, door hem in het ordineeren van een ſtuk waar te neemen.

Hy geeve dan voor al wel acht, waar zyn ſtuk geplaatſt moet worden, om den * *Horiſont* en oogpunt wel te ſtellen. Hy moet letten waar den dag van daan komt, of het krachtig gedaagd moet zyn, en vlak van ſchaduw, als digt aan de glaazen, dan zwak en ſmeltende, wanneer het ver daar af zy, het welk men, of in een Landſchap of kamer, haaſt gewaar zal worden, en of het in de ſchaduw gloeijend moet zyn of niet; want het is zeker, dat de voorwerpen, ſchoon levensgroote, in die twee plaatzen zeer verſchillende zyn, zo wel als kleene dingen: wie zulks niet bevatten kan, moet een gering verſtand bezitten. Hy neem deſgelyks nauw acht op de * *Perſpectief*, en vaar als dan voord, met ſchilderen, na de voorverhaalde wyze van handelen, welke, wel waargenomen, de koleuren zuyver geſpaard, ider op zich zelf daar het behoord, en nochtans daar zy eindigen, met groote penſeelen of borſtels, in malkander verdreeven zynde, zo zal hy gewiſſelyk een goed ſtuk werks volvoeren.

* *Ziehteinder.*

* *Doorzichtkunde.*

Indien ik voor iemand te duyſter mogt zyn, door dit woord van *Handelen* en de verwen in een doen ſmelten, wil ik hem gaarne met dit voorbeeld te gemoet komen, en myn meening, zo veeldoenlyk is, klaar te verſtaan geeven.

Neemd dat tot uw voorwerp behoord, rood, blaauw, groen, paars, enz, vlak tegens malkanderen, legd het ook zo áán zonder het minſte te verdryven, zet dan een zuyver hoorne blad daar tegens aan, gelyk men in de Lantaarns gebruykt: zo zult gy aanſtonds zien, dat al die gemelde verwen in malkander zullen ſmelten en te zamen vereenigen, dat men de eene van de andere niet zal kunnen ſcheiden. Dit is het geen men te kennen wil geven, als men van een vloeijende en malſſe penſeel ſpreekt; zo is het ook wanneer men in de vernis, taaijen olie of vet in de verw ſchilderd, want die met maagere verw op een drooge grond ſchilderd, kan onmogelyk die malsheid krygen. Verklaring door een voorbeeld wat het verdryven en een malſſe penſeel voering zy.

Hy die zich tot het grootſchilderen begeefd, is genoodzaakt met groote penſeelen zulks te doen, en hoewel veele deze les voor onnut zouden achten, denkende dat het van zich zelfs leerd, groote ſtukken met groote werktuygen uittevoeren, ziet men echter zulke futzelaars, welke met gemeene en afgeſleetene penſeelen, het zelve doen, waar door de ſtukken zo vol vuyligheden en hairtjens raaken, dat men met een mes dezelve gemaklyk kan afſchraapen: ja zich zodanig hier aan gewennen, dat zy het eindeling niet meêr voor een miſſtal achten, noch het zien kunnen. Waarom men groote penſeelen in groot Schilderen gebruyken moet.

Dewyl'er nu tweederlye ſoort van Schilderyen zyn, de eene loſſe en de andere vaſt, welker eene men hangd in Zaalen en Kamers, en de laatſte tegen de Solderingen, of verre boven het gezicht geplaatſt worden, zo werd'er een byzondere manier tot beide vereiſt. Wat de *Niſſen* in Galleryen aangaat, deze om dat zy na by der hand zyn, reeken ik mede onder de loſſe, zo wel als een Konterfytzel, daarom moet men die netter uitvoeren, dewyl zy onder het oog zyn, en dan eens hooger, dan weder laager geplaatſt worden. Verdeeling van loſſe en vaſte Schilderyen.

Indien nu imand vroeg, of men een ſtuk van 40 a 50 voeten hoog van de grond tot aan de zolder, over al eeveneens moeſt net uitvoeren? dien antwoord ik neen, maar net en mals zo hoog de hand reykt, lugtiger in de middelſpatie, en zo na hoog klimmende allengs lugtiger, met zulk een voorzichtigheid nochtans, dat het bovenſte dezelve kracht en malsheid ſchynd te bezitten, als het onderſte. Tegenwerping opgeloſt.

En hoewel men het tegendeel, in dat deftig Schildery van *Jordaans*, zynde de Triomf-wagen, ſtaande in 't huys in 't bos by den Haag, vind; geefd dit echter geen voorbeeld tot navolging: Ook kan men door 't oog niet gewaar werden of het boven, niet allengs lugtiger en ruwer is: daar en boven, zyn het meêr als leevens-groote beelden. Voorbeeld daar van.

Hier doet zich nu noch een tweede zwarigheid op, te weeten; wanneer in het vertrek daar zodanig een ſtuk is, iets kleender moeſt geſchil- Hoe men nette by ruwe Schilderyen ſchilderen moet.

schilderd worden, als by voorbeeld een enkeld beeld Levens-groote. Hoe zal men dan best zich gedraagen, om dezelve krachr en gloejendheid daar in te brengen?

Men moet weeten dat de kracht en gloejendheid in de Verwen, niet in de ruwigheid der schildery bestaat; men moest het, als voor gezegd is behandelen, zo zal het zyn welstand eevenwel bekomen, en zich daar by houden, en welstandig zyn. Want wy konnen het eeven sterk hoogen en schaduwen, waar door dezelve gloed en verheevenheid zal bewerkt worden, is het niet aanstonds door de bloote kracht der Verw, men schommel en lakseer het zo lang, tot dat het die eigenschap bezit.

Die *Harmonie* of overeenstemming die het met gelyk Levens-groot hebben zoude, kan men daar niet aangeven, vermids onderstelt word dat het kleender dan Levens-groot is. Derhalven deze maat te boven gaande, staat wanstallig, en is vals en verwerpelyk, vermids daar zulke menssen niet zyn. Wierden 'er gevonden, alles zoude zich in dezelve vergroven, zy zouden ruwer van vel zyn, de pooren of zweetgaaten grover, zwaarder en dikker van hair, en zo voort. Doch in *Plafons* is 't een heel andere zaak, uit oorzaake dat het meest Zinnebeelden zyn.

Om nu als by de hand, een Jong leerling te lyden, zo zullen wy in het volgende hoofdstuk, een goede manier, of handeling breeder aanwyzen, en van de grond op, beginnen,

Van het Doodverwen, om vast en vaardig zulks te doen.

Derde Hoofdstuk.

Hoe men het beginnen moet.

Hier in komt my voor, de allerwisste en zekerste wyze te zyn, het van achtere te beginnen, inzonderheid wanneer het Landschap meest te zeggen heeft. Dewyl na de helder of somberheid des luchts zich alle dingen schikken moeten, en de tinten der voorwerpen gevonden; want het licht op de voorgrond, en de kracht der beelden, moet daar na gepast worden, het geen, anders begonnen zynde, zeer onwis uitvallen zoude.

In Landschap van achtere af.

In Beelden anders.

Maar zo het voornaamste in Beelden of andere groote voorwerpen bestaat, is het beter te beginnen daar men de meeste kracht by een ziet, het zy dan op de eerste of tweede grond, en op dien voet na achterwaards.

Wat men daar in waar moet nemen.

Om nu niet vergeefs te arbeiden, zo moetmen voornamelyk in acht neemen,

neemen, dat de algemeene *houding*, wel waargenomen word: dat de *tinten* en verwen zodanig geschikt zyn, dat na vereis der *wyking* en *afstand*, en het stuk uit der hand gezien werdende, alles een volkomen *welstand* heeft, en zyn behoorlyke eigenschappen bezit: dan zal 'er weinig moeiten tot het opmaaken verëist worden.

Veele Schilders dwaalen van het rechte pad af, die, niet weetende waar zy beginnen zullen, aan hun zelfs vraagen, waar zy de meeste lust in hebben, en vervolgens nu hier dan daar op invallen: by voorbeeld vald hun zin op een goude vaas, die werd eerst begonnen, daar ná een blaauw kleed, dan een rood enz: andere vallen weder op het naakt, dit Schilderen zy alles eerst zonder aan eenige kleeding te raaken, en zulks het geheele stuk door van voor tot achter, waar door dan gebeurd, dat de stukken, dus onordentelyk begonnen, een onvermydelyke misstand en wanstalligheid bekomen, die den Meester meêr verleegen maakt dan met een leegen doek. Dwaling veeler Schilders aangewezen.

Beklaaggelyk is het, dat de zulke niet eens denken op middelen om uit dien doolhof te geraaken: maar wat helpt het, hen die dwaaling aan te wyzen en daar van te overtuygen; zy zyn in hun doen gerust, en geeven tot antwoord, 't is maar gedoodverwt, in 't opmaaken zal het anders zyn, 't geen nu te licht is, zal ik donkerder houden, en dat partytjen, zal ik het licht wat meêr op doen vallen; ondertusschen vorderd het werk niet, en door de opkomende zwaarigheden, vervald de lust tot het opschilderen. Hun reeden van halsterrigheid.

Wy treeden dan over, om door langwyligheid niet verdrietig te vallen, tot

Het Opschilderen, en wat daar in waar te neemen is.

VIERDE HOOFDSTUK.

Hier is geen twyffel aan, dat men veel voordeel ontmoet, in het opschilderen van een welgedoodverwd stuk, in welk een goede *houding*, *koleur* en *welstand* is waargenomen. Wy behoeven onze gedachten niet meêr daar mede te bezwaaren, maar kunnen met een dubb'le ernst die elders op aanleggen, zo om byzondere gedeeltens zuyver en zindelyk *aan te leggen*, die *op te maaken*, en op de voorige *welstand* verder te arbeiden. Wat voordeel een goede doodverw geeft.

Hier moetmen, om de beste manier te volgen, van achter beginnen, te weeten de lucht, en dus allengs na vooren toe, zo behoud Opschilderen moet van achter begonnen worden, en waarom.

men altoos een bekwame en vogtige grond achter de Beelden, om den uiterſten omtrek daar in te doen verdwynen, het welk, anders begonnen, ondoenelyk is. Behalven dit is'er noch een voordeel in, dat niet min aangenaam als nut is, te weeten, dat men gewaar werd dat het ſtuk vorderd, en alles by malkander, zo in *ſchikking*, als *houding* wel ſtaat, en daar door geduurig het oog kitteld en vermaakt, waar door de luſt, zo menigmaal men het ziet, opgewekt en aangezet word.

Dit is een der grootſte hoedanigheden die in een Schilder vereiſt worden; wat kan 'ook een Schilder meêr aanmoedigen dan verzekerd te zyn, dat hy op een wiſſe grond arbeid, dat hy vind en niet hoeft te zoeken.

Zwaarigheden die men anders ontmoet.

Het tegendeel werd gewaar, hy die los te werk gaat: Want futzelende zo lang op een ding, als de zin ſtand houd, en dus met alle de andere voorwerpen, zo miſt men alle *welſtand*, en tot ſlot van reekening, ſcheeld over al wat aan; dan vergaat de luſt, en men kan gelyk het ſpreekwoord zegd, de ſtaart niet villen.

Dus verre uw ſtuk gebracht zynde, komt men tot de manier

Van het Retocqueeren of Nazien.

VYFDE HOOFDSTUK.

Wat hier door verſtaan word.

DE Franſſe noemen het *Retoucher*, by ons *nazien* en *overzien*.

Hoe gemakkelijk een Schilder, op de vooraangewezene wys, tot dus ver geraakt is, zal hem de ondervinding en zyn overweeging leeren, wanneer hy ziet, dat alles zyn behoorlijke *houding* en *koleur* heeft, de *wyking* der beelden is'er in, zy doen op behoorlijke plaats hun werking: nu is daar niets meer aan over, als het uiterſte *hoogzel* en *diepzel*, daar in te zetten.

Op wat wyze beſt te doen.

Om dit wel te doen, zo *haal u ſtuk* met een goede en dunne *Vernis*, waar onder eenige taaje witten olie gemengd word, *uit*, het zy geheel of half, zo als gy oordeeld bekwamelijk te zullen konnen bewerken, eer het droog word: zet dan uw *lichten* op de *hoogſte partyen*, zagjens en dunnetjens in het nat *verdryvende*, benevens de *teêrheden* van *naakt* en *kleeding*, ider na zyn eis, gelijk ook de *geelachtigheid* of *gloeyendheid* in de *reflectien* of weerkaatzingen des lichts.

Indien nu, hier of daar, het *naakt* te licht mogt zyn, zo mengd een weinig Ligten ooker, Vermilioen, Bruyn rood, Lak of Aſpalt, na de koleur teder of robuſt is, onder de *Vernis*, en *lakſeerd* het dunnetjes over: dan daar op *gehoogd* met zodanig een koleur als men bekwaam oordeeld:

eeven

eeven eens kan men met de *kleederen* handelen, en op deze wyze, mag men zich verzekerd houden, dat het wel zal uitvallen, behoevende alsdan niet bekommerd te zyn dat de Verwen, in het droogen, zullen *inschieten*.

Van de rondigheid of tweede Tint.

ZESDE HOOFDSTUK.

Groote zwaarigheid veeler Schilders,

DAar zyn veele menssen, die, wat moeyten zy ook aanwenden, niet konnen een zaak doorgronden, daar zy zo veel swaarigheid in vinden; Zy, die zo lang na 't leeven geschilderd hebben, zien dat de Schilderyen van zo veel andere Meesters fraajer, zuiverder, en *plyzanter gekoloreerd* zyn, waar door zy onlustig worden in hunne eigene te zien; kunnende te nauwernood wederom aan het schilderen komen: maar daar aan geraakt zynde, vaaren zy met de grootste yver en hoop des waerelds voord, hen inbeeldende wonderen te zullen uitwerken, doch gedaan zijnde, vallen zy weder in de voorige kwelling. Deze plaagen hun zelve, zonder op een rechten grond de oorzaak na te spooren, want hoewel het natuurlijk is, dat de dingen van grooter meesters ons meêr, dan onze eigene behaagen, zo lang wy noch hun vaste kennis en wetenschap niet bezitten, zo moetmen daarom geensins de moed laaten vallen, maar in tegendeel yverig blokken tot ontdekking der hoofd oorzaak.

die hen in 't schilderen onlustig maakt.

Middelen om zulks voor te komen.

Men moet zyn goed oordeel aanleggen in het onderzoeken van fraaije konststukken, men moet ook trachten met zyn meerder om te gaan, waar van wy nut en voordeel konnen bekomen. Zomtijds zien zy iets dat fraay in een ander is, maar de reeden waar om, blijft hen verborgen, om dat zy meer by geval of losse drift, als op een vaste grond te werk gaan, gelyk my met een jong Schilder voor eenige jaaren wedervoer; deze my eenige zyner stukken zien laatende, zeide: dit stuk heb ik over zes Jaar, dit over vier en dat over zo veel minder jaaren gemaakt, doch kan geen verschil van beetering tussen de oudste en de jongste zien: hoewel'er nu een merkelijk onderscheid in te bespeuren was, dat de laatste, zo in *ordinantie*, *handeling*, als *teekening* beeter waren, daar en boven de *kleedingen* beeter *geplooyd*, wilde hy zulks van my niet gelooven, en hy beriep zich, dat hoe zeer hy yverden, zyn schildery altyd eeven graauw en onzuyver bleef, daar dat van anderen zo *zuyver* en *plyzant behandeld* en *gekoloreerd*, daar benevens zo *vlak gedaagd* was; Ik leg nevens hen myn verwen schoon en gloeyend aan,

Voorbeeld van zulk een Schilder.

Zyne zedenering.

aan, en dit gedaan zynde, *verdryf* ik die op een vaardige wyze: zegd my nu waar van daan deze morfligheid doch voort mach komen? Hier op gaf ik hem tot bericht, dat zeeker Schilder met welke gy dagelijks verkeerd, u geheel bederfd, en zo lang gy dien gehoor geeft, is al myn raad tot uw hulp vruchteloos: wat uwe *bevattingen* en *ordinantien* betreft, dezelve behaagen my volkomen, maar uwe *handeling* in 't schilderen mishaagd my: uw *tweede Tint* legd gy niet zuyver genoeg aan; door de *tweede Tint* verstaa ik, die geene, welke op de *gedaagde partyen* tegens den *ommetrek* aan gelegd word, waar door alle verheevene deelen genoodzaakt worden in de grond te smelten en te ronden: deze moet gy alzo zuyver en schoon in die zelve koleur als die van het licht *aanleggen*, maar niet met een vuyle, die te zeer na die der schaduw gelijkt, want dewyl zy mede van het daglicht beschoenen word, kan de duysternis en desselfs graauwheid die zelve niet aandoen, want de *rondigheid* is niet anders dan een affchamping des lichts na achterwaard, of een zylicht, dat min of meêr blaauwachtig moet zyn na de koleur des naakts zulks vereist, want die geelachtig zynde, zo vald de *tweede Tint* groenachtig; is de eerste rood, de tweede moet paarsachtig zyn, en zo het een blanke koleur is, zo vald de tweede tussen de beiden eerstgenoemde in, waar door ligt te begrypen is, dat deze tweede koleur, met blaauw verkreegen en getemperd moet worden, maar niet met een vuyle koleur; als dan verliest het die vleesachtigen aart en natuur. Hier op vroeg hy my, op wat wyze hy zulks dan verdonkeren zoude? Waar op ik hem antwoorden, dat gelyk de afstand der voorwerpen de vermindering der koleur maakt, en dat het geen wy *lucht* noemen, het geene is, 't welk tussen ons en de ver afgeweken voorwerpen zich blaau aan ons gezicht vertoond, alzo moest hy mede niet dan zuyver blaauw of *smalt*, doch maar zo veel als de natuur der *afstand* vereist, in zyne *Tint* vermengen, min of meêr na dat het donkerder zyn moet; dit is een kolcur, die, om zo te zeggen geen koleur en geeft, of zonder groote verandering zulks doet. Dit moet nu niet alleen in het *Naakt*, maar in *Landschap*, *Gronden*, *Steenen*, *Kleederen*, en al wat een *ronding* of *afstand* heeft, waargenomen worden.

Des Schryvers antwoord.

Wat door de *tweede Tint* verstaan word.

Die hem zyn misslag en verbeetering aantoond.

En waar in de *tweede Tint* bestaat.

Nu is 'er noch een waarneeming die zeer veel tot de volmaaktheid toebrengd: te weeten dat men gemelde *Tint* op de *rondigheid* niet te duyster houd; want de *vlakke daaging* staat zeer deftig en schoon, wanneer men tussen dezelve en de *flaauwe schaduw*, maar een teeder onderscheid bespeurd. Hier mede bedankten hy my en ik vertrok.

Vordere waarneemingen hier omtrend.

Veele

Veele zyn 'er die niet weeten hoe veel daar aan 'die zaak, die men gering acht, geleegen leid; zy is hen in vergelyking van anderen te kleen om daar veel op te letten; eeven als het met een ander Schilder was, die een ſtuk van *Pouſſijn* na ſchilderende, met de allergrootſte opmerking op het *koloriet* letten, *temperende* zelfs de *halfſchaduwen* en *teedere tinten* nauwkeurig op zyn Palét, maar gedaan hebbende met dit ſtuk, gong hy wederom in andere ſchilderyen op zyn ouden trant voord; hy zach wel een groot verſchil tuſſen zyn volgende werken en dit ſtuk, hy wierd 'er zelfs bedroefd over, geen acht geevende op het geene hy voortheen gedaan en met zo veel zorg bewerkt had: dit was alleen de oorzaak zyner verachtering.

Ander voorbeeld in een Schilder.

Men vind zelf ſchilders die hen laaten wysmaaken, dat de *tweede tint*, op de *ronding*, heel donker wezen moet, daar in de koleur *der grond* mengende, voor reeden geevende dat dien grooten *Mignard* ook zo deed, doch dat door my heel ontkend word: 't Is wel waar dat ik eens een kleen bockjen, door den Vermaarden *Boſſé* geſchreeven, *Le Peintre Converti* of den *Bekeerden Schilder* genaamd, geleezen heb, waar in hy onder anderen grondig meend te bewyzen, dat gemelden *Mignard* zyn *tweede tint* op de *kant* te duyſter maakten; maar dat en is geenzins te verſtaan, dat hy die *tint* met een vuylder *grondkoleur* bemorſten, maar dat hy die, na maate dat de *tegengrond Ligter* of *duiſterder* was, ook *verlichten* of *verdonkerden*, en gants niet met *rood*, *geel*, *zwart* of andere *koleuren* gelyk men voorgeefd, daarenboven zo weet men wel dat het grootelyks verſcheeld wanneer een tronie *half* of *héél rond* is, dat de eene op de *wykende kant*, noodzakelyk meêr verwyderd als de andere, gelyk deez neevenſgaande *troonien* aanwyzen: 't welk waargenomen zynde, aan een *afbeeldzel*, een groote *welſtand* of miſſtal aanbrengd.

Kwaade gevoelens zommiger Schilders hier omtrend.

De *ronding*, door een voorbeeld, in de nevensgaande figuur, aangetoond.

De grootſte zwaarigheid, welke zich voor zommige Schilders in deze zaak opdoet, is, dat men onder de hoedanigheden van een goed Schildery, ook een *vlakke daaging* ſteld. Dit waanen zy in een *platheid* te moeten beſtaan: redeneerende zy aldus; Indien het waarheid zy dat een Schildery 't welk *vlak gedaagd* is, het beſte geoordeeld werd, zo moeten onvermydelyk die, welke meêr *ronden*, ſlegter zyn. Waarlyk een loſſe ſtelreegel, want de natuur en daagelykze ondervinding omtrend *ronde* voorwerpen, leeren ons het tegendeel, inzonderheid wanneer het buyten *zonneſchyn* is.

Verkeerd oordeel zommiger Schilders.

Ik heb hier vooren gezegd, dat de *ſuperficie* of *d'uiterſte ommetrek*, in de *Tinten der grond* dienen te *ſmelten*, op dat dezelve, van de *verheevene partyen afwykende*, zo veel niet vóór komen zal als d'andere.

Voorbeeld van de *ronding* eens koloms.

Tot bewys daar van, ſtellen wy hier een *ronde kolom*, getekent A, tegen een *half witte* en een *half donkere grond*; zo dat de *dag zyde* tegens de *ſchaduw*, en de *ſchaduw zyde* tegens het *licht* uitkomt. Zo moet noodzaaklyk volgen, dat, om zyne *rondheid* te bekomen, de *ſchaduw* van gemelde *kolom*, op de *kant*, *verlicht* zal worden, om na de *witte grond te wyken*, anders zo zoude het maar een *half rond* zyn. Wederom aan de andere zyde, is 't eeven eens als hier met de *ſchaduw*, behalven dat het licht *ſuyverder* blyft en zyn eige *koleur* behoud, vermits de *tuſſen-lucht* de *ſuperficie* of *zy-ommetrek*, doet *ronden* en *wyken*, en in de *ſchaduw* deſgelyks, maar werd door de *lichtheid* des *achtergronds* verdubbeld, neemende zyn *koleur* min of meer aan.

Voorbeeld met een ronde ból.

Indien dit niet wel verſtaan word, zo laat eens zien of het tweede voorbeeld begrypelyker zyn zal; Neemd een *ból*, ſteld die tegens een ſchoone lichte geele grond: ſta dan een weinig van dezelve af, en daar op ziende, zult gy gewaar worden dat de *uiterſten ommetrek*, aan de *ſchaduw zyde*, geheel in de *grond* zal *ſmelten*, en gants geen *kantigheid* daaraan konnen beſpeuren: dit is zo verre de *ronding* aangaat.

Laat ons nu eens letten hoe veel de *koleur*, door dezelve, aangedaan word.

Derde waarneming omtrend de *koleur* door de *ronding*.

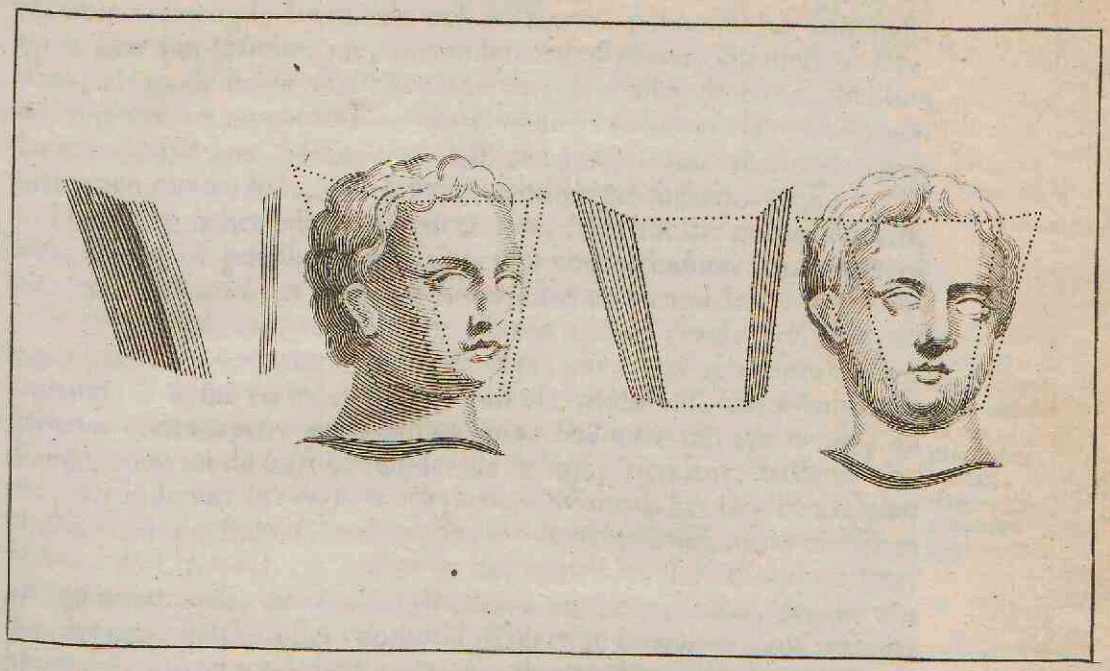
Indien deze *ból* van een *blaauwe koleur* is, zo zullen de *kanten* aan de *ronding*, tegens het *geel*, *groenachtig* zyn: is hy *paars*, zo werden zy *purperachtig rood*, en indien hy, nevens de *grond*, *geel* zy, zullen zich dezelve, in de *ſchaduwe*, noch *geelder* vertoonen, gelyk wy hier vooren van het *naakt* ſpreekende, mede gezegt hebben. Deze *ból*, *ruig* of *glad* zynde, geeft weinig verandering, ten zy na maate dat dezelve verre af, of na by aan de geſtelde *grond* is.

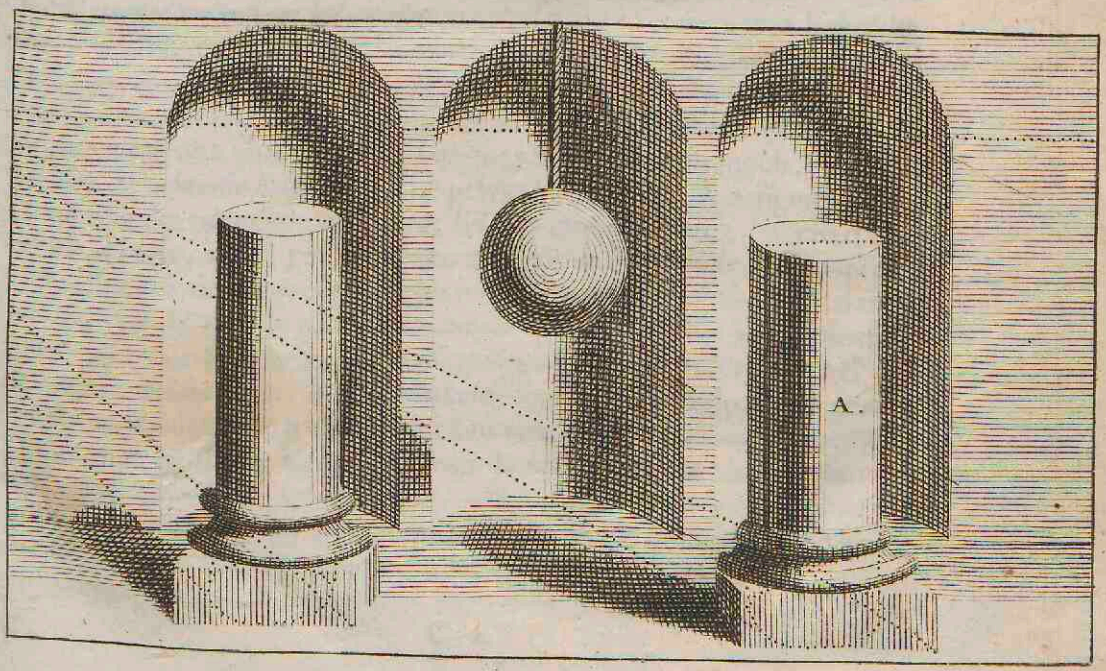
Zien wy nu eens op den *dag* of *lichte zyde*, daar zal men gewaar worden, dat, zo de *koleur* der *ból* lichter is, dan de geſtelde *geele grond*, zal de *koleur* der *grond* zo veel vermoogen in ons gezicht niet hebben, waar door de *ſuperficie* der *ból*, door een minder, niet kan overweldigd worden, en by gevolge de *geelheid* der *grond*, hem geen *koleur* aanzetten; zo dat de *tuſſen lucht* alléén, d'*ommetrek ronden* en *wyken* doet.

En hoewel de *grond* tamelyk *donker*, ja *zwart* mogt zyn, zo zal daar om deze vermindering van *koleur*, die de *lucht* veroorzaakt, niet minder noch meerder zyn, maar wel door de *tegengrond*, meêr of min *afſteeken*, en minder *rond* ſchynen.

Dwaaling veeler Schilders aangewezen.

Veele konſtenaars dwaalen, welke zich verbeelden, dat de *halve Tint*, die tegen den *omtrek* aan de *dag zyde* gelegd, en *Mezze-Tint* genaamd word, dezelve is, welke tuſſen het *licht* en de *ſchaduw*, met de naam van *tuſſen-Tint* bekend, geplaatſt word; deze zyn daar in grotelyks mis, al-

A.

alzo de laatſte een *heele*, en de voorige maar een *halve Tint* is, zynde zo breed niet als de *Mezze-tint*, want tot over de *helft* is hy met de *ſchaduw* vermengd, by gevolg ook *blaauwer*. Alhoewel het zommige, op de *kant* van de *lichte zyde*, een andere *koleur* geven, die meêr na *ſchaduw*, als na de *koleur* van 't *naakt* gelykt: de misſlag daar van, hebben wy hier vooren aangetoond. Maar wanneer het *licht* vlak van vooren komt, alſdan is deze *Mezze-tint*, half met de *tuſſen-tint* vermengd: doch niet in een *gemeen licht*, gelyk wy gewoonlyk gebruyken.

Derhalven is het zeker, dat *deze tint*, 't zy hoe die genaamd werd, *Mezze-tint*, of *gebróke Mezze-tint*, niet voor *ſchaduwe* kan gereekent worden, nademaal het door een *ſchamplicht* vermengd is.

Dat in een ſtuk, de ronde voorwerpen, minder of meerder dan andere ronden, moeten geſchaduwd zyn.

Het komt dikmaals te gebeuren, dat in één en dezelve ſtuk of *ordinantie*, eenige voorwerpen, op de *kant*, *ronden* of *donkerder* zyn als anderen; 't welke zo moet wezen, om die reden wil, dat men van de gemelde voorwerpen, meer dan de *halve Diameter* van zyn *rondte*, en d'ander maar tot de *helft* of minder als de *helft*, zien kan, na dat zy verder, ter zyde van het *oogpunt* afwyken. Want als het *Oog* of *zichpunt* in de midden des ſtuks is, en het *licht*, van de *rechterzyde*, een weinig van *vooren*, daar in *vald*; zo zullen de kolommen en andere voorwerpen, aan de *rechterzyde*, *breeder* van *ſchaduw*, en die ter *linker*, *breeder* van *daaging* zyn, gelyk in het voorbeeld dezer twee *kolommen*, tot meerder klaarheid, aangetoond werd.

Wanneer nu eenige *kolommen* aan *weder zyde*, even vér van het *zichtpunt*, waren, en dezelve van *boven* tot *beneden*, *dwars* door het *middelpunt*, en dat *Paralel* met den *Horizont*, *doorklooft* wierden; zo is het zeker en waarachtig dat men op de behoorlyke *Diſtantie* of *afſtand* ſtaande, de *kloof* niet alleen aan de *binnenzyde*, maar ook noch een ſtuk voorby de *achterſte helft* zien zal; gelyk in de *kolom* A aangewezen is. Denk dan dat het gene men over de *helft* op de *dagzyde* ziet, noch zo veel verder *afwykt*, en by gevolg *donkerder*, als daar het *licht afſchampt*.

Beſchouwt nu in tegendeel die ter regter aan de *lichte zyde*, alwaar men zo veel minder van de voorſte *Diameter* of *helft*, als die aan de *donkere zyde*, ziet: derhalven kan de *ommetrek* zo ver niet *ronden*, als wel aan de andere *kolom*, alzo die *donkerheid*, agter ſchuilende, niet gezien word; waar door het zo *duiſter* niet kan vertoonen op de *ommetrek*, gemerkt men de linker *kolom* tot over de *helft* ziet, en deze *rechter* zo veel minder.

Wie hier op let, zal zo veel misſlaagen, als de onkunde in de konſt der *perſpective* te weeg brengd, niet begaan.

Van de Schoonheid.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de *schoonheid.*

DEwyl de *Schoonheid*, het voornaamste en waardigste deel der Eedele Schilderkonst is, zal het zelve ook het eerste voorwerp onzer verhandeling zyn: doch myn oogmerk is niet in dezelve, alles wat van haar kracht en vermogen gezegd kan worden, op te haalen; de dagelykze gevallen leeren ons zulks genoegzaam. Dat de wyste onder de Aaloude haar hoogachting toegedraagen hebben, zien wy in *Plato*, welke dezelve achten te zyn een mensselyke glants, uit haar natuur beminnelyk, macht hebbende ons de geesten de oogen te ontrooven. Ia *Kato* achten dezelve zo hoog, dat hy oopentlyk zeide, het geen minder zonde te zyn, haar te beschadigen, dan het was een Tempel te berooven.

Gevoelens der oude Wysgeeren daar van.

Onmogelyk is het die in een gestalten te beschryven.

Echter is het genoegzaam zeker, dat zy meest bestaat in een *denkbeeld*, 't welk van onze zinnen en oordeel afhangd, zo dat wy het onmogelyk achten, de waare beschryving in een eenig voorwerp daar van te konnen doen. Het zekerste dat wy daar af konnen zeggen, is dit, dat zo veelerlye soort van voorwerpen daar zyn, ook zo veelerly *Schoonheid* is; het Spreekwoord zegd ook niet zonder grond: Zo menigerly zin zo veelderly *Schoonheid*. *Paris* waande, volgens *Homerus*, dat *Helena*, *Menelaus* huysvrouw, de *schoonste* was; *Apollo* roemden het zelve van zyn *Dafne*: *Narcissus* weder vond geen *schoonder* dan zich zelf. *Stratonika*, wierd, door de Persen, voor de *volmaaktste schoonheid* gehouden, en haar *afbeeldzel* een goddelyke eer aangedaan. De hals en boezem van de Atheense *Theodota*, waaren zo *bevallig* in de oogen van *Socrates*, dat hy daar op verliefden. Veele diergelyke *schoone*, zouden wy konnen ophaalen, zonder dat wy echter meêr in de dingen die tot de *schoonheid* vereist worden, vorderden, of dier kundig wierden, vermids ons nergens de *gestalten* noch deszelfs *leest* vertoond word, noch min waar in het *schoon* bestond.

Hoe veelerly die is.

Voorbeelden van schoone.

Verschil in de keur der volken omtrend het *schoon*,

en der byzondere menssen.

Ider Landaard, ider Minnaar, meend de *schoonste* te hebben, de *Grieken* houden de *bruyne koleur*, de *Latyne* de *blonde* voor de *schoone*: de *Spanjaarden* de *Zwarte*, de *Duytzers* de *bruyne hairen* voor de *bevalligste*. Deze bemind de *Langste* en *Dikste*, en de andere de *tengere menssen*, geene de *zeedige* en die de *dertele gebaarden*: waar door myn stelling, dat het *schoon* meest van onze *inbeelding* af hangd, bevestigd word.

Zy

Zy is driederley: *gemeen*, *ongemeen*, en *volmaakt*: de *gemeene* is van de *mode* zeer afhangelyk, en vernoegd gemeene verſtanden; de *ongemeene*, werd door ons verſtand uit veele anderen gekooren: de *volmaakte* is, die wy gezegd hebben in *inbeelding* te beſtaan. Hoe *veelerly* die is.

Maar wy zullen ons hier bepaalen, in een opſtel dat wy na onze allerbeſte kennis, uit veele anderen getrokken hebben, die door de *Grieken* is verkooren geworden, en door hen ons nagelaaten.

De *ſchoonheid* van een *naakt*, het zy *man* of *vrouwen beeld*, beſtaat hier in, eerſtelyk dat de *Leedemaaten wel gevormd* zyn; ten tweeden, dat zy een *ſchoone*, *vrye*, en *gemakkelyke beweeging* hebben: en eindelyk een *gezonde* en *friſſe koleur*. Waar in de *ſchoonheid* der menſſen beſtaat.

Het eerſte is, dat de *leeden gelykmaatig zamengevoegd* zyn, ider na zyn *aart* en *hoedanigheid*, het *hoofd* en *tronie*, *wel geproportioneerd*, *bevallig beſneeden van oogen*, *neus en mond*; de *handen*, *vingers*, *voeten* en *toonen*, van een *welvoegelyke lengten* en *dikten*, gelyk meede de overige *deelen* des lichchaams. Eerſte deel der zelve.

Door de *gemakkelyke beweeging*, verſtaan wy, dat alle *leeden* tot de minſte toe, zich op zyn *ſchoonſt* vertoonen, en, zonder moeyten, met een *bevallige zwier* haar *beweeging* doen; gelyk wy door eenige voorbeelden op zyn plaats vertoonen zullen. Het twee-de.

Betreffende de *koleur*, hier door verſtaan wy, zo als zich dezelve in *gezonde* menſſen, geen toeval onderheevig vertoond, noch te *bloedig* noch te *bleek*, zo als wy daar van meede op zyn plaats zullen handelen. En derde.

Dit zyn de *drie hoedanigheden*, tot een *ſchoon naakt* vereiſt, en welke, door de Dichters, de *drie gratien* of *bevalligheden* genoemd werden, zeggende dat in *Venus Vrania*, deze *drie* by een gevonden wierden.

Om nu den leergierige Konſtenaar, een goed begrip van de *ſchoone verdeeling* der *Leedemaaten* te vertoonen, zal ik hier de *maat* ſtellen, zo als wy dezelve uit het geraamte van een dooden opgenomen hebbe, wanneer ik voor de Heer *Profeſſor Bidlo* *, alle de teekeningen in zijn vermaard *Anatomie-boek*, na het leeven, teekende, volgens zijn opſtel. Van de leeſt der menſſen.

Ik heb dan om het gemaklyker opſtellen dezer *maat* van dit *mans-beeld*, een maatſtok daar nevens geplaatſt, en om dit te volgen, zo maakt een *recht nederdaalende lyn*, getekend met *zon* en *maan*. Dit zal de *lengte* van uw *beeld* zijn. Verdeeld dan deze in *vier gelyke deelen*, welke men *grof deelen* noemd, gemerkt met A. B. C. D. aanwyzende door dezelve, de *okzelen*, het *manlid*, de *knien* en de *zoolen*. (*) *Lyfarts* van zyn *Koninklyke Maj: van Groot Britt: Hoogloffelyker gedachteniſſe*. En haar verdeeling, in grofdeelen,

Hoofd-deelen.

len. Daar na verdeeld men de *geheele lengten*, weder in gelijke $7\frac{1}{2}$ *deelen*, welke *hoofddeelen* genoemd werden, en gemerkt 1. 2. 3. 4. 5. 6. $7\frac{1}{2}$. welkers *eerste* het *hoofd* zy. Het *hoofd* werd hier op wederom in *vier proportie*, of *eevendeelige deeltjens* verdeeld, en getekend met a. b. c. d. te weeten het *voorhoofd*, de *oogen*, de *neus* en de *kin*. Welke gebruykt werden, om alle de andere tot een *minder verdeeling* te brengen, beginnende van het teeken ☾, tot dat der ☉ opwaards, zo zal men vervolgens deze *maat* vinden van de

Proportie deelen.

L E N G T E.

Lengte van een beeld.

Van de zool D. tot aan het gewricht - - -	2 proportie deelen.
Van daar tot de binnenkuit - - - -	$2\frac{1}{4}$
Van de binnen tot de buitenkuit - - -	$\frac{1}{3}$
Van daar tot de onderknie - - - -	$\frac{3}{3}$
Van daar tot de knie - - - -	$\frac{2}{3}$
Van daar tot de opperknie - - - -	$\frac{1}{4}$
Van daar tot de dyen - - - - -	$\frac{3}{3}$
Van de dyen tot de bil - - - -	2
Van daar tot B. of de middel - - -	$1\frac{1}{3}$
Van de middel tot de navel - - -	$\frac{3}{3}$
Van daar tot de heup - - - - -	1
Van hier tot onder de borst - - - -	2
Van daar tot de oxels - - - -	$1\frac{2}{3}$
Van daar tot de schouder - - -	2
Van daar tot de halskuil - - - -	$\frac{3}{4}$
Van de halskuil tot aan de kin - - -	$\frac{3}{4}$
Van de kin tot de neus - - - -	1
Van de neus tot de ogen - - - -	1
Van daar tot het voorhoofd - - - -	1
Van 't voorhoofd tot de stern - - -	$\frac{1}{3}$
Van de stern tot de scheidel - - - -	$\frac{2}{4}$

Breedte van het Mansbeeld ter zyde.

De voet is lang - - - - -	$4\frac{1}{4}$ proportie deelen.
't Gewricht - - - - - -	$1\frac{1}{3}$
De kuit - - - - - - -	2
De onderknie - - - - - -	2

Bo-

Bovenknie	$2\frac{1}{4}$
Dye	$3\frac{1}{3}$
't Eynde der billen	$3\frac{1}{2}$
't Manlit	$4\frac{1}{3}$
Over de navel	4
De heup	4
Onder de borsten	$4\frac{1}{2}$
Oxel	5
Schouder	3
Halskuil	$2\frac{1}{2}$
Het hoofd vierkant.	

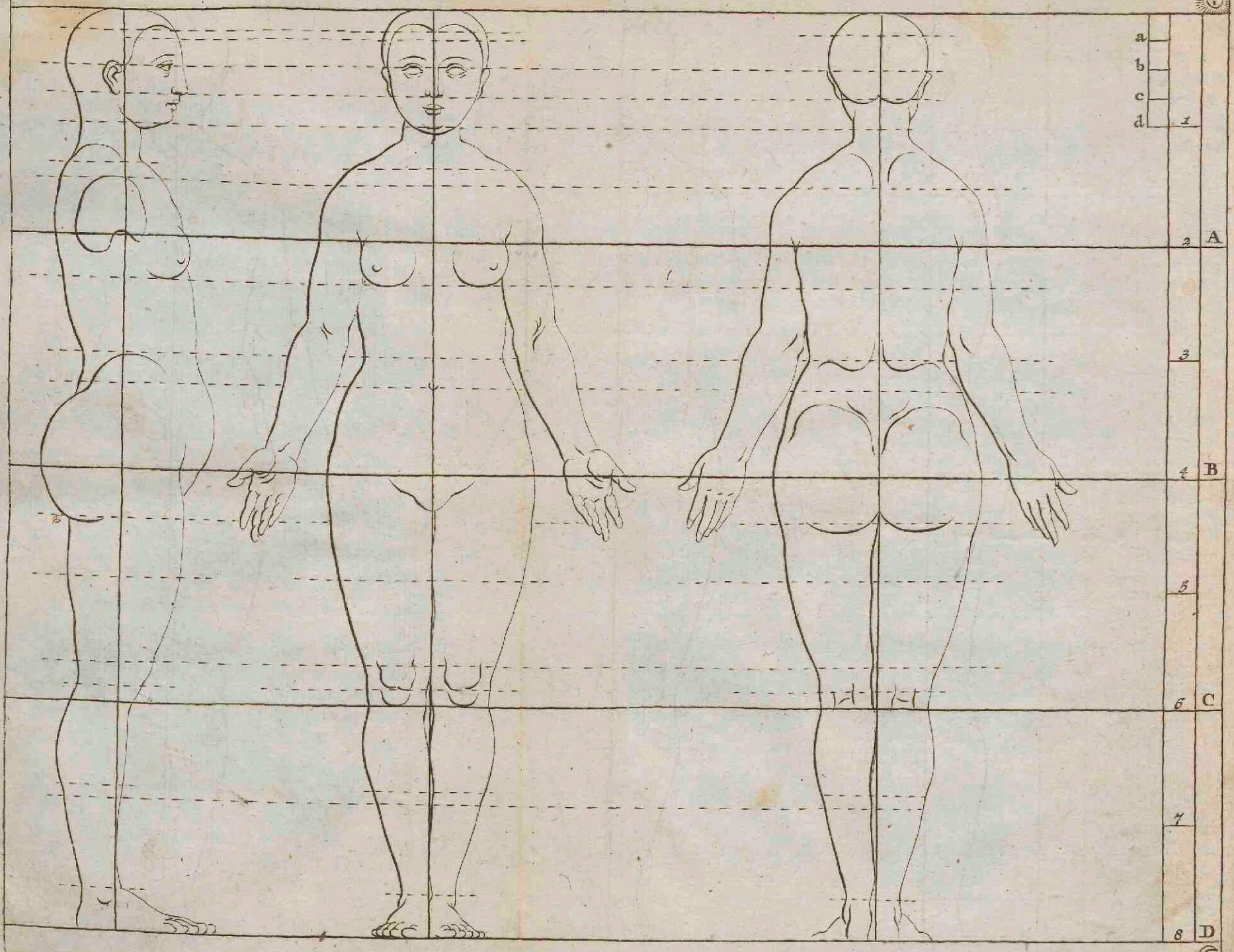
Breedte der beelden van vooren en van achteren.

De voet aan de buiten enkel	1 proportie deelen.
't Gewricht	1
Binnenkuit	$1\frac{2}{3}$
Buitenkuit	2
Onderknie	2
Bovenknie	2
Dyen	$2\frac{1}{4}$
't Einde der billen	$2\frac{3}{4}$
Over 't manlit	6
Over de navel	$5\frac{1}{3}$
Aan de heup	5
Onder de borsten	$5\frac{1}{2}$
Over de oxels	8
Schouders	$5\frac{1}{4}$
Halskuil	$2\frac{2}{3}$
De kin	2
Over de neus	$2\frac{2}{3}$
Boven de ogen	$3\frac{1}{4}$
't Voorhoofd	$3\frac{1}{4}$
De stern	$2\frac{3}{4}$

Lengte van het Vrouwenbeeld.

Van de zool D. tot aan 't gewricht	$1\frac{1}{2}$ proportie deelen.
Van daar tot de binnenkuit	$3\frac{1}{3}$
Van de binnen tot de buitenkuit	$\frac{1}{2}$

Van

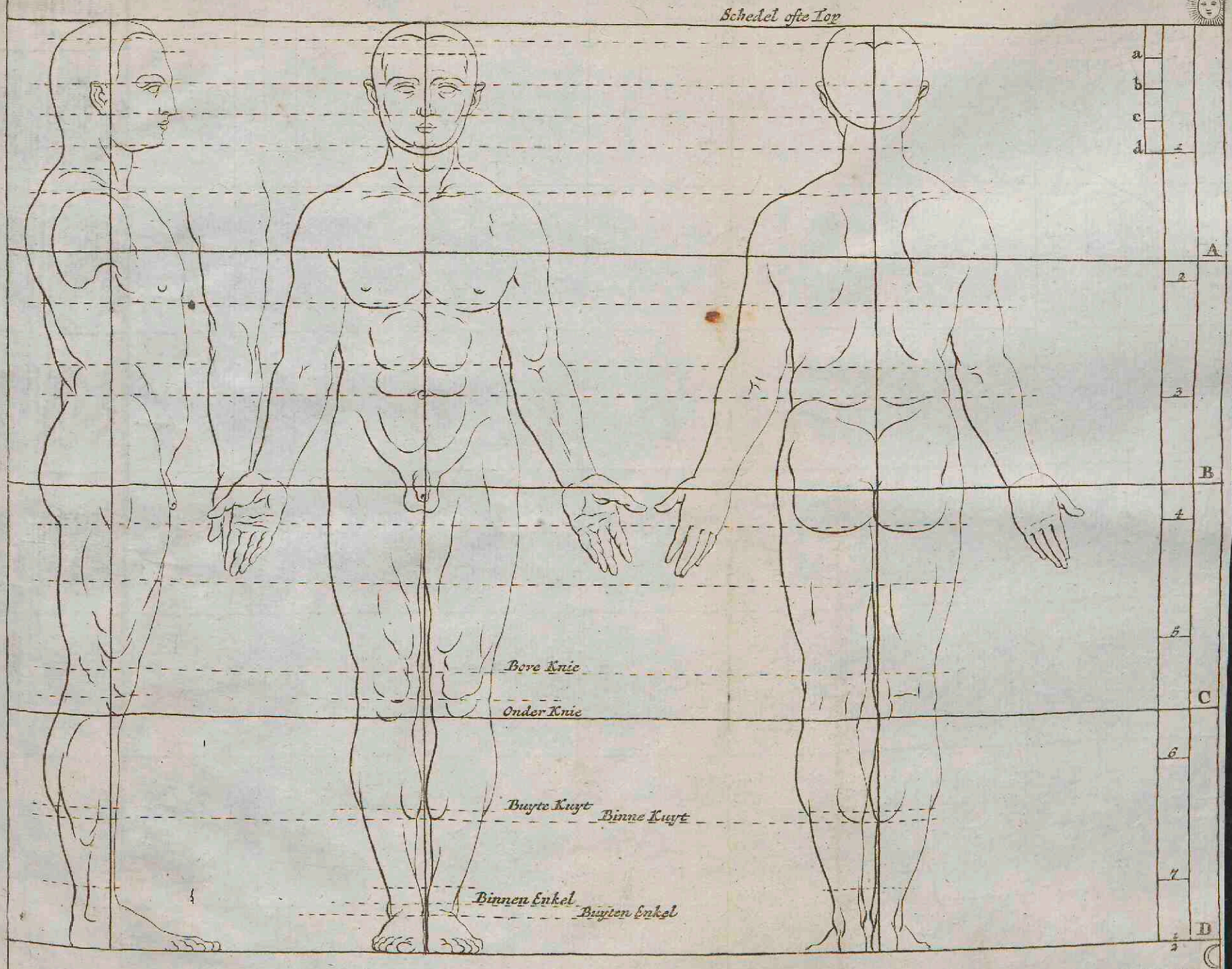

a
b
c
d
1
2
A
3
4
B
5
6
C
7
8
D

Van daar tot de onderknie - - - 3¼
Van daar tot de knie - - - - ½
Van daar tot de bovenknie - - - ¾
Van daar tot de dyen - - - - 3
Van de dyen tot de bil - - - - 2
Van daar tot de middel - - - - 1¼
Van de middel tot de navel - - - 3
Van daar tot de heup - - - - 1
Van hier tot onder de borſten - - - 2½
Van daar tot de oxels - - - - 1½
Van de oxels tot de ſchouder - - - 2
Van daar tot de halskuil - - - - ½
Van de halskuil tot de kin - - - 1½
Van de kin tot de neus - - - - 1¼
Van de neus tot de ogen - - - 1
Van de ogen tot het voorhoofd - - 1
Van 't voorhoofd tot de ſtern - - - ⅔
Van de ſtern tot de ſcheidel - - - ⅔

Breedte van het Vrouwenbeeld ter zyden.

De voet is lang - - - - - 5 proportie deelen.
't Gewricht - - - - - 1⅓
De kuit - - - - - 2¼
d'Onderknie - - - - - 2¼
Bovenknie - - - - - 2¾
Dyen - - - - - 4
't Einde der billen - - - - 4¼
Het middel of dikſte der billen - - 5⅔
Over de navel - - - - 4½
De heup - - - - - 4
Onder de borſten - - - - 4½
Oxel - - - - - - 4⅔
Schouder - - - - - - 3½
Halskuil - - - - - - 2½
Het hoofd vierkant.

Breedte

Schedel ofte Ioy
a
b
c
d
1
A
2
3
B
4
5
C
6
7
D
½
Bove Knie
Onder Knie
Buyte Kuyt
Binne Kuyt
Binnen Enkel
Buyten Enkel

Breedte der beelden van vooren en van achteren.

De voet aan de buiten enkel	1 proportie deelen.
't Gewricht	1
Binnenkuit	1½
Buitenkuit	2
Onderknie	2
Bovenknie	2⅓
Dyen	3⅓
't Einde der billen	3½
De middel	7⅔
Over de navel	6
Aan de heup	4¾
Onder de borſten	5⅔
Over de oxels	7⅓
Schouders	6¼
Over de halskuil	5⅓
De kin	1¾
Onder de neus	2¾
Boven de oogen	3½
't Voorhoofd	3⅔
De ſtern	3½

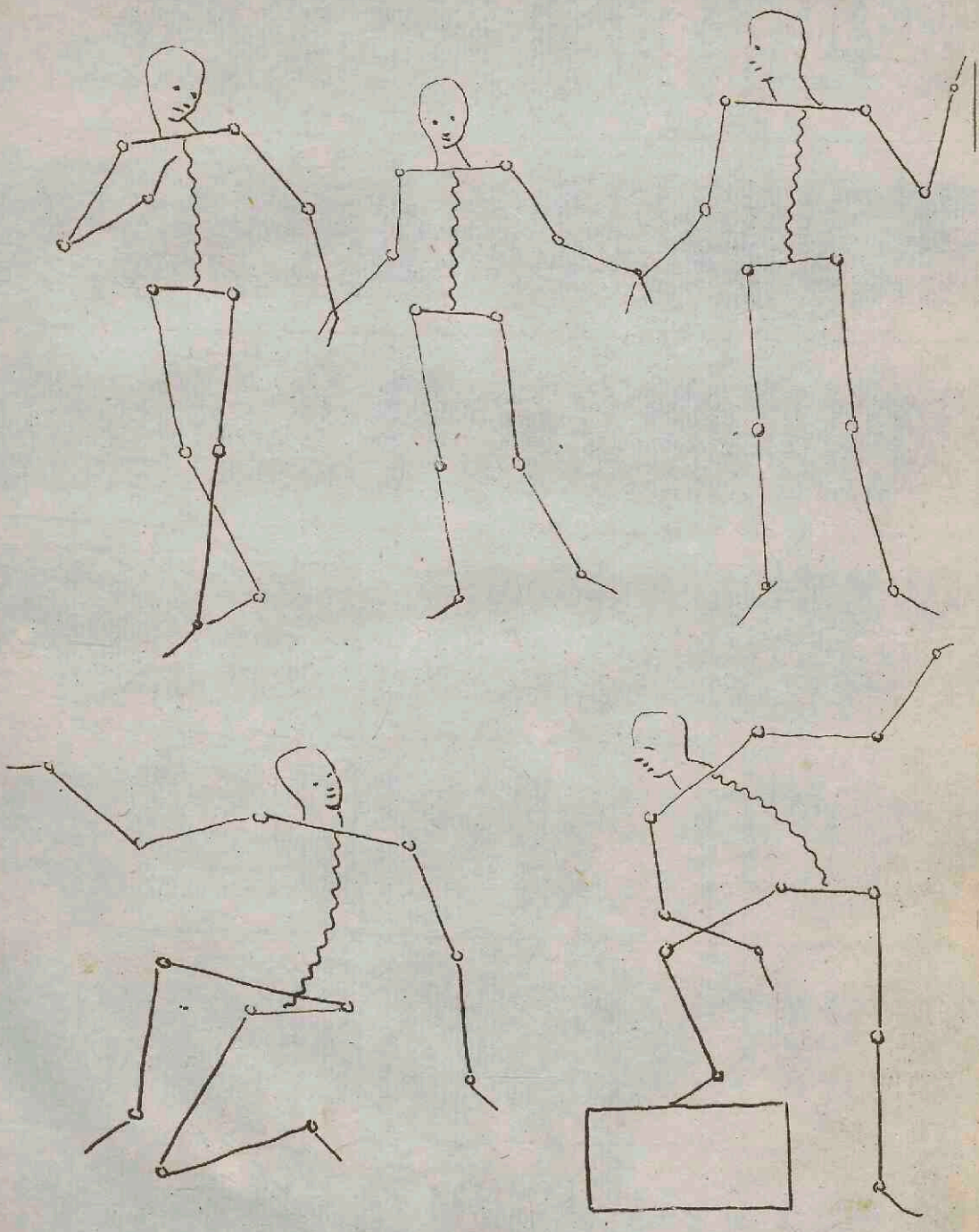
Ik twyffel niet, of wie zyn beelden maat na de voorgaande ſchikt, zal altoos een goede verdeeling en geſtalte vinden, inzonderheid wanneer hy t'eevens de bevalligheid der *ſtatuen* waarneemd.

Verdeeling van de bevalligheid der beweging.

Om den leerling aanleyding te geeven tot het uitvoeren en verder naſpeuren van het tweede deel der *ſchoonheid*, namentlyk de *bevallige beweging der leedemaaten*, zo gelief hy te letten op dit nevenſtaande *Figuur*, waar in de voornaamſte ſchikkingen, welke een ſchoone *aktie* veroorzaaken, waargenomen zyn, beſtaande in het *op* of *nederbuygen* der ſchouders, heupen en derzelver *beweeging*, om die recht ſtrydig te doen *zwenken*, en daar nevens in een tegenſtelling en werking der mindere leeden, geſchikt na dezelve ordre: hier uit ſpruyt niet alleen de *bevalligheid* der *ſchoone* en *aangename geſtaltens*; maar geeft daar en boven, ook voordeelige ſchaduwen, die de uiterſte *gracelykheid* by brengen.

Nuttigheid dezer waarneeming.

Dit is van zulk een algemeen gewicht, dat het zo wel in dooden als levende, in *grammen* als *zachtmoedige*, *razende* en *dolle*, als in *geruſte* menſſen, en in *droeve* als *blygeeſtige* waargenomen moet worden,

zo wel in *pynlyke* en *ſtervende* als in een *lyk*. Ja het is onmogelyk dat ider byzondere *beweeging*, of geſtaltenis des lichchaams goed kan zyn, die niet natuürlyk uytgedrukt en met deze *drie hoedanigheden* verzeld zyn, namentlyk een grootze ommetrek, fraaye zwier in de *beweeging*, en een ſchoone *koloriet*. Want als men wilde een *levendige* met eens *dooden koleur* ſchilderen, of het tegendeel: een *dolle* of *razende*, *bleek*; een *ruſtende*, *brandig*; een *treurende*, met een *lachchend wezen*; zulks zou zeer oneigen zyn en tegen de waarheid ſtrydig, vervolgens een leugen, alle leugen haatelyk, deze gaat mank en werd niet geacht, en alles wat veracht werd, verwerpelyk zynde, is by gevolg het ſchilderen onwaardig.

De geſtalten, beweeging en koleur eens dooden.

Indien nu aan imand onbevatbaar voor komen mogt, wanneer ik zeg, dat fraaye *bewegingen* en *koleur*, ook in een *dood* lichchaam moet waargenomen worden, in het welk volgens het gemeen zeggen, noch *beweging* noch ſchoone *koleur* is; hy gelief te weeten, dat het geen ik zegge, alleen van een geſchilderde *dooden*, en niet van het *leeven* verſtaan moet worden, vermids een *dood* lichchaam zich zelf niet beweegen noch ſchikken kan: wanneer nu echter zulks vereiſt, zo moet men het Modél zodanig ſchikken, dat het zich op zyn ſchoonſt vertoond: het aangezicht van vooren, de borſt op zyde, de heup opwaards, het eene been ingetrokken en het andere uitgeſtrekt, de eene arm gints en deze derwaards, en zo voord; dit word een ſchoone *aktie* en *zwier* genoemd, ja zelf een ſchoon beeld.

De *koleur* betreffende, deze moet na geen hout noch ſteen, maar vleeſachtigheid ſtrekken, en natuurlyk dood vlees gelyk zyn.

Tegenwerping, wat de ſchoonſte ouderdom zy:

Icmand zoude my nu konnen tegenwerpen, dat dewyl 'er driederley ſtand van ouderdom zy, jonge, middelbare en oude, en alle byzondere *bewegingen* en *koleuren*, ook van by zondere *maat* en *leeft* zyn, het zwaar vald uit een der zelve een volmaakte te kiezen.

Oploſſing der zelve.

Dezulke voeg ik dit tot oploſſing toe, dat zy alle drie ider na zyn *aart* eeven ſchoon moeten verkoozen worden. De jonge, *teêr*, *zwierig* en *fris*: de middelbaare, *vaſt*, *bedaard* en *vleezig*: en de oude, *ſlap*, *traag* en *dor*. Niet tegenſtaande nu hun ouderdom, heeft ider zulke hoedanigheden, die hem verkiezelyk doen zyn, want zoo wel als men zegd, *dat is een ſchoone jongeling*; zegt men mede, *zie daar een ſchoon en wakker kuerl*, *ei let eens op de deftigheid van die oude man*, *dat is een ſchoone gryzaard*, en zo voord.

Aanmerk eens de Statuaas van *Perrier*, en geef naukeurig acht op de jonkheid van *Ganimedes*, ſtel *Antinoüs* of *Apollo*, voor de tweede ſtaat, en de *oude Faunus* voor de derde, zo zult gy bevinden dat ider in

het

het zyne volmaakt schoon is, voeg daar dan eens by, hun behoorlyke *kolour*, elk na zyne jaren, zo zal gewisselyk myne stelling dóórgaan, en uw beeld, door ider beschouwer, bekoorlyk en fraay geacht worden.

Hoewel nu een schoon beeld, in een goede *proportie* en schikking der leeden, elk na zyn *passien* en *werkinge*, bestaat; zo is echter zodanig een beeld noch niet volmaakt, ten zy dat de uiterste bevalligheid van een schoone en toegeëigende *daaging*, daar by gevoegd werd.

Verschil in de verkiesing des lichts.

Wy bevinden veeltyds, dat door een al te zedig *licht*, de voorwerpen zich heel *ongracelyk* vertoonen, en een tegenstrydige uitwerkinge veroorzaaken, het welk de meening zomtyds heel doet te buiten gaan en onze zinnen tot onlust verwekt, schoon wy in 't begin onzer *Concepten*, de grootste gedachten en verwachtinge daar van hebben; en dat noch het ergste is, zonder eens de oorzaak te kunnen begrypen: het geen zekerlyk gebeurd, wanneer wy zonder acht te neemen op de uitwerkinge onzer voorwerpen, een *licht* daar toe schikken, 't welk daar niet eigen is; waar door een krachtige en zielroerende hartstogt in een beeld, door een *flaauw licht*, t'eenemaal machteloos en onbeweeglyk gemaakt word: en in tegendeel, een zwak en lieffelyk voorwerp, door een al te *wreede vlakke daaging* en *scherpe schaduw*, geheel verkragt word, en de bevalligheid te niet doet.

Gelegentheden waar omtrend aangewezen.

Het is dan van groot belang, dat men zich wel bezint eer men zyn werk aanvangd, om die twee misslagen te vermeiden. Neemt derhalvenacht op de navolgende voorvallen, op welke deze aanmerkinge past en doeld: namentlijk de moord van *Julius Cezar* in den vollen Raad, of de dood van *Kato*; en in tegendeel, *Stratonica* met *Antiochus* trouwende, of wel de Koningin van *Zeba* by *Salomon*, met haar gestoet van staatjuffers, enz.

Overweegd nu eens wat een onderscheid van hartstogten, dat in die byzondere voorvallen bespeurd werden.

In de eerste, ziet men een geweldige beroering, een vluchtige snelheid, schrik en verwarring, alles is beweegende: en in tegendeel ziet men in de andere, niet als schoonheid, lieffelyke *beweeginge*, *gracelyke* zeedigheid en gezag.

Toepassing van het licht tot de voorwerpen.

Alsmen die dingen aangemerkt heeft, wie zal met my dan niet toestemmen, dat men de eerste, met een *wreed* en *hard licht* moet *daagen*, en de tweede, met een *lieffelyke*; vermits men weet dat de *lichten* of *dagingen*, mede haar byzondere hoedanigheid en eigenschap hebben, dat de eene *wreed* en *straf* is, en de andere *lieffelyk* en *aangenaam*. Wanneer nu het tegendeel gebeurd, zo moet het onvermydelyk vals zyn, en de zaak door deze tegenstreevigheid verduisterd worden: mogende den

een, als dan met regt, een *gracelyke* verwarring, en de andere, een straffe liefkozery noemen.

Derhalven besluit ik, dat een beeld, het geen wel *geproportioneerd* en geschikt, met een goede beweeging en draajing voorzien, waarlyk volmaakt geacht mag werden, wanneer het door een bekwaam en daar toe eigen *licht*, *gedaagd* is; op dat het geen de ommetrek en beweeging tracht uit te drukken, daar door niet verhinderd noch tegenstrydig gemaakt word.

Van de Beweging der Leeden.

Achtste Hoofdstuk.

Van het tweede deel der schoonheid.

LAat ons nu eens komen tot het tweede der deelen waar in de *schoonheid* bestaat, namentlyk de *beweeging* der *leeden*.

Waar in een fraaye beweging bestaat.

Deze hangd voornaamlyk af, van een tegenstrydige werking aller lichchaams leedemaaten, en van derzelver daaging en schaduwing: veroorzaakende dit een beeld, roerende en leevendig. De voornaamste waarneeminge om het zelve te verkrygen, geschied door een *draavinge*, welke verstaan moet werden, wanneer het hoofd vlak van voore, het lyf weinig op de een zyde, en de beenen weder van vooren gedraayd zyn, ziet de fig: A.

Eerste voorbeeld.

Tweede voorbeeld.

De tweede waarneeming, is een tegenstreevendheid in de helling des lichchaams, van het hoofd tot de voeten.

By voorbeeld: dat de schouders, de eene hoog, de andere lager zy: de heupen, kniejen, en voeten desgelyks, als in dezelve figuur letter A, te zien is. 1. De rechter schouder hoog. 2. De rechter heup laag. 3. De rechter knie of voet weêr hoog, en het tegendeel, werd men aan des lichchaams andere zyde gewaar.

Derde voorbeeld.

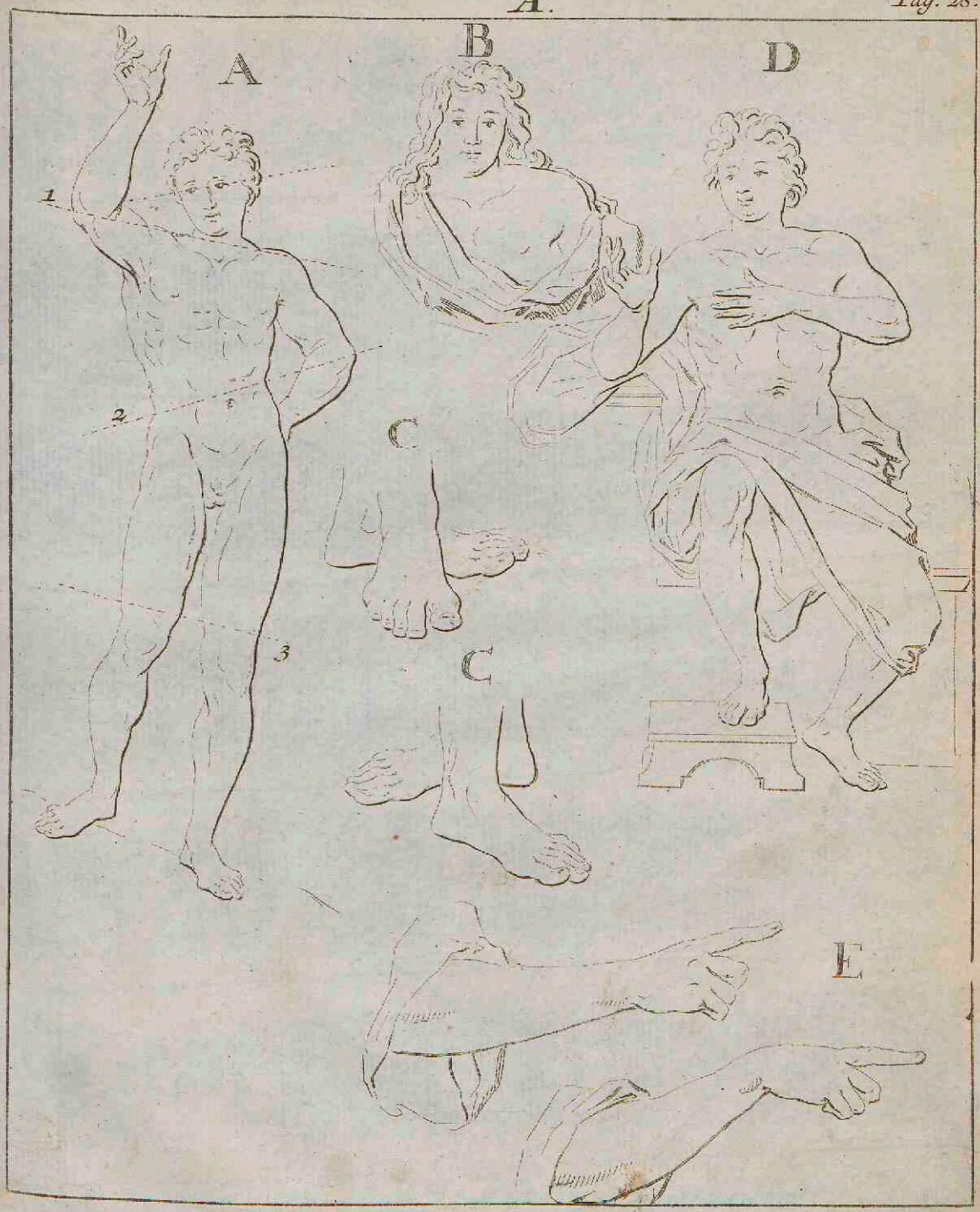
De derde waarneeming is, dat als de rechter arm en het linker been voorwaards komen, dat dan linker arm en rechter been, achterwaard gaan.

Verdubbeld voorbeeld.

Maar deze *beweeging* verdubbeld, wanneer de rechter schouder van vooren komt, als dan moet het hoofd en onderlyf meede van vooren komen, gelyk de zelve figuur ook aanwyst. Wanneer de borst zich verheft opwaard, zal het hoofd nederwaard buygen: en het tegendeel, zo wanneer de borst nederwaard buygd, zal men het hoofd over end stellen, zie de fig: B.

Van het hoofd.

Het hoofd moet altyd over de hoogste schouder hellen en buygen, zo als by A. aangetoond word; wanneer het lichchaam recht staat, zul-

A
B
D
1
2
3
C
C
E

len de voeten altyd een gelyke hoek maaken, te weeten de hiel van de één, tegen de binnen enkel van de ander, zie C.

De handen moeten altoos een ongelyke *beweeging* hebben, ziet men de een van binnen, de andere zal men van buyten vertoonen, de een hangende, de andere opgetild: het onderſte deel des arms verkort zynde, dient deszelfs bovendeel, recht, de dye in 't verkorten en het been weederom recht gezien te worden, als fig: D. aanwyſt. Van de handen.

Van de beenen, is de *beweeging* by na als die der armen, want het bovendeel des arms, ſteld dat over een met de dye, en het onderdeel, als het been. Indien nu gebeurd dat het bovendeel des arms neêrhangd, zo moet de dye met een ſtrydige *beweeging* daar tegen aan werken, en zo vervolgens met alle de gelyke leeden. Wanneer nu de rechter arm om hoog en de linker laager is, dan zal het met de knien of voeten, contrarie zyn; zo de heup opzweld, ſchiet het bovenlyf in het onderſte; als men de ſchouders ophaald, zo zakt de hals in dezelve. Van de beenen.

Voor al moetmen zorg draagen, dat de hand en den arm niet gelyk uitſteeken, gelyk men een goed en kwaad voorbeeld daar af in de fig: E. ziet.

Dat het kruys des aangezichts, nooit met dat des lichchaams overéén komt, noch van vooren noch van ter zyde, noch ook het boven met het onderlyf.

In deze *beweegingen*, beſtaat myns oordeels, de ſchoonheid des lichchaams, ten opzicht der geſtalten.

Belangende de verdere *beweegingen*, daar van zyn deze drie, de voornaamſten; eerſtelyk die des hoofds, ten tweeden der handen en voeten, en ten derden des lichchaams. De drie voorname bewegingen eens lichchaams,

Die des hoofds, zyn vierderly, voor en achter over, en aan wederzyden: die der handen en voeten deſgelyks. Voorname buigingen des hoofds.

De armen en beenen, hebben maar een *beweging*, d'een aan de elboog, en d'ander aan de knie, den arm voor, en het been achterwaards. Der armen, en beenen.

De *bewegingen* des lyfs, zyn driederly, voor over, en aan beide de zyden. Des lyfs.

Buyten deze aangeroerde, zyn 'er noch vierderly *bewegingen* door de zelve leeden, als de *ſimpele* of eenvoudige. De eenvoudige beweeging.

De *Active* of werkelyke. De werkelyke.

De *Paſſive* of driftige en Driftige en

De *Forſſe* of geweldige. geweldige.

De eenvoudige is, wanneer de leeden zich natuurlyker wyze *beweegen*, gelyk imand die gaande, de eene voet voor de andere zet, die drinkt of zy. Wat de eenvoudige beweeging

of eet, de handen aan de mond brengd, het hoofd keerd en draaid, en vorder de leeden tot lichchaams behoeft gebruykt, welk *beweging*, kinderen zo wel als de oude, door de natuur onderworpen zyn.

De werkelyke. De werkelyke, beſtaan in draagen, trekken, duwen, ſtooten, klimmen en diergelyke, 't geen door kennis en verſtand geſchied, zynde de kinderen maar ten deele eigen, ziet Fig: B.

De driftige. Wat de driftige belangd, zy neemen hun oorſprong uit de ontroering des gemoeds, of die de ziel door het lichchaam in de hertstochten vertoond; als daar is, de *liefde*, *haat*, *gramſchap*, *droefheid*, *blydſchap*, *ſpyt*, *verachting*, en diergelyke meêr; deezer werking, ſchoon meeſt inwendig, vertoond zich echter uitwendig, voornamelyk in de kleene leeden, als oogen, neus, mond, vingers en toonen, zie Fig: C.

De geweldige. De geweldige zyn, *ſchrik*, *vrees*, *wanhoop*, *dolheid* enz, alles wat de natuur, boven gewoonte, door toevallen, op het gehoor of gezicht werkende, doed ontroeren; gelyk daar zyn, een *ſchielyke donderſlag*, *ſpook*, of *verſchrikkelyk gezicht*: welke dingen, een krimping, rekking, en draaijing der leeden veroorzaaken, die beide, zo wel jongen als ouden onderworpen zyn, ziet verder hier op na de Fig. D.

Nuttigheid dezer ſchikking. Alle deze aangewezene hertstochten, konnen zonder de voor aangeroerde ſchikking der leeden, geen volmaakt beeld voortbrengen, want men kan wel een trap opklimmen met de handen in de zak, of iets optillen met beide de handen gelyk, en de beenen naaſt malkander: iemand kan ſchrikken van iets dat voor hem ſtaat of legd, zonder dat men zulks in het aangezigt beſpeurd; men kan ook verliefd zyn, zonder de allerminſte *beweeging* te toonen. Maar myn meening is, deze hertstochten door de *beweeging* der leedemaaten uit te drukken, en dat ider lid ten dien einde diend, geſchiedende zulks wanneer het lichchaam zig keerd of wend, de leeden ſpartelende de een vóór en de anderen achterwaards, de een om hoog en de anderen om laag.

Geen modél is bekwaam die te verbeelden na hun aart. Vermids het een onmogelyke zaak geweeſt zou hebben, alle deze voornoemde *beweegingen* en hertstochten na vereis der zaak uit te beelden, na dien zy heel zelden en onverwacht voorkomen, en dat men geen modél zo duydelyk kan ſtellen, om hen de waare indruk dier hertstochten te doen begrypen; zo heb ik zelf, om de wiſſigheid, voor alle geſtaan, en ider zyn *paſſie* tot de minſte leeden toe, ja oogen, mond, neus, vingers en toonen uitgedrukt, welke geſtaltens met een vlugge hand, door myn Zoon dus getrouwelyk nageteekend zyn.

Van

Van de driftige en geweldige Beweegingen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

VOor af, dient aangemerkt te worden, dat het grootſte deel dezer *beweegingen*, niet dan ten deele kunnen begrypelyk zyn, en meeſt door het vertoonen der oorzaaken hunner *beweeging*, om der overeenkomſt wille, die zy met elkander hebben, 't zy in hun begin of einde. Want het eind der eene, baard dikwils het begin der andere. Zo is de *gramſchap* een trap tot de *dolheid*, de *droefheid* tot *mismoedigheid*, en deze baard de *wanhoop* of *gekheid*. En dus zyn meeſt alle de geweldige ontroeringen des gemoeds en pynlykheden des lichchaams. Want deze ſmert, doed de leeden geweldelyk beweegen, de ſpieren zwellen, de zenuwen, ſpanzels en andere werktuygen, inkrimpen, en uitrekken verbuyten hun gewone *beweeging*, ja zomtyds boven vermoogen. Als by voorbeeld, *branding*, *kwetzing* en diergelyke; welke pynlykheden, niettegenſtaande zy hun byzondere trekkingen in het aanzicht en andere leeden veroorzaaken, echter niet ten volle zoude geként noch onderſcheiden werden, om zulk een toeval uittedrukken, ten waar men iets van de oorzaak daar neevens beſpeurde: als *Piramus*, met een pook doorſtooten, *Euridice* en *Hiſperia* door een ſlang gebeeten, *Prokris* met een werpſpiets, de *Centaur Neſſus* met een pyl doorſchooten, *Hippolytus*, door zyn hollende waagen verwond, en meêr diergelyke, by welke men noodzakelyk, gelyk ik zeg, iets der *oorzaak* verbeelden moet; als, by *Piramus*, de ſluijer van *Thisbé*, of de pook uit de ſcheede, by *Euridice*, de ſlang, het zy leevende of dood. By *Prokris*, het noch met bloed beſmette moordgeweer, en dus met de anderen desgelyks; boven dien behoord men de plaats der kwetzing of wonde aantewyzen, en hoe zulks toegekomen zy, het welk myns oordeels alzo noodzakelyk als al het voorgaande is. Gelyk met *Neſſus*, die wierd van achter doorſchooten, *Euridice* en *Hiſperia* in de hiel gebeeten, *Achilles* op de zelve plaats getroffen: een verſtandig meeſter moet zulks bekwamelyk ſchikken, en die myn gedachten niet klaar genoeg bevat, dien zal ik door dit volgende *Tafereel*, myn meening duydelyker te kennen geeven, en daar in verbeelden.

Deze *bewegingen* kannen niet genoeg duydelyk vertoonen.

Dan met hun oorzaken, daar by.

Voorbeelden daar af.

De

De Dood van Hiſperia.

Tafereel tot verder verklaring.

Hiſperia, Dochter van de Rivier *Sebrenus*, door *Æſacus*, *Priams* zoon, vervolgd werdende, wierd door een ſlang in de hiel gebeeten, waar van zy ſtorf.

Deze jonge en ſchoone Dochter, welke gy midden in het ſtuk op 't gras neder ziet leggen, is *Hiſperia*, de ongelukkige maagd, omzingeld door eenige Nimfjens die haar betreuren: haar Vader, welke tegens dat ſteenwerk zeer mismoedig ſtaat en haar dood beweend, werd door eenige andere *Riviergooden* verzeld, die hem trachten te trooſten, doch ſchynd daar niet na te willen luyſteren.

Haar kleed is lugtig, de borſt bloot, het goudverwige hulzel los, hangende ſlap over hare ſchouders, de rok is opgeſlagen, waar door haar blanke dye ontbloot is, die men met eenig bloed beſmet ziet; een jongetjen daar by leggende, wyſt op de vergiftige wond, ſchynende te gelyk een Nimfje, dat de rok wil opligten, weg te ſtooten, doch zy beziet al bokkende de wonde: Een ander Nimfjen met een knuppel in de hand, daar mede by komende, wyſt de eerſte na vooren toe, alwaar een ſlang, door eenige jongens met ſtokken en ſteenen dood geſmeeten, op de grond legd; dezelve jongens roeren en ſlaan de ſlang met ſtokjens en dooren takjens: een van deze trapt hem met de voet op de keel, waar door hy gaapt, een ander daar over verſchrikt, ſchynd weg te loopen, waarom een derden begind te lachchen.

Het bos is aan de rechterzyde des ſtuks; in het midden, op de derde grond, zietmen eenige *wilgen* ryzen, en andere boomen van een waterachtigen aart; achter dezelve loopt een rivier dwars door het ſtuk, die ter linkerzyde herwaards af komt vlieten, in deſſelfs ſtroom, dryfd riet en ander waterloof; aan de kant ſtaan eenige watervazen en kruyken, waar van eenige omgevallen, en anderen half in 't water zyn, ook ſtaat 'er een by een afgebrooken *wilge ſtam*.

Eenige ſluyjers, rieten, ſlagzwaarden of *Irias blaaden*, ziet men, aan elkaâr gebonden, gints en herwaards verſpreid. Uit het Bos komen verſcheide *Satirs*, *Dryaden* en andere *Bos* en *Veldgoden* te voorſchyn: zommige met pyn appelen, en andere met Fakkels van den zelven boom voorzien, eenige onder hen ſchreeuwen en maaken groot misbaar, andere bezien de ſlang, zommige beſchouwen het lyk; meeſt alle hebben *wilde ranken* of *eyken blaaderen* om 't hoofd, en eenige onder hen, *bokken*, en anderen, *harten vellen* om het lyf.

Aan de linkerzyde des ſtuks, in 't verſchiet, zietmen een hooge overhan-

hangende rots of klip, en, op dezelve hoogten, in de midden van het ſtuk, *Thetis*, op haar Zeekoets na de gemelde rots rennen, om *Æſakus*, die zich van deszelfs top geworpen heeft, te redden. Hier zietmen hem in zee dobberen, door droefheid met zyn wieken op de golven ſlaande, terwyl hy zyn krop ten Hemel heft, met de kop in de nek geſlagen, ſchynende den Gooden zyn droevig noodlot te klaagen.

Eenige nieuwsgierige ylen na de rots, met uitgeſtrekte armen, ſchreeuwende, waar door de voorſte toezienders omkykende, en met de hand en vingers zeewaard inwyzende, hen ſchynen te kennen te geeven, dat het met hem reeds gedaan is.

Wederkeering tot het voorgaande.

Ik twyffel niet, of wie eenigzints der verdichtzelen, of geſchiedeniſſen kundig is, zal, zó een Schildery ziende, aanſtonds de geheele zaak bevatten in zyn volle zamenhang, ja ik derf my vlijen, dat een onkundige de hertstochten in het zelve nevens de geſchiedenis, zonder de perzonen daar in betrokken te noemen, gewaar zal werden.

Maar laat ons nu weder tot de verdere *bewegingen* keeren, en onze begonnen draad opvatten.

Van draagende beelden.

Het is zeker dat alle ſtilſtaande beelden, 't zy man of vrouw, moogen om der welſtand wille, maar op één been ruſten en het gewicht des lichchaams draagen, en nimmer op beide te gelyk, waar door dan altoos één heup komt te zwellen; de beenen moogen niet wyder, dan de lengten van een voet van elkanderen ſtaan.

Van gaande.

De gaande, kan de heup niet of zeer weinig zwellen, en de borſt moet lynrecht over het been komen, waar op het lichchaam ruſt; indien het rechterbeen vóór komt, zo moet het linkerbeen achterwaard zyn, waar mede het lichchaam aangezet en voordgeſtuwd word; wederom ſchiet de rechter arm of elleboog achterwaard, en de linker arm of hand neevens het aangezicht, zonder de minſte draajing, vooruit.

Loopende.

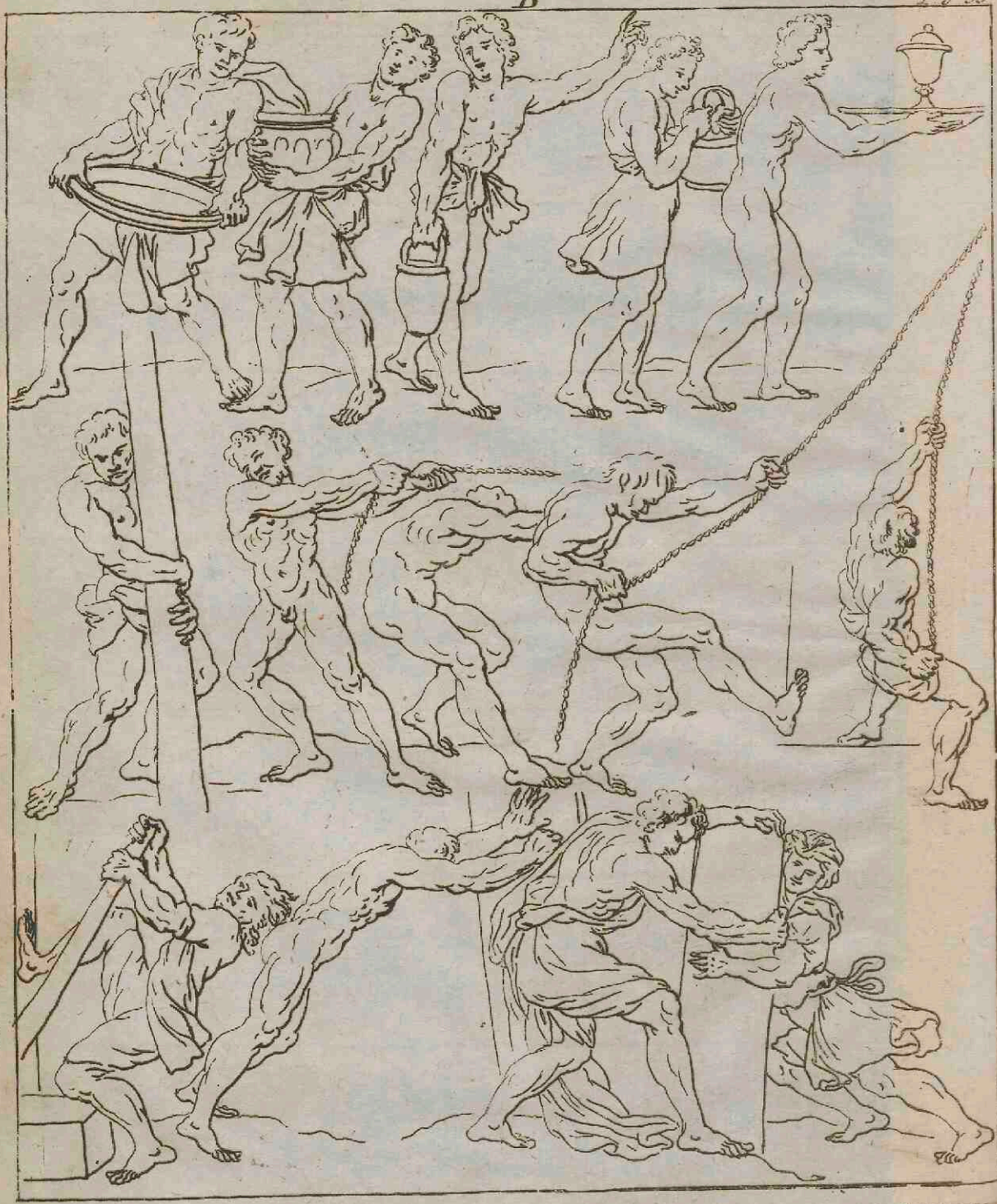
Het gewicht des lichchaams van een loopende, ſteund gantzelyk op het voorzettende been, de borſt vooruit, het hoofd in de nek, en de eene voet van de grond.

Klimmende.

Een klimmende, zal het hoofd in de nek, en de hals over end houden. Zo de linkerarm opwaards is, zal de rechter, als haſpelende nederwaards ſtrekken; in teegendeel het rechter been op het ſpoor ſtaande, en 't linker onder: het lichchaam over het optreedende been hellende, zonder dat men eenige merkelyke zwelling der heupen, zal gewaar werden.

Stootende, trekkende, en dragende.

De ſtotende en trekkende zyn verſcheiden, en, neevens de draagende, genoegzaamal hier vertoond, waar door wy weinig daar van

zeggen zullen. Dit gelieft men voorál aan te merken, dat niemand eenig zwaar gewicht in zyne handen draagen kan, dan alleen aan die zyde, daar de heup zweld; en in tegendeel geen zwaar gewicht neederwaards trekken, als met die hand aan welke zyde de heup invald, zullende het hoofd hellende over de ryzende schouder zyn.

Van biddende en slaapende.

Daar zyn noch tweederley *beweegingen*, van geen minder belang als de voorgaande, te weeten, biddende en slaapende, doch deze laatste niet aangemerkt by nacht op een bedde, maar gelyk dikmaal gebeurd, by geval over dag; de oude mannen door zwaarmoedigheid, andere door oeffening van geest en lichchaam, de vrouwen door vermoeidheid hunner huysdienst, en jongelingen door luyje dertelheid; en hoewel men met recht dezelve geen *beweeging* noemen kan, maar wel een ophouding of vermoeidheid door *beweeging*, heb ik echter gevoegelyk geoordeeld, het geen in deze plaat aangemerkt word, daar van te vertoonen.

Slaapende jongeling.

Met nommer 1., werd een sluymerend jongman aangewezen, welkers armen en beenen dartel van een gespreid zyn.

Vrouw.

De andere getekend 2. is een sluymerende vrouw, hebbende het hoofd wat op zy hangen, maar de armen en beenen zeediger als die des jongmans.

En oud man.

En de nommer 3. wyst een slaapende oud man aan, wiens hoofd voor over op de borst hangd, de armen digt aan 't lyf leggende, de beenen ingetrokken, en het lichchaam in malkander vallende.

Van de biddende.

Onder de biddende, wyst het getal 4. imand aan, welke met verlangen en aanhouding bid. De 5. bid met de uiterste verlegentheid, en de 6 smeekt ootmoedelyk den Gooden om hulp.

Des schryvers nabericht over het voorgaande.

Ik oordeel dat deze voorbeelden overvloedig genoeg zyn, om ontallyke anderen, uit de hertstogten vloeyende, na te speuren en uittevinden, na voorvallende gelegentheden en zaaken, na dat min of meêr kracht, geweld, yver en lust in de zaak vereist word; maar men denk niet dat deze welke hier vertoond worden, in hun uyterste kracht zulks zyn, en dat ik by gevolg, deze voor de alleruitgedrukste en krachtdaadigst vertoond houde; geenzints, myn waanzucht strekt zich zo verre niet: ik gedraag my hier in als de worstelaars, welke wakkere Meesters uitdaagen om met hen te kampen, niet om te overwinnen, maar om de kans te waagen, wie overwinnaar blyven zal. Ik ding wel na de prys, maar met die verwaande gedachten niet, dat alles voor my zwichten zal. Dit zoude een groote dwaasheid in my zyn, te willen denken, dat het geen ik door oeffening en opmerking geleerd heb, een ander niet het zelve, ja noch in volmaakter trap, door zyne vlyt zoude konnen leeren; want

1 2 3

4 5 6

wantuit het eene licht ſpruyt het ander, van het kléén werd het door yverige aanhouding allengs grooter en grooter, dit leerd ons de daagelykze ervarendheid: Hoe veel weeten wy 't geen onze voorvaderen onbewuſt geweeſt is, en op dien grondſlag mogen wy gelooven, dat onze nakomelingen desgelyks vernuftiger vindingen zullen te voorſchyn brengen. Gelyk veele konſten, weetenſchappen en zaaken, zederd weinige eeuwen, zeer verbeeterd en opgehelderd zyn geworden, zo geefd de tegenwoordige verlichte eeuw ons het zelve te hoopen; *Herkules* heeft zyne wonderdaaden en dapperheden tot aan de geſtelde kolommen, in zyn leeftyd uitgeſtrekt; maar *Theſeus*, zyn opvolger en nakomeling, heeft déze verre voor by geſtreeft, en is buyten derzelver beſtek heen gedrongen, echter het voorheen gelegde ſpoor opvolgende.

Dit hoop ik den konſtenaar meede aan te wyzen, met wens, dat hy volgens dit, of door zyn vlyt, een veel korter en veiliger ontdekt hebbende, tot de opperſte hoogten dezer beroemde konſt, geraaken mooge.

Van de Koleur der Naakten.

TIENDE HOOFDSTUK.

Ryklykheid dezer ſtof.

NA veelvuldig en naauwkeurig deze ſtof onderzocht te hebben, vind ik zo veel daar af te zeggen, dat het onmogelyk in een Hoofdſtuk bevat kan werden; desweegen zullen wy maar het voornaamſte daar van op deze plaats nederſtellen, niet twyffelende of de gelegentheid van het verdere te verhandelen, zal zich allerweegen dóór in dit werk op doen, wanneer wy, het geen voorvallen zal, zullen trachten op te loſſen.

Twee der bepaalde ſchoonheden in het mensbeeld, reeds verhandeld hebbende, zullen wy tot het laatſte overgaan, en zo veel mogelyk de natuur volgen.

Zy is veelerley.

De verſchillende *koleuren* der naakten, zyn zo menigvuldig en veelerly, als de voorwerpen zelve zyn, ja by na ontelbaar. Derhalven zullen wy ons bepaalen in driederley ſtaat, namentlyk, aangemerkt in een gezonde, een zieke en in een dooden, tot drie verſcheidene perſoonen toepaſſende, te weeten, kind, man en vrouw.

Waar in dit hier bepaalt word.

Kinderen, mannen en vrouwen.

Het kind, gezond zynde, is bloozende, de man, gloeyende en de vrouw, blank van verw.

Zieken,

Maar zo dezelve ziek zyn, vertoond zich het kind wat geelachtig bleek; de man, donker bleek of vaal, en de vrouw, melkachtig bleek of geelachtig wit.

en dooden.

Geſtorven zynde, is het kind, paarſachtig, de man, graauwer, doch echter min of meêr geelachtig, en de vrouw, gelyk het kind, maar ſchoonder, vermids zy het blankſte van vel is: de reeden hier af vald ligt te begrypen, dewyl het kind, dun van vel en zeer bloedryk zynde, zich bloozende vertoonen moet: de man, geelder en dikker van huyt zynde, vervolgens graauwer, dewyl het bloed minder door het zelve heen ſpeeld: de vrouw, wit en glad van vel, vertoond zich daarom een weinig bloozende.

Waar uit de verſchillendheid, dezer ſtaaten ſpruyt.

Verſchil der halfſchaduwen en deſſelfs oorſprong.

Men let wel op het gezegde; want daar door ontſtaat ook, dat het kind, in zyn teerigheden paarſachtiger; de man, graauwer, en de vrouw, zich blaauw vertoond, doch meer na de groene als paarſſe kant trekkende.

Ook in de verwen zelf aangetoond.

Ja de verwen en haare menging, zal ons de waarheid dezer ſtelling beveſtigen: want wanneer men blaauw onder rood mengd, word het paarſachtig, dit is den kinderen toegewezen; wederom blaauw, rood en geel, maakt graauw, voor de man; geelachtig wit en heel weinig rood met blaauw gemengd, geefd een groenachtigheid, die wy de vrouw toeſchryven.

Verwen en koloreering tot het naakt.

Om nu ider een goede koleur te geeven, zo neemd deze koleuren; de eerſte, wit en vermilioen, zynde tamelyk bloozende of bloedachtigh; de tweede desgelyks, doch met wat geelen ooker daar onder getemperd, dus word deze gloeyender en ook te gelyk brandiger: de derde, maak die uit wit, heel weinig vermilioen met wat geelen ooker; om nu zonder daar na te giſſen volkomen te weeten, hoedanig de tederheid, zo wel in de eene als de andere, na haar behoorlyke *tint* wezen moet, zo gaat aldus te werk; wanneer deze drie naakte beelden, op de tederheid na, van zo een koleur als boven gemeld is, opgemaakt zullen wezen, zal men wat ſmalt of ultramaryn neemen zonder daar wit onder te temperen, ſteek daar een zagte viſpenſeel in, ſchommeld dan met uw blaauw op de tederſte partyen, al verdryvende, zo zal men bevinden dat de gemelde tederheid, in ider een byzondere, en natuurlyke koleur zal voortbrengen: doch dit is zo ver de gezonde *Coloriet* betreft, van die der zieken en dooden, zullen wy in 't vervolg handelen.

Middel om de tederheden te bekomen.

Dwaasheid veeler ſchilders in hun oordeeling over de koleur.

Maar tuſſen beide moet ik iets aanmerken, dat my onbegrype-

lyk

lyk voorkomt, en echter is 'er niets zo gemeen, als der ſchilders verkeerd oordeel ten opzicht van de *Coloriet*. Zy zoeken de Konſt, en kennen de Natuur niet, doen een vrucht en nutteloos onderzoek met veel moeijte, en brengen hen een vrywillige kwelling aan, die haar doed waanen dat zy de geheele waereld doorwandelen, zonder dat zy één voet breed vorderen: zy ſpreecken niet anders als van de *Coloriet*, welke deze of die meeſter in zyn konſtwerk gebruykt; van het eene zeggen zy, Ah dat is ſchoon en fris, en van een ander, dat is vlees en bloed gelyk, nog een ander, zegd, dat is helder en brandig; zommige, uitgepraat en hun geeſt in 't onderzoek verdoofd hebbende, geeven het op, zeggende, die koleur is in de waereld niet, ik kan zulk een koleur niet vinden noch bedenken, het is onnavolgelyk, en meêr diergelyke redenvoeringen gaan onder hen om: het zyn voorwaar ſchoone gedachten; want is een geſchilderd naakt voor onze zinnen onbegrypelyk, wat zal dan de Natuur zelve voor ons zyn? Is het *Originaal* niet beter als de *Copy*? Hebben *Titiaan* en *Georgion* en ſchoone *Coloriet* gehad, laat ons hun manier van doen navolgen; zy hebben de Natuur tot een leermeeſteres verkooren, en niet andere meeſters nagebootſt; en hoewel de Natuur in alle andere deelen, ten opzicht der konſt, gebrekkelyk is, zy is zulks niet omtrend de *Coloriet*, hierom is het, dat in dit deel der konſt, geen beeter modél gevonden word, dan het leeven zelve; dat ook in dit deel haar niet volkomen gelykt, al waare het noch zo veel het oog vlyende en vermaakende, blyft in zyn zelfs vals en van geen waardy.

Middelen om uit hun deling te geraaken aangetoond.

De natuur is het ſchoonſte modél voor de koleur.

Wat daar buyten is, is vals.

En gelyk dit voorverhaalde een dwaasheid in die ſchilders is, geen minder kwaad is het volgende in anderen: Zy waanen de natuur, door haar konſt te verbeeteren, daar zy in zich zelfs in dat deel onverbeterlyk is; ongelooflyk zwaar is hun vergeefze moeyten in alles overhoop te haalen, om hun herſſenſpookzel na te ſpeuren, en niet gewaar werden, dat zy het rechte, waare, en wezentlyke middel by hen hebben, maar het zelve verwaarloozen te gebruyken.

Andere misſlag der ſchilders.

Een andere zwaarigheid doed zich in de Leerlingen op; deze willen in hun eerſte begin het leeven volgen, meenigmaal moeijelyk zynde, dat hun meeſters hen wederhouden: Zy gelieven te weeten, dat hun meeſters verſtandig handelen, wanneer zy hen verhinderen, tot zo lange zy in ſtaat zyn van een ſtuk volkomen wel na te ſchilderen; als dan is het tyd voor hen het leeven te gebruyken. Zy moeten eerſt grondige kennis van de menging der koleuren

Misſlag in veele jonge leerlingen.

bekomen, zonder welke zy met het leeven niets goeds zullen konnen verrichten; want het is veel gemakkelyker een voorwerp dat met koleuren aangewezen is, na te maaken, dan het geen noch met de hand noch door verwen gemaakt is.

Dierhalven moeten zich de welmeenende Yveraars in de Schilderkonst, niet laaten voorstaan, dat zy de rechte *Coloriet* buyten de natuur vinden zullen; want de grootste bevalligheid hier in, bestaat in deszelfs verandering, te weeten in de bloozigheid, geelagtig en blaauwigheid, zo wel in oude als jonge voorwerpen, inzonderheid wanneer ider op zyn behoorlyke plaats gebracht word, en natuurlyk aangewezen is: welke veranderingen nooit in een avond, maar wel in een dagmodél op de Teekenschoolen gevonden word.

Schadelykheid in het tekenen na een avondmodél.

Om den leergierigen Konstoeffenaar wat te gemoet te komen, zullen wy in het volgende Hoofdstuk eenige verwen noemen, van welke ik my in het doodverwen, aanleggen, en opschilderen bediend heb, niet om hen daar aan te bepaalen, maar aanlyding tot verder onderzoek door oeffening te geeven; want de eene landaard gebruykt deze, en een andere geene verwen, eenpaarig goed, wanneer zy zo gebruykt worden, dat het zelve doel daar door bereikt word: ook zyn veele, door hun meesters, tot andere verwen van jongs op gewend, maar ik stel aan hun opmerkend oordeel en de uitkomst der zaak, de nuttigheid dezer les.

*Van de Verwen, gebruyk der zelve, en Coloriet der verschillende * geslachten.*

* *Sexen* Kunnen.

Elfde Hoofdstuk.

Van de koloriet eens vrouws, en deszelfs behandeling.

EEn blank en teder Vrouwenbeeld, word met wit en bruynrood gedoodverwd, in 't opschilderen, wit en een weinig vermiljoen gebruykt.

Eens jongmans.

Voor een Jongman, desgelyks, doch men mengd een weinig lichten ooker daar onder.

Eens zoldaats.

In een Zoldaat, bruyn rood met weinig wit, in 't doodverwen, en gelyk de anderen, opgemaakt.

Een landman.

Een vaale of van de zon verbrande Landman, bruinrood, omber en wit, voor 't doodverwen, lichten ooker en wit, in 't opmaaken.

Een zieke.

Een Zieke, wit, weinig vermiljoen of bruynrood, in het doodver-

verwen, lichten ooker en wit, in het opmaaken, doch weinig of geen blozentheid.

Manier om het voorige wel op te Schilderen.

Op deze wyze opgemaakt zynde, geſchied de *retokeering* in dezer voegen. Het beeld, dat gy gezind zyt te voltooijen, haald het zelve dunnetjes uit met vernis, door welke gy een weinig lichten ooker getemperd zuld hebben: zet dan uwe uyterſte hoogzels daar op, en verdryfd dezelve heel zagjens in het nat, zo verre als gy begeerd; maar indien het een kind zy, zo temperd onder de vernis een weinig vermilioen: wat lichten ooker voor een mansbeeld, en noch wat minder lichten ooker voor dat van een vrouw.

Zeer aanmerkelyke en noodige waarneeming,

Voor al diend wel waargenomen te worden, dat de blaauwachtigheid, die men teêrigheid noemd, in het doodverwen noch opſchilderen, niet werd getemperd noch aangelegd, maar in de voltoying met het laatſte hoogzel daar in geſchommeld, en in het nat verdryvende, niet met graauw, noch met wit vermengd blaauw, maar met zuyvere en dikgetemperde Smalt of Ultremaryn, eeven door de punt des vispenſeels aangeraakt, zo als ik voormaals noch eens gezegd heb, en hier om de opmerkelykheid der zaak weder aangehaald word; eeven dus gaat het met de weêrkaatzingen of *Reflectien* des lichts, hoe krachtig, zichtbaar, of van wat koleur die ook moogen zyn, waar van op zyn plaats breeder gehandeld zal worden.

in het opſchilderen der teederheden en *reflectien*

Hoe veelerly tinten daar zyn, in een lichchaam,

De *tinten* die men in het naakt vind, zyn maar driederly; namentlyk, het licht, de *Mezze* of tweede *tint*, en de vlakke ſchaduwe; de bloozendheid uitgezonderd, werd mede in drie deelen onderſcheiden. De drie eerſten, moeten uit één koleur, zo wel de ſchaduwe als het licht, gemaakt zyn en daar uit voortkomen; doch hier onder reeken ik, noch de uiterſte diepzels, noch de hoogzels in het *retokeeren*.

en in de bloozendheid deſzelfs.

Hoe men een dooden ſchilderen zal.

Door deze tuſſenvoeging, heeft de koleur eens dooden geen plaats achter de anderen konnen hebben; hier toe neemd men in het doodverwen, bruyn ooker en wit; in het opmaaken, lichten ooker en wit, zynde het eerſte alvoorens met lak, dun *gelakſeerd*, min of meêr na dat het jong of oud, eedel of oneedel zich vertoonen moet; wel lettende op de vingers, toonen en andere kleene gedeeltens, zo in het lichchaam als aan het aangezicht, dat die graauw en paarsachtig moeten aangewezen worden, en by gevolg alles, wat in leevende, bloozende en rood ſchynd.

Tegenwerping wegens de genoemde Verwen.

Indien iemand my vraagen mogt, waarom ik lichten ooker, vermiljoen of bruyn-rood, tot dit of dat lichchaam met de naam aanwyze

wyze en noem, en my niet genoegen laat, met te zeggen rood en wit, of geel en wit? Deze gelieven te weeten, dat 'er een groot verſchil tuſſen rood en rood is; neem maar by voorbeeld eens, vermiljoen en wit, en bruyn-rood en wit, en let hoe veel die beide temperingen in kracht en ſchoonheid verſchillen zullen. Dus is het ook met het geel, want zy verſcheelen veel in 't *Coloreeren* dier drie naakten, en ook in haare *tinten*.

en oplosſing der zelve.

Niet dat men zich aan deze verwen hoeft te binden; ik ſtel die hier alleenig om myn meening uit te drukken, en om zo veel duydelyker my te doen verſtaan.

Zwarigheden, die men, anders ſchilderende, ontmoet.

Wil nu imand in het opſchilderen, de teederheid nevens de andere koleuren daar in aanleggen, en gelykelyk verſchilderen, hy doe zulks; maar het gebeurd zelden, of men zal, wanneer het ſtuk uit de hand gezien word, het zelve als vlakken beſpeuren; behalven dit zal hy meêr werk en moeyten vinden, om dat de verwen daar te dik opleggen, waar door hy overwonnen zynde, genoodzaakt is, op een anderen tyd, zyn werk te hervatten.

Eer ik, door het eindigen van dit hoofdſtuk, van deze ſtof afſcheide, moet ik noch een vraag, die my meenigmaal voorgekomen, en van veel nadenking is, voorſtellen, en na myn vermoogen oploſſen, beſtaande hier in:

Waarom diſpelen van het ſpoor hunner meeſters wyken? Oploſſing der zelve.

Waarom veele leerlingen, een andere en ſlegter manier, dan zy by hun meeſters geleerd hebben, aanneemen en opvolgen?

Het is vreemd doch opmerkelyk gevraagd, maar myn gedachten tot oploſſing, zyn deeze; wat hun vreemde wyze of manier betreft, daar omtrend hebben meeſter en leerling van weêrzyde ſchuld; het eerſte betreft voornamelyk de Meeſter, dewyl hy zomtyds zyn ſchuldige plicht niet wel waarneemd in 't geeven van onderwys: want, ſchoon hy de grondreegelen verſtaat, hy onderwyſt daarom zynen leerling in dezelve niet; zyn grootſte zorg beſteed hy, met hen te oeffenen in het naſchilderen van allerhande ſtukken, zo wel van oude als heedendaagze meeſters, ider van een byzondere manier, menigmaal gants ſtrydig met de zyne: zy van de andere kant, zyn vernoegd, wanneer het uiterlyk maar wel gelykt, dit zó rood dat zó geel, blaauw of groen, als in het andere, 't welk zy met temperen en hertemperen uit hen zelf moeten zoeken. Hier door volgd, dat men gemeenlyk hen in 't een of 't ander deel der konſt, buytenſpoorig zien vervallen, wanneer zy van hun meeſters zyn geſcheiden. Is de meeſter aan een ſcherpe manier van ſchilderen gewend, zy zullen het noch erger maaken; was hy ruw, zy noch ruwer: hy

gloeyend

gloeyend, zy brandend: maakten hy zyn schildery bont, zy zullen noch slimmer hem nabootzen: had hy een manier om vrouwen jong en oud, van eenen trant en wezen te schilderen; zy zullen, niet alleen al hun vrouwen, maar mans, jong en oud op een wyze, en na hunne vrouwen of meid schilderen.

Wat het slegter schilderen belangd, deze misslag komt meest van de discipulen, door dien zy gewoonelyk hun zinnen, op deze of die zaak vesten, zonder op het *generaal* te letten. Déze op de kleeding, die op het naakt, geenen op de sierlyke toestel of het bywerk, en dus ider een, na zyn zinnelykheid. Zy moeten het niet kwalyk neemen, dat ik hen by een distelige klits vergelyk, welke, zo als hy hegt en vald, steeken blyft.

Maar een meester, die zich tot eere en achting door zyn konst te zoeken begeefd, moet niet alleen het gezegde, maar noch meerdere zaaken weeten, indien hy de daad en naam van een goed History-Schilder bekomen wil: want dezen naam behelsd iets algemeens.

Van het bevallig en schoon koloreeren.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

DEwyl een stuk, dat suyver en schoon gekoloreerd is, onvermydelijk alle menssen moet behaagen, zo wel kenners der konst als onkundige, en die het tegendeel zyn, aan iders ooge walgen; zo zullen wy iets daar van aanmerken, als een zaak van zo veel aangelegentheid, welke men niet behoord voorby te laaten sluypen: want veele verzinnen zich hier in, zommige met, andere tegens hun wille en zin; Ik zegge met moedwil, om dat zy hun gedachten stellen om deze of geene na te volgen, het zy zulk een voorbeeld deugd of niet; tegens hun wil misdoen zy, wanneer het te laat is, en hun gewoonte in een natuur is veranderd geworden: het gebeurd ook wel door achteloosheid en schroom, vreezende dat in plaats van beeter te doen, zy het slimmer zullen maaken; deze luysteren wel daar na, maar achten het niet.

Misslag veeler Schilders in hun verkiezing.

Gelyk het helder licht de oorzaak is, waar door al de koleurige voorwerpen, zich suiver en schoon voor onze oogen opdoen; zo is ook onwederspreekelyk, dat hoe meêr het zelve door duisterheid besmet en verbrooken zy, hoe gezegde voorwerpen zich ook duysterder en minder schoon zullen vertoonen.

Veele doorluchtige meesters, hebben zich jammerlyk hier in vergreepen; onder de Brabanders, *Rubbens*; in Holland, *Rembrant*, *Lievens* en veele anderen, die hun trant hebben nagevolgd: de eene willende het leeven al te schoon hebben, is tot een raauwe bontigheid, een ander om de murwheid te bekomen, tot de ryp en rottigheid vervallen; twee buytenspoorigheden, als twee gevaarlyke klippen by ons aangemerkt, om dezelve als een baak tot waarschouwing aan andere voor te stellen.

De voorzichtigheid steld in alle dingen de maat aan de veelheid, daarom let een ervaare Meester met verstand op het gebruyk der *koloreering* in 't *generaal*, het zy in Naakt, Kleeding, Landschap, Metzelwerk, en andere dingen wat het zoude mogen zyn dat eenige koleur heeft.

Met verwondering heb ik menigmaal aangemerkt, hoe zommige haar hebben uitgemergeld om het onderscheid der *koloreering* in twee beelden te toonen, te weeten man en vrouw; zynde de eerste geheel gloeyend geel of brandende, en de vrouw heel teeder en blank geschilderd, zonder overweging of de staat derzelve zulks mede bracht, ja zelf geen onderscheid tussen Gooden en menssen, eedelman en boer maakende, het welk na myn oordeel een slegte daad is: Of het nu hun oogmerk is, om te toonen hoe fraay en natuurlyk zy dusdanig een *koloriet* konnen uitwerken, of dat zy tot diergelyke uitspoorigheden een byzondere neiging hebben, dan of zy andere willen uitdaagen, welke alle hun naakten, mans, vrouwen en kinderen met geen of weinig onderscheid *koloreeren*; zulks laaten wy daar. Het wel *koloreeren* is veél, maar daar men meest zyn verstand in betoond, is dat ider voorwerp, na zyn aart en natuur, wel *gekoloreerd* zy: want het scheeld veel dat voorwerpen op de voorgrond, onderling veel meer dan die op een tweede of derde grond, verschillen moeten, uit oorzaak dat de verheid of tusschenlucht, alles min of meer vereenigd, zo wel de koleuren als iets anders.

Op

Op het tweede BOEK.

Verhandelende de grondreegelen om wel te Ordineeren.

HIer zit *voorzichtigheid* verzelschapt door 't *verstand:*
Zy stelt de *lucht*, het dier *kameleon*, ter hand,
En geeft aan de *aarde* een *mol*, aan 't *vuur* een *salamander*
Aan 't *water* eenen *vis*; waar na dat elk verander
Van standplaats, en verkiesd zyn zeetel laag of hoog,
Na dat zyn neiging eist en hem natuur bewoog.
Zo moet den konstenaar in 't schikken daar op letten,
Dat hy, elk na zyn aart, op rechte plaats gaat zetten.

VAN HET ORDINEEREN OF SCHIKKEN der VOORWERPEN.

TWEEDE BOEK.

Wat in een schilder tot het Ordineeren *van zyn gedachten vereist word.*

EERSTE HOOFDSTUK.

Wat tot het *Ordineeren* behoord.

OM den weetgierigen konstoeffenaar van alles een goed begrip te doen hebben, vind ik noodig, eer wy de zaak zelve verhandelen, dit voor af te laaten gaan, op dat een ider by zich zelf overweeg, of deze noodzakelyke hoedanigheden in hem zyn, zonder welke hy bezwaarelyk tot dit hoogwichtig punt geraaken kan.

Geheugen.

Voor al èn in de eerste plaats, diend hy een goed en vast geheugen te hebben, om het geen hy verbeelden wil, wel te overweegen en in gedachten te houden.

Ten anderen werd een vlugge hand vereist, om het geen onze snel- en een vlugge hand.

ſnelle gedachten bevat hebben, aanſtonds op het papier te ſtellen, eer zy uit het geheugen raaken.

Hoewel nu deze hoedanigheden veelmaal in een perzoon gevonden worden, zo is het noch onmogelyk voor hem, het gewenſte doel te bereiken, ten zy hy ordentelyk te werk gaat. En hoe gewichter de voorgenomen zaak zy, hoe minder uitſtel die lyden, of in onze herſſenen verblyf vinden kan; dewyl ons veeltyds ſchielyk een goede gedachten invald, maar ook ſnel weder ontvliegd, en hoewel wy ze menigmaal ons doen erinneren, echter is dezelve nooit zo goed, als de eerſte indruk: na dat wy ons der zaak min of meêr laaten aangeleegen zyn, zal ons dit verlies moeijelyker vallen; maar dien, welke met een zwak geheugen bezet is, treft hier allermeeſt. Op de zulke zal dit zinnebeeld niet oneigen toegepaſt werden, namentlyk een man, die de rook van een brandende houtſtapel met beide de armen omvangen wil, en deze ſpreuk. *Wie te veel omarmd, behoud niets.*

Noodwendigheid van het aantykenen der gedachten.

Hoe menigmaal bevindmen, dat, als wy ons ſtellen om iets te verbeelden en naauwkeurig te onderzoeken, hoe ligt en onverwacht wy geſtoord werden, waar door wy in onze voorneemens worden verydeld, het zy evenveel door welke oorzaaken, als onze zinnen maar daar door ontroerd en in verwerring gebracht worden: om dit voor te komen, is beſt zich in eenzaamheid te begeeven, voorzien van papier, pen en int of kreon, en wanneer het beſtek der *ordinantie*, het zy in de hoogten of lengte, vaſt geſteld is, dan het *planum* of de grond aangewezen, en het oogpunt gezet, het zy dat gy een Landſchap, Kamer, Paleis, *Grot* of wat het voorwerp meede brengd, wild maaken. Dit gedaan zynde, zo vergaderd uwe zinnen by één om het voorgenomene te onderzoeken, en gevoegelykſt het zelve te vertoonen, benevens welke perzonaadien, en wie de beſte en voornaamſte plaats moeten hebben; wyſt dit terſtond, beneevens haare grootte, aan, niet met beelden, maar met ſtreepen, hier op de eerſte, daar op de tweede grond, na vereis hunner waardigheid, beginnende met de Koning, Prins of Vorſt, daar na die hem verzellen of tot de zaak dienen; Is 'er noch een andere party die minder te zeggen heeft, en echter tot de volmaaking vereiſt word, dat de ſchikking of *ordinantie* betreft; wyſt zulks met ſtippen op zyn plaats aan, zonder u te verwarren, want als het voornaamſte wel geplaatſt is, volgd het overige van zelf.

Omſtandigheden die tot het *Ordineeren* vereiſt worden.

Dus verre het gebracht hebbende, zo is het genoeg om wanneer het u behaagd de zaak te hervatten en uit te pluyzen, wederom.

om met de voornaamste perzoonen beginnende; overweeg dan door welke hertstogten zy bewoogen zyn, hoe zy behooren te staan, zitten of leggen: wat zy doen, vliegen of loopen, vóór of tegen het licht, hoe zy *Contrasteeren*, en hoe zy tegens elkander werken of uitkomen zullen. Teeken dit alles op een tweede stuk papier, en zo iets mogt vergeeten zyn, zulks zal weinig van belang wezen, want uit het voornaamste vloeid het mindere als uit een rivier, zonder dat zulks het geheugen bezwaard of lastig vald. Vald dan met nieuwe lust, nu en dan, daar weder aan, overleggende wat naakt of gekleed, schoon of gemeen moet wezen, benevens de schakeering der koleuren, hare *harmonie* en reddering, dus werd het voltooid; en dit is myns oordeels het heilzaamste middel, om u geheugen te ontlasten en te hulp te komen.

Dit is, meen ik genoeg gezegd, wat tot het *Ordineeren* in het algemeen behoord, nu zullen wy eens overstappen tot de verhandeling van ider deel in het byzonder.

Van het Ordineeren.

Tweede Hoofdstuk.

De armoedige geest veeler Schilders in het verkiezen van voorwerpen,

Niets verwonderd my meêr, dan daar zo veel Geschiedenissen in de H: Schriften geschreeven zyn, men zo weinige uitbeeldingen en verschillende vertooningen daar van ziet, en in vierhonderd der zelve, onlangs uitgegeeven, meest alle verbeeldingen van zaaken zyn, die men op diergelyke wyze en voor deeze meer gezien heeft, laatende die onuitgebeeld, van welke zy 'er voorens geen vertoond gezien hebben. Even als of men van de zelve geen *ordinantie* maaken kon; op dezelve wyze gaat het met *Ovidius*, *Homerus*, *Virgilius* en andere meêr, uit welke stoffen, meêr dan driemaal zoo veel verbeeldingen te maaken zyn.

oorzaaken daar van.

De oorzaak hier af, heb ik na veel moeyten en naspeuren bevonden te zyn, hunne onkunde en achteloosheid; deze twee gebrekkelyke zusters, gepaard zynde, moeten noodzaakelyk de uitwerking onzer zinnen bepaalen, en alle verdere onderzoek verhinderen; daar en tegen werd dit kwaad door naarstige oeffening voorgekomen.

De aloude schilders hebben wel de beste geschiedenissen verkoozen.

Wy behoeven daar aan niet te twyffelen, of de aloude Schilders, hebben de beste geschiedenissen om te verbeelden uitgezocht, dog te waanen dat zy hier door al het overige verwierpen, is dwaas. Jammer

met zou het zyn dat alle geheimen gevonden en ontdekt waren, die noch uit te vinden zyn, de luft om verder te komen, zou daar door verbrooken worden, en geftelt zynde, dat de befte gemaakt en die door hen niet verbeeld zyn, veracht waren geworden; zo gebeurd het dikwils, dat onder die minfte de fchilderachtigfte, en krachtigfte van hertstogten, daar by de fierlykfte in *ftoffagie* en bywerken zyn, zo dat het ons aan geen ftof ontbreekt.

Doch echter genoeg voor de hedendaagze overgelaaten.

Maar eeven als men in de onreedelyke dieren, offen, fchaapen en ander vee ziet, welke eenen voorganger alle na volgen, zo gaat het met veele Schilders, wanende dat zy genoeg gedaan hebben, wanneer zy tuffen hunne *ordinantie*, en die hunner voorzaaten, dit onderfcheid maaken, dat zy zittende vertoonen, het geen andere ftaande verbeeld hebben, of buytens huys, dat de vorige binnen vertoonden, of wel in fieraden en bywerken eenige verandering gemaakt: dit zo gedaan, meenen zy hun wonderlyk wel gekweeten en uitgefloofd te hebben. Maar rechte yveraars, welke grootzer gedachten bezitten, zoeken fteeds hooger te klimmen; zy laaten hen met het reeds gemaakte niet vergenoegen; maar hebben iets beeter in het oog, of ten minften zo goed.

Kwaadaardigheid der plunderaars van anderer gedachten.

Welke roemwaardige heldenftukken, voeren deze plunderaars van anderer geeft, konft en arbeid uit? Niet, dan dat zy de voorige Meefters voor de waereld zocken verdacht te maaken van onkunde en kleen verftand; door hen te willen verbeeteren in ftelling, kleeding, koleuren en fieraaden: maar dat zy vry hun leeden dag en nacht de ruft onttrekken, en hunne herffenen onophoudelyk door zulk een arbeid pynigen; in het oordeel der verftandigen zal altoos de eerfte vinder lofwaardig geacht, en de anderen, als een kwaadaartigen en luyen nabootzer gehouden en verworpen werden.

Door de eedelmoedige geeften onmogelyk te begaan.

Maar eedelmoedige geeften zoeken altoos de eere gelykelyk met gelukkiger en grooter meefters te moogen deelen, want wie onder de dichters zoude niet willen met *Homeer*, onder de Wysgeeren met *Ariftoteles*, onder de Schilders nevens *Rafaël*, en by de konftige Beeldhouwers, met *Michiel Angelo* gelyk geftelt zyn? Doch ydele wenffen en poogingen zyn daar toe niet genoeg, zy hebben meêr gedaan om die lof hunnen naam en perzoonen eigen te maaken: de zucht tot eere, heeft het vuur hunner arbeid aangeblazen, waar door zulke grooten lof en winften hun eigen zyn geworden. Zy hebben, het licht des daags miffende, des nachts hunne lampen met een yverige tegenwoordigheid verzelfchapt, en niet hunne koftelyke uuren aan anderen in gezelfchap kwiftelyk gegeeven; men verlaat dezelve, om in

de

de Konst, en door die, dat te verkreigen, waar in op aarde de volkomene gelukzaligheid beſtaat.

Deze dingen oordeelden ik, voor af te moeten zeggen, om daar na het verhaal en knoop der volgende zaaken niet te breeken: Laat ons nu over gaan tot het verhandelen van

Het Ordineeren *der Geſchiedeniſſen.*

Derde Hoofdstuk.

Noodzakelykheid dezer kennis om tot een goed Meeſter te werden.

DIt zal voor ons een algemeene ſtof, doorgaans verſtrekken in dit werk; want zonder dit wel te verſtaan, kan niemand een beroemd meeſter worden. Zy moet in en door al de deelen dezer konſt, en zo wel in de koppeling der beelden, ſchikking der koleuren, verkiezing van dag en ſchaduw, legging der gronden, ja in ider beeld byna dit alles waargenomen werden. Kort, klaar en bevatbaar zal ik trachten hier in te zyn; en om niet te herhaalen wat tot het beginzel dezer zaak in 't eerſte hoofdſtuk gezegd is; zo blyft dit vaſt geſteld, en wy zullen verder gaan.

Eerſt een lugtige ſchets maaken.

Wanneer nu imand zyn voornemen om die of deze geſchiedenis, verſiering, of zinnebeeld uit te voeren, vaſtgeſteld heeft, zo maake hy daar van een ruwe ſchets, en zo lugtig, dat hy maar zyne teekens en trekken, al was het alléén, verſtaat.

De beſte ſchryver over die zaak nazien.

Daar na zal hy de beſte en nauwkeurigſte Schryver over die zaak, opmerkelyk leezen, op dat men het voorwerp volkomen bevat, en zyn geheugen inprent, aanſtonds het overgeſlagene aantekenende.

Verdere noodwendige waarnemingen omtrend de omſtandigheden.

Wederom tot zyn teekening keerende, zal hy voor al acht geeven in wat Land, in welke tyden des jaars en des daags het voorgevallen is, in een oopen lucht of beſlooten kamer, in ryke of gemeene plaatzen, en voor al de hoedanigheid en waardigheid der perzoonen, welke moeten uitgedrukt zyn.

Dit betreft de omſtandigheden: neem dan nauwkeurig acht wat eigentlyk het rechte pit en merg der zaak zy; boven dien, wat al voorvallen daar gelykelyk moeten uitgedrukt worden, van welke de uitkomſt of het einde altyd het voornaamſte deel des ſtuks moet beſlaan, en het begin der zelve of de oorſprong in het verſchiet of afwykende grond; eeven gelyk een Kanonkogel, van verre geſchooten, een naby geleegen bolwerk over hoop werpt, en het geen hem wederſtaat, verſtuyven doed: waar door men het einde

de en oogmerk der zaak met de eerſte opſlag van het gezicht begrypt. Teeken al die dingen in uw zakboek aan, op dat zulks vaſt in uw geheugen blyf, en herlees ten dien einde zulks meenigmaal.

Neem dan een vroegen morgen waar, wanneer de herſſenen van alle denkbeelden gezuyverd zyn, en gaat in eenzaamheid alles overweegen. Verbeeld u zelf die perzoon te zyn, de een voor en de andere na, die gy verbeelden moet, zelf tot de minſte toe. Laat uwe gedachten, tot in die plaatzen daar de zaak voorgevallen is heen wyden, dus zult gy de natuurlykheid der zaak ligt begrypen.

Nutrigheid die men door deze behandeling in het ordineeren vind.

Hier uit zal volgen dat gy in 't kort alle uwe beelden haaſt by malkander zult zien, en ider zyn hoedanigheid waerneemen, waar en hoe zy zich onthouden, en op welke plaatzen; het geen aanſtonds met trekken moet aangewezen worden, in 't welke men alleen de ſchikking van het *generaal* moet beoogen: ſchryf mede de naamen der voornaamſte by ider, op dat gy nooit in de perzonen dwaald, of u de ſchikking mogt ontſchieten, ook om dat gy te gemakkelyker op ider beeld in 't byzonder zoud kunnen letten, benevens op de byzondere hartstogten daar zy door geregeerd worden.

Tot hier toe, heeft men verre gevorderd omtrend het algemeen, maar ten opzicht der byzondere zaaken en waarnemingen, niet veel: Nu is het niet meêr dan imand, welke op een hoogte ſtaande, of van een hooge toorn in het vlakke veld, de toeruſting van een groot heyr beſchouwd; hy ziet alles in hoopen en benden net verdeeld, hier de ruytery en daar het voetvolk geplaatſt, daar weder de Veldheer, en verder de minder overſten en kolonellen: gints weder de Leegerwagens tot mond en krygsbehoeften, enz. Niets meêr weet zo een, als dat het daar is, en ook de plaats waar; Maar hy heeft een goede order, welke navolgende, het overige ligter te verbeelden vald.

Vervolg der waarnemingen.

Nu moet hy verder gaan, en overweegen, van wat zyde en in wat ſtandplaats hy alles zien wil. Of het een laage of hooge * *Horiſont* zyn moet. Zet dan uw voornaamſte voorwerp, zo veel mogelyk is, in de midden op een verheeven plaats. Steld uw oogpunt, bepaald uw licht of het links of rechts gedaagd moet zyn, van achter of vooren, zonneſchyn of gemeen licht. Schik dan vervolgens de overige beelden, by koppelingen, zommige van twee a drie, andere van vier a vyf, min of meêr na gy het begrypt of oordeeld goed te zyn; doch dit laatſte punt zullen wy in een hoofdſtuk byzonder, breeder verhandelen.

* *Zichtzinder.*

Om

Om verſtanden, welke dit gezegde niet aanſtonds mogten begrypen, te hulp te komen, zo zullen wy eens een voorbeeld ſtellen van de voorgrond af. Ik zeg dan plaats uwe voornaamſte dáád of beelden, wat aanzienlyk en verheeven op de voorgrond, voegd op hen uw grootſte licht en kracht van koleur in één *Maſſa*, of party: Zet de andere mindere voorwerpen wat lager, by welke de kracht der koleur, en die des lichts wat meêr verſpreid zal zyn; de tweede grond zult gy, of in de ſchaduw brengen of met donkere voorwerpen vullen, en achter dezelve op de derde grond, die weder licht zal zyn, ſchik daar de geringſte voorwerpen, of daar het minſt aan gelegen is. Waarnemende dat groote beelden altyds achter kleene, en kleene voorwerpen achter groote geſteld worden: nevens krachtig licht tegens donkere ſchaduwe; kunt gy het door de ſchaduw niet vinden, zo zoekt het door donkere koleuren te weeg te brengen, gelyk wy breeder in een ander hoofdſtuk zullen verhandelen. Verdeeling der gronden.

Dit dus op een ſchets by één gebracht zynde, zo ontwerpt op een tweede papier een andere; teekend dan al wat naakt is na het leeven, en het gekleede na de Leeman, beeld voor beeld, zo uitvoerig als doenelyk is, ſchikkende en alles na het licht ſtellende, dat 'er noch min noch meêr ſchaduw als in uw algemeen ontwerp vereiſt word, op vald. Ten anderen, dat uw beeld en Leeman eeven hoog met het oogpunt uwer ſchets zich vertoonen. Vordere wyze van ſchetzen.

Neemd voor al vlytig acht op de beweegingen en hertstogten, om die op het natuurlykſt te verbeelden; waar toe ik hier een gemakkelyk middel zal aanwyzen. Middel om de hartstogtige beweegingen, natuurlyk te vertoonen.

Maak met uw eigen lichchaam, voor een ſpiegel ſtaande, zulke *actien* en beweegingen, als gy uw beelden wild doen hebben; verbeeld u de driften en hertstogten welke zy moeten vertoonen, na dat uwe geſchiedenis vereiſt: by voorbeeld, één die verſchrikt is; neem dan acht hoe gy ſtaat, wat gy met u rechterhand doet, waar de linker is, hoe gy u hoofd draaid, wat het linkerbeen en wat het rechter uitvoerd: hoe u lichchaam buigd, en zo voort. Teekend of ſchetſt het zodanig na, met al zyne waarneemingen zo veel 't u mogelyk is, zonder op de *proportie* te letten, doch alleen op de beweeging der leeden acht geevende. Steld dan uw Leeman na dezelve ſchets, die zodanig ſchikkende, als gy het in uw *Ordinantie* nodig hebt, zoekende de ſchoonſte zyde, de beſte daaging, en voordeeligſte ſchaduwen na de zaak vereiſt. Indien 't een gekleed beeld moet weezen, zoek het beloop der plooijen,

naar de eigenſchap van 't beeld, zo fraay te ſchikken als 't u mogelyk is. Teekenende het zelve, op blaauw of gegrond papier, uitvoerig ná, ſpaarende alleen het naakt, om het daar na, op die wyze als ik hier voor gezegt hebbe, na het leeven op te maaken, om bekwaamlyk zulks te kunnen ſchilderen. Desgelyks kan men met allerhande *paſſien* en weezens doen, zo als wy hier na, in het zesde hoofdſtuk dezer verhandeling verder zullen zeggen.

Dat gedaan hebbende, zo teekend u *Ordinantie* in 't *generaal* volgens de laatſte ſchets, op u doek of panneel, en in 't byzonder, naar u uitgevoerde teekeningen of modéllen: wat de bywerken en toepaſſende *ſtoffagie* belangd, daar van zal in een ander hoofdſtuk geſprooken worden.

Hoe men fraaye Printen, Academie-beelden en Modéllen in het ſchilderen gebruyken zal.

VIERDE HOOFDSTUK.

Dwaasheid der ſchilders in het misbruyk der printen.

IN weinige deelen der Konſt ſluypen meer misbruyken in, dan in het nazien der fraaye printen, en herſſenwerk der beroemde Meeſters; want veele gewennen zich zo vaſt daar aan, dat zy zelden iets doen, dat niet geheel uit printen of teekeningen van anderen gehaald is. Zy, zo haaſt zy iets zullen aanvangen, het zy Geſchiedenis, Zinnebeeld of Fabel, haalen het met ſtukken en brokken by een, werpende al hun printen, teekeningen en Collegiebeelden overhoop, neemende uit de eene een arm, uit deze een been, hier een tronie, daar een kleed, en uit andere het lichchaam, en dus hun geheele *ordinantie* aan een flanſſende. Wien komt dan de eere toe? Wanneer imand uit de konſt van *Pouſſyn*, het voornaamſte in zyn *ordinantie* te pas brengd; wien zal men zeggen dat de vinding toekomt, of hem of aan *Pouſſyn*? Het is eeven als een deel Eenden eyren, welke onder een hen te broeden gelegd worden, waar van men niet weet of het Eend of den Hen de lof toekomt. Als nu eens de eigenaars van zulke geſtoolen brokken, van dien ſchilder ider het zyne weder haalden, ik geloof niet dat 'er veel van het hunne zou blyven, maar dat het met hen als met de *Cumaniſſen* Ezel, daat *Eraſmus* van ſchryfd, gaan zou, die zich, met een Leeuwen-huyd overdekt hebbende, voor

Gelykenis op hen toegepaſt.

een

een verſchrikkelyke Leeuw uit gaf, maar by de ooren bekend wordende, van zyn geleend gewaad beroofd, door ider beſpot en met knuppels geſlaagen wierd.

Verre van door zulks te doen hun voordeel te vinden, bewerken zy hen zelf een groote ſchaade; zy verachten het leeven, ja vergeeten meenigmaal het zelve; ſtreeven tegens alle grondreegelen aan, buyten welke het onmogelyk is een goed uitvinder te worden, daar zy dezelve opvolgende, met meer gemak, grooter nut en eere bekomen zoude. Doen hen meêr ſchaade als voordeel.

Het rechte ja het noodzakelyk gebruyk, beſtaat hier in, dat, na gelyk in het voorgaande hoofdſtuk aangetoond is, en de ſchets gemaakt, men naziet wat groote Meeſters over die zaak gedacht en gedaan hebben, hoe zy hun voorwerpen verkooren, en met welke byvoegzelen verrykt hebben, dit zal u nieuwe, vaſte en goede gedachten geeven; daar na let op de bevalligheid hunner *actien*, tronien, dag en ſchaduwing. Is 'er iets dat u voornamelyk dienſtig is, zoek het in het leeven, of zyn het kleederen, op de Leeman na te volgen; dus doende zult gy moogen zeggen, dat het uwe eigen eyren zyn die gy gebroeyd hebt. Voor al bedien u meeſt van Collegie-beelden door u zelf geteekend, maar voornamelyk van die, welke gy in het byzonder hebt gemaakt en niet in het openbaar, door een ider naaſt u geteekend zyn. Schilderd ook geen tweemaal, zonder daar toe gevergd te zyn, een en dezelve *ordinantie*. Maar deze volgende dingen moogd gy meermaalen en na anderen gebruyken, zonder beriſpt te worden, als Waar in het recht gebruyk beſtaat.

Boomen, Steenen, Graven, Fonteinen, Vaazen, Statuaas, Vervallen gebouwen, Allerhande bouwkonſt, en *ornamenten* zo veel als men wil: wie verder gaat, bind zich zo naauw aan de printen en gedachten van anderen, dat hy waand, het geen hy verbeelden moet, kan niet anders dan op zulk een wyze uitgedrukt worden, als het zich in de printen of teekeningen van deze of die meeſter vertoond. Wat men meermaal in zyn ordinantie mag te pas brengen.

Het oogmerk dat men in het nazien en beſchouwen van papierkonſt heeft, is tweederley: het eerſte, om door het zelve ons oog te ſtreelen en vermaaken; het ander, om onze gedachten te verryken, wanneer men zich ſchikt om het een of het ander te doen: dan is 'er niets voordeeliger voor een leerling als zulks; want daar door kreigdmen niet alleen kennis der fraaye gedachten, maar ook een ſchoone en aangename manier, bevallige wezens, *gracelyke actien*, welgeſchikte kleeding en plooyen, en dat voornaamſt is, een vlugge geeſt en een zonderlinge luſt, gelyk wy in het Teekenboek breeder aangetoond hebben. Oogmerk in het nazien der printen. Nuttigheid deſſelfs.

Van de Waarſchynelykheid en Schilderachtigheid in een Ordinantie *van veel of weinig beelden.*

VYFDE HOOFDSTUK.

De waarſchynelykheid is het voornaamſte punt in het ordineeren waar te nemen.

DE waarſchynelykheid, welke door het gezicht op ons verſtand en inbeeldingen werkt, moet voornamelyk waargenomen werden, in de verdeeling en verbeelding onzer geſchiedeniſſen, naaſt die drie deelen daar in de ſchoonheid beſtaat, waar van te voren geſprooken is. Men moet dezelve niet alleen in het algemeen, maar in ider byzonder voorwerp doen blyken, en nauwkeurig zien op het verwerpen van zaaken, welke daar tegens ſtrydig zyn.

Daar na de onderſcheiding der byzondere waardigheden der perzoonen.

Men overleg dan eerſtelyk en voor al, waar uit het voorwerp beſtaat, het zy uit lieden van een verheeven of van een minder rang, of uit beide door een vermengd. Men maak dat zich dit blykbaar in hun wezens vertoond, en dat men het zelve volkomen daar in beſpeuren kan, zo in haar geſtalten, wezen, bevallige zwier en lieffelyke koleur, als lieden zynde van een fraaye en zeedige opvoeding.

Is het boers, toond ook deſgelyks zulks in hen op die wyze aan, niet alleen in hun kleeding, maar ook in hun geſtalten, wezen, koleur en beweging; en zo daar eenige bevalligheid in beſpeurd moet werden, dat het zelve meede op zyn boers zy.

Onderſcheid der wezens en geſtaltens in dezelve.

Dit wel waargenomen zynde, zullen uwe gedachten natuurlyk en waarſchynelyk voor den dag komen, wanneer het volgende daar by gevoegd werd, te weeten een minder en meerder ſchoonheid by de hooge en een minder eenvoudigheid by geringer perſoonen, de een kort, de ander lang, de een dik en vet, den ander maager en ſchraal, de een ſcheef of wat krom, een ander bruyn of bleek van vel, de een ſnel en de ander traag van beweeging. Ja onder drie of vier beelden moet 'er altoos een zyn, de anderen geheel ongelyk, zelf derf ik zeggen, dat 'er nauwlyks twee gelyken onder gevonden konnen werden: onder zes of acht zal 'er ten minſten een zyn, met een hooge of kromme rug, of ingedrongen van geſtalten; en hoewel zulks ſtrydig ſchynd te wezen met het geen wy van de ſchoonheid gezegd hebben, wederſpreekt het niet ten opzicht dezer gelegentheid; want een hooge rug, ſcheeve ſchouders

of heupen, dik of dunder hoofd, hebben zo wel hunne *proportien* na de andere leeden, als die geheel wel gemaakt zyn.

Indien nu imand vraagen mogt, wat 'er dan aan ontbreeken zoude indien zy wel *geproportioneerd* zynde, echter de anderen niet gelyk zoude wezen? Dien beantwoord ik dus: dat zy de bevalligheid der eerſte maar ten deele, en de eene minder als de anderen bezitten; en gelyk het waarheid is, dat groote en machtige perſoonen, de miſgeſtalten aan hun lichchamen meede onderworpen zyn, zien wy het echter zo veel niet als aan kleene en geringe lieden, het zelve uitmunten en vertoonen. Tegenwerping opgeloſt.

Ik acht daarom myn gevoelen niet ongegrond, dat men inzonderheid in openbaare vertooningen, als ſchouwſpeelen, groote kerkdienſten, rechtspleegingen en diergelyke, alwaar een zamenvloeying van allerleye ſtaaten van menſſen is, ook allerleye geſtaltens voegd, als kromme, korte, lange, ſcheeve, vette en mageren, maar ook zelve eenige lamme en kreupelen als het de geleegentheid toelaat, mids dezelve zodanig ſchikkende en plaatzende, dat zy, zonder het gezicht te kwetzen, ongevoelig deugd doen aan andere beelden waar om trend men dezelve plaatſt, dewyl dit een voornaam bewysteeken der waarſchynelykheid eener geſchiedenis is. En om zulks tot dehoogſte top te voeren, zou ik het onderſcheid tuſſen een oude en een oude, jonge en een gelyke jonge, ider in een minder en meerder graat van ſchoonheid doen vertoonen, het welke men met eenige voorbeelden zal beveſtigen. Gevoelen des Schryvers, omtrend de miſſtallen te vertonen.

Wat nu het verbeelden der verſieringen en zinnebeelden betreft, deze, vermids het geen ware geſchiedeniſſen, maar loutere uitvindingen zyn, die meeſt uit deugden en ondeugden beſtaan, daar is het anders mede gelegen. Is het dat men een deugd vertoond, zo moet men geen het minſte gebrek daar in beſpeuren; is het een ondeugd, zo moet daar geen volmaaktheid in gezien worden. Andere waarnemingen in het vertoonen der zinnebeelden.

Van het vertoonen der Goden, die in alles volmaakt moeten zyn, zullen wy als ons de gelegentheid voorkomt, omſtandiger ſchryven, en die zaak uit de grond in een byzonder hoofdſtuk ophaalen, en hier eenige onderſcheidentheden in het behandelen van een en dezelve zaak, daar perzoonen van verſchillende rang aanwyzen, gelyk in de bygaande figuur gezien word. En die der Goden.

Het eerſte voorbeeld

Verſchillende wyzen van aanvatten in perzoonen van een onderſcheydene ſtaat.

WYſt de verſchillende manierlykheid in het aanvatten van een glas aan: de een grypt het met de volle hand, N°. 1. En den ander

der vat het met weinig meêr manierlykheid onder aan. N°. 2. In tegendeel ziet men N°. 3. als een Vorstin, een kelk met de toppunten haarer drie vingers houden, terwyl zy de pink voorzichtig op een aangename wyze van het glas ligt. Wederom ziet gy N°. 4. een Staatjuffer verbeeldende, op een beschroomde wyze, uit vrees voor storting het zelve wel behendig, doch niet zo bevallig aanvatten. Een Vorst wederom N°. 5. vat het zelve, behendig en voorzichtig onder aan de voet.

Het tweede voorbeeld.

Het zelve verschil in wyze van eeten.

HIer zietmen wederom het groot verschil dat een goede opvoeding, tussen lieden van een byzondere staat geefd, en op welk een Schilder naukeurig diend te letten. N°. 1. Vertoond een plompen boer, zie eens hoe gulzig en onordentelyk hy uit zyn kom eet; hy zit en leund met beide de elboogen op tafel, omhelsd zyn kom als met beide de armen, uit vreeze dat men hem dezelve ontneemen zal; de leepel houd hy met de duym en al de vingeren onder aan het blad vast, zyn mond hangd over zyn bak, met de kin vooruit de leepel te gemoet komende, zyn hooft zinkt in de schouders weg, en hy bokt voor over met het bovenlyf. De ander N°. 2. zit recht op, en beeter opgevoed, heeft de kom by het eene oor vast, en de leepel met drie vingers boven aan de steel, openende zyn mond maar een weinig. Weder ziet men een merkelyk verschil in N°. 3. een groote Juffer verbeeldende, zy vat met drie vingertoppen de leepel, van boven over, by de steel; let eens met hoe weinig moeyten zulks op een bevallige wyze verricht word. En in N°. 4. ziet gy de wyze van een Staat-Juffer, hoe zy, doch met minder bevalligheid een leepel regeerd.

Wie in zulks te verbeelden uitgemunt heeft.

Deze behendige en aangename bevalligheid, hebben dien grooten *Rafaël* en *Corregio* by uitmuntendheid waargenomen, en byzonder *Barotius*, gelyk men zien kan in een schoone print, die naar een schildery van hem uitgaat, alwaar hy *Maria* verbeeld met een leepel in de hand, eenig nat scheppende uit een schootel, haar door een Engel voorgehouden, om aan het kindeken *Jesus* te geeven, 't welk half gezwachteld op haar schoot staat. Deze print, mynes oordeels, is om de Bevalligheid niet alléén byzonder fraay, maar daar by zo natuurlyk, zeedig en deftig, dat het niet beeter kan bedacht werden.

Het

Fig. 1.

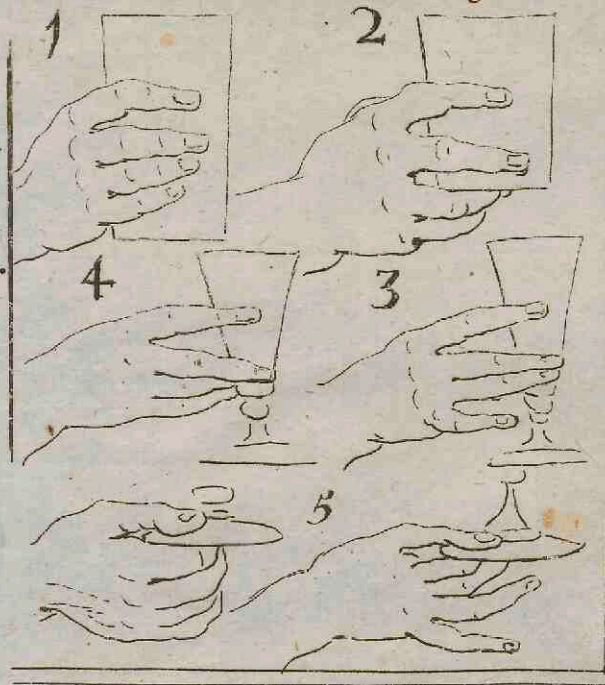

Fig. 2.

Fig. 3.

Het derde voorbeeld.

Derde voorbeeld van hoorende menſſen en hun geſtalten.

ALhoewel de twee aangewezene voorbeelden genoegzaam zyn, om dus alle andere handelingen, en het verſchil van uitvoeringen door byzondere ſtaaten van menſſen aan te toonen, zullen wy noch dit derde daar by voegen.

Zie eens hoe aandachtig deez twee boeren ſtaan te luyſteren, de eerſte met een hooge rug de kin vooruit ſteekende, beſchouwende met ſterrende ooge op den vertelder, als of hy hem het gezicht wilde uitzien, hy heeft beide de handen geſlooten kruiſling over malkander onder de okzelen, ruſt en ſtaat te gelyk op beide de beenen die met de toonen eevenwydig van malkander zyn, de knien wat geboogen en de voeten binnewaards.

Den ander ſtaat over end, ruſtende met het lichchaam meeſt op het eene been, de eene vuyſt in de zyde zettende, en met de andere zyn kleed voor op de borſt vattende, het ander been een weinig gedraayd, is wat meer voorwaard, en de buyk wat uitwaards ſteekende: vertoonende een bevalliger geſtalten dan de eerſte.

Maar zie nu eens deze aanzienelyke Juffer, hoe zedig haare beweeging en hoe groots en bevallig haare geſtalte is, de eene hand ruſt onder de borſt tegen het lyf, het binnenſte des hands bovenwaards gekeerd, laatende de vingers los en ſlapjens nederwaard buygen, terwyl zy, aandachtig luyſterende, met de andere een ſlip van haar kleed eenigzins opbeurd; zy ſtaat recht overend, het hoofd zyling een weinig voorwaards geboogen, de knien en voeten dicht aan een, en met de eene hiel tegens de binnenſte enkel van de andere voet gekeerd.

Stel nu die andere vrouw daar by ſtaande en desgelyks aandachtig toehoorende, eens in teegen overeenſtelling met de voorige, en let wat een verſchil de opvoeding in de gebaarden der menſſen maakt; beide haar handen heeft zy op de heupen gezet, ſtaande op beide de voeten zonder de minſte draaying, het boovenlyf held een weinig voor over, de borſt en kin ſteekt zy vooruit, ſlaande het hoofd wat in de nek, met de mond eenigzints gaapende, en geen zwelling der heupen.

Noodzakelykheid in het onderzoeken en naſpeuren der natuurlyke uitwerkzelen.

In deze opmerkingen beſtaat de natuurlykheid en bevalligheid van een *ordinantie*, zy moog van veel of weinig beelden zyn, ten opzicht der perſonadien; ik ſtel derhalven het gewicht en belang dezer zaak aan iders oordeel, en hoe veel daar aan het onderzoek derzelve gelegen legd.

legd. Ik ſpreek van het verheevenſte, deftigſte en bevalligſte, want het geringe is ons natuurlyk eigen; en hoewel 'er veele zyn, die wel begeerden datmen beeter gedachten van hen had, toonen zy echter het tegendeel met dagelyks het gezelſchap van geringe perzoonen by te woonen, waar door zy de gelegentheid, om tot beter kennis, door fraayer oeffening, te geraaken, verwaarloozen, maar alleen hen vernoegende, met zonder wiſſigheid, na het rechte doel te ſlaan.

Of zy nu ſchoon hun uitvlucht tot verſchooning zoeken, met in te brengen, dat de gelegentheid om in deftige gezelſchappen te komen, hen ontbreekt, dit is een zwak ſchild om hun achteloosheid te beſchermen; de Kerk, de Schouwburg, de wandeling, verſchaffen die geen gelegentheid genoeg om fraaye lieden te zien en op hun goede manieren te letten? Voor my eer ik deſgelyks dat geluk had, waar toe men zomtyds door de eene of de andere goede vriend geraaken kan, ſtelde ik al myn zinnen te werk, om het één of het ander op te merken en aanſtonds in myn zakboek aan te teekenen; want een Hiſtorie Schilder diend nooit zonder zakboek te zyn, 't zy waar hy ook gaat: vermits de gedachten zomtyds zo vlug zyn, dat zo ſchielyk als zy komen, zy ook aanſtonds weeder vervliegen, gelyk wy in 't eerſte hoofdſtuk van 't *Ordineeren* breeder gezegt hebben. Ja langs ſtraat een fraaye Juffer gaan ziende, onderzocht ik de oorzaak en waar in het beſtond, dat zy my bevalliger dan een ander voorkwam, en waarom die ander minder was; dus komt men tot de kennis van bevalligheid en misſtal, zo wel door het eene als het andere, maar beſt door het naſpeuren van het verheevene.

Hier toe wilden ik gaarne ider konſtenaar aanporren, niet dat ik hun yver in door andere middelen tot deze kennis te geraken veroordeel of afwyzen wil, en deze manier voor de beſte en eenigſte houde, neen, zy ſtrek alleen om aanleiding te geeven, en tot de bezitting dezer hoognoodige kennis een weg te baanen.

Derhalven is het verzuim of uitſtél van eenige daagelykze gevallen die ons dienſtig zyn, aan te teekenen, ten hoogſten ſchaadelyk, en oorzaak van 't verlies der fraaiſte dingen; welke, gelyk onze vlugge gedagten, ééns voorby zynde, dikmaals geheél en voor altyd weg blyven.

Dwaling veeler konſtenaars aangewezen en wederlegd,

Hoe veele dwaalen, welke zich verbeelden dat prachtige en koſtelyke zieraaden, als goude en zilvere ſtoffen, juweelen, paerlen, enz, de onfeilbaare kenteekenen van de deſtigheid en het vermoogen der lieden zyn. Zouden de allerſchranderſte tegenwoordig daar

van

van wel zeker konnen oordeelen, ten waare zy onderzochten of de deftigheid hunner opvoeding met die hunner pracht overeen kwam? echter konnen zy bedrogen worden, om dat veele geringe lieden, uit de natuur of door opmerking, met zulk een geestige zwier en behendigheid begaafd zyn, dat, indien hunne kleeding met die der aanzienelykste gelyk waren, zy waarschynelyk voor lieden van het grootste vermogen zouden genomen worden. Een deel der oorzaak is, dat 'er zo weinig onderscheid tussen fyne en valsse Juweelen in 't eerste opslag der oogen word gevonden; maar onderzoekt men hunne zeeden wat naauw, zo zal men, eeven als in hun Juweelen, iets verschillende bespeuren, waar door hun rechten staat ontdekt word, het zy in hun wezens of manieren.

Anderzins was 'er niets gemakkelyker als dit voornaam en moeyelyk hoofddeel der konst voor de schilders, wanneer het verbeelden der byzondere staaten alleen van kostelyke kleeding en Juweelen athong, daar zoude geen Mode ter waereld zyn, men zoude ligt een bezemstok met een kaper konnen verzieren. Doch schilders, welke met deze inbeelding besmet waaren zyn'er genoeg geweest, en, tot jammer, noch heedendaags, die zulke manieren als een staale wet volgen, denkende, dat *David*, *Salomon* en *Ahasueros* voor geen Koningen zouden aangezien noch bekend worden, ten waare hun goude kroon zulks aanwees, die hen, ook waar zy zyn, altoos gezelschap houd, zo wel in de slaapkamer als op den troon, en de scepter zo wel aan de tafel als aan het hoofd van een heir regeeren, noch spreek ik van hunne Koninklyke mantels niet.

Wie nu het gezegde wel overweegd, moet met my toestaan, dat de deftigheid en welgemanierdheid twee uitneemende zaaken zyn, aan welke zo veel gelegen is, dat wanneer het in een schildery ontbreekt, men het zelve niet voor goed kan keuren: ja ik oordeel het *de ziel van een konstig schildery* te zyn. Het is met de schoone pronkzieraaden niet te doen, maar als een deftige en eedele ziel in een welgesteld lichchaam werkt, zyn alle die dingen onnut om de waare deftigheid uit te drukken; wanneer men met verstand, dan het zelve noch oppronkt, zo krygt het wel een grooter luyster, maar niet het wezen der zaak aangebragt, ook maakt zulks geen der hertstochten in de wezens. *Rafaël*, *Poussyn*, *Dominiquin*, noch *Barotius*, hebben daar niet van gehouden, en echter door hunne eenvoudigheid, de ongemeene deftigheid en grootsheid in hunne beelden vertoond.

Nu zoude my yemand konnen tegenwerpen, dat *Rafaël* zelf tegens deze Tegenwerping uit een print van Rafaël.

deze reegel aangaat in het vertoonen van *Batzeba*, daar hy *David* met een kroon op het hoofd, in 't venſter verbeeld; of daar *Abraham* zyn *Zara*, in het helder zonnelicht, liefkoofd, het welk in 't verſchiet door *Abimelech*, zo als hy over een baluyſter leund, gezien word.

Beantwoord en opgeloſt.

Wat belangd deze ordinantie, myn gevoelen rond uit verklaard, het behaagt my niet heel veel: maar ik geloof dat het hier in, als met my geleegen is, die noch moejelyk ben om veele dingen welke ik in myn leertyd vol misſlagen gemaakt heb, en die echter het licht zien. Ik kan ook zyne meening, die hy hier in beoogd heeft, niet recht bezeffen; maar wat het zonnelicht betreft, mogelyk zyn daar in zyn gedachten ſchranderder, dan zy in de eerſte opſlag zich aan ons vertoonen; want indien de zon niet helder op dit verliefde paar geſcheenen had, *Abimelech* zoude hun liefkozeryen, door zyn afgewyderdheid van ſtandplaats, niet hebben konnen zien, en indien hy hun in een anderen hoek van de kamer vertoond had, zouden zy niet hebben konnen zitten. Doch nademaal de grootſte meeſters hunne misſlagen hebben, zo is het waarſchynelyk, of dat deze Bybelſe Prenten, in zyn jonge tyd, of in zyn laatere, door zyn beſte diſcipelen als *Julio Romano*, *Gio Franceſco Penni* of *Perrin del Vago*, na zyn lugtige ſchetzen opgeteekend of geſchilderd, en vorder door hem zelf *geretokeert* zyn; want het is onmogelyk dat zo veel werk door een Meeſter in zo een korte leeftyd alleen gemaakt zy, ſchoon hy vaardig in het ſchilderen was: behalven dit, was het zyn manier het werk lang by hem te behouden, tot hy die na zyn gedachten zo ver gebracht had, dat 'er niets meêr op te zeggen viel. Maar wat belangt deez Bybel, als men dezelve met aandacht beziet, zal men bevinden, dat tuſſen de een en de andere print een groot onderſcheid is, hoewel 'er in zommige de deftigheid, grootsheid en waarſchynelykheid, wonderlyk wel waargenomen zyn.

Beſluyt van dit hoofdſtuk.

Om noch iets tot beſluyt van deze zaak en dit hoofdſtuk te zeggen, zo gelieft te weeten, dat het gezegde niet alleen moet waargenomen worden in een ordinantie van veel, maar ook in één met weinig beelden, want een ygelyk kan by zich zelf wel bevatten, dat zy alle zeer bezwaarlyk by malkander in een geſchiedenis konnen gevoegd worden; maar als eens imand een hoffelyke geſchiedenis, zy zy dan van *Salomon*, *Ahaſuerus* of diergelyke, verbeeld; moet hy weeten, dat de perſoonen, die de deftigheid en bevalligheid meeſt eigen zyn, ook meeſt daar in moeten uitmunten, gelyk de Koning onder de Hovelingen,

lingen, de Koningin onder de ſtaat-juffers, een Amptman onder burgers, en zo de meerdere boven de mindere, ider na zyn Staat, ampt of waardigheid vereiſt; zo dat elk in zyn rang deftig is, welke hem boven een mindere doet uitmunten: zo ook boeren, die weinig of zelden in de ſteden komen, by gevolg der goede zeden meeſt onbewuſt, dat zy echter in hun koutingen, openbaare feeſten, kerkdienſten, enz, tegens noch mindere in ſtaat en zeeden-kennis uitmunten; doch dat het alles evenwel op zyn boers toega, en den een niettemin boven den ander uitmunt, na de hertstogten zulks vereiſſen; echter met die omzichtigheid, dat indien men een amptman of fraay borger daar onder moeſt plaatzen, hy aan zyn welgemanierde beweging en burgerlyke zeden, onder hen alle gekend diende te worden.

Van het onderſcheid der Wezens zo wel van oude als jonge perzoonen, in het Man en Vrouwelyk geſlacht.

ZESDE HOOFDSTUK.

NIet alleen moet den Konſtenaar de gebaarden, maar ook de onderſcheidene wezens der menſſen, waar uit zyn *Ordinantie* beſtaat, en die tot de geſchiedenis behooren, nauwkeurig in acht neemen: en inzonderheid op deze algemeene en byzondere verſchillendheden zo wel in de geſlachten als ſtaaten des ouderdoms letten.

De jonge kinderen veranderen gemeenlyk van drie tot drie jaaren; tot zes jaaren hebben zy altoos korte halſſen en ronde vingers. Het onderſcheid van meisjes en jongetjes, dienen noodzakelyk aan de uitwendige deelen welke zich vertoonen, gezien te worden, zonder dat men als *Teſta*, dezelve de beenen van een ſperd. Onderſcheid van jongetjes en meisjes.

Aan de kleene partyen is hun onderſcheid zo ligt niet te vinden, hoewel de meisjes wat meêr geſlonken zyn van vlees, kleener ooren en langer hoofd hebben, deſgelyks ronder van arm eeven boven de hand en dikker van dyen zyn, dan de jongetjes: daar en tegen is het boven deel des arms van die der jongetjens, dunder en kleener.

Die van *Franciſco Quenoy*, zyn onverbeterlyk fraay om na te ſchilderen: ja niemand is ooit buiten hem, tot die volkomentheid geraakt. Men ziet de zyne veelmaals zonder hair verbeeld of immers zeer weinig, of hy hier in een ſchoonheid geſteld heeft, of zyn verkiezing

omtrent het *boetzeeren*, is my onbekend; nochtans dunkt my dat de jongetjens zomtyds wel 't hair, wat, en dikmaal veel gekruld mogen hebben, en de meisjens het zelve op 't hoofd geſcheeld, met kleine tuiten of zwierende lokjes; het welke niet alleen tot ſieraad, maar ook tot onderſcheid van beide die Kunnen ſtrekt.

De jongens van vyf a zes jaaren, mogen ſierlyk gekruld hair hebben, en de meisjes wat zwaarder: deze hebben ook het hair op 't middelhoofd, zo lang als aan de zyden. Hier in kan men deſgelyks een onderſcheid tuſſchen deze beide vinden, dat de meisjes 't hair zagter en dunder hebben als de jongens, de jongens het zelve meer gekroeſd en wat korter op 't hoofd.

Beſchryving der hoofdleeden, van jonge kinderen,

De kinderen van vyf, zes en meer jaaren, zal men zelden met de mond toe verbeelden, hun boven oogleeden zyn meeſt onder de zwellende wenkbraauwen verſcholen, en gemeenlyk zien zy ſnel uit de oogen.

van jonge meysjens,

De jonge meisjens zyn wakker en leevendig van opzicht, verheeven van voorhoofd, een weinig hol van neus, een kleene doch meeſt half oopen mond, ronde lippen, een kleene kin, in welke nevens de wangen, een kleen kuyltjen is, maar geen onderkin.

van jonge maagden,

De jonkvrouwen of aankomende maagden, ziet men zelden met een oopen mond; hun oogen zyn ſtaadiger en wat zeediger van opzicht.

en oude vrouwen,

De oude vrouwen zal men ſtyver en traag van opſlag der oogen vertoonen, haare oogen diep in het hoofd, de booven oogleeden groot en ſlaaperig, doch een weinig oopen, de onderoogleeden, gemeenelyk *fleſſen* genoemd, duydelyk te zien en gezwollen: de neusgaaten wat opgetrokken; de mond geſlooten en wat ingevallen, en wanneer zy tandeloos en heel oud zyn, ziet men veeltyds hun onderlip over de boovenlip uitſteeken, daar beneeven hebben zy zwellingen als kwabben onder de wangen aan wederzyden de mond; haar paſt wel een lange, maar weinig gebochchelde neus, doch veel meêr aan de mannen.

In lieden van aanzien,

Den lieden van groot gezach voegd een ſtaatig opſlag van oogen beſt, een tamelyk verheeven en groot voorhoofd, zwaare en half oopene oogleeden, haar wezen geruſt en vreedzaam, hun gezicht wat zyling gedraaid, de neus met het voorhoofd en de oogen gelyk, hun mond geſlooten, en zy met een onderkin voorzien.

Noodzakelyk is het dat men op de verſchillendheid der geſtaltens en gedaantens der menſſen naaukeurig acht geeft, by zo verre die in de geſchiedenis verhaald word, om de natuur der zaak des te klaarder te vertoonen, als by voorbeeld *Alexander* en *Epheſtion* in den tent van *Darius*,

Darius, in welke *Epheſtion* grooter van geſtalten, als *Alexander* zyn moet: In die van *Saul* en *David*; den eerſten kloek van poſtuur en leeft, en den tweeden minder ſchoon van opzicht en roodachtig: en zo in alle die omſtandigheden, daar den Geſchied-ſchryver af meld.

Wat aangaat eenige afbeeldzels der *Phiſionomie*, dezelve zouden wy mede hier ingevoegd hebben, maar alzo onlangs een fraay boekje, van de Hr. *Le Brun* geſchreeven, en door *F: de Kaarſgieter* vertaald, daar van in 't licht gekomen is, vinden wy niet noodzakelyk daar verder af te melden, maar wyzen de Konſtoeffenaars en beminnaars derzelve daar na toe, alzo het een nut en dienſtig boek is, niet alleen voor Schilders, Beeldhouwers en Plaatſnyders; maar ook voor Dichters, Hiſtorieſchryvers en andere.

Van de greepen der handen, in jonge kinderen.

In de waarneemingen omtrend het vatten en grypen met de handen, heb ik aangemerkt, dat de jonge kinders heel onwis en onnozel in dezelve zyn, en vermids haare leeden heel zwak, en gemeenlyk zo wel na buiten als na binnen overbuygen, zo gelyken zy half lam te zyn of *geforſeerd*. Zy zyn altyd bolletjens en uit dien hoofde meeſt oopen.

jonge meisjens,

De jonge meisjens zyn dartel van greepen, en meeſt op de manier van *Goltzius*.

maagden en vrouwen,

De jonkvrouwen en bedaarde zyn zeedig en manierlyk van greepen, zo als ik voormaals aangetoond heb.

ook oude lieden.

Maar oude lieden ſtyf en droog van handen, waar door dezelve meeſt altyd toe zyn, en zy de vingers niet ſtyf uit ſtrekken konnen.

De driften veroorzaaken de meeſte verandering der wezens.

En hoewel de verſcheydenheid der toevallen oorzaak van de verandering der wezens is, nochtans zyn zy haar zelfs heel ongelyk, en ider moet op een byzondere wyze uitgedrukt worden: voornamelyk wanneer zy door een byzondere hertstogt, tot deze of geene werking worden gedreeven, welke trekken zich alsdan door de gemelde ongelykformigheid verdubbelen.

Men ſtel eens, tot een voorbeeld, dat alle tronien in eene vorm gegooten waren, en ider door een byzondere drift of hertstogt geregeerd wierd, of droefheid, blydſchap, haat, nyd, gramſchap, dol, gek, of diergelyke, is het echter zeker dat zy elkander, zo wel als de *Actien*, zeer ongelyk en verſchillende zullen zyn; indien nu aan ider een byzondere trek of maakzel gegeeven word, zullen zy noch meêr verſchillen.

Vrucht dezer aanmerking.

Deze aanmerking is heel noodzakelyk voor Konterfyt en Geſchiedenis-ſchilders, maar het tegendeel daar af is ook zeer dienſtig, wan-

wanneer de zaak en natuurlykheid mede brengd dat 'er twee of drie van een gelykvormigheid in een ſtuk vereiſt worden, als by voorbeeld, een gezelſchap van beelden uit een geſlagt, alsdan mogen die wel wat zweemen na één: gelyk de zoonen *Jacobs*, de *Horaces* en *Curaces*, enz, want in zo een gelegentheid, toondmen daar door de waarheid der zaak aan.

Gelyk ook in het verbeelden dier *Fabel*, alwaar de dochters van *Cecrops* het korfjen, waar in *Erichtonius* beſlooten was, oopenen; hier zoude men genoodzaakt zyn, om hun zuſterſchap te verbeelden, de wezens na elkander te doen gelyken: want anders zynde, wie zou raaden dat het zuſters waaren, al wierden zy eeven ſchoon vertoond? imand zou mogen vraagen, waar aan blykt die bloedverwantſchap? want het is niet genoeg dat men zegd, dat zyn zuſters, dat is *Pallas*, *Jupiters* dochter; of die langgebaarde *Eſculapius*, is de zoon van dien jeugdigen *Apollo*. Maar wanneer men deze drie zuſters nu eens één en het zelve wezen gaf, doch ider een byzondere hertstogt, zoude zy immers zeer veel komen te verſchillen; als by voorbeeld, laat de jongſte, welke het korfjen opend, met een verwondering achter over vallen, eeven als of zy zeide, *O goôn wat is dit*! de tweede vol vreeze weg loopende, roepende *ach lieve zuſter, red my voor dit monſter*; en de derde, als ouder en bezadigder zynde, met een verbaaſdheid te rug treedende, zegd, *wat, dit is een miſgeboorten.* Dus zal men uit één wezen, drie verſchillende beweegingen zien voortkomen: want hoewel de gelykenis trekken, zich zo klaar niet meer vertoonen, blyven echter de zelve *proportien* en aangezichts deelen.

Eeven zo ook is het tuſſen een vader en moeder met hun kinderen: by voorbeeld, de vader heeft een gebochchelde neus, of wel die van een *Cæſar*, het kind zal na *proportie* mede daar na zweemen, en die wat langachtig en met een kleene verheevendheid zyn; heeft de moeder dezelve recht en lang, desgelyks heeft de dochter, maar echter min of meer in de teedere jonkheid geboogen, want de ouderdom maakt dezelve wel dikker en breeder, maar in de lengte weinig verandering, gelyk de ervarendheid ons leerd.

Men ziet in de 12 tronien der Roomze Keizers, hunne driften en aart krachtig uitgedrukt, zo als hun levensgeſchiedenis het beſchryft: doch ik twyffel of die wel alle met het waare wezen dier Keizeren over een komen; dan of de meeſters van haar tyd, die na haare groote gedaantekennis, aldus na haar natuur veranderd hebben, en veel eer hunne ingeboorne aart, als uitwendige gedaanten, hebben willen verbeelden.

Ver-

Verwonderlyk is het, als men overweegd hoedanig onze zinnen ſchynen betoverd te werden, wanneer al die byzondere wezens, naar de *paſſien* die zy vertoonen, wel waargenomen zyn: my dunkt dat ik daar door hun geheimſte verborgenheden ontdek, dat deze een hooge, die weder een laage toon zingd, geene van pynlykheid ſchreeuwd, en de ander innerlyk lacht, een ander van koude klappertand en de andere van hette en dorſt verſmagt, dus kan een kleene trek een gants wezen onderſcheiden: minder of meerder vettigheid, kan mede veel verandering in een trony geeven.

Middel om gemakkelyk zulks uit te voeren.

Om de oeffenende konſtenaars te gemoet te komen, dunkt my niet ondienſtig, hen een middel om allerhande weezens door het *Boetſeeren* uit te vinden, aan te toonen, op de allerzekerſte en gemakkelykſte wyze.

Hy neem een ſpiegel, en teeken zich zelf daar in na, in zodanig een hertstogt, blygeeſtig, droevig, pynlyk, boosaardig of zo hy begeerd; tot dien einde zich zodanig een zaak verbeeldende, als hy wil dat het wezen vertoonen zal, laat dit met roodaard of ander *Cryon* op gegrond papier uitvoerig geteekend zyn: let nauwkeurig op de trekking der wenkbrauwen, luyking der oogen, zwelling der wangen, optrekking der neusgaaten, nyping of gaaping der mond, het uitſteeken van boven of onderkaaken, na dat gy u op of nederwaard buigd. Neemd dan een plaiſter-tronie en giet een vorm van twee ſtukken op dezelve, van loot of eenige andere harde ſtoffe, om'er daar na zo veel als men wil van potaard in af te drukken, welke afdrukzels gy na gemelde teekening als dan, met de vingers of boetzeerſtokjens, tot u genoegen, kund veranderen, hier wat opgezet, daar wat afgenomen, en gins wat aangezet, zonder het *generaal* echter te veranderen: dus zullen u dezelve in plaats van het leeven konnen dienen, inzonderheid wanneer de tronie, waar op gy uw vorm gemaakt heb, na uwe teekening komt te gelyken, op dat gy by verandering ook zien kund hoe veel de trekkingen deſgelyks veranderen. Op deze wyze zult gy allerhande *paſſien* kunnen vormen en hervormen met zeer weinige moeyten, en dezelve gebruiken op zo veel verſcheide manieren als gy zoud begeeren, het zy van onder, van booven of van ter zyden gezien. Hy heefd een groot behulp, die veel zulke *modéllen* in voorraad heefd, vermids het leeven daar af niet te bekomen is, en naar zich zelven in een ſpiegel, kan men niet anders krygen dan van voore. Wat de kennis van *boetzeeren* belangd, in weinig daagen en door een weinig onderrichting kan men haaſt zo veel leeren als hier toe noodig is, wanneer men de

Tee-

Teekenkunst wel verstaat: en indien men behalven de gezegde, noch twee vormen heefd, een voor een kind en een voor een vrouw, is men zo veel te beter voorzien.

Waarneming omtrend het schikken der Kunnen by malkander.

Eer wy dit Hoofdstuk sluyten, dient nodig aangeroerd en iets gezegd te werden, wegens de schikking der *Sexen*, of Kunnen, by malkander, behoorende tot het opstellen van een volkomen *ordinantie*.

Eeven gelyk in een toevloejing van veele menssen, die van allerley soort by malkander komen, inzonderheid in een offerhande, schouwspel en diergelyke, zal men echter zien dat die van ider geslacht zich zullen by malkander voegen, daar en boven jonge by jonge, oude by oude, mans by mans en vrouwen by vrouwen: meest ziet-men jonge dochters, door nieuwsgierigheid aangedreeven, onder het volk loopen, en hoewel zy zich by haar soort voegen, zyn zy met meerder schroom aangedaan voor de eene of de andere kwade ontmoeting, door welke reeden zy menigmaal kinderen op den arm neemen, om daar door voor allen aanstoot bevryd te zyn; maar wie kennis heefd, zal haar wel door de boezem, kapzel of kleeding, voor 't geen zy zyn, konnen onderscheiden, schoon zy drie a vier kinderen by haar hadden.

Van kinderen ondergewoel.

Onnatuurlyk is het, dat men kinderen van drie of vier jaar, zonder moeder, broeder of ouder zuster, onder een groot gewoel en drang van menssen zou laaten loopen, zy moeten of de een of de ander aan de hand houden.

Van vrouwen in Rechtsgedingen.

In Rechtspleegingen zullen aan de Vrouwen altyd vaste en verheevene plaatzen gegeeven worden, als teegens steenwerk, muuren of diergelyk, wegens de schroom en vrees voor de mannen, die hunne schaamte gewoonelyk verzeld, wel verstaande als het eerlyke vrouwen zyn; ook zullen zy hen liever by oude dan by jonge mannen laaten vinden, en zich onder hun bescherming, beveyligd voor de onbeschoftheid van het graauw, zoldaaten of andere die in diergelyke gelegentheden zich over al byvoegen en alles doorsnuffelen, of om te steelen, of hun boevery daar omtrend uit te voeren.

Het gemeene volk, dringd gewoonlyk tot dicht aan de Rechtplaats door: boeven en lichtvaardig vrouwvolk, laaten zich meest in de midden, en fatzoenelyke lieden, meêr achterwaards vinden.

Van

Van de Eigenschap en Verkiezelykheid in de beweeging der Leedematen, tot uitdrukking der Hertstochten.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

EEr men tot de zaak zelve, in dit hoofdstuk vervat, toetreede, zullen wy een wichtige opmerking voor af dienen te verhandelen, welke, myns oordeels, waardig is om overdacht te werden, en die niet min voordeel dan vermaak den Konstenaar toebrengd. Zy bestaat in te weeten, wat de oorzaak zy, dat veele zo weinig in hun studie vorderen? de reeden daar af verbeeld ik my te zyn, hun onstandvastigheid en verslaauwden yver, welke schynd niets te konnen uitvoeren, dan wanneer de nood hun dringd; uit de mond der zulke rold menigmaal dit zegwoord: het is my wel gelukt, of wel toegevallen. Eeven of het van 't noodlot en niet van de wiskonst afhong. Geheel anders gaat het met die, welke standvastig de draad hunner oeffening met lust vorderen, en hun voorgenomene Konstoeffening met lust overweegen, niet by invallende maar bedaarde gedachten; deze zyn niet vernoegd wanneer zy een goed stuk gemaakt hebben, en daar voor wel betaald zyn, maar zy zien en navorssen hoeveel verder zy daar door in de konst gevorderd zyn, en als hen het zelfde weder voorkwam met welke verandering, vermeerdering en verbeetering zy het op een nieuw behandelen zouden. Want hoewel het zeker is dat wy, aldoende, leeren, zyn 'er echter korter middelen uit te vinden, waar door wy tot de volkomen wetenschap konnen geraaken, en in minder tyd daar in vorderen. Wy hebben ook een grooter indruk onzer eigen misslagen, als wy, door onderzoek, die zelf ontdekken, dan dat ons door een ander dezelve werden aangetoond of verweeten: want de reeden bewaarheid zulks, dat wy niet gaarne door een ander berispt zyn. Niets deed my grooter indruk in de herssenen dan dat ik zelf myne misslaagen ontdekten, en geen grooter vreugd kon my overkomen, dan wanneer ik die verholpen had, en zulks was my noch niet genoeg, maar iets dat alreede goed was zocht ik noch beeter te maaken. Het is omtrend 24 Jaar geleeden wanneer ik lust kreeg, om een *Concept* in 't kleen te schilderen, namentlyk daar *Stratonika Antiochus* bezoekt, voerende het zelve uit met een meêr als gewoone yver, en het wierd ongemeen geprezen. Maar na eenige Jaaren, als my het zelve noch eens te vooren kwam,

Oorzaaken van de traage vordering eens Schilders aangewezen.

daar vry meêr aan geleegen was, zynde ruym zes maal zo groot; toen dacht het my niet raadzaam by de voorige gedachten te blyven, schoon ten vollen goed gekeurd, maar ik stelden my ernstig om uit de beste schryvers de genoemde geschiedenis nauwkeurig te doorleezen, en niet uit gemeene schryvers welke het maar ter loops aanhaalen. Met dezelve yver en opmerking voerden ik het uit, waar door het ten opzicht der verkiezing en hertstogten ongelyk beeter dan het voorgaande geoordeeld wierd, welke laatste hoofdzaken, maar passelyk in het eerste waaren waargenomen, zynde het zelve zeedig, eenvoudiger en met mindere omstandigheden, niet meêr beelden daar in vertoonende als de Koning *Seleucus*, *Stratonika*, *Antiochus* en de Medicynmeester, daar in het tweede boven de voornoemde een geheele hofstoet en alles op zyn krachtigste en prachtichste vertoond wierd. Zo kan men uit een enkelde bloem, door zorg en vlyt, een dubbelde aankweeken: gelyk meede in het volgende gebleeken is, te weeten, de verbeelding van *Scipio* met de jonge Bruyd, die op de kamer der H: M: Staaten van Holland in den Haag is, dit was myn eerste gedachten; maar ongelyk beeter is de tweede, hoewel maar twee Jaaren daar na gemaakt, welke verkiezing ik aan iders oordeel overgeeve, om het beste te keuren, wanneer zy die beide zullen gezien hebben.

Door eigen ondervinding des Schryvers beweezen.

Nu zou men my moogen vraagen, waar het by toekomt dat men zulk een groote verandering in zo korten tyd bespeurd? dien antwoord ik, dat myne onkunde en misslaagen in het eerste bespeurd hebbende, ik myne moeyten heb verdubbeld, en beeter my onderrechtende, nauwkeuriger acht nam en geen moeyten ontzach om my zelfs in het eerste te overtreffen.

Desgelyks is het met myn eerste *Alexander* en *Roxane* gegaan, welkers laatste verbeelding jegenwoordig ten huyze van den Zalige Heer Major *Witzen* tot Amsterdam berust, het geen met de voorgaande heel ongelyk is. Dus meen ik met myn eigen voorbeeld genoegzaam aangetoond te hebben hoeveel het verschild, dat men op de verkreegene kennis rust, of die verder zoekt uit te strekken: Ook is 'er niets vermakelyker dan dat men vind het geen men zoekt, en dagelyks in kennis toeneemd.

Om nu de leergierigen een wisser trap en weg tot vordering te baanen, zo gelief het hem acht te geeven op de volgende voorbeelden, welke waarnemende hy merkelyk vorderen zal.

I. VOOR-

I. VOORBEELD.

Van wedermin.

TWee kinderen, welke malkander brandende fakkels verwiſſelen, werden hier vertoond, zy geeven met de linker en ontfangen met de rechterhand; daar door beteekenende, dat het geen uit een goed hert gegeeven word, met dankbaarheid moet ontfangen en vergolden werden: alzo de regterhand een verbeelding is van weederzydze weldaadigheid, of hulp en beſcherming.

De welvoegendheid leerd ons de plicht des geevers te zyn, de fakkel booven aan te houden, en d'ontfanger, onder of in de midden.

De geever rykt het toe met een uitgeſtrekten arm, daar teegens de ontfanger zyn arm met ſchroom dicht aan het lyf houd. Beide het booven-lyf weinig voor over bokkende. De hoofden in de nek over de zyde van hun gift hellende, met een vriendelyk weezen, hebbende beide de mond open. De fakkels kruiſwys over elkander geevende. Zy zyn in alles gelyk, zo in ſchoonheid, geſtalten, beweeging als weezen, behalven de mond, vermits d'een vóór en d'ander na uit boezemd. De geever houd zyn fakkel met drie vingers, d'ander ontfangt die met een volle hand.

Wanneer nu ider zyn gift ontfangen heeft, geeven zy elkanderen de regterhand. Hun ſchouders dicht aan een, het linkeroor voorby den anderen, dat is te zeggen, de hoofden kruiſwys over de linker ſchouder, en zo men wil, ieder de linkerwang kuſſende. De regter voeten bezyden malkanderen voor uit.

2. VOORBEELD.

Van vrywillige onderdaanigheid.

ZIet deze laſhartige, hoe hy zyn deegen aan een ander over geeft; houdende dezelve met de kling, dwars in zyn hand leggende, dicht aan 't geveſt: d'ander vat het by de greep. En gelyk deze

N°3

N°4

N°5

N°6

werkingen tweederly zyn, zo zyn ook beide de hartstochten. d'Een betoond zyn lathartigheid, en d'ander zyn ſtoutmoedigheid.

De geever buigt zich met zyn hoofd heel laag, ziende d'andere na de voeten: ſtaat op beide de beenen, gelyk geboogen of als bezwykende. De linkerhand vlak oopen voor uit ſteekende, of het buitenſte des hands teegens zyn borſt drukkende, ſchynende te willen zeggen daar is alles wat ik heb, ik ſtel myn lyf en leeven in uw hand. d'Ander in teegendeel ſtaat vaſt op zyn voeten en overend, de regtervoet voor uit, de linkerhand in zyn zyde achterwaards, vertoonende een wreed gezicht, de mond toe, de onderlip, met de kin, wat voor uit, ziende de geever verachtelyk over de ſchouder aan.

3. VOORBEELD.

Van milddaadigheid.

DEez aanzienelyke man, welke, in 't voorby gaan, die behoeftige een hand vol geld geefd, ſteekt zyn rechterhand ter zyden uit, het buitenſte booven, ziende na de nooddruftige met een bevreedigd en deftig weezen, ſtaat recht op, de buik voor uit, al voorttreedende. d'Ontfanger in teegendeel, ſtapt met 'er haaſt naar de eerſte toe, het lyf voor over bokkende, rykt beide zyn armen zo ver 't hem mogelyk is, voor uit, de handen dicht aan een, houdende dezelve open als een kom: 't aangezicht neederwaards, ziende met blydſchap naar de gift: zyn oogen wyd open, maakende een ronde mond, als of hy zeggen wilden, O ho.

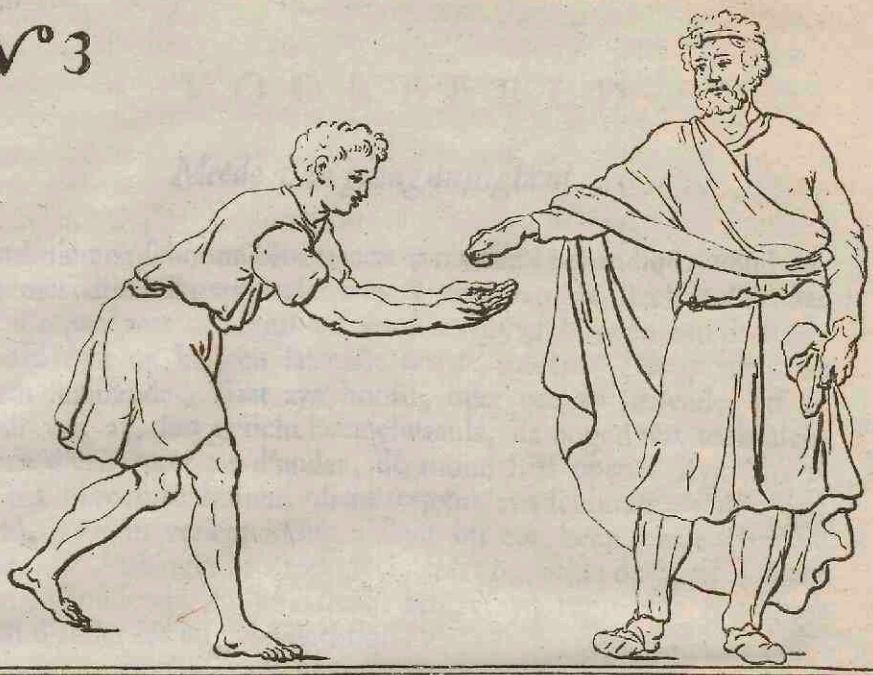
4. VOORBEELD.

Van goedgunſtigheid.

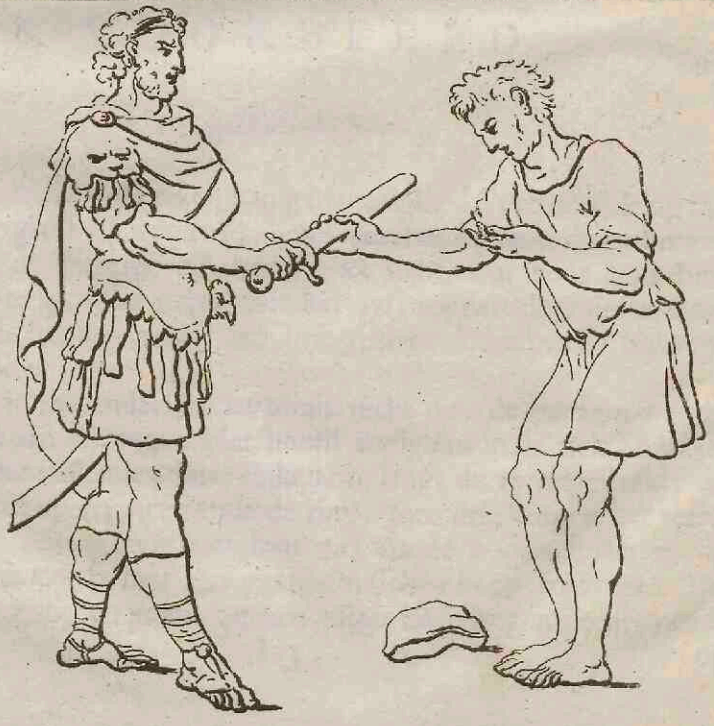
DE geen, welke iemand een appel vereerd, houd dezelve van onderen op, met drie vingers, als vriendelyk verzoekende; drukkende de linkerhand, het binnenſte om hoog, dicht aan zyn borſt; de borſt en kin vooruit, het hoofd een weinig over een zy hellende. d'Ander, in tegendeel, ontfangd het met eerbiedigheid, neemende het zelve met vier vingeren booven aan; 't boove-lyf voor uit ſteekende;

en

N°3

N°2

en 'zyn hoofd een weinig neêrwaards hellende: vertoond een zeedige blydſchad, houdende het gezicht op de gift, terwyl d'ander hem naar d'oogen ziet.

5. VOORBEELD.

Meede van goedgunſtigheid.

IEmand die een ſchoone bloem aan zyn vriend behandigd, houd dezelve met drie vingers onder aan 't eind van de ſteel. d'Ander neemd die aan met de duim en voorſte vinger booven aan de ſteel: het hoofd daar op hangen laatende om te ruiken. De geever, als gerooken hebbende, ſlaat zyn hoofd, over een zy hellende, in de nek daar van af, het gezicht heemelwaards, de oogen wat toehaalende, doch d'een meer als d'ander, de mond half open. Zyn linkerhand, het binnenſte buiten, dicht teegens zyn ſchouder, vlak open, houdende, als in verwondering: ſtaat op een been, met d'andere voor uit. d'Ontfanger in teegendeel, ſtaat op beide de beenen dicht aan een, houdende de linkerhand achter zyn rug. De eene ſtaat vaſt, en d'ander los en twyfflachtig.

6. VOORBEELD.

Van getrouwigheid.

DE perzoon welke tot teeken van getrouwigheid, een zeegelring aan een Juffer geeft of vereerd, houd dezelve met zyn duim binnen in, overend, de diamant om hoog, het lichchaam voor over buigende, zyn aangezicht gelyk met het lyf zonder de minſte draajinge, zettende het buitenſte zyner linkerhand, 't binnenſte booven, teegens de borſt.

De Juffer, in teegendeel, ſtaat of zit recht op, de boezem weinig vooruit, dicht aan de ring. Het hoofd eenigzins in de nek, naar de rechter ſchouder hellende; haar linkerarm langs de zy uitgeſtrekt, de hand neêrwaards open; neemende de ring, met drie vingers der rechterhand, aan. De geever ziet haar niet na de oogen, maar na de mond al ſpreekende, met een gezicht tuſſchen hoop en vrees. De Juffer met een zedig en geruſt weezen, ſlaat haar oogen neederwaards

op de ring, ſtaat vaſt op een been, de voeten dicht aan elkanderen. De geever treed met het linkerbeen vooruit, de knie geboogen, ſteunende op de toonen van de regter voet.

Deez drie laatſte voorbeelden vertoon ik maar half, alzo men genoegzaam uit het ſchrift verſtaan kan, hoe de beenen komen moeten.

Vermits de giften in al deeze voorbeelden verſcheiden zyn, zo zyn de gedachten desgelyks zomtyds veel van den anderen verſchillende, zo wel in 't geeven als ontfangen.

Het geſchied uit oprechtigheid, geveinſtheid of welſtaanshalven.

Doch de beweeginge in dit geval verſchild zeer weinig, om dat de eene zo wel als de andere, zyn doeninge met zo veel behendigheid zoekt te vertoonen als 't immers mogelyk is, ja zo, dat zy elkander meenende te bedriegen, dikwils alle beide bedroogen worden. In zulk een geleegentheid, zoumen de ſchyn voor de waarheid neemen, en ook het teegendeel.

Zodaanige uitbeeldingen zouden van geen goede uitwerking zyn, om dat zy teegens de rechte meening ſtryden: want in plaats van geveinſtheid of welſtaanshalven, zoumen 't voor oprechte liefde aanzien, vermits alle drie, gelyk ik zeg, een en dezelve beweeging uitdrukt.

Om in zo een geval dan alle duiſterheid en twyffelachtigheden weg te ruimen, zal men noodzaaklyk zyn toevlucht neemen tot zinnebeelden, die de meening helpen verklaaren, als geveinſtheid, valsheid, bedrog en diergelyke, door beelden, beesjes, of Hieroglifize figuuren: welke byvoegzelen een voorzichtig Meeſter zo wel diend te ſchikken, dat zy al ſtilzwygende of bedektelyk haar werking doen; om die welke bedroogen of mislyd worden, geen de minſte teekenen daar van zou kunnen beſpeuren.

Iemand zou hier op moogen denken, dat alsdan bei de partyen, de bedrooge zo wel als de bedrieger, met gelyke zinnebeelden zouden moeten aangewezen worden; Neen dit is overtollig, vermids zy alle beide oprecht ſchynen, zo dat niet al de geveinſtheid aangeweezen moet worden.

Ovidius verhaald, dat *Merkurius* eenige oſſen geſtoolen hebbende, en merkende dat zeeker man, genaamt *Battus*, het zelve gezien had, wierd daar over bedugt of hy hem ook zoude moogen verklikken, bad hem dierhalven daar niet van te zeggen, het welk den ander trouwlyk beloofde. Doch *Merkurius* vermomde zich om hem te beproeven, en kwam weinig daar na, als of hy den eygenaar van de oſſen was, hem vraagen, of hy niet wiſt waar zyn beeſten vervoerd waaren? Waar op

Bat-

Battus het hol wees, daar *Merkurius* dezelve verſteeken had, het geen de goddelyke dief zodanig verdroot, dat hy aanſtonds zyn eige gedaanten herneemende, den trouwlooze ſloeg, en hem in een toetsſteen deed veranderen.

Nu is wel af te neemen, dat wanneer *Merkurius* vermomd by *Battus* kwam, hy zyn gevleugeld hoedje, ſlangeſtaf, noch de vleugels aan de voeten vertoonden; maar wel dat hy dezelve verborgen hield.

Een gelyk verhaal ſtaat 'er ook van *Jupiter* en *Caliſto*, daar *Jupiter* onder ſchyn van *Diana*, *Caliſto* miſlyd. In dat geval zou de zaak t'eenemaal onkenbaar werden, indien men niet eenige teekens daar omtrent beſpeurden, dat het *Jupiter* was en niet *Diana*, ſchoon zulks ſcheen.

Het is met zo een tafereel, gelyk met een vertooning op een *Theater*, daar alles vertoond word of het waarlyk gebeurden; zy bedriegen en beliegen malkanderen bedektelyk, daar van zy zelfs niet weeten mogen; maar de aanſchouwers merken alles, ja haar gedachten moeten naaktelyk gezien en gehoord worden.

Van de Werking der Gedachten omtrend het ordineeren der Geſchiedeniſſen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

GElyk in alle weetenſchappen en Konſten vaſte grondregelen zyn, na welke ider zich moet ſchikken, en, zonder die wel waar te neemen, niemand tot het opſtellen, veel min grondige kennis, der zaaken geraken kan, zo moet men die byzonder in de Schilderkonſt, en voornamelyk in het ordineeren waarneemen: en dewyl ons geheugen niet machtig genoeg is, een voorval, met al zyn omſtandigheden, zo gelyk op te geeven, dat men daar van aanſtonds een volmaakte ſchetz kan maaken, zo moetmen zich voornamelyk hier in van vaſte reegels bedienen, die dezelve te hulp komen; en of ſchoon imand zo gelukkig was, dat zyn geheugen of de tegenwoordigheid zyner geeſt zo ſterk en gezwind ware, de handen zyn het niet: de gedachten ſtreeven dezer uitwerking voorby; ook moet de eene zaak altyd voorgaan en de andere volgen, daar tyd toe vereiſt word: maar indien wy zoo haaſt konden tekenen als denken, dan zoude het geheugen onnut zyn, maar nu kunnen wy niets tekenen ten zy het zelve denkbeelden aan de zinnen byzet.

De grondregelen moeten altoos waargenomen werden.

En wel opgelet,

om dat de gedachten in vlugheid de handen voor uit ſtreeven;

Echter

Waarſchouwing hier omtrend.

Echter moet niemand, dit lezende, denken, dat een meeſter al het geen ons 't geheugen eerſt opgeeft, ook eerſt op het papier behoord te zetten, en dus vervolgens na het hem invald tot de ſchets gemaakt is: gewiſſelyk neen, want de invallen zyn nooit ordentelyk, hy zoude daar meede niet veel konnen uitwerken; en ziet uit dit voorbeeld hoe het zich zal toedraagen.

Voorbeeld daar toe dienende;

Imand neemd voor *Kaïn* en *Abel*, en de broedermoord te willen verbeelden, nu komt u eerſt voor dat *Kain* voor *Gods* gramſchap vlucht, daar na, dat *Abel* dood legd, ten derden het brandoffer op de Altaar, en eindelyk het moord geweer by dezelve; het laatſte is nu het verſſte in uwe gedachten, derhalven vald het eerſt uit de pen, gaat dit nu na vervolg voord, zo komt den Altaar, daar na *Abel*, en eindelyk *Kaïn* te voorſchyn, en ten laatſten *God* de *Heer*, en tot ſlot het Landſchap, 't geen de grootte van ons ſtuk moet aanwyzen. Oordeel nu eens, wat zo een koddige wyze van ordineeren en teekenen zal uitwerken.

Regelen die men waar moet neemen.

Het is dan niet evenveel hoemen een zaak aanvangd, maar men moet eerſt het eene en wel het voornaamſte, daar na het andere beginnen: eeven als men het goud, uit andere daar mede vermengde aarde, zuyverd en affcheid. En dit zal in het teekenen ordentelyk toegaan, wanneer men eerſt het *planum* of de grond, daar na het muurwerk, en dan verder de beelden of *ſtoffagie* maakt, en dit noem ik ordentelyk in zulke voorbeeldingen: doch dit voorwerp is noch eens verhandeld geweeſt, in het ordineeren van geſchiedeniſſen, zinnebeelden en diergelyke ſtof; en aldaar geſteld, dat men het voornaamſte eerſt, daar na de mindere figuuren, en dan het bywerk moet plaatzen.

Schynſtrydende verſchil, weggenomen.

Maar dat, waar van ik voorgenomen heb hier te ſpreeken, is geheel wat anders, namelyk een kort en zeker middel, om, wanneer ons iet voorkomt, het zy in ſchrift of mondeling, kort of wydloopig, met weinig of veel omſtandigheden, bekwamelyk te bevatten en te onthouden, daar van een opſtel te kunnen maaken, zelfs tot de allerminſte *ſtoffagie*, met het verhaal zo wel overeenkomende dat het weinig of niet zal ſcheelen, noch in de ſtelling, beweeging en waarſchynelykheid, en zo wel in de koleur als toetakeling: zeer nut voor die geen, welker geheugen gebrekkelyk is, doch die echter kundig zyn van al wat tot een ſchoone *Actie* behoord, kennis der *Paſſien* heeft, wat neiging en beweeging de zelve voortbrengen, daar na de toepaſſing der koleuren en ſtoffen weet, zo na het geſlacht als ouderdom, het leggen der koleuren tegen bekwame gronden, die het onderſcheid

ſcheid der landaard, zon en gemeen licht en diergelyke noodzakelykheden, hier toe vereiſt, volkomen weet.

Wat een Konſtenaar doen moet in het ordineeren.

Dien zeg ik, zulks nu bewuſt is, moet verder aldus te werk gaan: het voorwerp wel overwoogen hebbende en waar de zaak geſchied zy, moet by zich zelf een overſlag maaken van de grond of *planum* tot het ſchikken van zyn werk, daar na moet hy nauwkeurig acht geeven waar het voornaamſte geſchikt word, en de hoofd-voorwerpen of beelden ſtaan, in de midden, ter rechter, of ter ſlinker zyde; daar na de mindere die mede deel hebben aan het werk, het zy een of twee of meerdere, als zy eenige naam, aanzien of werking hebben, tot de verbeelde zaak behoorende: wat hier dan noch verder toe vereiſt werd, zulks zal wel toevloejen. Dit weetende, moet men ider zyn kentekenen by voegen die hem doen aanzien voor het geen hy verbeeld; Is het een Koning, Filoſoof, *Bachchus* of Watergod, behandel hen aldus.

De Koning heeft zyne raaden, Hofjonkers en lyfwachten.
De Wysgeer, andere geleerden of leerjongens.
By *Bachchus*, *Satirs*, en *Bachchanten*.
Een Watergod zyne Nimfen en *Nayaden*.

Wat in de omſtandigheden waar te neemen is.

De eerſte munt uit door zyn Koninklyke mantel, Kroon en Ryksſtaf; de tweede door een lang en zeedig kleed, een muts op het hoofd, boeken, pergamentrol, of kunſttuygen by zich; de derden zietmen met wynranken verſierd, bekranſt met druyf en gewapend met Tirſen; wederom de Waatergooden met Kruyken, Rietſtaven en bekranſt met Liezen; alle welke eigenſchappen hoewel in 't voorval niet gemeld, daar by behooren: en hoewel zy mochte genoemd worden, behoeft men zyn geheugen daar niet mede te belaſten, om dat de perſonadien zulks uit hun zelfs mede brengen en ons indachtig maaken, wanneer wy daar mede bezig zyn. Als by voorbeeld daar word in aangehaald de Jagtgodin, zo weet een ieder dat zy met jagtſtoet en jaagtuyg voorzien is; de ſchoone Godin *Venus*, door de bevalligheden, enz: Dit is genoeg ten opzicht der perzoonelyke eigenſchappen; wat de beweegingen der zelve aangaat, zo gebied een Koning, de Wysgeer is aandachtig, *Bachchus* aan 't hollen, en de Watergod is op zyn poſt.

Als de Koning gebied is alles in rep en roer, om vlytig zyn beveelen uit te voeren, zyn gevolg ſchikt zich na zyn woorden en handwenkingen.

Verdere aanwyzingen van eigenſchappen.

Als een Wysgeer zich oeffend, of hy redeneerd, of hy zit in gedachten, of ſchryft.

Wanneer *Bachchus* zyn ommegang doet, loopen de *Menaaden*, *Bachchanten* en *Satirs* om zyn waagen als dol, schreeuwen en raazen, slaande op trommels en klapborden.

De *Watergod* op zyn post zynde, leund op een stortende kruyk, of zit onder zyn *Nimfen* aan de oever van een Rivier te rusten; dus is elk na zyn natuur en hoedanigheid beezig, en zo vloeid het een uit het ander, zonder dat men behoefd te zoeken of verleegen te zyn, hebbende wy een schat van werktuygen in onze hersfenen, en zo dra iemand aan ons genoemd word, vald het van zelf toe, of het een of het ander, zo een perzoon of voorwerp eigen.

Verdere noodzakelyke opmerkingen.

Hier op volgen dan de uitwerkzelen der hertstogten, want na de Veldoversten zich beweegd, beweegd ook het leeger; dreigd de Koning, de beschuldigde word beangst en vreesachtig, de Raaden en omstaanders, worden bewoogen of in twyffel gebracht; Redeneerd de Wysgeer, de toehoorders zyn aandachtig; elk beweegd zich na de bevatting die hy daar van heeft, of opmerkende is; de eene heeft zyn vinger op de mond of het voorhoofd, de ander teld op zyn yingers, een derden klouwd zyn hoofd, een vierden op de elboog leunende, bedekt met de hand het aanzicht, enz. Als *Bachchus* spreekt, houd het geraas op; Als de Watergooden rusten, spreekt niemand, elk zit of legd, hier of daar van malkander verspreid, op zyn gemak.

En begeerd iemand noch eenige voorbeelden tot bevesting van het gezegde, ik zal 'er noch een of twee by voegen, want deze zaak heeft nooit iemand voor my op zo grondig en krachtig een wyze, en bevatbaar vertoond, ja naauwelyks aangeroerd.

Aanwyzingen van gevallen waar in zy noodzakelyk zyn.

Wy leezen in de Heilige blaaden, dat de Koningin *Hester*, door een stuurs gezicht des Konings *Ahasueros* geraakt, in onmacht viel; dat *Belsasar*, de hand aan de muur schryven ziende, nevens al zyn Hofgezin ontroerd wierd. En wederom in de Herscheppingen van *Ovidius*, dat de wanhoopende *Ariadne* aan strand door een minnelyke ontmoeting van *Bachchus*, die haar zyn hulp aanbood, verkwikt en vertroost wierd. Zulke en diergelyke voorbeelden zyn 'er veel, uit welke men vast moet besluyten, dat een hertstogt alleen stof genoeg leeveren kan, op voorgaande wyze behandeld zynde, om een geheele Ordinantie, rykelyk te versieren, zonder andere hystof te zoeken, alzo veel dingen en omstandigheden uit deze alleen voortspruyten.

Voorbeeld daar af.

Men stel eens een voorbeeld van twee perzoonen die malkander voorbygaan, daar de een van voor, en de ander van achter gezien word:

M. Puol. fec.

word: die aan de linkerzyde des ſtuks heen gaat, heeft een pak op zyn rechter ſchouder, uit het welk iets achter hem heen vald, hy heeft een hond en een Jongetjen by zich: de andere die herwaard komt ziet het gevallene, roept en waarſchouwd den ander, waar op deze zich omkeerd, en het jongetjen toeloopt om het gevallene op te raapen. Ik ſtel nu aan het oordeel van anderen of uit zulk een eenvoudig verhaal, myne gedachten niet ſluks en klaar begreepen worden, dewyl 'er alles in is? Ik geloof wel van ja, maar niet zo als ik die, hoewel binnen de paalen van het verhaal blyvende, wel zou kunnen uitvoeren, ten waare hy een ſchets of krabbeling daar af gezien had, anders is het onmoogelyk; maar de ſtelling geeft ligt een indruk op eens anders gedachten, doch die de fraye bewegingen en ſchoonheid der *Actie* niet verſtaat, zal het na des ſchryvers gedachten niet goed maaken, en deze beſtaan meeſt in de tegenſtrevigheid der beweegingen onzer leedemaaten.

Verdere nette bepaling van 't aangeroerde voorbeeld.

Ik ſtel dan de man die roept voor, de andere voorby hem heen omziende en na 't geroep hoorende: in deze geſtalten zien zy beide over de linkerſchouder; imand zoude nu moogen vraagen, of die heen gaat niet zo wel rechts als linksom zich zou konnen keeren, om achter hem om te zien en de andere desgelyks? Hier op antwoord ik, neen, ten waare men tegens de loop der natuur aan werken wilde; want ik ſtel dat die aankomt een ſtok inde rechterhand houd, en met de linker na de gevallen lap wyſt, de andere heeft een pak op zyn rechter ſchouder, en de linkerhand in de zy, waar by ook het kind hem vaſt houd. Dewyl zy nu links malkander voorby gaan, en de eerſte ook ter linkerhand van hem de gevallene lap ziet, dwingd zyn gedienſtigheid, vaardig over die zelve ſchouder, zulks den ander toe te roepen, welke de ſtem duydelyk hoorende, zich na de zyde des roepers keerd. Hier op zien zy malkander aan, de jongen, radder zynde, loopt ſnel daar na toe, en de hond ſchiet voor uit derwaards, volgens de natuur dier beeſten.

Zo volgd immers een natuurlyke werking en draaying der leedemaaten, zonder dat men behoefd te zeggen, 't booven lyf van vooren, het linker of rechterbeen, dus of zo; als men de ſtand plaats weet, tegens wie, en wat zy te zeggen hebben, zo moet de reſt van zelf volgen.

Dit geeft myns oordeels een groot licht tot het wel verſtaan, onthouden van Tafereelen, en om alle zwaarigheden en duiſterniſſen weg te neemen. Maar indien men tot dit, eenige vaſte trekken voegd, die of de ſtand of werking der beelden aanwees, het zoude gemaklyker

lyker zyn, en veel het geheugen te gemoet komen. Zo heb ik zeker Schilder gekend, die tot yder letter of teeken een byzondere beduyding wiſt, als by voorbeeld een L, was een zittend beeld op de grond, de T, een gekruyſte *Kriſtus*, en zo voord met andere letters; daar en booven had hy noch een andere verborgendheid, om zekere beelden, die hy altyd gebruykten aan te wyzen, als een leggende vrouw van *Carrats*, een loopende van *Rafaël*, een vliegend beeld van *Cortone*, een kindjen van *Quenooy*, dag en ſchaduw van *La Fage*, en diergelyke dingen meêr.

Indien nu dit gegeeven voorbeeld, dezer twee voorbygaande mannen, iemand niet volſlagen genoeg voor kwam, zal ik noch een, van diergelyke aart, maar van een waare geſchiedenis daar by voegen, namelyk het geval van *Juda* en *Thamar*, daar hy van zyn 'lufthuys afkomt, en op de weg, door haar, als een ligtekooy verkleed zynde, aangerand word. Ik ſtel dat het voorval dus geſchied zy.

Ander voorbeeld van *Juda* en *Thamar*.

Juda komt herwaard gaan, de weg ter rechterzyde van zyn land huys leggende, langs welke zyne knechten derwaards heen gaan om de ſchaapen te ſcheeren: *Thamar* zit ter linkerzyde aan de weg op het gras, ligt en dertel gekleed, en haar hoofd met een ſluyer overdekt.

Nu is het waarſchynelyk dat *Thamar* een ligtvaardig voorneemen hebbende, *Juda*, die als een eerlyk en aanzienlyk man voorby kwam, eerſt aangeſprooken heeft, derhalven wanneer zy haar ſluyjer opgelicht en hem toegewenkt had, is hy blyven ſtaan om na haar zeggen te hooren; Hy, ſtel ik, ſtaat dan ſtil, ruſt op zyn achteruitſtaande voet, zet de andere ver voor uit, als ſchielyk halte houdende om te zien wie hem roept, keerd zich linkſom, zyn linkerhand oopenſlaande, als iemand die in verwondering is, daar na ſlaat hy die op zyn borſt, toonende dat hy daar geraakt is, ten laatſten vat hy zyn baard, als in bedenking ſtaande wat hy doen wil: midlerwyl ryſd zy op, en vat hem by zyn kleed; de knechten ziet men zyling of van achteren, na dat de weg naar het huys loopt, hebbende ſchaaren by zich; het huys kan leggen zo als het de weg uit wyſt, maar volgens de ordinantie voegd het beeter in de midden als op zy.

Dit, oordeel ik, is genoeg om de meening te verſtaan, en een recht middel om door een korte inleiding een groot werk te konnen maaken.

Voorſtel van verandering in het begrip.

Men zou my konnen vraagen, of wanneer imand de weg eens dwars door het ſtuk wilde leggen, en by gevolg de geheele ſchikking veranderen, de man van de rechter na de linkerzyde doen gaan, en de

vrouw

vrouw aan geen zyde de weg ſtellende, of dit niet even veel zoude zyn, vermids zy dan evenwel aan zyn linkerzyde zoude blyven? Ik zeg neen, want zy hem roepende, zoude men van twee lichchamen maar een aanzicht konnen zien, en wat had men aan zulk een ſtokbeeld zonder hertſtogt; ten anderen zoude men het voornaamſte zyner bewegingen niet konnen vertoonen, daar en booven zo is het geval dus niet opgegeeven: dierhalven moet men bekennen dat het waarſchynelyker is, zo als ik het hebbe verhandeld. Oploſſing van 't zelve.

Maar niemand bedrieg zich in deze geſchiedenis dus, als ik geſteld heb, na te volgen: want de zelve in de H: Blaaden nazoekende, zal hy bevinden, dat ik die zin gedraaid heb tot een voorwerp, om twee perzoonen ider met een byzondere hertſtogt aan te doen, en daar meede een ſchildery te ſtoffeeren: want daar zult gy bevinden, dat hy na de plaats gaat, van waar ik hem te rug doe komen, om haar daar na een Lam of Geit tot loſſing van zyn pand toe te zenden. Waarſchouwing wegens het laatſte geval.

Ik laat een ider oordeelen, of uit zodanig een voorval niet duidelyk kan afgenomen werden, wat voor beweegingen deeze twee beelden kunnen hebben, om zekerlyk drie voorname en waarſchynelyke ontwerpen daar van op te ſtellen, dewelke ik aldus heb aangemerkt: voor eerſt in de perzoon van de man, als een onverwachte ontmoeting; ten tweeden een verzeekering wie het is en wat zy zoekt, en ten derden een reedenloze drift; in 't eerſt is hy bezadigd, ondervraagd haar, en verſtaande wat 'er van is, of ten minſten zich zulks inbeeldende, wenſt hy dat het waar mogt zyn en vangd liefkozery aan, eindelyk ten vollen verzeekerd, geefd zyn drift de loſſen toom, werd ſtoutmoedig en wil alles wagen. Welke drie *perioden*, byzondere hertstogten in alle beide voortbrengen, die geheel van den anderen verſchillende zyn; d'eerſte is deftig en zedig, de twede vriendelyk en minzaam, de derde dartel en ſtoutmoedig. De vrouw ter andere zyde, werkt daar tegen met drie hertstogten: in de eerſte is zy lieftalig en minzaam, ten tweede dertel met een geveinſde afkeerigheid, en ten derden werden zy te zamen eens. Eerſtelyk ſpreekt zy hem met een aanlokkende bevalligheid toe, zyn ſtaatigheid verwinnende; hy naderende, verzoekt haar op een vriendelyke wyze, doch zy van toon veranderende, antwoord hem ſtraffelyk en wil niet geraakt zyn; hy werd ten laatſten van zyn drift vervoerd, waar over zy in haar zelve lacht, duwende hem kwanſuys aan een kant van haar af, en houd hem aan d'andere zyde vaſt. Zo dat men hier uit, gelyk ik zeg, drie byzondere ſtellingen vinden kan, alleen maar uit de woorden die wy giſſen dat zy natuurlyker wyze met elkanderen verwiſſelen moeten.

Nu

Nu zoude iemand kunnen zeggen, ik weet van diergelyke voorvallen niet wyl het my nooit is gebeurd; maar weinig zyn d'er die het nooit voorgekomen is, en het zomtyds beeter kunnen zeggen als die het gebeurd zyn: veele kennen de kragt der artzenyen en doodelyke fenynen, zonder daar ooit de proef van genomen te hebben. De reedekaveling met verstand, kan veel te weeg brengen; want behalven dat, zo was onze Konst een onuitvoerlyke zaak, of ten minsten zouden 'er weinig toe kunnen komen indien het alleen in 't onderzoeken bestond: Want wie is razende en zinneloos geworden, die ooit heeft kunnen na vertellen hoe het hem overgekomen is? alleen maar na gissing moetmen daar van oordeelen.

Zekerlyk is dit voorval, uit geen andere reeden van my opgesteld, dan alleen om een bevattelyk begrip te geeven, hoedanig de leeden, door de kracht der zinnen en woordenwisseling, bewogen worden en uitdrukkelyk het inwendige te kennen geven.

Diergelyke ontmoetingen zyn 'er veel, voornamentlyk in *Ovidius*, gelyk *Jupiter* en *Calisto*, *Salmacis* en *Hermaphrodit*, *Febus* en *Leucothoë*, *Mercurius* en *Aglaura*, *Jupiter* en *Semele*, *Vertumnus* en *Pomona*, *Venus* en *Adonis*, *Apollo* en *Daphne* enz.

Buiten die zyn 'er noch anderen in de Geschiedboeken te vinden, als *Apelles* en *Campaspe*, *Alexander* en *Roxane*, *Scipio* en de jonge bruid, *Tarquinus* en *Lucretia*, *Antiochus* en *Stratonica*. En uit de Schriftuur, *David* en *Abigaël*, *Hagar* met den Engel, *Christus* en *Magdalena* in 't Hofje, *Christus* met de *Samaritaanze* vrouw aan de put, *Maria* boodschap, 't bezoek van *Maria* en *Elizabeth*, en ontallyke anderen meer: alle welke op dezelve manier moeten overwogen werden, na de zaak vereist die zy met elkanderen verhandelen; denkende op ider woord dat zy zamen verwisselen, wat beweegingen dat 'er van 't hoofd tot de voeten opvolgen moeten, en wat trekken zich in het aangezicht vertoonen, hoe de koleuren veranderen, rood of bleek, met min of meerder heevigheid en zo voort; door welk middel men alles op papier kan stellen dat maar bedagt kan worden: zynde dit de sleutel der geheimenis die de neevelachtige duisternis verdryfd, de kortste en zeekerste weg, om tot volkomentheid te geraaken.

Aanmerkingen over eenige misverſtanden in het verbeelden van Geſchiedeniſſen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Schadelykheid welke in het opvolgen van den letterlyken zin fleekt, aangetoond.

HEt zal niet ongevoeggelyk zyn, dat ik eenige misgreepen, door zommige Meeſters, in het uitbeelden der geſchiedeniſſen, andere tot waarſchouwing aanwys: om te toonen hoe veel aan een klaare verbeelding der waare geſchaapenheid van zaaken gelegen is; op dat men acht ſlaa op onze bevordering in de konſt, en dat zulke dingen, die ons roemwaardig konnen maaken, niet tot beriſping noch afwydering moogen ſtrekken. Een mens van doorluchtig verſtand mach vry, naar zyn welgevallen met zyn geeſt omſpringen, maar veele meenen, wanneer zy een zaak na de letter opvolgen, dat alsdan alles wel is, ſchoon zy meer als de helft der natuurlykheid achterlaaten, gebeurende hen zulks dikwils wanneer zy hun zelfs reeds een goede achting en beruchte naam verkreegen hebben. En wie is ryk, die niet gaarne voor zulks wil gehouden zyn? En wie dapper, die tot een laſhertige daad zou willen vervallen? Of, voor wys geacht zynde, een dwaaze daad verrigten willen, alleen door een vrywillige onachtzaamheid?

Waarlyk het ſchynd een zaak tegens de natuur, en ik ben van gevoelen, dat 'er niemand is hy zy wie hy wezen moge, die met een weinig verſtand begaafd zynde, niet zou trachten om in deze of geene konſt uittemunten, zonder door de begeerte van vergelding gekitteld te worden, het zy by zyn leeven of na de dood; maar hoewel daar voorbeelden zyn die my ſchynen tegen te loopen, zo geliefd te letten, dat ik ſpreek van 't geene de deugd betreft, want die geen, welke de Tempel van *Diana* heeft laaten bouwen, en die welke ze in den brand ſtak, ſchoon door eene begeerte gedreeven om een eeuwigen naam na te laaten, zyn zeer verſchillende in lof en uitwerking geweeſt; zo beſluit ik ook dat geen konſtenaar zonder zucht tot eere en roem zyn kan, en deze ontbreekende zal hy onmogelyk zo verr' geraaken: en dit vaſtgeſteld zynde, wie zal dan door een onkundige daad, zyn goede naam met voordacht willen krenken.

Grove miſſlag in *Rafaël*.

En hoewel de doorluchtige *Rafaël*, in zyn *Adam* en *Eva*, daar de eerſte

eerſte van de tweede de appel ontfangd, op een dorrenboom ruſtende, verbeeld heeft, en zulks noch niet alleen, maar met de byl glad af gehakt of nettjens afgezaagd, een dubbele miſſlag is, die, indien hy met voordacht zulks gedaan heeft, niet verſchoonelyk zy. Want wat ſchyn van waarheid is 'er, dat een boom, die nauwlyks het leeven heeft ontfangen, en zo na by den boom des leevens geplaatſt, alreede verdord zou wezen, zekerlyk dit kan niet als door onachtzaamheid hem dus uit de hand gevallen zyn, eeven als in die van *Kaïn*, daar hy zyn Broeder *Abel* met een ſcherpe yzere houweel dood ſlaat; en in noch een ander ſtuk *Eva* met een ſpinrok vertoond. Welk een onnatuurlykheid en ongerymdheid! Want als *Eva* nu haar vlas tot gaaren geſponnen heeft, van waar zal dan den weever komen; en reeds geweeven zynde, wie zal de ſchaar maaken om het zelve te ſnyden? Wy zeggen dit niet tot zyn laſte, want hy in zyn jeugd mogelyk deze dingen gemaakt heeft, in welke de gaauwſte geeſten in de konſt hun wel vergiſſen.

Misſlag in *Karel Vermander.*

Karel Vermander is niet min onbedacht geweeſt, wanneer hy de verwarring in *Babel* wilde uitdrukken, hy, die daar en boven was een Schryver, Dichter en goed Natuurkenner, als hy gemelde tooren, met zyne bouwtuygen onvoltooid verbeeld, midden in het ſtuk, zweevende de *Goddelyke gramſchap* met vuur en vlam boven dezelve; vorders zietmen daar de kinderen *Iſraëls* in ſtammen verdeeld, afgetrokken, en hier en daar by troppen onderſcheiden, zy, benevens hun by zondere kenteekenen, ſtaan, zitten en leggen over al, niet als verwarde lichchamen, die, door verwarring van taal onder een vermengd zyn, met een doolende verwarring, maar als lieden, die van alle geweſten des waerelds te zamen gerot, nu een volkomen lichchaam willen maaken; men ziet daar Egiptenaars, Perſianen, Arabiërs, Mooren, Azianen, Amerikanen, Europeers en Turken, ider in zyn hedendaags gewaad, tot de Zwitzers inkluys. Men behoefd hen zekerlyk niet te vraagen waar zy heen zullen trekken, want de liefde des vaderlands boven alle liefde ſtreevende, gelyk men zegd, zo zal ider na dat oort keeren, waar van zy reeds de zeeden, manieren en kleeding tot voordeel hebben.

Wat hier in zyn meening geweeſt is, kan ik niet begrypen, maar myn oordeel is, dat het een rechte verwarringe zy.

Een andere misſlag in *Roeland Savry* aangetoond:

Ik kan noch een ander ſtuk, waar in *Roeland Savry* het Paradys geſtoffeerd heefd, niet voorby gaan, alwaar men een menichte van allerley verſlindende beeſten, dat Heilig hof ziet betreeden, als Elefanten, Renoceros, Krokodillen, Beeren, Wolven, Eenhoorens,

Struys-

Struysvogels, Arenden, enz. die onvermydelyk het zelve in den grond moesten verwoesten. Ik stel aan het oordeel van een reedelyk mens, of een menigte van zulke wilde dieren en roofvogels iet tot de zaak doen? tot het eeten van een appel, die door een Aap, Inkhoorn of ander diergelyk kleen dier, gemakkelyk kon opgegeeten werden; het gelykt meer in waarheid na een wildbaan of diergaarden, dan na een Lust-hof. Indien buyten deze menssen meer andere ter waereld geschapen waaren, zo behoefden de *Cherubim* den ingang voor de wreede dieren niet te beschermen, alzo alles daar binnen was, ten ware zy den ingang voor hun ontloping bewaarden, om het overige des waerelds voor overlast te bevryden. Aanmerking daar over.

Diergelyke heb ik meer gezien, doch om de lankwyligheid te vermyden, zullen wy dezelve niet aanhaalen; genoeg is 't dat men uit weinig voorbeelden, van groote meesters, leerd, dat men zich ligt vergrypen kan, of door onkunde of door onachtzaamheid.

In het eerste voorbeeld heb ik willen aantoonen hoe het gemeenelyk met die geene gaat, welke zich meêr aan een gering gedeelten, dan aan het geheel, en aan een arm of been, dat de zaak niet eens raakt: hen niet stoorende of zy de natuur verkrachten, de zin omkeeren, en daar door hun onkunde of slotheid, aan den dag brengen. Byzondere aanmerkingen op ider voorbeeld, op het eerste.

Van het tweede behoef ik niet te zeggen, alzo men wel merken kan, wat ik met het yzer des bytels zeggen wil. Het tweede.

Van het derde, dat zy zomtyds vyf voeten aan een schaap zocken, gelyk het spreekwoord zegd, waar door men in plaats van de zaak klaar te vertoonen, dezelve dikmaals duysterder en onverstaanbaard maakt. Het derde.

Wat het vierde belangd, hoe zommige geen onderscheid maken, als zy hun vernuft maar toonen moogen, tussen een Italiaanse vloer, en een groen veld: zettende maar alles neêr het voegd of niet, volgens het spreekwoord, de man in 't trog en 't verken in huis. Van het vierde.

Nu zal ik myn gedachten eens, over het stuk van *Savry*, openbaaren, namelyk dat wel alle dieren van *God* geschapen zyn, maar niet op die wyze als den Mens, en dat ider landaart zyn byzondere soort heeft voortgebracht, welke van daar gekomen en voor *Adam* verscheenen zyn, op dat hy ider een naam zoude geeven, elk na hun aart en eigenschap, 't welk zo haast niet volbracht was of ieder keerden derwaards van waar zy gekomen waren: veele na 't Oosten, anderen na 't Zuyden, en dus ider, volgens zyn natuurlyke geneigtheid, na het een of het ander geweest; doch dat het Lust-hof, waar in *God* met Wegens het Vyfde,

zyn geeſt wandelden, alleen voor *Adam* was, en zyn huysvrouw *Eva*: deze leefden gelukzalig in het zelve, en nevens haar geen dieren, dan alleen deze welke ſtrekten om hun oog en oor te ſtreelen; daar en boven is myn gevoelen, dat in dezen hof geen de minſte onreinigheid, rottigheid, noch ſchadelyke dieren zyn konden, dierhalven maak ik volgens myn gedachten, daar af het volgende.

TAFEREEL.

Tafereel van *Adam* en *Eva* in 't Paradys.

DEze twee naakte menſſen ſtel ik, als zynde de hoofdſtof der zaak, in de midden des ſtuks, op een kleen heuveltjen, digt aan een ſchoon gekruynden appelboom, zeer gaaf van ſtam en buyten gemeen groot en zwaar; *Adam* zit met *Eva* in zyn armen, die half in zyn ſchoot leggende, hem de appel na de mond rykt; hy weder, keerd zyn aanzicht na haar toe, ziet met wyd geopende oogen, en opgetrokken wenkbraauwen haar met verwondering aan, te eevens met de hand haar aanbod willende afweeren, waar toe zy met een minnelyk gelaat en vlyende geſtalten, hem zoekt te beweegen, terwyl zy, met de andere hand achter zyn rug om, na een tweede appel grypt, die de ſlang, van een tak afhangende, haar toereikt; achter haar ſtaat een Paauw met een opgeſtooken ſtaart, en een kat die haar ſtreeld, nevens een ſchoone wachthond, die, van hem omkykende, ſchynd weg te gaan. Ik voeg daar noch eenige Haanen en Hennen, nevens andere tamme dieren by, welke in dat geweſt gevonden werden, en daar meede ſtoffeer ik myn Landſchap.

Ik plant daar allerly ſlag van boomen, uitgenomen de Cypres, tot kitteling van 't gezicht en de ſmaak, kleine voogelen laat ik, tot vermaak van 't gehoor, over al vry vliegen: de ſneeuwitte Zwaanen zwemmen in beeken en rivieren, tot bevochtiging dezer plaats geſchikt; aan de rechterzyde van het ſtuk wys ik den ingang tot het hof aan; op zyde, zyn twee vierkante pilaren van groen loof, met *Kalbaſſen*, *Pompoenen* en diergelyke vrucht behangen, nevens een lange en hooge borſtweering na den *Horizont* afloopende en in de verheid verſmeltende: den *Horizont* ſcheid Hemel en Aarde zonder bergen of rotzen; maar langs gemelde borſtweering zietmen Oranje en Citroen met dadelboomen daar tuſſen.

Het ſtuk is door een aangenaame zonneſchyn gedaagd.

Nu zal ik hier noch een ander Tafereel by voegen, waar in vertoond werd.

De

De vlugt van Adam *en* Eva.

VOor dezen was ik van gevoelen, dat toen deze beide hun vonnis ontfingen, uit het Paradys verdreeven en een zelfde noodlot onderworpen wierden, dat als dan de dieren neevens hen vlugten moeſten en toen hun aart kennende wierden; derhalven was ik van gedachten zodanig een opſtel daar van te maaken, namelyk deze twee naakte en daarom beſchaamde menſſen, voor het vuurig zwaard, dat hen dreigden, te doen vlugten; en tot ſtoffeering daar by voegende, een grouwzame verwarring van dieren, alwaar ider den vyand van zyn ſoort op 't lyf vald, de wreede Wolf op het onnozele Schaap, de ſnelziende Arend op de bange Haas, en zo voord met de anderen; maar alzo, door dit geweld, het voornaamſte des ſtuks zyn kracht ten deele, ja geheel verliezen zoude, en tot een verkeerden zin vervallen, heb ik zulks geſtaakt tot 'er tyd dat ik nauwkeuriger de zaak onderzocht hadde en beeter onderricht wierd, ziende dat het eerſte tegens de natuur aanliep, reeds bewezen zynde dat ider na zyn geſtelde plaats vertrokken, en niet in den hof gebleeven was; zo dacht ik, hoe kan dit na de vlucht *Adams* uit *Eden* gelijken? Veel eer zal men hen voor twee ter dood verwezene misdaaders houden, welke in een wildperk, om door de wreede dieren verſlonden te zyn, gedreeven worden; hun bang en verſchrikt gelaat zal niet weinig geloofwaardigheid deze laatſte gedachten by zetten; maar na het zelve overwogen hebbende, maalden ik het aldus af.

Zwarigheden in het verbeelden dezer Geſchiedenis den Schryver voorgekomen.

In zyn vlugt laat ik hem door den werkzamen Os, om te helpen het Land bereiden, verzellen; de geſchubde Slang kruypt, met groote krullen en bogten langs d'aarde, op zyn buyk voor uit; by den Os, ziet men de ruig gebaarde Bok, de dertele Geit, het woldragende Schaap, de gepluimde Haanen en Hennen, en diergelyke beeſten tot 's menſſen onderhoud geſchikt, als mede de getrouwe Hond en ſtreelende Kat, zynde de overige meeſt tamme dieren, die met deze laatſte in zinbetekening daar op toepaſſelyk zyn. Daar nevens volgen ook eenige ſchadelyke dieren, als rotten en muyzen, enz.

Tafereel van *Adams* en *Evaas* vlugt.

In dit ſtuk werd geen Zonneſchyn vertoond; de wind blaaſd ſterk, waar door de boomen ſchudden, en de blaaders afvallen; alles is woeſt en wild als of de winter naderden; de oneffene en droge gronden, ſplyten door de hette, maakende hier en daar daalen en heuvelen, het water droogd in de moeraſſen op, waar door de kikvorſſen als

zieltoogende gaapen op het drooge, de Zon is heel verduysterd, terwyl de Maan of ten minste de Noordsterr' zich laat zien. Zulks was myn gedachten in het verbeelden dezer geschiedenis.

Om nu tot de voltrekking dezes hoofdstuks te komen, zal ik een derde Tafereel van myn vinding afschetzen, 't welk de leergierige beesten-Schilders hun behoorlyke plicht zal indachtig maaken, en hen daar nauwkeuriger op te doen letten, zynde het

TAFEREEL

Van Orfeus *dood.*

Tafereel voor beesjens Schilders.

IK verbeeld zulks in een woeste plaats, nochtans vervuld met Menssen, Dieren, Boomen, Bergen, Rotzen, Watervallen en Beeken vol Vis, en wat meer daar toe dienende bedacht kan werden, zynde alles in wanordre; doch of de daad in waarheid geschied zy, twyffel ik niet zonder reeden. *Ovidius* getuygd dat dezen geestryken Dichter en Zanger, zoon van *Apollo* en de Muze *Calliope*, met het lieffelyk geluyt slaan op zyn harp, dien hoop zodanig betoverd had, maar dat zulks niet lang duurden: want de woedende *Bachchanten*, van gramschap razende, vermids hy haar verachten, sloegen hem dood, werpende zyn hoofd en harp in de rivier *Hebrus* by de grieken *Marisias* genaamd, volgens het zeggen des dichters.

Daar legd nu de rampzaligen romp des doorluchtigen harpslager, aan de voet eens booms, zynde de zelve van een kleen heuveltjen neêrgeworpen; welke boom door dit droevig ongeval bewoogen, zyn groene meyen treurig laat nederhangen, trachtende hem door zyne schaduw geheel te bedekken; ziet die verwaande en door den wyn onzinnige vrouwlieden, met vellen om het lyf gegord, al schimpende weg gaan, het hoofd bereids in de rivier, welke daar bezyden loopt, geworpen hebbende.

Dat jong meisjen welke zyn harp, desgelyks daar in gooid, is meede door dien dollen geest gedreeven; laat u oog op die volgezoopene eens gaan, welke reeds zo zat zynde, dat zy door andere ondersteund moet worden, echter noch de romp niet verlaaten kan, maar dezelve met voeten schopt, goojende een drinkkan daar op, door welke krachtige beweeging, zy achter over schynd te tuymelen: hier leggen gebrooken tirzen, stukken van potten, gepletterde druyven en wyngaard ranken, rondom de romp gezaayd; alles in wanordre: het langleevende

vende Hart vlugt boswaard in, de vreesselyke Leeuw en gevlakte Tyger elkander grimmig aanziende, gaan zich voorby: elk zoekt en grypt zyn vyand aan, de schadelyke Muys, tot noch toe, geruft by de bonte Kat gezeeten hebbende om nevens hem te luysteren, hangd nu in zyn vyands bek, de roofzieke Wolf grypt het onnozele Schaap by de keel, de getrouwe Hen ontvlugt de loze Vos, terwyl deze laatste langs een omgevallen denneboom de geile Duyf betrapt; de Rotzen en Bergen trekken weg, vallende hier en daar tegens malkander, waar door zy over hoop storten; hier ziet men een zwaaren steen, daar een vlugtende boom, ja het water zelf schynd tegens de stroom op te willen vlieten; de kikvorsch en andere moerassige dieren, voor de verslindende Gier en Roofvogels bang, duyken na de afgrond, echter heeft de witte Oyevaar een derzelve in de neb, daar meede heen vliegende; de listige Haas snelt voor de vlugge Hond heen, stuytende zich in zyn volle loop, waar door de Hond over hem heen springd, en de Haas, om te ontkomen, een andere weg inslaat; de zwarte Raven en de eenzame Uyl, schreeuwen in de boom tegens elkander, op het vermoorde Lichchaam ziende, waar op zy trachten te azen, by het zelve legd de getrouwen Hond, het zelve beschreyende zonder ergens anders zich mede te bemoeyen.

Dit stuk werd niet door een aangename Zonneschyn gedaagd, maar de Lucht is buyjig en vol dryvende wolken, dreigende tot onweeren; het voornaamste des stuks is donker, tegens een licht verschiet, 't welk by na in de midden is, uitkomende.

Reedenen over de voorgeroerde zaak.

Dus ga ik met myn gedachten voord, onderzoekende na de waare geschapenheid en aart der zaak, even als een jager de in 't zand gedrukte voetstappen des wilds naspeurende, eindelijk deszelfs schuylhoek vind: niet dat zulks alleen geschied om myn nieuwsgierigheid te voldoen, als een Natuurkenner of Wysgeer; neen, maar om dat my dit middel en anders geen helpen kan, en zo lang ik zulks in acht neem, hoop ik nooit te dwaalen, noch de vooraangewezene misslaagen te begaan: want daar is myns oordeels niets, dat meêr na een botte domheid gelykt, als een ontydige eenvoudigheid; en zulk een navorsting is zeker de sleutel van des Natuurs schatkamer en haare verborgene geheimenissen, komende niet kwalyk over een, met het geene de schrandere Grieken van *Minerva* verdicht hebben, haar met een koffertjen en sleutel verbeeldende, als uit het zelve de menssen, naar hun bekwaamheid, de weetenschappen schenkende.

Dooling des Schryvers omtrend het verbeelden der H: geschiedenissen aangetoond.

Ik plach voor dezen de eenvoudigen mede hier in na te galmen, dat men de Heilige geschiedenissen niet verminderen noch vermeerderen

ren mogt, maar, zonder verder onderzoek, by de bloote letter der H: Schrift blyven, zonder onderscheid tussen Hemelse en Aardze zaaken te maaken, tussen ziel en lichchaam, of om korter te zeggen tussen iets en niets; ik weet, dat, voor zo verre zy ons eeuwig wel en zalig zyn betreft, daar niets aan ontbreekt, maar zeer veel ten opzicht onzer konst; zal ik daarom in gebreeke moeten blyven, of door een domme eenvoudigheid, met de bloote vuist een ambeeld aan stuk slaan?

Wederkeering tot de voorgaande misslagen.

Daar staat niet meêr geschreeven als tot de zaak diend, maar hoe komen dan de dieren in den boomgaard? Hoe komt *Kaïn* aan een yzere houweel en *Eva* aan een spinrok? De Babiloniers aan die byzondere kleedingen, nademaal daar niets van geschreeven staat? Wanneer daar staat de Koning ging deze of geene bezoeken, is dat te zeggen dat hy alleen ging? Als 'er staat dat *Haman* ter galge gevoerd wierd, is dat te verstaan dat hy met de scherprechter alleen gong, zonder door andere vergezelschapt te zyn? *Josua*, die zo veel duyzend menssen versloeg, deed zulks alleen niet, maar met behulp zyns heirs.

Gevoelen des schryvers over de uitbeeldingen.

Wat my aangaat, myn gevoelen is dat in waare geschiedenissen, het zy Heilige of waereldze, of uitvindingen, geen onwaarschynelyke noch onmoogelyke dingen verbeeld noch bygebracht moogen werden, noch minder iets twyffelachtig laaten, maar dat men in tegendeel alles bybrengen moet, dat tot opheldering en duydelyker verklaaring kan strekken, behoudende de volle zin en kracht deszelfs.

Van de Rykelykheid en Natuurlykheid in 't ordineeren eener geschiedenis.

TIENDE HOOFDSTUK.

Onderzoek van 't nieuw, baard voordeel in de konst.

GElyk door de stoutmoedigheid en nieuwsgierigheid der Zeevarende lieden, veele wyduitgestrekte Landen, ja als een nieuwe waereld ontdekt is: eeven zo gaat het met de Schilderkonst, wanneer de schilders geen moeyten willen ontzien, die, behalven dat het gevaar, ongelyk minder is, dan dat der Zeelieden, zo zullen zy meede een nieuwe waereld in de konst ontdekken, vol van veranderingen tot bekoorlykheid des gezichts.

Rykelykheid der stof voor een Konstenaar.

Wy hebben geen nieuwe *Homeer*, *Virgyl*, noch tweede *Ovidius*

noo-

noodig, noch hun vindingen; zy hebben ons ſtof genoeg nagelaaten om duyzend jaaren daar op te arbeiden, en in dien tyd zullen wy het tiende deel hunner nagelatene gedachten niet konnen uitvoeren, en werd de hand niet meêr en yveriger daar aangeſlagen, zo zal in 10000 jaar zulks niet volvoerd werden: de reeden is om dat men oude huyzen met nieuwe kalk herbouwd en vermetzelende, zy blyven altoos de oude en zelfde: vervald het hier en daar, een ander herbouwd weder de meeſt vervallene hoek, laatende noch liever iets achter blyven, dan tot verbetering by te voegen. Maar laat ons van de gelykeniſſen af ſtappen en tot het wezentlyke der zaak komen, en andere middelen by der hand neemen, die hoewel zy ongewoon zyn, ons met meerder nut, verder in de Konſt zullen doen vorderen; de nieuwsgierigheid werd daarom gevleugeld afgebeeld, om te toonen welk een yver zy heeft, om zaaken haar noch onbewuſt te bekoomen: laat ons dan alleen maar blyven in het onderzoeken der oude, en die door nieuwe gedachten verryken.

Fabel van *Deucalion* tot een voorbeeld geſteld.

Om eens een voorbeeld te geeven, in een Tafereel, zo laat ons *Ovidius* maar opſlaan, en zyn fabel van *Deucalion* nazien, waar van hy in het eerſte boek der Herſcheppingen gewaagd: deeze was Konink van *Theſſalien*, welke neevens zyn vrouw *Pirrha*, van het menſchelyk geſlagt alleen overgebleeven waaren; werdende hen door 't *Orakel* van de Goddelyke * *Themis* opgelegd, om gelykelyk de ſteenen des aardbodems over hun ſchouderen te werpen, waar uyt het menſſelyk geſlacht weder op nieuw herbooren, en de waereld bevolkt wierd.

Dewyl men nu weet dat een welberedeneerde gedachten, aanleiding tot een, ja tot meer anderen geeft, vinden wy ook het zelve hier in dit Poëtis verdichtzel, zynde ons zodanig als een volle waarheid voor oogen geſteld; ja zoo met de waarheid, omtrend de Zond-vloed en behoudenis van *Noach* overeenkomende, dat tuſſen het waare en het verdichte weinig onderſcheid is: want wat in de eene is, werd ook in de andere gevonden, buyten dat alle de omſtandigheeden, de watervloed betreffende, even eens zyn; alleenlyk komt het nu daar op aan, om de ſchaade, door zo een algemeene overſtrooming aan het aardryk gedaan, waarſchynelyk uit te drukken; en dit, na myn bevatting ſchetswyze, aldus uitvoeren.

Tafe-

* Goddelyk werd zy met recht genaamd, om dat zy voortgeteeld is, volgens *Heſiodus*, uit *Cælum*, den Hemel, en *Veſta*, de Aarde; dewelke haar geſteld hebben over de Gerechtigheid, en van *Jupiter* tot moeder der burgerlyke weetenſchappen benoemd.

Tafereel van Deucalion *en* Pyrrha *na de algemeene Zondvloed.*

IK ſtel deeze oude lieden, voortgaande op de vlakke grond; de man heeft het hoofd met een ſlip zyner mantel, en de vrouw het haare met een ſluyer bedekt, om geblind te zyn, welkers laatſte achter met een knoop legd; hy houd met de linkerhand de mantel vol ſteenen, en de ſchoot der vrouw is leedig; *Cupido* geleid hen by de ſlippen hunner kleederen, welke hy met eene hand, waar in hy ook een brandende fakkel heeft, vaſt houd, op dat zy elkanderen, door te keeren of te wenden, niet zouden beſchadigen, noch voor malkander loopen. De ſteenen, die zy, al gaande langs de weg, achter hen geworpen hebben, vertoonen meêr en meêr menſſelyke gedaantens, na maate dat zy verder van hen af, en eerſt geworpen zyn. De man gaat recht overend, de rechter arm om hoog, en die hand open, in geſtalten als eerſt geworpen hebbende, welke ſteen noch in de Lucht zweefd, even booven de aarde; de vrouw verbeeld ik in het gaan wat bokkende, ontfangende de ſteenen van *Cupido*, die zy t'elkens weg ſmyt, en hy al gaande weegs voor haar opneemd. De mantel van *Deucalion* is purper doch niet ſchoon, het kleed der vrouw oud en donker, en haar rok violet. *Cupido* heeft een roode *Diadema* om 't hoofd. Het gras, 't welk vol ſlyk en zand bezet is, legd neêr geſlaagen; en weinig van deze beelden af, is *Themis* Tempel, zynde op een verhevener grond gebouwd, en door kolommen onderſteund, of wel door een heel begroeyde en bemoſte borſtweer: deze Tempel is met ſchoone en bloeyende boomen omringd, en digt achter dezelve vertoond zich de twee toppige berg, die, al tot voorby het oogpunt heen wykende, rondom in 't waater ſtaat.

Ter linker zyde, in het verſchiet, verbeeld ik den *Oceaan*, vol *Tritons* en *Nereïden*, die achter den berg om loopen; op dezen berg hecht ik een anker in de grond, welkers touw aan de boot vaſt is, daar zy, door het laag zakken van 't water, met de voorſteeven na om hoog, is blyven hangen.

Dit is nu het voornaamſte van myn begrip of bevatting: wat de verdere geringe omſtandigheden betreft, die zal ik hier niet bepaalen; als daar is het wegdryven der reegenwolken door de Ooſte wind, het weder te boven ſchieten der verdronke klippen en heuvelen, de ontdekking van eenig gebouw of zwaar metzelwerk, door het water beſcha-

ſchadigd, ſtukken van wrakken, pronkbeelden, Zee monſters, ontvleeſde menſſenbeenen en van beeſten; eenige brokken en zieraaden die hier en daar uit het ſlyk te voorſchyn komen, waterplaſſen, en ontallyke andere dingen, die door het geweld der golven van 't een na 't ander waereldeel, vervoerd, en van 't Ooſten na het Weſten geſpoeld zyn; welk alles ik aan 't goedvinden des Meeſters laat.

Zwarigheid omtrend de byvoeging van *Cupido*, weggenomen.

Nu zou my iemand moogen vraagen, waarom ik *Cupido* daar by vertoon, die in de beſchryving door *Nazo* niet gemeld word? De reeden daar van is, om dat hy de oudſte der Gooden zynde, en volgens getuygenis van *Heſiodus* uit *Chaös* en de *Aarde* voortgebracht, door hem ook alles is voortgekomen, gelijk de dichteren getuygen: nu is waarſchynelijk dat in deze tweede ſchepping hy zo min ontbeerd kon worden als in de eerſten; de *liefde* was ook de voornaamſte ja eenigſte hertstogt, die deze menſſen na hun rampzalig ongeval by gebleeven was, want zy door hun godvruchtigheid, oprechtigheid en rechtvaardigheid elkander trouwelyk beminden.

Ten anderen, hoewel zy door ouderdom nu na by hun leevens eindpaal waren, dachten zy echter op middelen om de dood te ontgaan en hun geſlacht onſterffelijk te maaken; en wie is 'er onder de Gooden, welke hier toe meer werken en hulp bieden kan, dan *Cupido?* Moet *Jupyn* zelf, zich niet zyner heerſchappy onderwerpen?

Vryheid om by te voegen, als het niet tegen de natuur ſtryd.

Dierhalven, hoewel den dichter niet meêr als van twee menſſen gewaagd, laat de reeden niet alleen toe, maar wil dat wy dezen *God* in hun gezelſchap zullen brengen, te meer om dat het den Schilders toegelaaten is tot verziering en opſchikking hunner gedachten, nieuwe vindingen en meerder beelden daar by te doen, wanneer het niet tegens de natuur en waarſchynelykheid aanloopt; daar *Horatius* hen volkomen vryheid toegeeſd, zeggende in zyn lierzang over de dichtkonſt,

——— Pictoribus atque Poëtis
Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.

Dat is.

Het ſtaat den Schilder en Dichter vry te maaken, het geene zy verkiezen,
Wanneer zy de natuur haare aart niet doe verliezen.

Of de zaak in ſteede van op te helderen, verduiſterd.

Men maak dan, wanneer den ſchryver zwygd, vry een beeld of meerdere daar by, niet om te heerſſen of in het ſtuk uittemunten, maar om de zaak klaarder en duydelyker te doen voorkomen, het welk

in verdichtzelen noodzakelyk, maar in waare geschiedenissen niet dan zinnebeelds gewyze toegelaaten is.

Ik heb u nu myn gedachten omtrend deze verbeelding verhaald, neem nu niet kwalyk dat ik de verbeelding der zelve zaak en geval, door een ander Schilder nauwkeurig uitgevoerd, eens meede deel, niet om de koddigheid, maar om de overtolligheid, de oneigenschap en de kwalyk besteede tyd daar door aan te wyzen, als mede om het misverstand van zommige waanwyze voor te stellen: ten anderen, zo bevinden wy dat men dikmaals door twee kontrarie stellingen te hooren, tot het recht begrip van zaken komen; waar uit men oordeelen kan, hoe dienstig de voorschreeve grondregel is, om niet belachchelyks en onnatuurlyks te maaken: Wy zullen hem eens spreekende invoeren.

Andere en strydige verbeelding van 't voorgaande.

Wanneer deze Meester, door zyne vrienden bezocht wierd, zetten hy het stuk op den *Ezel*, en redeneerden omtrend aldus.

Zie vrienden daar is een proef van myn vernuft en konst. Ik roep geen geleerde mannen, noch wakkere geesten om te raaden wat het verbeeld, neen, een lompen boer zal het u wel zeggen, daar is de waereld na de Zondvloed zo natuurlyk of het leefd, doch het is geen wonder, want de Ark werd men kenbaar genoeg op de top der Parnassusberg gewaar, hier ziet men de buyzen des Hemels toegestopt en de onderaardse met een prop van kurk toegeslaagen, daar bruyst de Zee in een dal vol alderhande houtwerk, als Tafels, Stoelen, Draaybanken, Papiermolens en diergelyke, nevens eenige doode lichchamen, zo van Vrouwen als Mannen, de eene met een schootsvel voor, en de andere met een Kroon op 't hoofd, en een derde met een slaapmuts; dit raakt nu noch maar 't geene door het water weg gedreeven werd, maar daar op het Land legd een Kameel, nevens het dier een zilver schenkbord, en daar by een gestorven Nachtegaal in zyn kou: hier weder ziet gy het graf van *Mahomet*, waar omtrend eenige rollen Varinas Tabak leggen, en voor aan op dit heuveltjen eenige Kaarteblaaden en Eyerdoppen: maar ik had haast vergeeten die Kardinaalshoed welke daar legd met *Carmyn* beschilderd, en een Schorpioen of hy leefden; daar op de derde grond legd een galg en daar onder drie dieven met de strop noch aan den hals, ginder een kind in zyn rolwaagen half in 't zand gedolven, en daar een Zeekalf tusschen de takken van een kreupelbos verward, neevens eenige zoute Peekelhaaringen; noch ziet men daar een *Morsbak* met eenige *Krionnen*, als mede een Priester met zyn misgewaad, ja zelf de groote Turkze Paardestaart; bezie eens al dat goed 't welk uit een Neurenberger winkel gestroomd is, hier en daar verspreid, daar legd by een oude Lantaarn een Trommel, welkers vel

door

door het water tot pap geworden is, ik spreek noch niet van die Koffer daar de Archiven der Keizerlyke gerichtskamer te Spiers in bewaard zyn; en honderd andere dingen meêr, behalven Huyzen en Kloosters, Gaatebetielen, ja het Vatikaan zelf, alles is tot een puynhoop; geen leevendige zielen zietmen daar, als *Deucalion* en *Pirrha*, nevens drie zoonen met haare vrouwen, alles leevendig afgebeeld: wie zal zulks niet voor een zondvloed aanzien en gelooven dat zulks op deze wyze niet toegegaan is; daar zit ik zelf voor aan op dat heuveltjen, modélleerende alles na het leeven, en daar staat myn naam, jaar en dagteekening.

Dit gezegd hebbende stond hy zeer verwonderd als men zyne gedachten niet Hemelhoog prees en beaamden, nademaal hy 't zo nauwkeurig uitgevoerd had zo hy meende. Voor my ik wil wel gelooven dat nooit imand dan hy zo vreemden gedachten verbeeld heeft; veele hebben wel hier of daar misgreepen in gehad, die zy daar na, beeter onderricht zynde, verholpen, maar dit geheele stuk was maar een misgreep; hy mengd de Heilige Schrift met de verdichtzelen, *Mozes* met *Ovidius*, het oud met het allernieuwste, Kardinaalshoed, Vatikaan, Speelkaarten, dingen die duyzenden jaaren naderhand eerst uitgevonden zyn, met de aaloudheid: wat konnen al zulke uitvindingen anders dan een *Chaos* vol zotternyen verbeelden.

Waarlyk zo één is de gemeene Alchimisten niet ongelyk, welke goud willende maken, alles in de kroes smyten 't geen zy weeten dat maar smelten kan, stokende dag en nacht, verdoende al wat zy in de waereld hebben, vinden eindelyk niets in de grond van de alverteerende kroes, als een weinig schuim van ik weet niet wat voor een onbekende niet met al, zonder koleur noch gewigt.

Daar in tegendeel een goed Alchymist, de regte kennis der Metalen, haaren aart, eigenschap, koleur, vlugheid en bestendigheid enz, onderzoekt, om door konst en arbeid het heerlyk goud te bekomen. Zo moet ook een Schilder, kennis der voorwerpen, hun aart, tyden, eigenschappen en gebruyk waarnemen, of al het wezentlyke zyner konst, vervliegd.

Wy hebben meermaals aangemerkt dat de overtolligheid in plaats van een zaak meerder kracht en luyster te geeven, de zelve verminderd en verduysterd, dat ook de te groote ruymten en luchtige omstandigheden van geen beeter uitwerkingen zyn, men moet deze twee gevaarlykheden, als *Scylla* en *Charibdis* schuwen, ik kan dezelve niet beeter vergelyken, als by overgroote armoede en verkwistende rykdom, het zy dat de eene uit een logge, sombre en zwaarmoedige verdrietende geest

ſpruyt, en de andere uit een vlugge en al te vruchtbare geeſt, of wel dat zy voor neemen deze of geene na te volgen, waar van wy dagelyks veel voorbeelden zien, als den eenen de klockheid van *Carats*, den ander de ſchoone *Coloriet* van *Titiaan*, die de bevallige zeedigheid van *Raphaël*, en deze de natuurlykheid van *Guido*; dit is noch wel eenigzins natuurlyk, maar wy moeten overwegen wat onderſcheid 'er is tuſſen boetzeeren in potaard en tuſſen het bakken in groot marmer.

Onderzoek der twee voorbeelden, tegens die van *Rafaël*.

Doch om eer wy dit Hoofd-ſtuk eindigen, noch eens weder tot onze Zondvloeden te keeren, laaten wy dezelve eens tegens die van *Rafaël* overweegen en toetzen, en alsdan een rechtmaatig oordeel vellen.

Rafaël ſteld *Noach* en zyn huysgezin, als het voornaamſte van zyn ſtuk, wy *Deucalion* en zyn vrouw meede, maar den ander in tegendeel zeer twyffelachtig in het verſchiet; *Rafaël* laat niet het minſte der verwoeſting door het water, noch doode menſchen, beeſten enz, zien; in de onze zo veel, dat het voorgevallene genoegzaam neevens deſzelfs oorzaak blykt, en in de andere zo overtollig, dat het ſchynd of de geheele waereld in het ſtuk begreepen is; by de eerſte, werd *Noachs* uittocht uit de Ark verbeeld; in de tweede die van *Deucalion* en *Pirrha* uit het bootjen, naar de eindiging der zond-vloed; in de derden kan men het geen naam geeven, vermids de aftogt by na onkenbaar is.

Derhalven *In Medio ſecuro*,

Dat is.

De Middelmaat
Houd beſt den ſtaat,
En zekerſt gaat.

Laat ons derhalven in dusdaanig een geval ons wel bedenken, eêr wy de hand daar aan ſlaan; en eerſt rypelyk overweegen, wat tot het opſtellen van zoo een gewichtige onderneeming behoord, en daar na ſchielyk voortvaren.

Van

Van de ſchikking der Zin-beteekenende Beelden.

ELFDE HOOFDSTUK.

DEwyl voorheen ter loops gezegd is, dat de overtolligheid der Zin-beteekenende Beelden, de zin en kracht derzelve dikwils verduyſteren, ja onverſtaanbaar maaken, achten wy het niet ondienſtig, daar over byzonderlyk in dit Hoofdſtuk te handelen, alzo ons meenigmaal in het ſchilderen zulks voorkomt, zo wel van verdichtzelen, geſchiedeniſſen en zinne-beelden, als in het uithouwen van pronk-beelden en *bureleeves*, tot Vorſten en hun Paleizen.

Lof van *Ceſare à Ripaas* boek.

Onbetwiſtbaar is het, dat het boek van *Ceſare à Ripa*, de *Iconologia*, of uitbeelding des verſtands, genaamd, een zeer loffelyk, heerlyk en nuttig werk is voor alle Konſtenaars, wiens konſt oorſpronkelyk, gelykvormig of aanhankelyk van de Schilderkonſt is. Maar alhoewel alles wat bedenkelyk is, de zin-verbeeldingen aangaande, daar in gevonden word, aart, *paſſien*, driften, deugden en ondeugden enz, hoord daar echter noch iets tot het wel gebruyken van 't zelve boek, na de gelegendheid en verſcheidenheid der voorvallen, het welke door dien grooten Schryver niet aangeweezen is: want ieder beeld moet geen meêr hertstogten dan zyn eigen uitdrukken; maar wanneer zy tot byvoegzel of zieraad gebruykt worden, moeten zy haar werking doen of helpen; als by voorbeeld in een gevecht, daar moet de overwinning altoos den overwinnaar volgen; de eere of de faam moet een doorluchtig man verzellen, de Liefde of *Cupido* een verliefden, by een wraakgierige de wraak, de valsheid by een geveinsden, een nydige met de nyd, een onſchuldige met de onnozelheid, en meer anderen van die natuur; men let vry, dat ik hier niet byvoeg zommige anderen als gramſchap, dolligheid, droefheid, zeedigheid, ſtoutmoedigheid, gezag, liefddadigheid, maatigheid, onnozelheid, wreedheid, noch de pynelykheid; want deze alle hebben geen rol in eenige bedryven, ja ſpeelen zelf voor ſtom niet, dan alleen wanneer zy zonder en buyten gezelſchap van menſſebeelden geplaatſt en gebruykt worden, gelyk als de hoofdſtoffen tegens elkander, deugden tegens ondeugden en diergelyke meêr. Dierhalven is 't van het uiterſte belang, voor een Schilder, Beeldhouwer, Dichter, of Redenaar, dit wel te overweegen met een ryp oordeel, by zich zelf reedenkavelende om een vaſten indruk daar van

Hoedanigheid in de zinnebeelden vereiſſelyk.

Welke en wat men volgen en vermyden moet.

te bekomen, en die in zyn geheugen te bewaaren, 't welk al oeffenende niet zwaar zal vallen.

Voorbeeld des Schrywers in zyn wyze van oeffenen.

My heugd, dat wanneer ik noch onder de leſſen en beſtieringen myns Vaders was, en my in het ordineeren oeffenden, dat myn grootſte vermaak in de Zinnebeelden was, door my na myns Vaders als anderer Teekeningen en Schilderyen, geleerd, en die te pas te brengen, ja zelf geheele ſtukken daar van te maaken, die in waarheid niet veel byzonders waren, als zynde noch jong en zo te zeggen onbedreeven, echter veele die het zagen verwonderden, radende myn vader my daar in te laaten voortvaren; doch, of dat hy my te zwak en te jong daar toe oordeelden, of liever zag dat ik my meêr in de ware geſchiedeniſſen oeffende, benam my zo veel doenelijk was, de gelegentheid van daar in te vorderen; doch het geloop van anderer meeſters leerlingen, om mijn vreemde gedachten te zien ſtiet hem meeſt tegens de borſt; maar toen myn oudſte broeder my uit Italien het boek van *Ceſare à Ripa* bracht, te vooren ons onbekend, of zo het imand had, wierd het als een geheimenis opgeſlooten; toen zeg ik, begon dien luſt, als onder de as gedolven geweeſt, weder aan te vlammen. Ik oeffende my dan met dat boek, maakende veele dingen en vreemde gedachten, die om haar zonderlingheid voor ſpooken of droomen aangezien wierden, zo uit nydigheid jegens my, als uit onkunde van anderen, echter vorderden ik zo veel, dat het my Jaarlijks een goeden winſt toebracht, door dien my van der Jeſuiten leerlingen, meer dan 150 ſtellingen of *Theſis* Jaarlyks beſteld wierden, om met waterverf daar zinnebeelden, Geſchiedeniſſen, of verdichtzelen in te ſchilderen; men oordeel of deze myne moeyten my niet voordeelig en vorderlyk was, dewyl ik boven myn tydgenooten en meedeleerlingen daar toe verkooren wierd, en hoe weinig kennis men te dier tyd van de Zinnebeelden had, en denkt vry ná hoe menigmaal ik daar in gemiſt heb.

Wedertekering tot de verhandeling der zaak.

Maar keeren wy weder tot de zaak, en zoeken wy door voorbeelden, duydelyker onzen zin te doen begrypen en ten dien einde verkiezen, het voorwerp van *Didoos* dood, dat wy op tweederly wyze zullen voorſtellen, het een natuurlyk en het ander zinnebeelds gewyze.

Eerſte voorbeeld in *Didoos* dood.

In het eerſte verbeelden wy de wanhopende en miſmoedige Koningin op een houtſtapel, na haar offering, doorſteekende met het moordgeweer haaren boezem, terwyl *Iris* de noodſchikkelyke draad afknipt, de zuſter der Vorſtin kermd en weend, en alles is in wan-

order

order, in ider beſpeurd men droefheid, in de eene min en in de andere meerder. Dus ſteld het *Virgilius* ons voor.

In het tweede vertoonen wy, hoe de wanhoop, door de woede verzeld, de liefde na het graf ſleept, met dit opſchrift, DIDOOS DOOD, zo als ik de titelprint voor dit Treurſpel van de Heer *Pels* gemaakt, verbeeld heb. Nu vald ligt te zien, waarom in het eerſte de woede, wanhoop noch liefde by de Vorſtin gevoegd zyn, en in de tweede, geen Vorſtin, byſtaanders, Altaar noch houthoop. Want in het eerſte is geen hulp van nooden, vermids ider beeld genoegzaam zyn rol uitvoerd, verbeeldende alles wat zyn hertstogt hem gebied; derhalven al die byzondere bewegingen, met dezelve *Paſſien* en zinnen by deeze beeden te verdubbelen, zouden overtollig zyn, ja zelf de waarheid verduiſteren: om deze reedenwil moogen zy geen rol hebben, noch ook voor ſtom ſpeelen, maar wel in een volkomen zinnebeeld, daar zy alleen meeſter van het Toneel zyn, zo als in het tweede voorbeeld, daar ider beeld zyn natuurlyke hoedanigheid uitdrukt, tot verklaring der zin, zonder in 't byzonder iemand te melden, aangeweezen is. Tweede voorbeeld.

Dusdanig was het Tafereel van *Apelles*, toen hy van *Antiphilus* beſchuldigd wierd, als hy de onnozelheid verbeelden, die door de woede, laſter, leugen en achterklap gevolgd wierden, en de eerſte voor een onweetenden rechter ſleepten; zo beſtaan veele uit een enkelde zin. Maar wanneer nu imand in zo een zin particulier uitgedrukt en verbeeld word, het zy man of vrouw, gedaanten, wezen of hoedanigheden, dan is het een byzondere verbeelding, die men met de naam van *Paskwil* doopt.

Ook is het onbetwiſtbaar, dat ider mens, wie het ook zoude mogen zyn, op een tyd niet meêr dan een eenige heerſſende hertstogt heeft, die hem beweegd en regeerd.

Een voorzichtig, eedelmoedig en dapper man, wanneer hy een voorzichtige daad is verrichtende, kan verzeld worden door de eedelmoedigheid en dapperheid maar niet met voorzichtigheid, dewyl die hoedanigheid reeds in hem werkende is; wederom indien hy, in een aanval, een dappere daad verricht, zulks moet in zyn perzoon beſpeurd worden, en niemand dan voorzichtigheid en eedelmoedigheid moeten hem verzellen. Toond hy zyne eedelmoedigheid, gelyk als in wedergeeving van gevangens, zonder losgeld, de voorzichtigheid en dapperheid, zyn genoeg, zonder de eedelmoedigheid daar by te voegen. Eeven zo gaat het met een roemruchtig Meeſter, welke verſcheidene goede hoedanigheden bezit, als verſtand, werkzaamheid, vlugge geeſt en andere; indien zo een aan zyn Ezel bezig zynde Eene hertstogt te gelyk kan maar een mens doen werken.

de verbeeld word, mogen zy alle, zonder de werkzaamheid, by hem vertoond worden, want deze vertoond zich door zyn beweging en geſtalten; en zo een Wysgeer een dwaaze daad verricht, zo zullen alle andere goede hoedanigheden by hem zyn, maar de zotheid zal niet vertoond worden.

Redenen waarom men zo weinig de zinnebeelden verſtaat.

Deze opmerkingen zyn wel der moeyten waardig, dat men daar op lette; zonder deze kennis vald het onmogelyk een goed zinnebeeld te maaken; want daar is geen deel der konſt meêr de beriſping onderworpen, ook zyn 'er weinige die het wel verſtaan; waar van de reeden is, dat het al te zamen verborgene zaaken zyn, die den gemeenen man niet verſtaat zonder bygevoegde uitlegging, om dat zy niet in hun waare gedaanten, maar in een andere ſchyn verbeeld worden, derhalven is 't noodig dat men dezelve klaar uitdrukt, op dat zy ten minſten door de verſtandigen begreepen en niet beriſpt worden.

Redenvoering over een zinnebeeldend Tafereel.

My heugd een Tafereel van *Bachchus* en *Ariadne* gezien te hebben, waar in ik een diergelyke misſlag aanmerkten, begaan in het verbeelden der droefheid en wanhoop by deze Vorſtin, zynde de laatſtgenoemde van haar vlugtende verbeeld, 't welk myns oordeels zeer goed was, en door den meeſter wel bedacht, maar over het beeld der droefheid was onze reedenkaveling, hy toonden door zeer waarſchynelyke reedenen eenigzins gelyk te hebben, zeggende, dat ſchoon door de aankomſt van dien meededoogende *God*, haar droefheid een einde nam, dezelve echter zo ſnel niet overgong, door dien zy hem eerſt een verhaal haarer ramp moeſt doen, en daar op een gunſtig antwoord verwachten, blyvende de wanhoop zo lang by haar; ik heb haar met een droef gelaat vertoond, wyzende met de oogen vol traanen Zeewaard in, na de trouwlooze *Theſeus*, de bewegende oorzaak haarer droefheid, verder was *Bachchus* aandachtig daar by, welkers mantel door *Cupido* oopen geſlaagen wierd, om daar meede te kennen te geeven, dat vermids *Ariadne* onbewuſt was, wie zy voor had, een mens of een *God*, daarom de Liefde allengs zyn goddelykheid ontblooten, en zyn vermoogen haar te kennen gaf.

Dit ſtuk was myns oordeels zeer fraay en goed, maar dat beeld der droefheid mogt wel weg zyn, om dat volgens onze ſtelling, geen hertstogt op twee plaatzen gelyk werken kan, dewyl de Vorſtin bereids door haar eigen gelaat betoonden daar meede bezet te zyn, en ondertuſſen als overwonnen tydze meede op de vlugt. Diergelyke misſlagen heb ik meêr gezien, doch het is geen wonder, dewyl niemand wys gebooren werd.

Men

Men neem dan voor al wel acht in het vertoonen van Zinnebeelden tot uitdrukking van hertstogten, of die inwendig of uitwendig op den mens werken, dat is of de gebaarden en beweging des lichchaams ook genoegzaam de regeerende hertstogt aanwyzen: want een goedaardig en deftig man, behoefd geen werking te doen om zulks te vertoonen, zyn gelaat wyst het genoegzaam uit; maar wanneer men liefde en droefheid, als zy innerlyk de ziel bezitten, te kennen geeven wil, zulks kan niemand zien, hier toe behooren zinbeteekenende beelden: doch als het lichchaam daar door ontroerd en bewoogen werd, dan kan men de werkende hertstogt klaarlyk beſpeuren en onderſcheiden, zonder behulp van zinnebeelden. Nodige reegelen om misbruik voor te komen.

Niettegenſtaande de noodzaaklykheid dezer kennis voor alle die van de konſt afhangen, waanen veele jonge Meeſters onder de Beeldhouwers, dat hen, die zich meeſt met het vertoonen van een pronkbeeld ophouden, aan deze kennis weinig geleegen legd; verre van daar, want als hen voorkwam zo een pronkbeeld met zinnebeelden te verryken, het zy op het Pedeſtyl of in de Nis, in Basreleeve of rond, toepaſſelyk op het beeld, om deszelfs hoedanigheden of deugden aan te wyzen, ik meen dat zy verre te kort zouden ſchieten, te meêr als men den Schilder ziet zyn meeſte zinverbeeldingen tot verklaaring eener geſchiedenis in beeldhouwwerk vertoonen. Nu ſteunen zy meeſt op de hulp der Schilders om hen zulke en diergelyke gedachten voor te teekenen, waar na zy hun modél ſtellen, en vervolgens hun arbeid vorderen, niet kunnende op hun eigen beenen voortgaan. Misgreep veeler jonge Beeldhouwers.

Ordentelykheid der beweegingen, die uit de hertstogten na malkanderen vloeyen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

NA genoegzaam geſprooken te hebben, hoe ider beeld, door zyn gedaanten de hertſtogten, in het verbeelden eener geſchiedenis moet uitdrukken, is het noodig iets aangaande de ordentelyke werking derzelve te zeggen, want hoewel in een voorval dikwils de eene uit de anderen ontſtaat, en wederom van de eene in de andere vald, moetmen wel toezien, dat zy niet alle te gelyk aangewezen en vertoond worden, maar ider zyn beurt afwacht. By voorbeeld een heer beveeld zyn knecht imand afteroſſen, welke drie Van de ordentelyke bewegingen. Voorbeeld der zelve.

drie bewegingen niet gelyk konnen volvoerd worden; want eerst moet het gebod uitgesprooken zyn, eer daar gehoor en uitvoering op volgd. Het voegd kwalyk dat de vorst in een gebiedende gestalte staat, terwyl zyne dienaaren het bevel uitwerken. Alzo onnatuurlyk zoude het zyn, wanneer men de vrouw inoverspel bevonden, wilde dus vertoonen: *Kristus* schryvende in het zand, het volk misnoegd en beschaamd wegtrekkende, en noch oneigener eenige met mantjens vol steenen, op de tweede grond, den uitslag afwachtende, of ook den Tempel uitgaande, alzo *Kristus* zyn schrift noch niet voleindigd had, door 't welke deze hertstogten bewoogen worden.

In het vrouwen in overspel bevonden.

Den doorlugtigen *Poussyn*, heeft dit uitneemend wel verstaan, gelyk men in zyn verbeelding van dit geval zien kan; men geeve dan acht dat terwyl de Veldheer zyn krygsvolk aanmoedigd, ieder geduurende dien aanspraak zich stil en buiten beweeging houd. Ik heb eens in myn jonge tyd een Tafereel van *Progne* gemaakt, daar zy aan *Tereus*, om haar gehoonde zuster *Philomela* te wreeken, hem het afgekapte hoofd zyns zoons, nu door hem by na opgegeeten vertoond, en toewerpt, waar op den Vorst vergramd, haar vervolgd, en zy in een vogel herschept word.

Lof van *Poussyn* in deze zaak.

Ik verbeelden deze woedende vrouwen, houdende het afgekapte hoofd hem voor oogen; de Koning van gramschap vervoerd, staat, met het bloote zwaard in de vuyst van zyn zeetel op; de Tafel is omgeworpen, de Kannen, Schotels en ander Tafelgereedschap is aan stuk, en over de vloer verstrooyd, de wyn voor haare voeten neêrgestort, en zy blyven het hoofd noch vast houden.

Tafereel van *Progne*.

Laat ons nu eens overweegen hoe dit toegegaan is. In den aanvang zat de Tyran gerust aan den dis, nergens van bewust zynde, vervolgens traaden zy de kamer in, des kindshoofd aanstonds vertoonende met eenige daar toepassende reedenen, die hem eerst ontstelden en daar na aan het hert troffen, hier door verwoed wordende staat hy van de Tafel op, smyt dezelve ter neêr; en met uitgetoogen zwaarde om haar te vervolgen, stoot hy al wat hem in de weeg was, om verre, en niettegenstaande alle deze zyne vervoerdheden, blyven zy in dezelve gestalten staan, als toen zy inkwamen.

Aanmerking daar over.

Let nu eens op myne misslag en de onnatuurlykheid die ik in deze verbeelding begong: wel is waar dat deze verschillende beweegingen in korten tyd geschieden, maar het was te lang gewacht om het hoofd op de tafel te werpen; daar legt ze nu onder de voet, en na allen oogschyn moest zy op het eind haarer reedenvoering al het hoofd daar neergeworpen en de vlugt genomen hebben,

Des Schryvers misgreep.

ben, zo haast hy de minste beweeging van opstaan maakten: want hier op moest het volgende stuk, namentlyk haare herschepping, volgen, en zy van de grond af zyn.

Ik oordeel dan, dat de tafel noch moest overend staan, of zy, het hoofd daar op neêrgeworpen hebbende, al aan het vlugten zyn, en om haar voor de beulin te doen aanzien, diende zy een Zwaard of Kapmes in de hand, en met de and're vuyst drygende vertooud worden. Hier mede breek ik daar van af, om door een ander voorbeeld, beter myne gedachten uittedrukken, zynde de versiering van *Apollo* en den draak *Python*.

Tafereel van *Apollo* en *Python*.

Dit stuk verbeeld een woest gezicht. Ter rechterzyde op de tweede grond in een laag Moeras, ziet men het vervaarlyk gedrocht *Python*, uit de dampen en uitwaasemingen des aardryks voortgekomen, half in, en half buyten de poel, met pylen doorschooten, leggen: eenige menssen op een naby geleegen heuvel staande beschouwen het zelve, houdende om der stank wille hun neuzen toe; ter linker zyde, daar de grond hooger loopt, zietmen een ronde Tempel, en in dezelve het pronkbeeld van *Apollo*, alwaar veele menssen van verschillende staaten het zelve aanbidden, offerhanden pleegen, en met springen en dansen veel vreugde bedryven. Omtrend het Moeras of de Poel staan eenige dorre boomen, stukken van *Ruïnen* of bouwvalligheden, en hier en daar geraamtens van verslonde menssen en beesten verstrooid: achter de voornoemde heuvel, in 't verschiet, werdmen eenige boere hutten gewaar, zommige vervallen, maar die verst van het beest geleegen zyn, minst beschaadigd. Op de voorgrond zietmen den opgeblazene Boogschutter, steunende op zyn boog, hangende de leedige kooker hem op de rug; hy staat vast en trots op zyn linkerbeen, slaande zyn hoofd ter rechterzyde achter over, na het Licht, terwyl hy *Cupido* die van hem opwaards vliegd, met de linkerhand, recht uitgestrekt, op een versmadelyke wyze en al glimlachchende van hem afwyst: maar deze met een gram gezicht na hem ziende, knikt met zyn hoofd, toonende hem een zyner pylen, geheel met de punt om hoog, als of hy zeggen wilde, deze punt zult gy haast gevoelen; zyn sluyer vliegd snel achter uit. Achter *Phœbus* of *Apollo* staat een zwaare Palmboom en daar neevens een Eyke, tegens welkers stam hy met de rug leund; zyn hoofd is met Eyke en andere blaaderen versierd. Voor aan zou ik een kleen beekjen vertoonen, daar hy door de wederschyn ten deele in gezien word. Hy is met zyne Gouden Wapenrok en Purpere Mantel aangedaan, welke laatste achter hem by den rug nederhangd.

TWEEDE TAFEREEL.

Verbeeldende Apollo *en* Dafne.

ZO haast had *Apollo*, *Dafne* niet gezien, of zyn hert ontstak door liefde, deze driftige hertstogt, deed hem haar vervolgen, om dezelve haar te openbaaren. *Cupido*, deze gelegenheid waarneemende, trof hem met een vierige pyl, na hy *Dafnes* hert, alvorens met een koele getroffen had; waar op hy zich verschuyld om het spel aan te zien.

Midlerwyl spreekt *Dafne*, als nergens af gevoelig zynde, met eenige water Nimfjes, die met haar kruyken aan den oever van een klaaren beek leggen; zy staat in de Zon en werd vlak van vooren gezien, de pylkooker hangd op haaren blooten rug, met een nedergeslaagen en minnelyk gezicht, over de linkerzyde, die Nimfen aanschouwende; de linkerheup zweld, houdende de linkerhand slapjes, het binnenste booven, onder haar borst; in de rechterhand houd zy haar boog over de helft naar onderen, daar zy eenigzins op steund, strekkende de elleboog van haar af, waar door de holligheid haares lichchaams aan die zyde vervuld word; haar kleed is kort onder de borst gegordeld, zynde met een band op de linkerschouder vast gemaakt, en boven de knie met een knoop, waar van de wederzydze slippen in een anderen riem boven de heup zyn gestooken, hangende de einden met sluyten wederom af. Uit haar opgeknoopte hulzel, hangen ter wederzyde de blonde lokken zwierig af speelende over de schouders langs den rug. Achter haar, langs de waterkant, die een gedeelte na het oogpunt loopende een anderen streek neemd, staat een langwerpige steen 3 of 4 voet hoog, met Basreleeve behouwen, van wit marmer, teegens welke haare slagschaduw vald; op dezelve legd een Waternimf op haar buyk of linker zyde uitgestrekt, doch in 't verkorten gezien, steunende haar boovenlyf op de elleboog met de linkerhand onder de kaaken, *Dafne* op deze wyze aanschouwende, haar onderlyf met een blaauwe sluyjer bekleed, waar tegen *Dafnes* naakte bovenlyf uitkomt. *Dafnes* kleed is Appelbloeyzel koleur, weinig donkerder als het naakt, met Paarsachtig weêrschyn: langs de waterkant staan Wilgeboomen, onder welke de Nimfen zitten te ruften.

Aan de overzyde der Rivier, ter linkerzyde, is een Rotsachtig gebergte,

bergte, dat met veele heuvels op en afloopt tot booven toe, tuſſen welkers rotzen het bruyſzende water van booven af komt ſchieten en vallen,

Ter rechter zyde ziet men *Apollo* tuſſen het oogpunt alwaar de grond heel hoog is, en met een ruwe trap opgaat; hy komt, vol verwondering, ter zyden af, hebbende de linkerhand aan een ſtok, en bokkende voor over, de rechter voet is heel laag voor uitgeſtrekt, raakende de grond eeven met zyn toonen; de borſt zakt tot byna op de linker knie, zyn rechter elleboog is achterwaards, houdende die hand naaſt het oor vlak oopen, zyn aanzicht ziet men in *Profil*, en zyne oogen ſteroogen op *Daſne*; een vierige pyl ziet men hem ten boezem in ſnorren: zyn kleed is ligtachtig graauw van grove ſtof, welkers twee einden onder de kin geknoopt zyn, en deszelfs andere eindens, van onder zyn armen, beneevens een herdersfluit, voor in den riem geſtooken, hebbende een blaauwe muts op het hoofd booven om krullende, en voor op geſlaagen; zyn borſt is een weinig omgedraaid na het licht en men ziet hem tegens de rechter dye aan; het Licht vald van de rechter zyde. De heuvel aan die kant loopt ſtyl op als een muur, de trappen zyn *Paralel*, maar aan de linkerzyde loopt dien heuvel ſchuyn af, zynde ruyg en woeſt begroeyd, vol van alderlye kruyden langs den weg dien hy gaat, beſlaande dezen heuvel by na de rechterzyde des ſtuks, loopende op het eind by het oogpunt hoog op, hangende aldaar over de zeer laagen weg, veroorzakende daar een ſlagſchaduw die tot halfweegen den ſteen achter *Daſne* loopt; en voor by dezelve is een andere ſlagſchaduw, die door eenige hooge boomen achter de gemelde heuvel heen loopt,

In het verſchiet, ter linkerzyde, ziet men een ſchoon Gebouw, zynde het Paleis van den Koning *Admetus*, waar by op het vlakke veld eenige beeſten weyden. *Cupido* vliegd, omziende na *Apollo*, na den Berg heen.

Tegenwerping van 't voorgaande Tafereel opgeloſt.

Imand zoude my nu mogen vraagen, waar aan men erkennen kan, dat dit *Apollo* is? Dien antwoord ik aan zyn ſchoon wezen en Goudgeelehairen, zyn minnelyk gelaat en de aandacht waar meede hy deze Nimf beſchouwd, en aan de geſchootene pyl, met welke de wegvluchtende *Cupido* hem getroffen heeft, daar en booven is my onbewuſt, dat in de herſcheppingen van *Ovidius*, diergelyk een verbeelding gevonden word, van een Herder die dus op een jagt Nimf verliefd. Want men moet wel letten dat *Apollo* toenmaal uit den Hemel verbannen en van zyn Goddelyke ſieraaden, als Purperen Mantel, Zonneſtraalen, het beſtuur der Zonnewaagen, de Lier en diergelyke beroofd was,

en op de waereld zich geneerden met het Vee des Konings *Admetus* te hoeden.

Dat ik *Dafne* verbeeld met de *Najaaden* in geſprek te zyn, is myns oordeels niet oneigen, vermids haar vader de Rivier God *Peneus* was; dat ik dien *God* zelve daar niet byvoeg is, om dat het vaderlyke ontzach haar zulk een aanminnend gelaat niet toeſtaan zoude, alzo zy onderling oneens waren, ten opzicht haarer wyzen van leeven, want de vader zag haar gaarne getrouwd, en haare natuurlyke neiging ſtreed daar teegen, waarom ik ook om haar afkeer van het mannelyk geſlacht te vertoonen, niet als maagden hier by gevoegd hebbe.

Dit voorval werd nooit uitgebeeld, maar door de Schilders meeſt altyd overgeſlaagen; ik heb ook *Apollo* hier geen Eyken krans, als aan een Herder niet welvoegende, maar een Blaauwe wolle muts, dracht met die ſtaat beeter over eenkomende, opgezet, dewyl hy nu niet meêr *Phœbus* maar alleen *Apollo* is.

DERDE TAFEREEL.

Van Apollo *en* Dafne.

HIer vervolgd *Apollo* 't voorwerp zyner liefde, loopende en te eevens haar ſmeekende; men let eens op haar bang gelaat, en hoe zy, hem zo na by haar ziende, door een ſchielyke omwending zyn hand ontwykt en een anderen weg inſlaat; zy ſchuwd noch doornenſtruyken noch oneffen weegen, over alles heen ſnellende, en hy yld haar na, niet om haar aan te grypen, want zyn eene hand houd hy op de borſt, en uit de andere werpt hy zyn ſtaf, die noch niet op de aarde achter hem is; zyn blaauwe muts, waaid hem van 't hoofd na dien weg heen daar hy van daan komt, zyn hoofd een weinig achter over, hangd op zy, waar door hy genoegzaam te kennen geeft, dat hy haar, die na hem omziet, ſmeekt en bid. Zyn aanzicht gloeyd, de oogen vlammen in zyn hoofd, maar te vergeefs, want zy in tegendeel, hoewel moede en bezweet, is bleek en beſtorven, haar gezicht droog, de wenkbraauwen neêrgetrokken, de mond, in de midden verheeven met de hoeken nederwaard als een omgekeerde halvemaan, op een pynelyke wyze, heffende haar voor uitgeſtrekte handen ten hemel, heel boven haar natuurlyk lichchaams gewicht hellende; haar pylkoker ſlingerd op de rug, de pylen ſtorten langs den weg daar uit, maar haaren ongeſpannen boog is in de linkerhand beſtorven.

Apol-

Apollo, haar volgende, heeft reeds een flip van haar kleed gevat, doch haare voeten ſtaan al vaſt in de aarde geworteld, zy is na hem gekeerd, maar het aanzicht hemelwaards, ſtrydende met de dood die haar genaakt: dit merkt haar vlammende Minnaar noch niet, en meenende haar nu in zyn macht te hebben, hoopt hy den ſtryd en de lauwer te winnen. Maar myn meening is niet haar nu ſtilſtaande te vertoonen, geenzins, maar dat zy ſchynd voorder te willen loopen, haar gewortelde voeten en toonen voort te zetten, waanende dat die alleen door *Apollo* wederhouden worden, derhalven heeft zy het hoofd in den nek geſlaagen, met ſchreeuwen haar angſt te kennen geevende, en op dit oogenblik begind haar herſchepping.

Het is niet oneigen dat men een lange en kromme weg ziet, langs welke zy van daan komen, en in het verſchiet de Nimfen by de witte marmere ſteen, haar na oogende: de een met de hand boven de oogen voor de Zon, andere zich verwonderende, en zommige malkander omarmende. Achter deze zietmen de bergen *Cytheron* en *Helicon*, haare kruynen tot de wolken op heffende, en achter *Dafne*, tuſſen eenig geboomten, een term van *Mercurius*, by zo verre hy toen al gebooren was, of zo niet, van *Diana* haar meeſteres: de kleeding is als in de voorgaande. Zy loopen teegen de Zon op, en men ziet haar teegen de rug, het rechterbeen voor uit, en het linkerbeen heel om hoog heffende, ſchynd, regtsom keerende, de weg te willen inſlaan. Hy in teegendeel een weinig bokkende, het linkerbeen voor uit en het rechter achter eeven van de grond af, zwaaid linksom na haar voetſtappen, eeven als een windhond die een haas op 't ſpoor volgd, welke terſtond een andere weg inſlaat.

Vervolg van Apollo *en* Dafné.

D*Afné* niet langer kunnende loopen, blyft eindelyk vaſt gehecht, zoekende meenigmaal haar voeten te ontwortelen, maar vergeefs: een ruuwe ſchors heeft reeds haar blanke beenen tot half de dye bedekt, en een doodelyke killigheid doet het bloed in haare aaderen ſtremmen; haar bange ziel ſchynt haar te begeeven met noch eens voor 't laatſt te zuchten.

Zy ſtaat ter linkerzyde des oogpunts op de voorgrond, het boovelyf, armen en hoofd noch in haar geheele weezen, de kooker op

de rug is heel gedraaid, hellende een weinig van het oogpunt af naar de linkerzyde des ſtuks, haar onderlyf is vlak naar 't licht, de rechterheup zweld, 't linkerbeen over het ander geſlaagen en in een geſlingerd, vereenigd naar beneeden eeven onder de knien tot een enkelde ſtam; haar boezem uitſteekende ziet men vlak van voore, het hoofd linksom gekeerd hangd over de linkerborſt heel op zy, haar oogen zyn half toe, de mond weinig oopen, laatende noch eenige flaauwe trekken van pynlykheid zien; zy is bleek van kaaken, maar de lippen paars, haar hoofd is vol takken en zo digt van blaaderen die hier en daar ter zyden uitſpruiten, dat het aangezicht met de halve boezem daar van belommerd is: voor haar een weinig ter linkerzyde, ryſt een zwaare Eikenboom op, die zy met de linkerarm omvat, teegens welke haar hoofd ſteund. De kleeding is als in 't voorgaande.

Apollo alle hoop voor zyne oogen verdwynen ziende, barſt in klagten uit, beſchuldigende haar droevig noodlot, doch meeſt zyn hartnekkige min, als oorzaak van haar rampzalige dood en zyne ſmart.

Hy ſtaat aan haar regterzyde, met het regterbeen op de tweede grond, de voet in de delling der weg verborgen zynde; het linkerbeen op de eerſte grond zettende met de voet digt aan de ſtam; het hoofd na de regterzyde een weinig agterover hellende en 't gezicht heemelwaards geveſt; de regterarm byna zo ver als hy ryken kan, met de hand het binnenſte naar buiten gekeerd, onder haar linkerborſt, houdende, om te voelen of het hert noch klopt, en de regterhand, van zich, vlak open ſlaande.

De ſlip van zyn kleed, aan de linkerzyde los geraakt, hangd agter neer.

Ter regterzyde komt, van agter de grond, een Waatergod vol verwondering aanloopen, booven welke zich *Atropos* of 't Noodlot, met het ſpinrokken en de ſchaar, vertoond, men ziet haar van agteren in 't verkorten, naar de regterzy, doch heel hoog, heen vliegen.

De Lucht is vol dryvende Wolken.

Den Berg *Parnaſſus* is heel ver ter regterzyde, als mede de Rivier, achter om den Berg naar 't oogpunt wykende; aan welkers oever eenige beeſten ſtaan te drinken.

Half weegen den Berg na het einde, zietmen een kleine ronde Tempel der Godinne *Themis*, voor welkers portaal, twee boomen, een Eiken en een Linden, ſtaan; en heel ver by na op den *Horizont*, de Stad en het Koninklyke ſlot van *Admetus*: het overige

is

is vlak Veld, midden op 't welke een Schaaphoeder in het gras zit, en één daar by ſtaande die hier na toe wyſt, daar d'ander als verwonderende naar ziet.

Cupido, ſpreekende met *Atropos*, vliegt met haar heen.

Agter den Eikenboom zou men een ſtuk van de voorgemelde Term kunnen doen zien.

Het ſlot van Apollo *en* Dafne.

Als *Apollo* zyn voorzegging geëindigd had, knikte *Dafne* hem toe, tot een teeken dat zy daar mede te vreeden was: maar hy, na haar mond willende zien, vond dezelve niet meêr. De Boom alleen, waar aan haar boog en kooker is blyven hangen, moeſt hem trooſten. Hy zuchte en kermde: gaat zich leunen teegens den Eikenboom, die half dor, heel oud en geſcheurd is: vat zyn elleboog met d'eene hand, en laat het aangezicht in de andere hangen, de beenen over elkanderen geſlaagen, blyft dus een wyl zonder ſpreeken ſtaan. De Waaternimfen zitten daar rondom, de eene op haar omgekeerde kruik, de andere op de grond aan zyn zyde. Een andere omvangt de rampzaalige romp, opwaards het loof beſchouwende, en ſchynd haar, die 'er niet meer is, beklaagender wyze aan te ſpreeken. Een ander, by haar ſtaande, trekt de ſchouders op, laatende de handen in een gevlogten ſlapjes neêrhangen, desgelyks het hoofd over de ſchouder. Een oude Herder trekt hem by de ſlip van zyn rok; maar hy luiſterd daar niet na. In 't kort, het is niet anders als een algemeene onſteltenis, droefheid, en verwondering die men hier beſpeurd. Van alle kanten koomen de Gooden en menſchen toevloeijen, om dit nieuwe en nooit voor deezen geziene Schepzel te beſchouwen, naamelyk *Dryaden*, *Satyrs* en Jagtnimfen. Zommige zien haar aan met eerbiedigheid, andere met verbaaſdheid, en veele weeder met blydſchap.

De algemeene moeder Aarde ſtaat zelfs als opgetoogen.

Tot beſluit van deze verſiering zal ik dit agter aan voegen, niet ontoepaſſelyk op *Apollos* voorzegging, naamentlyk, dat die Laurier in 't toekomende altyd tot een teeken van overwinninge zoude ſtrekken, en der Overwinnaars hoofden verſieren, in plaats van Eikeblaaderen; en dat tot haar gedachtenis deze, booven alle andere, hem toegeheiligd zou werden.

Hier vertoond zich *Hercules*, of de Dapperheid, met zyn Leeuwenhuid en Knods, aan wien de Overwinninge, die aan de Laurierboom ſtaat, een

krans toereikt, terwyl zy een andere tak af plukt. Haar Zeegenteeken houd zy in de armen, of teegens haar ſchouder.

Geheugenis, of *Memoria*, zit by de gemelde Boom op een heuveltje, des Helds daaden in haar boek aantekenende. De eeuwige Vader *Saturnus* toond haar *Hercules* aan.

Op de tweede grond legd de romp van *Hydra* by een moeras, zommige hoofden afgeſlaagen, en andere zwart verbrand of geſchroeid.

Van het gebruik en misbruik der Schilderkonſt.

DARTIENDE HOOFDSTUK.

Achting die de Schilderkonſt toekomt.

HEt is ieder een genoeg bekend, hoe hoog deze Eedele Konſt van alle eeuwen by de menſchen is geacht geweeſt, en de reeden waarom. Derhalven zullen wy het laaten aan de getuigeniſſe van zo veel geloofwaardige Schryvers.

Zeeker is't, dat onder alle de Konſten geene het gezicht met meerder bevalligheid en genoegen ſtreeld, dan de Schilderkonſt, wanneer zy in haar volle luiſter werd beſchoud. Zy is ſchoon, oopenhartig en milddaadig, om haar gaaven, zo veel mogelyk is, aan de ernſtige verzoekers derzelve gunſtig mede te deelen.

Dewyl nu in alle dingen een gebruik en misbruik is, en zelden goed zonder kwaad, zo vind men zulks mede in deze Eedele Konſt.

Goed gebruik,

Haar recht gebruik moet bepaald worden in het verbeelden van deftige en ſtichtelyke zaaken, als fraaije Geſchiedeniſſen en Zinnebeelden, Geeſtelyk en *Moraal*, dewelke op een deugdzaame en betaamelyke wyze, ieder een tot vermaak en nuttigheid ſtrekkende, moeten werden uitgedrukt. Dus geraakt die Konſt tot haar volkomen luiſter.

en misbruyk der zelve.

Het misbruik derzelve is, wanneer men zich begeeft tot ontuchtige en laſterlyke Verbeeldingen, die de eerbaare en zedige lieden of aanſchouwers ontroeren en afkeerig maaken. Wie dan dit laatſte volgd, zal nooit de belooning van de Deugd, die, volgens *Horatius*, een onſterffelyke naam is, verwerven, maar wel een eeuwige ſchande.

Laat ons nu deze zaak eens tuſſen beide verhandelen.

Men moet zich wagten voor ongeſchikte Verbeeldingen.

Wanneer de Hiſtorieſchryvers, zo oude als nieuwe, een geſchiedenis verhandelen, zullen zy, van het begin tot het einde, zelden iets overſlaan, al was het noch zo onbetaamelyk, ja al zou daar niet dan kwaad en gants geen nuttigheid uit getrokken worden. Desgelyks doen de Dichters in hun verzieringen, en noch zo veel erger als de Geſchiedenisſchryvers, vermits zy door een vleijende taal de zwakke gemoederen der leezers ligtelyk ontroeren, en dikwils misleiden kunnen.

In

In der daad, het waar te wenſchen, dat zulks, behalven daar het volſtrektelyk moet weezen, niet gebeurde, maar dat zy de waarheid met een floers bekleeden, of de gordyn voor die tyd toeſchooven, om alzo de toorts der vleeſchelyke luſten niet te ontſteeken. Doch hoewel het ſchrift onze herten en luſten kitteld, het oog doet zulks veel meêr, nademaal het gezicht krachtiger onze zinnen ontroerd en aandoet, inzonderheid wanneer men de zaak zelf zo duidelyk voor zyn oogen ziet, voornamentlyk de vleeſchelyke welluſt betreffende. En is het waar, dat de Schryvers, met onbeſchaamde vertellingen van 't rechte ſpoor dwaalende, meêr laſter als lof verdienen, hoe veel meêr noch een Konſtryk Schilder door dusdaanige verbeeldingen? Wat eer kan een deftig Meeſter behaalen, als hy die groote man in Iſraël, *Noach*, door het druivezap bevangen, op de grond leggende, geſchilderd heeft met zyn ſchaamleeden bloot? Wat heeft hy daar mede verricht, dat beeter zy en minder ſtraf verdiende, dan *Cham* die met hem ſpotte? Deze deed zulks teegens zyne Broeders, welke aanſtonds van den Vader afziende, het zelve met hun mantel dekten op dat het niemand gewaar wierd. Deze, in teegendeel, ſteld het voor al de waereld ten toon. Niet minder betaamelyk is het, dat men *Potifars* Wyf naakt op 't bedde vertoond in een onbeſchofte *Actie*, om *Jozef* kwanswys te bekooren: een zaak die onder vier oogen is geſchied, en mogelyk zo ver niet eens gekomen is. Waarlyk, men moet niet zeggen dat *Michel Angelo da Buonaroti*, hoe deftig een Meeſter hy ook was, een groote lof behaald met zyn *Leda* geheel naakt en een Zwaan tuſſchen de beenen te vertoonen. Die omſtandigheid kon hy wel overgeſlaagen hebben. Is 't niet beklaagelyk, naademaal 'er zo veel ſtof, ja zo overvloedig, tot fraaije vindingen en uitvoeringen is, van alles dat bedacht kan werden, zo Deugden als Ondeugden, daar men een goede zedeleering uit trekken kan, dat verſtandige Meeſters zich tot zulke ſchandige en verfoeijelyke misgreepen kunnen begeeven, en noch zo onbeſchoft en omſtandig uitvoeren, dat 'er niet als de ſtank aan ontbreekt: gelyk *Horatius* ons mede klaarlyk te verſtaan geeft, als hy zegt:

Groove miſlagen hier omtrent door groote Meeſters begaan.

Nam fruſtra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorſeris.

Dat is.

Indien men de weg der ondeugden inſlaat,
Zal men heel bezwaarlyk de ſchande konnen vermijden.

Maar laat ons deze ſtoffen, een eerlyk Konſtenaar onbetaamelyk en door de wet onvoegelyk, overſlaan, om aan te toonen welke kenteekenen vereiſt worden aan een Konſtig Schildery.

Wat men in het volkomen verbeelden moet waar neemen.

Wy bevinden, dat een gedrukt Schrift doorgaans meer geleezen, en beeter verſtaan werd, als dat van een ongeoeffende hand gekrabd is. Eeven alzo gaat het met een Tafereel. Indien het verbeelde naar vereis is uitgedrukt, en dat ieder voorwerp zyn eigen rol ſpeeld, zo als de zaak, tyd en geleegentheid mede brengt, naakt dat naakt moet zyn, en gekleed dat gekleed behoord te weezen; zulk een Tafereel mag met recht een ſpreekend Schildery genaamd werden. Het is ver daar van daan, dat de Stukken, die na eigenhoofdige zin zyn geſchilderd, in welke de waarſchynlykheid ontbreekt, zo veel vergenoeginge zouden kunnen geeven. 't Een verklaard zich zelf ten eerſten, en 't ander is een duiſter raadzel, daar een verklaaring tot oploſſing by behoord. 't Is een groot gebrek en misverſtand van zommige, die al haar oeffening byzonder in het Naakt beſteeden, en dus alle hunne Beelden ſchilderen, het voegd of niet, zonder eenig onderſcheid te maaken tuſſchen een eerlyke Vrou of Lichtekooy, *Venus* of *Diana*, *Lucretia* of *Flora*. En deze zyn niet minder te beklaagen, die het teegendeel doen. Hoe oneigen *Michel Angelo* zyn *Leda* verbeeld heeft, is hier vooren aangetoond. Een verſtandig oordeel overweege eens hoe 't hem gevallen zal, als hy haar op het kleed geheel naakt ziet neederleggen, het hoofd met krullen en een *diadema* opgeſchikt. Waarom haar niet op een ruſtbed geplaatſt, als zulk een Princes betaamde, en voor al zonder hoofdhulzel?

De volkomene kentekenen moet men aan de Perſoonen gewaar worden.

't Is niet genoeg dat *Diana* een Maan op het hoofd heeft, *Venus* een Star, en *Flora* een Bloemekrans, om haare Perſoonen te kennen te geeven: maar wat zy zyn, en voor wie zy willen bekend weezen, moet men noodzakelyk mede aantoonen. Omtrent dit voorval is noch aan te merken, dat men op de hulzels en hoofdſieraaden acht moet geeven, en in wat geleegentheeden die moeten opgetooid vertoond werden, en weederom niet. Ongetwyffeld het is de geheele waereld door, dat goede wetten en zeeden over al gevonden werden, uitgezonderd by de Wilden: daar en booven, dat 'er drie voornaame ſtonden van den dag zyn, na welke de menſchen zich kleeden en ſchikken, voornaamentlyk de vrouwen. s'Morgens en s'avonds zyn zy eenvoudig van kap, en s'middags opgetooid.

Oorzaak deezer misſlag in veele.

Dat 'er zelden onder zo veele fraaije Meeſters gevonden werden, die de rechte welſtandigheid in hun Ordinantien volkoomentlyk doen blyken, is geen wonder: vermits zy van oordeel zo verſcheiden zyn, na

dat

dat zy min of meer weeten en bezinnen. Den een ſteld vaſt, dat het in de houding of zaamenhang van licht en donker geleegen is; den ander, in de zaamenvoeging der koleur, en die al te gaâr gebrooken; een derde weêr, die op zyn ſchoonſt te verkiezen; weêr een ander, in de groote kracht; zommige in heldere *reflectien*, en zo voort: maar men zegge wat men wil, geen van deze alléén is machtig een Stuk welſtandig te maaken, hoe enkeld het ook moge zyn, veel minder volſlaagen Ordinantien, 't zy Beelden, Landſchap, Architectuur, Bloemen, Beeſten, leevend of dood.

Wat is een Ordinantie van Beelden, daar alle de Perſonaagien van gelyke geſtalten en weezen zyn: in een Landſchap, daar tuſſchen Boomen en Boomen geen onderſcheid is van ſtam, loof noch koleur: in Gebouwen desgelyks?

Maar welk een welſtand is 'er weeder in een Stuk met Beeſten, daar ieder naar zyn hoedaanigheid verbeeld is; zo dat men zien kan, welke glad, ruuw, hairig of wolachtig zyn?

Als men de zaaken na behooren en met ernſt wilde overweegen, men zoude haaſt gewaar werden dat het veeltyds onze ſchuld is, en dat 'er middelen zyn die wy in onze macht hebben om tot volkoomenheid te geraaken, hadden wy maar de rechte eerprikkeling die men hebben moet, en dat wy niet meêr onderneemen als in onze macht is. *Ultra vires nihil aggrediendum.*

Waarom ik zeg, dat geen van alle die byzondere gevoelens alléén machtig is om een Stuk welſtandig te maaken, maar wel alle te gelyk, nevens een groote kracht van dag en ſchaaduwe, *reflectie*, *harmonie* van koleur, zo wel ſchoon als gebrooken, elk na de konſtreegelen geſchikt en met de natuur overeen komende. Alsdan zal het onvermydelyk een volkoomene welſtand voortbrengen.

Wat zyn 'er al braave Meeſters geweeſt, en noch, die zich hier in misgreepen hebben, nietteegenſtaande zy de bekwaamheid hadden om deze aangeweezene welſtandigheeden in hun Stukken te vertoonen, en daar door een onſterffelyke roem te verdienen. *De konſt is lang, en onze leevenstyd te kort*, zeggen veele; maar een ſlecht zeggen voor rechte konſtbeminnaars. Is het waar dat gy door uw oeffening na zulk een wenſſelyke welſtand tracht, wel aan, kant u by tyds teegen een andere neiging aan. Laat u het geringe zo wel ter herte gaan, als het voornaamſte van uw Stuk. Oeffend u vlytig in de tuſſen-tyd; want ſchoon men zwaarlyk iemand vind die in alles eeven konſtig zy, is het nochtans niet onmoogelyk: en dunkt u zulks buiten vermoogen te zyn zo veel meêr tyd met voordeel te beſteeden, ten minſten gebruikt die

voorzichtigheid, dat gy in uwe Ordinantien niet meêr vertoond, als gy kund verantwoorden.

Van de byzondere neiginge tot deze of geene verkiezinge, als Beelden, Landschap, Gebouwen, Zee, Bloemen, enz.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

IEder weet, dat men door een yverige naarstigheid, en bekwaame geest, goederen en geld kan vergaaren, wanneer men de middelen, tot dien einde gebruikelyk, met voorzichtigheid in 't werk stelt. De ervaarendheid leerd ons, dat de schielyke winsten op ver na de wenschelykste en bestendigste niet zyn, maar wel die langzaam en gestadig toevloeijen. 't Eerste is een uitwerking van den blinden yver en van 't geluk, en 't ander van de voorzichtigheid.

Wat tot een verstandig Schilder behoord.

Ik acht het een verstandig Meester te weezen, die zyn oeffeningen, waar in die ook zouden moogen bestaan, naaukeurig onderzoekt en overweegd, of zyn geluk en behoudenis van één mensch alleen, of van veele, afhankelyk is: ten tweeden, of 't hem niet raadzaamer zy zich te schikken na de gelegentheid en 't welbehaagen der menschen, als na zyne wil: en ten laatsten, wat 'er vereist word, om het nu en dan met meerder nieuwigheeden te verryken; waar toe overvloedige middelen zyn, als men slechts weinige moeite doet om daar op te denken.

Het is, zeg ik, een voorzichtig Meester, die alle deze dingen tydelyk overwoogen hebbende, dezelve ten eersten werkstellig maakt: want het is genoegzaam bekend, dat de verandering en nieuwigheden de waereld het behaagelykst voorkoomen, en hen tot liefde, lust en begeerte prikkelen. Ja zelf is 'er niets, dat zonder verandering kan bestaan. Zien wy eens het groot verschil tusschen een Kok, die niet dan een enkelde spys op éene manier kan toemaaken, by een die dezelve op allerly wyze en naar aller menschen smaak bereiden kan, dan zoet, dan zuur, dan laf, dan krachtig, enz.

Welke beklaagelyke voorbeelden hebben ons veele braave Meesters, zo de oude in voorgaande eeuwen, en nu daagelyks noch, niet naargelaaten, die haar leeven lang gesukkeld en gevroet hebben, nietteegenstaande zy in hun verkiezinge uitmunten, alleen uit een driftige eenzin-

zinnigheid; willende liever gebrek lyden, als iets buiten haar gewoonte doen, schoon het in hun vermoogen stond als zy maar gewild hadden. Was 't een Beeldschilder, by maakte niet anders als Santen en Santinnen: Een Landschapschilder, niet als Wilderniſſen en Woestynen: Bloemschilders, niet als Bloempotten: Zeeschilders, niet dan Stormen en Onweeren: Architectuurschilders, niet dan Grotten en Ruïnen.

Wel is waar, dat in een kleen gedeelte uit te munten prys-waardiger is, dan in veele taamelyk: maar het is ook waar, dat verandering van spys nieuwe luſt verwekt. Behalven dat, wanneer het de nood vereiſt, moet men wel van zin veranderen, en zich na tyds geleegentheden schikken, maakende van de nood een deugd.

Oogmerk des Schryvers in dit Hoofdstuk.

Nu zullen wy deze zaak eens verder onderzoeken, en aanmerken wat ieder in zyn oeffening noodig heeft, om zich in staat te stellen van nimmer verleegen te wezen; als mede of 'er stof genoeg in voorraad is om zulks werkstellig te maaken; en eindelyk, wat tot elke byzondere verkiezinge eigen zy.

Het eerste bestaat in verandering van hertstogten en *concepten*: het tweede in nieuwigheeden, waar door men ieder een kan behaagen en tot liefde verwekken; want gelyk het spreekwoord zegt, *non ſufficit unus*. Derhalven zyn veranderingen en nieuwigheeden noodig. De meening is echter niet, dat zulks in één Stuk alleén, noch gestaadig in ieder, vertoond diend te worden; geenzints: maar nu en dan wat, om de nieuwsgierige gaande te houden.

Ten derden, of 'er wel zo veel verandering van nieuwigheeden kan gevonden worden, als ieder in zyn studie noodig heeft om nimmer verleegen te zyn, en waar in die bestaan. Ik zeg ja, en oordeel deze volgende de voornaarnste, uit dewelke een oneindelyk getal gestaadig toevloeijen; gelyk ik zal aantoonen.

Rykdom der voorwerpen in byzondere verkiezingen. Als in de Historien.

Voor eerst, de Beeldschilders betreffende, daar zyn niet alleen Santen en Santinnen, maar Wysgeeren, Profeeten en Profetesſen of Sibillen, doorluchtige Mannen en Vrouwen zo in Staatsbestier als Krygsoeffening, waereldze Monarchen, Wetgeevers zo Staatslieden als Geestelyken, de vier Gedeelten des Waerelds, de vyf Zinnen, en meer andere gedenkwaardige Persoonen en Voorwerpen, te lang om te noemen. Ik laat nu oordeelen, of 'er geen stof genoeg te vinden zy voor de geene die van voorneemen zyn niet hooger te klimmen als in enkelde Beelden, om daar mede meenigte van jaaren, ja hun leeven lang, door te brengen.

Landschappen.

Wat de Landschappen aangaat, wat is 'er niet al, behalven woeste Wilderniſſen, verandering van stof overig? vermaakelyke Landsdouwen,

wen, ſchoone Velden, Rivieren en Waatervallen, Rotzen en Spelonken, Piramiden, Begraafplaatzen en Tomben, Loop-Ren-en Kaatsbaanen, Plantagien, Luſthuizen, Veehoeders, Harderſpeelen, Offerhanden en Bachchanaalen. Ik zeg noch niet, op hoe meenigderley wyze alle de genoemde zaaken vertoond kunnen werden; van vooren, van de zy en van achter; dan hooge dan laage *Horizonden*; dan Zon, dan Maaneſchyn. Voegen wy hier noch by eenige Dieren, Beesjens en Voogelen enz.

Zeeën. Wat de Zeeſchilders belangt, dezelve zyn mede rykelyk van verandering en ſtof voorzien, als aanmerkelyke voorvallen zo oude als nieuwe, heilige als waereldſe geſchiedeniſſen; gelyk mede fabelen en daagelykze bedryven, waar van ik 'er eenige zal opnoemen: als een ſtille Zee, daar *Chriſtus* op de baaren wandelende, *Petrus*, die in een ſchuit lag te viſſen, tot hem roept: een ander in onweer, daar *Chriſtus* ſlaapende, het Schip heen en weer ſlingerd, en hy door het volk opgewekt word: een Zeeſtrand met leggende en vaarende Schepen van Oorlog en Koopvaarders: Gevecht tuſſchen Koopvaarders en Kaapers, Turkze en Algierſze Roovers: Zeehaavens met handelende Kooplieden: verloſſing van Slaaven: Zeetriomfen: de Veneetiaanſze Zeetrouw of *Bucentoro*: een Zeeſtrand, daar *Helena* door *Paris* ontſchaakt werd: *Coronis* door *Neptunus* aan ſtrand vervolgd: *Polifemus* en *Galathé*: de Koning *Ceyx* en *Alcione*: *Ulyſſes* om de zang der *Sirenen* aan de maſt van zyn Schip gebonden: *Eneas* met zyn Vader *Anchiſes* vluchtende: Rovery, Scheepsontlaadinge, Morgen- en Avondſtonden, Zon- en Maaneſchyn, Kalmte of ſtil weêr, als mede aanſtaande en opkoomende Onweeren, enz.

Gebouwen. Betreffende de Architectuur, geene verkiezing onder alle is overvloediger, en die zo veel verandering van ſtof buiten de Ruïnen verſchaft, dan de Boukunde, zo van binnen als buiten. De ſtoffagie, waar mede men die verſieren kan, is oneindig. Wat zyn 'er meenigte van ſchoone Tempelen, Paleizen, Geevels, Galderyen, Triomfboogen, Colonnaden, Luſthuizen, zo deftig en ſierlyk in geſtalten, ornamenten en koleur in de vyf Orders begreepen; als mede Termen; Niſſen met Beelden; Baluſters met Leeuwen, Leeuwinnen, Sfinxen, en veelderhande dingen meêr van Porfier, Hartſteen, Koper en andere Pronkſteenen? Wat is'er niet al verandering buiten dit gezegde in 't bywerk en pronkſieraaden van goud, zilver en marmore Basreleeves, Schilderyen, Behangzels, Alkooven, Paviljoen en Kabinetten, enz. Ja men kan niets bedenken, of deze Meeſter kan het

in

in zyne verkiezinge te pas brengen. Komen wy nu tot de verbeeldingen: *Salomon* biddende om wysheid: De Koningin *Seba* by *Salomon*: *Joſef* en *Maria* trouwende: *Chriſtus* onder de *Pharizeen*: *Marcus Anthonius* en *Cleopatra*: de dood van *Julius Caſar*: *Solon* by *Creſus*: De Godin *Veſta* voor den ingang van het *Pantheon* verſchynende, om de moedwillige onderneeminge des volks, 't geen haar wilde ſchenden, te ſtuiten: *Herze* met een deel jonge Maagden naar den Tempel van *Flora* gaande, daar *Mercurius*, door liefde ontſteeken, haar zweevende vervolgt: *Mercurius* by *Herze* in haare ſlaapkaamer, enz. In 't kort, daar is voor een Architectuurſchilder een onuitputtelyke ſchat van nieuwigheden en verandering, om niet alleen zyne ſtudie van buiten te vercieren, maar ook van binnen, als Offerhanden in Tempels, hoffelyke Geſchiedeniſſen en Voorvallen, in Paleizen, Zaalen en Kamers; gelyk wy daar van reedts eenige genoemd hebben: verders Raadspleegingen, vrolyke Maaltyden, Operaas, Bezoeken, Tooveryen, Spookſels, vermaakelyke Verſchyningen, en zo voorts.

Komen wy nu tot de Bloemen. Wat is 'er lieffelyker en aangenaamer, als Bloemen? Om hunne meenigvuldige verandering, ſchoone zwier en friſſche koleur, worden zy van alle menſchen bemind en gezocht; dewyl het oog zich nooit verveelt in dezelve t'aanſchouwen, als zyn ze maar geſchilderd: niet in een enkelde Bloempot, maar op allerhande wyzen, gevlochten als Kranſſen, Feſtonnen, Bouquetten, en ook los in Mantjes: nu en dan eenige Vruchten daar onder gemengd, als Druiven, Abrikoozen, Karſſen, Beziën, enz; voegende de eene met de andere voorzichtig naar de getyden des jaars; het welk men met Borſtbeelden kan vertoonen, van koper en allerhande ſoorten van ſteenen, ook wel in Basreleeven, beneevens de vyf Zinnen. Men zou ook noch, om de verandering, eenige voornaame Kruiden en Bladeren daar by konnen voegen, als Laurier, Cipres, Eike, enz; en by de Vruchten ſomtydts andere Gewaſſen, gelyk Koorn, Raapen, Wortelen, Pompoenen, Meloenen, Okernooten, Vygen, enz. Wat de *Concepten*, daar op ſlaande, aangaat, 'k zal 'er hier nevens eenige aanmerken. Voor de Lente, *Venus* en *Adonis*, liefkoozende, met Kindertjes en Bloemen: voor de Zomer, *Pomona* en *Flora* by malkander, met Bloemen en Vruchten: voor de Herfſt, *Pomona* en *Vertumnus* in een Prieel.

Ik oordeel het overtollig te zyn alles; 't geen daar van noch overig mogt weezen, te vervolgen; vermits 'er geene ſtudie of byzondere verkiezinge is, hoe gering die ook zy, of ze kan met veranderlyke nieuwighe-

Tegenwerping.

wigheden genoegsaam verrykt worden. Maar zou zulk een Landschapschilder mogen zeggen: *buiten myne gewoonlyke verkiezinge, heb ik nergens grondige kennis af. Hoe zal ik my daar van dan konnen bedienen, nademaal ik geen Vogels noch Beesjes geleerd heb?* Een ander desgelyks: *Stilleeven is myne studie. Landschappen, Beelden noch Beesjes heb ik nooit gemaakt:* by gevolg, geen verdere bekwaamheid noch kennis. Geen nood: tot alle zwakheden zyn hulpmiddelen te vinden. Die een zwak gezicht hebben, gebruiken brillen; tot zwakke heupen, krukken; voor de harthoorenden, een hoorn, enz. Het raapen dan in zulk een geval uit fraaije Schilderyen, uitgevoerde Printen en Tekeningen, die altyd wel te zien en te bekomen zyn, is geen schande. Behalven dat kan men, des noodts zynde, zonder zyne eer in 't minst te krenken of te benaadeelen, anderen te hulp neemen die het wel verstaan, wanneer dezelve de overeenkomste der zaak en zin niet te buiten gaan.

Oplossing der zelve.

Het is aanmerkenswaardig, dat de Stukken, van twee byzondere handen geschilderd, nooit of zelden het oogmerk van den Vinder konnen bereiken, maar merkelyk onderscheiden werden 't zy in de kracht, uitvoerlykheid of koleur: geen wonder, wanneer elk zyne zin en trant wil volgen, zonder elkanderen te ontzien, min of meêr of daar de Helper zo veel deel aan had als de Vinder. Wanneer zich een Veldoverste tot deeze of geene onderneeming te zwak bevind, verzoekt hy van een ander hulp, maar niet om te gebieden.

Desgelyks als wy Schilders een Medehelper noodig hebben, zo is 't niet om te toonen wat zulk een kan of mag, tot zyne roem noch eer; maar om de zaak naar het goeddunken van den Vinder of eersten Meester te helpen uitvoeren, van wien hy zyn bedongen loon voor gedaanen dienst trekt, en meêr niet.

Wat in eens Schilders Medehelper vereischt word, het zy om te stoffeeren, als anders.

Nu zullen wy verder gaan, en zien wat een konstig Medehelper noodig heeft, en waar na hy zich zal dienen te schikken en te bepaalen. Het is dan noodzaakelyk, dat hy de *Perspectief*, de Koleur, en ten laatsten het *Manuaal* of handeling des Penseels wel verstaa.

Door de *Perspectief* willen wy te kennen geeven min of meer kracht naar de trant des Vinders: de Koleur, desgelyks min of meer schoon: en ten derden de manier of Penseel, dat het een met het ander overeen kome. Is het Stuk mals en natuurlyk geschilderd, dat de Stoffagie of toepassinge desgelyks mals en uitvoerlyk gehouden werd: is het kloek en luchtig aangetast, even het zelfde; zodanig dat het geheele Stuk niet alleen een generaale welstand daar door verkryge, maar, dat meer is, van éêne hand schyne geschilderd te weezen. Dit oordeelen wy zoo noodzaakelyk voor een Medehelper, dat hy onmoogelyk, zonder

der deze waarneeminge, iets goedts kan uitwerken: ja, schoon hy ongelyk grooter Meester in zyn beroep was, als die welke hem te hulp verzoekt, moet hy zich evenwel wachten dat het zyne niet het meest te zeggen hebbe; 't geen anders nadeelig voor beiden zou weezen.

Het gebeurt ook wel, dat zulks door misverstand geschied, als mede uit kwaadaardigheid, waar door de deftigheid en cierlykheid van een schoone Ordinantie gekrenkt, ja te niet gedaan werd; verschaffende daar door stoffe van schimp en spot aan de kenders; waar van ik verscheidene voorbeelden, als het noodig waar, zou kunnen bybrengen, die ik zelve heb ondervonden: doch, om niet lankwylig te zyn, zal ik dezelve voorby gaan.

Wat door een Tafereel verstaan moet werden, en hoeveelerley die zyn.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Verdediging des Schryvers over de stoffe deses Hoofdstuks.

IK heb lang getwyfeld, of wy zonder schyn van verwaandheid deze aanmerking over de Tafereelen in 't ligt zouden mogen geeven; zynde dit het werk van een verlicht verstand, en van een zeer groote en aangelegene nutheid voor een leergierigen Oeffenaar, zo wel met de Pen als het Penseel: maar eindelyk na veele twyffelinge overtuigd zynde dat ik my niet kon misgrypen, wanneer ik het opofferde als een werk van myne geringe kennis en vermogen, 't welk zich aan een goed oordeel t'eenemaal onderwerpt en gaarne wil onderricht zyn, heb ik het gewaagd. Is het onvolmaakt, gelyk ik niet twyffel; ten minsten zal het genoeg zyn voor my, dat ik daar door aanleiding heb gegeeven tot verder onderzoek, en een weg gebaand om de naauwkeurige Oeffenaars tot kennis der volmaaktheid te brengen.

Het is volkomentlyk bekend, dat een Tafereel een vertooning is van iets dat geschied, 't zy door de Pen of Penseel. Het schrift is een korte inhoud van het voornaamste 't geen aanmerkenswaardig is, zonder dat daar eenige onverstaanlykheid of duisterheid onder loopt; te kennen geevende de waare oorzaak, waar uit de tegenwoordige daad is voortkomende.

Wat tot een goed Tafereelschryver vereischt word.

Drie zaaken worden in een bekwaam Tafereelschryver vereischt: namentlyk, een naauwkeurige kennis van de Geschiedenissen, nevens die van der zelver beste Schryvers: ten tweeden, een goede ondervindinge of kenniss der Oudheid: ten derden, een aangenaame en nette Poësy.

Voegen wy hier noch by, een fraaije Redeneering; door dewelke, na het onderzoeken der bekwaame ſtoffe en hertstochten, hy de zaaken ordentelyk, volgens den loop der zelve, op zyn allerduidelykſt en begrypelykſt weet te ſchikken. De Oudheid dient hem in zyn bywerk en ſtoffagie, door welke hy op zyn cierlykſt de tyd, plaats en gebruik dier Landaart aanwyſt.

Hoe verre de Dichtkonſt daar in te pas komt.

De bevalligheid der Poëſy word vereiſcht, om dat zy is in een geſchilderd Tafereel de *harmonie* of welvoegelykheid der koleuren: maar als alle die ſchoone hoedaanigheden wel waargenomen zyn, kan het noch geen volmaakt Tafereel te voorſchyn brengen, indien 'er de Schilderkonſt niet by gevoegd is, zonder dewelke het onmogelyk een goed Tafereel kan weezen: want een ſchoone Hiſtorie of Geſchiedenis van deftige perſoonagien, verzeld met een aardige of cierlyke ſtoffagie in een aangenaam geweſt, niet na de konſt geſchikt zynde, is niet volmaakt; konnende die uiterſte bevalligheid niet hebben, al waar het het Leeven zelve. 't Is waarlyk veel, als een zaak naar den inhoud wel uitgedrukt is: maar dat is niet te vergelyken by een geſchilderd Tafereel, door een verſtandig Meeſter na de grondregel van de Konſt wel uitgewrocht; want de Konſt doet het geen krom is recht ſchynen.

Het zal niet onvoegelyk zyn iets verders wegens de byzondere natuur, kracht, en hoedanigheid der Tafereelen op te haalen, zeer noodzakelyk en dienſtig zo wel voor Landſchap-als Hiſtorieſchilders: voor eerſt, hoe veelerley 'er zyn: ten tweeden, hoe zy werden genaamd: en ten derden, welke dubbeld of enkeld zyn.

Hoeveelerley hoedanigheden in een Tafereel vereiſcht worden.

Ik ſtel dan vierderley, te weeten *Hiſtoriſche*, *Poëtiſche*, *Moraale* en *Hieroglifiſche*.

De eerſte is een eenvoudige waare Geſchiedenis.

De tweede, een dubbeld Verdichtſel, verbeeldende niets als gewaande geſchiedeniſſen, of vermenging van Goden en Menſchen onder een.

De derde, een drievoudige Zedekunde, ons leerende hoe wy zullen leeven omtrent onzen *God*, onze Evennaaſten, en Ons zelven.

De laatſte is viervoudig, om datze deze drie voorgaande, gelyk onder een korte verborgene zin, in zich behelſt: beſtaande in Deugden en Ondeugden; ſtrekkende eensdeels tot leidinge der ziel, en vorder tot die des ligchaams; wyzende de gelukzaaligheid of onſterffelykheid van d'eene, en de verderffelykheid des anderen aan.

Wat in de Hiſtoriſche werd vereiſcht.

In het *Hiſtoriaal* moet de Dichter of Schilder zich t'eenemaal de waarheid onderwerpen, zonder iets by of af te doen. Zyne vercie-

ring

ring, schoon hy zich van de *Poëzy* bedient moet echter zodanig bepaald weezen, dat'er niets en zy of het strekt tot duidelyker verklaaringe der zaak, zonder dezelve in het minste te veranderen met eenige onwaarschynlykheid: gelyk by voorbeeld om den Dageraad te verbeelden met *Poëtische* figuren, als *Aurora*; de Nacht met een *Diana*; en de Zee met *Neptunus*. Zulks is onnoodig, en een misverstand; vermits die dingen natuurlyker wyze met koleuren konnen uitgedrukt werden: gelyk de Dageraad gemeenlyk voorkomt geel, rood en blaauw, of als de zon aan de kim met straalen: de Nacht, door de duisterheid, met maan of starren: de Zee met golven en baaren, zeeklippen of zeemonsters, of wel eenige schulpen aan de strand; gelyk mede de *Nyl* met krokodillen en diergelyke, 't welk of de Zee of die Stroomen eigen is.

Misverstand by zommige.

De *Poëtische* Tafereelen zyn de *Historische* voor zo verre ongelyk, dat, in plaats van waare geschiedenissen te verbeelden, niet als verdichtselen vertoond werden; vermengende Goden en Menschen onder malkandere, gelyk wy voormaals gezegt hebben; betekenende niet anders daar mede dan de loop des waereldts door de Hoofdstoffen, als Vuur, Water, Lucht en Aarde: en schoon Historische wyze, is echter ieder in zich zelf een natuurlyk Beeld, hebbende zyne zinbeteekening in de naam of gedaante, en dikwils alle beide gelyk: by voorbeeld *Scylla*, *Atlas*, *Leda*, *Cyclopen*, en meer andere; werdende dan de *Fabel gefilosofeerd* en ook *gemoralizeerd*, en alzo op eene en dezelve wyze tot een spiegel voorgesteld, om de deugd te doen aanneemen en het kwaad te schuuwen; gelyk wy doorgaans in *Ovidius*, *Virgilius* en anderen bespeuren.

Wat tot de Poëtische behoord.

't Is dan noodzaakelyk, dat men naauwkeurig lette in het opstellen van zulk een Tafereel, dat de *Fabel* of inhoud wel uitgedrukt werd, met dezelve opmerkinge als de voorgaande, naamentlyk dat 'er niet meerder invloeije dan tot de zaak dient, zonder eenige byvoeginge van zinbetekenende Beelden, 't welk de eigenschap der zaak t'eenemaal zou vernietigen, als Maatigheid, Voorzichtigheid, Gramschap, Jalouzy, enz. welke Beelden hier niet eigen in zyn, gelyk wy hier na zullen aanwyzen: want daar zyn andere die eene en dezelve hertstochten, doch in een verschillende zin, te kennen geeven; stellende in plaats van de Liefde, *Cupido*; voor de Wysheid, *Pallas*; en meer diergelyke die de Dichtkonst tot dien einde voortbrengt.

Noodzaakelyke aanmerking.

De *Moraale* Tafereelen zyn waare geschiedenissen of voorvallen, alleen tot stichtinge of leerzaame voorbeelden voorgesteld, te kennen geevende braave daaden of misslagen der menschen welke daar in hunne

Van de Moraale Tafereelen.

ne rol ſpeelen, door eenige bygevoegde zinbetekenende Beelden uitgedrukt, welke de neigingen, die hen gedreeven en vervoerd hebben, uitdrukken: als by voorbeeld, by *Alexander*, de Eerzucht: by *Marcus Aurelius*, de Goedertierenheid: by *Auguſtus*, de Godvruchtigheid: by *Scipio Africanus*, de Gemaatigdheid; wanneer hy de jonge Ondertrouwde, die hy gevangen had, aan haaren Bruidegom weder overgaf: en meer diergelyke anderen, gelyk *Horatius* in zyne Zinnebeelden zeer konſtig en verſtandig heeft vertoond.

In dit ſoort van Tafereelen is men geenzints bepaald, ten opzichte van de ſchikkinge, tyd noch zonneſtand en landaart: want het is geoorlofd Winter en Zomer by malkander te voegen, ja alle de Hoofdſtoffen ondereen. Het voorwerp kan voor aan in Africa zyn, terwyl in het verſchiet, te Romen of elders, een andere rol geſpeeld word, ja al was 't in de Hel. Zodanige vryheid mag een Zedekundige in zyne Tafereelen gebruiken: alleenlyk moet hy zich wagten voor overtolligheid, en zaaken in te voeren die geen deel aan het bedryf hebben; zynde deze in alles de Tooneelſpeelen gelyk, met alle hunne vertooningen, zonder dewelke een Spel niets waard is.

En de Hierogliſiſche. De *Hieroglifiſche* Tafereelen zyn geheel van een anderen aart en hoedanigheid als de drie voorgaande; komende daar niet mede overeen dan in het oogmerk door het welk men den menſch tot deugd zoekt aan te maanen, en derwaarts te ſtieren; ſtellende de belooninge der deugd, en de ſtraffe van het kwaad, voor. Deze zyn zo wel Chriſtelyk als Heidenſch: Chriſtelyk, zyn zy op de ziel werkende; en Heidenſch, op het ligchaam. In het eerſte, zeg ik, wyzen zy de onſterffelykheid der zalige zielen, en in het twede de vergankelykheid en ydelheid des waerelds aan: beſtaande in ſamenvoegingen uit zinbetekenende Beelden van verſcheidene hertstochten, welke te ſamen een kragtige zin uitmaaken, als by voorbeeld de Godvruchtigheid, Vrede, Oorlog, Liefde en diergelyke. Zulke Tafereelen worden Zinnebeelden genaamd, zynde toepaſſelyk en zinbetekenende; vermits zy meeſt door het ſamenſtellen van voorwerpen, die een eigene zin en betrekking hebben, gemaakt worden, of daar uit verzierd zyn, als de Palm, Laurier, Mirtus, Cipres, Zon, Maan, Sterren, Zandlooper, Pylen, Vuurvlammen, en diergelyke dingen, welke eenige kracht, vermogen, en buitengemeene werkinge betekenen.

Deeze ſoorten van Tafereelen lyden mede geene de minſte overtolligheid, of worden dikwils daar door onverſtaanbaar; vermitsze geen geſchiedenis noch verdichtſel tot grondſtof hebben, maar alleen

leenlyk uit een enkelde hertstocht beſtaan, welke uit haar voorwerp moet voortkomen, 't geen zodanig is als men het wil verkiezen, en door de andere zinbetekenende Beelden kenbaar gemaakt word, waar van zelfs het minſte verkeerd genomen zynde, aan de zaak dikwils een heel andere zin kan geeven.

Hier ſtaat mede aan te merken, dat 'er noch een onderſcheid tuſſchen de Heidenſche en Chriſtelyke verbeeldingen is, waar van de Heidenen *Venus*, *Cupido*, ook wel *Anteros* voor de Liefde; en de Chriſtenen *Charitas*, of een Vrouw met kinderen en een vuurvlam op het hoofd, verbeelden. Den een heeft *Hercules* voor de ſterkte, en den andere *Michaël*. Den een neemt *Jupiter* met de blixem, en den ander de Gerechtigheid. De laatſte vertoont de Godvruchtigheid door een Vrouw met een offerſchaal in de hand, en een altaar met een kraanvogel; daar de eerſte, in plaats van de offerſchaal, een kruis verkieſt. Doch dit alles is los en zonder waarſchynlykheid, als mede niet bepaald in tyd noch klimaat.

Dit onderſcheid van alle weetende, is zulks het rechte en veiligſte middel om konſtige Tafereelen na allerhande wyzen op te ſtellen, hoe zwaar die ook zouden mogen zyn. Ja dat meer is, al is uwe bevatting noch zo enkeld, daar is altyd gelegentheid om een ruim en volſlagen Stuk rykelyk te ſtoffeeren, gelyk wy in het volgende Tafereel zullen vertoonen, hoewel noch maar ten deele: want men zou 'er, als men wilde, wat mêer konnen byvoegen; als de Stad Athenen in 't verſchiet, een Rivier met zwaanen, het Noodlot in de lucht, of *Mercurius* met *Atropos* heen vliegende, enz.

Voorbeeld van een Tafereel.

Wy leezen van zekeren Griekſchen Wysgeer, *Æſchilus* genaamd, die op het veld zittende, door een Schildpad, welke van een Arend opgenomen was, door den zelven losgelaaten en op zyn kaale hoofd nedergevallen zynde, zo als hy in zyne aandachtige bezigheden was, gedood wierd. Dit droevig ongeval verbeeld ik aldus.

In 't afbeelden van Æſchylus dood.

Een weinig ter ſlinker zyde van het Oogpunt ſtel ik den ongelukkigen Gryzaart op een klein heuveltje, met een boek op zynen ſchoot en een pen in de hand. Hy legt op zyne rechter dye gevallen, welke men in 't verkorten ziet; het eene been dwars onder 't ander dat vlak op de grond legt, naar de linker zyde uitgeſtrekt; zyn bovenlyf voor over in malkander vallende, een weinig regtsom gezwaaid; zyn hoofd heel op zy met het aangezicht nêerwaarts gekeerd. Hy ſlaat zyne rechter hand ter zyde van zich af, met de pen byna tot op de grond; terwyl hy d'andere boven zyn hoofd

hoofd vlak open houd. De Schildpad valt wat ſchuins, en glyt, met de kop om laag, langs zyn ſlinker oor. Het boek valt van zynen ſchoot naar de ſlinker hand. Boven zyn hoofd, een weinig meêr naar de ſlinker zyde, alwaar zyn mantel legt op welken hy zit, zweeft den Arend in de lucht, neêrwaarts ziende. Op een hoek van de ſteen, een half voet hoog, daar de gemelde mantel op legt, en naar het Oogpunt loopende, legt den inktkooker als mede eenige papieren zo gerold als anders, nevens zyne muts. Dit is het voornaamſte van het Stuk.

Nu zullen wy in 't verſchiet, alwaar het veld naar de regter zyde laag loopt, een Piramide vertoonen, en by dezelve een Herderin zittende, nevens een jongen Veehoeder by haar ſtaande, die haar een kommetje met water of melk toereikt. Hier en daar ziet men een Schaap of Koe: en wat nader, op of achter de voorgrond, zou het niet onvoegelyk zyn een anderen Man te vertoonen, welke, voorby gaande, op het geluid of geſchreeuw van den ouden Gryzaard zeer verſchrikt naar hem om ziet, zyn bovenlyf linksom zwaaijende, en by na tot het halve lyf bloot agter de grond.

De Filoſoof is eenvoudig gekleed met een lange rok; en een ſlip van de mantel, daar hy opgezeten heeft, ſlingert noch onder zyne rechter dye. De rok is donker violet, en de mantel licht feuillemort. De ſteen, daar dit kleed op legt, is blaauwachtig: de grond, grasgroen. De Man, achter de voorgrond, in de ſchaduwe op het hoofd en een gedeelte van de ſchouder na, is met een rosachtig vel bekleed; hebbende een muts op, en een ſtok over zyne ſchouder daar een paar muilen aanhangen. De Herder en Herderin, onder de lommer der Piramide, zyn heel helder *gereflecſeerd*; werdende dit alles in een klaare zonneſchyn vertoond.

Wat het Landſchap en 't verſchiet aangaat, zulks laat ik aan 't goedvinden en verkiezinge van den geenen, dien deze gedachte zoude mogen behaagen.

Men zegt, dat die Wysgeer zo bang en bevreesd voor zyne kaale ból was, dat hy zich nergens dorſt betrouwen, dan buiten op het vlakke veld onder den blaauwen Hemel. Dit is de reden, waarom ik huis, boomen, noch iets ter waereld daar omtrent verbeeld, 't welk hem zou konnen beſchadigen: doch daar hy meende zeker te weezen, heeft hem het onvermydelyk noodlot des doodts getroffen: *mors inevitabile fatum.*

Redenvoezing over dit Tafereel.

Nu zoude iemand mogen denken, waarom ik maar een enkeld Beeld verkoozen heb tot het voorwerp van myn Tafereel. De reden is deze.

deze. Om den geenen, welke in de Landſchappen wel geoeffend zyn, een middel aan te wyzen, waar door zy aan haare ſtoffagie meerder luiſter en heerlyker naam kunnen geeven; ik meen die, welke zo vruchtbaar van geeſt zyn omtrent leevenlooze voorwerpen, dat zy zich met een enkeld Beeld, en ter naauwer nood twee, te vreeden houden; alzo het hun niet of weinig ſcheelt, of zy iets of niets te beduiden hebben. Doch de naam van een heerlyk, wys en roemruchtig Perſoon in een konſtig Landſchap verbeeld, geeft, gelyk ik gezegt heb, een groote luiſter aan het werk, en achting voor den Meeſter: want een konſtig of vernuftig Landſchapſchilder komt d'eerkrans toe: maar wanneer hy toont het *Hiſtoriaal* en 't *Poëtiſch* daar by te verſtaan, dan verdient hy een dubbelde eerkroon.

Gelyk een goed Hiſtorieſchilder ongelyk meerder lof verdient die het Landſchap wel vertoont, komt zulks ook toe aan een fraay Landſchapſchilder die zyne Stukken met geſchiedeniſſen of verdichtſelen konſtiglyk weet te ſtoffeeren.

Veele Landſchapſchilders zoeken gemeenlyk ſlegte of geringe ſtoffagie, gemeene en onnoozele gedachten of verbeeldingen: zommige der hedendaagſche niet alleen, maar ook beroemde Italiaanſche Meeſters. Gebrek in veele Landſchapſchilders.

Wat my aangaat, ik heb altyd liever een ſoort minder willen zyn in myn Landſchap, en wat meêr in de ſtoffagie.

Het is wel waar, men kan in alle dingen niet even volmaakt zyn; maar echter als men zin in iets heeft, en met een onvermoeide ſtandvaſtigheid voortgaat, kan men verre heen komen; gelyk het Latynſch Vaers te kennen geeft:

Gutta cavat lapidem, non vi ſed ſæpe cadendo.

Dat is,

't Geſtadig dropp'len holt den allerhardſten ſteen:
Geſtadige arbeid ſtreeft door 't allermoeylykſt heen.

Dit Tafereel is een goed voorwerp om een braaf Landſchap te ſtoffeeren, te meêr, om dat het een geval verbeeld 't welk niet gemeen is, en noch met weinige omſtandigheden. Het is, zo te zeggen, maar een eenig Beeld daar 't geheel in beſtaat. Ja al waren 'er drie of vier tot de zaak noodig, zulks is in een ſchoon en ruim veld niet te veel.

Wel aan, doorluchtige Landſchapſchilders, overweegt deze zaak eens, Aanmoediging voor hen.

of het de moeite niet wel waard zy noch een weinige oeffening daar aan te beſteeden? Ik zeg weinige moeite: indien gy luſt daar toe hebt, zal 't u ligt vallen; gelyk deeze Latynſche ſpreuk zegt: *Qui cupit, capit omnia.*

Hoe men de Fabelen van Ovidius, *of de Herſcheppingen, met voordeel zal gebruiken; en wat meer vereiſcht word tot het opſtellen en uitvoeren van een konſtig Tafereel.*

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

WY zullen hier geen wet ſtellen, noch den geeſt bepaalen; maar alleen de zaak eenvoudig, en naar onze bevattinge, te verſtaan geeven.

Noodige les om de waarheid der Geſchiedeniſſen in alle haare omſtandigheden na te ſpeuren.

Men leert door dagelykſche ondervindinge, dat de waarheid eener voorgevallene zaak door het over en weêr vertellen meeſt altyd van gedaante verandert, ja zodanig dat zy eindelyk heel onkenbaar werd. Daar blyft wat af, of daar word wat by gedaan. Daarom zegt men zeer wel: *die ligt gelooft, word ligt bedroogen.* Dierhalven is het onderzoeken der waarheid van groot belang; zynde het een voorzichtig Meeſter die, naar wysheid trachtende, d'onfeilbaarſte middelen om zyn oogmerk te bereiken, en anderen te overtreffen, in 't werk ſtelt. Want wat een zaak is het, wanneer wy het *Conçept* van anderen gezien hebbende, 't geen wel geordineerd, cierlyk geſtoffeerd, fraay geſchilderd of gecoloreerd is, alsdan heen gaan en het zelve tot het alderminſte navolgen, zo veel beelden, desgelyks gekleed, en van zodanige koleuren? Wat heeft men daar mede gewonnen? Den naam van een uitmuntend Meeſter? Geenzints, al was het noch zo deftig uitgevoerd, heel anders geſchikt, en onverbeterlyk geſchilderd. Daar moet noch meêr voor af gaan eer men een zaak onderneemt. Een voorzichtig Krygsoverſte zal zich niet op één verſpieder alleen verlaaten, wanneer hy een aanſlag van gewicht voor heeft, aan de welke zyne eer en achting hangt, 't zy om poſt te vatten, een ſtad of ſterkte aan te taſten, of den vyand ſlag te leveren. Neen, hy zal volk, geld noch moeite ſpaaren om regte kondſchap te bekomen van des vyandts aanſlagen. Een braaf Schilder moet insgelyks doen, om uit te munten. En om daar toe te geraaken, zyn de volgende aanmerkingen hoog noodig te weeten: voor eerſt, hoedanig het voorval, 't geen men

Wat men doen moet om hier toe te geraaken.

men van zin is te verbeelden, door den Schryver beschreeven is; en of wy met zyne meening in alle deelen overeen komen: ten tweeden, de uitleggingen van den besten Schryver over het geval na te leezen, om niet tegens den rechten zin aan te gaan: ten derden, de toepassing der kleedingen, en de daar toe eigene koleuren en stoffagie: en ten laatsten, hoe de vier hoofdstoffen, de vier *complexien* der menschen, en de vier stonden van den dag nevens haare gedaante, toestel en koleur verbeeld moeten werden. Door deeze middelen, en geene andere, is het dat men de zuivere waarheid komt te ontdekken. Het is de toetssteen, waar door men verzekerd kan zyn, of een Meester in zyne verbeeldinge zo wel de ziel als het ligchaam getroffen heeft.

Derhalven moet men zich niet verwonderen, dat 'er onder een groot getal, die eenige bekwaamheid hebben, zo weinige in Geschiedenissen uitmunten, doch voornaamentlyk in Fabelen of Verdichtselen; niets doende 't geen roemwaardig is: vermits zy de regte lust en eerprikkeling niet hebben om het geen, 't welk zy voorneemens zyn aan den dag te brengen, ter deeg en naar vereisch te onderzoeken. Het leezen valt hun lastig; en zy oordeelen het zelve alsnu ook onnoodig: dewyl de Fabelen van *Ovidius* tegenwoordig zo overvloedig afgebeeld, en gemakkelyk te bekomen zyn, nevens een regel schrift drie à vier daar by, welke genoegsaam te kennen geeven wat het weezen wil, *Venus* en *Adonis*, *Vertumnus* en *Pomona*, *Zefirus* en *Flora*, en zo voort. Is dat niet genoeg? vraagen zy: d'een is naakt en d'ander gekleed: dit is een man en dat een vrouw: by deeze is een hond, by die een mantje met vruchten, en by d'andere een bloempot. Waarom zou ik het zelve dan niet mogen volgen, zonder verder te onderzoeken; nademaal deeze voorvallen van zulk een beroemden Meester aldus zyn afgebeeld? Slegte gevoelens veeler Schilders hier omtrent.

Dat zodanige Prentboeken van groote nutheid voor de Schilders zyn, willen wy gaarne bekennen: maar de zelve op die manier te gebruiken, en 'er aan te blyven hangen, is een gewis teken van een vrywillige slaaverny; ten ware de zodanige noch leezen konden, noch taalkundig waren. Wederlegging der zelve.

De Fabelen van *Ovidius* waren my in myne jonge jaaren wel genoeg bekend, ja tot de geringste toe; tot zo verre dat, wanneer ik den naam van eene maar hoorde noemen of leezen, ik dezelve tot het minste stukje kon verhaalen, hoe, waarom en wanneer de zaak geschied was: doch wat de uitlegging betreste, 't geen eigentlyk de stof onzer tegenwoordige verhandeling is, daar had myn Vader tot dien tyd toe noch niets af tegen my gezegt, noch ook wat nutheid daar in stak.

Lang daar na, door nieuwsgierigheid gedreeven, nam ik dezelve nochmaals voor, en las 'er nu en dan iets van; 't geen my de luft meêr en meerder opwekte, en wat goedts beloofde: gelyk ik daar na waar bevond, door de hulp van mynen Broeder *Jacobus*, die der Griekfche Taal kundig zynde, my nu en dan eenige verborgene hoedanigheden in dezelve te verftaan gaf.

Dat 'er veele zyn, die de Fabelen van *Ovidius* van buiten kennen, ftellen wy vaft; maar van binnen zeer weinig. 't Is meeft uit de Printboeken, en niet in de Grondtext, dat men tegenwoordig zoekt.

Nu zullen wy, tot klaarder beduiding van ons voorneemen, eens twee Voorbeelden wegens Zon en Maan ophaalen, en daar in wydloopig vertoonen alle de omftandigheden hier toe vereifcht wordende, nevens eenige der voorgemelde noodzaakelyke aanmerkingen daar toe dienftig, en eerftelyk de

Fabel van APOLLO *en* HYACINTHUS.

Fabel van *Ovidius* wydloopig tot een voorbeeld verhandeld.

Ovidius zegt, dat deze Jongeling heel bevallig, uitneemend fchoon, en daarom van *Apollo* zeer bemind was. Doch als zy lieden op zekeren tyd elkanderen vermaakten met het werpen van de fchyf, wierd hy onvoorziens daar door zodanig getroffen, dat hy van den flag dood ter aarde viel.

Doch in de Uitlegginge vinden wy, dat *Zefirus*, mede op hem verliefd weezende, hem aangebooden had, dat hy hem Alleenheerfcher van de lieffelykfte Lentebloemen zou maaken; maar hy, deze aanbiedinge niet achtende, bleef volftandig het gezelfchap van *Latonaas* Zoon aankleeven: waarom *Apollo* hem in vergeldinge alle deugdfaame oeffeningen beloofde te leeren, welke zyn ftaat vereifchte, en daar zyne neigingen toe ftrekten; als het fchieten met de boog, de weetenfchap van waarzeggen, het fpeelen op de lier, de oeffeninge der zang- en boven alle anderen de oeffeninge der worftelkonft; ftaande ook noch daar en boven aan hem toe, dat hy, op een zwaan gezeeten, alle de fteden, waar in *Apollo* 't meeft bemind en aangebeden wierd, konde befchouwen.

De *Weftewind*, verfcheidene poogingen in 't werk geftelt hebbende, en ziende dat hy dezen Jongeling niet tot liefde kon verwekken, wierd eindelyk, door gevoede minnenyd, wanhoopig; denkende op middelen om hem, in fpyt van zynen Tegenftreever, aan kant te helpen. Derhalven zynen tyd waarneemende, als hy met

Apol-

Apollo den ſteen ofte ſchyf wierp, verborg hy zich ergens achter, blaazende zo veel windts op de vliegende ſchyf, dat dezelve recht op des Jongelings hoofd ſtuitte, waar van hy ruggelings neder viel.

De *Aarde*, door zynen val en *Apolloos* klagten bewoogen, beloofde de wille van dezen God toe te ſtaan, te weeten, het bloed, 't welk uit des Jongelings wonde vloeide, aanſtondts in een lente-bloem te veranderen, om ten minſten zynen naam, konde hy niet hem zelf, onſterffelyk te maaken.

TAFEREEL.

Ordinantie of ſchikking in de Verbeelding van dit Tafereel.

Van Hyacinth.

Hyacinth, in het bloeijenſt zyner jaaren, is voor aan, ter ſlinker zyde van het Stuk, en valt ruggelings over. Men ziet hem meeſt van achter; de buik vooruit, als mede het rechter been, doch een weinig geboogen; het linker ſtyf uitgeſtrekt van de grond af: in tegendeel den rechter arm opſlaande, met de hand vlak open, de vingers wyd van een, de ſlinkerhand met den elleboog achterwaarts, het buitenſte tegens zyne regterwang. Het aangezicht, linksom keerende, vertoont zich in *profil*, hangende heel achter over in de nek, en loopende het bloed van zyn voorhoofd langs de kaaken. Zyn hair is blond, kort en gekruld. Een bloemekrans valt van zyn hoofd langs de regter ſchouder, welke ſchouder met de halve rug bloot is, en de rok om 't lyf gegord.

Apollo.

Apollo vertoont zich, twintig of dertig ſtappen van daar, ter rechter zyde van het oogpunt, achterwaarts treedende, met een zeer verſchrikt en verbaaſd gelaat. Men ziet hem van vooren, met het bovenlyf om laag bokkende; de borſt van het licht af, en het onderlyf gedraaid; het hoofd in de ſchouders, de mond open, de linker vuiſt ſtyf toe van hem af; de rechter arm dwars voor het lyf, met de hand om hoog dicht aan zyn linker oor, het binnenſte naar hem toe; het linker been ſtyf vooruit zettende; het rechter been heel geboogen, de voet achterwaarts onderſteunende het ligchaam. Hy is naakt, en zyn hair geelachtig blond, lang, vliegende meeſt naar om hoog over zyne ſchouder; hebbende een laurierkrans op.

Zefirus.

Zefirus, of de Weſtewind, wiens minnenyd d'oorzaak van dit rampzalig ongeval was, verbeelden wy aan geene zyde van den Jongeling, naar het boſch ter ſlinkerzyde de vlugt neemende. Hy heeft vlerkjens aan de ſchouders, en vliegt met de rechter voet opwaarts, zwaaijende het bovenlyf linksom. Een deel van het hoofd, en een weinig van den rug, is met takken en bladeren der boomen bedekt.

En de Nyd.

Ter linker zyde, heel voor aan, ziet men, tuſſchen de takken, de

Nyd, welke al lagchende haar hoofd uitſteekt, doch zich in de ſchaduwe houd.

Het bywerk. Achter *Apollo* vertoonen wy een Zuilſteen, by na van 't oogpunt af tot aan de lyſt, waar in twee groote ronde gaten zyn, door de welke men ziet, en waar tegen eenige kruiden en wilde takjens groeyen. By hem ſtaat een zwaare boom, benevens een Laurier, aan de welke zyn Mantel hangt; en onder op de grond, tegens de ſtam, ſtaat zyne Lier.

't Verſchiet. De grond van dit Tafereel verbeeld een ruime vlakte, ter ſlinker zyde met een boſch geſlooten, die naar het oogpunt loopt, tot even voorby de gemelde zwaare boom; alwaar de Rivier *Eurotas*, van de ſlinker naar de rechter zyde, dwars door komt ſtroomen.

Ter rechter zyde van het Stuk, voor aan, zetten wy op een breede plint een groote Sfinx, op welkers rug *Hyacinthus* Mantel legt, als mede tegens dezelve een Werpſpiets; en op de grond Boog en Pylen, Wigchelſtok, Speelinſtrumenten, Muzyk- en andere Boeken.

De Schyf voor des Jongelings voeten, van zyn hoofd neêrgevallen zynde, ſtuit een half voet van de grond weder na de rechterzyde om hoog.

Achter, of aan geene zyde van de Sfinx, ſtaat een groote Olyfboom, en daar benevens een Cipres.

De Zuilſteen is bruinachtig graauw, uit een paarſche koleur.

Apollos Mantel, aan de boom hangende, is purper met goud geſtikt.

De Lier is van yvoor.

De Sfinx, waar van men het voorſte alleenlyk ziet, is vlak op zy, van wit marmer.

Het Kleed, dat de Jongeling aan heeft, is wit met goude ſtreepen: zyn Mantel, op de Sfinx leggende, ſchoon donker paars.

Dit Tafereel vertoont zich in een ſchoon en helder weêr.

Het Licht komt van de rechter zyde; en 't Oogpunt is in 't midden.

Dus verre heb ik dit *Conçept* volgens myne bevatting geuit; laatende de welmeenenden daar van oordeelen.

Uitleggingе over de Fabel zelf.

Algemeene uitlegging daar over. *Hyacinth*, welke, volgens der Dichteren verdichtſel, in een Bloem van dien naam door *Apollo* zou zyn herſchapen, is een recht Zinnebeeld van Wysheid en Voorzichtigheid: want *Apollo* de God der *Muſen* en der Geleerdheid zynde, hebben zy ons *Hyacinthus*, als een be-

beminden Jongeling van *Apollo* voorgeſteld, wegens zyne ſchoonheid: om dat de natuurlyke zin en reden noch onbedorven zynde, een kind is, zonder oordeel en beſcheidenheid; doch echter ſchoon; heffende den geeſt op, om zich zelf te beſchouwen: waar uit ontſtaat, dat, als de zinnen de achteloosheid der jeugd en haare kinderachtigheden verlaaten, zy ten laatſten den bloem der wysheid en voorzichtigheid voortbrengen, vercierd met de bevalligheid der deugd, welkers onſterffelyke roem door de Schryvers aan de eeuwen ingewyd word.

Nader Uitlegginge.

HEm leeren met de Boog ſchieten. *LATONA had twee Kinderen by JUPITER, APOLLO en DIANA, beide zeer geoeffende Boogſchutters.*

Deze verklaaring heeft men, om kort te zyn, op het voordelyk verhaal gevolgd.

De weetenſchap van Waarzeggen. *Om dat hy het was die onder het Heidendom voor den God der Waarzeggingen en Orakelen wierd gehouden, ter oorzaak van de DELPHISCHE Vraagbaak, alwaar de volkeren van alle oorden des waerelds verſcheenen, om te raadpleegen, en te weeten wat geſchied was, tegenwoordig geſchiedde, of noch zou geſchieden.*

De oeffeninge der Zangkonſt. *APOLLO is van aloude tyden onder het Heidendom voor Opperhoofd der Zangkonſtenaars gehouden, zo wel van ſtem als ſnaarenſpel.*

Hem boven alle anderen in de Worſtelkonſt onderwyzen. *Dit woord heeft veelerley beteekeniſſen. In 't algemeen worden alle oeffeningen des ligchaams daar onder verſtaan, welke in de oude tyden in de Griekſche Speelen gebruikt wierden, als het werpen met de Schyf, Springen, Danszen, met de Vuiſt vegten, Worſtelen enz.*

Dat hy, op een Zwaan gezeeten, alle de Steden, waar in *Apollo* zyn grootſte genoegen ſchepte, kon bezien. *De Oudheid heeft niet zonder voordacht de Zwaanen aan APOLLO toegewyd: eerſtelyk, om dat hy, als de Zon zynde, het leeven aan alle dingen geeft, volgens het zeggen des Wysgeers: DE ZON EN DE MENSCH BAAREN DEN MENSCH. Ten anderen worden door de Zwaan en haare bevallige dood verſtaan, voornaamelyk de deugdzaame lieden, welke niet treurig, maar met een vrolyk gemoed, het tegenwoordige leeven verwiſſelen, om dat der ziele te gaan vinden.*

Dat

Uitlegginge over het Tafereel, de verbeelding des Schilders betreffende.

Verborgene zin door den Schilder verbeeld.

DAt deze bevallige Jongeling van edel geslagt is, getuigt zyne *deftige gestalte*, gelyk ook de *Paarsche Mantel*.

Zyne wysheid en kennis geeven de *Sfinx* nevens alle de by hem leggende *Werktuygen* genoeglaam te kennen.

De *Bloemekrans* wyst zyne aanminnelyke hoedanigheden aan.

Zyn Kleed, dat hy in deze gelegentheid draagt, zyne eerbaare deugden en zedigheid.

De *Cipres*, by de *Olyf*, geeven te verstaan, dat alle de waereldsche vermaaken of streelingen der zinnen, hoe groot en heerlyk die ook mogen weezen, ten laatsten een treurig einde neemen.

Verandering van voorwerp om des Schryvers zin volkomen te bevatten.

Keeren wy nu van de Zon tot de Maan, op gelyke wyze gesteld, om myne meening ten vollen uit te drukken.

Al het geene ik van *Diana* en *Endymion*, by de Dichters beschreeven, kan naspeuren, vind ik dat zy eenigzins in 't verhaalen dezer Fabel verscheelen; doch wegens de uitlegginge komen zy meestendeel overeen: gelyk ik tot ieders kennis, en myn voorneemen dienstig, het zelve hier zal bybrengen.

(*a*) *Diana*. (*b*) *Latmia* genaamd.

De Dichters gewaagen, dat de (*a*) *Maan* op den Harder *Endymion* verliefd zynde, hem op eenen der *Karische* Bergen (*b*) met een eeuwigduurende slaap beving, om hem zo veel te beter na haare lust te konnen kussen: doch zommige melden het anders.

Verschillende gevoelens der Schryvers over de liefde van *Diana* tot *Endymion*.

Pausanias zegt, dat zy noch verder als het kussen gingen; en dat *Endymion* vyftig Dochters by de *Maan* geteeld heeft. Andere getuigen, dat zy haar ligchaam aan hem overgaf, mits dat hy haar een gifte van eenige witte schaapen zoude doen. Alhoewel dit altemaal verdichtselen zyn, blinkt 'er echter eenige waarschynlykheid door: want *Pausanias* zegt, dat *Endymion* de eerste is geweest, die de natuurlyke verandering der Maan en deszelfs loop heeft waargenomen.

Dat van *Pausanias*.

Van *Plinius*.

Plinius getuigt mede, dat *Endymion* de eerste van allen op de beweegingen der Maan gelet heeft, en haaren aart en hoedanigheid onderzocht; waarom 'er dan word voorgegeeven, dat zy op hem verliefde.

Alex-

Alexander Aphrodisius schryft desgelyks in zyne Zinnebeelden, dat *Endymion* zeer ervaren was in de kenniſſe des Hemelloops: en vermits hy by dag sliep, om des nachts zyne onderzoekingen en waarneemingen te doen, zegt men, dat hy zyne luſt met de Maan boette, en een wonderlyken droom droomde, door welken hy, een Wysgeer zynde, die weetenschap bekwam. Van *Alexander Aphrodisius.*

Andere zeggen, dat hy geen geringe Harder was, gelyk *Seneca* in zyn Treurspel van *Hyppolitus* mede getuigt, maar een Konings Zoon; en dat hy zich op de hooge bergen en eenzaame plaatsen onthield, om op de beweegingen der Maan te beter acht te geeven. Van zommige anderen.

De geleerde *P: Gautruche* melt 'er dit van. De Fabel getuigt, zegt hy, dat *Diana* op den Harder *Endymion* verliefde, welke door *Jupiter*, vermits hy zich te gemeen met *Juno* maakte, tot een eeuwige slaap verweezen wierd: doch zy verstak hem in een berg, om hem voor de gramschap van haaren Gemaal te beveiligen. De waarheid hier van is, dat *Endymion* naarstiglyk de beweegingen der Maan waarnam: en hierom was hy gewoon geheele nachten in eenzaame plaatsen tot haare bespiegeling door te brengen; waar uit het verdichtsel gesprooten is.

Dit zy genoeg om tot onderrichting des Leezers te verstrekken, belangende de geschiedenis of het verdichtsel. Laat ons nu tot de verdeeling en verbeelding van de Fabel zelve komen.

Tafereel van Diana *en* Endymion.

Endymion, Zoon van *Etlius*, Koning van *Eliden*, een schoone en welgemaakte Jongeling, leggende op zynen mantel ter rechter zyde van het Stuk, voor aan, op een hoogen berg neder, slaapende, met een Graadboog onder zynen arm, en aan zyne zyde een Herdersstaf; by zijne voeten een groote Hemels Spheer, nevens eenige Boeken en Papieren, waar op zommige *Caracters* en Hemelsteekenen staan. Men ziet hem geheel op zy, het bovenlyf eenigzins overeind, leunende met het linker oor, een weinig voor over, op zyne linkerhand; het rechterbeen uitgestrekt; en het linker opgehaald. Hy is door de boomen, op het rechterbeen en de halve dye na, geheel in de schaduwe, en door de Maan krachtig gereflexeerd. Verbeelding der Fabel van Dianas en Endymions liefde.

Diana, een weinig verder, vertoonen wy niet in haar Jachtgewaad, by hem zittende te streelen of kussen, en met een wassende Maan

op 't hoofd, gelyk ze doorgaans verbeeld werd; maar naakt, van de wolken afdaalende, met een volle Maan achter haar, zo groot als zy zelve is, en omringd van eenige Starren. Zy is door de Liefde, of *Cupido*, verzeld. Men ziet haar vlak van vooren, een weinig voor over bukkende, met de linker knie op een laage wolk; de armen wyd open, als of zy hem omvatten wilde; hebbende in de linkerhand een * *Sistre*. Zy heeft een schoon en vrolyk weezen, doch vol verlangen, zynde van een ondergaande Zon gedaagd, als ook *Cupido*, die aan haare rechter zyde mede komt afdaalen, haar aanziende, en houdende in de rechter hand, achterwaarts neêr, zyne Boog, en de linkerhand vooruit, wyzende met de Pyl in dezelve vuist op den slaapenden Jongeling. Hy vliegt wat schuins, met het bovenlyf van haar af; vertoonende zich zyne beenen achter de wolk.

* *Sistre is een speeltuig, 't welk gemeenlyk in de hand van Isis verbeeld word, gelyk men doorgaans in de Medailjes en Oudheden zien kan.*

Een ander Kindtje, ter regterzyde van *Endymion* staande, ziet de Godin linksom aan; de linker elboog van hem af, en een vinger op den mond; lichtende met de rechter hand het loof, dat achter des Jongelings hoofd hangt, op: terwyl een derde, achter *Diana*, een weinig na de linker zyde, de mantel van haar lyf aftrekt, waar van de slip om haare rechter dye, die wat in 't verkorten is, slingert.

Onder dit Kindtje, ter linker zyde, daar de Berg neederdaalt, zitten noch twee andere Kinderen, die hunne fakkels, by malkanderen houdende, aanblaazen; achter dewelke men het verschiet als een Dal ziet, benevens een laagen *Horisont*.

De Spheer, of Hemelsloopsbol, nevens de Boeken en Papieren, ter linker zyde vooraan by zyne voeten leggende, zyn met een klein gedeelte van den Berg, dat na vooren komt, in het licht.

De Mantel van den Jongeling, waar van een slip zich over zyne schaamleeden slaat, is Purper.

Die van de Godin, Azuurblaauw.

De Zon is laag, komende van de rechter zyde.

Uitlegginge der Vercieringe.

Verborgene zin dezer vercieringe.

Endymion verbeeld een deugdsaam gemoed, 't welk de Hemelingen, door een groote kracht van liefde, trachten te streelen en te kussen.

Op een hoogen Berg, betekent dat, wanneer zich zyne gedachten ten Hemel heffen, het ligchaam door een swaare slaap gedrukt word, te weeten, de ligchaamelyke dood: want dewyl het zelve ons verhindert volmaaktelyk met *God* vereenigd te zyn, volgt dat; zo haast

als

als wy daar van zyn ontslagen, wy geruft en vry Hemelwaarts snellen.

Diana verbeeld de wisselvalligheid der dingen, door der zelver aanwas en vermindering: want de Griekſche Dichters gaven voor, dat *Jupiter*, *Diana* dus naakt ziende wandelen, en oordeelende dat zulks onvoegelyk aan een maagd was, aan *Mercurius* belaſtte haar een kleed te maaken; het welk door hem menigmaal verricht zynde, kon hy echter nooit zulk een toeſtellen, dat haar volkomen paſtte; om dat, terwyl hy het eene maakte, zy geduurig van geſtalte veranderde; waar door het haar nimmer tot nut kon zyn. Hierom is dit Beeld een natuurlyke zinverbeelding van aanwaſſing of toeneeming, en van vermindering, benevens de wisſelvalligheid der waereldſche zaaken.

En op dat dit Beeld der *Maan*, behalven de natuurlyke dingen die in haar vertoond worden, ons noch eenige voordeelige zaaken mogt leeren betreffende het menſchelyk leven, zo laat ons op het zeggen van den *H: Ambrozius* acht geeven, die door het voorbeeld der Maan, welkers licht met recht onzeker genoemd kan worden, om dat het geduurig verandert, dan eens waſt en dan weêr afneemt, ons leert, dat op de waereld niets beſtendigs gevonden, maar alles door den tyd vernietigd word.

De *Siſtre*, die wy in de hand van *Diana* ſtellen, en welkers gebruik in de beweeging beſtaat, verbeeld mede de beurtwisſeling der waereldſche zaaken, en een geduurige werking van maaken en vernielen.

Andere gevoelen, dat de *Siſtre* het geluid betekent 't geen de Maan in den loop des Hemels veroorzaakt.

Op deze wyze moeten alle de Geſchiedeniſſen, Fabelen, of Verdichtſelen door een Schilder, of Konſtenaar, nagezocht worden, wil hy eere en achting bejaagen en bekomen. Voor my, ik oordeel den verſtandigen voldaan te hebben door deze twee Voorbeelden: want om alle voorwerpen aldus te behandelen, zouden wy veele Lezers verveelen, en zeer weinige vermaaken, en een Boek, veel grooter dan dit gantſche Werk, over deze hoofdſtoffe alleen in 't licht moeten geeven. Laat ons dan, tot dat 'er andere gelegentheden voorkomen, wachten, om de Konſtbeminnaars door andere voorwerpen, na ons vermogen, te leeren, en den Leezer te vermaaken.

Grondregelen om kleine Figuuren in een groote ruimte, en groote Figuuren in een klein begrip, te ordineeren.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Onderscheid der geesten in Schilders en Tekenaars.

MEn ziet een groot onderscheid tusschen den geest van een konstryk Schilder en dien van een Tekenaar, ten opzichte van het ordineeren. Alles, wat hier omtrent door den eersten gedaan word, is volgens de regelen zyner konst; daar den ander alleen op het tekenachtige doelt; deze ten vollen wegens de grondregelen onderricht is, en den anderen gewoonlyk die kennis ontbreekt. De Tekenaar bemoeit zich niet verder, dan met het geen de verhevenheid betreft; niets weetende van de hoedanigheden der stoffen, koleuren, noch tinten: zulks dat hy by gevolg alles door dag en schaduwe moet vinden. Daar en tegen heeft een Schilder meerder vryheid en voordeel; dewyl hy, buiten de schaduwe, door zijne koleuren en tinten zulks kan volvoeren. Dit kan men bewaarheden, wanneer men de moeite wil neemen van de dagelyks uitkomende Printboeken na te zien; het zy die bestaan in Landschappen, Doorzichten, Gebouwen, enz. of oude en nieuwe Geschiedenissen; in al het welk de Tekenaar de gewoone slender der oude verbeeldingen volgt, en na hem de Etsers en Plaatsnyders den zelven voet doet houden: maar als een fraay Schilder eens eenige daar onder ordineert, zullen dezelve in alle deelen uitmunten, zo in vinding, houding als schikking, ja zelf in de beweegingen; waar door het ieder, die maar een weinig kennis heeft, meer zal behaagen, en menigmaal om een of twee fraaije printen een gantsch boek doen koopen. Die een bewys dezer voorgaande stelling begeert, slaa *Oudaans Roomsche Mogendheid* op; alwaar maar een blad is, door *Abraham Bloteling* gesneeden, het welk door zyne fraaiheid alle de andere verdooft: en te meêr is dit aanmerkelyk, om dat in zyne Medailles de beelden met schaduwe aangewezen zijn, niet met een artzeering, maar met een grove trek en toets aan de schaduwzyde.

Voorbeeld van het verschil.

Doch laat ons keeren tot de volvoering van den tytel dezes Hoofdstuks, en beschouwen wat 'er vereischt word tot het ordineeren van groote Figuuren in een klein begrip.

Wederkeering tot de hoofdstoffe.

Onwederspreekelyk is het, dat een Ordinantie in een groote ruimte veel meêr stof vereischt dan die in een klein begrip bepaald worden, hoewel de hoofdzaak maar in drie of vier beelden mogt bestaan, zo wel in de eene als in de andere: want het geen hier in de eerste beknopt by malkander komt, moet in de twede verspreid zyn om een groote ruimte

te vullen; om het welk na behooren en op een natuurlyke wyze te doen, men gedwongen word zijne toevlucht tot andere byvoegſelen te neemen, die, hoewel ze tot de zaak niet veel doen, echter daar niet tegen ſtryden mogen, maar eenige waarſchynelyke eigenſchap hebben, welke iets tot de verklaaring der zaak kan toebrengen.

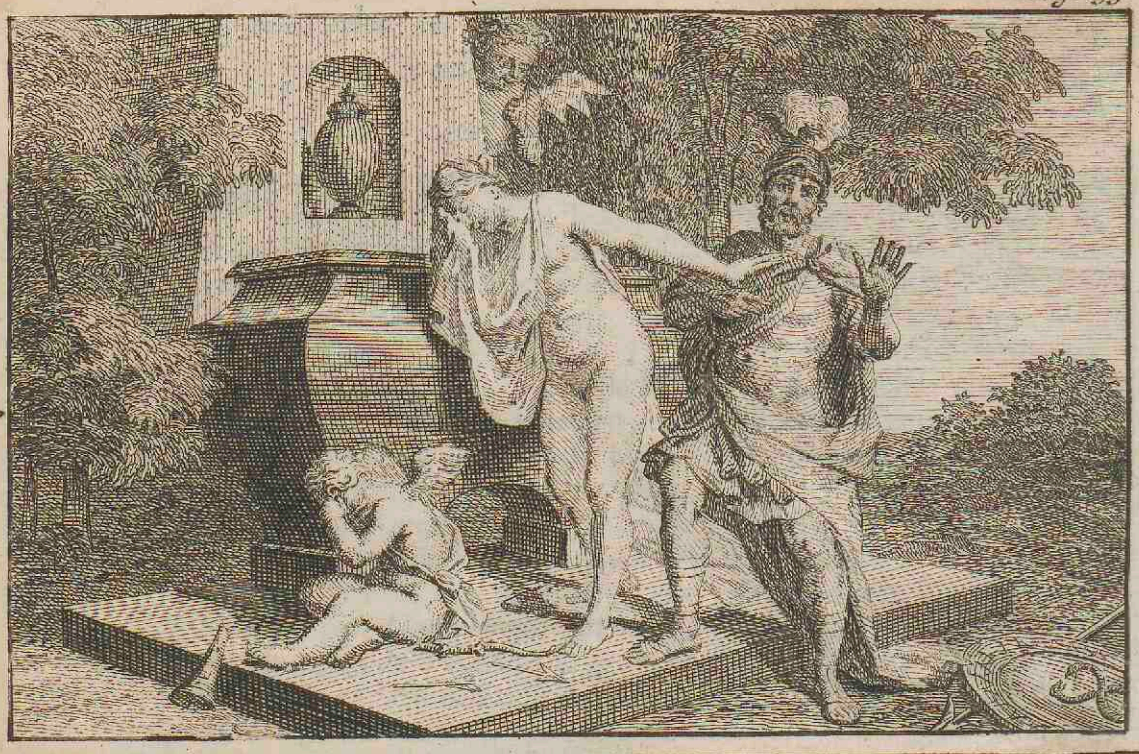
By kleene beelden moet groot bywerk zyn.

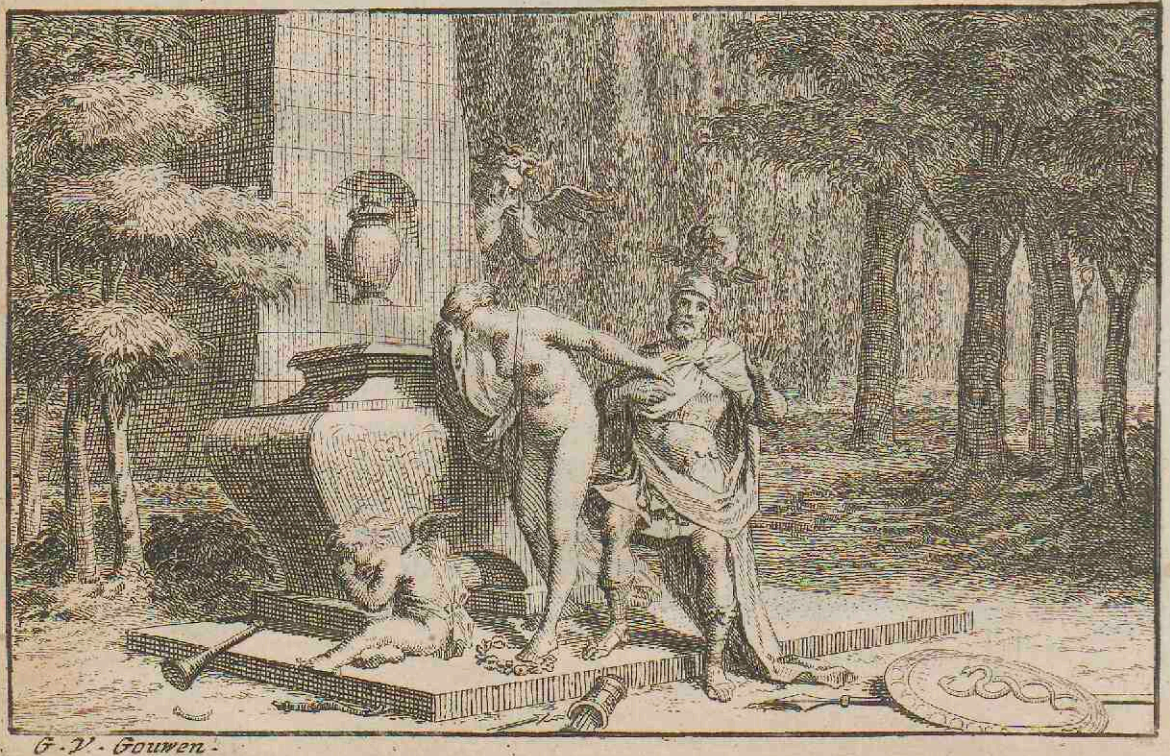
Gelyk men in een Landſchap, by voorbeeld, eenige gebouwen, fonteinen, piramides of pronkbeelden te pas brengt; in een Zaal, of eenig ander groot Verttek, behangzelen, alkoves, baſreleves, en diergelyke cieraaden, of tot opſchik, of om grooter t'ſamenbindinge van partyen te maaken, en voornaamentlyk om iets te vinden daar het oog op getrokken werd, doordien kleine beelden, in een groote ruimte, op zich zelven aangemerkt, onmagtig daar toe zyn; dierhalven moet in zulk een geval van kleine beelden, om groote partyen van licht daar uit te vinden, de ſtoffagie of het bywerk groot zyn; doch niet zo buitenſpoorig, gelyk zommige doen, welke, om de zaak uitermaten groots te vertoonen, de pylaaren dikker maaken dan drie hunner beelden konnen omvademen, en met *capiteelen* als kleine kaſteelen en *friezen* met byna leevensgroote beelden hun gantſche ruim vullen; of die in een Landſchap boomen van 3 a 400 voeten hoogte maaken, en daar ieder *Term* een Coloſſus ſchynt te wezen, of zulke onmeetelyke hooge Pronknaalden, welker gelyke nooit in de waereld gezien zyn, daar en boven huyzen in het verſchiet, daar, eer de menſchen tot dezelve konnen naderen, zy door afgewyderdheid reedts buiten ons gezicht zyn. Neen, dit is de meening niet; maar wel dat men zulke partyen daar by voege, die de beelden noch verkleinen, noch 'er door belemmering hinder aan doen: die de ruimte ruim laaten blyven, of op een maatige wyze vullen en vercieren, gelyk men in deze twee ſchetzen van de treurende *Venus* kan zien, beide op een verſchillende wyze voorgeſteld; welke genoegſaam aantoonen, dat, in een groote ruimte, de grootſte party van licht het voornaamſte is 't geen men moet waarneemen.

Misſlag van veele.

Beſchryving der verbeelding.

Het geval vertoont *Venus*, treurende om de dood van haaren Minnaar *Adonis*; verwerpende alle trooſt, nu zy dit waarde pand moet miſſen. *Cupido* zelf, haar tot geen ruſt konnende beweegen, verlieſt hier zyne krachten en vermogen, dewyl hy niet gehoord word, maar zy in tegendeel zyne pylen, boog en uitgebluſte fakkel, ja haare beminnelyke roozenkrans met de voeten vertreed. *Mars*, in zyne ziel verblyd, veinſt echter bedroefd te zyn, en deel in haar ongeluk te neemen; doch niets op haar konnende verwerven, word zyne gedienſtigheid veracht, en met de hand afgeweezen. Zy ruſt op het graf van haaren Minnaar, in 't welk zyn ligchaam of begraaven, of wel, volgens 's landts

G. V. Gouwen.

wyze verbrand zynde, zyne aſche in deze urne bewaard word. Het verdere bywerk is een boſſchagie van cipreſſe- en mirthusboomen. Men zoude ook wel een takje van die bloem, welke na zynen naam genoemd is, uit die asbus konnen doen ſpruiten, dewyl zy uit zyn bloed is voortgekomen.

Verſchil in deze twee verbeeldingen aangeweezen.

Wanneer men deze Plaat wel overweegt, zal men zien wat verſchil in de eene of in de andere verbeelding is. In de bovenſte is de party des lichts noch zo groot, noch zo algemeen niet als in de onderſte. Hier uit blykt, dat in een kloeke en beknopte Ordinantie, in een klein begrip, zulk een kloeke party van licht niet noodig is, en veel minder ſtoffagie om dezelve te vinden; dewyl de beelden de machtigſte zyn: en in deze gelegentheid blyft de meeſte kracht, zo in uitvoering, ſchoonheid en koleur alleen op de figuuren; en het bywerk word maar als een noodhulp aangemerkt, om de plaats en gelegentheyd enkelyk aan te wyzen, zonder het oog daar na te trekken. Wie dan deze twee Tafereelen, gelyk wy gezegt hebben, met aanmerking beſchouwt, zal bevinden, dat het geen in 't eene welſtand en fraaiheid toebrengt, in het ander ſtrydig is, en het zelve ſchraal en onaangenaam zoude doen voorkomen. Ik ſpreek alleen wegens het licht, waar omtrent ieder Stuk een byzondere aanmerking van nooden heeft. Derhalven dewyl de ſtoffagie, in een groote ruimte, het meeſte is, dezelve by gevolg daar grooter partyen van licht moet maaken: en in tegendeel in een kort begrip, daar de ſtoffagie het minſte is, zal het voornaamſte en krachtigſte licht alleen op de beelden blyven. Daarom zeg ik nochmaal tot beveſtiging, dat het geene in de onderſte verbeelding ons oog zodanig bekoort, en het Stuk verciert en verheerlykt, alleenlyk door het licht te weege gebracht word, ja alwaar de ruimte noch eens zo groot, om dat de Ordinantie het meeſt zynde, in de beelden zo veel niet te zien is: daar het in die met de bruine Tombe meer geweld doende, verbyſteren en verhinderen zou; waar door de beelden, als het voornaamſte zynde, in haare volle kracht niet zouden konnen beſchouwd worden.

Tot beſluit voegen wy'er dit noch by, dat, hoe grooter beelden in een Stuk, hoe meerder ſchaduwe; by gevolg, hoe kleinder beelden, hoe meerder licht.

Van het Ordineeren der Hiſtorien, Conterfeitſels, Stilleevens, enz, in een kort begrip.

ACHTIENDE HOOFDSTUK.

EEr wy dit boek beſluiten, en van deze ſtoffe afſcheiden, zal het niet ondienſtig zyn deze hoofdzaak wat verder aan te roeren, en te zien of het niet veel konſtiger en pryswaardiger is, in een kort begrip, een zaak natuurlyk en beknopt te vertoonen, dan in een grooter ruimte. Ik meen zulks klaarlyk door de voorbeelden, die *Rafaël*, *Carats*, *Dominiquin*, *Pouſſyn*, *le Brun*, en meêr zulke fraaije Meeſters nagelaaten hebben, te konnen bewyzen. Daarenboven leert de dagelykſche ondervinding dit aan ons. Wel is waar, dat het veelen moeijelyk valt zich in een klein begrip bepaald te vinden, inzonderheid den geenen welke te ryk van ordinantie willen zyn: want het is gemakkelyk in een groote ruimte zynen geeſt te laten weiden. Dit verſcheelt onderling zo veel, als het groot en klein ſchilderen; daar men ziet, dat in het eerſte de meeſte konſt ſteekt: dewyl men gemakkelyker van het groot op het klein, dan van het klein tot het groot kan komen; ſchoon het beide na het leeven geſchied. Hier gaat het hun even als een ervaaren Stuurman; welke op de onſtuimige zee lang met ſtormen en gevaaren geworſteld hebbende, met een onverſaagden moed zyn vliegend kaſteel door ſtille ſtroomen en rivieren ſtuurende, over en weêr kruiſt, even of het kinderſpel was: daar in tegendeel een Veerman in binnen water, alhoewel hy zyn leeftyd, aan het roer zittende, verſleeten had, zeer beſchroomd en verleegen zou zyn, als hy eens het roer in volle zee moeſt regeeren. Hy is dan verre gelukkiger, die in kloeke dingen zich wel geoeffend, dan die in het klein zich altyd bezig gehouden heeft; dewyl het groot de ſpringader is, uit de welke, het ander afvloeit: gelyk een ſtroom, die hoe verder hy zich van zyn oorſpronk en door het veld verſpreid, hoe machtelozer en zwakker hy heenen vloeit. Dit is dien ouden en grooten Meeſters niet onbewuſt geweeſt, welke, hoewel zy zich veel met het klein bezig hielden, echter hunne uiterſte vlyt aangewend hebben om groote werken te bekomen; zekerlyk by zich zelven vaſt ſtellende, dat het geen, waar by de meeſte moeite en konſt vereiſcht wierd, ook de grootſte lof, eere en voordeel medebragt.

Dat het ordineeren in een kort begrip pryſſelyker dan in een groote ruimte is, word door de voorbeelden van groote Meeſters bewezen.

De kracht, welke een kloek Schildery by een klein heeft, en de hoedanigheden die daar uit ontſtaan, zyn de volgende.

Eerſtelyk, de natuurlyke verbeelding kan daar in meerder plaats grypen: want van naby dezelve beſchouwende, beweegt het den ziender tot liefde

Waar in het kloek boven het klein ſchilderen te achten zy.

liefde, medelyden, gramschap, of eenige andere hertstogt; even of de verbeelde geschiedenis hem aanging. Ten tweden verkrygt zich, door deze uitwerking, de Meester een grooten lof: waar door dan, in de derde plaats, het konstwerk in groote waarde gehouden word. Onnoodig is het, tot deze, noch andere voordeelen op te haalen: maar met eenige voorbeelden zal ik myn gevoelen bevestigen.

Voorbeelden daarvan.

Leest eens, wat wegens het Afbeeldsel van *Stratonica* gezegt word; 't welk van de zeelieden, door een storm beloopen, voor een godheid wierd aangezien, en als zulks door hen aangebeden. Ik meen, dat het in *Junoos* Tempel was, daar men het beeld dier Godin zodanig geschilderd vond, dat haare oogen ieder aanschouwer scheenen aan en na te zien, na welken oord des Tempels zy zich ook heen wendden; schynende of zy de misdaaders wreedelyk, en d'onschuldigen vriendelyk aanzag. De reden daar van is, dat deze twee Beelteniſſen zodanig doorwrocht en gelykvormig met de menschelyke gedaantens over een kwamen, dat zy niet als geschilderd, maar vleesch en bloed, ja als beweegende beelden, vertoonden.

En de reeden waarom.

Nieuwsgierigheyd, oorzaak van veele hertstogten.

Waar uit men kan oordeelen, welk een vermogen de kloeke uitbeeldingen op onze gemoederen hebben; doch boven al, wat driften de nieuwsgierigheid in onze herten veroorzaakt.

Voorbeeld daar af.

Ik stel, om een goed begrip door een kort voorbeeld hier af te geeven, dat'er ergens een vermoord Ligchaam legt. Naby het zelve staat iemand, die het hertelyk beweent. Een weinig verder in den tyd word de Daader vast gehouden. Deze hoop volks snelt na den Romp; geene na den Daader: deze loopt toe, en een ander trekt weder af. Nu kan men vraagen, is zulks tot de natuurlyke verbeelding dezer daad niet genoeg; of moet iemand daar, noch meerder en met driftiger hertstogt aangedaan, by weezen? Ja, ik moet zien of de gestokene noch leeft; waar de wond toegebragt is; of ik den Daader ken; of die daar huilt een voornaame of gemeene Vrouw is, nabestaande van den Nedergevelden, of niet: doch nader komende, dunkt my, dat de Doode of myn goede vriend is, of ten minsten hem zeer wel gelykt. Ik schrik: ik slaa myne oogen op de wond: vreesselyk en schrikkelyk komt my die voor; waar door myne neus ontspringt. Myn hert werd noch meerder tot medelyden aangezet door de traanen van die eerbare en deftige Vrouw, welke naby zyn hoofd staat. Ik zoek, ontroerd en wraakzuchtig, na den Moorder: ik zie hem tusschen twee Gerechtsdienaars geboeid heen sleepen, bleek van aangezicht, de vrees des doodts het hert beklemd hebbende: ja al wat ik zie, dat acht of veracht, beklaagt, of is ongevoelig om het noodlot van den Gevelden, of den Moorder. Zo

veele

veele voorwerpen van verandering doen zich in diergelyk een eenvoudig voorval op. Men overweege nu eens, wat vermogen en kracht het leeven in zulke verbeeldingen van naby heeft, te meer, wanneer alles naauwkeurig en natuurlyk daar in uitgedrukt is.

Voorwaar, men behoeft zich niet te verwonderen, dat'er nu zo weinige zyn die dit oude spoor navolgen; dewyl zy meest het gemak zoeken, en geene eerprikkeling hebben: gelyk wel voor dezen door eenige wakkere geesten gedaan is, om, nevens hen, door een naarstige onderzoekinge der natuur de lauwerkrans te behaalen.

Kwaad begrip des Schrywers over deze zaak in zyne jonge jaaren, door ondervinding geholpen.

Ik beeldde my in gelukkig te zyn, wanneer ik in het klein een goede achting had verkreegen: maar eenigen tyd daar na vergenoegde my het zelve ter waereld niet. 'k Was nergens meer na begeerig als tot het groot. Myne eenigste betrachtinge was, alle Schilders van mynen tyd te overtreffen, of ten minsten den besten gelyk te zyn; waar toe ik geen andere middelen bekwaamer vond, dan kloek te schilderen, dat 's te zeggen, het leeven van naby te bespeuren: maar de nyd en twist, die geen vreugde scheppen dan in 't verdriet van anderen, hebben dit myn goed voorneemen gestuit. Wat eer zodanige kloeke Schilders verdienen, is wel af te neemen; vermits 'er zo weinige zyn welke zich na vereisch daar in kwyten, voornamelyk in deze Landen. De oorzaak is, dat zy het rechte Antiek, noch het fraaije Leeven, niet grondig naspeuren: of zy hebben iets anders, 't geen in een eigene zinnelykheid bestaat. Met het woord recht Antiek, verstaa ik onvervalscht de Oudheid opvolgen; en niet gelyk veele doen, die hunne Beelden met een Mode vermengen, als *Venus* met een *ryglyf*, *Mars* met een *harnas* en *yzere handschoenen*, *Pallas* met een *strooihoed*, enz. Welke manier nooit in zulk een achtinge noch eer kan komen, om dat de Meesters dezer verkiezinge het leeven, gelyk ik meermaals gezegt heb, niet genoeg doorgronden, en geen werks genoeg in hunne Stukken brengen; zynde dikmaals op een luchtige en vaardige penseel zo verzot, dat zy hunne meeste studie en kracht daar aan besteeden; gaande het voornaamste met weinige opmerkinge voorby; tekenende gemeenlyk zoo luchtig en onuitvoerlyk op heele vellen papier, dat men ter naauwer nood een ander hoogsel vind, dan op de verheevenste en glinsterende partyen; ja dat 'er by na zoo veel papier zoude van nooden zyn om de halve tinten, tedere partyen, en flaauwe musculen op te brengen, die zy overslaan: schilderende, naar zulke tekeningen, leevensgroote Beelden; zich zelven vrywillig noodzaakende om al het overige, 't geen zy in het leeven ongeacht voor by zyn gegaan, uit den geest daar by te voegen. Wat eer of lof hebben zodanige Meestertjens te verwachten? Zekerlijk niet veel; de-

Zwarigheid, welke uit deze grondregel te verachten, spruit.

wyl 'er geen ſtof genoeg daar toe in gevonden word. Het alderbeklaagelykſte is noch, dat de zulke vyanden van kleedinge en ſchoone plooyen zijn, ja zodanig, dat zy het leeven ter naauwer nood willen aanzien: een zaak die zo gemakkelyk te verkrygen is, en zulk een ſchoone deftigheid en cieraad geeft. Maar neen, die wisjewasjes, denken zy, moeten maar alleen uit den geeſt voortkomen: zoo als het valt, is 't goed genoeg: gelykt het geen linnen, 't mag voor laken doorgaan: en gelykt het geen van beiden, het is nochtans voor kleêren gemaakt.

Verſchil der oude en hedendaagſche Meeſters omtrent deze zaak.

Als ik daar en tegen met aandacht de werken der Ouden overzie, wat vind ik daar in niet een groot onderſcheid! Wat moeite hebben zy niet aangewend, om alles, 't geen zy voorhadden, op het krachtigſt te vertoonen! Zy maakten niet veel omſtandigheden; maar het geen zy voortbrachten, was alles even konſtig, fraay, en natuurlyk uitgewrocht. Beſchouwt eens het Vrouwtje aan de put, van *Carats*; *Simon den Tovenaar*, van *Raphaël*; *Judith*, *Zeba*, *Heſter* en *David*, van *Dominiquin*; *Heſter* en *Ahazuerus*, van *Pouſſyn*. Beziet het ſchoone Stuk van *le Brun*, de dood van *St. Stephanus* verbeeldende: hoe wonderlyk krachtig, deftig, natuurlyk en beknopt hy deze dingen geſchikt heeft, en dat met kloeke beelden. Dit gezegde is genoeg om klaarlyk te bewyzen, dat het kloek ſchilderen het kleene verre overtreft; en dat de geen, die zich in het groot heeft geoeffend, zonder moeite tot het kleen kan daalen, als hy maar wil: daar in tegendeel iemand, die zich aan het kleen altyd bezig houd, beſwaarlyk tot het groot kan geraaken. Het kleene wel en natuurlyk uit te drukken, is veel, en een lofwaardige zaak. Het is gemakkelyker een Leger af te ſteeken, en in ſlagorde te ſtellen, in een ruim veld, dan in een enge en naauw bepaalde plaats. Een Leger, dat verſpreid is, is zwak; maar zo veel te ſterker is het, wanneer de Benden dicht by elkanderen indringen. Het is dan in een enge en ongeleegene plaats, dat een welgeoeffend Krygsman zyn beleid en voorzichtigheid moet toonen. De beſte Schryvers en Dichters, zegt men gemeenlyk, zyn kort en bondig. In de Muziek heeft men 't zelfde: want de kracht van een ſchoone Harmonie beſtaat volkomentlyk in vier partyen, zo wel in *Vocale* als *Inſtrumentale* Stukken. Desgelyks is het meerder konſt, een Stuk met weinige, als met veelen partyen, te *componeeren*.

Onderſcheid en lof van 't klock boven het kleen Schilderen.

Voorbeelden van 't gezegde in twee doorluchtige Schilders.

Karel du Gardyn was uitſteekend fraay in het kleen: echter had hy groote neiginge en luſt in het naarvolgen der doorluchtige kloeke Schilders: doch hy heeft eindelyk daar mede niet kunnen te recht komen. *Miris*, die roemruchtige Kleen-Schilder, heeft, met zyne Conterfeitſels

ſels leevensgroot te ſchilderen by den *Groot-Hertog van Toſcaanen*, zynen *Mecænas*, alle achting verlooren; en zo gebeurt het meer. Die kleen ſchilderen, gebruiken wel kleene poppen tot haar Leeman, maar geen poppekleeren. Hunne Academibeelden zyn op wit papier twyffelachtig van ſchaduwe, zonder *mezzetint* of tederheid, en niet verder uitgevoerd als in hunne kraam dienſtig is. Die het nu beter meenen te weeten, kwanſuys of zy verſtonden wat vlak te zeggen was, maaken het wat ſcherper op de kant, en een weinig donker tegen het licht; hebbende geen tweede tint noodig, om dat zy niet hebben willen dat hunnen beelden ronden.

Op een tyd in het Collegie teekenende, was 'er een onder allen, welke zyne beelden alzo teikende, gelyk ik zeg. Ik liet hem vraagen, alzo ik toen ter tyd de taal noch niet verſtond, waarom hy zyne beelden niet beter uitvoerde, nademaal 'er tydts genoeg toe was? Hy antwoordde, niet meerder noodig te hebben; alzo hy maar kleene dingen van een voet, twee à drie ten hoogſten, ſchilderde. Ik liet weder vraagen, indien het voorviel dat hy iets grooter moeſt maaken, of hy dan niet verlegen zou zyn? Neen, dat hoop ik niet, ik blyf by myn text, zeide hy; voorzeggende zeer wel, gelyk het naderhand bleek: want krygende eens leevensgroote beelden te ſchilderen, zo was 'er doch nooit meerder in als in zyne geteekende Modéllen. Meerder voorbeelden hier van op te haalen, oordeelen wy overtollig te zyn; hoopende, dat de welmeenende zich desweegen wel beraaden zullen, om in hunne oeffeninge altyd te bezorgen het leeven nauwkeurig te onderzoeken, en zich tot groote dingen bekwaam te maaken.

Voorbeeld van een kwaad gebruik in 't na 't Leeven teekenen.

Deze aanmerkinge, van kort begrip en groote ruimte, is niet alleen dienſtig in de verbeeldinge der Hiſtorien, maar ook in Landſchappen, Conterfeitſels, Bloemen, Vruchten, Schepen, Architectuur, ja voor alle verkiezinge als een algemeene regel noodig.

Wegens de Verdeeling der Geſchiedeniſſen.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

IN alle dingen is zekerlyk een volkomene ordentelykheid waar te neemen: en hoewel ieder een hier in na zyn welgevallen te werk gaat, en zommige dikwils de regelen en voorgeſchreevene maat overtreeden; zulks geſchied niet zo zeer om beſt wil, maar door onervarenheid. Want indien zy wiſten, waar na zy zich moeſten ſchikken, dat de dingen dus of zo vaſt geſteld zyn, of dat hun de reden waarom bekend was;

Dat in alle dingen een ordentelykheid is en moet waargenomen worden.

nooit zou in hunne gedachten komen den grondslag te veranderen: want daar zyn geene dwangredenen tot het omkeeren van een zaak, die eens met algemeene toestemminge voor onfeilbaar gehouden en vast gesteld is; dewyl 'er nooit iets onmogelyks voor goed gekeurd zal worden.

En niemand bevoorrecht is om het tegendeel te doen.

Dat zich iemand in zaaken, de konst belangende, bevoorrecht acht, en zich de vrydom wil aanmaatigen van alles te mogen doen en schikken na zyn welgevallen; zulks staat hem vry, al wilde hy alles verkeerd maaken, *Jupiter* met een zotskap op, en een geele of groene mantel om, *Momus* in tegendeel met een purpere tabberd aan, en diergelyke ongerymdheden mêer: wie zal het hem verbieden? Daar is geene wet tegen de overtreeders: zy hebben geene straf te verwachten, dan alleen die welke hen hunne onweetendheyd zal opleggen. Waarlyk, een wel beraaden en verstandig Schilder zal'er zich altyd aangelegen laaten zyn, de waare geschapenheid der zaaken, die hy by der hand wil neemen, te onderzoeken; ten einde hy, des noodts zynde, zyn werk konne verantwoorden: en schoon hy zulks naliet, hebben zyne konstwerken geen het minste leed noch straf te verwachten. Laat ons liever zeggen met *Horatius*: bemind de deugd om des deugdts wil; en laat ons het kwaad uit vreeze der straffe alleen niet nalaaten, maar om deszelfs afschuwelykheyd.

Welke schande voor den overtreeder te verwachten zy.

Hoewel nu iemand door het uitvoeren zyner wil, hoe onordentelyk die zoude mogen zyn, ten opzichte van Geschiedenissen uit te beelden, niet behoeft bekommerd te zyn voor lyfstraf; zo is hy echter niet vry van verwyting en beschuldiging wegens onkundigheid en misverstand; een straf heel groot, ja zeer gevoelig voor een edelhertig gemoed. Men onderwerpe zich dan liever aan de eenmaal goed gevondene en vast gestelde ordentelykheid, en bevoordere zyne studie op dien voet. De zekerste weg is altyd de beste; en in die zaak is het gebaande pad het naaste.

Wat men in de beginselen waar te neemen heeft, in het verdeelen der Geschiedenissen.

Gelyk een goed Geschiedenisschryver tot het opstellen van een fraaije Historie zekerlyk een ordentelyke verdeeling van zyn werk maakt eer hy begint te schryven, eerst in 't algemeen de hoofddeelen, dan de mindere gedeeltens verdeelt en schikt; onderzoekende verders wat al voorvallen en welke de voornaamste zyn, hoe veele, welke binnen of buitenshuys geschied zyn: wyders, dat hy denkt of hy het zelve van het begin tot het einde toe wil uitvoeren met alle de voorvallen, in zo veele deelen, of maar eenige van de voornaamste: of hy *Homerus* van vier en twintig boeken tot twaalf, *Virgilius* van twaalf tot zes, *Ovidius* van vyftien tot zeven of acht, min of meer, wil inkorten: Zo gaat het ook met een verstandig Schilder, in voorval van deftige Geschiedenissen uit te beelden. Hy onderzoekt den inhoud en zin der zelve, of 'er weinig

dan

dan of 'er te veel ſtoffe is; en zulks zynde, of hy het niet in weinig kan begrypen: en zo 'er weinig is, of hy daar niet veel kan byvoegen: daar en boven, welke de voornaamſte zyn; wat uitgelaaten kan worden om die bekwaamelyk tot een redelyk getal te bepaalen, na dat hy zulks voor heeft. Hy bedenkt zich geduurende een naauwkeurig onderſoek, om, in gevalle hy te kort kwam, die middelen te gebruiken, welke tegen de natuur en reden niet of minſt ſtrydig zyn, en ſomtydts van een twee te maaken wanneer de nood het vereiſcht.

Hoofdregelen die men moet waarneemen.

Laaten wy dan, zeg ik, ons indachtig maaken, dat het een vaſte en algemeene regel is, dat, wanneer wy een Geſchiedenis onder handen hebben, het zy in drie vier of vyf Stukken verdeeld, als de gelegentheyd zulks toelaat, dat, zeg ik, het eerſte altyd den inhoud, den ſtaat of conditie, en de plaats, te kennen geeft; en het laatſte Stuk desgelyks het ſlot en einde van de geheele zaak.

Wat men omtrent ryke Geſchiedeniſſen waar moet neemen.

Geſchiedeniſſen, die wydluftig zyn, konnen in een enkeld Stuk niet afgebeeld werden, uit oorzaak van de langduurigheyd en de meenigte der voorvallen die zich daar in opdoen, gelyk de Geſchiedenis van *Joſeph*, *Alexander*, *Hercules*, en diergelyke. Deze zyn de bekwaamſte in groote Paleizen, ſchoone Zaalen en Kamers of Gaanderyen; alzo daar gelegentheyd is om de Hiſtorie in verſcheydene Stukken te vervolgen, het zy in Tapitzeryen of Schilderyen. En gelyk het dikmaals gebeurd, dat de Goden zich daar mede vermengen, en hunne rol ſpeelen, is men niet verleegen om hen in de *Plafons*, of zolderingen, te plaatſen; acht neemende, dat het begin of het ſluiteinde op de ſchoorſteen gevoegd werd, zo als ik verder in de Zolderwerken zal zeggen. Diergelyke lange Hiſtorien zyn'er veele te vinden in *Homerus*, *Virgilius*, *Apuleus*, *Torquato Taſſo*, ja zelf in de H. bladeren. Indien men nu uit een diergelyke Hiſtorie twee voorvallen wilde verkiezen, of twee by malkander hangende Stukken maaken, zo zal men in het eerſte dat deel verbeelden 't welk de meeſte opmerking inheeft, 't zy het eerſte, twede, derde, vierde of vyfde voorval, zo als het dan is, waar van de weêrga noodzaakelyk het laatſte zal moeten zyn; als, by voorbeeld, het einde van *Adonis*, of zyne dood; de val van *Phaëton*, of zyn graf; *Sardanapalus*, daar hy zich verbrand; *Eneas*, daar hy vergood word; *Reinouds* onttovering; en in de Heylige Hiſtorien, daar *Salomon* aan den Afgod offert.

Oorſprong en uiteindens aller Geſchiedeniſſen aangetoond.

Hier ſtaat aan te merken, dat alle Geſchiedeniſſen twee ſtrydige oorſpronken en uitſlagen hebben, te weeten zommige die hun begin neemen uit een treurigen aanvang en op een blyde wyze eindigen, of wel die blyd beginnen en treurig eindigen. Een derde ſoort kan men

daar by voegen, te weeten die noch blyd, noch treurig zyn.

Haare verdeeling, begin, midden en einde.

In drie voorvallen zynde gedeeld, moet het eerſte als een inleiding weezen, waar in men te kennen geeft, van welk men wil handelen: in het tweede vertoont men de voornaamſte daad: het derde moet zyn de gelukkige of ongelukkige uitſlag; by voorbeeld, *Julius Ceſar* in het begin van zyne regeering, daar na zyne ſtand of verdere verheffing, en ten laatſten zyne dood. Even op deze wyze handelt men als men zulks in vieren verdeelt, gelyk de geboorte, opgang, ſtandhouding, en dood van een gemeen of Vorſtelyk Perſoon.

Vyf is het volmaaktſte, meer is overtollig en verdrietig; vermits in die vyf deelen genoegſaam alle Geſchiedeniſſen, zo als zy moeten weezen, volkomentlyk konnen vertoond werden, op deze manier: het begin in het eerſte, zyne opkomſt in het twede, zyn ſtand in het derde, zyne daaling in het vierde, en zyn ondergang in het vyfde. Doch dit zullen wy verder en breeder verhandelen in het Hoofdſtuk, daar wy ſpreeken van Stukken die men weergaa noemt.

Vryheyd der Schilders boven de Hiſtorieſchryvers.

In het ſchilderen en vertoonen van een verbeelde Geſchiedenis is een Konſtenaar niet gehouden zich altyd aan de wetten van een beſchreevene Hiſtorie te verbinden; aangezien het de ſchuldige pligt van een goed Hiſtorieſchryver is, de byzondere geſchiedeniſſen ordentelyk van 't begin tot het einde te verhaalen. Daar en tegen is de verkiezing van een Schilder vry onbepaalder; dewyl hy zich niet veel daar aan bind, of hy plotſeling in het begin, in het midden, of wel in het einde der geſchiedeniſſen invalt. Hy begint ſomtydts daar 't hem beſt gelegen dunkt. Somtijdts pikt hy uit den hoop 't geen met zijn oogmerk allermeeſt

Benevens de reden daar van.

overeen komt. Hy verbeeld, zeg ik, of het voorgaande, het tegenwoordige, of het toekomende; en is niet verder verbonden, als 't geen in eenen opſlag der oogen tevens kan gezien worden, uit het gantſche vervolg der zaaken te vertoonen.

Horatius verdeelt de Speelen in vyf handelingen: in de eerſte, de zin en inleiding; in de twede, 't vervolg der zaak daar in de eerſte van gemeld is; in de derde ryſt de twiſt; in de vierde word men van verre den uitkomſt der zaak gewaar; en in de vijfde het ſlot, treurig of blyeindig.

Verſchil hier in tuſſchen den Schilder en Dichter.

Maar een Spel verſcheelt hier in met een Schildery, dat het eerſte in elke handeling een byzonderen tijd, plaats, of daad begrijpt; daar het Schildery maar een oogenblikkelijke daad of zaak vertoont.

Het is niet zonder reden dat de Speelen in vyf handelingen verdeeld worden, na 't voorbeeld van de zonneloop, welke met den dageraad begint; ten tweden, op den voormiddag opklimt; ten derden, 's middags

dags zich in zyne volle kracht vertoont; ten vierden, na den middag afgaat; en ten laatſten met den avond ondergaat.

Wie nu zeker wil gaan, en een ordentelyke verbeelding maaken, hy lette op deze middelen, die hem, nevens de waarheid, een rykdom van gedachten zullen byzetten.

Korte en zekere middelen, om de Geſchiedeniſſen wel te ordineeren.

Eerſtelyk, op de *Tyden*; ten tweden, op de *Plaats*; ten derden, op de *Staaten* der Perſoonen.

Eerſt in het waarneemen der *Tyden*.

Door de *Tyden* verſtaan wy den voorleedenen, tegenwoordigen, of toekomenden Tyd: en in dezelve doen zich weder deze onderdeelen op, des Nachts, des Morgens, des Middags en des Avondts; het Voorjaar, de Zomer, den Herfſt, en de Winter; en de tuſſchen beide komende, als Maanden, Weeken, Dagen, Uuren, enz.

Ten tweden, in de *plaats*.

Omtrent de *Plaats* zyn aan te merken de Geweſten, *Europa*, *Aſia*, *Africa*, *en America*: In de Stad of op het Land, binnen of buitenshuis, koſtelyk of gemeen, of met alles vermengd.

Ten derden, in de Perſoonen.

In de Staaten der *Perſoonen* komen ons voor hooge en verheevene, als Keizers, Koningen, Vorſten, Raadtsheeren, Veldoverſtens, enz. desgelyks Goden, Opperprieſters, onderſcheiden zynde zo wel in het Man- als 't Vrouwelyk geſlacht: daar na in den tweeden Staat, Adel, Kooplieden, Burgers: en ten derden de gemeenen of geringen, Boeren, Bedelaars, enz. Onder deze vind men nochmaals een verdeeling, te weeten groote Koningen, mindere en kleene, en zo in ieder Stand. Daar en boven vind men onder deze oude, middelbare en jonge.

By de menſchen in het algemeen vind men lange, middelmatige, korte, dikke, dunne, wel en wanſchapene, gezonde en zieke, verſtandige of gekke, en van inborſt of humeur zo wel als in de kentekenen des gelaats en in geſtalten verſchillende.

Ten vierden op de gewoontens, zeeden, en kledingen.

Men kan in de vierde plaats hier by voegen, *de zeden van ieder menſch*, en de byzondere gewoontens der volkeren, als *Romeinen*, *Grieken*, *Perziaanen*, *Armeniers*, *Duitſchers*, en andere; benevens hunne kleedingen, welke in verſchillende ſtoffen beſtaan, als zyde, linnen, laken, dun of dik, lang of kort.

Eindelijk, op de *Gedaantekennis of Phiſionomie*, op de *Perſpective*, *Geometrie*, *Bouwkunde*, *Anatomie*, *Proportie*, *Koleur*, *Houdinge*, *Reflexien*, en wat verder in ieder byzonder Hoofdſtuk, deze zonderlingheden betreffende, werd aangewezen; waar toe wy den weetgierigen Liefhebber wyzen, en 't welk wy, om kort te gaan, niet weder zullen op deze plaats herhaalen.

Alleenlyk zullen wy hier noch twee aanmerkingen by voegen; oordeelende het zelve hier ter plaatſe niet onvoegelyk te zyn: voor eerſt,

eerſt, dat 'er tweederley ſoort van Schilderyen aan te merken zyn, te weten, natuurlijke en onnatuurlijke; en ten tweeden, wat goede Hiſtorien zijn om achtervolgens in een Stuk uit te beelden.

Natuurlyke

De natuurlyke Schilderyen zijn die, waar in men vertoont de hoedanigheid van een Geſchiedenis of Voorval door een enkele hertstogt, dat 's te zeggen, eenmaal den Perſoon te vertoonen, waar op de geheele zaak beruſt.

En onnatuurlyke Schilderyen.

De onnatuurlyke zijn deze, waar in men meer als eens een en den zelven Perſoon vertoont, en alzo twee Voorvallen in een vermengt, op twee verſcheidene tyden gebeurd, als het een by dag en het ander by nacht; zaaken die in de natuur zelf niet konnen geſchieden, en waar by dikmaals meer als een oogpunt geſteld word.

De tweede aanmerking.

De krachtigſte en de verſtaanlykſte Geſchiedeniſſen zijn gelyk de volgende: die van *Heliodorus*, in de *Machabeen* beſchreeven, daar hy door den Engel geſtrafd word; alwaar men noch kan byvoegen, daar de Hooge-Prieſters voor den altaar des Heeren ſmecken; en noch meer, daar de Weduwen en Weezen kermen en ſchreyen, alles in een Stuk: het welk de Hiſtorie van het begin tot het einde aanwyſt, of voor het minſte een groot gedeelte. Deſgelyks in *Pompejus*, daar hy alle de brieven en papieren van *Perpenna* voor hem doet verbranden; en ten tweden, daar hy hem ter ſtraf laat weg voeren; en meer diergelyke.

Van het waarneemen der ſchikking in een Tytelplaat.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DEwyl wy bezig zijn met van de ſchikking veeler byzondere zaaken, en waarneemingen daar omtrent noodig, te ſpreeken, komt ons niet ondienſtig voor, ter zelve plaatſe van het ſchikken der voorwerpen in een Tytelplaat te handelen, en hoe men zulks moet aanmerken; nademaal het, als een zaak op zich zelve zijnde, heel veel van de andere Ordinantien verſcheelt, en in alles na behooren, tot cieraad van een Werk, moet worden gemaakt: even als een ſchoon wandelperk in een Tuyn, alwaar de voorwerpen, 't zy Potten, Statuaas, Boomen, enz. op hunne behoorlyke ſtandplaats geſteld worden.

Schikking der Beelden.

Noodzaakelijk moet het Beeld, 't welk den inhoud des Werks betekent, in het midden des Stuks zich of verheven, of door andere byvoegſelen het voornaamſte vertoonen. Daar boven, of onder het

het zelve, een ruime Tafel met des Boeks opschrift, in grove zwarte, of anders dubbelde letters; en de andere Beelden, die 'er vereischt worden tot bekrachtiging der zin, aan weder zyde, op gelyke stand van hoogte of laagte, meest staande, of ook wel zittende. Dit is voor zo verre de eerste of voorgrond betreft.

Van het verschiet.

Belangende het verschiet, als weinig gemeenschap met de zaak hebbende, 't is geoorloofd dat men het schikke alwaar men het gevoegelykst oordeelt, met hoogtens of laagtens, om door het zelve de gelykheid van het voorwerk meerder luister by te zetten, en 'er een schilderachtige welstand aan te geeven. De voornaamste doorzicht behoort men in het midden te plaatsen: maar indien 'er twee doorzichten vereischt worden, om het een en het ander in het verschiet te doen zien, zo voegen dezelve aan wederzyde het best, doch dat zy zich even groot en uitgestrekt vertoonen.

Van de gebouwen in het zelve.

Maar, voor alles, dat het voorwerp des Tytels rondom in zijn gebouw, rotsen, of boomen geslooten blyve, of ten minsten voor aan tot het einde der voorgrond; 't welk men moet aanzien als of het een Tooneel was 't geen aan eene of wederzyde met een gordyn word geopend, somtydts zulks met twee kolommen en een frontespies vertoonende, of het wel met een lyst of compartement omsluitende; in welken gevalle altyd een blaazende of bazuinende Faam moet vertoond worden, het zy voor of achter, van wat zaak ook in het Werk gehandeld werd: ja de Faam alléén met het Opschrift des Boeks kan beter bestaan, dan het Beeld des Boeks zonder de Faam.

Een Faam altoos blazende daar in.

Waar men het Opschrift plaatsen moet.

Dat men het Opschrift op de wimpel des Bazuins stelt, is welvoegelyk, wanneer het zelve in het midden des Stuks vertoond word, doch met dubbelde letters; maar zo het aan de eene of de andere zyde geplaatst is, gantsch niet. De kloeke en zwarte letters voegen niet beter als in het midden, maar meer na onder: doch wanneer het gebeurt, dat men dezelve boven moet plaatsen, dan zullen ze met een dubbelde sneede gemaakt dienen te worden, om deze reden, dat zy anders het oog te veel trekken, en het ander werk krachteloos zouden maaken.

En welke letters.

Dit is voor zo ver het algemeen belangt. Nu zullen wy noch eenige byzonderheden aanmerken, en voor eerst de Beelden betreffende.

Verdere waarneming in de Beelden.

Men moet altoos het Beeld des Boeks op de voornaamste plaats in het midden en verheven stellen; die, welke, naast dit, het meest te zeggen hebben, wat laager en afgewekener; en dus met de mindere al afwykende tot aan de verschieten toe, ieder Beeld na zyn rang, werking en hoedanigheid, in standplaats verminderende. En zo 'er noch eenige byvoegselen van minder kracht, echter noodzaakelyk, in ge-

Van het minder Bywerk.

last moesten worden, dezelve konnen in basreleven, hier of daar, werden geplaatst en verbeeld.

Om my nu verstaanbaarder uit te drukken, zal ik een voorbeeld Tafereels gewyze voorstellen, en tot voorwerp neemen een Boek genaamd ARS MILITARIA, handelende van de Krygsoeffening.

Voorbeeld van een Tytelplaat.

Bellona, als den inhoud des Bocks, zit op een hoog en ruim Pedestaal, in het midden des Stuks, rondom in allerley wapentuigen, gelyk men gewoonlijk haar verbeeld. Aan de eene kant vertoont men den *Aanvaller* of *Offensive*, aan de andere zyde den *Verweerder* of *Defensive*, welke te samen de geheele zaak betekenen.

De laatste is afgemaald als een deftig Burger, in de linkerhand een tafel houdende, waar op een sterke vesting in haare platte grond getekend staat, en in den rechter arm een bos koornairen. Den Aanvaller word verbeeld als een fluks jongman, houdende in de eene hand een morgensterre, en in de andere een houweel; leggende een dommekracht, of muurbreeker, aan zyne voeten. Aan de eene zyde ziet men in het verschiet een stadts muur, aan de andere kant eenige gewapende mannen, zommige huizen in lichten vlam zettende. Achter den eersten staat de Wakkerheid, en achter den anderen de Liftigheid.

Aanmerking op eenige Beelden, en

Nu merkt men, dat de voorgemelde regulierheid niet kan vermyd worden, te weeten van die voorwerpen welke wy als hulpmiddelen tot de zinverklaaring daar by schikken, om *Bellona* te vergezelschappen: want het zou onvoegelyk zijn, dat een van die beide Zinnebeelden zittende, en het ander staande vertoond wierd, en een ongelijkheid in de schikking veroorzaaken, door dien zy beide één werkelijkheid verbeelden moeten, of ten minsten zich vaardig houden om het een of het ander te onderneemen; waarom zy, nevens de twee anderen die zich achter hen vertoonen, staande dienen gesteld te worden, en wegens die reden aldaar zyn geplaatst, om dat zy ten dienste en hulp der eerste twee zijn, en zelf geen hoofdzaak verbeelden: want men zou hen konnen uitlaaten, dewyl zy meer tot cieraad, als noodzaakelykheid, daar by gevoegd worden.

Van het verschiet.

Het verschiet zelf, als overtollig, kan men ook vermyden, vermits het Opschrift genoegsaam deze gevolgen te kennen geeft. Maar als men zonder hinder van het voornaamste zulks daar in kan voegen, stryd het met de reden niet: doch ik zou het liever willen verbeelden als basreleve, in steen gehouwen.

Wat in een Tytelplaat vereischt word.

Alle de Tytelprenten moeten deze volgende hoedanigheden bezitten, eerstelyk

Het vermaak voor ieders oog,
Tot lof en eere des Schryvers, nevens den Tekenaar, en
Het voordeel des Verkoopers.

Op

Op deze opmerkingen word door weinige acht geslagen, en dezelve ook van veele niet geacht, schoon het zeer noodzaakelyk is: want alle zaaken hebben hun opzicht en einde waar toe. Als men die nu een toeëigening geeft, zo behouden zy hunne volkomene hoedanigheid. Hoewel nu deze drie aangeweezene daar in beöogd moeten worden, is het, myns oordeels, niet verwerpelyk, dat'er noch iets by gevoegd werde, het welk wel een overvloed, maar geen overtolligheyd, toebrengt.

Myne gedachten zyn, dat, indien het voornaame Beeld door een Hof, Paleis, of ander Metselwerk verzeld word, zulks ter rechter zyde, te weeten van binnen het Boek moet komen, en na de linker kant zo yl afloopen als de zaak kan veelen. Ook zou het tegens myn goedvinden zijn, dat'er een Tafel, Pedestal met een Vaas, of iets anders, maar half in 't Stuk kwam, en de rest buiten schoot, ten ware de Lyst der Print, die rondom loopt, zo zwaar wierd vertoond, dat, op het oog te zien, zulks daar achter, met het overige deel, kon heenschieten, of dat het op een derde of verdere grond ware.

Wy zullen daar noch byvoegen, dat het licht of de daging, op de voorwerpen vallende, van buiten het Boek, dat is van de linkerzyde of opening des Boeks, na binnen schiete, om alzo door het een met het ander, te weeten de Print en het Boek, een vol maakte overeenkomst uit te werken, gelyk de ziel met het ligchaam heeft, het Boek voor 't ligchaam en de Print voor de ziel gerekend zynde, die het ligchaam doet beweegen: en gelyk de rug des Boek de oorsprong van print en bladeren is, zo neem ik ook het zelve voor het steunsel myner stellling. Van het licht en daging der voorwerpen.

Waarom ik de voorwerpen ligt of zwaar aldus schik, is om dat ik oordeel het tegendeel onvoegelyk en minder gegrond te zyn; gelyk de welstand daar van in de Tytelplaat van myn uitgegeeven Tekenboek, die naar deze regel aldus opgesteld is, kan gezien worden.

En om hier van een nader bewys voor en tegen te geeven, zo let eens op deze twee voorbeelden, hier nevens gesteld, welke mijne gedachten naauwkeurig en genoegsaam zullen doen verstaan.

EERSTE VOORBEELD.

Ik stel aan de rechter zyde des Stuks een schoon portaal of ingang, van Hof of Tempel, aan wederzyde met vleugels of borstweeringen, en op dezelve eenige Menschen over een baluister leunende, loopende alles na het oogpunt, dat in het midden des Stuks is. Voor den ingang van 't portaal zoude een Vorst, Vorstin of *Vestaalsche* Non staan; en voor

haar, aan de trap, een Man of Vrouw, op de kniën leggende, waar aan de gemelde Vorst of *Veſtaalſche* Non een ſtaf of rol papier zoude toereiken of behandigen. De *Faam*, van boven het portaal, zou na de linkerzyde blaazen; en op de tweede grond, mede ter linkerzyde, half uit het Stuk, zouden eenige als verſchrikt de vlucht neemen. Aan die zelve zijde zou men het verſchiet tot aan het oogpunt open zien als een galdery. Het Stuk, links gedaagd, en alzo luchtig opgeſteld en overgedrukt, zou de eerſte voor zyn, en de overdruk het tegendeel: alle beide op een vierde van een blad.

TWEDE VOORBEELD.

In een Landſchap.

Ter rechterzyde zal een Tombe zyn, heel maſſief, en op Sfinxen gedraagen, aan wederzijde met andere Pronkſteenen, als Pedeſtallen met Vaazen, de voorſte meer als half uit het Stuk, alles naar het oogpunt wykende, gelijk in het voorgaande; achter dezelve digt met Cypreſſe en andere boomen geſtopt tot aan het oogpunt, en verder het verſchiet. Van de linkerzijde, op de twede grond, zou men eenige Menſchen zien aankomen, als een Prieſter, Jongens met Offergereedſchap, als mede de Byldrager en de Offerbeeſten, niet geheel maar iets of wat. Voor de Tombe, op de plint, zou een klein Autaartje ſtaan. Voor aan twee à drie *Harpyen*, die de vlucht neemen. *Cupido*, van de Tombe afvliegende, zou haar met de pyl op de boog najaagen, als haar van daar willende verdryven. Drukt dit dan mede, gelyk het ander, over; en beſchouwt dan de welſtand van beiden.

Tegenwerping.

Schoon deze verhandeling door de reden, en uit wiſſe gronden, opgehaald is, geloof ik echter dat'er veele zijn, die dit voor een onnoodige opſtelling, als te verre gezocht, zullen achten; denkende, dat men een zaak, die zo veel honderden jaaren onbepaald en vry geweeſt is, tegenwoordig wil verbeteren, en voor een wet doen doorgaan: dewijl de Boeken in zich zelf, zonder die aanmerkingen, in de voorbeelden bygevoegd, even deugdſaam, niet minder aan den man komen, en wel betaald worden. Ten anderen, zo 't een fraay Boek is, of 'er een Print voor is of niet, als 'er maar een Opſchrift is van den inhoud, dat 's genoeg; en zo d'er een is, al was het noch zo ſlegt, als het maar te kennen geeft waar van het handelt. Doch ik vraag hen, als men in een zaak met even geringe moeite een grooten welſtand kan brengen, en dezelve verbeteren, of het niet pryswaardiger en meerder

is,

is, dan de oude en gemeene ſlender te volgen, voornaamentlyk als men het met wiſſe regelen kan goed maaken, en 't ander daar door te niet doen? Waarom is dit voor dezen dan van anderen niet beſchreeven, als het zulk een vaſte ſtelling is? zullen zy mogelyk zeggen. Waar op ik antwoord, dat het onmogelyk is, ſchoon de menſchen veel zyn in de waereld, dat alles door hen zoude gevonden zyn 't geen noch te vinden is: want de verandering der gedachten van weetgierige menſchen, in nieuwe en byzondere dingen te onderzoeken, is oneindig.

Het is wel waar, dat, zo 't een ſlegt Boek is, de Tytelprint het zelve niet goed maaken zal: maar het ſpreekwoord word hier beveſtigd, dat een zaak, ſchoon voorgedaan, half verkogt is: en by gevolg dient de welſtand, in alle dingen, naauwkeurig waargenomen te worden. Opgeloſt.

Van het verbeelden der Droomen, Herſſenſpookſelen, vreemde Gedachten, en verdichte Geſchiedenißen in tyd van ontlaſting, verluſtiging of overige uuren.

Wie kan miſprijzen, dat een yverzuchtig Konſtenaar zich zomtijdts verluſtigt met vreemde gedachten en invallen op het papier te ſtellen, ja zelfs die te ſchilderen? wel te verſtaan voor zich zelven. Ik oordeel zulks een loffelyke zaak, en klaar blykteken van een grooten geeſt te zyn; daar en boven een recht middel om door bekwaamheid in de konſt van 't Ordineeren boven anderen uit te munten. Onwederſpreekelyk is het, dat de geenen, welke hunne tydkorting vinden in dingen die de konſt aangaan, een dubbeld voordeel daar van trekken; want zy oeffenen hun verſtand met woeker, ten opzichte van de allerzwaarſte uitbeeldingen die ons konnen voorkomen, en door ons vernuft begreepen worden. Men overweege, ten aanzien van het volk, eens, hoe nut zulk een Schilder kan zyn; vermits het meeſtendeel der menſchen een byzondere neiging en verlangen hebben om nieuwigheden en zeldzaame voorvallen te beſchouwen. Men ziet zulks klaar genoeg aan de Bly- en Treur-, Operaas en diergelyke Schouwſpeelen, dat, waar de ongemeenſte dingen vertoond worden, de meeſte toeloop is. En hoewel iemand mogt denken, dat ik my in mijne redenen vergreep, en liever wilde ſtaande houden dat zodanige Schilders in tegendeel weinig geacht behoorden te worden, en beter elders hunne tydkorting mogten willen zoeken dan in zulke dingen; zo wilde ik wel eens weeten, waar in, en in welke ſtoffe, zy zulks zouden doen: in kroegpraatjes te hooren, onnutte boeken te leezen, langs ſtraat te wandelen, of dwaas Nutheid in verdichte dingen te verbeelden.

Wederlegging der geenen, die deze stelling betwisten.

bejag van allerhande tydverdryf? al het welk meer na tydverkwisting gelykt, dan om zich bekwaam te maaken tot voortzetting van zyne oeffening, en om ryke vindingen te bekomen.

Voorbeelden in groote Meesters.

Het is niet onbekend, dat *Raphaël*, *Michiel Angelo*, en meer andere beroemde Schilders zich somtydts met diergelyke vreemde gedagten hebben verlustigd; waar uit ik besluit, dat deze groote lichten in de konst zulks voor geen schande gehouden hebben. Daar en tegen valt het wel te denken, wat uitslag van zaaken die geenen hebben te wachten, welke, de konst aan een kant gesteld hebbende, zich gaan dronken drinken, en met andere zaaken bemoeijen, als of het schilderen hen ter waereld niet meer aan ging. Men kan de waarheid van dit spreekwoord niet ontkennen, naamentlyk, dat wy geen twee meesters te gelyk konnen opvolgen en gehoorzaamen. Het is immers zeker, dat, zo iemand een tamelyk zwaare studie heeft, die hy gezind is door te zetten en zich daar in te oeffenen: dat, zeg ik, wanneer hy een twede daar by wil neemen tot tydkorting of ontlasting, en deze zwaarder, of van een heel andere natuur als de eerste is, hy de zwakste zyner oeffeningen zal moeten verliezen, ja geheel achterlaaten. Het is dan van groot belang, zich te gewennen aan dingen die onze zinnen niet overweldigen, en het geheugen niet te veel aankleeven; wel verstaande in dien gevalle, wanneer wy iets doen om onze geesten te ontlasten, en buiten onze studie te verlustigen.

Waarschouwing aan jonge Konstenaars.

Dierhalven zeg ik, dat een jong Schilder, die zich in zyne overige uuren bekwaam zoekt te maaken tot het uitvinden van fraaije Ordinantien, zich voor al moet wachten van zich dronken te drinken; straatgeschiedenissen aan te hooren; na nieuwe tydingen te verneemen; beuzelachtige en geringe boeken te leezen, als Kluchten, gemeene Romans, en voornaamentlyk moorden, wreede voorvallen, toveryen en diergelyke, als mede de gronden der Muziek te leeren.

Kwaade gevolgen van zommige uitspanningen.

Want wat spruit niet al uit den Wyn? Hy bedwelmt de zinnen door de dampen. Welk een geweld doen de nieuwe Tydingen niet door het verhaalen van rampen en ongelukken op onze gemoederen? Is het niet een geduurige ontroering, die ons dikwils onbekwaam maakt om te konnen bedaaren, en ons tot rust te begeeven? Niet minder schadelyk is het leezen van wreede Geschiedenissen, Moorderyen, enz., welke somtydts in het diepste van ons hert indringen, en ons van de studie afrukken, ja daar toe geheel onnut maaken; die ook de nieuwsgierigheid, in plaats van dezelve te verzadigen, meer en meer kittelen en vermeerderen, ja zodanig, dat, wanneer men iets zedigs zoude willen voortbrengen, het zelve naauwelyks een plaats in onze gedachten kan

kan vinden die niet met geweld door de verwarring ingenomen is. De gronden der Muziek, of die van eenige andere groote Konst of Weetenschappen, hebben te veel kracht op onze zinnen: men moet noodzaakelyk een van beide verlaaten, dewyl 'er geen twee groote maſten op een ſchip konnen zyn.

Dierhalven zal ik drie à vier Verbeeldingen, elk van een byzonderen aart en natuur, tot klaarder aanwyzinge myner meening, en tot aanleiding om eigene en vreemde gedachten in onzen overigen tyd, zeer dienſtig om zich by zich zelven in 't Ordineeren te oeffenen, uit te vinden, hier achter laaten volgen.

Redenen waarom braave Meeſters weinig barbaarſche en Indiaanſche Geſchiedeniſſen verbeelden.

Doch voor af zullen wy noch eerſt eens onderzoeken, waarom 'er geene Schilders gevonden worden, die zich bemoeijen met vreemde of Barbaarſche Geſchiedeniſſen uit te beelden, gelyk Indiaanſche, Japanſche of Chineeſche. De reden hier van komt my aldus voor, dat 'er geen Autheurs zyn die iets daar van beſchreeven hebben 't geen te ſchilderen waardig is; verſchaffende die Natien geene andere dingen als wreedheden, moorden, tirannyen, en diergelyke ſchrikkelyke en onaangename vertooningen, welke de aanſchouwers meer tot verdriet en onluſt, dan tot vermaak, zouden verſtrekken: behalven dat de zeldzaamheid en wanſchikkelykheid hunner drachten, zeden en wezens, zeer ſtrydig zyn met het ſchoon en fraay Antiek. Het is zeker, dat in een Vertooning, of Geſchiedenis, de zaak met behoorlyke en krachtige hertstogten uit te drukken, het voornaamſte is waar op een Schilder doelt, op dat men klaarlyk moge bevatten wat hy wil zeggen, omalzo de nieuwsgierige toehoorders in het gehoor te voldoen. Doch het zou niet meer zyn dan of men 't uit een boek had geleezen, wanneer de bevalligheid der perzonaadjen daar niet mede vergezelſchapt was; waar over zich de aanſchouwers een tyd lang, zonder verdriet, mogten vergenoegen. Wat is'er, dat den toeziender van een ſchoone Comedie meer tegen de borſt ſtoot, dan ſlegte, ongemanierde en kwalyk gekleede Acteurs; of dat men deftige Toneelſtukken ſpeelt op een ſlegt en veracht Tooneel? Is een ſchoone ſtem aangenaam voor het gehoor; hoe veel meer verrukt dezelve wanneer de oogen mogen aanſchouwen datze uit een ſchoone vrouwemond voortkomt? De ſchoonheid verwekt liefde; maar de mismaaktheid en ongeſchiktheid, afkeer. Het is dan niet vreemd, zeg ik, dat zich niemand wil vergaapen aan zodanige ſoort van Afbeeldingen; wel denkende, gelyk niet onwaarſchynlyk is, dat zy niet veel aftrek zouden hebben: om dat de Europiaanen aan het ſchoon te veel gewent zyn, dan zich door zulke ſchimmen en ſpookſelen te laten verluſtigen. Maar niettegenſtaande het gezegde, 't welk de Beelden en Ge-

Wat in Indiaanſche Verbeeldingen

pryſſelyk en verkiezelyk is.

Geſchiedeniſſen betreft, oordeel ik het niet onaangenaam, zulke en diergelyke Landſchappen ſomtydts te verbeelden voor een vernuftig Landſchapſchilder; vermits de vreemdigheden, welke ten opzichte van de gronden, boomen, en gebouwen daar in gevonden worden, aan het meeſtendeel der aanſchouwers behaagelyk zyn, voornaamentlyk aan die geenen welke daar wat van gehoord of geleezen hebben. En waarlyk, deze verandering van gezichten is gantſch niet ſtrydig met de natuur, noch met de konſt, gelyk de menſchen en hunne zeden daar zyn, welke hunne rechte geſtalte en volmaaktheid, die zy van *God* en de natuur hebben verkreegen, verkrachten en te niet doen, door hunne onkunde in de welſtand en zedigheid.

Tegenwerping tegens de voorige ſtelling,

en wederlegging derzelve.

Maar iemand zoude my mogen tegenwerpen, dat het onmogelyk is het een zonder het ander te doen; en dat, by gevolg, als zodanige Landſchappen volmaakt zouden zyn, dezelve noodzaakelyk met beelden van die Landaart moeſten geſtoffeerd weezen. Ik antwoord: het is waar; maar vermits het ſtoffeeren in een Landſchap het minſte is daar men op ziet, zo is het, myns oordeels, niet onaangenaam, dat men hier of daar eenige van die ſchepſels laat zien, tot aanwyzing van den Landaart. Een verſtandig Meeſter kan zulks ſchikken daar hy het bekwaamſt ten dienſte van het geheel oordeelt, en zodanig dat de oogen der aanſchouwers daar door niet geſtoord worden: en vermits die Geweſten by de Europiaanen ten vollen bekend zyn, kan hy die daar in voegen, onder dezelve vermengende Reizigers van andere Natien en Geweſten, als Perſiaanen, Romeinen, Grieken, en diergelyke, welke het alles konnen goed maaken en vercieren, zo als men voegt de Blanken in Moorenland en Mooren in Griekenland.

Twede tegenwerping.

Oplosſing der zelve.

Nu kan men noch een tegenwerping maaken wegens het uitvoeren van zodanige Stukken, naamentlyk dat men die zo fraay noch zo natuurlyk niet zoude konnen ſchilderen als men wel andere doet, waar in men het leeven kan gebruiken zo dikmaals als men wil. Ik beken, dat zulks al een groote ſchyn van reden heeft: maar de boeken, welke daar van ſchryven, zyn zo menigvuldig en zo naauwkeurig, dat men genoegſaam daar van onderrigt kan werden voor iemand die kloek van verſtand is. Het temperament der lucht, de vruchtbaarheid der gronden, de geſtaltens der boomen, nevens andere gewaſſen, mitsgaders natuur en koleuren zijn duidelyk genoeg verklaard; en of het groen een weinig lichter of donkerder, of de gronden een weinig geelder of roſſer zyn, wie zal dat beriſpen als het met de regels van de konſt wel overeen komt? Wat my aangaat, ik zou niet ſchroomen zodanig een Stuk te ſchilderen, en wenſchte wel dat ik het gedaan hadde met zulk een oogmerk als ik

nu

nu zoude doen: te meer om dat het geen Schilder betaamt te laaten 't geen in zyn vermogen is, waar mede hy zynen lof kan vermeerderen. Men laat somtydts na een zaak te doen, niet zo zeer om dat het ons niet in gedachten komt; want alles schynt ondoenlyk dat men niet onderzoekt noch onderzoeken wil. Wat vermag het penceel van een vernuftig Meester niet als hy het maar wil onderneemen? Nochtaans vind men 'er veele, welke met den Ezel nooit uit hunne tred gaan; gelyk ik'er voor dezen een ontmoet heb, die, nevens my, by mynen Vader een tyd lang geleerd had, welke, wanneer ik hem eens vraagde waarom hy somtydts niet wat anders schilderde als uit de Bybel, my ten antwoord gaf: wat zou ik veel zoeken na hiſtorien? hier heb ik 'er meêr als ik myn leeven zal maaken. Doch het was geen wonder; want hy schilderde wel tienmaal een en het zelve, als hy maar behagen daar in had.

Volgen nu eenige Verbeeldingen, gelyk wy hier vooren beloofd hebben.

Knaaginge der Conſcientie door een Spook veroorzaakt.

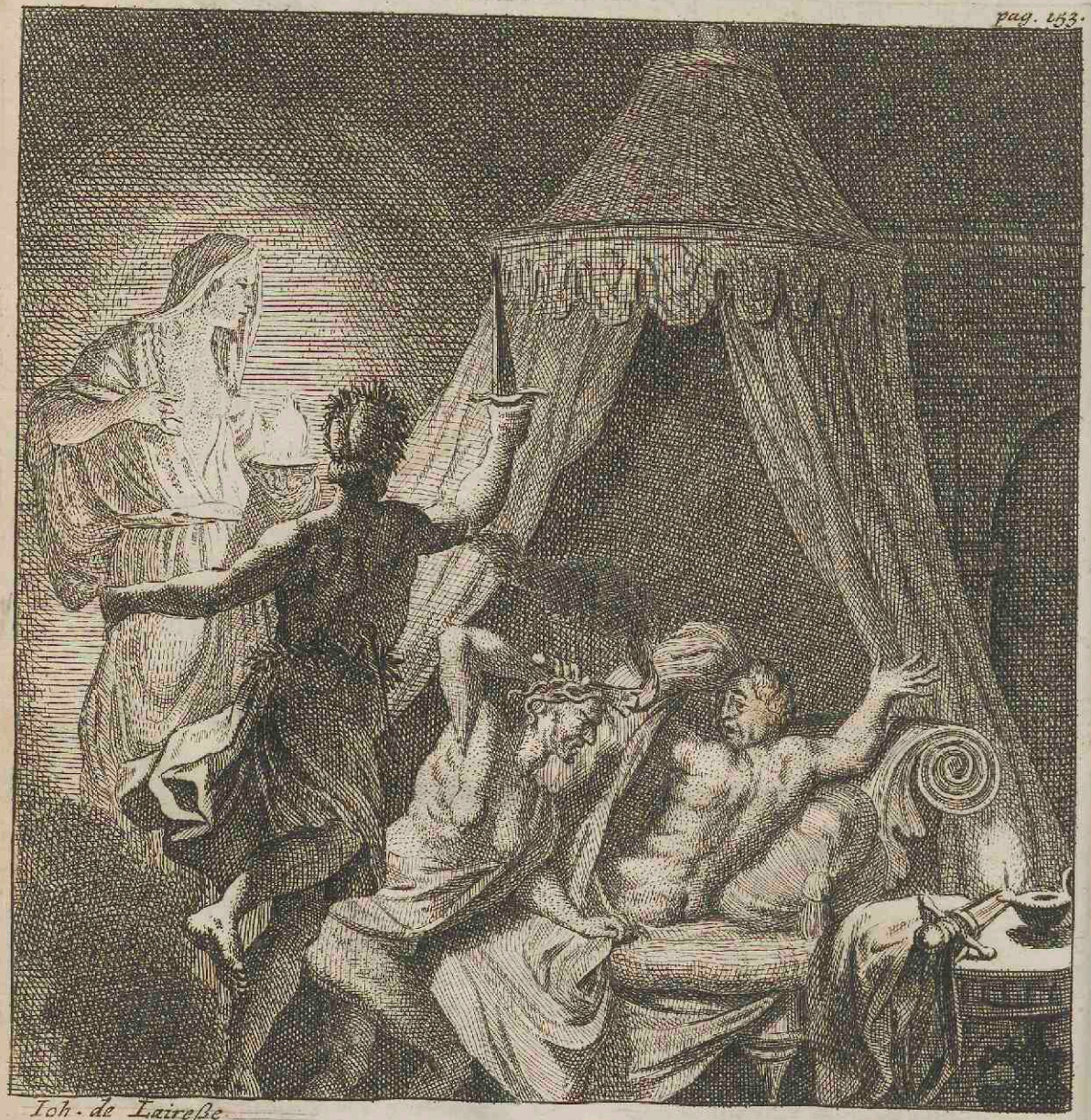
Tafereel.

ALs *Sextus Tarquinius Lucretia* had verkracht, lag hy op zyne koets te ruſten, wanneer de rampzalige, die haar zelve met een pook had omgebragt, om haare gehoonde kuisheid te wreeken, voor zyn bed verſcheen, en haaren boezem, met bloed beſpat, vertoonde: welk gezicht hem zodanig ontroerde en verſchrikte, dat hy zich van angſt niet wiſt te bergen.

Aanmerkinge des Schryvers over het zelve.

Deze, die haar geleid met een pook in de hand, gehuld en omgord met cypreſſetakken, verbeeld de Wanhoop of Redeloosheid, zo als de gebroke paſſer, die in de gordel ſteekt, genoegſaam aanwyſt.

Nu zoude iemand mogen vraagen, om dat zy de wond ontbloot, of haar daarom de pook niet toekomt? Waar op ik antwoord van ja, alzo zy de daad uitvoerde door hulp van deze die haar aanhitſte. 't Is wel waar, dat'er, gelyk wy op zyne plaats, in 't ſtuk van *Meleager*, zullen bewyzen, geen byhulp van nooden is, als het misdryf door eigene handen geſchied; maar dit is een heel andere zaak: want *Meleager* was daar noch ſtervende, en de wraak noch niet volvoerd; maar hier is 't al gedaan, alzo zy haare wond aanwyſt. By gevolg is de krachtigſte beweeginge der wanhoop al voorby. Derhalven doet zy hem, door deze, de bebloede pook vertoonen. Ja het gantſche Beeld zou overtollig zyn, 't en ware zy daar niet mede zeggen wilde: met dit ſtaal is het geſchied; gelyk de reden zulks mede brengt. Want als zy in een wanhoopende

Joh. de Laireße

actie was met de pook in de vuist, zou d'andere onkenbaar, en by gevolg overtollig zyn. Ten anderen zou het gantsch oneigen weezen, dat zy zich voor zyn bed de pook in den boezem stak; vermits'er geen geest voor iemand kan verschynen voor dat die uit het ligchaam verhuisd is. Dienvolgens vertoont zy zich voor dezen booswigt, als oorzaak van haare rampzalige dood, om hem tot een gevoelige deernis en knaaging te brengen. Dit is de reden, waarom de Wanhoop als zegenpraalende alhier verbeeld werd, gelyk of zy wilde zeggen: *hæc invicta manet.*

De Megera aan het bed, hem slaande met een smookende piktoorts, en gehuld met slangen, betekent niet alleen de wroeging of knaaging, maar alle andere innerlyke plaagen, hertzeer, razerny, kwelling, vrees, schrik, ongerustheid, enz.

Wat aangaat het lampje op de tafel, in een Vorstelyke kamer, zal zommigen mogelyk wat mizer voorkomen: doch ik oordeel, dat het zelve licht daar veel goed aan het voorste Beeld doet; maakende 't geen op de tafel is, mede kennelyk, zonder het ander licht hinderlyk te zyn; doende noch te meer deugd om dat het een lamp is, en, zo het schynt, lang ongesnooten heeft gebrand, geevende dan gemeenlyk een somber en ros licht: en het ander verbeeld ik als zwavellicht, brandende wit en blaauwachtig.

Wat belangt de Ordinantie in zulk een kleen begrip, anderen zouden een ruimte, driemaal zo groot, met deze vier Beelden beslaan: ja zy zouden een opgepronkte zaal vertoonen met schilderyen, basreleeves, tafels, geridons, enz. daar by noch een twede deurzicht, een Italiaansche vloer met *compartementen*, en diergelyke dingen meêr.

Verbeelding van Ydelheid, op de spreuk, *het Menschen leeven is een Droom.*

Twede Tafeltael.

Alexander, op zijn rustbed leggende te sluimeren, verscheenen hem deze voorby gaande Schimmen.

Eerstelyk de Tyd, gaande vooruit met zijne zandloper: ten tweden, de Heerschzucht, met een fakkel in de hand: ten derden, de Dapperheid, gevolgd van Asia, Africa en America, welke achter hem geboeid gaan. Daar op komt Rykdom en Wellust; en verder Eer en Glorie: Eer met een piramide, en Glorie met een hemelsfeer. De allerachterste was een naakt Man, zeer bedroefd na d'aarde ziende, houdende beide de handen onder zyne okfels; welke voorby het bed gaande, den Vorst aldus aansprak: O *Alexander*, beschouwt my eens: herdenk, wat ik geweest heb;

heb; en zie, wat ik tegenwoordig ben. Ik heb de geheele waereld onder myne heerschappy en geweld gehad. Door myne dapperheid ben ik tot den hoogsten top van eer en glorie gesteigerd geweest; hebbende rykdom en wellust bezeeten; en nu ben ik naakt, voorby gaande als een schim: *Sic transit Gloria mundi.*

Deze staatsie verbeeld ik in een zaal, zeer prachtig gestoffeerd, stellende hen te samen al zweevende een voet van de aarde af, gaande op een dunne waassem als over de vloer, dwars door het Stuk na de linker zyde twee a drie trappen af, en zo linksom, ter linker zyde van het oogpunt, een achterdeur uit, alwaar zy verdwynen. Het ledekant staat een weinig verheeven, achterwaarts, in het midden des Stuks. Deze Schimmen zyn dommelachtig, zonder eenige scherpigheden. Ter linker zyde, voor aan, stel ik op een pedestal het Beeld van een zittenden *Alexander* met den blixem in de hand, een waereldkloot op de schoot, en een arend aan zyn zyde. Achter het zelve, tegens het pedestal, staan twee Schildwachten, spreekende met elkanderen mond aan mond. Deze weeten niets van 't geen 'er omgaat.

Men moet niet denken, om dat ik de drie deelen des waerelds gebocid doe gaan, dat *Alexander* door zyne oorlogsdaaden, gelyk veele voorgeeven, dezelve hem onderdanig heeft gemaakt: dat is de meening niet. Want, volgens het getuigenisse van eenige Schryvers, heeft hy Asia alleen noch niet verwonnen: doch dat zyne opgeblaazene hoogmoed hem zulks heeft doen hoopen, is niet onwaarschynlyk, vermits hy zich niet ontzien heeft zich als een tweden *Jupiter Ammon* te doen aanbidden, gelyk hy zelve met deze woorden te kennen geeft: *Alterius Jovis altera tela.* Aanmerkinge over het zelve.

Ik twyffel niet, of deze gedachten, op zulk een schimachtige manier wel uitgevoerd wordende, zouden zeldsaam voorkomen. Doch ik geef het niet voor een waare geschiedenis, die *Alexander* zoude gebeurd zyn, maar voor eigene vindinge.

Ik heb gezegt, dat ik die Schimmen als op een waassem wilde doen gaan; daar mede verstaande een dunne damp, om hun tot grond te dienen, een heel flaauwe slagschaduwe over dezelve grond slaande: welke damp en slagschaduwe my geen ander voordeel toebrengt, dan om een bovenatuurlykheid uit te drukken, en een onderscheid te maaken tusschen menschen en gewaande menschen. Ik heb van *Jordaans* een diergelyke gedachte geschilderd gezien, alwaar een Man lag en droomde; en voor zyn bed stond een naakte Vrouw, welke zich niet anders vertoonde dan als een vrouw die by hem te bed wilde, t'en ware hy daar niet eenige wolken by gemaakt hadde, even of zy in een deur van wolken stond. Dit deed my gelooven, dat het een

Spook was geweeſt: maar het gaf ter waereld geen naare indruk genoeg, om dat het Spook, docht my, te veel gemeenſchap met de reſt had. De Vrouw was vlak van achteren verbeeld, en uittermaten ſchoon gekoloreerd: hebbende ik, en meer anderen, het zelve beeld nergens anders voor aangezien, dan een Modél alwaar de reſt tot vullinge van de doek bygelapt was. Maar keeren wy weder tot ons Tafereel.

Myne gedachte is niet, *Alexander* naakt op het bed te verbeelden, maar in zyn vorſtelyk gewaad: anders zoude de deur niet open ſtaan. En aan het kamerlicht ben ik niet gebonden, ter oorzaak van de Spooken. Derhalven heb ik tweederley oogmerk ten dien opzichte: het eerſte is, het licht zo ſchoon te houden als van een zonneſchyn: doch het twede oordeel ik dat veel beter en naarder zoude ſtaan, wanneer het licht wat ſomber gehouden wierd, om de twyffelachtigheid natuurlyk uit te drukken, te meer om dat het een *Vanitas*, of ydelheid van 's menſchen leeven betekent.

Belagchelyke Fabel.

DE Verdichters der Fabelen verhaalen, dat in het begin van de ſchepping der waereld tuſſchen *Apollo* en *Diana*, beide noch jong weezende, een verſchil ontſtond; te weeten, wie de ſchoonſte Dieren zoude voortbrengen om de waereld mede te verryken. *Jupiter*, als opperſte Hemelvoogd, ſtond zulks, uit tydverdryf, toe, en gaf hun daar benevens het vermogen. Als zy malkanderen nu lang genoeg geſard en uitgedaagd hadden, wierd de affpraak gemaakt, dat *Apollo*, in de tegenwoordigheid van alle de Goden, zyne proef het eerſte zoude doen. *Apollo* bragt, tot verwondering van ieder, een grooten Leeuw te voorſchyn. *Diana*, daar over zeer gevoelig, ziende alle de Goden aandachtig in het beſchouwen van zulk een vreemd ſchepſel, en zich zelve niet vertrouwende een diergelyk daar tegen te konnen voortbrengen, deed een Kat hervoor komen, een dier, voorwaar, niet ongelyk den Leeuw, maar veel minder in krachten en geſtalte, gelyk de *Maan* ook minder is als de *Zon*. Ondertuſſchen, terwyl de Goden daarover begonden te lagchen, wierd *Apollo* zeer gevoelig dat *Diana* zo vermeeten was, dat zy zich met hem wilde gelyk ſtellen, of zich tegens hem aankanten, en ſchiep aanſtondts een Muis, om te toonen, ſchimpsgewyze, dat de Kat niet by den Leeuw te vergelyken is. Derhalven ſpande *Diana* alle haare kracht, vermogen, en ſchranderheid te werk, om een Aap te doen voortkomen. Dit dier mede, gelyk de anderen,

zeer

zeer belagchelyk wordende gevonden, en haare poginge by de Goden vruchteloos geacht, was zy daar door zodanig geraakt, dat zy tuſſchen den Leeuw en den Aap een eeuwigen haat vaſt ſtelde, gelyk tuſſchen de Kat en de Muis.

Tafereel dezer Fabel.

Derde Tafereel.

Apollo ſtaat een weinig ter linkerzyde van het zichtpunt, als een Aankomeling van omtrent veertien jaaren, den ſcepter in de rechter vuiſt op de heup zettende. Hy ſtaat ſtyf en trots op zyn eene been, wreed van opzicht. Aan zyne rechterzyde, een weinig van hem af, zit een groote Leeuw. Tegen over *Apollo*, een luttel herwaarts, ſtaat *Diana*, mede zo jong, een pyl in de rechter hand om hoog houdende, ſchynende een Aap uit d'aarde op te roepen, welke voor haar op den grond tot het halve lyf komt opſchieten, ziende al grinnekende om na een Muis, die voor de Kat, ter zyde van *Diana* ſtaande, tuſſchen de beenen van *Apollo* ſchynt weg te kruipen.

Alle de Goden en Godinnen des Hemels beſchouwen met vermaak deze ruuwe en vreemde ſchepping. *Jupiter* alleen met *Juno* zitten op een laage wolk in het midden. Een weinig voorby *Apollo* en *Diana* ziet men *Mercurius* en *Aurora*; en ter rechterzyde, vooraan, *Mars* en *Bachchus*, leggende de eerſte op een ſteen. *Venus* legt, vergezelſchapt van *Cupido*, op het gras. Naaſt deze, een weinig verder, zit *Rhea* met *Ceres*; welke laatſte in der eerſte ſchoot ruſtende, al lagchende op den Aap wyſt. Tuſſchen deze twee en de wolken, daar *Jupiter* en *Juno* op zitten, ziet men *Saturnus*. Ter linker zyde, voor aan, zit *Pallas* met *Eſculapius*; en aan wederzyde ſtaan *Iris* en *Ganimedes*. Achter *Apollo* komt *Momus* herwaarts over bukken, hebbende zyne marot of zottebol in de linker hand overeind, daar hy al gaande op ſteunt, terwyl hy, rechtsom kykende, ſchimpsgewyze lacht, dat men alle zyne tanden ziet. Zyne eene hand houd hy vlak open, den duim aan de tip van zyne neus zettende.

De geheele vergadering der Goden ziet vrolyk en blygeeſtig, uitgezonderd *Apollo*.

Tafereel, Zinnebeeldsgewys, van de Onbedagtheid.

Vierde en laatſte Tafereel.

Ziet hier een naakten Jongeling, van alle zyne goederen beroofd, die hy onnuttelyk verkwiſt heeft, voor dezen vervaarlyke Afgod verſchynen, wordende door de Wanhoop of Mismoedigheid geſlagen. Die

wreede Oude, welke daar by ſtaat met een zwart kleed aan, zyn hair en baard aan tuiten gevlochten, gelykt niet kwalyk een Tovenaar, wyzende dezen Jongeling op een kuſſen, 't geen ter aarde voor den autaar legt, alwaar eenige doornetakken onder uit ſteeken; willende hem echter, zo het ſchynt, dwingen daar op te knielen. Het is de Natuur, die daar bezyden, op de twede grond, op een miſthoop machteloos legt, ſlaande haare oogen, vol traanen, zeer beweeglyk op *Ceres* en *Bachchus*, welke verachtelyk van haar gaande, haar hunne hulp ontzeggen. De behoeftigheid alleen blyft by haar op de hurken zitten, hebbende niets by haar als een gebroke bocaal en eenige kruipende ongediertens. Het gebouw ſchynt een vervallen en gebroken paleis te weezen. Ziet hoe naar is het doorzicht achter den Afgod; en dat ſchoone huis op de derde grond in tegendeel zo helder, ten deele door de zon beſtraald, en ten deele door de lommer van die aangename boomen beſchaduwd. My dunkt, dat'er twee Sfinxen op de borſtweering, bezyden het portaal, ſtaan, van witte marmerſteen. In den ingang, op de trap, vertoont zich de Overdaad, ſtrooijende geld met volle handen uit den hoorn van Amalthéa. De Baldaadigheid ſpeelt op een rinkelbom; en eenige Satyrs danſſen met een deel ontuchtige vrouwen. Een weinig verder, onder de boomen, zitten zommige van het zelve gezelſchap, elkander vermaakende met vreeten en zuipen, leggende langs de grond, by een fontein, als beeſten. Den Afgod, hier vooren gemeld, is als een Chimeer van veele oneigene leden aan malkanderen gevoegd; het hoofd als een kikvorſch, het bovenlyf als een vrouw, de armen gelyk vlerken, de handen als leeuwepooten, met welker eene hy een zwaare geldbeurs optilt, en met de andere op een Harpy leunt: de beenen en voeten zyn als die der Satyrs; op zyn hoofd heeft hy een krans van hulſtbladeren. De Jongeling treed op een afgebroken ſteen, waar in men een klein autaartje, of ten minſten een ſtuk daar van, uitgehouwen ziet. Het Geluk, of de Fortuin, vliegt van hem weg na vooren toe; terwyl de Nyd, achter den Afgod, in haare vuiſt lacht. *Nefarium vitæ & fortunæ diſpendium.*

Nood-

Noodzaakelyke Waarneemingen in het beſchilderen der Zaalen, Gaanderyen, en andere plaatſen, alwaar men gezint is een Geſchiedenis in verſcheidene Stukken te vervolgen.

Een-en-twintigste Hoofdstuk.

Dat de waarſchynlykheid in de verbeeldingen voor al moet waargenomen worden.

WY hebben verſcheidene maalen beweezen, dat de waarſchynlykheid eene der voornaamſte zaaken is, welke een verſtandig Meeſter dient en betracht in zyne verbeeldingen waar te neemen, zonder van dezelve in het minſte, onder wat voorwendſel het zoude mogen wezen, af te wyken, 't zy in welke verkiezinge, Beelden, Landſchappen, Architectuur, enz. betreffende, hy ook mogt voor hebben zyne meeſte oeffening en vlyt te beſteeden; denkende, gelyk het ſpreekwoord ons gemeenlyk leert, dat de waarheid, ſchoon bewimpeld, eindelyk helder voor den dag komt.

Regelen, om dezelve te bekomen, aangewezen.

Om deze waarſchynlykheid, buiten andere noodzaakelykheden die wy reedts op hunne plaats hebben verhandeld, te bekomen, is het niet ongerymd, dat de voornaamſte Perſonaadjen hunne eigene en kennelyke geſtaltens, wezens en koleuren, van het begin tot het einde des werks, behouden.

Door de geſtaltens, moet men verſtaan de ligchaamelyke proportie.

De wezens zyn de kennelyke trekken des aangezichts, welke, na de maaten der menſchelyke jaaren, van tyd tot tyd veranderen; zynde eerſtelyk jong; ten tweden, volwaſſen; ten derden, bedaard; en eindelyk, oud.

Door de koleuren verſtaan wy de *Coloriet*, blank, bloozend, bleek of bruin; daar benevens lang of kort, donker, ros, blond of zwart hair; lange of gekroeſde baard; in 't kort, dat zulk een, in alle de achtereenvolgende Tafereelen verbeeld, zonder onderſcheid voor den zelven gekend werd: desgelyks de Vrouwen en Dienſtboden die aldaar vereiſcht worden; voornaamentlyk een Moor en Moorin, welke, zo zy om de ſtaatſie deel in de eerſte verbeelding hebben, haare rang tot in de laatſte moeten behouden, om reden dat zy, ſlaaven zynde, zelden verwiſſeld worden; maakende alzo door hunne tegenwoordigheid de perſoonen, waar onder zy behooren, des te kennelyker, te meer wanneer zy verſcheidene maalen by of met dezelve gezien zyn.

Dat

Aanmerking over de Zwarten.

Dat wy hier van Mooren en Moorinnen gewag maaken, is niet oneigen; vermits 'er geene volkeren van vermogen en aanzien zyn, of zy worden in hunne trein, d'een min d'ander meer, gemeenlyk beſpeurd: wordende dezelve van ieder Vorſt of Heer op een byzondere wyze toegeruſt, om, gelyk men tegenwoordig aan de livrey, het wapen of blazoen doet, gekend en onderſcheiden te worden.

Detyd eener Geſchiedenis waar te nemen.

Het is dan hoog noodig, om in deze gelegentheid niet te dwaalen, te weeten hoe veele Olimpiades het geheele werk beloopt, als mede naauwkeurig te onderzoeken de verſcheidenheid der jaaren, in welke de eerſte, tweede, derde en vierde Geſchiedenisſen zouden mogen verloopen zyn, om alzo elken Perzonaadje zynen vaſten ouderdom toe te paſſen, wel te verſtaan buiten toeval; 't geen de natuur der menſchen zodanig verandert, dat zy in korten tyd onkenbaar worden; gelyk de ondervinding ons zulks genoegzaam beveſtigt, dat de geenen, die voor dezen ſchraal en rank van lyf plachten te weezen, naderhand dik en vet geworden zyn; die fluks en gaauw waren, zyn zwak en traag geworden, en ook het tegendeel: alle welke dingen de trekken des aangezichts, waar uit de gelykeniſſe is voortkomende, des niettegenſtaande in hunne volkomenheid doen blyven.

Verandering der Menſchen, door toevallen veroorzaakt.

Hier zoude iemand mogen vraagen, by aldien men deze aanmerking zo ſtipt wilde opvolgen, of de gelykenis daar door niet verminderen zou, en eindelyk met den ouderdom geheel vergaan? Wy antwoorden, ja, voor zo veel de koleur en volheid van vleeſch, doch d'een min d'ander meerder, betreft: maar het weezen, met alle zyne kennelyke trekken, is het geen waar uit de gelykenis voornaamentlyk ſpruit, al is een menſch noch zo oud. Derhalven is het noodig, dat men zulks in de Perzonaadjen, van tyd tot tyd, doe blyken. *Alexander* was noch jong toen hy ten oorlog tegens de Perſſen trok; en wanneer hy zyne overwinningen uitgevoerd had, ſtierf hy in den voornaamſten loop zyner jaaren: *Darius* en *Ceſar* desgelyks, welke, doch onderſcheiden en in jaaren met den eerſten verſchillende, dienen waargenomen te werden. *Chriſtus* in den Tempel tot Jeruzalem, twaalf jaaren oud zynde, leerde de Fariſeen en de Schriftgeleerden; naderhand, volwaſſen, deed hy zyne mirakelen; wierd in 't laatſt beſchuldigd, verweezen en ter dood gebragt, oud zynde in de dertig jaaren.

De l. evensloop in voornaame Perſoonen na te ſpeuren.

Verders ſtaat aan te merken, dat eindelyk het leeven en bedryf dikwils in lange ryen van achtereenvolgende jaaren word uitgewerkt, gelyk *Romulus*, *Julius Ceſar*, *Scipio*, *Alexander*, en meer anderen gedaan hebben; en in de Heilige Schriftuur, *Chriſtus*, *Johan-*

hannes, enz, waar van wy in ons Boek der Tafereelen en Zinnebeelden, 't geen wy metter tyd het licht meenen te doen zien, eenige naauwkeurig hebben beſchreeven.

Wy laaten nu oordeelen, hoe noodzaakelyk in het vervolgen van een Geſchiedenis dit waargenomen dient te worden: niet te vergeeten, dat den *Horizont*, het heele werk door, van ééne hoogte moet zyn, en gelyk met het oog des beſchouwers, zo als wy meermaals op zyne plaats gezegt hebben.

Desgelyks gaat het met alle vaſte voorwerpen, tot de zaak behoorende: by voorbeeld, wanneer het werk vereiſcht, dat een Paleis, of Huis, meer als eens vertoond moet worden, is het noodzakelyk dat het zyne eerſte geſtalte, en ſtaanplaats, blyve behouden; veranderende alleenlyk het gezichtpunt derwaarts, 't zy dat men het van voor of achter, ter regter of linker zyde, van verre of naby, wille doen zien. Dezelve bepaaling zyn de Order en Ornamenten der Architectuur mede onderworpen: want Fronteſpies, Balkon, Portaal, Trap, Leuning, Borſtweering, Pronkbeelden, Venſters, enz, moeten zo wel in de eene als in de andere verbeelding onveranderlyk aangewezen worden: dat niet alleen, maar ook noch van de zelve marmerſteen of het zelve hout: denkende ondertuſſchen, dat alles, 't geen van menſchen handen gemaakt is, door langheid van tyd vervalt en eindelyk vergaat.

Dat de vaſte ligchaamen altyd hunne eigene ſtand en geſtalte moeten behouden.

Met de Binnenvertrekken gaat het eeveneens. Dezelve mogen mede op geen tweederley wyze geſtoffeerd verbeeld worden; maar met Tapyten of Schilderyen, die in deze of geene verkiezinge beſtaan, behangen: van gelyken het Binnenhof met Fonteinen, Pronkbeelden, enz.

Als mede de Vertrekken met eenderley ſtoffagie.

Derhalven kan'er, myns oordeels, geen grooter misſlag in zodanig een gelegentheid begaan werden, dan dat men tot het uitvoeren van zulk een groot Werk verſcheidene Meeſters daar toe gebruikt, welke gemeenlyk zo veel van malkander zyn verſchillende, in manier, handeling en kennis, als dag en nacht; waar door het komt te gebeuren, dat het gevolg van een zaak zodanig verbroken en twyffelachtig werd, dat het kwalyk, zonder tolk of ſchrift, te verſtaan is, wie of wat men daar mede wil vertoonen. Den een volgt het Antiek, en d'ander het Modern: d'een geeft aan zyne Perzonaadjen zekere gelykenis, en d'ander aan dezelve Perſoon in zyne verbeelding een wezen heel verſchillende van dat des eerſten, naar dat het met hunne zinnen en verkiezing overeen komt: zo dat *Virgilius* niet te onregt zegt, *amant alterna Camœnæ.*

Groote misſlag in 't verkiezen van verſcheide Meeſters.

My heugt noch, twee Stukken gezien te hebben naaſt malkander, zynde een vervolg van een waare Geſchiedenis, in beide dewelke een en dezelve Krygsoverſte vertoond was. In het eerſte had hy een harnas

Door een voorbeeld bewezen.

aan, en was blootshoofdts, min of meer Antieksgewyze: in het tweede wierd hy triumfeerende op een ſchild gedraagen, hebbende een leere kolder, als mede kouſſen en ſchoenen aan, een hoed met een pluim op, en een blooten degen in de hand. Wat het wezen aangaat, dat geleek het eerſte alzo min. Ik laat den leezer oordeelen, hoe belagchelyk zulks aan de geenen, die beter weten, moet voorkomen.

Meerder miſſlagen van die natuur zouden wy kunnen aanwyzen; maar oordeelende, dat deze alleen genoeg is voor de geenen, welken zodanige Werken aanbevoolen zyn, om zich voor diergelyke feilen te wachten, willen wy onze zaak vervolgen, en komen tot de gelykeniſſe, welke t'eenemaal in de trekken des aangezichts beſtaat, hoe oud iemand ook moge worden.

Middel om de gelykeniſſen der Perſoonen in een Geſchiedenis uit te vinden.

Om dezelve dan wel te treffen, en de gemelde misgreepen voor te komen, is 'er geen beter middel als dit naarvolgende; namentlyk een ſchoone plyſtertroonie, 't zy van man of vrouw, te neemen, van zodanig een wezen als de zaak vereiſcht, ſtadig, ſtraffelyk, of minzaam. Deze troonie zal men van het begin tot het einde des werks, daar dezelve waarneemingen vertoond moeten werden, van voor of op zy, daar toe gebruiken, en met zodanig een licht als tot het *concept* nodig is, links, regts, van voor en van achter, kaars- of fakkellicht, alles zonder de minſte verandering, dan alleen iets of wat de friſheid en vleezigheid betreffende, welke van tyd tot tyd met de jaaren of ouderdom min of meer vergaat, zo wel in mannen als vrouwen, gelyk wy hier voor nochmaals gezegt hebben.

Wat de beweegingen der hertstogten, door byzondere toevallen veroorzaakt, aangaat, daar van hebben wy in een ander Hoofdſtuk een middel aangetoond, hoe en op wat wyze men zich in zulk een geval, buiten het leeven, zal draagen.

Dewyl wy nu dus veel van het Ordineeren geſproken hebben, zal het, myn 's oordeels, niet ongerymd wezen, dat wy noch twee noodzaakelyke aanmerkingen, zeer dienſtig tot al het voorgaande en het geene wy noch verder zullen komen te verhandelen, hier by voegen; te weeten, een beſchryvinge van den Menſch in den Zomertyd, en een in den Wintertyd, en tot beſluit een klein zinnebeeld.

De Menſch in den Zomertyd

Verbeeldinge van een Menſch in den Zomertyd.

Is geweldig door de hitte geplaagd. Deze verbeelding vertoont ons, dat de hitte, het bloed verdunnende, het zelve gemakkelyk tot in de ui-

uiterſte deelen des ligchaams brengt; 't geen veroorzaakt, dat zyne beweegingen zonder dwang geſchieden. Het hoofd ryſt opwaarts, de ſchouders zakken, de armen en beenen verſpreiden zich, de handen werden geopend en de vingers van een geſcheiden; zulks dat het ſchynt, dat ieder deel des ligchaams zich door dit middel wil ververſſen, geevende overal een vrye doortogt aan de koelte. De mond is meeſten tyd open; de oogleeden ſchynen ligter te zyn, ter oorzaak dat de warmte alle ding vlugger en radder maakt; veroorzaakende daar by een damp, welke tot de herſſenen opgetrokken word, en eindelyk weder op de oogen valt. De hairen, agter de ooren geſtreeken, hangen langs den rug; zo dat alles ontdekt ſchynt te weezen.

Verbeeldinge van een Menſch in den Wintertyd.

Als mede een Menſch in den wintertyd.

OM dit Beeld wel uit te drukken, is het noodig dat men de koude zelve verklaare welke de oorzaak dezer beweegingen is. Eerſtelyk word het bloed, daar de warmte des ligchaams in beſtaat, door de koude, die met het zelve ſtrydig is, en door de pooren van buiten indringt, binnenwaarts gedrongen; zulks dat het inzonderheid uit de kleene leeden, als vingeren en toonen, na zyn middelpunt trekt. Daarom zien wy dat men gewoonlyk, om de uitwendige koude te wederſtaan, het hoofd in de borſt doet zinken; de ſchouders ophaalt; de armen kruiſt, en met kragt tegens het ligchaam ſluit; bergende de handen onder de okſelen, om die voor de koude te bewaaren, ter plaatſe daar dezelve niet ligt kan indringen; de knïen tegens malkanderen geſlooten; de beenen wat geboogen; en het geheele ligchaam gekromd.

Wat de oogen belangt, die zyn byna geſlooten, of als met groote moeite een weinig geopend; de mond ſtyf toe; de bovenlip meeſt door de onderlip begraaven, bedekkende dezelve tot aan de neus, op dat de koude nergens door in het ligchaam dringe; de hoofdhairen hangen agteloos van vooren, gelyk ook over de ſchouderen van agter.

Komen wy nu tot ons voorgenomen Zinnebeeld.

Daar is geen beter middel voor iemand die een zwakke memorie heeft, als dat hy zyn verſtand en voorzichtigheid gebruike in zaaken die hem tegenwoordig zyn; dat is op te ſchryven 't geen hy gaarne daar van zoude willen onthouden, om, wanneer de gelegentheid voorby is, door het nazien zich zulks te erinneren, en in zyne herſſenen weder te doen voorkomen, en dit zo dikmaals tot dat men eindelyk zyn oogmerk bereikt: 't geen niet wel mogelyk is, of men moet drie van zyne zin-

nen voor dien tyd missen, te weeten het gehoor, de zmaak en de reuk; alleen by zich houdende het gezicht en 't gevoel: waar van wy onze gedachten aldus hebben opgesteld.

Zinnebeeld. Hier zien wy een Jongeling, in 't best van zyn leeven, aan een kleine tafel zitten, met een pen of krion in de hand. Tegen over hem zit Memoria, die een overeind staande open Boek voor hem op de tafel houd, waar in de Waarheid verbeeld is. De Tyd, aan zyne eene zyde staande, wyst hem op het beeld van de Waarheid. De Voorzichtigheid, aan zyne andere zyde, bestierd zyne hand. 't Gezicht en 't Gevoel staan by hem aan de tafel. De drie overige Zinnen worden door de Maatigheid, op 't bevél van 't Verstand, naar een ander Vertrek van hem af, geleid. Achter Memoria zien wy het Verstand een deel Kinderen verdryven, die hier aangemerkt worden als ondeugden en ontydige hinderpaalen, welke de Memorie schadelyk zyn. Deze buitenspoorige beletselen, welke gemeenlyk om de menschen zwieren en de beste plaats by hen zoeken in te krygen, hebben ieder hun byzonder kenteeken in de hand; de eerste een rinkelbom, de twede een raket, de derde een schaal met druiven, de vierde een pastey, de vyfde een patrys, en de zesde een zotskap.

Hier uit kan men genoegsaam bemerken, wanneer Verstand ons niet te hulp komt, hoe zwak en onvolmaakt wy zyn; laatende ons gemakkelyk veryoeren tot de verdurvendheid onzer natuure.

OP

OP HET

DERDE BOEK,

Handelende van 't Antiek en 't Modern.

Hier, komt de Schilderheld den Schilder aan te wyzen,
Wat in de Schilderkonſt het ſchoonſt is, en 't geen 't pryzen
Ter naauwer nood verdiend. Hy toond hem ſlegts een Beeld,
Gekleed na d'oude trant, door 't konſtpenceel geteeld;
Zal hy niet zeggen, ſchoon 't al loffelijk waar geſchilderd,
't Is ouwerwets, en heel van 't hedendaags verwilderd?
't Is waar, maar dat hy dan zich zelv niet ſtreeld nog vleyd
In 't zijne, deze tijd baard weêr een andere tijd,
Waar in zijn werk, 't geen hy nu waardig acht gepreezen
Te zyn, zal eveneens gelijk het oude weezen.
Blijft dan die Schilder niet in zijn begrip verdwaalt,
Die in een ander wraakt het geen hy zelver maald?
Terwijl zijn konſt, hoe wel geveiligt voor 't bederven,
Zal mogelijk met hem, ja voor den meeſter ſterven.
Hoe meenig vroeter noch in 't alderengſte deel,
Daar zo veel ruimten is voor 't loffelijk penceel.
D'een laat zich blindelings door zyn begeerte vangen,
En blijft aan 't Jufferſchap en zulk gezelſchap hangen;
En ſchildert vorders al zyn leevens dagen niet
Dan Jufferſchap; het is alles Juffers wat men ziet.
Terwijl een ander gaat zijn ſchoone tyd vergiſſen,
En ſlechts niet anders maald als ſtranden, markten, viſſen,
En vuld de waereld op met zulken grooten hoop,
Dat men die dagelijks ziet op ſtraat, en markt te koop.
Een ander ſchat voor goed, en 't zal hem nooit verveelen,
Te brengen op 't panneel Kaartſpeelders, en Bordeelen;
Daar hy dan meenigmaal zo onbeſchaamt in wroet,
Dat men daar een gordyn, of bort voor ſchuiven moet,
Om dat het zonnelicht zyn werk niet wil gedoogen,
Wyl 't zich van ſchaamte bergt, en ſchuyld voor eerlijke oogen.
Veel beter waar 't, als dus de Konſt gehoond met ſchand,
Nooit 't edele Penceel te nemen in de hand.
Men zet de Schilderkonſt ook ver beneên haar waarden,
Met enkel Kinderſpel, Huishoudens, Kortegaerden,

Zeehavens, Scheepen, en meer ander klein beſlag,
Dat om zijn veelheid hier geen plaats verdienen mag.
Is nu in 't ſchilderen van deeze Konſtgezinden,
De ſchoone Zuſter van de Poëzy te vinden?
Heeft ooyt *van Manders* pen hier om de konſt geroemd?
Vazary, *Junius*, dit Goddelijk genoemd?
Of heeft *Hoogſtraten* door zijn negen Zangheldinnen,
Den Schilder ooit gevleid zulk ſchildren te beminnen?
O neen; heel anders fluit de ſchoone Urania
Zijn loffelijk werk, en tart Saturnus ongenâ.
Zo haar niet anders ooit gekomen was voor oogen,
Als 't geen hier word getoont, zy waaren nooit bewoogen
Tot zulk een yver, ja zelfs door een Hemels vier
Gedreeven, om de hand te zetten op 't papier.
Tree dan de dwaal weg af, LAIRES toont u de trappen
Op nieuw, om loffelijk in 't Konſtpaleis te ſtappen.
Daar zult ge uw arbeid zien op 't heerlijkſt geloont,
Wanneer u Pallas 't hoofd met groene lauweren kroond.
Kruipt langer niet by d'aard, ſtier opwaards u gedachten,
U ſtaat gewiſſelijk een heerlijk lot te wachten.
Dan raakt het klagen uit, *de Konſt die loopt om brood*;
Maar ik verzeker u, de Konſt die heeft geen nood;
Het is haar ſchuld niet, neen, zulks meen ik wel te weeten:
Die Konſt liep nooit om brood, die waarlijk Konſt mogt heeten.
Hoe meenig hebben 't van de grond hier op gehaald,
En zagen naderhand haar arbeid milt betaald:
Die eerſt niet ſchroomden met een leege buik te loopen;
Ja ſpaarden 't Zondags geld om kaarſſen voor te koopen,
Waar by zy blokten, zelf geheele nachten lang,
En kreegen dus door vlyt de Schilderkonſt in dwang.
't Gaat met de Schilders, als met die zich wend te ſpeelen
Voor gek, en by geval iets grootſer moet verbeelden,
Zo zal een kender zien, eer hy zijn reden fluit,
Dat hier, en daar, de gek ſteekt in het ſpeelen uit.
Dus zal een Schilder, die van jongs af zich wil wennen
Aan prullery, te ſpa zijn onmagt leeren kennen.
Dan zal hy zien, hoe hem geheel 't vermogen miſt,
Iets goed te leeren of te doen, zyn tyd verkwiſt.
Wie dan roemruchtig tracht in 't ſchilderen te deelen,
Die volgt dit Boek Juweel, de vuurbaak der penceelen.

W. V. H.
GROOT

GROOT SCHILDER-BOEK,

DERDE BOEK.

Onderſcheid tuſſchen 't Antiek *en 't* Modern.

EERSTE HOOFDSTUK.

De tegenſtrydigheid van 't Antiek en Modern.

DE noodzaakelykheid vereiſcht, dat wy tegenwoordig ons oogmerk werkſtellig maaken, om het Antiek en Modern van malkanderen ordentelyk te onderſcheiden; aangezien de tegenſtrydigheid van die beide zo groot is, dat men dezelve in geenderley maniere te zamen kan vereenigen, of het zal zekerlyk zodanig een wangeſtalte veroorzaaken, gelyk of men een paardtshoofd op een menſchenhals ſtelde: want het Antiek gaat in alle tyden door; en het Modern verandert t'elkens van Mode, geevende door haare eigene benaaming haare veranderlykheid genoeg te kennen; dewyl'er niets wiſpelturiger is, als 't geen naar de Mode geregeld word; om dat niet alleen het eene jaar na het ander de zwier en kleeding verandert, maar dikwils ieder dag by de geenen die den trant van 't Hof volgen. Deze tegenſtrydigheden, welke hen onophoudelyk verwarren, en tot verwydering tegens elkander aankanten, zien wy voornaamentlyk in het ordineeren der Geſchiedeniſſen, Verdichtſelen, Zinnebeelden, en wat'er meer van die natuur is, waar in ze beide, doch het Moderne altyd het meeſte, over hoop leggen.

Het Modern toont de veranderingen der Modens.

De welvoegelykheid in 't Ordineeren word noodzaakelyk vereiſcht.

De eigenſchap en welvoegelykheid in 't ordineeren der Geſchiedeniſſen is het waare kenteeken van een vernuftig Meeſter. Wat is'er heerlyker, als dat men door de verrukkinge der oogen met een de herten weet te treffen, wanneer het gezicht niet alleen weiden gaat in de ſchoonheid dezer konſt, maar dat de welgeſchiktheid en kracht der uitbeelding ons als buiten ons zelf vervoert? Derhalven acht men hem voorzichtig en wys te weezen, die niet alleen alles met zyne eigene verwen afmaalt; maar die met een aan alles zyne uitdruk-

king

king en eisch, zuiver en onvervalscht, weet te geeven. Dus zien wy de edele Geesten, welke tot dien trap zyn gekomen, nooit alle dingen zonder onderscheid, als in een *Chaos*, by een voegen, gelyk oost, west, zuid en noord: want op die wyze zou men, gelyk veeltydts door geringe verstanden geschied, tegen de natuur arbeiden. Dienvolgens is het noodzaakelyk, dat wy, om het waare doelwit te treffen, altyt klaarlyk doen zien wat het zy 't geen wy verbeelden. Hoe kan de waarheid eener zaak bekend of verstaan worden, indien dezelve niet zo duidelyk als een schriftelyke uitlegging werd vertoond? Laaten wy dan, o leergierige Konstoeffenaars, met voorzichtigheid en bedaarde zinnen overleggen, wat de Konst zulk een kracht en glans byzet. Lust het u iets te ontleenen om in uwe Ordinantie te pas te brengen, zo denkt voor eerst wat Geschiedenis gy van voorneemen zyt te vertoonen, Persiaansche, Griekssche, Romeinsche, enz. Is 't dat gy (1) *Darius* wilt verbeelden, verkiest alles wat gy noodig moogt hebben van de Persiaanen om hem op te schikken. Wilt gy *Demosthenes* ten tooneel voeren, zo onderzoekt de omstandigheden der Athenienfers, tot uw voornemen dienstig, en doet hem als een (2) moedig en wakker held te voorschyn komen. Begeert gy den dapperen (3) *Scipio* te vertoonen, kleed hem met een Roomsch gewaad, en andere nodige zaaken van de Romeinen daar toe gevoegelyk: dus doende zult gy aan ieder zyne waare eigenschap geeven, en met eenen toonen dat gy in de Historien, 't welk een noodzaakelyke opmerkinge in de Konst is, niet onervaren zyt. Voert aldus uw *Concept* uit, acht neemende op de tyd en plaats, om uwe verbeeldingen daar na te schikken. Aldus behaalt gy door uw schrander vernuft een eeuwige eer, en word als een wys en treffelyk konstenaar vermaard. Behaagt het u Hoog- of Nederduitsche, Engelsche, Fransche, of andere diergelyke Geschiedenissen voor te stellen, zoekt geen stof in Persien, Grickenland, noch Italien, om u te behelpen. Elke Landaard is, voor iemand die opmerkende zy, rykelyk genoeg van alles voorzien 't geen zyn geweest eigen is, als aardegewassen, huishoudinge, oeffeningen, huiscieraden, stoffen, kleederen, byzondere Godtsdienften, tyd en manier van maaltyd houden, als mede om te rusten. Men overweege dit dan met aandacht, om tot die Konstkenniffe te geraaken. Ten dien einde is het nodig, dat men leesgierig zy, en zich wel voorzie van boeken, die ons daar omtrent groot licht konnen geeven: want even gelyk een Rechts-

Niet van zyn oogmerk af te wyken.

De waarheid en eigenschappen der Geschiedenissen onvervalst op te volgen, met voorbeelden aangetoond.

Ieder Landaard is rykelyk van alles voorzien.

Waartoe het lezen der boeken, om tot die kennis te geraken, ons ten hoogsten nut is.

(1) *Deze wierd met zyn Persisch leger by Marathon geslagen, en daar na noch van Miltiades Veldheer der Athenienfers.*

(2) *Alzo hy Sicilien veroverde, na dat hy het heele land van Epidauren verwoest en 't onderste bovengekeerd had.*

(3) *Van wien Carthago zo veel af breuk leed.*

Rechtsgeleerde zyne wysheid moet putten uit de bron der Roomsche, Hollandsche en andere Schryvers der Rechtsgeleerdheid; een Godtsgeleerde uit de H: Schrift voornamentlijk, en verder uit de Verklaarders der zelve; een Wysbegeerige, Wis-en Natuurkundige enz, van gelyken; moetende ieder zich in zyne weetenschap wegens het onderzoek bevlytigen; zo moet ook een Schilder in die uitbeeldingen welke hy het meest behertigt, en daar hy zich voornamentlyk opzet en toelegt, kundig wezen, 't zy dat hy aan het Antiek of Modern zijne meeste naarstigheid te koste legt. Hier door bemerkt men, indien een Schilder zich begeeft tot alles, dat 'er een groote kennis vereischt word; dewyl hy dan wel van alles kennisse behoorde te hebben, ja meer dan veele andere Konstenaars in hunne weetenschappen: want hy dient ten deele de Wiskunde, Natuurkunde, Waereldkunde, Historiekennis, en andere zaken te weten. Men vermyde dan de dingen, daar wy niet kundig in zyn; of men laate zich onderrichten: want het is veel meer eere waardig een Kat of Hond wel te verbeelden, als een Elefant, Kameel of Krocodil maar tamelyk. Zyt gy van zins een oude Geschiedenis te verbeelden, ontleen daar toe geen nieuwe toestel, nu eerst uitgevonden. Is uw voorwerp een hedendaagsch Geval, 't zy in wat Land geschied, voegt 'er geene dingen van den ouden tyd by; want het kan voor geen waarheid aangezien werden, 't geen met leugens vermomd is: even gelyk een Reiziger, die, van verre landen komende, de waarheid, door zyne byvoegselen en wonderen te verhaalen, gemeenlyk verduistert. Zyne herssenschildery maalt hem alles af wat hy gezien en niet gezien heeft, en doet dat iemand, die de zaaken, door een rechtmatig oordeel, bezeft, daar van de onmogelykheid gewaar word. Derhalven moet het oordeel van een Konstenaar zelf eerst voor af gaan, en alles, wat hy voorneemt te vertoonen, met de natuurlykheid en reden overeen komen. Een Italiaan voegt niet op zyn Indiaansch, noch een Persiaan met een gesneede wambuis gekleed te worden; nademaal men daar door verduisteren zou den persoon dien men behoorde te doen kennen voor die hy is. Elk land, ja elke Natie, is niet alleen aan zyn gewaad te kennen, maar aan alle andere zaken hier vooren gemeld. Men geeve dan aan een ieder 't zyn, en 't geen hem eigen is. Hoe heerlyk zal uw Tafereel voor elk ten toon staan; met wat verwondering van ieder beschouwt worden, zo gy elk ding zijn eisch gegeeven, en alles wel en voorzichtig in acht genomen hebt! Wat roem zult gy verdienen, zo gy die wysheid hebt gebruikt van niets boven uw vermogen en kennis uitgevoerd te hebben! want men kan niet alles grondig weten; maar men moet naar 't bereik van zijn verstand te werk gaan. Die o-

De Schilderkonst een der grootste weetenschappen.

Gelykenis.

De Landaart wel te onderscheiden.

veral zyn wil, word dikwils nergens gevonden; en door het een in het ander te verwarren, toont hy, die voor verſtandig wil aangezien worden, zyne kleine kennis. Verbeelt dan niet meer als juw begrip toelaat, en wacht u voor al van nieuwe en oude modeſe drachten en toeſtel, in een zelve Schildery, onder een te voegen.

't Spoor der deftigſte Meeſters na te volgen.

Dus toont men van een edelen aart en een braaf Konſtenaar te willen zyn, wanneer men tracht op het ſpoor der deftige Italiaanſche, Franſche, Nederduitſche en andere Meeſters van de voorgaande en tegenwoordige Eeuw iets heerlyks, groots en zinryks te verbeelden; gelyk die wakkere en hoogverlichte Mannen hebben doen blyken, hoe veel zy malkander in edelheid en waardigheyd getracht hebben te overtreffen.

Vergelyking.

Ik kan, myn 's oordeels, het groot verſchil tuſſchen 't Antiek en 't Modern niet beter aanwyzen, of te verſtaan geeven, dan met een Windbal en een Ey, welke ik aldus aanmerk. De Bal, door het heen en weêr kaatſen eindelyk geborſten, vertoont het tydelijke, geevende niet dan wind. Het Ey, gebroeid en geopend, levert in tegendeel een levendig ſchepſel uit; brengende dit niet alleen wat, maar ook iets goedts voort, en 't ander niets; of zo 't noch iets zou mogen genaamd worden, is het ſlechts ydelheyd, dierhalven eer kwaad als goed.

De Schilderkonſt by de Romeinen in waarde gehouden.

De Schilderkonſt wierd eertydts by de Romeinen in zulk een agting en waarde gehouden, dat niemand dezelve vermogt te leeren als alleenlyk Edellieden; gelyk wy onder de Schilders ook bevinden dat'er verſcheidene Edel zyn geweeſt. De oorzaak hier van, myn 's oordeels, kan men lichtelyk beſeffen: want het is niet alleen waarſchynlyk, maar het komt met de reden zelfs overeen, dat zodanige ſchrandere vernuften een byzondere neiging, met deze waardigheid overeen komende, boven de gemeene hadden. Hun aandacht, doen en beſeffen was op verheevene en heerlyke dingen geveſtigd. Zy onderzochten en lazen veele deftige Boeken, als van Hiſtorien, Fabulen en Zinnebeelden, zo heilige als waereldſche, en de beſchryvinge der aloude Gedenkpenningen; uit welke alle zy overvloedige en zinryke ſtoffe, tot hunne oeffeninge bekwaam, geput hebben. Wat hebben die doorluchtige Mannen al heerlyke Konſtſtukken inde waereld gebragt! Wat hebben zy al Tempels, Paleizen en treffelyke Gebouwen met cierlyke en tot deugdſtigtende dingen verrykt, waar door zy een groote en onſterffelyke naam hebben nagelaten! Hoe heeft de nooitvolpreezene Bouwkonſt in die tyd geſloreerd! Maar wat veranderingen beleeven wy nu!

De Schilderkonſt bedorven,

Hoe zyn de ſchoone cieraaden en nuttigheden der Schilderkonſt vervallen, of ten minſten verduiſterd en achter de hand weg gezet, ſedert

dat

dat de Bambootſtades in deze landen zyn ingekropen en zo talryk geworden! Tegenwoordig ziet men naauwelyks een deugd voor den dag komen, of ſtraks groeijen d'er tien ja honderd ondeugden tegen. Zo zien wy weder een *Hydra*, gelyk die uit de vloed van Lerna ſproot, zich vertoonen, daar wel een manhaftigen *Hercules* toe van noden waar om die draakekoppen, welke t'elkens aangroeijen, te verſlaan. Dus word zelfs de Bouwkonſt, hoe deftig die zy, hier door, nevens de regte oeffening der Schilderkonſt, beſpot, veracht, en van veele andere volkeren geſchonden: want men beſchouwt naauwelyks een ſchoone Zaal of een heerlyk Vertrek, hoe koſtelyk die ook mogen weezen, of zy zyn nu met Bedelaars, Bordeelen, Kroegen, Tabakrookers, Speelmans, beſmeurde Kinders in de kakſtoel, en wat noch vuilder en erger is, voorzien. Wie zou zijne vrienden, of iemand van achting, in een zaal durven ontfangen, daar het aldus over hoop legt, of daar een kind ſchreid of gereinigd word? 't Is waar, dit vertoont zich maar alleen in ſchildery: maar is de Schilderkonſt niet een naarbootſinge van 't leeven, 't geen een menſch kan bekooren of doen walgen? Zo men het leeven dan wel wil doen gelyken, moeten zulke dingen noodzaakelyk met afkeer beſchouwd worden. Dierhalven zyn het al te ſlechte en onbetaamelyke voorbeelden om daar mede te pronken, voornaamentlyk voor lieden die hunne gedachten boven 't gemeen behoorden op te voeren, en die van ſtaat en aanzien zyn. Wel is waar, dat dit alles konſt is; of ten minſten werd het zo genoemd, wanneer men het leven daar door natuurlyk uitdrukt: maar hoe veel het opperſchoon, door een konſtryke hand gewrocht, verſcheelt by het gebrekkelyke door Moderne Schilders verbeeld, ſtel ik aan 't oordeel van rechte Konſtkenders. 't Is bekend, dat alle menſchen, ja zelfs de dieren, elk in 't byzonder onderſcheidene neigingen tot deeze of geene zaaken hebben, waar door zy 't geen met hunne aart en natuur overeen komt bezinnen, d'een het goed, d'ander het kwaad; uit oorzaake, gelyk men voorgeeft, dat zy zekere *aſcendenten* of *conſtellatien* hunner geboorte, die men zegt door een invloeijinge van 't geſternte in ons af te daalen, onderworpen zyn: immers, dit weeten we, dat des eenen neiging ſtrekt tot de jagt en 't eenzaam leeven; des anderen tot den oorlog, twiſt en tweedragt; wederom eens anders tot koopmanſchap en bedrog; dezens tot ſtaatzaaken en verhevene dingen; diens tot een onkuiſch en welluſtig leeven, enz.; zulks dat wy in elk iets bevinden, daar zyne natuur en zielsbeweeginge toe ſtrekt.

Door ſlechte verbeeldingen.

Verſcheide neigingen der menſchen.

Maar laaten wy deeze twee Konſten, Edel en Onedel, of Antiek en Modern, eens ter deeg onderzoeken, en zien hoe veel d'eene van

d'andere in haare voorwerpen en uitvoeringen verſcheelt.

De Antieke Schilderkonſt is onbepaald, en kan alles verbeelden.

De Antieke Schilderkonſt is onbepaald, dat 's te zeggen, zy kan en vermag alles te verbeelden, niets uytgezondert; oude Hiſtorien, zo heilige als waereldſche; Fabulen; geeſtelyke en morale Zinnebeelden: in welke drie dingen, al wat 'er is geweeſt, en wezen zal, begreepen is, het voorleedene, tegenwoordige, en toekomende; en zulks niet alleen, maar op een heerlyke wyze die nooit verandert, maar altyd dezelve blyft.

Daar en tegen de Moderne niet dan 't tegenwoordige machtig is.

De Moderne, in tegendeel, is niet vry; zynde daar en boven noch heel ſtreng bepaald, en van zeer gering vermogen: want zy vermag, noch kan, niet meer als het tegenwoordige verbeelden, en dat noch op een wys die nimmer ſtand houd, maar geſtadig veranderd en vervreemd word. Het voorleedene en toekomenden is buiten haar vermogen, als mede de Hiſtorien, Fabulen, en Zinnebeelden, zo Poeetiſche, Filoſofiſche, als Morale. Hier uit kan men oordeelen, wat de Moderne Schilderkonſt is, en waarom zy nooit edel genoemd kan worden, veelmin gemeenſchap hebben, of vereenigd werden met het Antiek. Meer andere oorzaken, waarom zulks niet kan geſchieden, zou ik wel klaarder kunnen uitleggen; maar om twee redenen zal ik dit voor tegenwoordig ſtaaken. De eerſte is, om dat de oordeelen der menſchen heel verſcheiden zyn, en elk naar zyne hertstogten en neigingen redenkavelt, na maate dat hem de zaak voor of tegen den zin is. Ten anderen, ter oorzaak dat dit wel de voornaamſte is om geen ſchyn van partyſchap of vooroordeel te toonen. Doch wat behoef ik myne gedachten te bepaalen? Laaten wy ons gevoelen, in weerwil van andere, recht uitſpreeken. Wy zeggen dan, dat, indien deze dingen al eenigen ſchyn van aardigheden hebben, dezelve maar alleen voor uitſpanningen van de Konſt moeten gerekend worden. Verders houd ik ſtaande, dat men zodanige Schilders, welke al hun leeven niet dan eenerhande ſoort van verkiezingen voortbrengen, waarlyk onder de Ambachtslieden mag ſtellen; nademaal zulke verbeeldingen geen oeffening des geeſtes, maar eer een handwerk mogen genoemd werden.

De Moderne Konſt werd als een handwerk geteekent.

Uit deze voorgeſtelde opmerkelykheden kan men genoegſaam beſpeuren, dat het begrip, kenniſſe, en oordeel de eenigſte oorzaken van de luiſter en verheffinge der Antieke Schilderkonſt zyn; daar in tegendeel onweetenheid, onachtzaamheid, en eigenzinnigheid de Moderne Konſt verachtelyk maaken en ter neder houden: invoegen dat de Ouden niet te onrecht by d'eene *Minerva*, en by d'andere *Midas* geplaatſt hebben; verſtaande door de eerſte, konſtkennis, oeffening, wakkerheid,

Gelykenis der Oude over het Antiek en Modern.

heid, en een hemelsche begaafdheid; en door de laatste, onverstand, blinden yver, waereldsche gebreeken en hinderpaalen.

Maar indien iemand overweegen zoude willen, of 'er geen middel ware om deze Moderne Konst, zo wel als de Antieke, edel te maken, dat zy beide nevens elkanderen zouden mogen gaan, die zou vruchteloos werk doen: want van een Ezel een Paard te maken, is een onmogelyke zaak. De gebreeken, eens te verre ingesloopen, zyn kwalyk te herstellen. Dit is als een onkruid 't geen hier te lande, en elders, zulke diepe wortels in de aarde heeft geschooten, en zodanig is vermenigvuldigd, dat 'er geen uitrooijen aan is, of iets beters te verhoopen staat. Hoe heerlyk praalt het moedig Paard der heldhaftige Romeinen by zulk en diergelyk een opgepronkten Midas Ezel hier te lande! En weder in tegendeel zien wy, wanneer het op dusdanig een wyze geschied, den Ezel hier vercierd met Thirisch purper, zacht fluweel, zyde, goud, zilver en juweelen: en het edelmoedig Paard, zo schoon van hais, borst, staart, en maanen, word van de onkundigen veracht, wanneer het niet opgepronkt is, schoon het door verstand geleid word.

De Gebreeken der Konst kwalyk te veranderen.

Maar men onderzoeke de zaak eens naauwer. Wy hooren met verwonderiug dikwils, hoe den een den anderen tracht wys te maaken dat, wanneer zy een zaak voor hebben te verbeelden, hoedanig die ook zoude mogen wezen, het genoeg is de natuur te volgen; schoon die menschen zo naauw niet zien, of dezelve gebrekkelyk, kreupel, lam, scheef of blind is; en dat, wanneer zy die met een lekkere penceel nabootsen, zy alsdan genoegsaam voldaan hebben: wordende hier in zulk een yver en uitsteekende vlyt getoond, dat den een tot dien einde het wezen van zyne Vrouw, daar men nochtans de leelykheid wat in over 't hoofd behoorde te zien, op 't krachtigste met alle haare sproeten en vlekken afmaalt; waar door het aangenaam gezicht van een schoone Vrouwetronie geheel weg genomen word. Den ander verkiest zynen plompe en ongemanierde Dienstmeid, en maakt 'er een Juffer in 't salet van. Weêr een ander zal een Schooljongen, of zyn eigen, (die t'elkens 't hair achter 't oor strykt, en dus of anderssins met de nagels in het hair zit, of styf voor zich neêr ziet) een heerenkleed aantrekken; denkende, dat, als men de natuur volgt, het dan genoeg is, zonder op de bevalligheid, die men verbeelden moet, te letten, of op fraaye Playstertronien, die 'er genoeg zyn, te denken. De schoone en welgemaakte weezens in een Schildery, daar veele of weinige Beelden in komen, geeven een groote kracht en cierlyken welstand in 't gemoed der kundige aanschouwers. Dit hebben

Misbruik in 't na 't leven schilderen.

De schone wezens maaken een Schildery aangenaam.

de Ouden mede wel geweeten, want zy in de volmaaktſte ligchamen het aangezicht allermeeſt in ſchoonheid en bevalligheid deeden uitmunten. Niemand, die eenig oordeel heeft, zal konnen ontkennen, dat een ſchoone en welgemanierde Vrouw zodanig een vermogen heeft, dat zy de herten der aanſchouwers op tweederley wyze, en door twee tegenſtrydige hertstogten, op het krachtigſt kan beweegen. In ongeval, of ſmertelyke pyn, zal zy den menſch drukken, en tot mededogen verwekken; en wanneer zy ons te vooren komt in een blyde gelegentheid, zingende of lagchende, zal zy ons weder t'eenemaal verheugen. Die hoedanigheden, of werkingen des gemoedts, zal ons geen ſlecht en plomp Vrouwmenſch veroorzaken: in tegendeel zullen de aanſchouwers door haare onmanierlyke en malle gebaarden van haare vreugd een af keer hebben, en zich door haare belagchelyke droefheid de lever doen ſchudden.

Twee tegenſtrydige beweegingen, veroorzaakt door droefheid en blydſchap.

Wat grover gebrek vinden wy noch in de Modetne Schilders, wanneer zy het leven komen te gebruiken, of liever te misbruiken; doende niet gelyk andere, die, een hoger trant gewoon zynde, het leven altyd met kennis en oordeel beſchouwen, dat is, niet zo als het zelve ſomtydts is, maar gelyk het op zyn ſchoonſte behoorde te weezen. Maar zy, in tegendeel, door de gewoonte verblind, zyn daar niet zo keurig in; dewyl zy 't leven op die wyze afmaalen als het hun voorkomt, maakende daar omtrent geen onderſcheid. Ja men ziet haar het zelve noch veel leelyker nabootſen, dan de natuur dat voortbrengt: want hoe wanſchikkelyker tronien *Bamboots*, *Oſtade*, *Brouwer*, *Molenaar* en meer andere vertoond hebben, hoe meer ze by de geringe verſtanden geacht worden. Uit welke ſlechte verkiezingen men zou konnen oordeelen, dat het ſchoon voor hen zeldſaam moet geweeſt zyn, en het leelyk gemeen; of wel dat de leelykheid eerder liefde by hen heeft konnen verwekken, dan de ſchoonheid. Doch dit is een onfeilbare regel, dat de dagelykſche gewoonte, en ommegang met zyns gelyken, hier veel toe doet. Dus word het gebrekkelyke en de ondeugd voor de deugd genomen; en 't geen gemyd moet worden, gezocht: daar, in tegendeel, die de deugd kent, de gebreeken altyd zal zoeken te ſchuuwen.

't Schoon verwaarlooſt door Moderne Meeſters.

Aan-

Aanwyzinge om het burgerlyke of cierlyke Modern wel uit te beelden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE geduurige veranderingen der waereldsche zaaken geeven ons overvloedige stof buiten Geschiedenissen, Verdichtselen en Zinnebeelden de Modesche trant betreffende, ja om nimmer verlegen te zyn, als Dienstpleegingen in Tempels en Kerken, Regtspleeging in Raadtsvergaderingen, Speelen in de Schouwburgen, manieren van doen in de Huishoudinge gebruikelyk, en wat diergelyks meer is: al 't geen ons deftig, minnelyk, droevig, of anderfins, naar de toevallen zyn, te vooren komt. Deze dingen, hoe verscheiden van elkander, konnen zo wel in 't Antiek, als in 't Modern, verbeeld worden, wanneer elk maar in zyne eigenschap gehouden werd, gelyk ik reedts ten deele gezegt heb, en in 't vervolg verder zal aanwyzen welke op deze twee manieren konnen werden verbeeld, beide even natuurlyk en bekwaam, zonder dat den een den ander iets hoeft te ontleenen, als alleen het *concept* of voorwerp. Dit oordeel ik aanmerkelyk, en gantsch niet onnut om overwogen te worden, te meer alzo in geene boeken, myn 's weetens, daar van geschreeven is, zo weinig in die welke van het Antiek als in die van het Modern handelen.

Het ontbreekt den Modern-Schilder aan geen stof.

Francois Mieris heeft zynen Meester *Gerard Douw* in het zuivere Modern niet alleen cierlyk en net nagevolgd, maar in eenige dingen verre overtroffen: de deftige *Poussyn* insgelyks *Rafaël*, Prins der Italiaansche Schilders, in het Antiek. Volgen wy dan hun voorbeeld na in dat geene, daar onze zin en neiging best mede overeen komt: doch hoewel het laatste veel loffelyker zy, en in deftigheid het eerste overtreft, is het niettemin veel pryswaardiger dat men een goeden *Mieris* in 't Modern gelykt, dan een slechten *Rafaël* in 't Antiek; schoon het my voorstaat een Schilderytje van den ouden *Mieris* gezien te hebben, 't welk my noch verwonderd doet zyn als ik 'er slechts aan denk. Het was een Beeldtje, tot aan de knien, van een palmhandts lengte, verbeeldende de Schilderkonst, met een momaanzicht in de hand, zynde van wezen, hulsel, kleeding en toestel, onverbeterlyk schoon en zuiver Antiek; diergelyk ik nooit van eenige Modern-schilders, hoe konstig zy ook mogten geweest zyn, mee

Vergelyking van *Gerard Douw* en *Mieris*, Modern-schilders.

Desgelyks *Rafaël* en *Poussyn*, Antiek-Schilders.

Een Antiek-sche verbeelding door een Modern-schilder uitgevoerd, is iet ongemeens.

meer gezien heb: waar uit blykt, dat het iet raars en zeldzaams is, zo een Modernſchilder zich ſomtydts eens tot het Antiek begeeft.

Laat ons nu komen tot het verbeelden van een voorval, alwaar de Ouders aan hunne Kinderen eenig vermaak toelaaten, met zich te gaan baaden en te reinigen. Dit *Concept* kan zo wel in 't Antiek als in 't Modern uitgevoerd worden.

Tafereel van een Badſtove.

Het Bad ſtellen wy voor aan 't Stuk, met twee treeden af te gaan. De Jongens van twaalf tot vyftien jaaren, by en in het water, zyn geheel naakt. Daar nevens beſpeurt men een Dochter van twintig jaaren, met een ſchoon wit laken over haar ligchaam, om het naakt, zo ver het eerbaar is en in die gelegentheid gebruikelyk, daar mede te bedekken; doch de armen en weinig van de beenen ziet men bloot. Zy treed ter linkerzyde de trap op. Een van de voorgemelde Jongens houd haar by een ſlip van 't natte kleed vaſt, om haar het uittreeden te beletten. Verder achterwaarts, by een Ledekant, vertoond zich de oudſte Dogter, omtrent vyf-en-twintig jaaren oud, gantſch naakt, haar hemd uitdoende, en daar by een Dienſtmaagd die haar het laken zal omhangen. Den Vader laaten wy in zyne kleêren of japonſche rok, ſtaande op de kant van 't bad, lagchende om die in het water zyn en verſcheidene potſen aanrechten. Een ſtaat 'er met zyn linkerbeen op de trap, en raakt met de andere voet eventjes aan 't water. Het kleinſte Jongetje legt langs de onderſte trap vlak op zyn buik uitgeſtrekt, en rammelt met zyne handen in het water. De jonge Dogter, uit het bad treedende, zal de doek, daar 't nat van af druipt, om haar lyf zo vaſt kleeven, dat 'er alle de leeden doorſchynen als of zy naakt waar; terwyl de Moeder ondertuſſchen bezig is om op een tafel, met een ſervet gedekt, eenig banket en confituuren gereed te maken, waar by een Kind van twee of drie jaaren in zyn hemd op een ſtoel zit, aan wien zy een makron toereikt. Wat verder hangen zyde ſamaaren, fluweele ſluyers, kapers, *enz.*, aan kapſtokken. Op een tafel leggen paarlſnoeren, brazeletten, en andere cierlyke toeſtel meer. Alles is ordentelyk op het natuurlykſt en ſchoonſt geſchikt. Wat de jongens kleêren aangaat, die leggen op de kant van 't bad neêr, als rokken, hoeden, broeken, kouſſen, ſchoenen, *enz.*

Aanmerkingen over het zelve.

Ik laat nu den verſtandigen lezer oordeelen of die jonge Dochter, welke ter linkerzyde het bad optreed, niettegenſtaande dat zy in een laken bewonden is, niet wel gemaakt en ſchoon van weezen, zo armen, beenen, handen en voeten, moet verbeeld worden? Ja zelf

het

het ligchaam, voor zo verre het naakt door het natte kleed heen schynt? Haare eerbaare schaamte geeft zy genoegsaam door het neerslagtig gezicht te kennen. Welk een gemanierdheid verbeelden de voeten en de beweeging van 't geheele lyf, terwyl zy haare leden tracht te bedekken die niet gezien moeten werden, of dat ze, verre van door een dertele gang alles te vertoonen 't geen de eerbaarheid gebied te verbergen, zedig en gemanierd optreed? En of de Jongeling, die haar by de slip van 't zelve vast houd, minder schoon en welgemaakt moet zyn, als de Man in zyn geblomde Japonsche rok? Dat Kleintje desgelyks, 't geen gantsch uitgestrekt op zyn buik legt; daar moet de onnozelheyd en kinderachtige geestigheid in uitblinken. De oudste Dogter, in 't bloeijenst van haar leeven, van aanzienlyke Ouders wel opgevoed, in alle eerbaarheid, zeden en deugden opgebragt; waar na zal zy gelyken, of waar uit zal men de schoonheid zoeken die haar past? Wie zal men tot Modél daar toe gebruiken, een Visch-of Appelwyf, Straatloopster, die den heelen dag gaat kruyen en torsten? Ja al nam men zelfs iemand van beter fatsoen en aanzien, indien 'er geen goede opvoeding, gemanierdheid en aangenaamheid by is, kan men zich in zodanig een geval van zulk een niet bedienen: want aldus zou het schoon, zonder bevalligheid, mismaakt en styf worden. Deze Maagd dan, welke op de voeten na geheel naakt is, dient voor al zo schoon en gracelyk, als een Griekse *Venus*, evenwel niet als een onkuische, maar als een (1) Hemelsche, dat is deugdelyke, afgemaald te worden. Want zo verre als de ziel van 't ligchaam, en het ligchaam van het kleed verscheelt, zo verre wykt het edele van 't onedele, de deugd van 't gebrek.

Waar uit men de schoonheid haalen moet.

Indien iemand overzulks dan begeerig mogt zyn om te weeten waar hy deze schoonheden zal vinden, dien wys ik allereerst na de Boeken welke van de volmaakte proportien, en waar in de regte bevalligheden bestaan, handelen; terwyl hy daar mede bezig zynde, gestadig de beste Pleisterbeelden voor oogen dient te houden, om alzo zynen geest te oeffenen, en daar door een vast oordeel te verkrygen. Doch hier op zal men mogelyk zeggen, dat het maar pleister en geen vleesch is: ik beken het, en de meening is ook niet om vleeschkoleur daar na te schilderen; maar wel om een indruk in ons denkbeeld van haare (a) schoonheid, gracelykheid en bevalligheid, zo in 't generaal als in 't byzonder, en waar uit die volmaaktheid spruit, te bekomen: zynde dit het geen 't welk een doorluchtig Modernschilder behoeft. Want uit het leven kan men de Coloriet genoegsaam en gemakkelyk vinden; gelyk ik daar van verscheidene voorbeelden in eenige slegte Schilders, die fraaye

De bevalligheid moet noodzaakelyk in Moderne Verbeeldingen waargenomen worden.

(1) *Venus Urania.* (a) *De drie Gratien.*

Colorieten gehad hebben, zou konnen bybrengen: nochtans wanneer deze maar weinig tydts by de Konst waren geweest, wierden zy door hunne begunstigers alreedts voor overvliegers uitgeschreeuwd; en ondertusschen vonden zy zich, als 'er iet ongemeens voorviel, in geen staat van een hoofd, hand, of voet, ter deeg te kunnen tekenen.

Invoegen het Modern schilderen voor geen konst geacht kan worden, wanneer de natuur enkelyk gevolgd is: want dan is het slechts een onvolmaakte nabootsinge, of wel een gebrekkelyke na-äapinge. Ja alwaar het schoon dat men een zaak natuurlyk uitgebeeld had, wel getekend, geordineerd, en voegelijk geschikt; landaard, manieren en gebruik, modes en dragten, als mede de koleuren duidelyk waargenomen en vertoond; zoo zal zulks nochtans, door rechte kenders voor geen konstig werk aangezien worden: maar als de Konst met de Natuur, wanneer zy door een schranderen en verheevenen geest van haare gebrekkelykheden gezuiverd en verbeterd is, gepaard, de overhand hebben, en dan de voornoemde deugden hier by gevoegd zyn, zal het zekerlyk een volmaakt en deftig Konststuk voortbrengen.

De Konst met de Natuur gepaart, geeft een volmaakt Schildery.

Ik zeg dan ten opzigte van het naakt, 't zy man, vrouw en kinderen, dat, wanneer zy die niet op het schoonste of in hunne rechte proportie en afdeelinge verbeelden, het Modern schilderen nooit den naam van Konst zal verdienen, en niet zonder reeden, vermits dit het eenigste middel is, waar door deeze twee ongelyke zusters vereenigd konnen worden. De nooitvolpreezene *Anthoni van Dyk* was in het Antiek zo wel uitmuntende als in 't Modern; hebbende in het laatste zo wel als in het eerste de voorzeide drie bevalligheden gelyk een staale wet gevolgd, en daar door den naam van weergadeloos verdiend.

Van Dyk gepreezen,

Laaten wy dan zyn doorluchtig voorbeeld navolgen in dat deel, 't geen hem zo roemruchtig gemaakt heeft; want hy is de eerste, die het Modern zo verre heeft gebragt, dat men het met den naam van Konst verwaardigd heeft: zulks dat daar uit lichtelyk is af te neemen, dat 'er een groot onderscheid moet weezen tusschen een Schilder die zich in het Modern oeffent of in 't gebrekkelyk leeven zoekt uit te munten, en tusschen een die het Antiek volgt of alles op zyn schoonst en volmaaktst onderzoekt en betracht. Waarlyk, het verschil van die beide is zo groot in alle deelen, dat ik my verwonder; te meer, als ik overdenk hoe ongelyk grooter getal van de eerste slag gevonden word, en noch dagelyks aangroeit. Ik verwonder my, zeg ik, dat hedensdaags de Deugd zo weinig bystand

om dat hy in 't Modern de bevalligheid heeft waargenoomen,

ſtand vind. De Deugd, die van den Hemel haaren oorſpronk heeft, is nu, als wel eer de Godlyke (a) *Aſtréa*, vervlogen; en in tegendeel de Ondeugd, welke uit den (b) *Erebus* en de zwarte Aarde voortgekomen is, blyft op de aarde heerſchen. Maar hoe kan het anders weezen, dewyl de blinde liefde nu alleen heerſcht, en geen (c) *Anteros* meer gevonden word?

De reden van zulk een groote verſchillendheid kan niet anders toegeſchreven worden, dan aan de verſcheidene neigingen welke met de natuur en voorwerpen der Schildergeeſten overeen komen, volgens het ſpreekwoord:

Weinige zyn tot de Konſt geboóren,
En van veele daar toe weinige uitverkooren.

Die zich in 't gebrekkelyk Modern oeffenen, kunnen nooit den naam van Konſt-Schilders verdienen.

Alle de geenen dan, die zich vergenoegen en beyveren met het gebrekkelyk leeven na te volgen, zullen nooit iets volmaakts voortbrengen, veel min den naam van Konſtſchilders verdienen; om dat zy het beſt niet kennende, of niet willende kennen, als ſtrydig tegens hunne natuur, onmogelyk na het zelve konnen trachten: daar dan noch deze zwakheid by komt, dat zy gemakkelyker van het kwaad, dan van het goed, oordeelen. Dit kan ik niet beter te verſtaan geeven, als met het volgende voorbeeld.

door een voorbeeld aangetoond.

Een Jongeling, als een Schildergaſt met palét en penceelen, vergezelſchapt door den yver, word door een blinde *Cupido* naar het beeld van de Natuur, welkers aangezicht, door *Vulcanus* met een ſluyer bedekt word, geleid. De Zon, achter den gemelden Jongeling, beſchynt het heele Beeld. *Mercurius* met zyne ſlangenroede in d'eene, en in de andere hand een ſtar boven zyn hoofd houdende, vliegt, of zit op een

(a) Aſtréa *is de Gerechtigheid. Eenvoudigheid, Liefde, en alle Goddelyke Deugden worden door haar verſtaan. Zy was de dochter van eenen der* Titans *en van* Themis, *na* Heſiodus *gevoelen: maar* Ovidius *noemt haar dochter van* Jupiter *en* Themis. *Zy daalde in de goude Eeuw van den Hemel: maar toen de gebreeken en zonden inſloopen, vloog zy weder derwaarts.*

(b) *Door deze verſtaat men de Hel, en de Nacht. Anderen noemen hem God van de Hel, en getrouwd aan de Nacht; als ook een Helſche Rivier, daar* Virgilius *van zingt in zyn Æneid:*

——— Illiùs ergo
Venimus & magnos Erebi tranavimus amneis.

Uit Erebus *en de Nacht zouden voortgekomen zyn de Logen, Nyd, Hardnekkigheid, Armoede, Ziekte,* enz.

(c) *Tegenliefde, zoon van Venus, en jonger broeder van* Cupido. Suidas, Pauſanias, Porphyrius, *enz.*

wolk: waar van de Uitlegginge aldus is. De Natuur is het voorwerp van den Schilder; de Zon, de kennis; *Vulcanus*, het grove gedeelte des luchts, of het aardsche; en *Mercurius*, het onvermydelyk lot. 't Overige verklaart zich zelf. Dit is voor zo veel een Modernschilder betreft.

Tweede Voorbeeld, het tegendeel van het eerste.

Ziet hier een ander, met dit onderscheid alleen, dat men, in plaats van *Vulcanus*, die het bovenste gedeelte van het beeld der Natuur met een sluyer bedekt, *Pallas* stelt, welke dezelve afligt; en *Anteros* in plaats van *Cupido*: daar mede te kennen geevende, dat het verstand door *Pallas*, die de wysheid is, het bovenste en volmaaktste gedeelte beheerscht, en aan de ziel dat geene ontdekt en bekent maakt 't geen haar noodig is; dewyl *Anteros*, die de liefde tot deugd betekent, den Schilder, door yver vergezelschapt, daar toe geleid.

Om noch duidelyker en klaarder te spreeken, zullen wy onze gedachten met een derde Tafereel te verstaan geeven.

Derde Voorbeeld, zynde een verdubbeling van de twee voorgaande.

Wy verbeelden dan twee Jongelingen van eenen ouderdom. De een staat op de grond voor het beeld van de Natuur; en de ander, nevens of achter hem, staat een weinig verheven op een steen of trap. By den eersten zy *Vulcanus* gesteld, en by den tweeden *Pallas*; betekenende deze de ziel of volmaaktheid, en d'andere gebrekkelykheid of aardsche gedeeltens. Laat hier het beeld der Natuur door de Zon heel bestraald werden, en uit dezer Jongelingen oogen driehoekige straalen op het zelve beeld schieten. Die des eersten gaan van de voeten tot de middel; en die des tweeden van de voeten tot boven het hoofd. Nu laaten wy oordeelen, dewyl de Zon voor de kennis word aangemerkt, welke van beide Jongelingen het meest kan zien en bezeffen, en wie het beste en volmaaktste beheerscht; d'een die de romp, of d'ander die het bovenste gedeelte bezit? Hier uit blykt, dat de geest en 't vernuft meer is, als de hand en practyk: want zonder de Theorie is het niets met al. 't Is konst iets voort te brengen 't geen men niet voor zich heeft: in tegendeel, iets naar te bootsen 't geen men voor zich heeft, is slechts copieeren of naäpinge.

Maar laaten wy eens verder opmerken, en zien of het voornoemde Voorbeeld niet dezelve kracht heeft, ten opzichte der Liefhebbers van 't Antiek en 't Modern.

Het zelfde Voorbeeld slaande op de liefhebbers van 't Antiek en 't Modern.

Wy stellen tot dien einde dan, in plaats van twee Schilders, twee Konstbeminnaars; en neemen tot voorwerp, in plaats van de Natuur, de Schilderkonst, die zy, gelyk de voorige, beschouwen, d'een heel en d'ander maar half. Dus blykt het, dat de geen, die haar volkomen bezeft, het meeste weet en de beste kennis heeft, en by gevolg grooter

Konst-

Konstlievende is. d'Ander word in dit geval niet dan als liefhebber van gemeene dingen, die de deugden der verhevener zaaken niet en kent, aangemerkt. Van de zodanige vinden wy het grootste gedeelte in deze landen.

De werken van de Konst zyn zo kostelyk, dat de natuur en opvoeding daar voor moet wyken.

Ik oordeel het een vaste stellinge te zyn, dat zommige menschen, schoon zy in hunne jonkheid door de opvoeding verhinderd worden verhevene gedachten te krygen, en naar grootse dingen te trachten, nochtans metter tyd door konst en oeffening konnen veranderen, ja zelfs hunnen aangebooren aart overwinnen en verwisselen, en tot hooge en deftige zaaken bekwaam worden: zulks dat wy het voor geen wonder moeten houden, dat *Demades* zo welspreekend is geweest als *Demosthenes*, die van de natuur met tong noch spraak begaafd scheen, en nochtaans zo welspreekend wierd, dat zyn eenig voorbeeld betoont, dat 'er niets onmogelyk voor de Konst is, ja dat 'er by na geene gebreken zyn die men niet, gelyk hy, door vlyt en arbeid kan verwinnen. Leezen wy niet van *Heraclides*, die een wysbegeerige wierd, schoon hem de natuur en opvoedinge meest daar toe hinderlyk scheenen te weezen? Wat wonder dat *Socrates*, zo ongesteld tot de deugd, deugdelyk word? Weshalven men zich niet behoeft te verwonderen, dat verscheidene groote Mannen de genieting van veele deugden verkreegen hebben, schoon zy 'er door de natuur ongesteld toe waren. Hier uit blykt, dat de konst en oeffening meêr te achten zyn, dan al 't geene de natuur voortbrengt.

Gelyk in *Demades*,

Heraclides,

en *Socrates* blykt.

Ik zwyge noch van zo veele anderen, van nederige geboorte, welke, alwaar het ook dat zy een groot gedeelte van hun leeven met yver en lust aan geringe zaaken verslleeten hadden, tegens alle verwachtinge eindelyk tot den hoogsten trap hunner konsten zyn geklommen: gelyk verteld word van *Polidoor da Caravaggio*, die, ten tyde van *Rafaël*, tot zyn achtiende jaar aan de kalkbak gestaan hebbende, daar na een vermaard Meester is geworden. Het zelve is gebleeken aan *Quintyn Messys*, welke tot zyn twintigste jaar een Smid zynde geweest, zich daar na tot schilderen begaf, waar in hy anderen van zynen tyd verre overtroffen heeft. *Martin Heemskerk*, een Boerenzoon; *Andreas Mantegna*, een Beestenhoeder; en veel meer andere uit een geringen staat zyn tot een hoog bereik der loffelyke Schilderkonst gekomen.

Groote Mannen uit een nederige geboorte.

Is niet onder de oude Wysgeeren *Protagoras* een zoon van een Landman; *Pythagoras*, van een Graveerder; *Iphicrates*, Generaal der Athenienscrs, van een Kleermaaker; de Redenaar *Demades*, hier voor genoemd, van een Schipper; en de Mantuaansche *Maro*, Prins der Latynsche Dichters, een Pottebakkers zoon geweest? Ja de Musen zelf

waren arm. Haare edelheid kwam niet door haare geboorte, maar door haare weetenſchappen.

Meer diergelyke voorbeelden, tot ons voornemen dienſtig, zouden wy konnen ophaalen, indien 't ons luſtte: maar om niet lankwylig te ſchynen, zullen wy het hier by laaten, en ſtappen over tot

De eigenſchappen van het Burgerlyke, het welk dagelyks ſtof in overvloed voor Modernſchilders verſchaft.

DERDE HOOFDSTUK.

GElyk de genegentheden der Konſtoeffenaars niet alle even eens, maar hunne neigingen verſchillende zyn, den een tot een verhevener, en een ander tot de gemeene, of wel tot de geringſte trant overhellende; vinden wy ons genoodzaakt van alle deelen der Konſt te ſpreeken, om, is het doenelyk, aan ieder even nut te weezen.

Dewyl nu reedts aangemerkt is, dat 'er drie ſoorten van menſchen zyn, de hoffelyke of verhevene, de burgerlyke of gemeene, en de geringe of armoedige ſtand; en dat de eerſte in 't voorgaande Boek van 't Ordineeren nu verhandeld zyn, oordeel ik het niet ondienſtig, de tweede daar op te laten volgen.

Driederly betrachtingen der Schilders.

Wy ſtellen vaſt, dat ieder in zyne verkiezing tracht uit te munten; dat deze roem en geld, andere geld en roem, en zommige geld alleen zoeken: doch daar benevens ſtellen wy ook, dat het geen minder konſt is een boertige als een ernſtige zaak, een Landman als een Hoveling, en een Ezel als een Paard te verbeelden; dewyl tot het een zo wel, als tot het ander, goede kennis vereiſcht word om het wel te treffen.

Geringe verkiezingen hebben zo wel hunne opmerkingen noodig, als de verheevene.

Hoe wel 'er nu een groot onderſcheid is tuſſchen lieden van een Burgerlyke ſtaat en dien der Hovelingen, munten echter de eene zo wel als de andere in ſchoonheid en deugd evenveel uit. De pracht alleen is het maar, die het hoffelyk van het burgerlyk onderſcheid: want overdaad en hovaardy is den Hovelingen, daar en tegen zedigheid en matigheid den Burgers eigen.

Dit aldus overwogen hebbende, zal het ons niet zwaar vallen de verdere omſtandigheden, naar vereiſch van zaaken, op het allerklaarſte ten toon te ſtellen: zullende echter dit noch voor af zeggen, dat, nademaal de burgerlyke ſtaat ons eigen is, en alles wat in dezelve is begreepen, als ſamenkomſte, oeffeninge, huishoudinge, en wat in 't voorgaande Hoofdſtuk meer gezegt is, wy zulks geſtadig voor onze

Burgerlyke voorvallen,

oogen

oogen hebben. Door dien dan de eigenſchappen dezer zeden ons dagelyks voorkomen, valt het een Schilder gemakkelyker zich in zodanige verbeeldingen te oeffenen, inzonderheid zulk een die zich niet in ſtaat bevind om de prachtigſte en allerhoogſte trant te ondernemen.

bekwaam voor Schilders van byzondere verkiezingen.

En om de gevallen, welke zulk een Schilder konnen voorkomen, en noodzakelyk door hem moeten waargenomen worden, te gemakkelyker aan te wyzen en te doen bevatten, zullen wy eenige opſtellen van de zelve hier in voegen, en eerſtelyk een

Voorbeeld van Verzoek en Weigering.

Geſelſchap van Juffers.

Hier ziet men twee Juffers aan een tafel Thee drinken. De jongſte zit in haar huisgewaad; en de andere is een vriendin, welke haar bezoekt. Ieder heeft haar kopje en ſchooteltje; doch dat der jongſte ſtaat voor haar volgeſchonken. Zy heeft het trekpotje noch in de hand, om dat der andere desgelyks vol te ſchenken: maar deze het zelve omgekeerd hebbende, zet het op de tafel. Zy word door de andere vriendelyk genoodigd, noch een kopje te willen drinken. Het is of men haar hoort zeggen: *Ey lieve, Izabel, noch maar een kopje, bid ik u.* Maar deze, die door een Knecht word afgehaald, weigert het, en ſlaat de hand aan de trekpot, om haar het ſchenken te verhinderen, ſchynende te zeggen: *Ik bedank u hertelyk, ſchenk niet meer.* Deze twee hertſtogten doen twee tegenſtrydige beweegingen in 't geheele ligchaam, handen, voeten, en gelaat voortkomen.

De Moeder, welke den Knecht, met de hoed onder den arm, ter kamer in laat, houd de deur, halfopen, in de hand, en wyſt hem zyne Juffrouw aan. Door de opening van de deur ziet men een ſlee ſtaan, met dewelke hy haar komt haalen.

Verandering, om de zin van dit voorbeeld noch duidelyker en natuurlyker te doen voorkomen, aangewezen.

Om nu dit uitſcheiden van Thee drinken noch duidelyker te verbeelden, kan een tweede Juffer naaſt Izabel aan tafel gevoegd worden, welke na de deur ziende, ſchynt te willen opſtaan, zettende haar theekopjen neêr. Den Knecht zou men met een briefjen in de hand konnen doen naderen, en de Moeder aan de deur ſtaan kyken. Ook kan men bekwaamelyk een kleen Jongetjen by de tafel ſtellen, 't welk ſteelsgewyze een klontje ſuiker uit het ſchaaltje neemt, ziende ernſtig op de Zuſter, of zy zulks gewaar word. En aldus zou men de ſchikking der zaak konnen laaten.

Het zelfde *Concept* kan mede door Heeren uitgebeeld worden.

Wanneer men nu dit zelfde door Heeren wil verbeelden, behoeft men alleenlyk de Thee in Wyn, de Trekpot in een Fles of Kan, de Kopjes in Glazen, het Theegereedſchap, Ketel, Confoor, enz, in een

een Koelvat te veranderen, na het faizoen zulks vereiſcht, benevens de Moeder in een Huisknecht, en het vertrek by Zomertyd in een Prieel of Tuinhuis, en by de Winter in een Kamer, daar dan een Maaltyd of Collation byvoegende.

Zulke Verbeeldingen zyn lofwaardig, en mogen aanzienelyk geplaatſt worden. Hy verdient eere die zich by dien trant houd, en buiten Kotten, Kroegen, Speelhuizen, Bordeelen, Kortegaarden, en diergelyke blyft.

Nu zullen wy eens een ander Voorbeeld van dagelykſche gevallen en toevallen geeven, waar in meerder hertſtogten uitmunten; om te toonen, dat die in zulke Verbeeldingen niet behoeven te ontbreeken.

TWEEDE VOORWERP.

Zynde een voorval ten huyze van een Schilder geſchied.

Tweede Voorwerp.

OP zekere morgen kreeg deze Konſtenaar een ſchoon Pleiſterbeeld en twee Borſtſtukken t'huys; zette die, by voorzorg, om uit de weeg te zyn, op een kas; betaalde den Pleiſtergieter, en liet hem gaan. Een Jongetjen van zeven à acht jaaren, daar dicht by een boteram zittende te eeten, zag zulks aan; liet niet na, als hy gegeeten had en de vader vertrokken was, een ſtoel te krygen, om deze beelden van naby te beſchouwen; en dezelve voor poppen aanziende, wilde hy die afneemen: maar het zy door de zwaarte, of dat de ſtoel wiggelde, hy liet het beeld vallen. Op dit geraas kwam de vader af, beducht wat 'er van de zaak mogt weezen; opende de kamerdeur; en zag dat werk met bedroefde oogen aan. De jongen, zeer verbaaſd, zocht een hoek om zich te verbergen, en nam eindelyk zyne toevlucht by de moeder; vatte haar om den hals; en bid om haare beſcherming. De moeder, alhoewel de ſchade haar jammerde, beweegt echter den vader tot het zien op des kindts onnozelheid; en hier het bidden zyner dochter by komende, welke op 't gerucht mede toegeſchoten was, laat hy zyne gramſchap vaaren, en belaſt de meid de brokken op te neemen, en weg te werpen: waar na de twee borſtſtukken in den arm neemende, ging hy met dezelve weder na zyne kamer.

Dit voorwerp is bekwaam om drie docken te ſtoffeeren, zoo wel voor een Antiek- als Modern-ſchilder.

Hoewel dit toeval gering in zich zelf zy, is het echter bekwaam om drie doeken gevoegelyk daar mede te ſtoffeeren, zo wel voor een Modérn-als een Antiekſchilder; zynde vol krachtige hertſtogten, cierlyk, en vol verandering; daar by zo ryk van zin, als of het een verdichtſel was.

't Kan

't Kan niet ontkend worden, of dit, hoewel geen hiſtorie zynde, is echter van dien zelven aart, en heeft zo veel moeite in als het verbeelden van eenige verdichtſelen uit *Homeer* of *Virgiel*. 't Is wel waar, dat men meerder vryheid in 't byvoegen van opſchikſelen, of wegneeming van te zwaare byvoegſelen, heeft; alzo wy meeſter van onze eigene vindingen zyn; konnende met onze gedachten omſpringen naar ons welgevallen, tot datmen zich zelven voldoet: 't welk in andere geſchiedeniſſen niet toegelaaten word. Doch wanneer men een geval, als dit voorverhaalde, wilde verbeelden, zou men zo wel, ſchoon het geen hiſtorie is, aan die byzonderheden moeten bepaald blyven; dewyl die weggenomen zynde, het zelve geen ingang op onze zinnen zou veroorzaaken: want dit voorbeeld, hoewel het maar geſteld word om ons allengs tot zulke uitvindingen te begeeven, vereiſcht nochtans een ſtipte navolging. Doch wy worden met 'er tyd ryker in zulke verbeeldingen te verdichten, door het geen wy dagelyks zien, en ons voor oogen komt. Zelfs voor Schilders, die zich op de hoogdravende trant oeffenen, kan het verbeelden van zulke zaaken tot een groot vermaak ſtrekken; dewyl het hunne herſſenen ontlaſt: want leezing werd hier niet vereiſcht; en honderd diergelyke gevallen komen hen te vooren in hunne verluſtings uuren. Koningen en Vorſten vermommen zich menigmaal in ſlechter gewaaden tot hun vermaak; daar en tegen Burgers, en gemeene lieden, in deftige kleeding: om dat alle verandering het hert kittelt en vergenoegen geeft, en ieder zyn vermaak buiten de gewoone wyze van leeven zoekt.

In diergelyke gevallen is men aan de byzonderheden zo wel bepaald, als in een Hiſtorie.

De waereldſche veranderingen zyn voor alle menſchen aangenaam.

Maar gemakkelyker valt het voor een Burger, een burgerlyke rol dan een andere te ſpeelen; alzo ook voor een Schilder, te blyven by het verbeelden van het geen hem dagelyks voorkomt: dewyl onze herſſenen zyn als een glaze bol, in 't midden van een kamer opgehangen, welke door alle voorwerpen, die zich vertoonen, aangedaan word, en een indruk daar van behoud. Zo zag men *Rubbens* en *van Dyk*, mannen die dagelyks te Hoof en by de Grooten verkeerden, hunne gedachten op het verheevene der Konſt veſten; *Jordaans* en *Rembrant* weder op het burgerlyke; *Bamboots* en *Brouwer* op het allergeringſte: en dus ieder na de maat hunner neigingen, voor zo veel dezelve tot den ommegang met menſchen van hunne ſoorte ſtrekten.

Gelykenis.

Rubbens en van *Dyk* hebben hunne neigingen in het verheevene getoond; *Jordaans* en *Rembrant* in het burgerlyke; *Bamboots* en *Brouwer* in het geringe.

Dit volgende geval is niet minder opmerkelyk.

TAFEREEL.

Derde Voorwerp.

DIt Stuk verbeeld een Moeder, die haar Kind een ſpiegel voor houd. Zy zit recht overeind, met de rug meeſt tegens het licht, digt aan een venſter 't geen na het oogpunt loopt, en half uit het Stuk is, waar uit zy, een weinig van vooren, haar licht ontfangt. Zy heeft een lange donker-blaauwe mantel aan; en het onderkleed met lange mouwen is van lichte goudkoleur, met purper weêrſchyn. Met de linker hand houd zy de ſpiegel op haar ſchoot ſtaande, ziende na het Kind, zedig lagchende, doch de mond weinig open. Het hoofd, in profiel, helt een weinig na de linker ſchouder. Haare rechter hand achter uit ſteekende, leunt zy met dezelve op een kleine ronde tafel, op de welke een open boek, een rol borduurſel, en eenige zykloſſen leggen.

Het Jongetjen, vlak voor de ſpiegel ſtaande, heeft een appel in de rechter hand tegen zyn linker borſt, en heft de linker arm en geſlootene vuiſt digt aan zyn oor, waar mede hy al grimmende dreigt op het ſpiegelglas te ſlaan. Hy zwaait linksom, ziende ſcherp na de ſpiegel, en treed met zyn rechter been achter uit, hebbende een zotskap met bellen op het hoofd. Zyn rok is op de rechter ſchouder vaſt; zynde de zelve wit, met een roosverwige gordel omgord. De linker borſt ziet men bloot.

Een Dienſtmeid, achter hem ſtaande, is vlak van vooren, ſteckende den eers achter uit een weinig na de linker zyde. Haar kleed is graauwachtig violet, hebbende een witte doek om het lyf geſlingerd. De linker hand, waar in zy een ſleutel heeft, ſluit tegen haar borſt; houdende aldus een ſtofveeger geklemd tuſſchen den zelven arm. Met haare rechter hand leunt zy op de Vrouws arm; terwyl zy met het hoofd in de nek, linksom gedraaid, zo hertelyk laeht, dat men alle haare tanden ziet. Het hair is in een trekmuts gewonden; en een gevlochte zwarte tuit hangt ter linker zyde over den boezem. Haare hembsmouwen zyn tot boven de elboogen opgeſchort.

Digt achter de Vrouw hangt een gordyn, licht graauw van koleur; zynde het zelve meeſt in de ſchaduw van de kozyn of dam die tuſſchen het venſter is, waar op de Meid een groote ſlagſchaduwe geeft die het Kind doet afſtecken. Ter linker zyde ziet men een deur, die half open ſtaat. Voor aan vertoont zich op een kleine voetbank een kuſſen, waar op een bonte kat legt, en daar by eenige blommetjes, of een verlepte krans, als mede een rinkelbom.

Geeft u nu den tyd om over deze verbeelding te lezen de volgende

Aan-

Aanmerkingen.

IEts anders dan des Kindts onnozelheid is hier deze opmerking waardig. Dit Kind word toornig, door dien het zich verbeeld dat zyne weêrſchyn in de ſpiegel een ander kind is, aldus toegetakeld om hem te verſchrikken, en hem zynen appel te ontrooven; zynde hem zyne eigene kleeding onbekend. De voornaamſte zin is eigentlyk, om ieders hertſtogt, elk na zynen aart en hoedanigheid, op het allernaauwkeurigſt uit te beelden; 't welk door de gebaerden niet alleen, maar ook door hunne toegeëigende kleedingen, en der zelver koleuren, krachtdaadig vertoond word: te weeten d'onnozelheid des Kindts, de losheid der Meid, en de gemaatigdheid der Moeder. Aanmerkingen des Schryvers over dit Tafereel.

Hoewel dit niet meêr een waare geſchiedenis is dan de voorgaande, werkt ze echter, als een gebeurlyke zaak, op onze hertſtogten: en dewyl het zich zodanig vertoont in kleeding welke juiſt niet volkomen de hedendaagſche wyze is, mag het, wel geſchilderd en uitgevoerd zynde, beter by een Antiekſche Geſchiedenis of Verdichtſel hangen, dan een Gezelſchap van Heeren en Juffers, welker fatyne kleeding van goud en zilver blinkt. Daar en boven de kleedings wyze wat veranderd en buiten de hedendaagſche Mode gebracht zynde, zal zulks het Schildery zodanig een ſtandvaſtige welſtand aanbrengen, die in duizend jaaren niet zal verminderen, wanneer deze omſtandigheden, het bywerk betreffende, waargenomen worden. Dat men, zegge ik, voor kinderſpeeltuig, by het zelve geen moolentjens, knikkers noch kooten, enz, voege, maar een rinkelbom; by de Meid geen bezem noch luywagen, maar een ſtofveeger; en by de Vrouw geen ſpinnewiel noch pofferpan, maar een open boek, of opgerold borduurwerk, vertoone: zo zal men in het eene de kinderachtige onnozelheid, door het andere de dienſtbaarheid, en in de derde perſoon de voogdyſchap of het oppervermogen konnen bemerken. Zelfs de kat by die verlepte bloemen, leggende op een kleen ſtoeltje of houte zitbankje, geeft der kinderen bezigheid en achteloosheid, van alles over de kamer te verſtrooijen, te kennen.

Indien nu een Konſtenaar geen ſmaak in de Oudheid of het Antiek te verbeelden vond, en het Modern of hedendaags te flaauw, en zyner oeffening onwaardig achtte, zulk een zou zich pryſelyk bezig konnen houden met het uitvoeren van zodanige zaaken en voorwerpen, als hem een ſchets vertoond word in het volgende.

TAFEREEL

Van de Deugd.

Vierde Voorwerp.

HIer ziet men haar geruſt zitten voor een groote ſpiegel, welkers lyſt met vreemde gedrochten uitgehouwen en verguld is. In de zelve ſpiegelt zy zich geheel, hebbende een ſlangenkrans met laurier omvlogten in de hand. Zy is zedig van weezen, deftig van beweeging, en toegeruſt als een ROMA. Naaſt haar ziet men eenige Kinderen de gemelde lyſt met aandacht beſchouwen, en die gedrochten malkander met de vinger al lagchende aantoonen. d'Een heeft een zotskap op, een ander een neſt met jonge vogeltjens onder den arm, een derde een yzer met ringen in de hand: de vierde heeft een ſchelp met water, uit het welke hy door een riet ſchuimballen blaaſt: de vyfde wederom heeft een poppetje, daar hy zich mede vermaakt. De helft dezer Kinderen zyn jongens, en de andere meisjens.

Waar in een welgeſtelde en goede huishouding beſtaat.

De zin van dit Tafereel is ligt te bevatten: en begeeren de Liefhebbers meerder aanleiding tot ſtof, zy overweegen maar eens, by voorbeeld, waar in een goede of kwaade Huishouding beſtaat; en zy zullen bevinden, dat'er vierderley Perſoonen zyn: te weeten, in een goede Huishouding, een verſtandige en ontzagchelyke Vader; een zorgvuldige en goedaardige Moeder; de Kinderen gehoorzaam en buigſaam; de Dienſtbooden eerbiedig en getrouw. De Man ſtelt de wet; de Moeder leertze aan haare Kinderen; en deze; nevens de Dienſtboden, gehoorzaamenze. Daar en boven ſtraft de Vader; de Moeder matigt; de Kinderen lieven en vreezen. Ook geeft een milddaadige Huisvader uit een onbekrompene beurs tot onderhoud van zyn Gezin. De zorgvuldige Vrouw weet zuinig, doch deftig, het zelve te beſteeden. Alles is daar in vrede en order: want zy hebben eenen God, eene wet, zaligheid en eer: en de Deugd is hun aller betrachting.

Huishouding met een kwade oeconomie.

In tegendeel ziet men van een kwaade Huishouding, dat de Vader zorgeloos, en de Moeder kwiſtig is; dat de Jongens baldadig, en de Dochters ligtvaardig zyn; de Dienſtbooden luy en ongetrouw. De Vader ziet na niemand om; de Moeder geeft aan de Kinderen wat hun luſt; de Meisjens zyn dertel en hovaardig; de Jongens ſtoeijen en dobbelen; de Dienſtbooden zoeken te grypen met hunne handen van alle kanten, denkende in ontroerd water is goed viſſen; Knechts en Meisjens kruypen by malkander, zuipen en ſiempen dagelyks, en alles teert van den hoogen boom af, tot dat men eindelyk de hond in de pot vind.

We-

Wederom vind men andere voorwerpen in een verdeeld Huisgezin. Wanneer in het zelve een godvruchtig Man, en waereldsche Vrouw is, daar ziet men gewoonelyk goddeloze Kinderen. In tegendeel, by een waereldsch Man en vroome Vrouw zyn de Kinderen dikmaals deugdzaam. De reeden, en de waarom, valt ligt te bezeffen.

Een kwade verdeeling.

Een goede verdeeling.

Indien zulke zaaken wel aangemerkt worden, zyn die by overvloed ryk van stof en van een uitmuntend vermogen in alle voorvallen het huishouden betreffende, in wat staat of gelegentheden men dezelve aanmerkt, zo wel in voor- als tegenspoed, doorluchtige en verhevene, gemeene en burgerlyke, of ook in die van geringe ambachts en handwerkslieden, zo in haar aart, wezen, beweeging als kleederen: en het zy die in het Antiek of Modern wel uitgevoerd worden, het zyn alzins zeer lofwaardige zaaken en voorwerpen voor een Konstenaar.

Deze aanmerkingen zyn noodzakelyk voor alle Konstenaars, zo wel in 't Antiek als Modern.

Vervolg van 't voorgaande.

VIERDE HOOFDSTUK.

OM al wat ik van deze beide konsten geschreeven heb, achter een te doen volgen, zal ik verder voortgaan met het verhandelen derzelve: doch alles, 't geen 'er van deze twee ongelyke zusters zou konnen gezegt worden, zullen wy niet ophaalen, dewyl 'er stof genoeg is om daar van alleen een gantsch boek te schryven.

Verbeeldinge van een Vanitas.

DIt gezicht verbeeld een zaal, die haar licht ontfangt door een groot venster ter rechter zyde. In het midden van de kamer, achter tegen de muur aan, ziet men een tafel, waar op een groote hemelsspheer staat, op dewelke zich eenige hemelstekenen vertoonen. Onder aan de voet dezer globe legt een open boek. Ter linker zyde van het zichtpunt ziet men, door een deur die met trappen afgaat, een plaats met een hoek van een fontein; en aan de zyde, naar het zichtpunt loopende, verscheydene vaazen en borstbeelden van voornaame helden. Ter linker zyde der kamer, voor aan, staat een kabinet, op een bordes van twee treeden op te gaan, aan weêrzyde met een laage baluister geslooten. In het midden des Stuks, voor aan, stellen wy een ronde tafel met alderhande vrouwengereedschap, als spiegels, mantjes, doosjes, enz. Aan het venster vertoonen zich twee Kinders, een jonge-

Voorbeeld van een Vanitas.

P. Tideman del.

tje en een meisje. De Jongen, met een schelp in de hand, leunt op de dikte van 't venster, en blaast uit een riet of pyp eenige waterbellen. Het Meisje, op een voetbank geklommen, steunt op haare regter hand, en wyst met de andere, om hoog oopen, al lagchende na een waterbel, die in de kamer zweeft, waar na de Jongen om kykt, houdende het riet of de pyp met zyne regterhand in de schelp. Ter regter zyde van de achterste tafel staat een oude Patroon in gedagten, hebbende een vinger tegen het voorhoofd, en de linkerhand met de passer op de globe. Aan het kabinet, dat half open staat, vertoont zich een oude Vrouw, na vooren ziende, het hoofd een weinig op zy hellende, terwyl zy in haare handen vryft. By de baluister, aan geene zyde der trap, legt een Dienstmaagd op haare knien, veegende de gemelde baluister met een doek, by haar hebbende een zandbak, een pot met water, en een styve boender. De kas is vol zilverwerk. Aan de ronde tafel, voor aan, zit een jonge Juffer, welke zich voor de spiegel palleert. Zy heeft den boezem vry ver ontbloot, en is luchtig gekleed in syn lywaad en zyde. Met de linker hand haalt zy haare regterzydse hairlok over den boezem, ziende haar zelve zylings in de spiegel; terwyl zy met de regter hand een paarlsnoer uit een doosje krygt. De kamer is van ligt pizaans marmer.

Aanwyzinge van de koleuren der voorwerpen in het zelve.

De mantel van den ouden Man is donker paars; het kleed van 't Jongetje in het venster, wit: en dat van 't Meisje, schoon blaauw. De Juffer, die aan de tafel zit, is in 't wit, en ligt rood weêrschyn met blaauw, als mede een schoon donker-blaauwe strik om het lyf. Het kleed van de oude Vrouw is groenachtig blaauw, doch wat vuil of verlept, en de mouwen ligt geel. De Meid is in 't ligt graauw, en heeft om haaren hals een paarlsnoer. Voor de trap leggen een paar voetzoolen. De ronde tafel is met een donkergroen kleed overdekt. De vloer is met steenen verdeeld, of kan ook wel van hout zyn.

De Schryver toont aan, dat hy door eenige onkundige betigt word van dingen boven zyn vermogen voor te stellen.

Myne gedachten over de schikking der voorwerpen in dit Tafereel zal ik aan de konstminnende Leezers, om redenen, eens mededeelen. Gelieven eenige het zelve te onderzoeken, en al wat van myne opstellinge reeds beschreeven is, of noch zoude mogen volgen, zy zullen my groote vriendschap doen; alzo men dan zal konnen oordeelen, of het onmogelyk is, dat ik, gelyk zommige kwaadaardigen voorgeeven, een Ordinantie met de behoorlyke beweeginge der beelden, hunne staanplaats en koleuren, na de konstregelen gevoegelyk, zonder gezicht, kan schikken. Doch als de schil-

len der oogen van die onverſtandigen (1) ezelsooren zelfs eens afgeligt wierden, zouden zy wel haaſt konnen bemerken, dat het in de wiskunde beſtaat.

Eerſt ſtel ik de kamer met de onroerende voorwerpen, daar na de perſonaadjen, en ten derden de koleuren, waar mede ik de ordentelykheid te kennen geef. Redenen des Schryvers over het ſchikken der voorwerpen in dit Tafereel.

In de twede verdeelinge der roerende voorwerpen, na dat ik de plaats heb aangeweezen, ſpreek ik van de venſter, tafels, en 't kabinet. Nu zeg ik eigentlyk niet, aan welke zyde van de tafel deze Juffer zit, ter regter of linkerzyde; alzo het onnoodig is, en niet anders bedagt kan worden, vermits de ſpiegel haare plaats tegen den dag moet hebben. By gevolg dient de Vrouw vlak in het licht te zyn, om haar aangezicht op het ſchoonſte daar in te zien: want hoe zou zy anders den boezem van vooren konnen vertoonen, terwyl de tronie op zy moet wezen? En indien zy de hairlok met de regter hand over den boezem trok, en de linker uitſtrekte tot aan de tafel, waar zy zonder zwier of goede geſtalte, en van het hoofd tot de voeten in *profiel*.

Merken wy nu, of de oude Patroon anders zou konnen geſchikt worden. Ter linker zyde kan het, om twee redenen, geenſins weezen: ten eerſten, om dat de globe aan die zyde meeſt in de ſchaduw is, by gevolg onbekwaam tot zyne verrichting: ten tweden, alzo hy ten deele in 't licht zoude zyn, en byna dezelve actie, als de voorzittende Vrouw, vertoonen; daar nochtans een tegenſtelling in vereiſcht moet werden: ſtond hy voor de tafel of globe, zo waar 'er niets aan te zien, noch beweeging noch aandagt. Derhalven voegt hem geen beter noch eigender plaats, als daar hy ſtaat. Waar by dit voordeel noch komt, dat, dewyl hy nu meer ſchaduw als licht ontfangt, de Juffer daar door meerder ſchoonheid en welſtand verkrygt. Hy kan bekwaamelyk genoeg op de ſpheer zien en arbeiden, door het omzwaaijen van zyn lyf, om dat d'eene zyde recht voor het licht en d'andere daar tegen komt.

Zo kan het ook met de oude Vrouw aan de kas weezen: want het is onmogelyk, dat zy, en alle die hier zyn, anders konnen geplaatſt worden met zo veel voordeel en welſtand, als op deze wyze.

Dit zelfde *Concept* zou ook niet kwalyk met Conterfeitſels konnen verbeeld worden, voornaamentlyk wanneer men een gantſch Huisgezin vertoonen wilde, als de vader of man van den huize, de moeder, zoonen, dochters, en de meid. Men vind dagelyks voorvallen genoeg, die Dit voorbeeld is bekwaam tot verſcheide *Concepten*.

(1) Erasmus *zegt, dat de Ezels zeer lange en roerlyke ooren hebben; zo dat zy ſchynen met een heel goed oordeel in de oren voorzien te weezen, hoewel zy de alderdwaaſte zyn.*

die in zulke en diergelyke verbeeldingen beſtaan. Maar om duidelyk over dit Tafereel te redeneeren, en aan ieder te betoogen dat het op voeten ſtaat, zullen wy voor eerſt over de gedachten noch eenige openinge of uitlegging doen. Ik zeg dan, dat 'er verſcheidene zinnen in deze verbeeldinge aan te merken zyn; hoewel ze gevoegelyk alle in één getrokken konnen worden: gelyk men op het laatſt van deze redeneering genoegſaam zal kunnen begrypen.

Men moet weeten dat deze Juffer, voor aan de tafel, als mede de oude Vrouw aan de kas, beide de ydelheid beteekenen. Doch men zal mogelyk zeggen, dat de eerſte al zo wel na de hovaardy gelykt; en de tweede, vermits zy voor het zilverwerk ſtaande met een lagchend wezen de handen vryft, de gierigheid natuurlyk uitdrukt. En de oude Man, die hier als een Filoſoof geſteld word, zou by gevolg de wysbegeerte te kennen geeven. Maar wy zeggen, dat dit alleenlyk de ſchyn daar van is: want indien men de uitlegginge op deze wyze wilde maaken, zou het zelve geen beknopt Zinnebeeld konnen weezen, maar eer een mengelmoes van verſcheidene zaken; en waar zou het ſlot op uitkomen?

Tegenwerping.

opgeloſt.

Derhalven zal het niet ongevoegelyk zyn, dat wy onze gedachten in deze verbeelding, tot de allerminſte voorwerpen toe het klaarſte te kennen geeven; waar toe wy van achteren af zullen beginnen, en zo allengskens na vooren.

Klaarder uitlegginge der voorwerpen in 't gemeen.

De Borſtbeelden en de Fontein in 't verſchiet, als mede de meid die de baluiſter ſchuurt, ſlaan altemaal op de ydelheid; gelyk ook die oude Man met de Globe de ydele betrachting verbeeld: want wie kan in de geheimen van God en de Natuur indringen? Van de Juffer en de oude Vrouw hebben wy den zin hier boven reedts gezegt. Weshalven dan de rechte en eige gedachte van dit voorwerp alleen daar op uit komt, om aan te wyzen dat alles ydelheid is: 't geen 'er echter niet wel uit zou konnen beſlooten worden indien 'er de Kinderen niet by waren; vermits die andere Beelden en dingen op verſcheidene zinnen zouden konnen toegepaſt worden, als Hovaardy, Gierigheid, Wysbegeerte, en zo voorts: want de kinders, die met waterbobbéllen te blaazen hunnen tyd doorbrengen, zyn nu de ziel van dit werk; anders waard' 'er geen binding noch ſlot: ja ieder beeld zou een byzondere zin hebben; waar toe dan ieder van de zelve ook wel een byzonder vertrek noodig hadde. En ſchoon men verſcheidene hertstogten in een Stuk wilde voegen, zou evenwel by ieder noch iets by moeten komen, om de meening van elk in 't byzonder regt te verſtaan: want het is niet met een Schildery, als met een Tytelprint, waar in men alles verbeeld wat in 't geheele Boek vervat word, gelyk de zeven Wonderen, de twaalf Maanden, enz.

Dit

Dit zelfde ontwerp komt ook niet kwalyk met een waare geſchiedenis overeen, en zou ook wel voor een Moraal of Zinnebeeld konnen genomen werden: want ieder perzonaadje heeft hier zyne byzondere en eigene karakter. De mannen zyn meeſt tot de ſtudie geneegen, de vrouwen tot het verzamelen van waereldſche goederen en ſchatten: de dogters groeijen op in weelde en tydkwiſting: de kinderen, die noch jong en onnozel zyn, bemoeijen zich nergens mede als met dingen van geene waarde. Zo dat dit alles wel in acht genomen zynde, kan 'er niets anders uit beſlooten worden, als dat elk in 't zyne de ydelheid bemint.

Uit dit voorbeeld konnen verſcheide zinnen getrokken worden.

Ydele neigingen der menſchen.

Indien iemand hier mogt tegenwerpen, en zeggen, dat de Sterrekunde, Wiskunde, en Natuurkunde geen ydelheden zyn, alzo die alleen den Wyzen toegeſchreeven worden; die gelieve te weeten, dat de Wyzen zelf, door zommige, voor (*a*) dwaazen geacht worden. Hierom wilde (*b*) *Pythagoras*, ſchoon een heiden, den naam van wys niet aanneemen; maar gebood, dat men hem alleenlyk een vriend en beminnaar van de goede reden en wetenſchappen zou noemen. Veeltydts worden mede die Wyzen door de kennis heel vermeetel, en bezeffen niet met dien Filoſoof, dat 'er ook een ydelheid in de weetenſchappen ſteekt. Dus zien wy dagelyks de ryken trots en opgeblazen; de ſchoonen, hovaardig en welluſtig: hoewel de ſchoonheid en welluſt als een ogtendroos met den avond vergaat, en men met den Tafereeldichter wel mag zeggen,( ) dat die welluſt een ſchaduw en een ſnelluſt is. En dierhalven

Arme menſchen
Zyn 't die naar ſchaduwen, en vluchtend ſchyngoed wenſchen.

zo dat dit alles dingen zyn, die ons t'elkens te vooren komen, ja dikwils in een en zelve huishouding; gelyk wy daar van in 't voorgaande Hoofdſtuk breeder geſproken hebben.

Zommige zullen my mogelyk te vooren leggen, dat ik hier zulk een ſlechte zaak, als een paar pantoffels by de trap, die de oude vrouw ſchynen toe te komen, ter neder ſtelle: doch ik zeg, dat het niet gering is, maar eigen voor de vrouwen die afgoden van haare huizen maaken, en liever blootsvoets over de blaauwe ſteenen loopen, als die te beſmetten, ſchoon zy de meiden geduurig agter aan hebben met een wollelap, om ieder treê, die 'er gedaan word, af te veegen. Maar dewyl deze afgodery, en zyn hert op de ſchoonheid, cierlykheid en netheid van

Al te groote zindelykheid der Hollandſche vrouwen, in het verſchoonen van hunne huizen.

(a) *De Sophiſten noemden de wysheid dwaas, ſchandelyk, en eerloos.*
(b) Pythagoras *van Samos. Deze verwierp de naam van Wyze, dien men hem gaf.*
(c) *K. Sw. Tafereel der Ondeugden, in de Welluſt.*

de huizen te ſtellen, hier in Nederland genoegſaam gemeen, en derhalven aan ieder overvloedig bekend is, zullen wy die zaak niet verder aantoonen, maar ſomtydts, om de vrede en ruſt, ſtilſwygende by ons zelf met verwondering zeggen: o ydelheid der al te puntige Hollandſche vrouwen! Aldus bevinden wy ook, dat de meid, als afhangkelyk van de vrouw, met eenen een uitvoerſter van haare ydele begeertens is: doch vermits die dienſtige ſchepſelen in haaren ſtaat altyd ook iets hebben 't geen de ydelheid verbeeld, geef ik haar koraalen, of paarlen om den hals, al ſchoon zy een bakkes had als een grins, of, gelyk ten tyde van *Latona*, de boeren hadden, toenze in kikvorſchen herſchept waren: want hoe leelyk deze deerns zyn, beelden zy zich evenwel noch in ſchoon te weezen, als zy ſlechts krullen op het hoofd, en koraalen om den hals, hebben. Derhalven blykt het genoeg, dat alle die omſtandigheden van groote en noodige uitwerking zyn.

Wat aangaat de ordinantie der kleedinge in dit Tafereel, die konnen de Modernſchilders, met hunne verkiezinge overeen komende, ſchikken naar hun welgevallen. Ik heb dezelve alleenlyk dus ontworpen, om te toonen dat men een Vanitas zo wel Antieksgewyze kan verbeelden buiten de gemeene trant, dan de Moderne Meeſters die gewoonlyk voortbrengen, en de waereld mede opvullen.

Van de Kleeding en Drachten.

VYFDE HOOFDSTUK.

MEn behoeft niet te twyffelen, dat de Schilderkonſt ooit anders geweeſt is, en altyd weezen zal, als tegenwoordig, ten opzichte van haare verſcheidene verkiezingen: want van 't begin af aan zyn 'er Mode-ſchilders geweeſt; en gelyk ieder Klimaat zyne byzondere landaard heeft, zo volgt ook ieder Natie haare eigene modens of drachten: waar uit genoegſaam blykt, dat de menſchen in die tyden, zo wel als nu, van gedachten zyn geweeſt dat de hunne de beſte was, zonder eens te overdenken wat de beweegreden daar van is. De Ooſtlanders volgen een eigene byzondere dracht, gelyk de Noordſche volkeren mede ten opzichte van de hunne doen. Deze laatſte zien liever laken, wolle en wilde beeſtenhuiden, dan de ſchoonſte en dunſte zyde van het Ooſten. Aldus gaat het doorgaans met de drachten: elke Natie, zeg ik, als Romeinen, Spanjaarden, Franſchen, Duitſchers, enz, behouden en beminnen ieder de haare. Het is dan geen wonder, dat de Schilders dezelve, welke met hunne byzondere

Dat ieder natie zyn byzondere Mode volgt.

ver-

verkiezinge overeen komen, navolgen. Doch het is hier in met de Konst eeven als men ten dien opzichte met de Godtsdienst doet. Daar is 'er maar eene, die de waarachtige is: d'andere worden slechts voor Secten gehouden. Desgelyks de dracht, die de bestendigste en altyd de zelve blyft, is ook de beste. Doch wy zullen ieder Land en Volk hunne byzondere neiginge aan zich zelf bevoolen laaten.

De Modeschilderyen verslimmeren van tyd tot tyd.

Dat de Modeschilderyen van tyd tot tyd veranderen, en hunne waardigheid allengskens vermindert en vergaat, is onwederspreekelyk; vermits wy daar dagelyks voorbeelden genoeg van hebben, voornaamentlyk wanneer zy met onkunde of misverstand doorwrocht zyn: daar nochtans de Dorische Order, die de geringste en plompste is, zo wel een goed Architect van nooden heeft, als de Corintische of beste.

Mode en Antiek waar in overeen komende.

De Moderneschilderyen komen in alle deelen met de beste Antieksche over een, voor zo veel de Konst betreft, als teekening, schikking, koleur, dag en schaduw, stoffagie, enz.

Geen Antiek onder het Modesche te mengen.

Een schrander Modeschilder zal zich wel wagten van het Antiek te gebruiken, en het een onder het ander te vermengen; want dat zou een onvergeevelyke misslag weezen: nademaal hy alles, 't geen hy in zyne geheele studie behoeft, overvloedig genoeg kan bekomen. Is het niet een groote dwaaling, eenige uitheemsche woorden te willen gebruiken in een taal die van zelve ryk genoeg is? Waarom zyn de geleerde *Hooft* en *Huigens* zo geroemd? Is het niet om de kracht en zuiverheid hunner taal? En voornaamentlyk *Vondel*, dien men met regt daarom den naam van den Hollandschen *Virgilius* geeft.

De ouwetwetse dracht in deze tyden verworpen.

Wy zien door de dagelykische ondervinding, hoe onvolmaakt en gebrekkelyk de Mode is. Ieder dag brengt zyne veranderingen mede; en elke wyze dunkt ons best, als ze maar de algemeene toestemming door het gebruik en de navolging kan bekomen. Dit kan men genoeg bewyzen, als wy met bedaarde zinnen overleggen, hoe belagchelyk en ongerymd de dracht onzer voorouderen zich in onze oogen vertoont, en by gevolg hoe iemand met de nek aangezien zou worden, die het kleed van zynen overgrootvader aangetrokken had: zou hy niet voor uitzinnig en gek worden gehouden? Even alzo komen ons die oude afbeeldingen der kleding te voor, met hunne styve kraagen, barkoene schouders, naauwe en gepikkeerde wambussen, enz. Is 'er iets dat ons meer doet verwonderd zyn? En hunne Schilderyen, hoewel fraay geschilderd, zyn zy niet met kleine eerbiedigheid van ons aangezien? En wat grond van reden is 'er, om ons te doen gelooven dat de heedensdaagsche Mode aan onze naneeven behaagelyker zyn zal; daar ons de Mode van het voorleeden jaar zelfs mishaagt?

Een koddige voorſtelling in het verbeelden der kleedinge in een geſchiedenis.

Die zich tot deze verkiezinge begeeven, hebben geen vermogen om eenige Geſchiedeniſſen der Oudheid te verbeelden: want hoe beſpottelyk zou het zyn, indien men de Koningin *Eſther* kwam te kleeden in een naauwe en ſtyve tabbaard met linten hier en daar opgeſchikt, een ſtyve en geplooide labaar om den hals, dikke en wyde rokken om de heupen, kante ponjetten die digt aan de hand ſluiten, een ſtyf opſtaande ſpaanſche kant op 't hoofd voor een *Diadema*, en zo vervolgens op die wyze; en daar nevens den Koning *Abazuerus*, zittende op een ſpaanſchleere ſtoel, met een hoogen of zeer ſmallen hoed op 't hoofd, een fraas of lob om den hals, aan hebbende een kort wambus met lange ſchooten, als mede een korte mantel met bont gevoerd, een wyde broek met ſtrikken onder aan, en over de beenen kanonkouſſen, een geſtrikte roos op de ſchoenen, een ſpaanſche ponjaard op de zy, handſchoenen in de hand, enz: en in 't verſchiet *Haman* met een roode hembdrok met zilvere knoopen en een linnen onderbroek, ſtaande met den Beul op de leer, en een Franciskaner Monnik onder aan de voet, hem een Crucifix toereikende? Wat dunkt u, leezer, zou dat niet een ſchoone vertooning zyn? En nochtans ziet men zulks al gebeuren.

Wat zaaken met Mode uitgebeeld, in haare volle kracht zyn.

Nu zoude my iemand mogen vraagen, of de Modeſche Schilders, te weeten die Markten, Keukens, en zulke dingen ſchilderen, dan niet onder de Beeldſchilders behooren? Ik zegge ja, by zo verre zy zich daar by houden en blyven, en zelfs wanneer zy eenige verciering de geſchiedeniſſen, of gelykeniſſen, welke aan geenen tyd verbonden zyn, verbeelden: gelyk die van Lazarus en den ryken Man, van den Tollenaar, van den verlooren Zoon, en diergelyke, of die men daagelyks ziet gebeuren. En de zelve verbeeldingen ontroeren onze gemoederen des te meer, als zy uitheemſch en in uitlandſche dragten vertoond worden; alzo ons de verandering der kleedingen en modes uit een ander geweſt zo ligt niet te vooren komen, en zo haaſt niet misſtaan.

Maar zy moeten zich wagten van Bybelſtoffen, en *Ovidiaanſche*, *Virgiliaanſche*, en andere geſchiedeniſſen van dien tyd te verbeelden; gelyk hier vooren nochmaals is gezegt.

Belagchelyke Mode-Schilderyen.

Dog men vind 'er, welker ſtoutheid belagchelyk is, en die een *Sofonisba* durven verbeelden geheel na de hedendaagſche wyze gekleed, met een fluweele tabberd aan, een witte ſatyne rok met goude boorden, kante mouwen, valſche krullen op het hoofd, witte muilen aan de voeten, en dat in een kamer met goud leer behangen, en een vuur en houte vloer daar al de draaden en kwaſten van het hout net in waar-

ge-

genomen zyn. De kamer is geſtoffeerd met felpe ſtoelen met franje en kopere ſpykers, en op de ſchoorſteen groote porceleine ſchotels, tegen het behangſel tabletten met theegoed, een papegaay in een kopere kooy, enz. Men ziet 'er een Moor aankomen, die haar op een zilver teljoor een heedendaagſche goud of kriſtallyn geſleepen drinkglas, of kelk, aanbied; gekleed zynde in een livrey met gimpen en koorden. Haar koſtelyk ledekant, tot de pispot van tin of zilver, is daar niet in vergeeten, nog de matten op de vloer.

En aldus verbeeld men *Lucretia* en *Dido* desgelyks; by welke laatſte men een kaart agter tegen de wand van de zaal durft hangen, zynde de nieuwe vergrooting van Amſterdam, die men kan zien dat by *Allard* op den Dam gedrukt is.

Men wil kwanswys die hiſtorien zo van *Plutarchus*, *Livius*, *Tacitus*, en diergelyke Schryvers, in het geheugen der menſchen houden; en men doet het op de ongerymdſte en belagchelykſte wyze der waereld: even als die Dichter, welke, om zyn vaers door de waereld bekend te maaken, 't zelve op het water in een groote rivier, die naar de ſtad toeliep, ley; waanende, dat het papier, aldaar gedreeven zynde, opgenomen en geleezen, en derhalven zyne lof daar door rugtbaar zou worden: maar dit geſchrift, eerſt doornat geworden zynde, zonk in de grond, en wierd daar na door een Modderman opgebaggerd, en nevens de andere modder in de ſchuit geworpen, en de Dichter aldus van zyne grootſe inbeeldinge en hoop verſteecken. Gelykenis.

Gy dan, o leergierige, verzint u wel, houd u by de wal; op dat gy, niet konnende ſwemmen, niet verdrinkt: want die het gevaar niet ontziet, blyft 'er dikmaals midden in. Een goed mes beſtaat niet in een zilver hegt, noch de lekkere wyn in een goude ſchaal. Laat u van de waarheid onderrichten: want uw werk, hoe net uitgewrocht, zal uwe zaak niet in uw voordeel bepleiten, zo gy van de waarheid afwykt. Vermaaning.

Twee Schilders malkanderen eens ontmoetende, raakten by dat geval aan woorden om de voorrang. *Antiko*, die de wyſte meende te zyn, wilde de hoogerhand neemen, en doorſtappen; maar *Modo*, die niet minder op zyn eer en aanzien ſtond, wou niet wyken: en alzo hy wat jonger en koppiger was, ſtiet hy *Antiko* met zulk een geweld tegen de borſt, dat ze beide ter aarde vielen. Als zy nu een poos heel bedwelmd gelegen hadden, en weder wat bedaard waren, begon *Modo* wakker te ſchelden: maar *Antiko* ſprak, zult gy voor my niet wyken? Neen ik, zei *Modo*, ik ben zo goed als jy; en heb- Verwytingen tuſſchen *Antiko* en *Modo*.

je wat te zeggen, zo trek eens van leer, of ik duwje dit mes in de huid. Deze bejegening was te gevoelig voor den trotsen *Antiko*. Hy greep, vol woede, zyne stokkade; en daar mede was het val aan met steeken en kerven. Het gevecht was fel en twyffelachtig. Alle, die het aanzagen, schrikten en beefden, en riepen: houd op mannen, houd op; maar te vergeefs. Elk stiet toe; doch zy konden malkanderen niet aan 't lyf komen. Eenen *Justus*, daar by geval komende, en ziende dat het alle beide zyne vrienden waren, sprong 'er tusschen, en scheidde ze met goede woorden van een. Als zy nu een weinig bedaard waren, vraagde *Justus*, wat hen beweegde met zulke ongelyke wapenen te vegten, en het leeven zo roekeloos in de waagschaal te stellen? Hoe, zyt gy 't alleen, antwoordde *Antiko*, die niet weet dat hy zo veele eerlyke luiden vervoerd en geschoffeerd heeft? Is hy het niet die de kuische *Lucretia* en de deugdsaame *Sofonisba*, onder een valschen schyn, uit haar land vervoerd, en hier in Amsterdam heeft gebracht, om 'er de spot meê te dryven? Weet gy niet, hoe dat hy die onnozele en godvruchtige *Esther* met het heele hof van *Ahazuerus* onder de tiranny der Spanjaarden heeft gebracht? Dat 's noch niet genoeg, maar hy besteelt my dagelyks, en wil voor my niet wyken. Heb ik dan geen reden genoeg, dunkt u? Hier op vraagde *Justus*, of de twist nergens anders, dan om de voorrang, ontstaan was? Maar *Modo*, die geen antwoord wilde verwagten, sprak vol gramschap: alles, 't geen die Sinjeur daar zegt dat ik hem doe, dat doet hy my. Hoe meenige dingen heeft hy my ontfutseld, stormhoeden, yzere harnassen, ryglyven, enz. Wel hoe! is u dat groot schelmstuk vergeeten, 't geen in de waereld zo veel gerugt gemaakt heeft, toen hy (a) *Heliodoor* den kerkroover van uit het Joodsche land deed komen, en te Romen in de St: Pieters kerk voerde, om in weerwil van den Paus de heilige schat te berooven? Maar om zyn voorneemen te bedekken, en geen vermoeden te geeven, of het kwam te mislukken, ging hy heen en maakte aan Paus *Urbanus* den achtsten dezen aanslag bekend; waar over deze zich aanstondts in zynen stoel derwaarts liet draagen, en den Roover vraagde, of hy zich niet vergiste, en of hy niet wist, dat het te Jeruzalem gemeend was, en niet te Romen? Denkt gy dan, dat de heylige Vader, indien hy eens omgekeeken, en den hoogen Priester van Jeruzalem in 't heylige der heyligen gezien had, dezen kwaaddoender ongestraft zou gelaaten hebben? Wat dunkt

Tafereel hier vooren verhaald.

(a) Heliodorus, *Capitein van* Seleucus Philopater, *Koning van Syrien. Deze trok van Romen in den Tempel te Jeruzalem, om daar het heiligdom te beslee-len; waar over hy, van twee Engelen geslagen, voor dood bleef leggen: doch kreeg door het bidden, en de offeringen aan God, daar na zyne gezondheid weder. Ziet het tweede boek der Machabeen, cap.* 3.

dunkt u van dit ſtaaltje, zou ik dan voor hem wyken? Zus, zus, zei *Juſtus*, geeft doch de reden plaats. Doch *Antiko* riep, ik wil myne brooskens en Romeynſche wapenrok weêr hebben, die hy my ontnomen heeft: dan ſcheld ik hem de reſt kwyt. Doe zei *Modo*, geeft my eerſt dien ſtormhoed en het yzer harnas van myn overgroot vader weer, die gy aan *Æneas* vereerde, toen hy met zyn vader uit Dardanien vluchtte: de yzere handſchoenen zal ik u laaten houden, en daar meê wel. Maar *Antiko* zeide, die wapenen van uw overgrootvader heb ik aan *Dominiquin* vereerd; en de yzere handſchoenen gaf ik aan *Rubbens*, en die heeftze weer aan een lyftrawant van de Koningin *Thaleſtris*, de hooftmannin der Amazonen, vereerd. Eindelyk kwam het hier op uit, dat *Juſtus* hen raadde, dewyl geen van beiden iets wederom kon geeven, dat zy de queſtie zouden afdrinken, en zich voortaan wachten van elkanderen iets meer te ontrooven.

Ik twyffel niet, of de gunſtige Lezer zal uit dit voorgeſtelde geval genoeglaam konnen verſtaan, wat ik daar mede wil betekenen.

Wy hebben voor dezen gezegt, en beweezen, dat de geenen, die dagelyks by ſlecht en ondeugend volk verkeeren, gemeenlyk ſlecht en ondeugend; en, in tegendeel, die met deftige en deugdzame omgaan, ook deugdſaam worden. De gewoonte, zegt *Horatius*, is een tweede natuur; en 't gemeene ſpreekwoord zegt: daar men meê verkeert, word men mee geëerd. Hy is dan gelukkig, die een redelyke kennis van goed en kwaad hebbende, het beſte en voordeeligſte voor het ſlegtſte en ſchadelykſte kieſt, en zich in al zyn doen en werken daar na ſchikt. Die zich een ſlechte manier heeft aangewent, komt daar zo ligt niet weer af; maar blyft dezelve al zyn leven lang behouden: in tegendeel, die zich tot het goede ſchikt, zal het kwaad ſchuuwen en verwerpen, om dat het tegens zynen zin ſtryd.

Aldus redenkavelende kan men bezeffen, hoe voordeelig het is voor een leergierigen zich te gewennen aan fraaije dingen; 't zy wat het ook moge weezen, tot onze ſtudie behoorende, en te verwerpen alles wat gebrekkelyk en overtollig is. De groote meenigte goederen doen zelden goed, plagt de beroemde *Bartolet* te zeggen.

Hoort hier eens een Tafereel, zinnebeeldsgewys, op een verwarden Schilder door het te veel leezen van allerhande onnutte boeken; waar uit wy toonen dat men moet leeren niet meer boeken te gebruiken als in zyne ſtudie te pas komt: het geen *Seneca* beveſtigt, zeggende, dat men weinige boeken, maar die goed zyn, moet gebruiken. Welke oorzaak van verwarring men noch veel verder kan trekken, gelyk in de groote meenigte van onnutte printen, tekeningen, en alles wat het ook

Te veel Boeken, Printen, en andere dingen ſchadelyk.

ook verder zou mogen weezen: want alle deze dingen zouden onze gedachten alzo wel onbekwaam maaken om het beſte te betrachten, als het overdaadig leezen.

Tafereel op een verwarden Schilder.

Hier ziet men in een Schilderkamer een tafel, Antieksgewyze, gedift met borden, en in de midden een ſchotel met een koek piramidaal benevens een bocaal, aan dewelke vier vrouwen zitten, de Schilderkunde, Beeldhouwery, Bouwkunde en Graveerkunde, ieder met haare behoorlyke kentekenen. Verſtand met de Schoonheid aan de hand, gevolgd van de Deugd, komen de kamer in en naderen de tafel, alwaar zy verwelkomd worden; terwyl Voorzichtigheid de Ondeugd, als een gebogchelde dwerg verbeeld, nevens een vervaarlyke *Chimeer*, ter kamer uitdryft. De kamer is behangen met Hiſtorien, Landſchappen, Architectuur, en Printen. De Oudheid zit in een nis, en houd eenige Medailjes in de hand, verbeeldende de oude luiſter. De deur is achter ter linker zyde, daar zy inkomen; en d'andere werden ter regter zyde uit het Stuk, of na vooren toe gedreeven. De *Chimeer* heeft arendtsklaauwen, draakevleugels, ſlangeſtaart, een langen hals, vrouwenhoofd vol ſlangen, en de buik vol hangende prammen.

Laaten wy dan met bedaarde zinnen onder onze goederen zoeken, wat ons het beſt kan dienen, 't zy Pleyſter, Printen, Teekeningen, Akademie-beelden, en andere Modellén; verwerpende al het overige 't geen in onze oeffening niet te pas komt.

Nademaal wy dus verre over het Modern geſproken hebben, zal het niet ondienſtig zyn, dat wy in 't Antiek ook noch eenige waarneemingen, doch in 't kort, aanmerken.

Het Antiek vereiſcht een ſchoone Proportie,

Iemand, die het Antiek zuiver wil navolgen, dient noodzaakelyk te weeten, dat het in deze twee hoedanigheden, als ſchoonheid en deugd, beſtaat; welke ſchoonheid in een correcte proportie der leden moet worden verſtaan, gelyk wy in het zevende Hoofdſtuk aangeweezen hebben; en de deugd in een zedige bevalligheid, uit de beweeging der leden voortkomende, zonder eenige buitenſpoorigheid noch *Carrigatie*. Dit is voor zo veel het naakt betreft.

fraay beloop van Kleedinge,

De kleedingen, die met een ſchoon beloop van plooijen zedig en wel geſchikt zyn, zodanig dat de beelden zich daar door onverhinderd met welſtandigheid konnen beweegen, zyn zekerlyk de beſte; gelyk de doorluchtige *Raphaël*, *Pouſſyn*, en meer andere, die het zuiver Antiek hebben nagevolgd, genoegſaam in hunne Konſtwerken hebben doen blyken.

ſchoone Daaging,

Het ordineeren, ſchoone daaging, en wat meer tot volmaaktheid van een heerlyk Stuk behoort, dient alles op zyn ſchoonſte verkoozen te werden.

Met

Met het Landſchap, Architectuur, en verdere ſtoffagie, gaat het eveneens: alles moet zuiver Antiek, of geheel Modérn zyn. Landſchap, Architectuur, en andere ſtoffagie meer.

Terwyl deze verkiezinge ten einde loopt, zullen wy noch een Tafereel, tot derzelver ſlot, hier achter aan voegen.

Tafereel Antiek, over het verdryven van 't Modérne of Mode uit dezelve.

Tafereel.

MEn zoude in plaats van Schoonheid en Deugd, die in de voorgaande door Verſtand geleid worden, een ſchoone zedige jonge Maagd konnen ſtellen, met dun lywaad gekleed, zodanig dat men het naakt daar onder kan beſpeuren; hebbende een vogel Feniks op haare hand, en een bloemekrans op 't hoofd. Verſtand met een goude band om 't hoofd, en een ſcepter in de hand. In plaats van de gebogchelde Ondeugd en de Chimeer, zou men een jong Meisje vluchtende konnen verbeelden, met een ſtyve tabberd aan; op het hoofd een fontange; een bonte ſabel om den hals; en om de armen mouwen vol kanten; kouſſen, ſchoenen, en handſchoenen aan, en een mandtje met Ooſtindiſche Thee-goederen onder den arm; als mede *champignons*, of paddeſtoelen, die zy, door het wild en ongeſchikt loopen, ſtort. De Voorzichtigheid ſlaat haar met een ſpiegel, hebbende in de andere hand een pyl daar een ſlang omgeſlingerd is. De bloemekrans op het hoofd van de ſchoone jonge Maagd zal te ſamen geſteld weezen uit kleine eeuwigduurende bloemtjens, genaamd *Phermica Auſtriaca*, en *Guafalium*.

De *champignons* beteekenen korten tyd, of ſchielyke op-en ondergang.

De Scepter van Verſtand is een lange dunne ſtok, met een knop daar boven op.

OP HET SCHILDERBOEK VAN DE KLEUREN

Door den Grootkunstenaar GERARD DE LAIRESSE.

LAIRESSE, door het kunſtpenſeel,
By d'allergrootſte Kunſtenaaren,
En die het beſte zyn ervaaren,
Alom het hoogſt geroemt, zo veel,
Of meer dan d'Oudheid, minder t'eeren
In al dat ieders oog voldoet,
Toont hoe haar kleur nu wyken moet,
Hoe hoog haar Kunſt was te waardeeren.
Zyn Kleuren op het ſchoonſt, door een,
En dan weêr zacht en mals geſcheiden,
Den zin bevallig ſpeelen leiden,
Door zyne penne, en kracht van reên,
Om dus die Kunſt in top te haalen,
Door verwen, die, als Iris kleed
Gemengelt, toonen hoe gereed
Dat zonlicht ſpreit zyn glans en ſtraalen
In zulk een held'ren regenboog,
Daar 't zacht en zoet door een gedreeven,
Het ſchoonſt de verwen weet te weeven,
Dat zelfs het allerkeurigſte oog
Zich voelt, door deeze glans betov'ren,
Wyl 't hart, verbyſtert en verrukt
Door 't ſchoonſte ſchoon haar ingedrukt,
Maar naau bezeft, zich laat verov'ren.
Wat ſchittert dan een hemelgloet,
Zo wel van boven als van onder,
Dat oog en hart vervult met wonder,
Als of de zon met haaren ſtoet,
En ſleep van maane- en ſtarreſtraalen
Doormynen in en onder d'aard,
Daar alle ſchat zich openbaart,

Schynt vol van luiſter neêr te daalen,
Daar alles gloeit en blaakt en brand,
Als of de hemelkring en aarde
Bezwangert, al haar rykdom baarde,
En ſchitterde van allen kant,
Van Jaſpis, Chryzoliet, Robynen,
Turkois, en wat door d'ertſen heen,
Als gout en zilver, glansryk ſcheen,
En baart ontelb're zonneſchynen.
Hier gloeit Paktool en Gangesſtrant,
Door al de glanſſen, die 'er dom'len,
En ſchynen onder een te ſchom'len
Gelyk in 't gout en 't goude zant,
Daar d'elementen zich vereenen.
Hoe praalt nu d'eed'le Schilderkunſt
Gelyk een ſchoone maagd, elks gunſt
En liefde waard, dus ryk omſcheenen
Van al dat koſt'lyk is en eêl.
Zy veſt nu hemelwaart heure oogen.
't Palet legt vol van regenboogen.
Een zonſtraal ſchiet uit elk penſeel.
Zes kind'ren danſſen om haar henen,
Elk met byzond're verw bekleed.
Drie Hooftkoleuren wyd en breed
Hier aangeweezen, en omſchenen
Van and're drie, die deeze maagd
Gebroken noemt, en die in 't mengen
Zy by elk Hooftkleur weet te brengen,
Daar nu de Kunſt haar roem op draagt.
Dus doet LAIRES die Schoone leeven,
Gelyk Pygmalion zyn beeld,
Daar geeſt en aardigheid in ſpeelt
Als daar de ziel word ingedreeven.
De Schilderkunſt krygt bloos op bloos,
En zegt: gaf d'Oudheid my het weezen,
Nu word myn ſchoonheid meer gepreezen.
Zy pronkt nu als een Lenteroos
Die by de lelie ſtaat te pryken.
Dus toont LAIRESSE dat zyn Kunſt
Zal altyd leeven in elks gunſt,
En dat hier d'Oudheid moet bezwyken.

KORNELIS SWEERTS.

GROOT

GROOT SCHILDER-BOEK,

VIERDE BOEK.

Van de Koleuren, en derzelver ſchikking.

EERSTE HOOFDSTUK.

OPmerkelyk is het, dat, daar de ſchikking der koleuren in een Ordinantie, het zy van Beelden, Landſchappen, Bloemen, Gebouwen, of wat het moge weezen, ieders oog behaagt, echter tot nu toe niemand eenige grondregelen daar van vaſt geſteld heeft, waar door men wis en zeker te werk zou mogen gaan.

Gebrek van grondregelen in dit deel der Konſt, tot heeden.

De ſtrydigheid der beweegingen is op redenen gegrond, die men door de oeffening in 't kort van buiten kan leeren, ja zelf anderen daar in onderwyzen; gelyk mede de verdeeling der leedemaaten, of proportie; dewyl dezelve, volgens de ſtelling van *Albert Durer*, wiskonſtig kan beweezen werden; de ſchaduwe en daaging desgelyks, door middel van de *Perſpective* of Doorzichtkunde.

Deze alle kan men in zyne jeugd grondig leeren en verſtaan: maar de ſchikking der Koleuren by en op malkander, om dezelve ſmeltende en bevallig met een goede *harmonie* te doen voortkomen, daar van zyn tot heden geene vaſte grondregelen bekend gemaakt die ons daar toe leiden konnen. Hier in is het geval alleen alle onze trooſt.

Een ſchoone welgeteekende en fraay geordineerde Print, bevallig van dag en ſchaduwe, zuiver geëtſt, of geſneeden, is lof en roemwaardig: maar een Schildery, tot welke, buiten het voornoemde, een konſtige kolereering en ſchakeering vereiſcht word, verdient de hoogſte lof.

Door de koleur munt de Schilder boven alle konſtenaars uit.

Doch dat veele Meeſters ieder een byzondere manier hier in hebben, als den een flets, een ander ſomber, een derde graauw, zommige bont, eenige morſſig, enz. zulks ontſtaat doordien hun onbewuſt is, dat 'er een ordentelykheid in het ſchikken der zelve moet waargenomen wor-

Oorzaak van hunne verſchillendheid in 't koleuren.

Gelykenis. den: even als een schrandere Bloemist tot het opkweeken van uitgeleezene, schoone en groote bloemen doet. Hy onderzoekt, wat grond best tot der zelver teeling dient; welke droogte, en welke vocht begeeren; wat soort best uit, en welke meest in de zon opschieten; of die meest door duiven- en andere met hondenmest willen gevoed zyn: om op deze wyze, voor anderen, zyn voordeel daar mede te maaken.

Toepassing der zelve. Zo zal het met den Schilder gaan, indien hy maar de natuur en aart der koleuren naauwkeurig uitvorscht, op wat grond zy best affteeken, en hunne werking doen: en aldus zal hy zien, of hy mede niet een merkelyker voordeel boven anderen kan bekomen. Door zoeken word veel gevonden: maar men moet, al mislukt het meêrmaal, t'elkens met een nieuwe lust het weder aanvatten. Hoe menigen aanval heb ik op dit geheim gedaan, eêr ik een bres daar in kon maaken! Had ik het voorbeeld des grooten *Alexanders* niet gevolgd, en die Gordiaansche knoop aan stukken gekapt, zou ik noch al zoekende gebleeven hebben. Nu zal ik alle myne ontdekkingen en voorderingen den Konstenaar goedwillig mededeelen, en aan zyn oordeel stellen of dezelve van gewigt zyn.

Hoe veel koleuren 'er zyn. Wat het getal der Koleuren belangt, deze zyn'er zes, in twee soorten onderscheiden.

En welke. De eerste bevat het Geel, Rood, en Blaauw; en deze worden Hoofd-Koleuren genaamd.

De andere is een gemengde soort, en bestaat in Groen, Purper, en Paars; en deze draagen den naam van gebrokene Koleuren.

Wit en Zwart werden onder de Koleuren niet gerekend, maar alleen vermogende genoemd, om die reden, dat de andere, zonder hulp van deze, niet konnen werken.

Van de zinbetekeningen der zelve. Deze genoemde Koleuren hebben ook hunne zinbetekeningen en byzondere eigenschappen. In 't algemeen word het Wit voor het licht, en 't Zwart voor de duisternis gehouden;

Het Geel, voor luister en glorie.
Het Rood, voor geweld, of liefde.
Het Blaauw, voor de Goddelykheid.
Het Purper, voor gezag en oppermagt.
Het Paars, voor onderdaanigheid: en
Het Groen, voor dienstbaarheid.

Wat koleur is. De Koleuren, in zich zelf aangemerkt, zyn zekere hoedanigheden, die zich niet konnen kennelyk maaken dan door tusschenkoming en aan-

aandoening van een ligchaam: even als de Maan, die haar licht van de Zon niet zou konnen erlangen, veel minder aan ons mededeelen, dan door middel van een ligchaam. Zo is ook het Wit dat geen, waar uit de Koleuren zyn voortkomende, en het ligchaam waar door zy aan ons kennelyk werden.

Hunne kracht en werking.

De Koleuren geeven, ten opzichte der Schilderkonst, het leeven aan alle dingen. Zonder deze zou het onmogelyk zyn het leven van de dood te onderscheiden, het hout van steen, de lucht van 't water, goud van zilver, ja het licht van de duisternis. Zy zyn van byzonder groot vermoogen; vereenigende door hunne lieffelykheid; scheidende door geweld met hardigheid. Zy doen de dingen in de dunne lucht verdwynen, en andere met geweld uit de gronden te voorschyn komen.

Hunne aangenaamheid.

Hunne vermenigvuldiging maakt de grootste bevalligheid, zo wel in de natuur als schildery, maar voornaamentlyk zo in het laatste dezelve door een konstige hand geschikt worden. Dan is 'er niets dat de zinnen meêr bevreedigt en betoovert, als der zelver overeenstemming en verschillendheid. Want wat is 'er schoonder, dan in een Landschap een azuurblaauwe lucht te zien, de groene velden met duizend veelverwige bloemen bezaaid, de ongelyke koleuren der gronden, deze ros of geel, en andere weder groen of graauw, ieder na zyn eisch: gelyk ook de bruine Cypressen, de graauwe Willigen, de blonde Olyf, de witte Populier, de groene Els, de roode Dennen, en blyde Linde, ieder boom na zynen eigenen aart. Voegt hier nevens de verscheidenheid des Steenwerks, hoe aangenaam zich aan ons gezicht het porfier der Graffteeden, de serpentynsteene Puntnaalden, de witte marmere Vaazen en Termen vertoonen. De Bouwkonst verschynt immers heerlyker door de verschillende aart en verw der steenen, wanneer de blaauwe arduyn, rosse hartsteen, wit marmer, en diergelyke door een fraaije schikking wel by een, en op malkander gevoegd worden; en het gebouw van binnen met rood gespikkeld groenachtig Jaspis, porfier en marmer opgehaald, in de nissen met beelden, basreleven, en rondom met cieraaden van goud, zilver, koper, en albaster opgepronkt; en de vloeren met allerhande kostelyke steenen, als azuur, porfier, marmer van allerley koleur, tot streeling van oog en zinnen bekleed worden.

Maar alles hangt af van een ordentelyke schikking. Onmogelyk is het met alle deze kostelykheid iets bekoorlyks uit te werken, zo deze koleuren door de konst niet na eisch gepaard en geplaatst worden.

Wat tot der zelver schikking vereischt word.

Hier toe is voor al noodzaakelyk, dat een oprecht Konstenaar der zelver aart ende byzondere krachten vast kenne; op dat hy volkomentlyk wis

wis en zeker gaan moge: even als een goed schryver, welke de letters kennende, alleen op de woorden zyne gedachten laat gaan.

Betreffende de schikking, gelyk in een ordinantie met veele beelden, met hoopen verdeeld zynde, altyd een het voornaamste is, waar na zich alle d'andere, ieder na rang, moeten voegen; zo is het ook hier mede gelegen, op dat zy alle by malkander een goede *harmonie* over het generaal te weeg brengen.

Ja indien het noodzaakelyk was, dat zelf de drie Koofdkoleuren, hier voor genoemd, by den anderen geplaatst moesten werden; zo zal men het geel in 't midden, het rood daar naast, en het blaauw achter brengen: door welke schikking, men een redelyke houding zal zien voortkomen.

De drie andere Koleuren zou men desgelyks konnen voegen, wanneer men het purper voor stelt, het paars achter het zelve, en het groen het laatste, als minder kragt hebbende.

Dat deze laatste mindere en gebrokene genoemd worden, is om dat zy zeer veel van de eigenschap der eerste bezitten; wordende, by voorbeeld, het purper getrokken uit het rood met een vermenging der andere, het paars uit het zelve en 't blaauw, en het groen uit blaauw en geel.

Zy hebben wel haare byzondere kracht, maar geen rang.

Doch niet tegenstaande elke Koleur haare verschillende kracht en eigenschap heeft, hebben zy echter geen byzondere rang, nog mogen geen order houden; vermits dan eens een sterke voor de zwakke, dan de flaauwe voor een krachtige moet speelen, na vereisch van zaak en voorval: want ware het altyd na vervolg, en het geel de voornaamste party, de anderen allengs verminderende, zo zou 'er nooit verandering, maar altyd een en het zelve zyn. Maar neen, het is hier mede als met een Schouwburgspeelder, welke by wylen voor een Koning, dan voor een God, nu voor een man, dan voor een vrouw, nu eens de voornaame rol, en daar na weder voor stom speelt.

Doch wanneer de voornaamste party in het Stuk, het zy uit verkiezing of gedwongen zynde, uit witte, lichte, of zwakke koleuren bestaat; zo zullen de andere gedeeltens daar rondom, al zyn dezelve noch zo schoon van koleur, niet hinderlyk weezen, als zy maar verschillende en na order gemengd zyn.

Waarneemingen in het schikken der Koleuren.

Desgelyks, wanneer het voornaamste deel des Stuks uit geel, rood, blaauw of groen bestaat, en daar door afsteekt, moet men met deeze doorsteekende en de meesterspeelende party alle de andere gedeeltens hier en daar bezaaijen met kleine partyen, als of het daar meede geëmalieërd was, maar zo voorzichtig, dat zy hunne oorsprong uit het groot-

grootſte gedeelte ſchynen te ontleenen, en ſchoon geſcheiden zynde, te zamen eene zaak uitwerken, en het geheel aan malkander verbinden, gelyk het groot ligchaam der Maan rondom met tintelende ſterren vergezelſchapt is.

Dit gezegde is genoeg betreffende de ſchikking der koleuren in het algemeen: doch zulks kan niet wel uitgevoerd werden dan door het verkiezen van bekwaame achtergronden, tegen welke zy uitkomen, en hunne byzondere werking doen, op dat zy hunne gewenſte welſtand bekomen; vermydende die welke hen te weemelende, te wreed en hard doen zyn; en verkiezende zulke die hen lieffelyk doen uitkomen, waar van ik 'er eenige zal opgeeven.

Gronden op welke deze koleuren zich wel vertoonen, en eerſt van lichte op donkere.

Het wit paſt op allerley donkere gekoleurde gronden, uitgenomen op gloeijend geel.

Het licht geel, op purper, violet, blaauw en groen.

Het licht blaauw, op groen, violet, en geel dat niet gloeijend nog brandig is.

Licht groen doet een goede werking op purper, violet, en blaauw.

Het licht paars, op groen en blaauw.

Van donkere koleuren op lichte gronden.

Op wit paſt zwart, paars, groen, violet, en purper; doch geel noch blaauw paſſen daar by.

Op licht geel paſt violet, purper, en groen.
Op bleek rood, groen en blaauw.
Op bleek groen, purper, blaauw, geel en violet.
Op bleek blaauw, donker geel, rood, en groen.

Van harde en wreede koleuren.

Maar indien men op licht geel donker blaauw, of anders om, wilde leggen, zulks zou zich zeer hard en wreed vertoonen. Noch andere koleuren zyn 'er, welke noch hard noch wreed in zich zelve zynde, zich nochtans onaangenaam en krachteloos vertoonen, ten ware de eene of de andere heel vuil en bemorſt was: als daar zyn purper op rood, ſchoon rood op geel, of ſchoon groen op geel, en purper op blaauw of violet, en ook anders om; wit op gloeijend geel, en mede anders om; mitsgaders ook rood op rood, of blaauw op blaauw: gelyk de ondervinding, welke licht te neemen is, toonen zoude.

Van de wederſchynende koleuren.

Wat de koleuren, welke in wederſchyn gebruikt worden, belangt, daar van zal ik dit zeggen:

Dat by muskus koleur maſtikot beſt paſt, met licht purper of paars in de weêrſchyn: by asblaauw, paſt geelachtig wit, en de weêrſchyn van roozekoleur: by auripigment paſt donker purper, en blaauwe weêrſchyn: op ſchoon groen voegt wel koleur de roſe, met hemelſch

blaauwe wederſchyn: by purper of paars voegt napels geel, en een wederſchyn van zee-groen.

Noodige aanmerking daar omtrent.

Maar vooral dient opgemerkt te worden, dat alle wederſchynende ſtoffen in de ſchaduwe hunne eigene koleur behouden, te weeten die van het hoogſel; en dat men niet die misſlag der Ouden begaa, welke alle wederſchynende kleedtjens van twee koleuren ſchilderden, gelyk een geel ſtof met blaauw weêrſchyn geſchaduwd. Zo maakten zy het hoogſel geel, en de ſchaduw blaauw: en desgelyks handelden zy met alle de anderen. Waarlyk een groot misverſtand, geheel tegen de natuur ſtrydende.

Dewyl wy nu tot dus verre ons in de bykoleuren, en der zelver houding en werking gewikkeld hebben, zullen wy ook iets aanhaalen van koleuren welke byzonder wel tot ſtoffagie in een Landſchap ſtrekken, ook in andere Stukken en Geſchiedenisſen.

Koleuren die op gras en in landſchap goede kracht hebben.

Op het gras ſteekt het bleek rood wonderlyk wel af, en vertoont zich lieffelyk aan het oog, nevens donker violet, donker blaauw, lichte geele weêrſchyn, met rood en wit; lichte engelſche aſch, weêrſchyn met purper, of violet.

Op roſſe gronden.

Op roſſe aarde gronden voegt ſchoon en donker violet, blaauw en donker groen.

Op blaauwe ſteen.

Op donkere graauwe ſteen, gemeenelyk blaauwe ſteen genaamd, paſt licht rood, groen, geel, en geelachtig wit.

Op hartſteen.

By hartſteen voegen al te gader donkere koleuren, als purper, paars, violet, blaauw en groen.

Welke koleuren men vermyden moet.

Maar voor al moet men nimmer een koleur uit enkel lak en wit gebruiken, noch enkele auripigment en rusgeel. Deze mogen niet als in tyd van nood, en dan noch heel ſchaars, gebruikt worden. Het groen en 't rood van eene tint in licht of bruinte ſtryden mede om hunne hardigheid altyd te ſamen; moetende daarom nooit by een geplaatſt worden.

Van Schilderyy binnens kamers.

Men geeve ook desgelyks acht, dat in een Stuk met veele of weinige beelden, het welk binnens kamers tegen een donkere grond hangt, of met veele ſchaduwen bezet is; desgelyks ook in een Landſchap tegens donkere en dichte boomen, het wit een groote welſtand heeft, en voornamelyk napelſchgeel, ruſgeel, auripigment, vermilioen, en ſchoon licht rood.

Wederom in een licht vertrek, met wit marmor of lichte hartſteen koleur; of in een Landſchap dat klaar, helder en vol lucht geſchilderd is, voegen het blaauw, purper, paars, violet, groen en zwart het zelve een groote welſtand toe. Daar en tegen zyn de voorgaande niet alleen hier mede ſtrydig, maar ook flaauw en zonder kracht, behal-

ven het wit, om dat het een vaste stellinge is dat men het niet te veel kan gekruiken, alzo het geen koleur is en over al schikt, behalven tegen de lucht.

Doch ik stel hier niet vast, dat de stoffagie in de eerstgenoemde Stukken uit die lichte en gloeijende koleuren alleen zal bestaan: geenssins, maar wel dat dezelve met eenige donkere en zwakke geschakeerd werden: en in de tweede, alwaar men donkere en zwakke koleuren tot stoffagie gebruikt, daar zal men eenige lichte en gloeijende tussen schikken. Aanmerkingen hier over.

Nu zouden zommige mogelyk denken, om dat wy hier nevens de andere koleuren het blaauw stellen, dat het zelve tegens het verschiet hinderlyk zoude zyn, of dat het verschiet der bergen, die men om de verheid gemeenlyk blaauw vertoont, door zulk een schoone vlek te niet gedaan zou worden: doch deze twyffeling is haast weg genomen, wanneer men gelieft te letten dat ik hier niet allegader donkere koleuren verkies; maar wel dat het verschiet daar door eenigsins verder, zwakker, en smeltende schynen zal. 't Is ook waar, dat de blaauwheid in een Landschap dikmaals hard is, en het Stuk verwachtig maakt: maar door de donkerheid, in dit geval, werd het murw, natuurlyk en teeder.

Buiten het blaauw noem ik ook paars, groen, enz. Nu is de meening niet, dat het evenveel is waar menze zonder onderscheid schikt; het blaauw tegen het blaauw der lucht; het groen tegen het groen der boomen, het paars tegens een paarsachtige steen of grond; of licht tegen licht, en donker tegen donker. Neen, dat zou oneigen zyn: want gelyk in een Landschap donker en licht is, zo is 'er altyd middel om aan donkere en lichte koleuren ieder haare plaats te geeven.

In een kaarslicht, buiten of binnens huis, of andere lichten die uit vuur bestaan, voegt paars, purper, blaauw, groen, wit, zwart, rood en geene uitgezonderd; zynde dit stukken waar in de voornoemde koleuren met voordeel werken, en als op haar toegeëigende grond heerschen: want met geel en rood is het omtrent geleegen als met een brandende kaars, die groote uitwerkselen by nacht doet, en op den dag van geene kracht noch vermoogen is, als welkers schynsel men dan naauwelyks gewaar kan werden. Welke koleuren by Kaarslicht en Vuur de grootste kracht doen.

Gelyk nu de twee eerste Schilderyen, of Tafereelen, uit die geweldige koleuren als wit, geel en rood kunnen bestaan; en de twee andere uit purper, paars, blaauw en groen: zo konnen zy echter die van het eene by dat in de andere gevoegd werden, tot het doen voortkomen van een aangenaame schakeering en overeenstemming, wanneer by de geweldige eenige zwakkere, en by de zwakke een weinig geweldiger Middelen om alle deze koleuren te doen vereenigen.

gevoegd worden, laatende elk in 't zyne, na de bekwaamheid van ieders gronden, den meester speelen. Maar in het byzonder heb ik noch aangemerkt, dat uit die drie voornoemde geweldige koleuren andere van minder kracht konnen getemperd worden, als bruynoker met wat napelschgeel, schytgeel en wit, en meer diergelyke; en dezelve by de andere als tussenmiddelen schikkende, zal men met de voorverhaalde een groote party maaken: want het wit heeft zo wel zyne graaden, als het rood: altoos wel waarneemende, dat de voornaamste in kracht en schoonheid de meester zy; en die, welke daar uitgetrokken zyn, hier en daar door het geheele Stuk verspreid werden: om deze reeden, dat zy het best tegens den algemeenen grond uitkomen.

De schoonste koleur moet de voornaamste zyn.

Na dat wy nu reedts duidelyk genoeg voorgesteld hebben de gronden van deze tegenwoordige, en 't geene meest aanmerkelyk is in de gelegenheid en verscheidenheid der verwen; konnen wy lichtelyk daar uit af neemen, dat de Schilderyen, die deze opmerkingen in zich vertoonen, onze zinnen noodzaakelyk door een zoet geweld tot zich moeten trekken.

Aanmerkingen over eenige voornaame zaaken dezes Hoofdstuks.

Wy zullen hier niet aanwyzen, wat, waar, en hoedanig de eene koleur met de andere vermengd, zich zal vertoonen: zulks is onmogelyk, en onbegrypelyk. Het voornaamste, om deze konstgreep te bekomen, is dat men acht geeve op wat hoogte men zyne eerste en kragtigste koleur maakt. Deze moet alleen de overhand hebben, en boven de anderen heerschen: en daarom word by veele voor een vaste regel gehouden, dat men geene andere als eene hoofdkoleur, of eene die dezelve verbeeld, in een Schildery mag brengen. Maar ik heb reedts aangeweezen, dat verscheidene op die wyze konnen te zamen gebragt worden.

Het is dan het oog en het oordeel eigentlyk, welke men in deze zaak moet te hulp neemen, en daar mede raadpleegen: want indien gy goedvind een schoone koleur te brengen ter plaatse waar uwe verkiezing dezelve stelt, waarom zou het kwaad zyn? Maar dit doet het kwaad worden, dat men de bykoleuren gemeenlyk niet wel schikt; voegende het gloeijende tegen het gloeijende, en het graauwe en 't blaauwe by een; waar door zy niet te voorschyn komen; of dat 'er al te krachtige en veele hoofdkoleuren by een geplaatst zyn, die het doet steeken en bont worden.

Om dan niet in deze konst te dwaalen, verkieze men slechts eene koleur; en om 'er eene by te vinden, zo neemt eene daar tegen strydende. Is ze rood, men neemt een graauwe: is ze bruin, men neemt een lichte,

te, enz. Aldus werden dezelve, de eene uit de andere volgende, by een gevoegd. Op deze wyze vind men zich nooit verleegen om verſcheidene koleuren, tot byzondere kleedinge noodig, te vinden: met die bepaalinge echter, dat in alle de kracht of afſtand der plaatſen, daar uwe beelden zyn, moet waargenomen worden.

Een gemakkelyk middel, om zich in de houding der koleuren te oefenen, aangetoond.

Ik heb, om deze dingen op een gemakkelyke wyze te verkrygen, een zeer lichte manier uitgevonden; hebbende dezelve my altoos de byzonderheid en de houding met bekwaame en gevoegelyke middelen geleerd, ja menigmaal uit die zwaarigheid over het verſchil der koleuren geholpen, op zulk een vaſte wyze, als met de kleedinge zelve, inzonderheid in de weêrſchynende. Eerſtelyk temperde ik op myn palét van alle koleuren, welke gemengd worden, drie byzondere; te weeten een voor het hoogſel, een voor de halfſchaduwe, en een voor de ſchaduwe. Toen nam ik een deel kaarten, en beſtreek elk met eene der getemperde koleuren. Deze aldus beſchilderd en droog zynde, ſchikte en herſchikte ik dezelve zo lang door en by malkander, tot dat myn oog en oordeel vernoegd waren. Somtyds, als dit niet wilde lukken, verſchoot ik die door een, en nam 'er by wylen een greep af, die ik aldus opvolgde, om dat ze my alzo behaagden.

Meeſt diende my dezelve in wederſchynende kleedinge, welke ik door dit middel meenigmaal voordeelig en fraay van koleur vond. Inzonderheid hielp my dit veel, wanneer ik twyffelde of zodanige ofte zulke koleur wel of kwalyk by zo een andere zoude paſſen: en alzo wel als of ik de ſtoffen daar by had, weezen my de kaarten de zaak aan, en reddeden my van vergeefſche moeite, of onwiſſe in 't onderzoeken.

Nu zal het niet onvoegelyk zyn, dat wy noch iets van de Achtergronden zeggen.

Aanmerkingen over de Achtergronden.

Het gebeurt veelmaals, dat iemand een koleur ziet in eenig Schildery, die hem zeer aangenaam voorkomt: maar in 't navolgen bevind hy, dat haare werking zo krachtig niet is, als wel de geene die hy heeft gezien. De reden hier van is, om dat hy geen acht gegeeven heeft tegens welke grond die koleuren geſchilderd waren. Dit is dan een groote opmerkinge waardig; want hier door komen zo veele mifflagen in de koloreering. Men moet derhalven altoos wel acht neemen op de gronden en plaatſen, indien men wil dat zyne koleur zal overwinnen, als mede de regt ſtrydige daar tegen aan: gelyk by voorbeeld, om uw geel te doen heerſchen, zo plaatſt het blaauw daar tegen, of wel het donkere der andere koleuren. Wilt gy, dat het geel zich minder zal verheffen, zet het groen daar naaſt: en op dat het noch zwakker zy, zo ſtelt een koleur uit het geel getrokken daar by, 'tzy hartſteen of iets

anders van een geele daaging: en handelt aldus ook met de reſt.

Dat de koleuren zo wel verminderen in een verre diſtantie, als de voorwerpen verkleenen.

Verders is zeer noodig op te merken, dat, gelyk de voorwerpen in een groote diſtantie verkleenen, desgelyks na maate der zelve de koleuren moeten verminderen, en allengs graauwer werden. De natuur leert ons het zelve.

Doch ik heb bevonden, dat men zelfs eene der hoofdkoleuren in 't verſchiet mag plaatſen, zonder dat die voor dringen zal, wanneer men ze met gelyke koleuren, uit des zelfs natuur oorſprongkelyk getrokken, verzeld; gelyk als hier voor is aangeweezen.

Van de eigenſchappen, aart en koleuren der Kleedingen.

TWEDE HOOFDSTUK.

WY hebben te vooren gezegt, dat de Schilderkonſt een naboottſter van de gantſche Natuur in haare zichtbare deelen is. Niets blyft voor haar in dezen ondoenlyk; maar in alles behoud zy een vaſte order: en gelyk wy die in 't algemeen van de koleuren hebben aangeweezen, zullen wy dezelve in 't byzonder met de kleedingen, in welke die wel 't meeſt beſtaat, mede doen.

In de Kleedingen zyn vierderley ſtoffen aan te merken.

Deze zyn dan van vierderley ſtoffen, te weeten

Lywaat of linnen
Zyde
Stoffen, en
Lakenen.

Alle zyn zy van een byzonderen aart en plooijing. Hunne hoedanigheden zyn mede verſchillende: en om zulks met een gelykenis aan te wyzen, zal ik die verdeelen in de vier ſtonden van den dag; alwaar men, neevens het voorige, ook hunne wezendlyke eigenſchappen in zal konnen merken.

De linne kleederen zyn voor de geenen, welke in 't opgaan des dageraadts verſchynen; de zyde voor die zich in den middag van hunnen ouderdom bevinden; de ſtoffe voor die zich in den achtermiddag ſtond hunnens leevens vertoonen; en de laakene voor die in den avond van het zelve zyn. Doch om wat verſtaanlyker te ſpreeken. Daar zyn vier byzondere ſtaaten der menſchen, als kindtsheid, jongelingſchap, manbaarheid, en ouderdom. Ieder van deze verzorgt zich met kleederen na maate hunner jaaren. De kinderen moeten in 't linnen gekleed worden; de jongelingen, in de fleur des leevens,

vens, in zyde; de vrouwen en mannen, in volle kracht zynde, met ſtoffen; en de oude luiden in laakenen.

De kleedingen en der zelver koleuren in de trappen des Ouderdoms gebruikelyk.

Wat de koleuren in de trappen des ouderdoms belangt, die zyn als volgt: de kindtsheid wit, de jonkheid groen, de manheid rood, de ouderdom donker violet, en de dood zwart.

In 't eerſte Hoofdſtuk hebben wy aangeweezen, dat het wit en zwart niet onder de koleuren gereekent worden, alzo de eene de voortbrengſter maar is van de koleuren, en d'andere der zelver berooffter. Daarom ſtellen wy het wit, als het Licht, zonder het welke geene koleur gezien kan worden.

Als mede in de vier Hoofdſtoffen,

Het donker feuiljemort, of taneyt, zal tot verbeelding van d'aarde of groen dienen.

Het wit voor 't water.

Het blaauw voor de lucht.

Het rood voor 't vuur, en het zwart voor de duiſterniſſen, die boven 't element van 't vuur zyn, om dat daar geene ſtoffe of dunnigheid meer is, in dewelke de ſtraalen der Zonne niet konnen doordringen en verblyven, en by gevolge verheeven worden.

en de Tyden des Jaars.

Wat de Tyden belangt, die zyn, als wy weeten, vier in verdeeling, als de vrolyke lente, de gulde zomer, de vruchtbaare herfſt, en de naare winter. In de lente begint men de laakenen of zwaare winterkleederen af te leggen, en de ligte ſtoffen aan te neemen. De zomer en herfſt geeven ons de vryheid van, na maate hunner hitte, zich in linnen of zyde te kleeden: waarom een zeker Schryver zeer wel zegt, dat men zo wel de kleederen als de woorden naar den tyd moet ſchikken.

Men kan dezelve mede door koleuren te kennen geeven, als door 't groen de lente, door 't geel de zomer, door 't rood den herfſt, en door 't zwart de winter.

Eenige Goden behouden altyd hunne eigene koleuren en kleedingen.

Doch daar zyn 'er onder de Goden welke altoos hunne eigene kleedingen, en der zelver koleuren, behouden; als *Jupiter* een purpere mantel, *Juno* een blaauwe ſluyer, *Diana* een wit en blaauw kleed, *Neptunus* een Zeegroene, enz. en deze kan, men zonder misdoen niet veranderen: maar men moet die beelden, is 't mogelyk, ſchikken daar ze beſt voegen. Desgelyks dient men alle dappere mannen en vrouwen in 't rood of gloeijend geel te kleeden.

Een Schilder dient noodzaakelyk goede kennis te

Dierhalven dient een voorzichtig en beſcheiden Konſtenaar een volkomene kenniſſe te hebben van den aart en de hoedanigheden der voorgenoemde ſtoffen: ja al waren de beelden noch zo kleen,

moet

hebben van den aart en hoedanighe den der ſtoffen.

moet hy nochtans in zyne verbeelding konnen toonen van wat ſtoffe de kleederen zyn. En alhoewel de reflexien in kleene beelden niet wel kunnen waargenomen worden, moet men echter aan 't beloop der plooijen konnen zien, of het zyde, laken of andere ſtof is.

Een kleen en net Schilder behoord mede niet alleen door de plooijing, en koleur zyner kleederen, derzelver dikte en dunte te onderſcheiden, maar ook in de byzondere aart en koleur van ieder kleed hunne verminderingen en veranderingen, als tuſſchen dunne en dikke zyde tegen het zatyn, en diergelyke meerder. Want indien ons oog met den eerſten opſlag zulks gewaar word en onderſcheid, behoorden wy zulks, inzonderheid in kleene en nette Schilderyen, ook te laaten blyken; gelyk *Mieris* en anderen zeer fraay en konſtig gedaan en waargenomen hebben, zo dat men zelfs in mindere dingen 't zilver, tin, blik en yzer kennelyk kan onderſcheiden.

Goed voorbeeld van *Mieris*.

En gelyk de welvoegelykheid niet alleen in de ſtoffen, maar ook in derzelver koleuren beſtaat, zal men, die kennende, zo ligt niet dwaalen in 't verkiezen van koleur en kleeding.

Waarſchouwing aan eenige Schilders.

Maar hier moet ik een waarſchouwing doen aan veele Schilders omtrent de natuur der ſtoffen, en byzonder der gekoleurde. Zy gelooven na witte zyde lappen zatynen te zullen konnen maaken; en na gekoleurde zyde, wederſchyn: doch dit gaat zeer mank: want het geen in effene zyde ligt op den dag zal zyn, zult gy dikwils in zatyne heel bruin vinden. Derhalven moet dit in de natuur waargenomen worden.

Schikking der kleedingen na de ſtand en ouderdom der Sexen.

Om deeze reden is het heel aangenaam voor ons oog, wanneer wy in een Schildery aanſchouwen een groote meenigte volks onder een vermengd, 't geen een openbaare vertooning of ſchouwſpel wil verbeelden, dat men daar in gemakkelyk alle ſtaaten van menſchen kan onderſcheiden en aanmerken; als mede de byzondere ſtant en ouderdom der ſexen, daar by hunne beweeging na den aart en natuur derzelve, en de welvoegelykheid hunner kleedingen met wel toepaſſende koleuren.

Een oud man.

Gelyk het een oud man, zwaar en zwak, op beide zyne beenen ſtaande, en ſomtydts noch met een ſtok om vaſter te ruſten, wel voegt een lange donker-verwige lakenſche mantel, als omber koleur, donker paars, feuillemort of zwart, met banden of geſpen vaſt gemaakt, en wat kouwelyk omgeſlingerd; voegt het een jongman, weelderig, ongeſtadig, en die dikwils op een been ruſt, als vluchtig van natuur, eene

Een jongman.

gantſch

gantsch andere beweeging te vertoonen. Deze moet gekleed zyn met een purpere mantel, of in 't groen, rood of geel, de koleur op zyn allerschoonste, van luchtige stof of zware zyde, op de schouder vast, en niet te lang; op dat het hem niet en hindere in zyne geduurige beweeging: want een mensch, die vol vuur is, wil voornaamentlyk de beenen vry hebben.

Vrouwen en jonge Dochters.

De vrouwen en jonge dochters, als van een tedere complexie, zedig en stil, kent men byzonderlyk aan haare witte kleederen van dun lywaat, en allerhande lichte en vrouwachtige koleuren van zyde, gelyk licht blaauw, appelbloëssem, paerlkoleur, licht citroengeel, weinig over malkanderen, en zodanig dat de schoonheid van het ligchaam gemakkelyk daar door kan gezien worden. Haar stand is zedig, van weinig gewoel, de beenen digt aan een geslooten, het lyf regt overeind, de hals een weinig geboogen als schaamachtig, de armen digt aan 't lyf, de kleederen luchtig aangedaan, dezelve vast houdende en bedekt tot de voeten.

En Kinderen.

De kinders meest met wit lywaat, van citroengeel, blaauw of paarsse zyde, en veeltydts met witte rokjes aan, geen mantel noch losse lapjes: en als 'er iets moest weezen, zou het een klein lapje van een el of anderhalf zyn, en noch op de schouder vast, op dat zy het niet verliezen, ter oorzake dat zy veel loopen, woelen, ravotten, en gestadig over de grond rollen.

Het is, dunkt my, een zaak van groot belang, hoewel weinige zulks waargenomen hebben: ja men ziet veeltydts fraaye Schilders, die zich daar in byzonder vergrypen; maakende geen onderscheid in mannelyke of vrouwelyke koleuren; passende een oud man een vrouwe-kolcur, en een mannelyk gewaad aan een vrouw; vermengende alzo het een onder het ander, als of 'er geen vaste regels op waren. Want die koleuren van zyde, welke een jongman wel passen, die robust, vlug, veranderlyk en moedig is, die zullen aan een dochter, welke teder, zwak, standvastiger en lusteloozer is, niet passen. Hy vereischt krachtiger, zy daar en tegen tederer en schooner koleuren die te gelyk lieffelyk zyn. Desgelyks zou het kwaad weezen, een Kind in 't zwart, een Jongeling bruin, een Man veelverwig, en een Ouden met schoone koleuren te schilderen.

De Schryver verhaalt een Schildery, op deze zaak passende, gezien te hebben.

Ik heb eens een Schildery gezien van een my onbekenden Meester, waar in alle die dingen heel duidelyk en net aangeweezen waren; 't geen zodanig een welstand en voldoening aan myn oog gaf, dat ik verzet stond: en terwyl ik het zelve met opmerking bezag, wierd ik gewaar, dat het daar alleen om gemaakt was. Derhalven naarstiglyk toekykende, zag ik eenige oude luiden hier en daar, meest allegader in donkere en gelyke koleuren van lakenen; daar weêr een anderen hoop jong en weel-

derig volk, met verſcheidene ſchoone gekoleurde ſtoffen; als mede eenige vrouwtjens in lichte koleuren, weêrſchyn, enz. By dezelve bevonden zich eenige oude vrouwen, mede in donkere kleederen. Hier en daar zag men een kindtje loopen, en in 't zand ſpeelen, alle met linnen en zeer teedere koleuren van kleedtjens verbeeld. Deze zaak verblydde my t'eenemaal, en maakte my indachtig hoe ik dat tot een gelykenis zou brengen, om iemand dezelve met weinige woorden te doen verſtaan. Het is, dunkt my, even als met de vier lumieren van den dag.

En vergelykt de trappen des ouderdoms by de ſtonden van den dag.

Neemen wy voor den dageraad de kinders, 't zy jongetjens of meisjens; voor de jongmans en vrouwen, den middag, als de zon op zyn krachtigſte is; de oude luiden voor de nacht. Tuſſchen nacht en middag is *veſper*, die kan men verbeelden met van beide wat te ſamen te voegen, gelyk tuſſchen *aurora* en den middag ook moet weezen: in zulker voegen dat men een bekwaam onderſcheid kan maaken tuſſchen den ſtand en ouderdom der menſchen. Hier moeſt niet vergeeten worden, dat dikwils de oude luiden eenig wit gebruiken om hun kindts werden te verbeelden. In tegendeel word het zwart ſomtydts onder de jonge luiden gezien, als een dunne zwarte ſluyer, om eenige droefheid te beteekenen, ook wel om een getrouwde vrouw van een maagd te onderſcheiden.

Waarom men den Ouden zomtydts wit, en den Jongen zwart toevoegt.

Van de koleurde Kleedingen, en der zelver toepaſſende vermenging, by en op malkanderen.

DERDE HOOFDSTUK.

TErwijl wy bezig zyn met het verhandelen van de kleedingen, zo zal 't niet kwalijk voegen ook iets van hunne toepaſſende koleuren te ſpreeken, dat 's te zeggen, welke voering of monſtering ieder koleurig kleed vereiſcht: zynde dit een zaak van groote aangeleegenheid, en daar evenwel doorgaans zo weinig acht op gegeeven word, niet alleen in ſchildery, maar ook in 't leeven zelfs. Derhalven zal ik hier een aanwyzing doen van eenige zwakke, krachtige of geweldige koleuren, en voor eerſt met de zwakke beginnen.

Van de voering of monſtering die ieder koleurig kleed vereiſcht.

Wanneer het bovenkleed wit is, zo mag de voering of het onderkleed van het zelve wel koleur de roſe, feuiljemort, purper, paars, of ſchoon zeegroen zyn.

Een hemelsblaauw kleed paſt zeer wel een monſtering van geelachtig-wit, violet, donker feuiljemort of donker paars.

Een

Een licht of bleek geel kleed dient gemonsterd te zyn met violet, zeegroen, schoon groen, donker feuiljemort, purper en paars.

Een bleekgroen kleed moet gemonsterd weezen met geelachtig wit, azuurblaauw, paars, en donker rood.

Nu volgen de machtige koleuren en der zelver toepassende vermenging.

Een citroengeel kleed gemonsterd met zeegroen, paars, violet en donker feuiljemort.

Een rusgeel kleed gemonsterd met violet, azuurblaauw, groenachtig blaauw, muskus, en omberkoleur.

Een azuurblaaw kleed gemonsterd met koleur de rose, geelachtig wit, bleekgeel, en licht schoon groen.

Een feuiljemort kleed gemonsterd met bleekgeel, koleur de rose, licht asblaauw, violet, donker purper en donker groen.

Het tegendeel van alle deze genoemde koleuren, of van achteren af te reekenen, doet dezelve kragt en uitwerkinge.

Wat door het woord monstering verstaan word.

Hier staat nu aan te merken, wat ik meen met het woord van monstering. Het zelve is zo veel gezegt als verciering, gelyk wanneer een groote lap van een enkelde koleur vercierd is met een of meer andere kleene, het zy een sluyer, gordel, mouw, onderrok of borsttlap. Verder moet men weeten, dat de gemelde toestellen of weêrschyn, of van twee à drie koleurde stoffe zyn, wanneer zy een groote en enkelde koleurige lap vercieren, en het tegendeel desgelyks, naamentlyk als de groote lap weêrschyn is, zo moeten de kleene enkeld weezen.

Welke Stoffen best met goud willen vercierd zyn.

Om den Konstoeffenaars wat meer te gemoet te komen, zal ik hier noch een aanwyzing doen, welke gekoleurde stoffen best met goud willen vercierd zyn, het zy met bloemen, loofwerk, of streepen.

Op het Groen passen bloemen.

Op het Purper, Paars en Violet, dunne ranken of streepen.

Op Muskuskoleur, digte en breede bloemen of loofwerk.

Op koleur de Roze, Appelbloessem en Wit, te weeten van dunne Zyde, streepen.

Purper, Feuiljemort, Muskuskoleur en Wit, staan ook wel met franje, luchtig of zwaar na dat de stof dik of dun is.

Al het geene ik hier wegens de schikking der koleuren gezegd heb, is niet te verstaan van een beeld alleen, maar voor alle gelegentheden; zo wel op malkander passende, als ook boven, neven of by malkander. Doch myne meening is niet, dat 'er onder verscheidene beelden maar één met een enkel koleurd kleed, en al d'overige weêrschyn of gebroken zullen weezen. O neen, want als zy gescheiden en aan groo-

te lappen zyn, dan worden zy elk byzonder op dezelve wyze vercierd gelyk voor gemeld is. By voorbeeld, wanneer alle die kleene lapjes van het groote afgeſcheiden waren, en men kleedde daar mede zo veele beelden, dan zullenze ieder noch met andere kleene lapjes, van diergelyke daar op paſſende koleuren, vercierd werden, gelyk het groote eerſt was. Als men maar gedenkt, dat een heele koleur met weêrſchyn, en een weêrſchyn met een heele koleur moet geſchakeerd werden, zal men beſpeuren wat een ordentelykheid in deze zaak waar te neemen is, om een welſtand te doen voortkomen en het oog te voldoen.

By een heele koleur moet een weêrſchyn, en by een weêrſchyn een heele koleur gevoegd worden.

Doch tot klaarder begrip der konſtminnende Leezers zal ik hier over twee voorbeelden ter neder ſtellen. Het eerſte zal zyn een Gezelſchap van vyf à zes bedaarde luiden by elkanderen in een opene lucht, of beſloote kamer. Zo die beelden nu alle gekleed moeten zyn, vereiſcht het geen kunſt, noch 't en is geen teken van kennis ieder beeld een enkele koleurde ſtof te geeven van even groote lappen, alſchoon men zo veele verſcheidene koleuren kon vinden om dezelve wel en gevoegelyk zamen te ſchikken; om die redenswil, dat het in 't leeven zonder voordagt niet kan geſchieden; ten anderen, om daar door niet zinbetekenende te ſchynen. Want alhoewel den twaalf Apoſtelen hunne byzondere koleuren toegeëigend werden, moet men niet denken, dat, indien zy alle by malkanderen waren, men hun van 't hoofd tot de voeten een enkele koleur zoude geeven: geenzints, want ſchoon men de koleuren verbreekt, blyven zy daarom echter dezelve; by voorbeeld, blaauw, weêrſchyn met groen, dat blyft blaauw; geel met purper, blyft geel; en zo van de andere desgelyks. Hier zal ik nu het twede voorbeeld bybrengen, zynde een dertel Gezelſchap van jongelingen en meisjens, danſſende en ſpeelende op het veld, of in een beſloote kamer, luchtig en zwierig na hunne jonkheid gekleed. Nu zou dit immers niet eigen weezen, alle deze kleedingen van gebroke koleuren by malkander te voegen, ſchoon zy ordentelyk na hunne eiſch gepaard waren, om dezelve reden als vooren, te weeten, dat zulks nooit kan geſchieden dan met voordagt en uit noodzaakelykheid; hoewel het cierlyk en vermaakelyk zoude ſtaan, doch gantſch niet konſtig zonder met eenige enkele koleurde lappen gemengd te zyn. Nochtans vind men 'er genoeg, die zulks doen; voor eerſt, om dat zy geen zin in weêrſchyn hebben, of wel dat zy die niet maaken konnen: daarom behelpen zy zich met halve koleuren. In tegendeel zyn 'er weêr anderen, die in de enkele koleuren geen behaagen hebben; voegende daarom overal weêrſchyn, of halve koleuren by. Een derde ſoort is ons ook te vooren gekomen, welke geen onderſcheid weeten te maaken tuſſchen

Aanmerkinge over de koleur der kleedingen in een gezelſchap van bedaarde menſchen.

Als mede over een Gezelſchap van jonge luiden.

tuſſchen een weêrſchyn, of halve koleur: daar het nochtans zeker is, dat een weêrſchynend kleed van twee of meer koleuren, en een halve koleurd kleed van twee koleuren onder een gemengd is, als violet met rood en blaauw, groen met geel en blaauw, en zo voorts, waar door zy halve of vermengde koleuren genoemd worden.

In 't eerſte Hoofdſtuk dezer verhandelinge hebben wy van de weêrſchynende kleederen begonnen te ſpreeken: derhalven, alzo wy ons nu weder daar in gewikkeld vinden, zal het niet ondienſtig zyn wat meerder daar van op te haalen, en ons wat nader daar over te verklaaren.

Aanmerkingen over de weêrſchynende Stoffen.

Veele gelooven, dat zy een goed weêrſchynend kleed maaken wanneer het wel geplooid, en dat het in zyne hoogſels, diepſels en reflexie verſchillende van koleuren is. *Rafaël* zelf heeft, nevens andere groote Meeſters, dus doende hier in gedwaald. Maar een goed wederſchynend koleurde kleed moet zyne reflexie of wederkaatſing uit die koleur trekken, daar het hoogſel uit beſtaat. De ſchaduwe is desgelyks uit de eigene koleur voortkomende, doch zweemt wel iets na de weêrſchyn. En alhoewel de kleederen weêrſchyn zyn, hebben zy echter een vaſte grond-koleur van de hoofd-inſlag, gelyk men zegt, groene en geele wederſchynende kleederen. Dit is dan de regten aart van een wederſchyn kleed, dat alles, wat wy op zyne ronding vlak van vooren zien, zyne hoofd-koleur blyve behouden; maar die zyden der plooijen, welke van ons afwyken, maaken de wederſchyn: 't geen zeer gemakkelyk beſpeurd kan worden, wanneer men een wederſchynende ſtof op de vloer of op een tafel vlak neêr legt, en men ziet dezelve *perpendiculaar* van boven, zo zal het zich rood of geel vertoonen; maar ziet men het *paralel* daar langs heen, zo zal het dikmaal ſchynen blaauw te zyn. Hier volgt dan uit, gelyk wy zeggen, dat alleen die plooijen, welke in *perſpektive* van ons afgaan, reflexeeren en in koleur vervalſchen, daar de andere in hoogſel en diepſel hunne eigene koleuren blyven behouden. Desgelyks zal het geene in de eene ſtof rood reflexeert, in de andere groen of geel zyn, al na den inſlag of ſcheering is.

Uit kracht dan van deze toevallen is men genoodzaakt lappen van byzondere ſtoffen te hebben, welke ons deze onderſcheidentheden aanwyzen: want niemand in de waereld is machtig dit van buiten te leeren, om dat het zo naauw luiſtert.

Wy hebben in 't voorgaande Hoofdſtuk gezegt, dat in een Ordinantie met veele beelden agt moet genomen werden op de ſexen, ouderdommen, en ſtaaten der menſchen, en dat ieder zyne toegeëigende ſtoffe moet hebben. Het goud voegt den Goden en Vergoden, het purper den Vorſten, en zo ieder na zynen ſtaat tot een Slaaf toe. Voor

die geenen nu, welke kort van memorie mogten zyn, zal ik een goed middel aanwyzen om binnen weinig tydts van alle deze dingen meester te worden.

Middel om zich in de kleedingen en toepassende koleuren te oeffenen, aangetoond.

Neemt uw zakboek, en schryft het volgende daar in. Oude patroonen en matroonen, getrouwde mannen en vrouwen, jongmans en jonge dochters, jongetjens, meisjens, en kleene kinderen. Zet dezelve als een register onder malkander, en daar nevens ieder zyne toebehoorende kleeding, stof en koleur. Als gy dit nu alzo in uw zakboek geschreeven hebt, zo ziet het dikwils na; voornaamentlyk wanneer gy iets onder handen hebt, het zy met veele of weinige beelden.

Van de koleuren kunt gy desgelyks een register maaken, als wit, geel, blaauw, groen, rood, enz. en nevens dezelve dan ieder zyne sorteering of monstering, gelyk hier voor gemeld is.

Aanmerkinge op verscheidene voorvallen, ten opzichte van de koleur.

Het zal niet ondienstig zyn hier eenige byzondere dingen aan te merken op verscheidene voorvallen in een Ordinantie van veele of weinige beelden, ten opzichte van de koleur: niet om dat zy by schrandere Konstenaars onbekend zyn, noch niet waargenomen worden; maar om dat zy dikmaals werden verzuimd, en niet geagt; het zy uit nalaatigheid, vooroordeel, of eigene inbeelding dat zy zo streng niet behoorden bepaald te zyn; of wel ook denkende dat de schoone koleuren de menschen het allermeest bekooren, en daarom boven alles het oog voldoen moeten; niet eens betrachtende dat zy 'er de Konst mede te kort doen, en hunne eigene achting daar door verminderen. Zulke Schilders zyn de veelvuldige praaters gelyk, die weinig zeggen dat pas geeft.

Waarlyk zyn de koleuren van een groot vermogen, wanneer ze wel en ordentelyk in een Tafereel by een gevoegd zyn; maar in tegendeel walgelyk, als ze ongeschikt onder elkander haspelen.

En redelyke ziel zal ongetwyffeld met my overeen komen, dat 'er byzondere merktekenen zyn die den eenen mensch van den anderen onderscheiden; een vorst van een amptman, een amptman van 't gemeen, en een ryken van een behoeftigen. Waar in kan men dan dit onderscheid bespeuren? Aan zyn stadig weezen, grootse stand, gang en deftige beweeging, als mede aan zyn gewaad, wat langer, en voornaamentlyk kostelyker van stof, en boven anderen schoon van koleur. Dit aldus zynde, zal het ligt te begrypen weezen, dat, schoon zodanig een persoon met alle die voorgemelde hoedanigheden niet en was begaafd, maar met het tegendeel, hy echter door 't een en 't ander kennelyk moet verbeeld worden; gelyk wy in de verhandelinge van 't ordineeren genoegsaam aangetoond hebben. Derhalven zal het niet noodig zyn deze zaak verder op te haalen; oordeelende het bovengemelde genoeg te

weezen om tot myn oogmerk te komen, 't welk is van de koleuren te ſpreeken, naamentlyk in wat gelegentheid zy ſchoon en niet ſchoon moeten gebruikt werden. Ik zal dan drie gevallen, als de voornaamſte zynde, tot voorbeelden geeven, uit dewelke men alle de andere kan oordeelen en ſchikken.

In Raadtspleegingen, Triomfen, enz.

In het eerſte, zynde een Raadtspleeging, Triomf, of diergelyke, waar in ieder op zyn deftigſt uitgedoſt is, moeten de koſtelyke en ſchoone ſtoffen vertoond werden, geen ſlegte noch ſlordige.

Bagchanalen Boerekermiſſen of Herderſpellen.

In het twede, beſtaande in Bagchanaalen, Boerekermiſſen en Herderſpellen, moeten de koleuren half ſchoon, en half gebroken zyn, elk na zyn vermogen.

Openbare vertooningen als, Rechtspleegingen, Kwakzalvers, Googchelaars, enz.

In het derde, zynde openbare vertooningen, als Regtspleegingen, Kwakzalvers, Googchelaars, Polichonelles, en diergelyke, beſtaande in het gemeen en gering volk, moeten de ſlegte ſtoffen en vuile koleuren het allermeeſt heerſchen.

Nu is hier noch aan te merken, dat zo wel in 't een als in 't ander het ſchoonſte uitmunt. Overmits nu deze drie voorvallen zeldſaam zyn, en zelden gebeuren, zal ik 'er dit noch byvoegen, dat 'er onder de ſlegſten zo wel als onder de beſten zyn die de voorrang hebben. Onder de ſchoonen zyn noch ſchoonder, en onder de ſlegten noch ſlegtet. En dit is voor zo veel de koleuren betreft, door dewelke men een verſtandig Konſtenaar kan kennen.

Maar laaten wy tot beſluit dezes Hoofdſtuks eens aanmerken, in wat deelen de gekoleurde ſtoffen zich op het ſchoonſt vertoonen; alzo veele ſtoffen ten dien opzichte zeer verſchillende zyn, en hunne ſchoonheid heel verſcheidentlyk toegeëigend hebben.

In wat deelen de gekoleurde ſtoffen zich op het ſchoonſt vertoonen.

Wy zeggen dan, dat de uitſteekendheid der zwarte ſtoffen in de kracht der ſchaduwen beſtaat. De witte, geele en roode ontfangen het in hunne hoogſels en grootſte licht: blaauw, groen en purper in de halve tinten. Maar alle de ſtoffen, die geen glans hebben, zullen veel Schoonder in hunne verlichtende partyen, dan in de ſchaduwe zyn: om die reden, dat het licht het leeven geeft, en de eigenſchap der koleuren kennelyk maakt; daar in tegendeel de ſchaduwe hunne natuurlyke ſchoonheid verduiſtert en uitdooft. By gevolg zullen dan alle ligchaamen hunne waare koleuren beter toonen, wanneer de uiterlyke vlakheid minder glad en effen zal weezen; gelyk men kan zien in de laakenen, linnen, boombladeren en kruiden die ruuw of hairig zyn, op dewelke geen glans noch flikkeringe kan komen; om dat zy, niet konnende ontfangen de weêrkaatſingen der nabuurige voorwerpen, alleenlyk aan het oog zenden hunne waare en natuurlyke koleur, welke niet vermengd noch

noch beroerd is onder die van eenig ander ligchaam, 't geen hun de voorzeide reflexien toezend van een overſtaande koleur, als die van de roodheid der zonne, wanneer hy, ondergaande, de wolken, en den *horizont* van zyne koleur deelachtig maakt.

Van het ſchikken der donkere voorwerpen tegen een lichte grond, ver en van naby dezelve.

VIERDE HOOFDSTUK.

HEt is niet oneigen, dat licht tegen licht tot elkander toetrekt, zo wel als donker tegen donker. Tegen een lichte grond voegen wel donkere beelden, en tegen een donkere weder lichte; te weeten, om krachtig af te ſteeken, maar anders niet: want tuſſchen veel, weinig, en noch weiniger af te ſteeken (wel te verſtaan op de eerſte, twede, en derde grond geſteld zynde) ſcheelt noch vry wat.

Van donkere beelden tegen een lichte grond,

Nu zoude iemand mogen vraagen, wanneer eenige beelden, 't zy ſtaande of zittende, een witte achtergrond hadden, en dat zy zich daar verre af, naby, of tegens aan vertoonden, of 'er dan de donkere koleuren in alle drie de partyen niet wel voegen zouden? Ik antwoord ja; doch ze moeten alsdan anders aangemerkt worden: want zonder eenige met lichte koleuren te vermengen, zouden zy niet konnen beſtaan. Derhalven is het aan zommige derzelve noodzaakelyk, meerder en minder kracht te geeven. Die digt aan de witte achtergrond zyn, zullen met lichte koleuren vermengd worden, om zich aan dat licht te hegten, en hunne kracht te minder te verbreeken; blyvende echter de donkere koleuren de overhand behouden; en zynde die lichte koleuren maar, gelyk ik zeg, om gemeenſchap met de witte grond te hebben, en daar door in 't verſchiet op hunne plaats te blyven, en zich met dat groote licht van de achtergrond te vereenigen. De andere beelden, die zich meer na vooren op de twede grond bevinden, zullen wederom minder lichte koleuren hebben: en die troep, heel op de voorgrond, noch het allerweinigſt; waar door zy minder gemeenſchap met de witte muur behouden, by gevolg van meerder kracht tegen dezelve zyn.

En het tegendeel.

Van gelyken is het met licht tegen donker: want men kan wel begrypen, dat wit en zwart elkanderen nooit zullen naderen, ten zy de eene van de andere wat aanneemt. Hoe meer het zwart met wit vermengd word, hoe meer het ook het wit zal toetrekken: even als een zwaare of dikke feſton, welke meeſt met lichte tegen een donkere grond,

grond, geſteld is. Zo men nu wil hebben, dat deze feſton zal ſchynen tegens de muur aan te komen, (want het is met de natuur zo niet als met een Schildery) dan moet men noodzaakelyk eenige donkere bloemen of loof daar toe gebruiken, ſchikkende dezelve om de kant, het meeſte wit of licht op het verheevenſte, en al minder en minder na de twee einden toe daar die zich het digſt aan de vaſte grond bevinden, waar door zich het werk aan één hegt en in malkanderen ſmelt, blyvende evenwel een lichte feſton, ſchoon 'er wat donker onder gemengd is. 't Zelfde is het met een donkere feſton tegen een witte grond, de donkere in de midden, en aan weêrzyde allengskens verminderende. Wel is waar, dat die zich zo welſtandig, noch zulk een groote verhevenheid niet zal vertoonen, hoewel haare ſchaduwe na proportie alzo krachtig is als die van de voorige: doch het is maar des noodts zynde, als het de zaak en de geſteltenis van de plaats vereiſcht. Derhalven moet men zich na alle voorvallen konnen ſchikken.

Deze uitwerkinge is de bloemen alleen niet toegeëigend, maar ook de vruchten, ornamenten, enz. ja zelfs allerhande cieraaden van goud en zilver konnen op die zelve wyze met een lieffelyke welſtandigheid door de koleuren te ſamen gevoegd worden.

Voorbeeld van donkere kleedinge tegen een lichte grond.

Ziet nu dit Voorbeeld na dezelfde order geſchikt als voor gezegt is. Hier vertoonen zich op de voorgrond vyf beelden, zo mans als vrouwen, tegen een witte achtergrond. De middelſte drie, digt aan een, zyn donker en krachtig; en de twee aan weêrzyde een weinig lichter van koleur: waar door die *groep* een aangename rondte en verſmelting op de kant behoud. Op een verdere grond ſtaan twee andere, waar van de voorſte donker is, en de twede, half achter de eerſte, licht; doch beide minder krachtig dan de voorſte *groep*. De laatſte vier, ſtaande digt tegen de grond zelf, verſchillen noch alzo veel van de anderen; nademaal zy hier en daar met meerder licht vermengd zyn; d'een met een witte borſtlap voor, d'ander met een witte doek op 't hoofd, deze met bloemen, die met licht blond hair, een ander met een witte pot, lichte kleedjens, naaktens, en zo voort; welke kleenigheden evenwel zo veel krachr niet hebben om de heele party te verlichten.

Aanmerkinge over het zelve.

De voornaamſte ſchikking in de *harmonie*, of reddering, leert ons, dat men altyd donker tegen licht en licht tegen donker moet plaatſen; maar dit is een tuſſchenzaak, wyzende alleenlyk hoe, en waar door, men zodanig een ſtelling welvoegelyk kan maaken, dat zy digt aan elkanderen ſchynen, of verre af, gelyk men kan bemerken aan de voorverhaalde feſtons: doch het moet niet anders aangemerkt worden dan als een gedeelte van een Schildery. Maar begeert men een volkomene

G.V.-Gouwen.

Ordinantie te hebben, zo kan men tegen lichte gronden diergelyke donkere beelden, als deze zyn, naar ons welgevallen schikken, en weêr andere lichte beelden tegen donkere gronden. By voorbeeld, gy wilt aan de regter zyde uwes Stuks een donker bosch hebben, in de midden het doorzicht, en aan de andere zyde huizen of steenwerk niet heel licht noch heel donker: zo kunt gy tegen het bosch lichte beelden of andere voorwerpen stellen, en in de midden tegen het verschiet donkere, en tegen de huizen wederom andere die best voegen. Voert dan ieder korrekt en byzonder uit na deze gezegde voorbeelden, zo zal 'er zekerlyk niets aan ontbreeken, wel te verstaan voor zo veel de tinten aangaat: de koleuren, daar by zynde gevoegd, maaken het werk volmaakt.

Schikking der beelden tegens bekwame gronden.

Deze zaak van donker tegen licht, en licht tegen donker, oordeel ik klaar genoeg beweezen te hebben: doch dewyl my noch eenige dingen, tot myn voorneemen dienstig, in den zin schieten, welke in 't eerste Hoofdstuk vergeeten zyn, zal het niet ongevoegelyk weezen dezelve alhier ter plaatse in te brengen. Ik zeg dan, dat alle lichte koleuren, alwaren ze half of gebroken, tegens een donkere grond wel afsteeken; maar niet met zulk een groote kracht als de geweldige: alzo wy voor dezen gezegt hebben, dat de gloeijende hunne beste uitwerkinge doen tegen een zwakke grond, en de zwakke tegen een gloeijende, 't zy dat ze donker of licht zyn. Het is ook doorgaans een bekende regel, dat de geweldige koleuren, als licht rood en licht geel, op licht noch wit passen, alzo min als schoon azuur blaauw tegen een donkere grond, hoewel dezelve mede onder de drie hoofdkoleuren gereekend word.

Maar laaten wy komen tot ons voorbeeld. Aangezien wy tot noch toe maar alleenlyk van derzelver tinten, of licht en donker, gesproken hebben, zal het noodig zyn tegenwoordig ook de koleuren hunner kleederen na hunne order, plaats en vermogen aan te wyzen.

Koleuren der kleedinge van de beelden in het voorbeeld aangewee-zen.

N°. 1. Uit een zeegroen.
2. Geelachtig graauw.
3. Paars.
4. Weinig schoonder groen als de 1.
5. Purper.
6. Donker violet, doch niet schoon, maar de dwarsband schoon licht geel.
7. Bruin oker en paarsse weêrschyn.
8. Groenachtig blaauw, als engelsche asch.
9. Rusgeel.
10. Paars of violet.
11. Omber met weinig rood.

Aan-

Aanmerkt nu eens, van achteren af beginnende en zo na vooren toe, of dezelve niet allengskens nader en nader krachtiger worden, door het tuſſchen mengen van krachtige en geweldige koleuren. De agterſte hoop heeft 'er geen, de middelſte een, en de voorſte twee, waar van de eene geweldig is. Aanmerkinge over dezelve Koleuren.

Nu zoude iemand mogen vraagen, waarom ik de geweldige, te weeten rusgeel, alhier plaats, nademaal die tegens een lichte grond van geene kracht is. Hier op antwoord ik, dat men hem moet aanmerken als het voorſte beeld, zynde aan weêrzyde met twee donkere geſloten.

Men moet ook niet denken, dewyl ik de koleur van ieder beeld dus aanwys, dat zy daarom van 't hoofd tot de voeten uit die zelve koleur moeten weezen. Ziet maar na de ſchets, en denk op haare lapjes, die zy aan hebben, het een groot en het ander kleen, van gebrokte en zwakke koleuren waar mede zy vermengd zyn en bekwaamelyk tegen de grond voegen; gelyk wy op zyne plaats gezegt hebben dat, om groote partyen van voorname koleuren te maaken, als geel, rood, of blaauw, wanneer zy in een Ordinantie de overhand hebben, men zodanig een geweldige party, met vermenging uit dezelve, vergrooten of verbreeden kan; by voorbeeld, rusgeel met bruin oker, omber, of diergelyke; 't welk evenwel geel blyft: en op zulk een wyze kan men met alle de koleuren doen, als ſchoon groen met ander groen, rood met purper, paars met blaauw of graauw, geelachtig wit met graauw, en zo voort, als maar een van beide minder ſchoon is.

Van de Harmonie *of Houdinge der Koleuren.*

Vyfde Hoofdstuk.

Dewyl de leesgierige Schildergeeſten doorgaans bewuſt zyn, dat 'er weinige Schryvers van de *harmonie* of houdinge der koleuren geſchreeven hebben, en dat het geen, 't welk zy daar van noch hebben voortgebragt, heel duiſter en onverſtaanbaar is; zal ik myne gedachten, om deze zaak klaarder op te helderen, een weinig meerder uitbreiden, en aan de yverzuchtige Konſtbeminnaars mede deelen.

In alles, dat de konſt raakt, moet men naauw acht geeven op de natuur, vermits die zich zelve beſt ſchikt en voegelykſt reddert. Doch menigmaal zien wy iets fraays, 't geen zich wel opdoet in de natuur; daar nochtans de reden, waarom het zelve zulk een cierlyke welſtand heeft, aan ons verborgen blyft. By dusdanige gelegentheden moeten wy de regels van de konſt der ſchikking doorloopen, en Dat men in deze wel acht geeve op de natuur.

zien met welke derzelve die voorwerpen overeen komen; en daar na die van de houding; wanneer men haast een begrip van de welstand, welke op reden steunt, zal bekomen.

Waar in de *harmonie*, De *harmonie* spruit uit een plaatsing van flaauwe tegens krachtige koleuren, en sterke tegens zwakke; daar de houding zodanig in blyft, dat het schynt als natuurlyk uit malkanderen te vloeijen.

en houding bestaat. En om hier van een voorbeeld, tafereelsgewyze, te geeven, zo verbeeld u een Stuk in drie gronden verdeeld. Stelt in het midden, op de voorgrond, uwe voornaamste beelden, en daar onder eenige met geweldige koleuren; welke beelden tegen een grotsgewyze en donkere rots, welke achter hen is, krachtig uitkomen, en alzo een kloeke *mussa* vertoonen. Ter regter zyde, op de twede grond, voegt desgelyks eenige beelden met schoone koleuren, doch een tint bruinder als die op de voorgrond staan; en agter dezelve een luchtig en graauwachtig groen bosje; en noch verder een helder verschiet, doch met eenige kleine boomen hier en daar gestopt: welk bosje noch een tint donkerder moet weezen als de beelden op de twede grond. Aan de linker zyde, mede op de zelve grond, stelt daar eenige andere beelden, zo jonge dogters als kinderen, met zwakke koleurde kleederen, die zich echter tegens de lichte gebouwen in 't verschiet, en de blaauwe lucht, schoon opdoen en wel houden zullen.

Hier uit kan men bemerken, hoe deze drie partyen, te weeten, die in het midden en de wederzydsche, uit de natuur der gronden, daar zy tegen aan komen, elk zyne plaats behouden. Het voorste, dat het krachtigste is, en meest in licht bestaat, dringt met geweld tegen het allerdonkerste, 't welk in 't heele Stuk is, voor: en de wederzydsche, hoewel zy byna even licht zyn, worden door de achtergronden, die met hen maar ééne tint verschillen, bepaald; waar door zy niet verder, noch nader by, gelyken dan zy in der daad zyn. Invoegen men klaarlyk kan bezeffen, dat, schoon die drie partyen even gelyk van kracht en koleur waren, de zelve door de achtergronden zodanig gemaatigd konnen werden, dat, zo men wil, eene alleen zal affteeken en d'andere wyken. Begeert men nu de voorste beelden donker te hebben, zo schikt men deze stelling maar anders om; want dezelve is in alle gelegenheden goed. Aldus zal men zeer gemakkelyk konnen de gronden en de voorwerpen by een brengen, en een houding daar in veroorzaaken. Desgelyks geeft de houding en plaatsing der koleuren eene der grootste bevalligheden in een Stuk.

Het vermogen der koleuren tegen Maar om het vermogen der koleuren tegen bekwaame gronden na hunne wykinge noch duidelyker, en tot meerder gemak der Konstenaars,

naars, te doen begrypen, zal ik een twede bewys, met een Afteekening hier nevensgaande, voortbrengen, en over het zelve in 't breede redeneeren. bekwame gronden, met een Voorbeeld aangetoond.

Deze Boot, als zynde het voorſte, verbeelden wy heel verguld, en krachtig van flikkering, tegen de ſchaduwe der boomen en ſteenrots. Het voorſte vliegende beeld, op dezelve *diſtantie*, geef ik een licht rood kleed tegen het donkere der zelve rots, met zodanig een kracht dat het met de ſchuit overeen komt. De twede, daar aan volgende, heeft een ſchoon groen kleed, mede licht, tegen de gemelde rots, alwaar dezelve, van een halve koleur, flaauwer werd; terwyl de derde, die zich noch verder en in de ſchaduwe bevind, welke een donker blaauw kleed, tegen het diepſte des hols of doorzicht, 't geen licht is, nevens de lucht, welke zich geelachtig blaauw vertoont, afſteekt en op zyne plaats blyft. Het ſtaande beeld, op de wykende zyde des boots, ſteekt met een donker en gloeijend geel kleed, tegen het voorgemelde doorzicht, met meerder kracht af, dan het blaauwe kleed, en minder als de voorſteven van de boot, die het meeſte geweld doet, als zynde de grootſte party, welke met de weêrſchyn in het water verdubbeld word. Aan de overzyde der rivier ziet men tegen de boomen noch andere beelden, zo naakt als met zwakke koleurde kleedingen, gelyk appelbloeſſem, blaauw, lichte weêrſchyn, en wit, hier en daar met wat geel geſchakeerd; en hunne ſchynſels met die van 't groen der boomen in het water ſpiegelen, ſtrekkende tot tegendeel der andere zyde. Deze beelden, hoewel zwak en licht, zyn na hunne vermindering in kracht gelyk met het middelſte vliegende beeld als op eene *diſtantie*; dewyl zy van eene natuur in halve koleuren beſtaan: even gelyk het rood van het voorſte vliegende beeld met het geel van 't ſchuitje, beide geweldige koleuren, overeen komt. De Roeijers zyn in 't donker blaauw.

Dit Voorbeeld ſtrekt niet alleen in 't byzonder tot aanwyzing van zulk een Ordinantie, maar in 't generaal van zodanige als men zoude konnen bedenken. Niet dat voor aan een geel voorwerp moet weezen achter een blaauw, en in het midden een groen, purper of paarſch; maar zodanig van koleur als men begeert: want men zou, in plaats van deze verguld boot, een roode konnen ſtellen; en aan het voorſte vliegende beeld, in ſteê van een roode, een geel kleed voegen; wel te verſtaan als men elk een bekwaame achtergrond gave. Hoewel nu het geel der boot en het roode kleed van 't beeld twee geweldige koleuren zyn, zo zyn zy echter noch eenigſins onderſcheiden van natuur: en vermits het geel uit zich zelve lichter is als het rood, vereiſcht het rood ook een donkerder koleur dan het geel, om af te ſteeken. Aanmerkinge over dit Voorbeeld.

Blois. fec.

Als men nu, in plaats van de beelden aan de overzyde van het water, welke appelbloeſſem, blaauw, enz. gekleed zyn, andere koleuren wilde voegen, als groen, of rood; zo kan men mede zyne vryheid daar in neemen, wanneer men, gelyk in het voorige, een bekwaame grond daar achter ſtelt, waar door zy na hunne *diſtantie* affteeken: want ſchoon zy in het verſchiet zyn, is het echter geen wet dat zy van zwakke of halve koleuren geſchilderd moeten weezen. Daar is geene zoo geweldige koleur, die niet kan gemaatigd en bepaald werden na haare *diſtantie* of afſtand. Dat in dit voorbeeld de koleuren aldus na hunne rang geſchikt zyn, de geweldige voor, en de minder krachtige na derzelver aart verder en verder; dat is om duidelyk aan te wyzen, en klaarlyk te doen begrypen, waar toe ieder koleur bekwaam zy, het zy om met geweld door te dringen, of met zwakheid te wyken. Nochtans is het kwalyk mogelyk, dat ons een zaak, daar alle die koleuren na hunne byzondere natuur zo voordeelig vallen, aldus by geval zal voorkomen, gelyk hier in deze Afteekening aangetoond werd: doch men kan dezelve in alle gelegentheden genoegſaam veranderen.

Neemt, by voorbeeld, dat gy, in plaats van dat vergulde ſchuitje, een witte marmere ſteenhoop met basreleeven, uitſprongen en hollighеden hebben wildet, en zulks krachtig gedaagd; het verſchiet daar achter geſtopt; en de boomen agter de gemelde ſteenhoop, in plaats van graauwachtig, gloeijender, donkerder, of nader by maakte: zo zou het dezelve uitwerkinge te weeg brengen die hier de ſchuit nu doet, en mede met kracht voor dringen; alhoewel het wit, gelyk wy weeten, geen geweldige koleur is als wel het geel. Doch het gaat daar mede als met een Leger, wanneer de Generaal abſent is: dan is het de Lt. Generaal die het in zyne plaats commandeert. Desgelyks, als de Capitein niet by zyne Compagnie is, voert de Lieutenant het gezag; vervolgens de Vaandrig; en ten laatſten is 'er noch een Sergeant die de voorrang heeft. Zo is het ook, als 'er de geweldige koleuren niet en zyn, ſtellen de andere hun vermogen in 't werk, min of meer na dat de zaak zulks vereiſcht: hier in is het voornaamſte gelegen.

Gelykenis.

Maar wanneer men nu zyn *Concept* aldus geſchikt heeft, gelyk ik zeg, met die witte ſteenhoop, moet men aanmerken, dat de zelve het krachtigſte voorwerp in 't geheele Stuk moet weezen, en dat men geen geweldige daar omtrent plaats geeve die deze, welke boven alle moet heerſchen, verzwakke en te niet doe, 't en zy die in zich zelve door de dampen, of hunne geſtelde achtergrond, zodanig gebroken zy, dat ze niet meer te zeggen hebbe, dan een halve koleur.

Van

Van het ſchikken der ongelyke Voorwerpen, benevens licht tegen donker, en donker tegen licht.

Zesde Hoofdstuk.

DAar is zeer veel geleegen aan het wel plaatſen en ſchikken der voorwerpen: want indien wy alle dezelve op het allerſchoonſte verkoozen hebben, en die achteloos by een voegen, zullen ze veel van den luiſter, dien ieder bezit, verliezen. Wederom, in tegendeel, zal een goede ſchikking en plaatſing een voorwerp, dat in zich zelven oncierlyk is, bevallig maaken. En om hier van eenige voorbeelden te geeven, zal ik met deze nevensgaande beginnen.

Voorbeeld der ongelyke Voorwerpen.

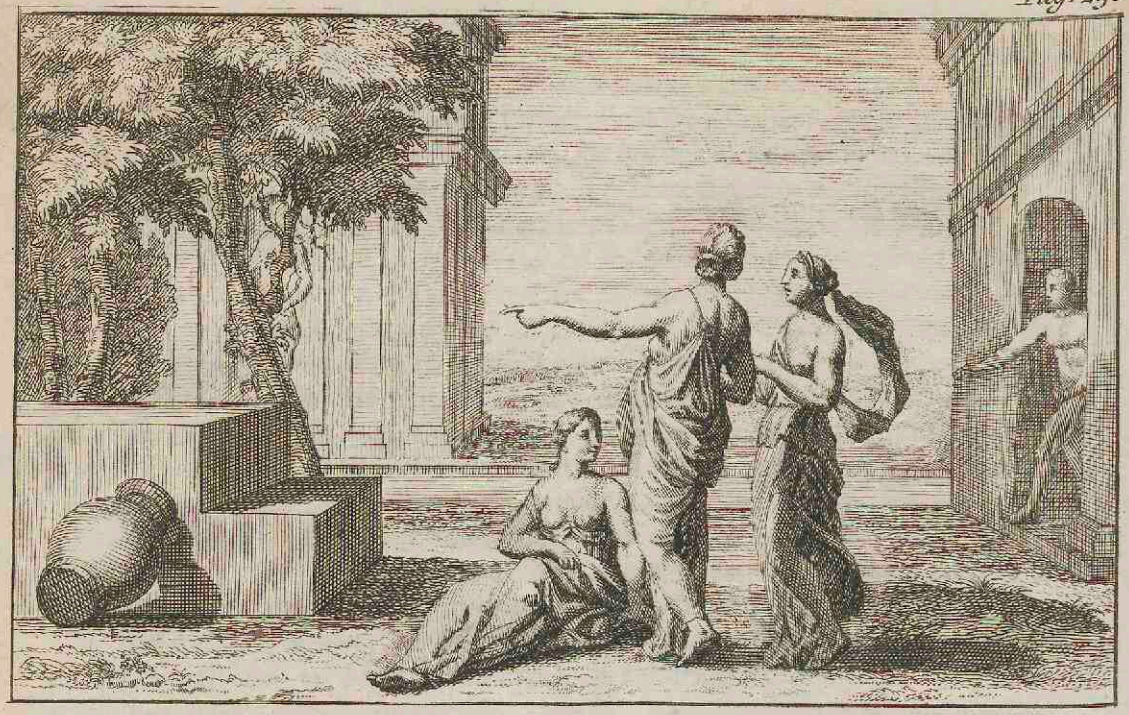
Op de voorgrond, aan de regter zyde, legt een omgevallene pot tegens een groote ſteen, welke beide krachtig en gloeijend in 't licht zyn tegen het donker der boomen, die op de twede grond ſtaan, en hoog opſchieten. Op de derde grond, heel laag aan het water, ryſt een kolonnade op, die zich weder licht vertoont. In het midden des Stuks ziet men den *horizont* heel laag met eenige bergen, en op de voorgrond drie beelden, maakende te ſamen de grootſte party; zynde meeſt in gloeijende en donkere koleurde kleedingen tegen het ſlaauw en licht des verſchiets. Op de twede grond beſchouwt men een jongeling, die met het huis, waar in hy ſtaat, onder in de ſchaduwe zyn, veroorzaakt door de ſlagſchaduwe der boomen aan de andere zyde. Dit huis is van hartſteen, by gevolg licht tegens het blaauw der lucht. De voorgrond is zonder groente heel en al verlicht, doch wel 't meeſt omtrent de beelden.

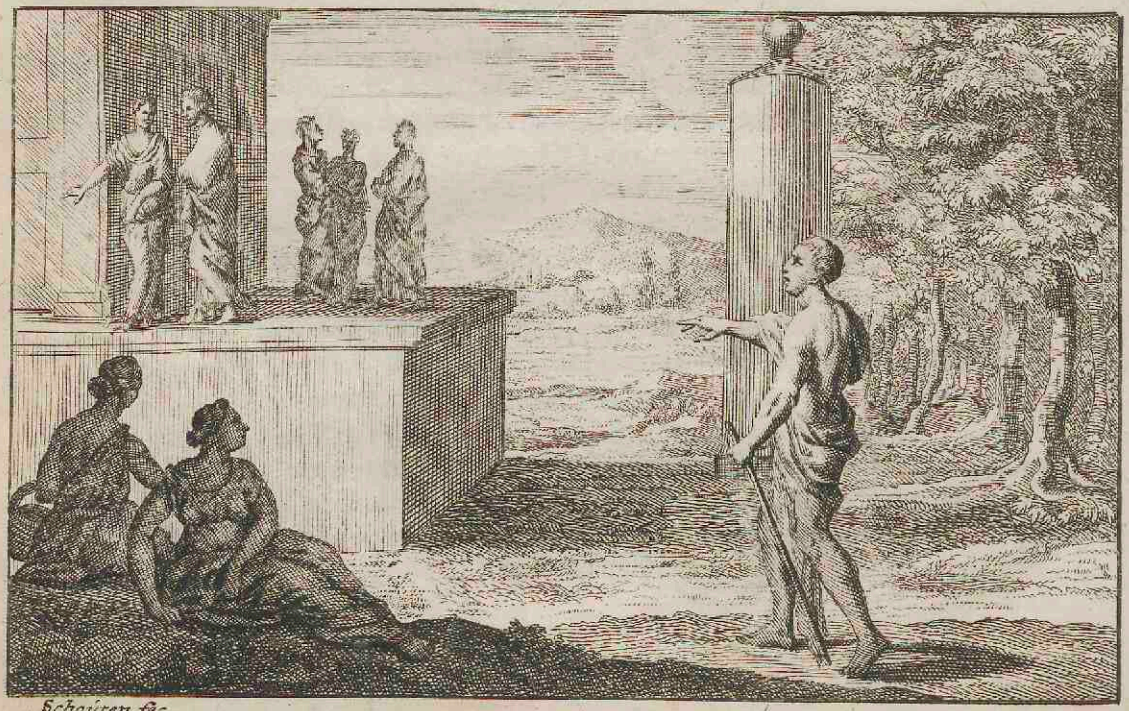
Aanmerkinge over de voornaamſte omſtandigheden van het Voorbeeld.

Deze vertoog-ſchets wyſt ons aan de ongelykheyt der voorwerpen in een Ordinantie, en hoe men dezelve na de konſt voegelyk, het een hoog en het ander laag, benevens hunne kracht, zal ſchikken, om een veranderlyke welſtand te verkrygen. Door de voorwerpen verſtaa ik roerende en onroerende, als leevendige ſchepſels, menſchen, beeſten, vogels, boomen, heuvelen, gebouwen, enz. zo wel *paralel* aan het Stuk, als wykende of achter malkanderen.

Wat aangaat de kracht, die beſtaat in licht tegen donker, en donker tegen licht: want buiten de koleur, is 'er anders geen middel om de voorwerpen tegens malkanderen te doen affteeken als deze.

Wy hebben gezegt, dat die drie beelden heel krachtig van koleur en donker tegens het ſlaauw des verſchiets komen. Daar door wys ik aan, dat

Schouten. fec.

dat 'er in een zelve Stuk geen twee lichten op een gelyke grond mogen zyn, alſchoon zy even krachtig affteeken; maar wel, dat de eene party in kracht van licht, en d'andere in donker moet beſtaan. Het is ook wel te begrypen, vermits die drie beelden tegen het lichte verſchiet komen, en niet in de ſchaduw, dat zy noodzaakelyk donkere koleuren vereiſchen. En, in tegendeel, die pot met de ſteen tegen de donkere boomen affteekende. is een algemeene regel, dat, als 'er eenige lichte voorwerpen aan d'eene zyde zyn, die aan de andere zyde donker moeten weezen.

Beſchouwt nu het twede voorbeeld, als zynde een aanmerkinge die afhangkelyk is van het voorige; konnende het een zonder het ander niet beſtaan. Dit ſtrekt tot het wel verſtaan der lichten, boven, nevens en achter malkanderen, en dat men altyd de voornaamſte reddering op zodanig een wys moet zoeken: daar het eerſte ons aanwyſt de ongelykheid der voorwerpen, hoog en laag.

Voorbeeld van dag en ſchaduwe, als mede de reddering en welſtand.

De voorzittende beelden, met de eerſte grond, zyn donker, als van een dryvende wolk beſchaduwd, gelyk mede het loopend beeld tot de helft. Het gebouw, op de twede grond, is vlak in 't licht, nevens de twee ſtaande beelden, die weêr tegen de donkere zyde des huis atkomen. De drie achterſte zyn in de ſchaduwe van het zelve gebouw, tegen de lucht die hun tot grond dient. De kolom, mede op de twede grond, is byna tot boven toe in de ſchaduwe tegen de achterſte boomen die na het oogpunt wyken. Deze halve lichte man werkt weder tegen die donkere kolom; terwyl het onderlyf, dat met de eerſte grond donker is, tegen de twede, die heel licht is, affteekt.

Dat de oorzaaken der ſlagſchaduwe altyd aangeweezen moeten worden.

Doch het is niet genoeg, dat men hier of daar een ſlagſchaduwe plaatſe; maar men moet ook duidelyk de oorzaak daar van aanwyzen: in zulker voegen dat de aanſchouwers niet genoodzaakt zyn te vraagen, waar die van daan komt: want alle ſchaduwen zyn niet eveneens. d'Eene is donker, en d'andere wat helderder: en, behalven dat, verſchillen zy ſomtydts ook van koleur. Derhalven zal het niet ondienſtig zyn alhier iets of wat daar van op te haalen, tot 'er tyd dat wy die zaak op haare plaats in 't breede zullen verhandelen.

Als mede hun verſchil in de koleuren.

De ſlagſchaduwe van het loof der boomen vertoont zich veeltydts minder of meerder groen, na maate dat het zelve digt of yl is. De ſlagſchaduwe, die de dryvende wolken veroorzaaken, is zwak, en heeft geen koleur als die der tuſſchen-lucht. De ſlagſchaduwe van een rood, groen of blaauw geſpannen gordyn, werd mede van dezelve koleur gekoloreerd. Die van een huis, of andere zwaare opgeregte ſteenwerken, zyn graauw en duiſter, enz. Keeren wy nu weder tot onze voorgenomene zaak.

't Is

't Is wel te begrypen, dat het geen hier in deze voorbeelden aangemerkt is, wegens licht en donker boven, nevens en achter malkanderen, anders om even het zelfde is: dat 's te zeggen, als het geen, 't welk nu donker is, licht waar, en het lichte donker. Ook is het onwederſpreekelyk, dat, by aldien men één van die lichten weg nam, d'ordinantie en aangenaame reddering t'eenemaal te niet zou worden, ja zodanig dat men dezelve onmogelyk zou konnen goed maaken, zonder het geheele Stuk te veranderen. By voorbeeld, neemt eens dat het loopende mannetje boven donker was, hoe het zelve dan van de kolom zoude konnen afſteeken; nademaal wy te vooren gezegt hebben, dat donker tegen donker heel oneigen is. Want maakte men de kolom licht, hoe zou men het dan ſtellen met de lucht? En indien de lucht achter de kolom donker was, is het wederom niet goed: want de heele voorgrond, en alles 't geen zich daar op bevind, is donker, en de twede grond weder licht. By gevolg zou het zonder ſchikking of welſtand weezen. Hier uit kan men ligtelyk afneemen, dat het als een onfeilbaare regel doorgaat. Wanneer nu de koleuren, na hunne eigenſchap, wel geſchikt, daar by komen (want wy weeten, dat de voorwerpen meer als eenderhande koleur hebben, en dat men de zodanige kan kiezen welke men beſt oordeelt) zal de welſtand zo veel te aangenamer weezen, en zullen onze oogen daar door noch meer geſtreeld worden. De boomen, ſchoon ze zich altyd groen vertoonnen, zyn daarom evenwel veelderley, na den tyd en hunnen aart. Zommige zyn zee-groen, andere hoog-groen, deze ros, die graauw-groen, die weder licht-en andere donker-groen. De gronden zyn desgelyks verſchillende, als berg-, zand-, kley-en ſlikachtig; gelyk ook de veelerhande ſteenen: al het welk wy in het eerſte Hoofdſtuk dezer verhandelinge genoegſaam aangetoond hebben. Wat de menſchen, geene uitgezonderd, aangaat, wat koleuren hebben die niet al? In 't kort, iemand, die de ſchikking der koleuren wel verſtaat, welke beſt op en nevens malkanderen paſſen, zal zich nooit verleegen vinden.

Het licht en donker in dit Voorbeeld, anders om geſchikt, verooraakt de zelfde uitwerkinge.

Doch één licht uit het zelve weggenomen, vervalt de welſtand t'eenemaal.

De verſchillendheid der koleuren van het groen der Boomen.

Als mede de Gronden, Steenwerken, en de Menſchen.

Voor al dient men ook in acht te neemen, dat in een Ordinantie de eene zyde het tegendeel van de andere is, niet alleen wegens licht en donker, maar ook in hoogte en laagte: zo wel in Hiſtorien als Landſchappen, ja in alle verkiezingen.

Dat in een Ordinantie de eene zyde heel contrarie van de andere is.

De *Concepten* dezer twee voorbeelden zweemen niet kwalyk na dat in het voorgaande Hoofdſtuk; doch hier zyn veel meer veranderingen in: want het voorige was van de kracht der voorwerpen, donker of licht tegen des zelfs ſtrydige gronden; en deze, hoewel dezelfde aanmerkinge, wyſt ons aan hoe die geſchikt worden boven malkanderen,

Algemeene aanmerkinge over de beide Voorbeelden.

als het zo voor valt. By voorbeeld, men ziet een troep beelden op de voorgrond tegen een ander op de twede grond, wat hooger, en die weer tegen een ander noch hooger, en zo voort tot de zoldering of lucht toe. Wy hebben in 't vierde Hoofdstuk aangetoond, hoe men de voorwerpen achter elkanderen moet doen afsteeken, en aan de grond vast kleeven: maar dit wyst ons voor eerst, hoe de lichte en donkere voorwerpen boven malkanderen moeten geschikt worden, dat zy elkanderen deugd doen, en elk zyne plaats behoude; als mede hoe dat men, uit gebrek van schaduwe, de koleuren te baat moet neemen; en ten derden, hoe men de ongelyke voorwerpen tegen malkanderen moet stellen, 't welk de ziel en 't leeven in een Ordinantie is, voornaamentlyk daar zeer veele menschen zyn. Doch het word niet verstaan voor de menschen alleen, maar allerhande voorwerpen, als gronden, heuvelen, borstweeringen, transsen, vensters, daken, wolken, en lucht, ja alles wat men agter elkanderen ziet opryzen daar zich menschen op konnen vertoonen. Als ik zeg van wolken, moet men verstaan, dat men zo wel beelden in de lucht vliegende, en op de wolken zittende, kan verbeelden, als op de aarde. Het is voornaamentlyk in zulk een gelegentheid, te weeten, als de meeste werken in de hoogte bestaan, dat veele zich verleegen vinden in de verscheidene lichten, koleuren en tinten. Derhalven, gy leergierige Schildergeesten, neemt het zelve als een onfeilbaare regel in acht, en overweegt verders, alle het geene ik in deze voorbeelden aangemerkt hebbe, wel ter deeg; op dat gy niet en valt in de algemeene misslagen die hier doorgaans in begaan worden.

Nu zal ik noch een derde Afteekening, wegens de dwarsse en wykende voorwerpen, als zynde een vervolg van beide de anderen, hier nevens voegen.

Derde Voorbeeld. Ziet in dit voorbeeld deze wykende schuit tegen een dwarsse hoogte, of aarde borstweering, alwaar verscheidene menschen benevens malkanderen op leunen, welke, nevens de achter opschietende boomen, de gelijkheid dezer borstweeringe breeken. De aankomende beelden vertoonen zich weder tegen het verschiet, 't welk dwars loopt.

De schuit is krachtig in 't licht tegen de donkere borstweering die halfwegen het Stuk eindigt, alwaar de voorste herwaarts aankomende beelden, met licht, weder tegens afsteeken, als mede tegen de achterste die in de schaduwe zyn; en deze doen hunne werking weder tegen het licht der gebouwen in 't verschiet. De lucht, aan de regterzyde des Stuks, is met zwaare schuins afloopende lichte wol-

C.V. Jagen fec.

pag. 234.

wolken; en aan d'andere kant zyn 'er geene, of heel klein.

Aanmerking over de schikking der Voorwerpen.

Hier word men voor eerst een groote beweegelykheid in de schikking der voorwerpen, die tot op den *horizont* tegen malkanderen aanloopen, gewaar, en de andere zyde het tegendeel; het welk een aangenaame verandering geeft, voornaamentlyk als 'er eenige wykende voorwerpen zyn die het oogpunt aanwyzen. De twede aanmerkinge bestaat in een reddering van licht en donker, gelijk in de voorgaande.

Als mede in licht en donker.

Dit voorbeeld wyst ons dan aan, hoe men zich by gelegentheid van zodanige middelen kan bedienen, om diergelyke werkinge uit te drukken. Om die redens wille is het, dat deze zaak, op verscheidene wyze, meermaals word vertoond. Derhalven moet men het in 't werk stellen als het te pas komt, zo veel en zo weinig als men goed oordeelt, hoe wel men het nooit te veel kan gebruiken; vermits de verandering niemand verveelt, maar altyd behaagelyk en aangenaam is. By voorbeeld, hier een doorzicht, daar weêr gestopt met boomen, huizen, enz: hier een kromme weg; daar weêr een gebouw 't geen een deel van het verschiet bedekt; hier weder een stuk vlak land; daar een loopt ende rivier, met boomen langs de kant, die een eind weegs na het oogpunt, en alsdan zich links of regts, dwars door het Stuk, om een rots keert, en eindelyk zich verliest uit ons gezicht. Die verandering houd ons in een geduurig vermaakelyk verlangen. Maar men moet weeten, dat dit meest de Ordinantien in de opene lucht, of landschappen, betreft.

Deze opmerkingen zyn in alle gelegentheden noodzaakelyk.

Van de Welstand in de ongelyke en tegenstrydende Voorwerpen.

Zevende Hoofdstuk.

WAnneer wy de kennis van het ordineeren niet en hebben, is het alles wildzang wat wy in de Konst zoeken uit te werken. Ja indien men noch al eens een goede schikking voor den dag brengt, hangt het alleenlijk van 't geluk af: daar in tegendeel een wel geordineerd Stuk, schoon maar tamelyk geschilderd, altoos een aangenaame houdinge zal voortbrengen. Ik vind de waarheid dezer reeden inzonderheid klaar werkende in de ongelykheid der voorwerpen, welke een leeven en roerendheid in een Ordinantie veroorzaaken; gelyk wy verscheidene maalen getoond hebben in de

verhandelinge van 't Ordineeren, als mede in het eerſte en laatſte Voorbeeld van 't voorige Hoofdſtuk.

Deze roerendheid word gelukkiglyk uitgevoerd, indien de nabuurigheid der tegenſtrydige dingen voorzichtiglyk word gepaard: want door dit middel zullen de voorwerpen elkanderen in een Stuk zo welſtandig bejeegenen, dat zy het vermaak van 't oog in alles zullen voldoen; niet zo zeer door de natuur aldus geplaatſt, als wel door een konſtige t'zamenſchikkinge van een ſchrandere Schildergeeſt.

Wat door de ongelyke Voorwerpen word verſtaan.

Door de ongelykheid der voorwerpen verſtaa ik de gedaantens derzelve, wanneer het een hoog is, dat dan het ander langkwerpig zy, deze ſpits, die vierkant, rond, ovaal, en zo voort. Doch eer ik verder gaa, zal ik een middel aanwyzen, 't welk ik gebruikt heb, om hier in op een gemakkelyke manier de ervarendheid te bekomen.

Middel om derzelve in een Ordinantie te leeren by een ſchikken.

Eerſt tekende ik allerley ſoort van beeldtjes op verſcheidene actien, zittende, ſtaande, bukkende, leggende, gaande, enz. en knipte dezelve met de ſchaar uit. Daar na tekende ik myne Ordinantie in ſchets, leggende die vlak neder, en myne uitgeſneede beeldtjes daar op; ſchuivende en paſſende zo lang tot het my voldeed; waar ik een zittende, ſtaande, of leggende plaatſen moeſt; hoe veele hier, en hoe weinige daar, by een voegden: en dus heb ik na veel leggens een goede Ordinantie voortgebragt, die ik alsdan nateekende; veranderende de actie derzelve beeldtjes na het my goed dagt; behoudende echter de geſtalten in 't algemeen: daar groote moeſten zyn, groote of ſtaande laatende: daar kleene moeſten weezen, leggende of zittende, en zo voort.

Als ook in Landſchappen,

Aldus heb ik ondervonden, dat de ſtoffagie in een Landſchap, met veele en kleine beelden, uit groote bywerken moet beſtaan, tegen dewelke de beeldtjens uitkomen; als klocke en loofryke boomen, zwaare ſteenwerken, vlakke gronden, enz.

en binnens huis.

En binnens huis, in een paleis of kamer, moeten agter de kleine beelden breede en vlakke muuren met weinige ornamenten zyn: want ingevalle men veele kleinigheden daar in wilde maaken, zou alles even groot ſchynen; en zo men by groote beelden eenige breede partyen voegde, zoude het alles zich klein vertoonen, of, op zyn beſt genomen, even groot in het oog. Een grooter moet een ander klein maaken; een ſchuinſſe een ander regt; en een vierkant het nevensſtaande ſpits, of rond. Het eene ſtrydige moet by het andere geplaatſt worden, op dat het eene het andere aanwyze.

Wat in de daaging waar te neemen zy.

Desgelyks gaat het met de daaging. Zo een breede party, het zy in dag of ſchaduwe, beſtaat, maakt dat alsdan de grond daar tegen arbeid. By voorbeeld, indien op de twede grond een groote party in de ſcha-

ſchaduwe is, zo laat de derde met eenige kantdaagingen en vallende flikkerende lichten voorzien zyn. Dit zal de breedheid der ſchaduwe, en de dertelheid der daagingen, ophelpen.

Doch deze twee verkiezingen hebben een heel verſchillende manier van ordineeren noodig. Het voornaamſte dient altyd voor af geſteld, en het andere daar na geſchikt te worden.

In de Landſchappen heerſchen de onroerende voorwerpen; en de roerende dienen alleenig tot ſtoffagie. In tegendeel worden de beelden in een Ordinantie eerſt geplaatſt, en daar na de ſtoffagie. Want ſchoon wy zeggen, dat een regtſtaande beeld by een kromme boom, en een kromme ſtam by een regtſtaande beeld, gevoegd moet worden; verſtaan wy met het eerſte de ſtam voor het voornaamſte, en het beeld voor het minſte, of hulpmiddel in een Landſchap: en in een Hiſtorie het beeld voor het voornaamſte. Aldus moet het aangemerkt worden. Op de zelve wyze gaat het in een kamer met architectuur, pronkbeelden, basreleeves, en andere cieraaden. Wat het voornaamſte in de Landſchappen, en in Ordinantien met beelden gerekend word.

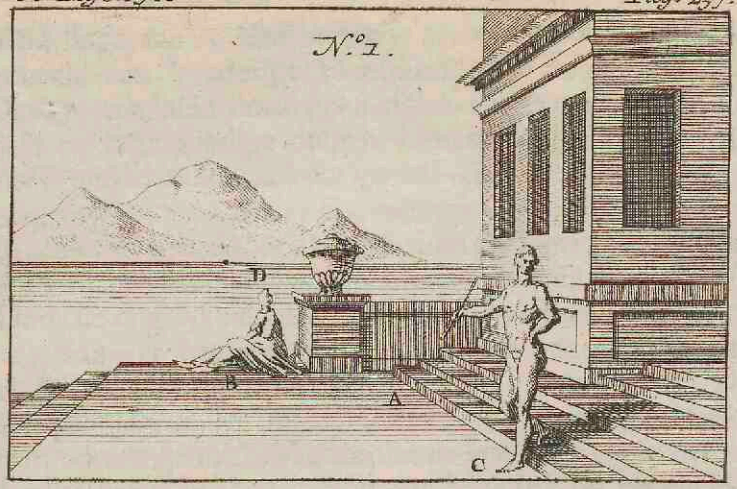
Derhalven geeft de ongelykheid der voorwerpen een byzondere welſtand en aangenaame cierlykheid. Want wat voordeel zoude het aan 't oog toebrengen, dat men eenige ſchoone druiven en meloenen ieder in een afzonderlyke ſchotel zag leggen? waarlyk gantſch geen. Maar indien men by druiven, meloenen, of andere knobbelige, ronde, langwerpige en groote vrugten bragt, zou het een het ander een luiſter byzetten. Welſtand in de ongelykheid der Vruchten, Gebouwen,

Wy weeten ook, dat een klein huis een tempel of paleis merkelyk vergroot en verheerlykt; als mede dat een lang en laag gebouw een toorn of mauzoleum doet opryzen.

Diergelyke tegenſtellingen zyn 'er veele: maar alle voorwerpen te willen onderſcheiden, en opnoemen, zou een onvermaakelyk, als ook een onmoogelyk, werk zyn. Derhalven zal ik my vergenoegen met eenige der voornaamſte op te haalen, vermits het een genoegſaam uit het ander vloeit. en meer diergelyke volgende.

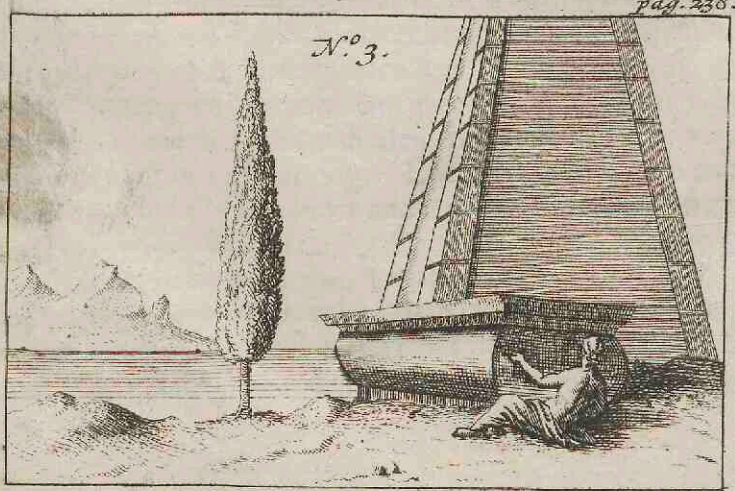
Dit Voorbeeld, N°. 1, met een hoogen *horizont*, wyſt aan het ſchikken der voorwerpen na de perſpectief. De trap A loopt op tegen een borſtweering: het beeld B zit op de grond daar de trap opryſt: en voor aan, daar dezelve nederdaalt, ſtaat het beeld C. Het oogpunt D is op den *horizont*. Eerſte Voorbeeld.

N°. 2. Wyſt het tegendeel van het voorgaande, wanneer den *horizont* laag is. Tweede Voorbeeld.

pag. 238.

Derde Voorbeeld. N°. 3. Is het zelfde als N°. 2. met een laagen *horizont*.

Vierde Voorbeeld. N°. 4. Wyst aan, dat by leggende voorwerpen staande beelden worden vereischt.

Vyfde Voorbeeld. N°. 5. Is het tegendeel. By leggende beelden moeten hoog op staande voorwerpen gebragt worden, als kolommen, boomen, en diergelyke.

En meer andere ongelyke voorwerpen by malkanderen best vergelykt.

By een spits opgaande piramide, of een hooge en smalle vierkante steen voegen wel bukkende, zittende, en leggende beelden. Ook mogen 'er by de piramide wel staande komen, maar meest ter zyden.

Onder of by statuaas, in nissen of op pedestallen, passen geen stilstaande beelden; ten ware men een van beide zittende vertoonde.

By leege haagen of geschooren kreupelbos, voegen best staande, leunende en bukkende; maar geen leggende, nog zittende.

Tegen een cierlijke steen, met basreleeves, zullen beelden met vlakke en breede partyen van plooijen zyn. Het tegendeel is desgelyks goed.

By een gelyk en zoetloopende rivier, brokkelige oevers en kanten.

By leggende beesten, staande menschen; als ook het tegendeel.

By paarden, ezels en koeyen, jongens, enz.

By schaapen, geiten, en ander klein vee, volwassene menschen.

By kantige speelinstrumenten voegen ronde, als hobo, luit, en diergelyke.

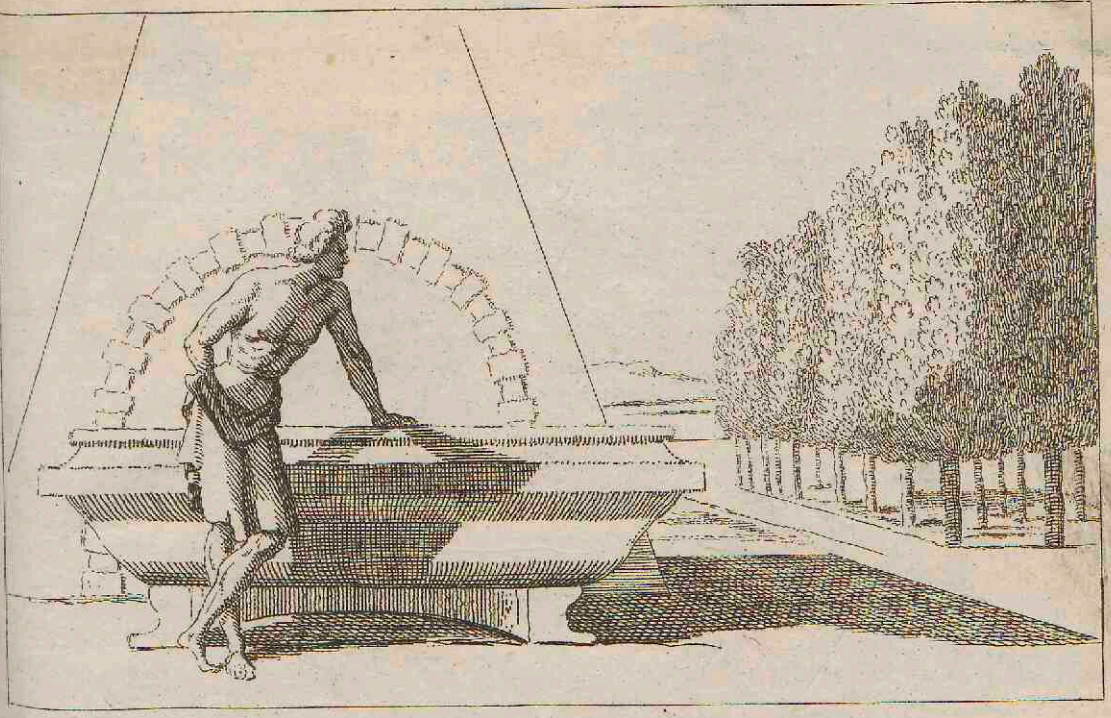
By een rinkelbom, een cimbaal of driehoekig yzer met ringen, en zo voort.

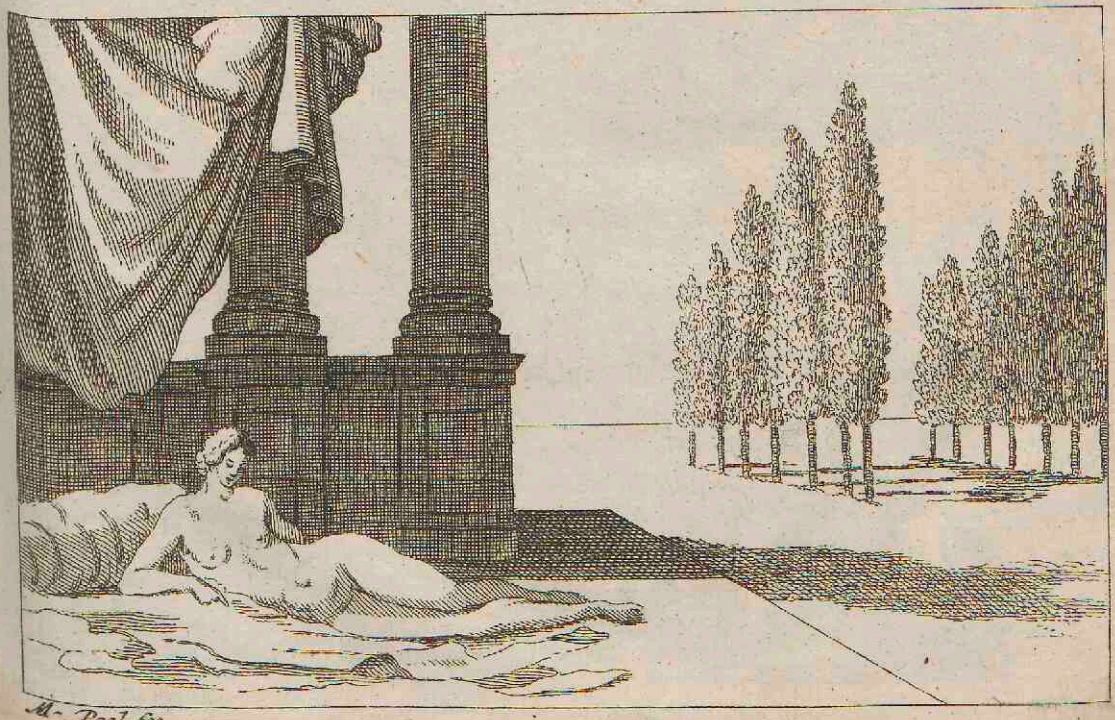
Doch wanneer iets in 't ordineeren gebragt word om een tegenstrydigheid te maaken, moet altoos het voornaamste stuk, 't geen men door het bywerk wil breecken, het meest te zeggen hebben.

Van krachtige Voorwerpen tegen zwakke Gronden, en het tegendeel, of donker tegen licht, en licht tegen donker.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OMtrent de schikking der koleuren heb ik reedts veel gesproken. 't Is ook eene der voornaamste hoofdzaaken in de Schilderkonst: weshalven ik veele moeite heb aangewend om eenige vaste grondregelen daar op te bouwen, met die gedachten om vervolgens, by gelegentheid als het te pas kwam, goede redenen daar af te konnen geeven. Ik heb dan in myn ongeluk dit voordeel, of deze troost, noch, dat my nu geene hinderpalen meer te vooren komen in 't geene ik vast voorneem

M. Pool fec.

neem te doen. Dienvolgens begryp ik het meer, als ooit. Ja ik verbeeld het my zodanig, als de natuur zelve; vermits my de kracht en aart der verwen ten vollen bekend zyn, en hoe die zich vertoonen.

Beschouwt dan dit nevensgaande voorbeeld, en oordeelt of het zelve van gewigt zy.

De man A, met een gloeyend feuiljemort kleed, tegen het flaauw verschiet. De vrouw B, met een licht blaauw kleed tegen de achterstaande boomen. Of A, schoon azuur blaauw: B, heel bleek rood: anders A, donker schoon rood. B, koleur de rose: of A purper; en B wit. Dit zyn de voornaamste veranderingen, welke best by een voegen, behalven noch de weêrschynen. Voorbeeld.

Nu zouden zommige mogelyk vraagen, of de blaauwe mantel, dien men hier tegen het verschiet plaatst, niet stryd tegens het geene eens gezegt is, te weeten, dat het blaauw onder de zwakke koleuren gesteld word? En hier zegt men gloeijend tegen zwak, en zwak tegen gloeijend. Waar op ik antwoord, van neen; vermits men gloeijende koleuren noemt welke uit zich zelve bestaan, en niet vermengd zyn, als schoon azuurblaauw, schoon geel, en schoon rood. Maar wanneer zy met wit gemengd worden, alsdan hebben zy hunne gloeijendheid niet meêr: want de donkerheid geeft de gloeijendheid. In tegendeel ziet men, dat het licht blaauw, licht geel, en licht rood, ja het wit zelf, verstrekken voor zwakke koleuren tegen het donker; gelyk in dit voorbeeld blykt. Tegenwerping, voorgesteld, en opgelost.

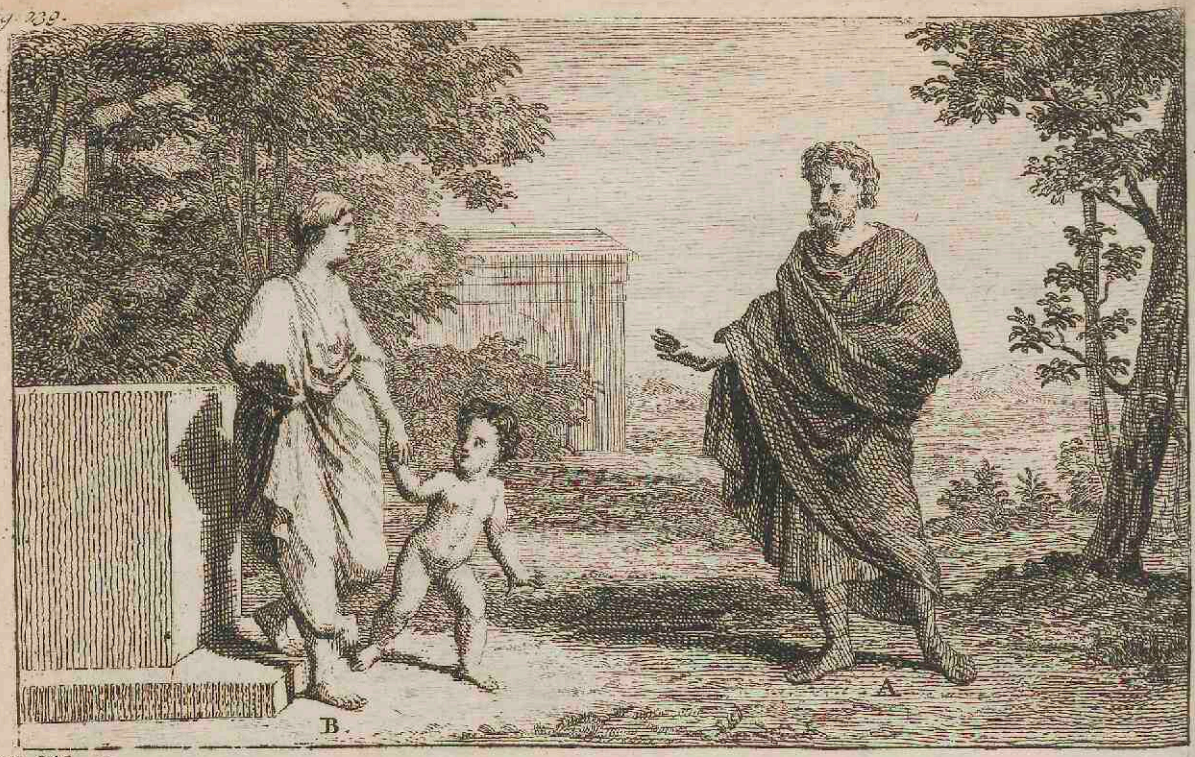
Waarom nu A van een enkelde of hoofdkoleur moet zyn, is om dat het verschiet, vermengd zynde met zo veele tedere en zwakke koleuren, daar mede geen gemeenschap zal hebben; het geen de eene zo veel te beter doet wyken, en de andere voorkomen. B doet het desgelyks in tegendeel.

Dit kleen voorbeeld is zodanig, dat 'er geene Ordinantien konnen zyn, van wat natuur die ook zouden mogen weezen, of ze moeten daar door goed gemaakt worden, zo wel in kamers als opene lucht.

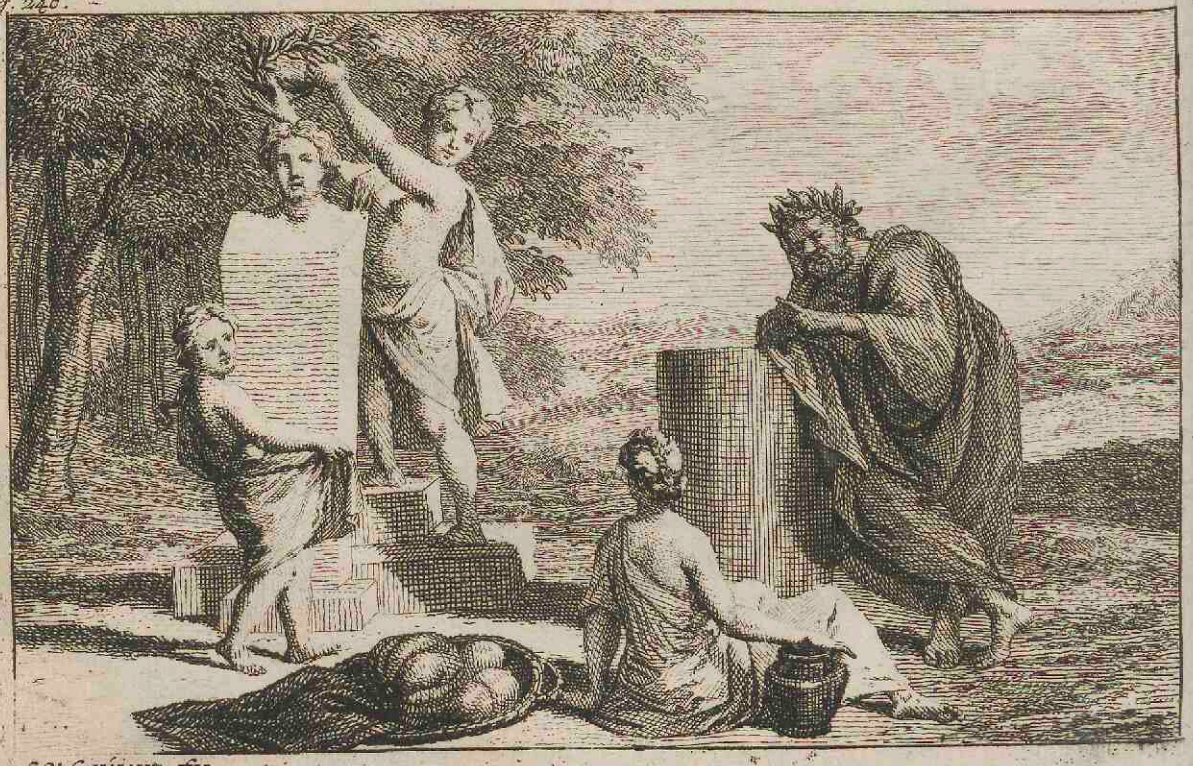
Stelt men nu, in plaats van het verschiet, een gebouw met basreleeves, beelden, of andere cieraaden, van een zwakke koleur, ofte wel van marmer, dat is al het zelfde: en maakt men, in plaats van de boomen, een gordyn, grot, rots, of ander gebouw van gloeijende steen, zo is het weder 't zelfde, ten opzichte van de koleur. Maar als A tegen een effene grond van een enkele koleur komt, 't zy graauw, of wit; dan mag het wel van verscheidene koleuren zyn, ofte weêrschyn. Desgelyks zo men B tegen een behangsel, ofte veelverwige grond, voegt, is het noodzaakelyk dat die van een enkele koleur of lap moet weezen. By gevolg kan men oordeelen, hoe verre deze aanmerkinge zich strekt. Aanmerking over een verandering in de Achtergronden.

Doch

Pag. 239.

pag. 240.

G.V. Gouwen -fec.

Doch vermits dit voorbeeld maar het licht en donker alleen aanwyst, hebben wy noch een ander, met een derde of tusschen-tint, daar onder geplaatst; het welk, nevens het bovenste, duidelyk en klaar genoeg zal zyn om een bevatting te geeven tot het opstellen van allerhande Ordinantien, hoedanige die ook zouden mogen weezen, zo wel binnen als buiten; gelyk wy hier voor nochmaals gezegt hebben: alwaar het schoon dat het *concept* in twee, drie, vier, of meer troepen bestond; acht neemende op de gronden waar tegen zy gesteld zyn, 't zy flaauw, krachtig, ver, of naby; op dat de gemelde troepen, met kracht van lichte of zwakke koleuren, hunne behoorlyke schoonheid en welstand mogen verkrygen; niet alleen ieder troep in zich zelve, maar ook alle in 't generaal.

Donker tegen zwak steekt wel af.

Wy bevinden, dat, wanneer donkere koleuren tegen een zwak verschiet gesteld worden, zy dan merkelyk komen af te steeken; 't geen het een verre doet schynen, en het ander naby: te meer, als men eenige lichte en zwakke koleuren op de voorgrond zet, zo dat het dan noch veel meerder kracht doet; gelyk men in A kan aanmerken.

Als ook het tegendeel.

Uit welke reden genoegsaam klaar te zien is, dat men de zelfde uitwerkinge met het tegendeel kan te weeg brengen; zulks dat de stelling van zommige daar door geheel verworpen word; te weeten, dat men de krachtigste en gloeijendste koleuren altyd voor aan moet plaatsen, om te meer te doen voorkomen; en de zwakke na proportie dat zy wyken, hoe flaauwer hoe verder: niet denkende, dat het meest in de grond bestaat.

Deze twede schikking is de zelve als de voorgaande, uitgezondert de voorgrond, welke daar by gevoegd is tot volkomene onderrichtinge van onze meening in 't plaatsen der koleuren ordentelyk en voordeelig: door welke regel men allerhande Ordinantien gemakkelyk zodanig kan schikken, dat 'er een goede en schoone *harmonie* in blyft.

Twede Voorbeeld.

Ik stel ter linker zyde op de voorgrond, in 't gras, een zittende vrouw, met de regter voet naar 't licht; hebbende een wit kleed onder, en een licht rood boven. Haare regterhand houd zy op een donker, groenachtig blaauw potje. Een weinig verder, vlak achter deze vrouw, staat een halve kolom van graauwe steen, daar zy tegen afsteekt; op welke kolom een oude patroon, of filosoof, is leunende, in donker-blaauw gekleed, hebbende op zyn hoofd een krans van groene bladeren. Ter regter zyde, op de voorgrond, die zandig en hier en daar rosachtig is, legt een groote platte mand, donker-ros van koleur, en daar in een groote Italiaansche pompoen op een schoone donker-blaauwe doek, die half uit de mand over de lichte grond legt.

By

By het zelve ſtaat een meisje, houdende haaren ſchoot open; zynde gekleed in koleur de roſe. Achter haar vertoont zich een zwaare witte Term. Ter linker zyde van dezelve ſtaat een vrouw, in licht violet gekleed, welke de genoemde Term een krans opzet. Het meisje ziet men op zy, en de vrouw van vooren. De filoſoof wyſt de voor hem zittende vrouw naar de Term, daar zy ook na om ziet. De Term met de twee meisjens zyn digt aan een; maakende, nevens de grond, een groot licht, waar tegen de mand ſterk afſteekt.

Van het beſtuiven der Voorwerpen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Naauwkeurige opmerkingen der gronden, om de welſtand en waarſchynlykheid in dezelve te verkrygen.

DAar is noch een zaak, die door veele Schilders ongeagt voorby geſlagen word, en nochtans van een groote nutheid en welſtand is als die wel en natuurlyk word waargenomen; 't welk is van het beſtuiven der voorwerpen door ſtof of zand, zo wel in kamers als buiten in een hof, hoewel d'eene zomtydts ſchoon geveegd, en d'andere geharkt word; maar de pedeſtallen, baluiſters, borſtweeringen, vaazen, noch pronkbeelden nooit: in gaanderyen en gemeene wandelplaatſen deſgelyks, of heel zelden. Daarom is het, dunkt my, heel oneigen het geen zommige doen, welke met een groote zorgvuldigheid in de boven genoemde plaatſen de vloeren beleggen met veelerhande ſteenen van koleuren, en die zo net en onderſcheidentlyk verdeelende, d'eene donker en d'andere licht, zonder de minſte vlek van onzuiverheid te laaten: het welk een zeer moeijelyke zaak is om een goede welſtand daar in te krygen, de zelve te doen plat ſchynen, en geen hinder aan 't oog te geeven; om dat het, aldus uitgevoerd zynde, een groote ſtyfheid te weeg brengt, ja al waren de koleuren noch zo wel geſchikt. Daar men gemeenlyk in een groot vertrek, 't geen dagelyks betreeden word, zo onderſcheidentlyk niet kan bezeffen wat koleuren daar in zyn, dan alleenlyk aan de kant of digt aan de muur, alwaar zy hunne eigene koleuren weder bekomen: maar in het midden, daar veel gegaan word, zal het zich dommelachtig, ſmeltende, en alles byna van eene tint vertoonen. Zommige wyzen de compartimenten in dezelve zo duidelyk aan, dat men zou zeggen, dat de vloer nat was. Het is in 't leeven ook wel zo, dat beken ik; en zulks doen de donkere ſteenen: doch wanneer men die verbreekt, en een weinig lichter maakt, dan zouden zy zo veel niet te zeggen hebben, en evenwel niet minder natuurlyk zyn. By voorbeeld, een kamer is rondom met

Het welk door zommige veeltydts kwalyk verſtaan word.

een borſtweering van marmer; en in het midden, op de grond, ſtaat een verguld koelvat, by het welk de grond wel krachtig mag weezen, alzo het bevalliglyk overeen komt met het marmer, en 't flikkeren van 't koelvat.

Doch wat my aangaat, ik zou veel meer houden van een gelyke of enkele koleurde ſteen, of grond, als van een met compartimenten: maar indien men genoodzaakt ware het echter te doen, dan is het beſte middel de koleuren zo zagt en teder in malkanderen te doen ſmelten, dat de tinten weinig van elkanderen verſchillen.

Deze opmerking betreft de Landſchappen wel 't voornaamſte.

Wat de Landſchappen aangaat, die treft deze opmerking wel het voornaamſt: want het is zeker, dat de plaatſen, daar veel geboomtens ſtaan, 't zy in boſſchen of ter zyden de wegen, regens en winden onderworpen zyn; waar door het ſtof en zand de groente, tombes, piramides, vaazen, en alle andere voorwerpen op zommige plaatſen zodanig bemorſt, beſtuift en overdekt, dat men kwalyk de koleuren van dezelve voorwerpen kan onderſcheiden. By voorbeeld, daar ſtaat in zodanig een plaats een roode tombe op een zwarte plint: zo men nu deze plint, of tombe, te bruin of te krachtig maakt, zal het ſchynen, of daar iemand is geweeſt die de zelve heeft afgewaſſen. Neen, die moet door de ſtof, van de takken en bladeren die 'er by wylen op vallen, zodanig bedekt zyn, dat men naauwelyks kan zien, of het een roode tombe of zwarte plint is.

Hoewel zommige deze zaak te gering, en te verre gezogt, mogten oordeelen, is het nochtans geen van de minſte opmerkelykheden, maar ten hoogſten noodzaaklyk om, nevens andere hulpmiddelen, de waarſchynlykheid, zo veel als het mogelyk is, in een Stuk te zoeken; 't zy om voorwerpen, die door hunne eigene koleur te veel geweld zouden doen, daar door eenigſins te verbreeken, en aan malkanderen te binden; of om eenige andere inzicht: doch niet zonder wettige reden, op dat het ook niet al te gezogt zoude ſchynen.

Tegenwerping over deze zaak,

Maar hier dunkt my te hooren, dat eenige daar zullen tegenwerpen, dat, zo men de ſtof en vuiligheid overal zodanig wilde waarneemen, de lange rokken en ſleepende kleedingen der beelden daar niet vry van zouden konnen zyn, voornamentlyk die der vrouwen, welke gemeenlyk van ſchoone en lichte koleuren, en by gevolg onder aan min of meer beſmet zouden moeten weezen, als mede de witte voetzoolen, waar mede de menſchen lagchen zouden en zich 'er over verwonderen: doch ik zal daar op antwoorden, my meer te zullen verwonderen wanneer ik iemand droog uit het water zag komen, en uit de ſtof en vuiligheid onbevlekt. Want hoewel men het van geene anderen waargenomen ziet,

en dezelve beantwoord.

maar

maar dat ze altyd de *ſandalen*, of voetzoolen, ſchoon en wit hebben gelaaten, zo wel van een ſlegt Soldaat als van een Overſten, de ſleepende rokken desgelyks; zo zeg ik verder, dat deze aanmerking niet ſtrekt om misſlagen te beveſtigen noch te volgen, maar om de natuur der dingen te leeren indagtig worden, en dezelve met alle waarſchynlykheid in onze Tafereelen te pas te brengen, min of meer na dat de zaak vereiſcht, doch niet met overtolligheid, maar maatig: want gelyk de maatigheid in allerley andere dingen plaatſe heeft, mag men ze in deze gelegentheid mede niet verzuimen. Het is een verſtandig meeſter, die de dingen altyd in evenwigt houd, om geen afkeer te verwekken: want te ſchoon is onnatuurlyk; al te vuil walgig, en voor ieder een onaangenaam. Het zoude ook noch niet geoorlofd zyn, ten ware men duidelyk, gelyk wy hier voor gezegt hebben, de oorzaak daar van konde beſpeuren, als omtrent arme luiden, boeren, en diergelyke, met oude lappen, onder aan heel verſleeten: zulke kleêren en ſlyten niet zonder te ſmeulen en vuil te worden. Deze aanmerking is niet voor de onkundigen, welke de oorzaak der dingen niet konnen bezeffen; willende liever alles op zyn ſchoonſte hebben: daar nochtans de waarſchynlykheid in alle deelen moet doorblinken. *Prudenter agendo.* Men moet voorzichtiglyk te werk gaan.

De maatigheid moet noodzaakelykin deze gelegentheid waargenomen worden.

OP HET

VYFDE BOEK,

Verhandelende van het Licht en de Daaging.

Zinnebeeld der lichten.

NAtuur, bemanteld in een kleed van top tot teenen,
Pronkt met vier Wigjens aan de rechte en linker zy,
Het eerſte voerd een Zon, waar van Zy word beſcheenen,
Wyl hy heur rechte kaak ontbloot verſchynd ze bly.
Zyn vleugels zyn als goud, goudgeel zyn krulde haaren.
Het andre, naaſt hem, beurd voort op het zwart gewaat;
Zyn Maaneſchyn doet ook heur ſchoonheid openbaaren;
Spierwit blinkt lok en wiek. Een die ter luchter ſtaat
Ontdekt die koon, welk hy door Kaarflicht gaat verlichten;
Zyn kruin en Nachtvlerk zyn, als 't bleekgeel, zacht en ſtil.
Het laatſte ſwaaid een Toorts, en gaat zyn dienſt verrichten:
Verſchuifd het opperkleed; maar ziet 'er door een bril.
't Bruinrood zyn vlerken en haarlokken ſchynt te verven.
Het Hoofdlicht geeft den dag aan 't ſtuk ter rechter hand.
Men ziet, in 't bruin verſchiet, de blikſems wolken kerven,
Een Etnà vlammen, en oud Trojen in den brand.

UITBREIDING.

WAnneer 't Heelal noch in een Chaös lei verzonken,
't Was eeuwig duiſter, zelf daar blikten licht noch vonken
In d'akelige nacht en lucht, noch nooit verdund.
Maar toen de Liefde elk ging by zyns gelyken paaren,
Zeeg 't zwaare en donkre neêr, ſteeg op het licht en klaare;
En elk vergaderde zich om zyn Middelpunt.

Mits kwam de Zonneglans allengskens aan te groeien,
Auroor in blaakend goud en purperverw te gloeien,
En Iris pronkten met een mantel van veel kleur.
O ſchoone Zon! o bron! o moeder aller klaarheid!
Uw licht ontdekte ons eerſt Naturas ſtant en waarheid:
Door u beſchouwen wy haar ſchoonheid deur en deur.

Zie daar den Hemel met het ſchoonſte Azuur geſchilderd;
De groene boſſchen ſtaan gants dertel en verwilderd,
Sla d'oogen naar de wei en akker, hof en vee;
Zie boomen, bloem en vrucht, zie vogels, viſſchen, dieren,
Wat tekening! wat kleur! wat ſchoonheid zietmen zwieren;
Ha! oogen lekkerny 'k verdrink in deeze zeé.

Maar hoe? terwyl ik hier vaſt ſta als opgetoogen,
Word my dit ſchoon gezicht ontrokken uit myn oogen:
Ach! 't Moederlicht verzinkt beneden ons gezicht.
Rys: gonde Zonne rys. Maar laas! zy daald beneden,

En

En wy vervallen weêr in d'eerſte duiſterheden.
Hoe angſtig, naar en droef is 't alles zonder licht.

Hou moed: ik zien op nieu een Hemellicht verſchynen.
Wie ſchuift weêr van de lucht de zwarte Nachtgordynen?
't En is geen Zon? o Neen: zou 't wel haar dochter zyn?
O Zilvre Maan! 't Zy gy uw glans krygd van uw Moeder,
Of uw geleende licht zyt ſchuldig uwen Broeder,
Wy danken ook met recht uwe aangenaame ſchyn.

Maar toch: hoe bleek en vael verſchynen veld en boomen?
Wat is de ſchaduw bruin! hoe bruin de zachte ſtroomen!
Hoe ſtil is 't gantſche boſch! alleen Amintas waakt:
Amintas, jonge knaap, door Minnenyd beſprongen,
Treurd als de Nachtegaal om 't miſſen van zyn jongen.
Maar laas! die Proſerpyn word ons op nieu ontſchaakt.

Gy trekt uw Hoornen in, o Dochter van Latone!
En moet het menſchdom weer in dikke nevel woonen?
De ſchoone Zevenſter verſchaft ſlechts ſchemerlicht.
De kloeke Deernerwil nochtans haar taak afſpinnen
By rookrig Lamplicht; en die Pallas rei beminnen
Zyn ook hun nachtwerk aan een Ongelkaars verplicht.

De toorts van Maagdewas blaakt in der Vorſten zaalen,
Daar ziet men van een punt, uitſchieten licht en ſtraalen;
Gelyk de beekjens ſnel afvlieten van haar bron.
Hoe ſchitterd 't guld gewelf! hoe flikkren de Karkanten
Van gloeiende Robyn en helle Diamanten;
Niets maald ons beter af het aangezicht der Zon.

Hoe eiſelyk en bar is 't in de noordſche kuilen,
Daar zich de blonde Apol ſes maanden gaat verſchuilen,
Daar Arcus zelf bevrieſt op zyn geſtelde wacht;
Maar Febus zal, met vreugd, die droefheid weêr vergelden
Als hy ook eevenlang beſchynd die guure velden,
En geeft daar 't ronde jaar maar eenen dag en nacht.

Het leeven, vreugd, geluk, word ſteeds door 't licht betekend:
De droefheid, dood en ramp voor duiſternis gerekend.
d'Olimp is altyd klaar; maar donker Plutoos ryk.
Doch wie zyne oogen wil in 't Zonnelicht vermaaken,
Zal ook, ter rechte tyd geen lommeringen wraaken;
Veel dingen voegen wel, al zynze ook ongelyk.

Zoo kan de blydſchap naaſt de droefheid beſt bekooren.
Zoo ſtreeld een ſchelle klank, by zwaar geluid, onze ooren.
De ſterren flonkren beſt in dikke duiſterheid.
De ſchaduw volgd het licht, als bergen ſtaan by daalen.
Naar 't grootſte licht altyd onze oogen greetig ſtraalen.
't Welſchikken voegd de Konſt. Natuur de Konſt geloid.

Wens' elk wel.

GROOT SCHILDER-BOEK,

VYFDE BOEK.

Wegens het Licht en de Daaging.

EERSTE HOOFDSTUK.

ANgaande deze zaak, ik acht die te zyn een van de meest aangelegene der gantsche Schilderkonst: want zonder grondige kennis der zelve is 't onmogelyk een goed Schildery te maaken. Derhalven zal ik alles, wat ik door zeggen kan uiten, en door veele opmerking en lange ervarendheid geleerd en ondervonden heb, te voorschyn brengen.

Van een algemeen Licht.

Aanmerkingen over het algemeene Licht.

DE voorwerpen in een gemeen licht zyn gantsch niet vlak gedaagd, en de schaduwen heel twyffelachtig. De twede tint en de schaduwe behouden veel meer hunne eigene koleur in een zuivere lucht en zonder wolken; vermits de voorwerpen aan alle kanten verlicht en niet bedampt zynde, de zelve zich duidelyk vertoonen, en veel meer ronden als in de zonneschyn. Dit soort van licht oordeel ik het bekwaamste te zyn in Conterfeitsels en Voorwerpen die men van buiten het Stuk gedaagd wil hebben, als een opene gaandery of diergelyke plaatsen: en schoon de voorwerpen, aldus gedaagd, niet veel kracht hebben, bevind men echter dat de diepselen en toetsen des te sterker zyn, ja ongelyk sterker dan in andere lichten. Dit licht heeft een groote welstand en voordeel by laage *horizonden*, wanneer de schaduwen thans wat grooter worden, als onder het loof der boomen, lysten en uitsprongen der gebouwen, en andere diergelyke dingen.

Van de daaging in een betrokkene lucht.

Over de daaging in een betrokkene lucht.

MEn zal zich niet moeten verwonderen, dat de voorwerpen in een betrokkene lucht zich duidelyker aan onze oogen vertoonen, als in een zonneſchyn of helder weêr; vermits de lucht of dampen, meeſt opgetrokken zynde, de beneedenvoorwerpen onbedampt laaten, en alzo een veel ſcherper doorzicht geeven om alles zonder het minſte letſel te konnen bezeffen: uit welke oorzaak de dingen in een betrokkene lucht minder van ons ſchynen te wyken; maar alles vertoont zich donker en naby, daaren boven ſchoonder van koleur, voornaamentlyk het groen van't gras en boomen.

Van het Zonnelicht.

Over het Zonnelicht.

DE voorwerpen, in de zon gedaagd, zyn min of meer bedampt, na dat de zon ſterk of flaauw ſchynt, en zulks om die redens wil, dat de *atomen*, of de vezelen en ziertjes, welke zich tuſſchen ons en het oogpunt bevinden, door de kracht van 't zonnelicht veel ligchaamelyker ſchynen, dan in een gemeen of zuiver licht, en min of meer gekoloreerd worden, waar van de ſchaduwen der voorwerpen t'eenemaal verflaauwen, en ſchielyker wyken, als in een ander licht. Het is dan wel te begrypen, dat, ſchoon de ſchaduwen vlakker en duidelyker bepaald zyn als in een ander licht, dezelve zich echter niet ſcherp vertoonen; gelykze door zommige Meeſters by misverſtand worden uitgedrukt, als voornaamentlyk *Berchem* heeft gedaan in zyne dingen minder als levensgroot: het welk goed zoude zyn in overdekte plaatſen, als gaanderyen, paleizen, kamers, en diergelyke, alwaar geen lucht is; waar door dan de voorwerpen zich netter, duidelyker, en minder wykende, aan onze oogen vertoonen.

Neemt, by voorbeeld, dat gy door eenig donker geboomte gaat, zo is het zeker dat men, aan 't einde der zelve komende, de voorwerpen in de opene lucht veel duidelyker en kennelyker zal zien, dan zelf in 't vlakke veld ſtaande. De verrekyker geeft ons getuigenis genoeg daar van, alwaar het noch zulk een helderen dag. Merkt dan hier in 't algemeen, dat, gelyk ik gezegt heb, de voorwerpen, welke van de zon beſcheenen zyn, ſchielyker verminderen en uit ons gezicht verdwynen. Daar in is de zonneſchyn meeſt van een gemeen licht verſchillende.

Van de daaging in Zaalen, Kamers, en andere Vertrekken.

IN die Stukken, welke geſchikt worden tot het bekleeden van kamers en der zelver muuren, is het algemeene licht wel het bekwaamſte, zo verre de gelegentheid des lichts van die plaats het zelve toelaat, als zynde het zedigſte en lieffelykſte wanneer het wel en natuurlyk verbeeld is. Dit is dan het voornaamſte, 't geen men daar in waar te neemen heeft, naamentlyk dat de beelden, en andere voorwerpen, min of meer krachtig en vlak gedaagd werden, na dat zy verre van of naby het licht geſteld zyn: en ſchoon zy *paralel* op een zelve grond ſtaan, moeten zy echter in kragt des lichts en dommelachtigheid der ſchaduwen verſcheelen: desgelyks de ſlagſchaduwen op de muuren, gronden en andere voorwerpen, de eene korter en de andere langer, ſterker, duidelyker of ſlaauwer. Derhalven zullen de beelden, die zich digt aan de glazen bevinden, zekerlyk van boven gedaagd worden, en korter ſlagſchaduwen hebben, dan die welke verder afgelegen zyn. Over de daaging in Zaalen, Kamers, en andere Vertrekken.

Maar gelyk het gebeurt dat de geene, welke verre van 't voornaame licht zyn, meerder licht door andere venſters komen te ontfangen, zo moeten hunne ſchaduwen ook min of meer verbreeken en verſlaauwen, ter oorzaak dat hun licht grooter en meer rondom is; waar by noch komt het *reflexeeren* der wanden. De ſchaduwen der gemelde voorwerpen zyn ook veel gloeijender als in de opene lucht, alwaar het blaauw der lucht nevens de dampen dezelve anders zeer verzwakt en verſlaauwt.

In 't algemeen moet men ook in acht neemen, dat in een kamer met rood, geel, blaauw of groen behangen, alle de ſchaduwen uwer voorwerpen daar van *gereflexeerd*, en van dezelve koleur geverwd worden: doch de diepſels en toetſen der ſlaauwſte voorwerpen zullen zich des te krachtiger vertoonen.

Kort begrip der daagingen.

IN een betrokkene lucht zyn de voorwerpen minder afwykende, gloeijender en kenbaarder. Kort begrip der daagingen.

In een heldere lucht zonder wolken, weinig meer wykende.

In een zonneſchyn, noch veel meerder en onkenbaarder.

In een miſtig of dampig weer (als in het najaar of de winter) allermeeſt, en ſchielyker uit ons gezicht verdwynende.

Hoe grover de lucht is, hoe ligchaamelyker de zelve is; en hoe ligchaamelyker, hoe zichtbaarder zy door het licht word beſcheenen:

waar door ons gezicht des te korter word bepaald, en de voorwerpen meer onkenbaar worden.

Dit is voor zo veel de voorwerpen in de opene lucht betreft.

In het wel verbeelden dezer vier lichten zal men een goed Meester kennen.

Deze vier byzondere lichten, wel en natuurlyk verbeeld, zyn waarlyk proeven van een vernuftig Meester: en het zoude, myn 's oordeels, niet onvermaakelyk zyn zulke Stukken by elkanderen te zien hangen met hunne toepassende stoffagien, als volgt.

Dezelve in vier Stukken onderscheiden met hunne toepassende Stoffagien.

In een betrokkene lucht, daar de herders, bedugt voor de reegen of andere ontstaande ongemakken, hunne goederen pakken; de schaapen zich van alle kanten by hen komen verzaamelen, als lusteloos met de hoofden hangende; welke zy met 'er haast in de bosschen dryven gedurig na de lucht ziende. In 't kort, men bespeurt 'er een groot gewoel, en ieder in beweeging.

In een helder weêr, daar op d'eene plaats de herders hand aan hand wandelen; zittende eenige anderen hier en daar by een fontein te kouten. Een derde troep vermaakt zich op een vrolyke wyze met zingen en springen; waar by men eenigen op een dwarsfluit, schalmey, rietpyp of stroohalm, instrumenten den landlieden eigen, ziet speelen; terwyl hunne kudden onbevreesd in het veld loopen graazen.

In een zonneschyn, daar de herders en herderinnen zitten te rusten onder hunne gespannene kleederen; eenige aan een watervalletje zich wassende; andere zich in de schaduwe van een fontein, of lommer der boomen te slaapen leggende. Ondertusschen zyn hunne beesten met hoopen hier en daar verspreid, weidende in het groene gras. Zommige kaauwen eenige kruiden, om verkoelinge te zoeken; terwyl andere aan een rivier staan te drinken. Ook ziet men 'er eenige in de schaduwe leggen.

In een mistig weêr, daar de hoeders hunne kudden na huis toe dryven; gaande schroomachtig, met het hoofd in de schouders getrokken, en vooruit steekende; snel toekykende of 'er ook ergens een schaap of geit door de mist afgedwaald mogt weezen: waarom zy zich, voor, achter, en overal digt aan elkanderen houden. De jonge dochters, agter aan volgende, hebben doekjes of sluijers over het hoofd; zommige den neus daar mede stoppende, om de stank van de mist.

Van

Van de geſteltenis der Lucht, of des Hemels.

TWEDE HOOFDSTUK.

DE lucht is een verre uitgeſtrekte wydte, welke hooger of laager van ons ſchynt, na dat dezelve veel of weinig met dampen bezet is. Nu is de lucht zekerlyk nooit zonder dampen: want indien'er geene dampen waren, zou de lucht aan den *horizont*, en boven ons, even blaauw zyn. Maar nu vertoont zich de lucht aan den zichteinder lichter als boven ons hoofd; om dat de dampen de kracht van het ſchoone blaauw voor onze oogen benevelen, en doen verminderen. Het is ook een blykelyke zaak, dat, hoe digter de lucht zich aan het aardryk bevind, hoe grover en dikker dezelve is: en na maate datze naar boven trekt, verdunt zy zich, en word doorluchtiger. Desgelyks zyn de dampen minder of meerder zichtbaar, na dat zy dik of dun zyn.

De lucht is nooit zonder dampen.

Nu ſtaat hier aan te merken, dat, wanneer de zon in het ooſten opryſt, het alsdan in dat geweſt op den *horizont* lichter is als in de drie andere: en s'middags is hy lichter in 't zuiden, en zo al om; ter oorzaak dat de kracht van dit groot hemelligchaam alles, dat by en omtrent hem is, daar van mede deelt.

In wat geweſt de zonne ſtaat daar vertoont zich den *horizont* het lichtſte.

De reden nu waarom de dampen, hoe verder zy van ons wyken, hoe lichter worden, zal ik met dit kleen voorbeeld bewyzen. Neemt een heel dun floers, of gaas, van acht à tien ellen lang. Spant het zelve in de lucht op vier ſtaaken, als een verheemelte. Merkt nu ieder elle met een dwarsſtreep, genommerd 1, 2, 3, en zo tot 10 toe. Gaat dan onder N°. 1 ſtaan, en ziet na het einde der uitgeſtrektheid; zo zult gy boven u het blaauw der lucht in 't 2 de park minder, en hoe verder hoe minder zien: doordien de dunne draadtjes zich voor uw gezicht en oogſlag verdubbelende, het floers dus meer en meer verdikken, en des zelfs ylheid of doorſchynendheid verliezen, tot dat gy eindelyk niet meer dan een geheel witte doek gewaar word.

Middel aangeweezen, waar door men zien kan dat, hoe verder de dampen van ons wyken, hoe dezelve lichter worden.

Neemt nu dat de *meteores*, of hemelsteekenen, aan het firmament als ſtarren blinken, en doet dezelve proef als vooren; zo zult gy bevinden, dat ze in de eerſte verdeeling veel duidelyker door het floers zullen ſchynen, en, na proportie datze afwyken, verdwynen. Een klaar bewys, dat, ſchoon de lucht voor aan noch zo ſubtiel is, de zelve evenwel hoe verder hoe dikker word, en by gevolg, meer ligchaam hebbende, meerder licht ontfangt.

Dezelve proef om de onderſcheidenheid van kracht in de ſtarren te beſpeuren.

Het is om die reden, dat het geſtarnte nooit zo laag aan den *horizont* gezien werd: en of men 'er al eenige beſpeurt, 't geen heel zelden geſchied, zo zyn zy kleen en krachteloos.

Wat onderſcheid tuſſchen de lucht en 't water is.

Tuſſchen de lucht en het water is gantſch geen onderſcheid; ſchynende niet anders dan de eene over de andere afgedrukt te weezen, dat 's te zeggen, beide na den *horizont* licht, en de lucht boven ons, en het water voor donker.

De grond en de lucht zyn tegenſtrydig, en waarom.

Wat de grond, of het *planum*, aangaat, 't welk van den hemel zyn licht ontfangt, het zal niet noodig zyn dat men andere reden zoeke, om te bewyzen dat het daar mede heel tegenſtrydig toegaat als met de lucht: want de *Perſpectief* leert ons, dat alles, wat verlicht is, als het maar een vaſt ligchaam heeft, meer en meer duiſter word, na dat het verder en verder van ons afwykt. Neemt, by voorbeeld, dat 'er een ongedekte gaandery ware van omtrent 600 voeten lang, en met een gelyke vloer; zo zult gy bevinden, dat de eerſte voet de lichtſte zal zyn, en zo vervolgens naar achteren toe minder en minder. Het zelve kan men beſpeuren aan beelden in 't wit gekleed, hoe veel dat de eerſte van de laatſte zullen verſcheelen. Ik ſpreek alleenlyk van het geen verlicht is: want dat donker is en in de ſchaduwe, daar is het heel anders mede gelegen; gelyk men kan zien wanneer die beelden met zwart bekleed zyn, dat zy alsdan lichter en lichter worden door het verdikken van de dampen.

Van de voorwerpen die men in een opene lugt verbeeld, hunne natuur en koleur van daaging.

De voorwerpen, die zich in een vlak veld vertoonen, wanneer de lucht zonder wolken en de zon ergens achter een hoogen berg of boom verborgen is, zullen van alle kanten verlicht worden, en echter hunne verhevenheid behouden, uit oorzaak van hunne krachtige diepſels. Hunne koleuren zyn niet gebroken, maar behouden de natuurlyke ſchoonheid: en hoewel de zon, gelyk wy gezegt hebben, ergens achter verborgen is, en by gevolg voor dien tyd op de voorwerpen niet kan ſchynen, zo zullen echter dezelve min of meer door de lucht, van die kant daar de zon zich verbergt, verlicht worden, zonder de koleuren te vervalſchen.

Dat het azuur-blaauw der lucht geen koleur is, kan men klaarlyk bemerken aan de voorwerpen op het vlakke veld, wanneer ze van de wolken noch de zon niet beſcheenen zyn, dat ze niet in 't minſte daar van gekoloreerd konnen werden; uit oorzaak dat de blaauwheid der lucht niet anders is als een ver afgelegene diſtantie of hoogte, waar uit dezelve voortkomt: zynde by gevolg niet machtig om deze koleur aan de voorwerpen mede te deelen, als daar toe geen ligchaam hebbende, gelyk het eene voorwerp tegen het ander doet.

Terwyl wy bezig zyn met het verhandelen van de kracht der lucht, zal

zal het niet kwalyk paſſen, dat wy insgelyks een weinig ſpreeken van de *reflexie* derzelve; zynde een zaak die wel een naauwkeurige opmerkinge vereiſcht, alzo hier in veeltydts groote miſſlagen worden begaan, wanneer men het niet na behooren, en met een ryp oordeel, overweegt eer men het in 't werk ſtelt.

Wy zullen dan, om onze zaak klaarlyk te bewyzen, alhier drie voorbeelden ter neder ſtellen.

De cyfferletters in de zelve beteekenen de tinten. 1 is een tint: 2 weder een tint bruinder: en 3 noch een tint bruinder.

Het beeld A is een tint donkerder in de ſchaduwe als B. om dies wille dat de ſtam C een ruuw voorwerp is't welk geen licht van zich kan geeven, en het witte huis D in tegendeel een groot licht of wederkaatſing. Wanneer het huis daar nu niet ſtond, maar dat het alleenlyk een vlak veld vertoonde, zou B noch eer lichter als donkerder zyn. Als men nu de ſtam en de achter ſtaande kleine boomen ook weg nam, dan zouden die twee beelden even eens van ſchaduwe weezen. Nu zien wy twee beelden *paralel* op een grond, het een donker en het ander lichter, hoewel de diepſels in het laatſte hunne eigene kracht behouden; het welk anders verbeeld zynde, tegens de natuur en de regels van de Konſt zoude ſtryden. Voorbeeld van de reflexie der lucht.

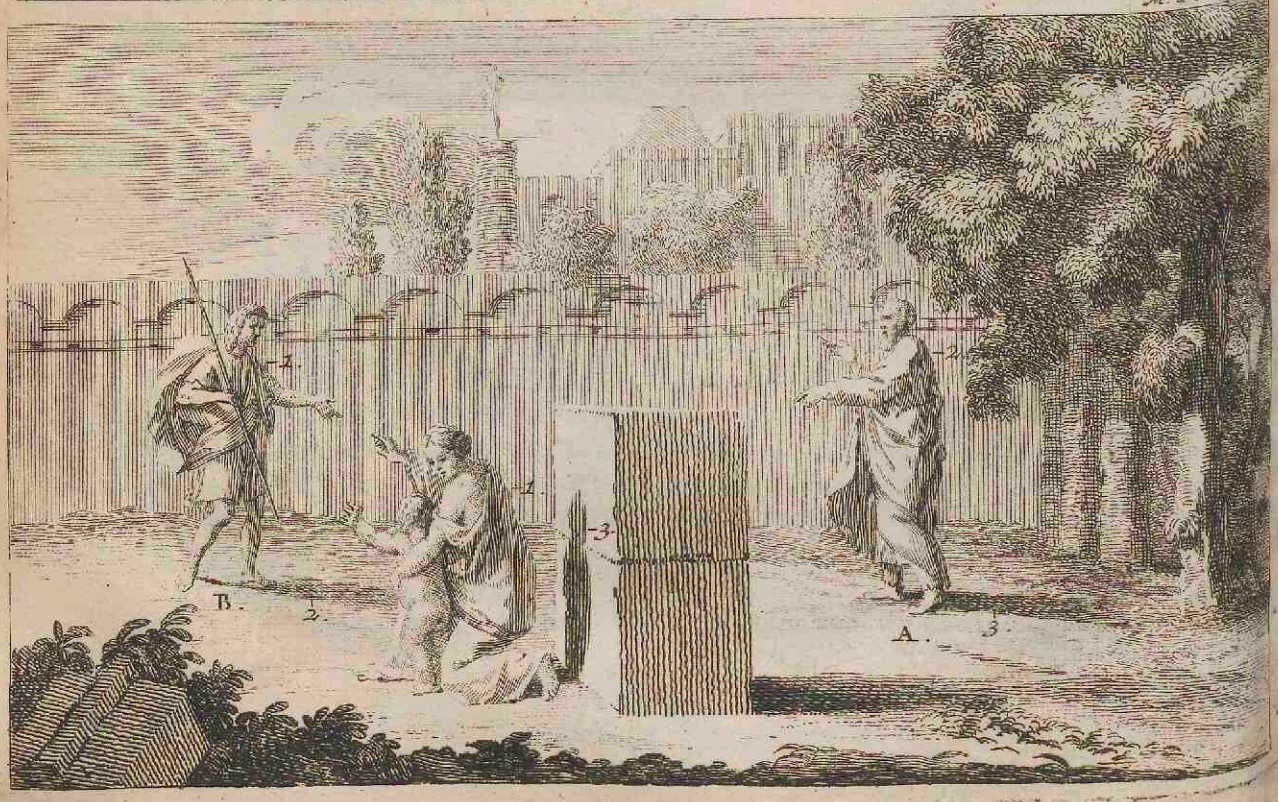
Het twede voorbeeld is dezelfde aanmerkinge.

Nu ben ik wel verzekerd, volgens de ondervindinge, dat wanneer men aan eenigen, zonder deze Aftekening gezien en de reden daar over gehoord te hebben, een ommetrek van het volgende of een diergelyk *concept* gaf, even alzo geſchikt, den een dus verre van het bos en den ander zo veel nader, beide *paralel* aan den *horizont* ſtaande, om dezelve na hunne eigene bevatting te ſchaduwen, zy die gelyk in licht en ſchaduwe zouden vertoonen: daar het nochtans een onfeilbare regel is, dat deze, die het verſte van het bos ſtaat, veel meer lucht rondom zich heeft, als die welke nader is. By gevolg kan het onmogelyk anders weezen, als men 't hier verbeeld ziet: te weeten B een tint in de ſchaduwe, en twee in de ſlagſchaduwe: en A twee tinten in de ſchaduwe, en drie in de ſlagſchaduwe. Beſchouwt nu het vrouwtje op de voorgrond. 't Zelve heeft, gelyk B, een tint in de ſchaduwe, uit oorzaak van de *reflexie* der nevenſtaande ſteen. De ſlagſchaduwe op dezelve beſtaat in drie tinten. Wanneer de ſteen daar nu niet was, of dat'er geene diergelyke hinderpaalen in den weg waren, zo zou de lucht dezelve uitwerkinge te weeg brengen, hoewel niet zo krachtig.

Nu zullen zommige hier mogelyk tegenwerpen, en oordeelen dat het huis daar te ver van daan is om zodanig te *reflexeeren*; zo niet, dat

M. Pool. Sc.

alsdan het beeld A zo veel niet behoorde te verſchillen. Waar op ik antwoord, dat de ſtam C met de achterſtaande mayboomen in de weg zyn, welke beletten dat het beeld A van het huis *gereflexeerd* kan worden: by gevolg is het natuurlyk, dat die in de ſchaduwe een tint donkerder is als B. Wil men nu een vergezogte tegenſtelling maaken, en ſchikken A met een wit kleed op: zo zeg ik, dat'er alsdan die boomen noch het huis niet noodig zouden zyn: daar het echter genoeſaam blykt, dat het een en 't ander aldus geſchikt is om tot een voorbeeld te verſtrekken.

Het derde voorbeeld dient tot beveſtiging van de twee voorgaande, waar in wy klaarlyk beweezen zien de reden waarom de voorwerpen in hunne ſchaduwen min of meer verzwakt worden, niet alleen van de weêrkaatſing van andere voorwerpen, maar buiten dat door de lucht ter linker zyde; desgelyks de ſlagſchaduwen, welke buiten het bereik derzelve lucht of *reflexie* min of meer verduiſterd worden: gelyk het blykt aan deze drie kolommetjes; in de welke men duidelyk beſpeurt dat de ſlagſchaduwen van 1 en 3 een tint flaauwer zyn als die van 2. de 1 door het licht van 2 en de lucht, en de 3 door de vrye lucht alleen. De 2 is omtrent de helft van onderen donkerder in zyne *reflexie* als boven, en zyne ſlagſchaduwe een tint donkerder als 1 en 3. ter oorzaak dat hy nader aan de 3 ſtaat, en daar door de 2 op de 3 zyne ſlagſchaduwe komt te ſlaan; welke ſlagſchaduwe het licht van de 3 tot de helft weg neemt: waar door deze dus verre ook niet kan *reflexeeren* tegen de kolom 2, als mede niet in zyne ſlagſchaduwe. Deze uitwerkingen geſchieden zo wel in een zonneſchyn, als in een gemeen licht, zonder de minſte verandering.

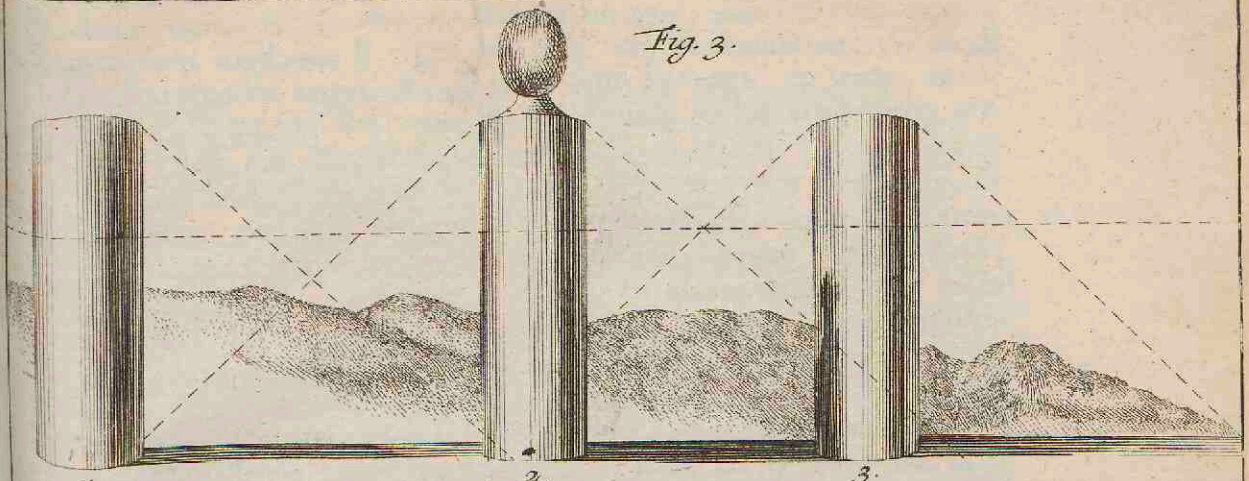
Van de uiterſte hoogſels of glaaſſen.

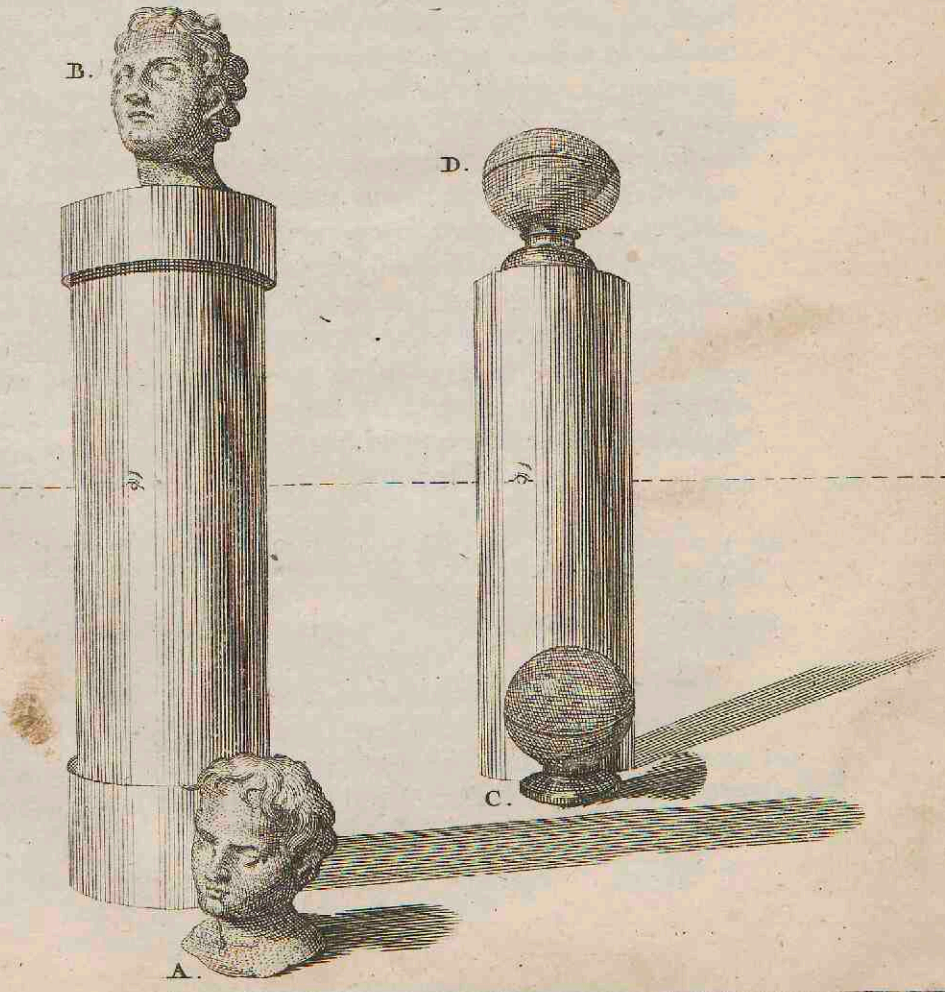
Hier vertoonen wy noch een ander voorbeeld, 't geen niet minder te bedenken geeft als het voorgaande; waar door ik aanwys de kracht van 't licht, en de uiterſte hoogſels op de voorwerpen, en hoe die in twee gelyke voorwerpen zich heel ongelyk vertoonen, na dat den *horizont* hoog of laag is. De A en B betekent de zaak zelf; en C en D is het bewys daar van dat het niet anders kan weezen. Het werd ook niet bepaald, of het een zon-of gemeen licht is, noch of het licht van de zyde of van vooren komt. De *horizont* is, gelyk men ziet, tuſchen bey de hoofden, en het oogpunt in het midden, of wat meer ter rechter zyde. De dag komt mede van de rechter zyde.

Beſchouwt nu het voorbeeld zelf, hoe het hoofd A en B, beide van een en het zelve licht gedaagd, echter in de uiterſte hoogſels min of meer verſchillen, naamentlyk dat A op het voorhoofd en alle

ver-

Fig. 3.

C.P. Lagen. fec

verheevene gedeeltens, als op de neus, op de kin, tegen de onderlip, en zo voort, met een krachtig hoogsel, daar het glad is, aangeweezen werd: en B tegen het been van de winkbraauwen, in de hoeken van de oogen, bezyden de neus en langs de wang, op de tip van de neus en kin, enz. krachtig glimt: welke verandering nergens anders van daan komt, als door het zichtpunt, na dat het zelve hoog of laag geplaatst word. Als de voorwerpen (hoedanig die ook mogen weezen, wanneer ze maar glad of effen zyn, 't zy marmer, koper, of het leeven zelf) onder een hoogen *horizont* staan, zo schuiven de voornoemde hoogsels, of glans, naar boven: en in tegendeel daalen zy naar beneden hoe dat zy meer boven den *horizont* verheeven zyn; gelyk wy gezegt hebben, en hier aangeweezen staat. Merkt nu C, D, gelyk de voorste van de zelve stof, en van een zelve licht gedaagd. C heeft een krachtig hoogsel, of flikkering, op de zwellende party, en daalt min of meer als hy boven den *horizont* opsteekt.

Dit voorbeeld is van byzonder belang, en doet ongemeene zaaken voortkomen daar men zomtydts om verleegen zou zyn, en die in lange jaaren niet in de gedachten zouden vallen: ik spreek van die geenen, welke al te veel op hunne vlugge geest en vindinge vertrouwen, en de zaaken niet rypelyk genoeg onderzoeken. Want men moet vast stellen, dat het, zonder de kennis van de *perspectief*, de waarheid uit de verborgendheid der natuur na te speuren om in ons werk te gebruiken zo als het behoort, onmogelyk is. Het is wel waar, men kan het leeven naarbootsen, een goude of zilvere pot, een ketel, schotel, of ander glinsterend huisraad, zo fraay als het leeven zelf: maar men kan zich geweldig misgrypen in het gebruik derzelve in onze Ordinantien, voor iemand die niet naauwkeurig op de beweeging der glanssen let, welke zo uitermaaten veranderlyk zyn dat het ongelooffelyk is: alle welke dingen echter zeer gemakkelyk zyn te begrypen voor iemand die de *perspectief* verstaat, en zich zomtydts daar in oeffent.

Van de weêrschyn in het Water.

DERDE HOOFDSTUK.

HEt verbeelden van de weêrschyn in het water is zekerlyk van het minste niet: en de aangenaamheid van zodanig een voorval vereischt de moeite wel om de zelve natuurlyk uit te drukken. Maar vermits men daar toe noch geen middel heeft voort gebragt, waar door men

men 'er vaſt op kan gaan, en dat men 'er ook nooit geen zal vinden dan door de *Perſpectief*, ſchynt het vruchteloozen arbeid te weezen elders een te zoeken.

De weêrſchyn word veeltydts door de Landſchap ſchilders verſloft.

Het is om die reden, dat zommige Landſchapſchilders de weêrſchyn in het water veeltydts voorby ſtappen, en achter laaten, om niet genoodzaakt te zyn zich met de Doorzichtkunde te bemoeijen.

De weergadeloze *Pouſſyn* heeft het echter niet vergeeten te gebruiken: en waarlyk, het is iets dat hem grootelyks verluiſterd heeft. Ik ſpreek van *Nicolaas*, die niet minder in zyn Landſchap was dan in zyne Beelden, en die nooit zwaarigheden heeft ontmoet welke hy niet te boven is gekomen. Maar laaten wy tot ons voorneemen keeren.

Deze zaak met een ernſtige aanmerking overwogen hebbende, zo heb ik naarſtig onderzocht of 'er geen ander middel zoude konnen gevonden worden, 't geen van minder omſlag ware, dan door ſlaggronden, trekken, en linien, om voor te komen dat zulk een fraay en aangenaam voorwerp niet mogte achter gelaaten worden. Eindelyk heb ik dan, na een lange en geſtadige oeffening, deze naarvolgende practyk ontdekt, welke aldus toegaat.

Byzonder middel om weêrſchyn na het leeven te modelleeren.

Neemt daar toe een langkwerpig plankje, zo groot of kleen als gy bekwaam oordeelt. Stelt daar op eenige waſſe beeldtjes zo digt aan de kant als gy goed vind, of na de afſtand der gronden en van de oevers die zy in uwe ſchildery moeten hebben. Kneed en buigt de gemelde beeldtjes tot die actien in uwe ſchets aangeweezen; en ſtelt dezelve zo hoog of laag als gy begeert, door middel van blokjes of potaard. Neemt alsdan een daar toe gemaakte bak, van lood, hout, of blik, met zodanig een grond van binnen beſtreeken als gy van nooden hebt, met zwart, omber, of tervert. Vult die boorden vol water. Zet die dan tegen de plank met de beeldtjes, zo hoog of zo laag als uw grond zal aanwyzen. Stelt vervolgens uw oogpunt; en als gy uwe *diſtantie* gevonden hebt, zo plaatſt u dan aldaar ſtaande of zittende, en tekent het alzo na het een met het ander, te weeten de beeldtjes met hunne weêrſchyn, als mede de ſchaduwe lugtig aanwyzende. Gaat dan heen en ſtelt uw Leeman, en voert beeld voor beeld zeer naauwkeurig uit; zettende elke reis uw Leeman daar de beeldtjes geſtaan hebben, zulks dat gy de weêrſchyn daar van even gelyk ziet als uwe ſchets; doende alzo tot de minſte toe.

Voor al moet men acht geeven op de lengte en breedte der weêrſchyn: want dezelve verkort altyd meer als haar voorwerp, om dat ze zo veel laager onder den *horizont* is. Wanneer men het Modél, of de Leeman, zo veel hooger boven den *horizont* ſtelt als hy onder ſchynt,

en

en men tekent het zo correct na, om naar het zelve dan te schilderen, zo houd men die uitgevoerde tekening het onderste boven. Hier zal men mogelyk zeggen, dat de weêrschyn anders om moet weezen als het voorwerp; het geen ik niet ontken: maar die tekening kan men op een ander papier overdrukken; en daar door zal men de goede uitwerkinge haast gewaar worden. Ik twyffel niet, of de geenen, die hier een proef van gelieven te neemen, zullen het aldus bevinden.

Hebbende dit nu alles waargenomen, en op uw doek geschilderd, zo weest verzekerd dat'er niets aan zal ontbreeken.

Nu staat hier noch byzonderlyk aan te merken, dat men naauwe acht moet neemen, dat de weêrschyn altyd met het bovenste *perpendiculaar* moet weezen, min noch meer als of zy uit malkanderen groeiden voet tegen voet; gelyk in het twede voorbeeld, hier achter aan volgende, kan bespeurd worden.

Dit middel is niet alleen om beelden te stellen, maar ook alle voorwerpen, hoedanig die zouden mogen weezen, geene uitgezonderd, gelyk paarden, honden, piramides, vreemde steenen met basreleeves, vaazen, potten, en meer andere dingen: dat meer is, voor, achter, of bezyden het stuk.

Men zoude, in plaats van een waterbak, een spiegel konnen gebruiken: doch die is zo natuurlyk niet als het water zelve, 't welk men diep en ondiep, en zo donker en licht, kan doen schynen als men wil, wanneer men maar in de grond van de bak een weinig modder, gras, of zand werpt.

Wanneer de weêrschyn sich flaauw en twyffelachtig vertoont.

Wat de coloriet aangaat, wy bevinden door ervarenheid, dat hoe lichter de lucht het water verlicht, hoe twyffelachtiger de schynsels daar in gezien werden. En wanneer de zon volkomen op het water schynt, zullen zich de voorwerpen daar in noch veel twyffelachtiger vertoonen, zo wel ten opzichte van ons als van de geenen die zich daar in spiegelen: want de weêrschyn vertoont zich dan niet anders als nederschietende straalen zonder gedaante; gelyk men zomtydts ziet aan een kaars, maan, of iets anders, 't welk alleen op de oppervlakte des waters *reflexeert*, zo wel in zonneschyn als by nacht; om die reden, dat men alsdan de klaarheid van het water niet en kan bezeffen.

De schynsels in het water, schoon het zelve heel donker en klaar is, zyn nooit zo licht gedaagd, als de voorwerpen die'er buiten zyn, maar altyd een tint of een halve donkerder.

Hoe men de weêrschyn in een loopend water zal verbeelden.

Om nu de gemelde schynsels te vertoonen, gelyk wanneer het water loopende is, zal men het zelve maar ten eersten opschilderen met dag en schaduwe, op een grond die eerst met een weinig taaijen olie dunnetjes uitgehaald is: en dan een groote das genomen, zo zagt als men krygen

kan, en daar mede heen en weêr dwars over geſtreeken. Maar om noch beter te doen, moet men een gemeene vispenceel neemen, lang van hair, en ſtryken, als gezegt is, zo digt aan elkanderen, gelyk de ſtreepen van het water loopen; wel acht neemende, dat men den omtrek niet te veel weg dryve. Doch gelyk het glas een doorſchynend ligchaam is, zo heeft het geen beſtendigheid noch vaſtigheid; konnende niets uitwerken dan door hulp van een ander 't welk ligchaamelyker zy, als de aarde die vaſt is. Men bevind zulks wanneer het glas verfoellid is met kwikzilver, pik, of iets anders. Alzo is het met het water, 't welk geene werking zoude doen omtrent de voorwerpen, en geene gedaante aanneemen, indien 'er geen vaſte grond was die deszelfs doorſchynendheid beſtendig maakte; gelyk men aan een ſtuk ys kan ondervinden.

Gelykenis.

Wy hebben genoeg van de *reflexie* of weêrſchyn in 't water gehandeld, voor zo veel ons dienſtig is, en voor zo veel de voorwerpen buiten het water betreft. Het zal derhalven noodig zyn iets aan te merken wegens de voorwerpen, welke in het water ſtaan.

Deze zaak is, myn's bedunkens, aanmerkelyk, wegens de vreemde toevallen die zich daar in ontmoeten; 't geen dikwils weinig of niet word betracht, min noch meer als of het op 't land was, en geen water daar omtrent.

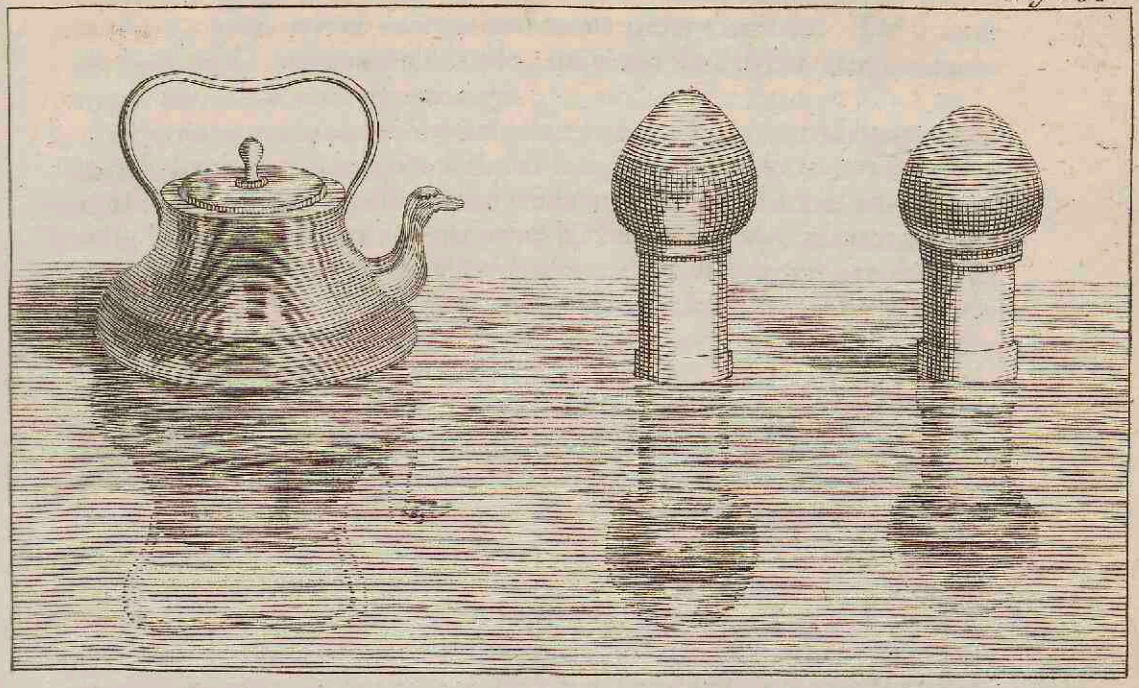
Van de weêrkaatſing der lucht uit het water tegen de voorwerpen.

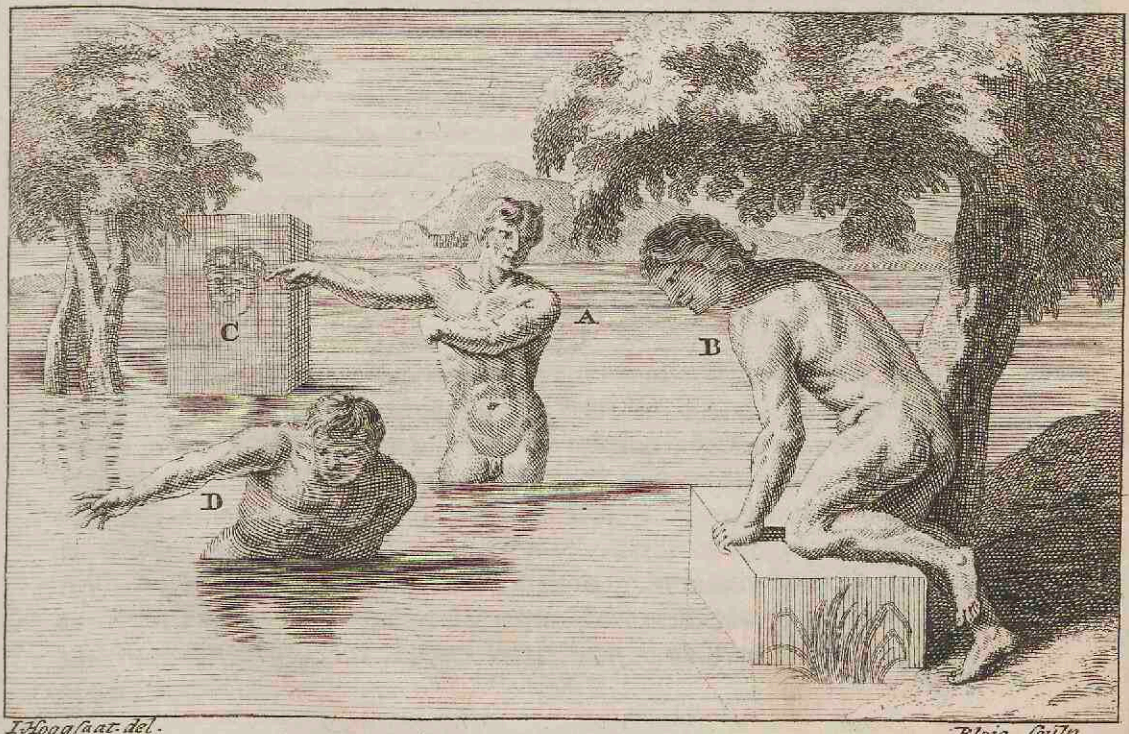
Men moet dan voor eerſt vaſt ſtellen, dat het water is als de lucht; en dat de voorwerpen tuſſchen het zelve en de lucht, van boven naar beneden gezien, zich eveneens vertoonen als of zy van onderen naar boven tegen de lucht gezien wierden: zynde geen meerder onderſcheid tuſſchen beide die lichten, als dat dat van het water een weinig zwakker is als dat van de lucht. De reden daar van is genoeg te begrypen aan de ſpiegel, waar in de voorwerpen, hoewel ze noch zo duidelyk daar in ſchynen, niettemin het leeven zelf niet konnen behaalen.

Die dingen dan alzo begrypende, zal het ligt af te neemen weezen, dat de voorwerpen, welke in het water ſtaan, van onderen zo wel gedaagd worden als van boven. Ik ſpreek hier niet van het ſchynſel der voorwerpen, maar van de voorwerpen zelf en hunne ſchaduwen; gelyk hier in 't nevensgaande Voorbeeld kan gezien werden. Het beeld A, 't geen zynen regter arm boven het water uitſteekt, is van onderen ſterk *gereflexeerd*, paarsachtig van koleur, gelyk die der bovenlucht langs zyne donkere zyde: en de linker arm, die dwars voor de borſt komt, ontfangt een dubbelde weêrkaatſing, van het water en ook van zyn lyf te gelyk, waar door dezelve gloeijender van koleur is als de eerſte. De jongeling B, over een ſteen bokkende, ſpiegelt zich in het water in de ſchaduwe der boomen. Met dezen wys ik aan, dat de weêrkaatſing

Voorbeeld van het ſelve.

des

I. Hoogsaat. del.

Blois. sculp.

des waters gelyk is met die der bovenlucht, doch alleenlyk een weinig zwakker; gelyk wy te voofen nochmaals gezegt hebben. De troonie op de ſteen C vertoont het zelfde, maar wat duidelyker aangeweezen; zynde mede van onderen gedaagd.

Hier is nu noch aan te merken, dat hoe verder of hoe hooger de gemelde voorwerpen van het water af zyn, hoe zy ook meerder *reflexie* ontfangen; gelyk in dit nevenſtaande beeld D gezien kan worden, 't welk met de borſt digt aan het water is zonder *reflexie*, uit oorzaak dat de bovenlucht daar niet in kan ſchynen, door dien hy'er over bokt en het water tot in de grond met zyn ligchaam beſchaduwt. Dit is zo verre ik deze zaak heb konnen uitpluizen: de verdere omſtandigheden zullen al oeffenende daar uitvloeijen.

Aanmerkt ondertuſſchen, hoe veel de voorwerpen op het land van deze verſchillen; waar omtrent men moet bezeffen, dat, hoe zy zich meer van de grond opwaarts verhoogen, hoe de ſchaduwen minder daar van *gereflexeerd* worden: uit oorzaak dat het licht der gronden op de *ſuperficie* of oppervlakte zynde, zy hunne eigene vaſte koleuren hebben.

De verandering der uiterſte hoogſels van de voorwerpen en hun ſchynſel in 't water.

Wegens de weêrſchyn in 't water, heb ik, buiten de verkorting en de *reflexie*, al over lang eenige twyffeling gehad, ten opzichte van de ongelykheid derzelve en de voorwerpen die daar in ſchynen; konnende wel oordeelen, volgens de regels van de *Optica* of de *Perſpectief-practyk*, dat'er iets meer aan te merken was. Ik kon ook begrypen, vermits'er lucht boven en onder is, en boven en onder een zon, dat die twee lichten noodzaakelyk in hunne voorwerpen en ſchynſel een ongemeen *aſpect* of gezicht moeſten veroorzaaken: maar evenwel kon ik niet vaſt beſluiten, hoe, of op wat wyze; te minder, om dat my nooit ter ooren is gekomen dat het iemand regt heeft aangeweezen, of voor den dag gebragt, altoos by myn weeten niet: het welk my ten hoogſten verwondert. Eindelyk, vindende de meeſte zwaarigheid om myne gedachten op een verſtaanbare wyze te verklaaren, heb ik, om een duidelyke opſtellinge daar van te maaken, de waarheid zelve laaten onderzoeken; gelyk hier nevens in dit Voorbeeld te zien is: waar in men klaarlyk beſpeurt, hoe verre de dingen ſomtydts buiten onze giſſinge gaan konnen; hoe die geenen, welke de zelve naarſtig onderzoeken, zich verheugen wanneer zy zaaken ontdekken die anderen niet en hebben, noch op denken. Die zoekt, die vind, zegt men; maar niets zonder arbeid, of oeffening. Gedenkt maar, dat het hier op 't hoogſte licht aangezien is; gelyk deze figuuren duidelyk aanwyzen: maar het zelve kan zodanig gematigd worden na gelegentheid van zaaken als men 't goed vind, wel te verſtaan in de voorwerpen en, hunne weêrſchyn.

Voorbeeld. Wy neemen dan tot onze voorstelling deze nevensgaande voorwerpen, welke even op de oppervlakte des waters staan; zynde dezelve zo verre onder den *horizont*, als zy noch eens hoog zyn; werdende van de rechterzyde gedaagd. Zy staan bezyden het oogpunt, en hebben hunne behoorlyke dag en schaduwe, volgens de *perspectief*, daar by het uitterste hoogsel of glans op de rondigheid. Op deze wyze kan men met allerhande voorwerpen, gelyk wy te vooren nochmaals gezegt hebben, dezelve uitwerkinge bezoeken: in welke alle men zal konnen bemerken, hoe veel de weêrschynen, buiten de verkorting, van de voorwerpen zelve zullen verscheelen.

Deze waarneeming is heel zeldzaam; maar kan gemeen worden, als wy onze gedachten daar maar op leggen.

Van de slagschaduwen volgens de verscheidene lichten.

VIERDE HOOFDSTUK.

NIet kwalyk zal het voegen, hier nevens iets aan te merken wegens de slagschaduwen der voorwerpen op de grond, en hun beloop na de verscheidene lichten, beginnende van de zyde en alzo om naar vooren toe.

Zonder de *Perspectief* is het voor een Schilder onmogelyk in de Konst te voorderen. Gelyk ons de *Perspectief*, of Doorzichtkunde, de lengte, breedte en diepte der dingen naauwkeuriglyk aanwyst; schynt het onmogelyk, zonder dezelve wel te konnen iets naar behooren verbeelden, al oeffende men de Konst honderd Jaaren, by manier van spreeken, en al waren 't maar Ordinantien van twee à drie beelden, ik laat staan met tien of meer.

Waarom een jong Schilder zich al vroeg tydts daar aan begeeven moet. Het is geen wonder, dat men de jonge geesten, die zich in de Konst oeffenen, de *Perspectief* zo vroeg laat leeren, eer zy zich beginnen tot het inventeeren te begeeven. Ja al hadden zy maar alleenlyk een tamelyk begrip daar van, (want al oeffenende komt men eindelyk tot volmaaktheid) als zy zich maar wel wagten van zulke die van een tegenstrydig gevoelen zyn, en de Doorzichtkunde, of de grondregels derzelve, niet alleen verwerpen als onnut en overtollig, maar ook zelfs de geenen verachten en voor de gek houden die zich daar aan verbinden. Zulke verwaanden zyn schadelyk om by te verkeeren voor jonge en zwakke geesten. Maar keeren wy tot het geene de tytel des Hoofdstuks behelst.

Een zydelicht is het gemakkelykste om de slagschaduwen te vinden. Wy bevinden, wannneer wy in onze Ordinantien een vlak zydelicht willen gebruiken, dat wy een groot voordeel hebben, ten opzich-

zichte van de slagschaduwen; vermits de gemelde slagschaduwen, op de grond, van vooren tot achteren altyd *paralel* aan den *horizont* loopen, zonder de minste verkorting: het welk wy, zonder de Doorzichtkunde te gebruiken, gemakkelyk konnen vinden, gelyk in 't eerste Voorbeeld gezien kan worden, alzo dezelve bekwaamelyk met een passer konnen worden gemeeten, ook wel na giffing.

Gelyk het eerste Voorbeeld aanwyst.

Het is dan wel af te neemen, hoe veel gemakkelyker deze is, by een daar het licht wat meer van vooren komt, alwaar zy weinig schuin loopen en min of meer verkortende; konnende met geen passer, veel minder na giffing, afgemeeten worden: vermits die slagschaduwen zo veranderlyk zyn, dat de eene de andere niet gelykt. Veranderen de voorwerpen van plaats, de slagschaduwen veranderen mede: de eene loopt byna regt, de andere loopt wat meer op, en werd korter: de andere noch al meer, na datze verder van de zyde, daar het licht van daan komt, afwyken, gelyk in het derde Voorbeeld te zien is, benevens het middel om zonder moeite of tydverzuim zodanige slagschaduwen te vinden, hoedanig het licht ook mochte vallen. Dit zal ik noch voor af zeggen wegens het licht van vooren, gelyk N°. 2, dat, dewyl in zulk een geval de slagschaduwen achterwaarts over de grond wyken, om dezelve te vinden anders niet van nooden is dan het oogpunt; zo dat men maar alleen, door het middel van de ladder, hunne verkorting kan vinden, zonder dewelke het gantsch onmogelyk is: doch het is een zeer geringe omslag, die in minder tydts kan gemaakt als geleezen worden. Het middel, 't geen ik hier toe gebruik, is als volgt.

Maar dezelve in een licht wat meer van vooren konnen zonder de Perspectief, niet in 't werk gesteld worden.

Twede Voorbeeld.

Eerst schets ik N°. 3, myn Ordinantie, en plaats myn *horizont* nevens het oogpunt daar ik het hebben wil. Dan zo begin ik aan het voorste beeld A, schaduw het zelve, en slaa zyne slagschaduwe, na giffing, zo als ik het licht begryp, een weinig van vooren. Als ik dit dus verre heb, stel ik myne ladder ter rechterzyde B, alwaar de wykende voeten opgeteekend zyn. Verders haal ik een *paralelle* linie C van de voet van het beeld A, aan de ladder die zyne staanplaats aanwyst. Om nu het beloop van zyne schaduwe aan te wyzen, zet ik myn liniaal aan de voet van het beeld A, volgende zyne slagschaduwe tot op den *horizont*, alwaar ik een kleen starretje D voeg; uit welk starretje ik alle myne andere slagschaduwen haal, van vooren tot achteren, van d'eene zyde tot de andere, 't zy beelden, steenen, enz. Om nu de lengte van alle die slagschaduwen te vinden, haal ik van het einde der slagschaduwe E wederom een paralelle linie F tot aan de ladder. Dan aan 't optellen der wykende voeten. Genomen, het beeld is 7 voet, en

Derde Voorbeeld.

Fig. 1.

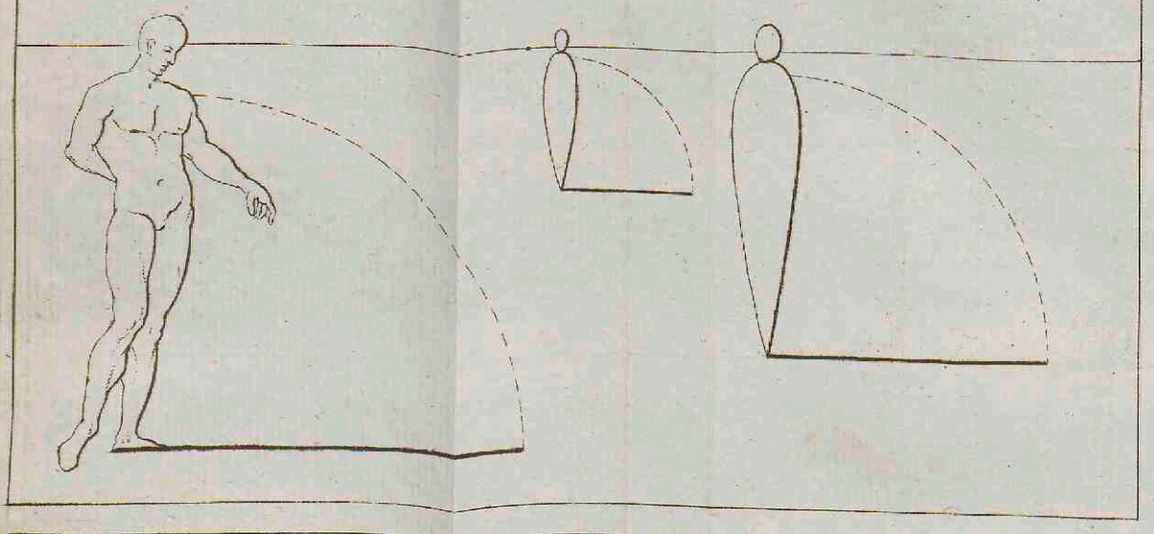

Fig. 2.

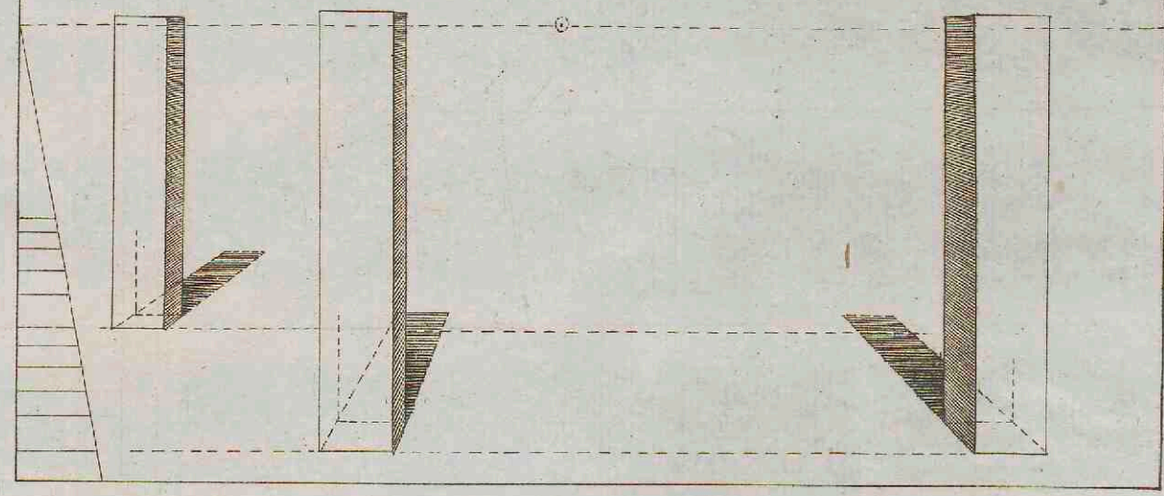
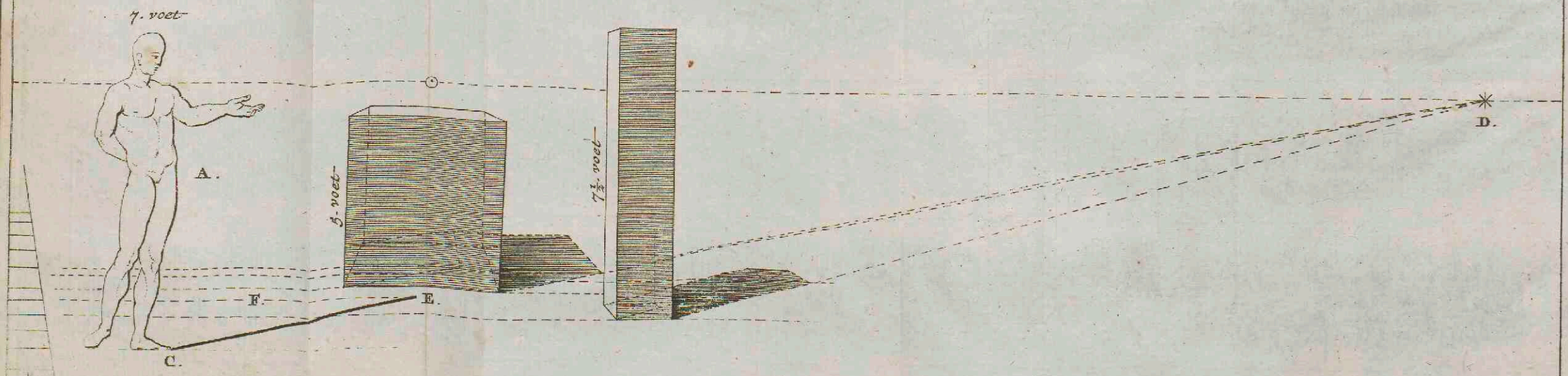

Fig. 3.

zyne flagſchaduwe 6 voet lang, ſchietende of wykende 3 voet in 't Stuk, gelyk op de ladder aangeweezen is, en zo met al de voorwerpen, reekenende maar elk zyne hoogte, om de diepte van de flagſchaduwe daar na te maaken, en daar meê gedaan.

Nu laat ik oordeelen, hoe zwaar het zoude vallen zonder ladder, of *planum*, die veranderlykheid te vinden.

Waar door men, buiten de voornoemde opmerkingen, de regte ſtaanplaats der voorwerpen kan vinden.

Deze practyk heeft noch een ander voordeel voor de geenen, welke alle hunne beelden naar het leeven willen uitvoeren: want door het beloop der gemelde flagſchaduwen kan men ſtraks weeten waar wy ons Modél of Leeman moeten plaatſen, naar het licht van 't Stuk; gelyk wy voor dezen in ons Teekenboek aangeweezen hebben.

Hier mede wil ik eindigen; niet twyffelende of men zal met het bezoeken van de proef groot voordeel daar in vinden.

Van de weêrkaatſingen of Reflexien.

Vyfde Hoofdstuk.

OM deze aanmerkinge duidelyk aan te wyzen, heb ik nodig geacht dezelve door een Voorbeeld of twee te bekragtigen, als zynde eene der voornaamſte bevalligheden in een Stuk, waar aan men het verſtand van den Meeſter in alle deelen kan gewaar worden.

Het is niet oneigen, dat de vermoeide jaagers of jagtnimfjes, om te ruſten, de lommer of ſchaduwen der boomen zoeken; gelyk dit Voorbeeld aantoont. Hier zitten zy, voor aan in de linker hoek des Stuks, by elkanderen, op een groene bank of aarde borſtweering, tegen een hooge muur, welke heel begroeid, en met loof der boomen overdekt is. Op de toppen dezer boomen ziet men, hier en daar, eenige krachtige lichtjes. Dit ſtaande beeld ontfangt tot even onder de knie het krachtigſte licht, waar van de reſt, met de grond vereenigd, deſzelfs ſtaanplaats aanwyſt. Nochtans heeft het licht van dit beeld zo veel kracht niet, om de gemelde muur, welke achter de zittende beelden is, te *reflexeeren*: eensdeels ter oorzaak van het tuſſchen komen der gemelde zittende beelden; en ten anderen wegens de ruuwigheid derzelve, die vol gaten, holligheden, en uitſprongen is, van takken en loof welke de ſchaduwe verdubbelen, en de ſtraalen der weêrkaatſing van het beeld niet of weinig gevoelen. In tegendeel ziet men deze zittende tegen over het voorzeide lichte voorwerp, of beeld, zonder hinder met kracht *reflexeeren*, de een van voren, de ander wat meer van de zyde, na dat zy achter, voor, of in het midden zitten.

Daar

Daar is zeer veel aan gelegen, dat men de regte oorzaak duidelyk aanwyze, waar uit de gemelde *reflexien* zyn voortkomende, naamentlyk hunne ſtandplaats, koleur, en grootheid of kracht. Van de koleur zal ik dit zeggen, (want de ſtandplaats der beelden is alreede aangeweezen) dat, by aldien het gemelde licht geevende voorwerp, of beeld, met een ſchoon licht-rood kleed gekleed was, en van een krachtige zon beſcheenen, en dat de vier zittende gekleed waren in purper, geel, blaauw, en wit, dezelve zekerlyk door de roode weêrkaatſing verbaſterd zouden worden, en ten deelen hunne eigene koleuren verliezen, om die der anderen aan te neemen en zich daar mede te vermengen: als by voorbeeld, het purper zal rood worden; het blaauw, paarſch: het geel, ros of feuiljemort; en het wit, appelbloeſſem of vleeſchkoleur; doch het een min het ander meer, na dat zy flaauw of krachtig, van naby of van verre, zullen *gereflexeerd* worden. Daar en boven zal het naakt gloeijender werden, niet in 't geheel, maar op de partyen die daar van geraakt zyn: want de lucht, die 'er om is, laat zich min of meer zien, 't zy in de ſchaduwe, of tuſſchen dezelve en de *gereflexeerde* party.

Dit twede Voorbeeld wyſt aan de verbreeking der ſchaduwen na de gelegentheid der plaats, zo in koleur als kracht. Twede Voorbeeld,

De ſteene muur is uit een roſachtige en gloeijende koleur. De ſtaande beelden, in 't wit of licht gekleed, zyn, benevens die ſteenen en grond omtrent dezelve, van het gemeene licht, of zonneſchyn, gedaagd. en algemeene aanmerkinge daar over.

Deze wyzen ons aan, dat, hoewel het licht, 't geen hen beſchynt, zuiver en onvervalſcht is, zy niettemin in hunne ſchaduwe geheel zyn verbaſterd, ter oorzaak dat zy van de lucht verſteeken, en van een gloeijende grond omcingeld zyn; geen ander licht ontfangende, als van de *reflexie* der gemelde gloeijende grond, waar van de ſchaduwen die zelve koleur aantrekken. Het tegendeel zien wy in het onderſte vliegende beeld, te weeten dat, hoe meer de voorwerpen aan de lucht naderen, hoe zy zuiverder worden, en hunne eigene koleur behouden, gelyk aan het bovenſte beeld blykt, 't geen half in de lucht en 't minſte niet veranderd is in zyne ſchaduwe, dan alleenlyk dat het een weinig purperder werd na zyne wyking; het welk men merkelyk zien kan aan het onderlyf en het laagſte vliegende beeld, 't geen noch in den donker is, en van het blaauw der lucht niet geraakt kan worden, zynde heel van een andere koleur als het bovenſte, te weeten gloeijender, en de andere onderſtaande van gelyken.

Daar zyn voor dezen weinige Meeſters geweeſt die de *reflexie* wel verſtaan hebben, voornaamentlyk onder de Italiaanen. Onder de Franſchen Dat 'er weinige Meeſters geweeſt zyn.

die de *reflexien* verſtaan hebben.

ſchen vind men 'er noch eenige die zich daar in hebben geoeffend. Echter beken ik rond uit, dat de geenen, die het waargenomen hebben onder de Italiaanen, al was 'er maar één geweeſt, het wel ter deeg hebben verſtaan, en de Franſchen meeſt in alle dingen tamelyk; hoewel 'er *Vouët* heel vermaard door is geworden, hebbende daar in veel gedaan, ja meer dan alle de Franſchen en Italiaanen te ſamen: waar door ik haaſt gelooven zou, dat de *reflexien* niet lang gepractiſeerd zyn geweeſt, alzo men noch veele oude Stukken vind daar ze ter waereld niet in waargenomen zyn. Ik kan niet anders denken, of het moet toen ter tyd by hen noch onbekend geweeſt zyn.

Voornamentlyk *Laſtman* en *Rottenhamer*.

Maar 't geen noch alzo arg is: zommige, gelyk *Laſtman*, *Rottenhamer*, enz, hebben niet geweeten, als een voorwerp in de ſchaduwe was, aan welke zyde het licht of donker moeſt weezen. Derhalven hebben zy die, gelyk de andere die in 't licht waren, geſchaduwd, min of meer als of ze zo veel donkerder waren gelaxeerd. Gelyk, by voorbeeld, een Stuk, 't welk van de rechter zyde word gedaagd, daar zal men zomtydts een beeld in de ſchaduwe van een ſteen, of ander voorwerp zien. De ſchaduwe van dit beeld dan hebben zy, in plaats dat de zelve aan de rechterzyde, veroorzaakt door de ſteen, moeſt weezen, aan de linker zyde gemaakt, gelyk alle de andere: baarblykelyke tekenen, voorwaar, dat zy van geene *reflexien* wiſten.

Uit oorzaak dat het licht tegen licht, en donker tegen donker, toen noch niet bekend was.

Rafaël zelf is hier in niet verlicht geweeſt: want toen wiſten zy niet van licht tegen licht, en donker tegen donker te ſtellen: en in dat geval komen de *reflexien* meeſt te pas. Maar zy zochten hunne meeſte werking en reddering met het licht tegen donker, en donker tegen licht: uit welke oorzaak zy geene *reflexien* van nooden hadden. Behalven dat, hebben zy alle groote ſchaduwen en vlakheid gemyd. Nu is 't heel anders. Men zoekt de groote ſchaduwen: want wat is het fraay in een Ordinantie, dat men groote partyen ziet van daagingen en ſchaduwen, het zy gebouwen met beelden en basreleeves, boſſchadjen of iet anders, heel in de ſchaduwe, en van de weêrkaatſing der gronden, lucht, of van andere helder gedaagde voorwerpen lieffelyk *gereflexeerd*? Het geeft zeker een vergenoeging, ten opzichte van de veranderinge, aan het gezicht, en te gelyk een aangename binding en tederheid aan het Stuk in 't algemeen, zo wel als in 't byzonder. Evenwel is het met de *reflexien* gelyk als met alle dingen: overtolligheid veroorzaakt gemeenlyk walging. Zo zyn 'er ook, die zulk een behagen daar in hebben, dat het hun niet en ſcheelt of 't weezen kan of niet: en dikwils 't geen noch onzichtbaare *reflexien* zyn, zullen zy met alle kracht, door vermiljoen, ultramaryn, ruſgeel, enz, uitdrukken. Voornaament-

Dat groote partyen van daagingen en ſchaduwen, een byzondere welſtand in een Schildery veroorzaaken.

Maar dat de overtollige *reflexien* walgelyk zyn.

mentlyk vind men zulken onder de Brabanders, als *Jordaans*, *Rubbens*, en meer anderen.

Men geeve dan vooral wel acht, dat 'er geene reflexien verbeeld werden welke niet met hunne oorzaak waarom verzeld zyn, als mede dat men duidelyk konne zien hoe verre of naby de eene van de andere gelegen zy; op dat men te recht konne oordeelen wat kracht of zwakheid zy ontfangen, of geeven: in 't kort, dat men niet behoeve te vraagen, waar komt die reflexie van daan? waarom is ze rood, geel, of blaauw? zo ſterk of zo zwak? enz.

Dat het zonnelicht geen meerder kracht heeft, ten opzichte van de ſchaduwe, als een gemeen licht.

ZESDE HOOFDSTUK.

HEt is zeker, dat de gedaagde voorwerpen, in een krachtige zonneſchyn, niet donkerder noch ſterker geſchaduwd zyn, dan die in een algemeen licht, ſchoon zulks echter ſchynt te weezen; om die reden, dat het blaauw der lucht min of meer verlicht word na dat de zon met weinig of veel kracht ſchynt, en by gevolg altyd dezelve tint blyft behouden: het geen ik, met dit voorbeeld, aldus bewys.

Eerſte Voorbeeld.

Deze kolom, het zy effen of met basreleeves, gelyk die van *Trajaan* of *Antonin*, midden op het vlakke veld opgeregt, en verre daar van daan, bezyden het ſtuk, een hooge toorn of bolwerk, zo hoog dat deszelfs ſlagſchaduwe de gemelde kolom half bedekt; weshalven de zon alleenlyk het bovenſte deel met al zyne kracht beſchynt: zal men echter bevinden, dat zich de ſchaduwe van boven tot onderen van eene zelve tint zal vertoonen.

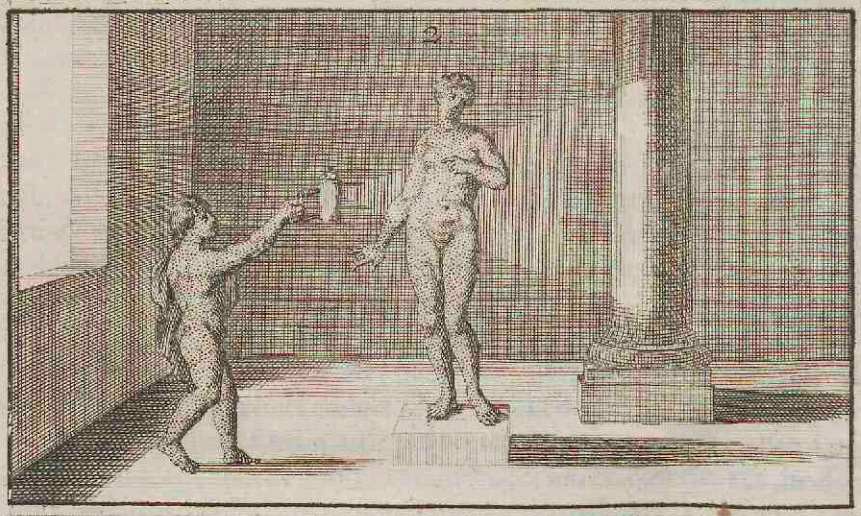
Even eens is het met het licht van een kaars in een donkere kamer.

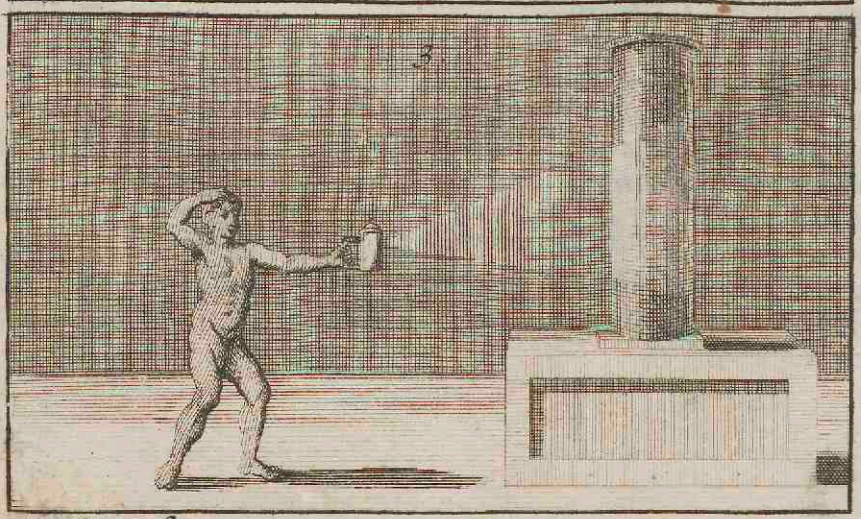
Desgelyks gaat het met het licht van een kaars in een donkerachtige kamer, of by avond; het welk, ſchoon ſterker en krachtiger als het ander licht, echter de ſchaduwen in het minſte niet verduiſtert omtrent de partyen die zy beſchynt, maar wel zodanig doet gelyken; 't geen men aan het twede Voorbeeld klaarlyk kan zien.

Het geen met dit twede Voorbeeld werd beweezen.

De lantaarn, die dit jongetje in de hand heeft, verlicht de byſtaande voorwerpen ten deele, terwyl de overige partyen derzelve van het venſterlicht beſcheenen worden. Men ziet dan, zeg ik, dat de deelen, die door het licht van de lantaarn verlicht zyn, daar door niet donkerder worden in de ſchaduwe als of het gemelde licht daar niet en was. En indien het gebeurt, dat de dag vertrekt, en het nacht word;

C.V. Iagen fec.

zo zal het omtrent dat gemelde licht alleen niet donkerder worden, maar overal.

Van doorschynende voorwerpen en hunne schaduwen. Derde Voorbeeld.

Het gaat met de doorschynende voorwerpen, als stoffen, albaster, hoorn, en diergelyke, heel anders dan met de voorgaande die vast zyn; 't welk men aan het darde voorbeeld kan zien.

Merk, dat dit kolommetje, van papier of albaster, door een kleen gaatje zyn licht schept, het zy van de zon of van een kaars; zo zal men bevinden, dat de schaduwe, omtrent de party die van de gemelde zon of kaars beschceenen is, min of meer lichter zal weezen, na dat het licht veel of weinig kracht zal hebben: het geen men merkelyk zal konnen onderscheiden van de andere schaduwe, die niet verlicht, of daar geen licht omtrent is.

Deze aanmerkinge komt voornaamentlyk te pas in naaktens en doorschynende kleedingen.

Byzondere aanmerkingen daar over in de naaktens.

In de naaktens, die van de zon beschceenen worden, zal men bevinden, dat de kleene en dunne deelen altyd min of meer doorschynende zullen zyn, gelyk de oogleeden, neus, ooren, vingers en diergelyke, by gevolg zonder vaste schaduwen. Het tegendeel daar van werd men gewaar aan een steene troonie: want al schynt de zon nog zo kragtig tegen de dunste deelen aan, zullen ze echter niet doorschynen, maar zo donker als de grove deelen blyven. En al waar deze steene troonie met een schoone en natuurlyke koleur beschilderd, kan ze nochtans het leven niet gelyk zyn, maar wel een doode: ik spreek ten opzichte van de doorschynentheid. Want men weet door ondervindinge, dat het bloed, noch warm zynde, dun en doorschynende is: en in tegendeel, als het gestold of gestremd is, is het ligchaamelyk, dat is te zeggen, vast. By gevolg is het zeker dat een dood mensch, in dien gevalle, meer een steen als een levendig beeld gelykt. Zulks kan men klaarlyk bespeuren aan de geslagte ossen. Wanneer d'er het ingewand uit gehaald is, en men alsdan een kaars daar binnen zet, zo zal men door de borst en tusschen de ribben veel helderder doorzien als het beest noch warm is, dan als het koud is en langer gehangen heeft. Van gelyken is het met een dood mensch. Wanneer men een kaars zet achter zyn oor of ter zyde de neus, zo zal het niet doorschynen.

Als mede van de doorschynende kleedingen in de zonneschyn.

De enkele plooijen van de doorschynende kleedingen vertoonen zich noch veel klaarder en doorschynender in een zonnelicht, dan in een gemeen licht, by gevolg flaauwer van schaduwen dan in grover en vaster kleedingen. Maar de schaduwen der verdubbelde hangende plooijen, in een zonneschyn, vertoonen zich, voornaamentlyk daar zy aan malkanderen raaken, veel sterker en duidelyker als in enkele geplooide kleedin-

dingen van dikke ſtoffe. De bladen van de boomen desgelyks.

Deze zwaarigheid dan aldus opgeloſt zynde, naamentlyk dat de kracht des zonnelichts, noch die der kaars, de ſchaduwen niet verſterken, maar even dezelve blyven als die in de gemeene lichten; zo zullen wy tot het voltrekken van ons voorneemen bewyzen, waar in de kracht der zon beſtaat: 't welk gemakkelyk zal konnen begreepen worden van de geenen, die de voorverhaalde redenen wel verſtaan hebben.

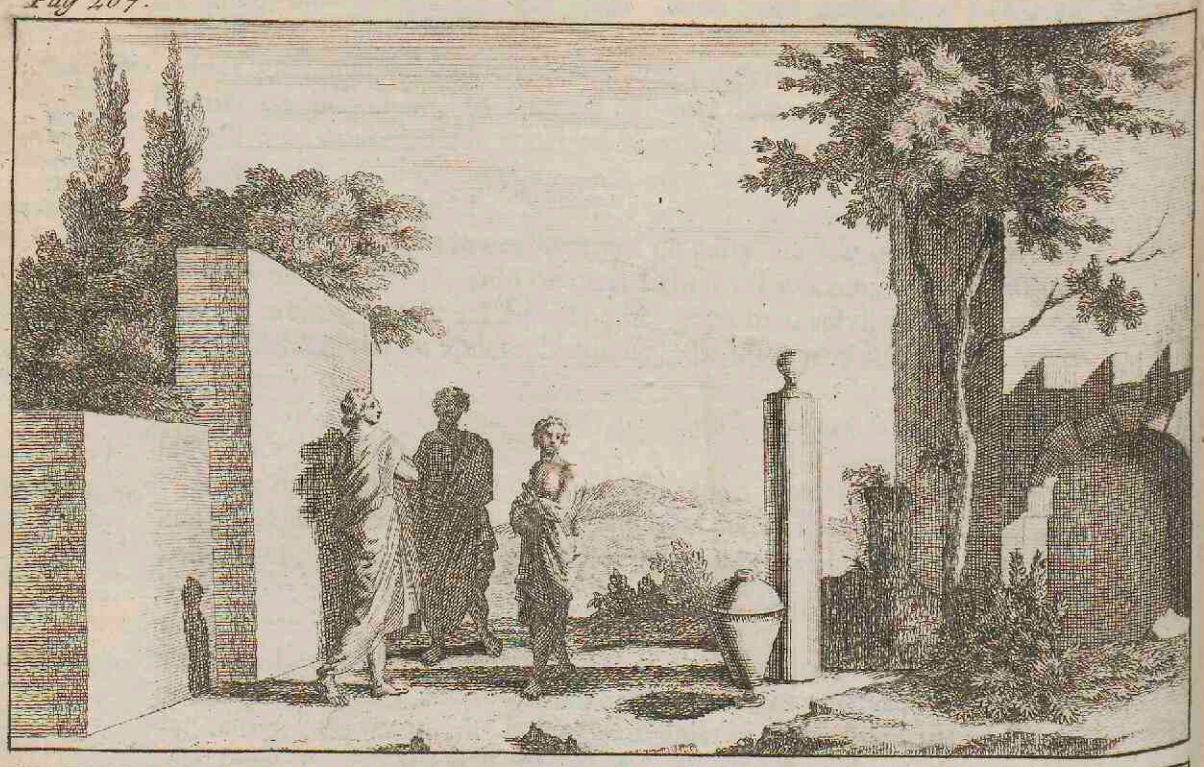
Van de kracht der zon op de voorwerpen.

Wy bevinden door ervaring, dat de voorwerpen, door de zon gedaagd, ongelyk meerder geweld doen, dan die welke door een algemeen licht gedaagd zyn; 't geen niet door de kracht der ſchaduwen geſchied, maar alleenlyk door de vlakheid en kantigheid, welke het gemeene licht niet en heeft, noch buiten noch binnen. Zommige waanen de kracht grooter te weezen in de zon, als in een gemeen licht; 't geen nergens anders toe kan ſtrekken dan om de dingen te doen voorkomen na dat zy kleen of groot zyn, van verre of naby, als kleen leeven en leevensgroot. Nochtans zeg ik, dat het gemeene licht dat zo wel heeft als de zon, elk in 't zyn. Wat onderſcheid is 'er dan tuſſchen 't een en 't ander? Niets anders dan in 't eene vlakke en ſcherpe ſchaduwen, en in 't andere ronder en ſmeltende. Het eerſte geeft duidelyke en lange ſlagſchaduwen, het twede korte en twyffelachtige. Dit is het eigentlyk waar aan men het zonnelicht van een gemeen licht kan onderſcheiden. Dat het een meerder geweld doet als het ander, is niet vreemd. Het bewys daar van kan men aan deze twee voorbeelden zien, en beter als ik wel zeggen kan, waar van het eerſte met de zon gedaagd is, en het twede door een algemeen licht, beide met eene en de zelve donkerheid van ſchaduwen; het een kantig met lange duidedelyke ſlagſchaduwen, en het ander in tegendeel.

Twee voorbeelden.

Ik heb eens een zinnebeeld, of wel een *Narciſſus* die zich in 't water ſpiegelde, geſchilderd; neemende het licht wat meer van vooren, als men gemeenlyk in zonneſchyn doet: waar mede ik niets anders beoogde, als alleen om aan te toonen hoe ik de zonneſchyn begryp, ten opzichte van de ſmeltinge der kantigheid; en ook om een ſlagſchaduwe te vermyden, die van een kindts hoofd op *Narciſſus* wang (zynde het voornaamſte van het Stuk, want zyne linker wang was alreede in de ſchaduwe) zou gekomen hebben indien het licht van de zyde geweeſt had; 't geen heel ongracelyk zou hebben geſtaan: zulks dat zyne ſpiegeling die ſchoonheid niet zou hebben konnen vertoonen daar zo hy zeer op verliefde. Daar en boven kon het my niet ſcheelen, of het licht van de zyde kwam, of min of meer van vooren; alzo dat in 't generaal niets doet, ja al was het vlak van vooren. 't Is wel waar, dat de

Tafereel van *Narciſſus*, en des Schryvers aanmerkinge daar over.

C. Van Tagen fec.

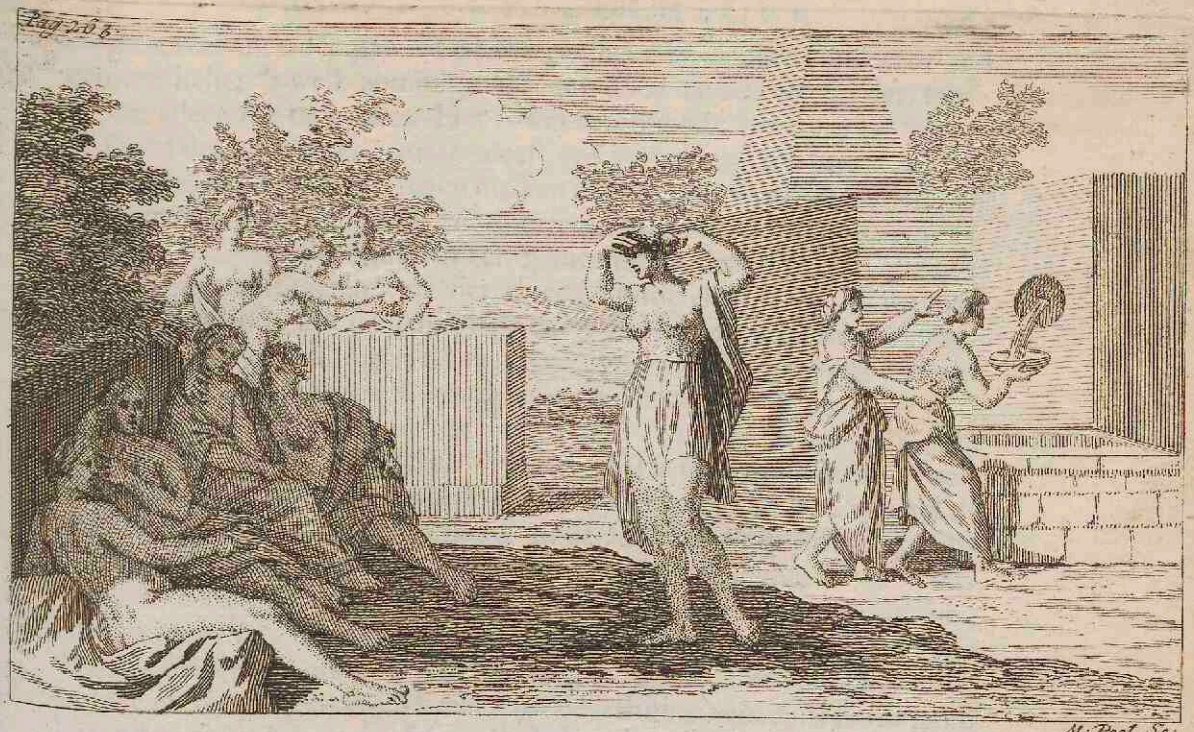
groote slagschaduwen de meeste fraaiheid in een zonneschyn te weeg brengen, te weeten als ze niet te digt by elkanderen komen: want dan zyn ze verdrietig, en veroorzaaken een zekere naarheid in een Schildery. Maar veel aangenaamer vertoont het zich, wanneer eenige kleene lichtjes hier en daar doorstraalende, de al te groote vlakheid der schaduwen verbreeken.

De reden waarom ik dit Stuk een zinnebeeld noem, is om dat de Dichter meld dat deze Jongeling op zich zelven verliefde toen hy zyne gedaante in het water zag: welke liefde ons niets anders te kennen geeft als een dwaaze inbeelding, of zwakke gemoedtsdrift, waar door de zodanige van kennis en verstand beroofd zynde, niet weeten wat zy doen, of bezeffen. Om de bekrachtiging van dezen zin derhalven natuurlyker te verbeelden, had ik een kindtje, met een zotskap op, by hem gevoegd, 't welk hem streelde, omhelsde, en zyn hair met bloemen, als een jonge dogter, vercierde. En om te toonen, dat hy behaagen in zyne dwaaling had, zag hy, met een beweeging en weezen als iemand die geraakt is, na zyne weerschyn die hem het kind in 't water aanwees.

Dit Stuk was rykelyk met veelerhande voorwerpen voorzien, zo beelden, architectuur, geboomtens, beestjes, bloemen en water: hebbende dit *Concept* alzo gezocht, om alle die byzondere voorwerpen, met zonnelicht gedaagd, ieder na zyne hoedanigheid, op het beste voegelyk, te verbeelden. Het zelve was heel uitgevoerd; verstaande door het woord uitgevoerd, wanneer d'er alles in is tot het minste toe; maar niet als men de voornaamste partyen aanwyst en veele kleenigheden uitlaat, of de zelve heel curieus verdryft, gelyk zommige door dit woord willen te kennen geeven. Nochtans was alles niet onverdreeven gelaaten; want indien ik dat had gedaan, zou het veel gescheeld hebben dat het nader had moeten schynen: want het is zeker, wanneer de voorwerpen van ons wyken, dat ze dan meer en meer twyffelachtig worden. De kleene en subtielste dingen smelten weg, als kleene plooijen en trekken in 't aangezicht. Echter mogt het wel uitgevoerd heeten, dewyl 'er zo veel in was, als'er naar zynen afstand in behoorde te weezen.

Dit zelve *Concept* had ik te vooren noch eens geschilderd tot het modél van het bovengemelde; zynde vlak aangelegt, en in 't minste niet verdreeven: zulks dat men het onderscheid van beide hier klaarlyk kon bemerken. Ik wil wel bekennen, dat het verdryven geweldig flatteert, en merkelyk doet wyken; maar evenwel zal men altyd gewaar worden, dat het een alzo veel kracht heeft als het ander.

Wy hebben hier voor gezegt, dat de voorwerpen, door de zon gedaagd,

M. Pool. Sc.

I. Hoogsaat. del.

daagd, veel meerder geweld en beweeging veroorzaken, als door een gemeen licht; 't welk zommige meenen door de ſcherpheid der ſchaduwen alleen toe te komen. Het is wel eenigſins zo ten opzichte van de vlakheid der ſchaduwen, maar meeſt om de duidelykheid der flagſchaduwen die de voorwerpen tegen malkanderen ſlaan, waar door de dingen veeltydts zodanig verbroken en doorſneeden worden, als of alles verdubbeld was: ja zes beelden in een gemeen licht zullen dikwils zo veele ſtukken niet uitleeveren, als vier in een zonneſchyn. Waar uit men klaarlyk bemerkt, dat de kantigheid niets anders vertoont als een nabyheid, ſmeltende meer en meer na proportie dat de dingen van ons wyken; zo dat geene voorwerpen, hoedanig die ook zouden mogen weezen, eenige ſcherpheid konnen vertoonen, 't en ware van naby, ter oorzaak van de tuſſchenlucht. Veelen zal dit mogelyk vreemd voorkomen; en zy zullen het kwalyk konnen begtypen: doch zo iemand de moeite gelieft te neemen van het te onderzoeken, ik twyffel niet of hy zal het aldus bevinden. Hier volgt dan uit, dat hoe nader de voorwerpen zich vertoonen, hoe duidelyker en ſnelder zy van ſchaduwe zyn; vermits'er zo veel minder lucht tuſſchen de naaſte voorwerpen en ons oog is; maar meer en meer, na de maat dat zy van ons afwyken.

Het zal niet ongevoegelyk zyn, tot beveſtiging van myne ſtelling een byzonder voorval te verhaalen. Ik heb voor dezen gezegt, dat ik in myne jonkheid veele Tekeningen met waterverw maakte. Onder anderen had ik'er eens een geſchilderd, welke om haare ſchraalheid en hardheid my zodanig verdroot, dat ik voornam door 't een of 't ander middel, al moeſt ik ze geheel bederven, een ander oog 'er aan te geeven. Eerſt bezogt ik het met wit van een ey: maar dit niet helpende, plakte ik ze op een bordpapier, en maakte een rand van was daar om. Toen goot ik'er klaare vislym over, en liet ze alzo droogen: waar door ze zo net en eel wierd alsze konde weezen. Ik lietze een myner medegezellen zien; die zich daar over verwonderende, naauwelyks kon gelooven dat het dezelve Tekening was: want door de dikheid was de voornoemde ſchraalheid en hardigheid meer en meer verdweenen. Maar naderhand, toen ik de natuur in alle haare deelen begon te onderzoeken en na te ſpeuren, bevond ik het niet vreemd noch verwonderens waard.

Hier door wil ik te kennen geeven, dat de deizigheid, of de lucht, alle de ſcherpheden weg neemt, maakende de grotheid en ruuwheid dun en glad: 't welk ik aanmerk als een vernis of lym, die alles in de natuur voor onze oogen verglaaſt.

Wat aangaat de voorwerpen, die men door zonnelicht wil doen daagen, dezelve konnen door ſterke en donkere ſchaduwen, en met geelach- De voorwerpen in de zonneſchyn konnen zich

niet natuurlyk vertoonen, wanneer dezelve donker en sterk van schaduwe verbeeld zyn, en de reden waarom.

achtigheid alleen, niet natuurlyk noch zonachtig gelyken; vermits tusschen dit en andere lichten, ten opzichte van de kracht, geen onderscheid is, wel te verstaan in voorwerpen die minder als levensgroot zyn. De kantigheid der vlakke schaduwen, en de gedaantens der slagschaduwen, benevens de koleur van het licht, en hunne *reflexien*, alwaren die noch zo zwak, konnen het natuurlyk doen worden. Maar de voorwerpen, die leevensgroot zyn, zyn buiten ons vermogen wanneerze alleenlyk in de kracht zouden bestaan. Iemand zal mogen zeggen, dat men het dan des te beter in het kleen zoude konnen verbeelden: doch hier op wil ik antwoorden, dat het alsdan niet zoude wyken na proportie, maar aan de lyst blyven hangen; waar van wy op een andere plaats breeder zullen spreeken.

Van de Slagschaduwen in de Zonneschyn.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

HEt is onwederspreekelyk, dat de slagschaduwen in de zonneschyn, welke zeer veel tot welstand eener schildery toebrengen, niet alleen bestaan in lengte, breedte, vlakheid en kantigheid; maar in gelykformigheid met de voorwerpen, 't zy een pilaar, piramide, een vierkant, enz. De slagschaduwe van een regtstaande beeld, slaande op de grond of elders anders, moet duidelyk gezien konnen worden, ja zodanig dat, al schoon men het gemelde voorwerp of beeld niet en zag, of dat het achter iets anders verborgen was, men niet te min aan de slagschaduwe kan oordeelen wat gestalte of figuur het zelve heeft; zynde dit een van de voornaamste kentekenen der zonneschyn. Zommige beelden zich in, dat dit zo naauw niet komt, en dat, wanneer zy een lange streep van een zekere breedte op de grond geslagen hebben, het daar mede wel is, zonder onderscheid te maaken of het na een pilaar of na een mensch gelykt.

De slagschaduwen der beelden en andere voorwerpen, moeten in de zonneschyn duidelyk aangeweezen worden.

Ik kan niet nalaaten ten dezen opzichte een groote misslag van een voornaam Meester te verhaalen. Hy had in een Schildery verbeeld een St. Franciscus in de woestyne, aanbiddende op zyne knien een Crucifix dat voor hem stond, strekkende zyne armen uit in een diergelyke gestalte gelyk men hem gewoonlyk op zulk een wyze verbeeld. Het Stuk in zich zelve was heel fraay; doch myne oogen op het kruis, 't geen van takjes van boomen gemaakt was, slaande, zag ik dat het zelve een duidelyke slagschaduwe van het geheel op de grond sloeg, schoon het byna tot de helft van dezen biddenden man in de schaduwe was. Maar ik

Een misslag door een voornaam Meester in de slagschaduwe begaan.

stond

ſtond noch meer verwonderd, dat zyn ligchaam, 't welk de zelve figuur met de armen maakte als het kruis, hoewel tien maal dikker, geen gelykformige ſlagſchaduwe op de grond vertoonde, zynde niet anders van gedaante als een blok zonder armen.

Hoe men Beelden, Statuaas, of andere Figuuren in een Stuk kan vertoonen, die 'er in der daad niet in zyn.

Wy hebben hier vóór gezegt, dat, al ſchoon een beeld, of ander voorwerp, ergens achter verborgen is, men niet te min aan de ſlagſchaduwe kan oordeelen, wat gedaante of figuur het zelve heeft; het welk ik met weinige woorden zal beveſtigen. By voorbeeld, ſtelt iemand in een paleis of kamer, achter een pilaar, tombe of iets dergelyks dat in die kamer behoort, en laat dezelve van de zon gedaagd zyn; zo zal zyne geſtalte op de grond, door de ſlagſchaduwe, duidelyk aangeweezen worden. Wil men in een Landſchap een piramide, toorn of bolwerk doen ſchynen, die daar niet in is, zo kan het door de ſlagſchaduwe nochtans geſchieden, wanneer dezelve van buiten van de zyde des lichts in het Stuk komt te vallen; waar door de voorwerpen, en al wat 'er aan is, zich duidelyk zullen vertoonen.

Voordeel in 't zonnelicht, dat de gemeene lichten niet en hebben.

De ſchrandere Zonſchilders hebben noch een voordeel boven de anderen; want zy behoeven geen ligchaamen van boomen, heuvelen of gebouwen te maaken, om hier of daar een groote ſchaduwe over de grond te ſlaan, ten einde de voorſte dingen te doen uitkomen, en de achterſte te doen weg wyken. Zy voegen hunne ſchaduwen waar zy dezelve dienſtig oordeelen, konnende altoos dit met de reden goed maaken; vermits men in zonneſchyn menigmaal ziet, dat een kleene dryvende wolk een geheel ſtuk landts overſchaduwt, en weder een ander verlicht, en zulks tot verſcheidene achter een: konnende aldus een veld met licht en donker verdeelen naar hun believen, om alzo de dingen op het aangenaamſte te vertoonen.

Aanmerking op de koleur van zonnelicht, en ſchaduwen.

Ik heb met groote aandagt naauwkeurig op de koleur van het zonnelicht en ſchaduwen gelet, en bevonden dat, inzonderheid in de maand September, de zon in den namiddag, omtrent twee à drie uuren, op zyn hoogſt zynde, de lucht een heldere blaauwe koleur heeft met kleine dryvende wolken. Wat de voorwerpen belangt, wanneer de zon ſterk ſchynt, de zelve zyn als met rus-geel en wit gehoogd, en de ſchaduwen roodachtig graauw, als wit, zwart, en een weinig bruinrood te ſamen gemengd; en niet als in een gemeen licht in het blaauw verdwynende, gelyk zommige meenen, maar allengskens weinig paarſſer, werdende flaauwer na den *horizont*, alwaar geen blaauw te zien is. De boomen op de voor- en twede grond vertoonden zich ſchoon groen; het blaauw der voorwerpen, groenachtig; het rood, oranje; het paars, rosachtig; en alle de koleuren aldus na proportie: gelyk mede het diepe wa-

ter,

ter, 't geen van de zon beſtraald is, werd groenachtig graauw. Deze naauwkeurige opmerking kwam net overeen met het geene ik voor deezen, wanneer de zon helder ſcheen, menigmaal in 't werk geſteld heb, door middel van een kleen gaatje in het venſter, na alvoorens myne kamer donker gemaakt te hebben, door welk gaatje ik op de witte muur, of op papier, alles natuurlyk zag *reflexeeren* wat 'er buiten omging.

Maar gaan wy verder, en overweegen of de wanſchapene ſchaduwen de voorwerpen niet onkenbaar maaken.

Dat de wanſchapene ſchaduwen de voorwerpen onkenbaar maaken.

De ſchoonheid in 't algemeen, het zy in Beelden, Landſchappen of andere zaaken beſtaande, is dat geen 't welk alles duidelyk en klaar voor onze oogen in hunne eigene geſtalten en gedaanten vertoont als zy in der daad zyn, zonder dat dezelve verminderd noch verbroken worden: want die dingen, welke tegen malkanderen ſtrydig zyn, konnen onmogelyk een aangenaame ſchoonheid in onze oogen veroorzaaken, en aan onze zinnen het waare begrip van hunne gedaantens bekend maaken, 't en ware door een tuſſchenmiddel, beſtaande in een twede of tuſſchen-tint, die beide de ſtrydige partyen, te weeten, dag en ſchaduwe, vereenigt, wanneer dezelve al te ſcherp tegen malkanderen aanloopen, om daar door de wanſchapenheid op de voorwerpen te verzachten en te doen ſmelten. Ik ſpreek van de dingen, die al te vlak zyn; waar door de ronde voorwerpen, verre van rond te ſchynen, in tegendeel vierkant of hoekig gelyken, even als of ze in de zon waren: uit welke oorzaak zy zich niet ſchoon, maar wanſchapen in ieders oogen vertoonen. De reden is natuurlyk, en wel te begrypen; vermits de menſchen geene andere welſtandigheid kennen, dan die welke zich in hunne oogen openbaart: want het is zeker, dat die dingen door de minſte toevallen veranderen, het zy vreemde lichten of ſchaduwen, waar doorze noodzaakelyk vervreemd en onkenbaar worden. Laat zommige vry roemen, dat het vlak is, en de beſte manier: ik hou ſtaande, dat, alſchoon het een zonneſchyn was, het echter al een en het zelve is. En als wy zullen ſpreeken van de bevalligheid en volmaaktheid, zo zeg ik, dat het wel te begrypen is, dat een Schildery, met een gemeen licht gedaagd, de volmaaktſte is; welke daaging eigene gedaantens der voorwerpen aan onze oogen netter en duidelyker vertoont: het ronde blyft rond; en een vierkant verandert niet. Wat de misſtalligheid der dingen, die in een zonnelicht verbeeld worden, aangaat, hebben wy genoegſaam aangeweezen, als mede dat de ſcherpheid der wanſchapene ſchaduwen de waare eigenſchap der voorwerpen vernietigt. By voorbeeld, twee ſtaande beelden, tegen malkanderen ſpreekende, worden van de zon beſcheenen. Zo nu het

het een een slagschaduwe tegen het ander slaat, dat het aangezicht half daar van geraakt werd, behoeft men niet te twyffelen dat het zelve onkenbaar zal worden, al was het eigen vader of moeder.

In Architectuur, of Lystwerk, is het alzo erg; vermits de wanschapene scherpheid der schaduwen des zelfs gestalte en netheid t'eenemaal onttekent en verward maakt.

Daarom oordeel ik het een teken van kleinmoedigheid, om niet te zeggen lafhertigheid, dat een vernuftig Landschapschilder zich vergaapt of verbind om altoos zonnelichten te verbeelden; daar het nochtans zeker is, dat het zelve niet anders dan als maar een gering gedeelten van zyne konst moet aangemerkt worden: even als het is met een Bouwkundige, die zich altyd met het maaken van een kist of kas ophoud; een Bloemschilder aan een fles; een Beestesschilder aan een koe of schaap; een Stillevenschilder aan een doodtshoofd of zandlooper; een Scheepschilder aan een sloep of boot; een Beeldhouwer aan een *Christus* aan 't kruis. 't Is geen Historieschilder, die altoos een *Herodias* met het hoofd van St. *Jan* in een schotel schildert; of een *Lucretia* die zich doodsteekt; of een *Jabel* met een hamer; of een St. *Jan* met een lammetje: alle welke dingen maar byzondere toevallen zyn, die naauwelyks een naam verdienen. Derhalven moet een Konstenaar niet schroomen, alles wat verbeeld kan worden, met allerhande lichten te voorschyn te brengen.

Dat een Landschapschilder zich niet moet vergaapen om altoos Zonnelichten te verbeelden.

Als mede dat alle Konstenaars zich aan geene byzondere dingen moeten ophouden.

Maar het algemeen gevoelen by de meeste Zonschilders is niet minder belagchelyk, als dat van die geenen, welke altyd een algemeen licht volgen; alle beide uit een misverstand of onkundigheid voortkomende: waar door zy niet regt van de dingen konnen oordeelen die van een andere natuur zyn als de geene daar zy zich aan gewend hebben. Hun oordeel is niet anders dan een besluit met hunne bevattinge overeenkomende, in een zaak die zy meenen wel te verstaan, en die dus of zo moet weezen: daar het nochtans zeker is, dat, wanneer men een oordeel wil vellen, men de zaaken eerst moet onderzoeken, en, de eene by de andere vergelykende, naauwkeurig waarnemen, waar in zy met elkanderen zyn verschillende; door welke kennis men de zaak alsdan tot een gewenschte uitwerkinge zal brengen, ik meen met ryp oordeel.

't Gebruik der Schilders in 't oordeelen van 't Zonnelicht buiten hunne studie.

Dat het zonnelicht zo bekwaam niet is in verbeeldingen van Geschiedenissen, als in Landschappen en Architectuur, spruit daar uit dat het zelve in zulke gelegentheden den menschen hinderlyk is, als mede wreed en onbevallig voorkomt; ter oorzaake, gelyk wy gezegt heb-

Dat het Zonnelicht zo eigen niet is in Geschiedenissen, als in Landschappen en Architectuur.

hebben, van de ſcherpheid der ſchaduwen en ſlagſchaduwen: doch als het de zaak vereiſcht, is men genoodzaakt het zelve in 't werk te ſtellen, echter met die omzichtigheid van het licht en de voorwerpen zodanig te ſchikken, dat'er geene wanſtallige ſlagſchaduwen her voor komen, die in ons gezicht hinderlyk zyn en een walging veroorzaaken.

Maar voornamentlyk tegenſtrydig in de Conterfeitſels.

Indien het zonnelicht het beſte en voordeeligſte licht was, voorzeker zouden de Conterfeiters mede geen ander, in de Afbeeldingen die zy maaken, gebruiken; waar van tot noch toe geen voorbeeld is: om die redenen, dat, voor eerſt, zich de koleuren in het zonnelicht zodanig niet vertoonen, als ze eigentlyk in der daad zyn: ten tweden, om dat het onmogelyk is dat een man, vrouw, of kind, zonder moeite, en zonder van wezen te veranderen, voornaamentlyk omtrent de oogen en de mond, zo lang met het aangezicht in de zon kan zitten: ten derden, om dat de zon niet ſtil ſtaat, maar te ſchielyk draait of omloopt: ten vierden, om dat de lieffelykheid der trekken in de wezens, t'eenemaal daar door verbaſterd worden: en ten vyfden, om dat het heel oneigen zou zyn zodanige Conterfeitſels in een kamer te hangen, alwaar men de zon zo veel zoekt uit te houden als 't mogelyk is.

Gelykenis over zommige Schilders die alles verachten wat buiten het zonnelicht verbeeld word.

Het zou belagchelyk en ongerymd weezen, dat men van een vrouw zeide, het gelykt geen man, 't en ware d'eene den anderen zodanig geleek, dat'er ter waereld geen onderſcheid in was: maar dewyl de vrouw een vrouw gelykt, en de man een man, zo moet noodzaakelyk een van deze twee dingen volgen, te weeten, dat hy het niet zien kan, of dat hy het niet zien wil. Een derde zou men daar by konnen voegen, als een verachting voor de vrouw, om dat zy den man niet in alles gelyk is. Deze laatſte, die de menſchen meeſt in het oordeel vergezelſchapt, is de allerbelagchelykſte, en voor menſchen van regte en goede bezeffing boven alles ſchuwelyk; zynde dikwils de oorzaak van haat en nyd, en ook wel van eigenbederf: gelyk de ervarenheid ons dagelyks leert aan die, welke door een vooroordeel ingenomen zynde, alles zonder onderzoek of onderſcheid verwerpen en verachten, wanneer het met hunne zin en werk niet overeen komt.

De hoedanigheden van driederley lichten, en waar in dezelve verſchillen.

Ik zal my niet verder hier over uitbreiden, maar my alleenlyk by den text houden dien ik voor heb te verhandelen, naamentlyk van vooroordeel zo van Zonneſchilders als andere. Doch tot het beter verſtaan van myne meening, zal ik dit voor af zeggen, dat'er drie zaaken zyn, waar op het heele werk is gebouwd, die men eerſt moet vaſt ſtellen en onderſcheidentlyk aanmerken, te weeten een zonnelicht; een gemeen licht,

licht, en een flaauw licht; welke zo veel van elkanderen verſcheelen in de daad, als in den naam.

Het eerſte is krachtig en kantig.
Het twede vlak en niet kantig.
Het derde zwak en ſmeltende.
Het eerſte geeft duidelyke ſlagſchaduwen.
Het twede ſmeltende, en
Het derde flaauwe.
Het eerſte ontfangt zyne koleur van de zon.
Het twede van de wolken, en
Het derde van het blaauw der lucht.

Wy zullen hier dit noch by voegen, dat het eerſte aangemerkt word als een man,
Het twede als een vrouw, en
Het derde als een kind.

Wie zal nu zeggen, dat het kind niet en deugt, om dat het zo groot, krachtig, en helder niet is als de vader of de moeder? en de vrouw mede om dat zy den man niet gelyk is in alles?

Verder oordeel van de voorgemelde Zonſchilders.

Men gelieve te letten, hoe deze onbedagte Zonſchilders verders van het twede en derde licht oordeelen. Het is niet vlak, zeggen zy; willende daar mede te kennen geeven, dat het niet zonachtig, duidelyk noch ſcherp van ſchaduwen is, zo als zy gemeenlyk in hunne zonnelichten verbeelden. Vlak, vlak, roepen zy tegen hunne leerlingen, of diſcipulen, met een zagte ſtem, op dat het niemand vreemdts zoude hooren: even of het een geheim was 't geen de konſt zelve niet wiſt. Men zegt, dat de vroome *Filameen* zodanig verzot was op de dingen, die vlak van dag en ſchaduwe waren, dat hy nooit Stukken ſchilderde als in de zon-of maaneſchyn. Hy liet het voorwaar wel blyken, wanneer hy alle zyne zinnen aanſpande in het uitbeelden van *Jupiter* by *Alcmena*; alwaar men hen beiden zag na bed toe treeden, en de zon helder en klaar door de glazen in de kamer ſchynen, met zulk een kracht, dat men alle de ruiten op de grond zou konnen geteld hebben. Arme *Jupiter*, wat word u geweld aangedaan! Zal *Febus* tegens uw bevel door de venſters ſchynen, daar gy hem nochtans belaſt had zich drie maal vier-en-twintig uuren verholen te houden? Maar wat was daar aan geleegen, dogt hem: het moeſt vlak zyn; en de zonneſchyn moeſt daar weezen al was het midden in de nacht. Had hy een maaneſchyn gemaakt, dan zou het noch wat gelyken.

Belagchelyke Schildery.

Maar het gaat met de zulken even als met dien welke zo graag Oran-

Geringe gedachten van een ander

Schilder in een zyner Tafereelen aangetoond.

jeappels ſchilderde, dat hy nooit een Stuk maakte of hy bragt'er altyd een in te pas. Deze yverige kwant krygende eens den Slag van Pavyen voor iemand te ſchilderen, vraagde aan den Beſteeder, of'er niet een oranjeappel in weezen moeſt? Hoe zou die hier in te pas komen? antwoordde den Heer daar op. Te pas, of niet, zei de Schilder, laat my maar begaan. Het heerſchop hier om lagchende, en niet denkende dat hy zulks in 't werk zou ſtellen, zei tegen hem in 't uitgaan, na dat zy tuſſchen beiden weder van andere zaaken geſproken hadden: doet zo als gy het goed vind. Dezen bloed, daar over zeer verblyd, zogt in zyn Stuk een plaats waar hy den gemelden appel zou leggen: maar vreezende dat, wanneer hy zulk een ſchoone vrucht op de grond voegde, dezelve alsdan door der paarden voeten zou vertreeden worden, maakte hy een kleene vierkante ſteen in den hoek van 't Stuk, daar hy een levensgrooten oranjeappel op een tinne tafelbord neder zette, heel natuurlyk geſchilderd. Deze onnozele wurm (want zulke mogen geen ſchilders genaamd worden) geeft ons te kennen, dat het geen hy het beſt doen kan, het beſt is, of het te pas komt of niet.

Het is een vaſte en algemeene regel, dat de dingen buiten de zonneſchyn, fraay geſchilderd, wel gedaagd en geſchaduwd, na de eigenſchappen, zo als 't behoort, noodzaakelyk goed motten weezen, zonder het woord vlak, 't geen zy misbruiken en over al te pas willen brengen, aan te merken. Laat u dan niet voorſtaan, gy regte konſtoeffenaars, dat de Stukken, die niet vlak zyn, niet al zo goed zouden konnen weezen, dan die door zon-, maan-, en kaarslicht beſcheenen worden.

Het woord vlak word by veele misbruikt.

Hoe men het Zonnelicht in een Stuk, van een algemeen licht gedaagd, zal verbeelden.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DIt myn voorſtel zal veelen mogelyk vreemd voorkomen, en misſchien als een konsje of gaauwigheid: maar het is daar verre van daan, dat ik de geeſten met beuzelingen zoude willen ſpyzen, veel min verbluffen. Neen, het is geen kunsje, maar wel een konſt; geen gaauwigheid, maar een zaak die op gronden ſteunt.

Dat de zon van de andere lichten verſcheelt, te weeten, in geweld, als mede dat dezelve een tint lichter is, ſtellen wy vaſt.

Men beſpeurt dikmaals in een veranderlyk weêr, als'er veele wolken dry-

dryven, dat de zon eventjes met zeer dunne en luchtige dampen, die wat laag zyn, bedekt word; waar door men geheele landſtreecken met huizen, bergen, ja somtyds heele boſſchen overſchaduwd ziet: welke ſchaduwen echter helder zyn, en alle de voorwerpen duidelyk, min of meer dan in een gemeen licht, vertoonen.

Maar komen wy tot de zaak, welke is, om in een Stuk, door een gemeen licht gedaagd, een zonneſchyn met eene en de zelve kracht van verwen te verbeelden, elk in zyn graad, zonder malkanderen hinder te doen; wel te verſtaan, als de zon niet voor aan is, en ook niet te veel verſpreid: want daar door zou het Stuk al te bont worden.

Aanwyzinge hoe men het zonnelicht met eene en dezelve kracht van verwen als het gemeene licht zal verbeelden.

Om het zelve derhalven na de regelen van de Konſt uit te werken, zo verdeelt, by voorbeeld, een Landſchap met vier gronden, waar van de eerſte grond wit is, en de drie andere na proportie verminderende. De twede grond, ook met wit aangeſtrecken, zal ſtrekken tot de zonneſchyn; 't welk klaarlyk aanwyſt, dat, dewyl het gemeene licht op de voorgrond de kracht der verwen alreedts bezit, noodzaakelyk moet volgen, dat de zonneſchyn, die een tint lichter is, gelyk wy hebben gezegt, en geene andere kracht heeft dan het zelve wit, ook geen nader plaats kan hebben dan die van de twede grond: een klaar bewys dat, wanneer men die op de derde grond wil voegen, zy zo veel meer verſcheelen zal in kracht. Om nu de verſchillendheid dezes lichts op de twede grond van de eerſte duidelyker te onderſcheiden, en natuurlyk te vertoonen, zal men de ſchaduwen en ſlagſchaduwen der voorwerpen ſcherp, vlak en lang aanwyzen; waar door men kan bemerken, dat dit een zonnelicht is; en het ander, met dommelachtige en korte ſlagſchawen, maar een gemeen licht. Doch om de natuur van 't zonnelicht noch klaarder te begrypen, zo geeft maar alleenlyk acht op deſzelfs koleur in den morgenſtond of avond.

Ten einde nu de verſtanden, welke dit gezegde niet aanſtondts mogten vatten, te hulp te komen, zal ik een kort middel, aanwyzen, waar door men het zelve op een wiſſe en gemakkelyke manier zal konnen werkſtellig maaken.

Gemakkelyk middel om het zelve werkſtellig te maaken.

Wanneer gy uwe Ordinantie geſchetſt, en daar in de partyen, die gy begeerd dat door de zon beſcheenen werden, waargenomen hebt, zo maakt alsdan daar een nette doodverw af, zonder de koleur anders aan te merken als of 't doorgaans een gemeen licht ware: doch in 't opmaaken zal men die partyen, welke van de zon beſcheenen zyn, wat hooger ophaalen, 't zy witter, geelder, of roſſer, na dat men die hebben wil, altoos dat 'er een merkelyk onderſcheid in beſpeurd wer-

de; de ſchaduwen duidelyker en vlakker aangeweezen, zonder dezelve te vergloeijen, dan alleenlyk hier en daar in de *gereflexeerde* partyen.

Wanneer nu op of omtrent de voorgrond geen wit is, zo heeft men gelegentheid om hier en daar eenige doorſtraalingen der zon op dezelve te laaten ſchynen, met kracht van wit, geel, of ros, na dat de koleur der zon zich alsdan vertoont; wel verſtaande, dat zulks niet zoude konnen geſchieden, wanneer men alreedts de kracht der zon in 't verſchiet gebruikt hadde.

Nu ſtaat ook dit aan te merken, dat, indien men eenige voorwerpen voor aan, gelyk wy gezegt hebben, van de gemelde ſtraalen wil verlichten, dezelve niet van lichte en hooge koleurde ſtoffe moeten zyn, gelyk het wit marmer, of lichte hartſteen, heel lichte kleedingen, noch ook ſchoone lichte naakten, maar van zodanige tinten die men in een gemeen licht voor ſomber aanziet. Deze dan met kracht van dat zonachtig wit opgehoogd, zal men dezelve licht genoeg krygen.

Om nu met gewiſſe treeden tot het volbrengen van dit middel met order te vervolgen, en de eigene tinten der voorwerpen, door 't zonnelicht beſcheenen, op een bekwaame manier uit te vinden, zal men aldus te werk gaan.

Tempering der verwen, om de eigene tinten der voorwerpen, door 't zonnelicht beſcheenen, uit te vinden.

Tempert uw wit met rusgeel of auripigment, min of meer geel, na dat gy de zon, vroeg of laat, wilt verbeelden. Vermengt het zelve alsdan, in plaats van enkeld wit, onder uwe verlichte eerſte tinten, in alle de voorwerpen die van de zon beſcheenen worden; zo zult gy bevinden, dat elke koleur haare regte verbreeking zal bekomen, na dat hunne hoedanigheid of kracht, ten opzichte van de ligchaamelykheid, veel of weinig van malkander verſcheelt. Hier door word de gewenſchte uitwerkinge te weeg gebragt; gelyk de ondervinding, dogter der waarheid, ons genoegſaam kan getuigen.

Dat de ſchaduwen der voorwerpen in een Zonnelicht niet gloeijender zyn, dan in een gemeen Licht.

NEGENDE HOOFDSTUK.

VEele zyn zodanig van de waarheid der zaaken vervreemd, en laaten zich zo weinig aan het onderzoek derzelve geleegen zyn, dat, om het geen zy gewent zyn te behouden, hoe ongegrond het zelve ook

mo-

moge weezen, zy na de reden niet en vraagen, maar eer icts zullen zoeken 't geen hun tot beveſtiging van hunne dwaaling kan dienen. Dat dit waar is, blykt genoegſaam aan hun algemeen gevoelen, te weeten, dat de ſchaduwen der voorwerpen in een zonnelicht gloeijender zyn, dan in een gemeen licht; 't welk ik nochtans rond uit ontken: maar dat de ſchaduwen en de *reflexien* na proportie helder en helderder zyn, na dat de zon ſterk ſchynt, dat is de waarheid.

Slegt begrip van veele over de koleur der Schaduwen in het zonnelicht.

Dat het zonnelicht gloeijender is als het gemeen licht, lyd mede geen tegenſpreeken: want vermits het licht der zon min of meer uit den geele of roode gekoleurd is, zo is het natuurlyk, dat alles, wat daar van beſcheenen word, dezelve koleur eenigzints deelachtig werde, niet alleen in de gedaagde partyen, maar ook in die ſchaduwen welke de wederkaatſinge van de gronden, of van andere byſtaande voorwerpen, ontfangen. Maar dewyl 'er geene voorwerpen zyn, hoe ſterk die ook *gereflexeerd* werden, die niet hier of daar noch met eenige ſchaduwen zonder *reflexie* overblyven (gelyk wanneer het eene voorwerp in de ſlagſchaduwe van een ander komt) zo moeten die gemelde ſchaduwen, nademaal zy met de zon noch derzelver weêrkaatſinge geen gemeenſchap hebben, noodzaakelyk, als van een andere natuur zynde, graauwer wezen, even als in die der gemeene lichten, uit oorzaake dat zy geen koleur konnen ontfangen als die de lucht haar mededeelt.

Dit oordeel ik één der waare kenteekenen te weezen van een regte zonneſchyn, om dezelve van een algemeen licht te konnen onderſcheiden: waarom het dan vreemd is, daar de menſchen gemeenlyk de ſchaduwen om de koelte zoeken, dat deze nochtans willen hebben dat dezelve warm zy.

't Is derhalven geen wonder, dat 'er zo weinige Winterſchilders gevonden worden. Ik heb Winters van *Breugel* verbeeld gezien, die zo warm gekoloreerd waren als in 't midden van de zomer, ja het ys en ſneeuw als gloeijend; daar nochtans in de winter alles licht *gereflexeerd* en byna zonder ſchaduwe is, de ſlagſchaduwen heel helder en blaauw: en echter heeft het zyne diepte en wyking: hoewel in tegendeel zommige hunne voorwerpen in 't verſchiet zo gloeijend van ſchaduwe maaken, als voor.

De winter verbeeldingen werden doorgaans, ten opzichte van de koleur, onnatuurlyk vertoond.

Weshalven het noodzaakelyk voor een Konſtenaar is, dat hy zich eenigen tyd oeffene om de opmerkingen, die in de natuur van 't zonnelicht waar te neemen zyn, gade te ſlaan; niet om zich daar altyd by te houden of aan te verbinden, maar vermits het een byzondere en aangenaame verkiezing is. Een iegelyk moet dan naar zyn vermogen daar na

Het is noodzaakelyk dat een Schilder

het zonnelicht zo wel verſtaat als het gemeen licht.

na trachten, is het niet volkomen, ten minſten zo veel daar van te weeten als van het algemeene licht, om zich te konnen bedienen van ſomtydts het een, en ſomtydts het ander in hunne werken te gebruiken, na dat het te pas komt. Zommige meenen, vermits de vlakheid, dat het zelve gemakkelyker is als het gemeene licht; maar het is ver daar van daan: want ik oordeel, dat het alzo ſwaar is voor een Zonſchilder een algemeen licht te verbeelden, als voor een Gemeenlichtſchilder een zonneſchyn, ten opzichte van de natuurlykheid derzelve. Veele zullen dit mogelyk met my niet toeſtemmen, vermits de ſlagſchaduwen in een zonneſchyn duidelyk en bepaald zyn; brengende zy dit vervolgens tot bewys by, dat een Stuk, vlak van de zyde gedaagd, en de zon op den middag (dat is te zeggen, op zyn hoogſte) de ſlagſchaduwen van alle de voorwerpen een derde minder als hunne volle lengte vertoonen; derhalven men de ſlagſchaduwen met een paſſer, zo als zy weezen moeten, elk na proportie van haare lengte correct kan afmeeten tot in het verſchiet, ja zo verre als men zien kan, zonder de minſte verandering. 't Welk ik gewilliglyk toeſtaa; en ik zal noch meer tot hun voordeel zeggen, te weeten, dat dit niet alleenlyk plaats heeft daar de gronden vlak en waterpas zyn, maar zelf in ongelyke gronden daar men geen paſſer kan gebruiken. Loopt de grond af, zo loopen de ſlagſchaduwen mede af: looptze op, dan loopenze mede op. Die de *Perſpectief* verſtaat, kan daar het allerbeſt van oordeelen. Tot dus verre, zegge ik, hebben zy gelyk: maar als het gebeurt, dat het Stuk van binnen of van buiten daagt, is het dan niet alzo onwis als in een gemeen licht, en noch ongelyk moeijelyker om de ſchaduwen en de behoorlyke ſlagſchaduwen (alwaar de paſſer ons in geenen deelen behulpzaam kan weezen) te vinden, hunne verwydering na vooren en vermindering na agteren, 't geen zo duidelyk moet zyn na dat de zon achter of voor is? En hoe gemakkelyk is het in tegendeel in een gemeen licht, daar dezelve zo kleen en dommelachtig zyn? Dienvolgens is het zo ligt niet te doen, als zommige, die zich maar alleen bemoeijen met een zyſchaduwe, links of regts, te verbeelden, zich wel laaten voorſtaan. Maar die de zon op allerley wyze in zyne Tafercelen vertoont, dat 's heel wat anders: doch zulke zyn 'er weinig. Want men zal niet ligt vinden, dat een Zonſchilder zich met het gemeene licht zal bemoeijen; maar in tegendeel, dat een Gemeenlichtſchilder ſomtydts noch wel een zonnelicht zal verbeelden. De reden hier van is, om dat de gemeene lichten in zich zelve alles behelzen: en die zulks wel verſtaat, kan ligt een zonneſchyn maaken. De zaak is maar dat een zonneſchyn alleen gloeijend

is

is op den dag, en niet gloeijend in de schaduwen, gelyk het gemeen gevoelen is.

Een misslag die somtydts begaan word in het verbeelden van twee Schilderyen die nevens malkanderen moeten hangen.

Het gebeurt somtydts, dat twee Stukken, het een zon- en het ander gemeen licht, by malkanderen hangen, waar in de kracht of het vermogen der verwen tot het uiterste gebruikt is, welke zich onderling zodanig gelyken, dat men naauwelyks kan oordeelen wat van de zon gedaagd zy: om die reden, dat zy alle beide even licht en even vlak zyn gedaagd. Want tegenwoordig, sedert dat het woord vlak hier bekend is, willen zommige, het zy zon of geen zon, vlak schilderen, zo wel in een gesloote kamer als in de opene lucht, daar en boven gloeijend van dag en schaduwe. Wat raad dan in zulk een geval, daar zy nevens malkanderen moeten hangen, om het zonnelicht te onderscheiden? Geen ander middel is 'er, dan dat men het een weinig maatige, en het ander wat meerder kracht geeve, echter niet met de schaduwen donkerder te maaken, maar met een gloeijender en helderder koleur van licht, als mede lange en duidelyke slagschaduwen, die niet alleen vlak zyn, maar daar en boven kantig. Ik verstaa hier, dat het Stuk, door 't gemeene licht gedaagd, niet minder deugdsaam moet weezen in zyn aart; maar niet vlak, 't en zy men de oorzaak daar van bespeure.

Maar zelden zal men dusdanige twee Stukken, van eene hand geschilderd, by elkanderen zien; vermits de meeste Schilders zich niet als met een van beiden bemoeijen: en schoon het al eens gebeurt, denken zy niet, dat het een lichter moet weezen als het ander.

En indien ze van twee byzondere handen gemaakt worden, spant elk zyne krachten aan om het gebruik der verwen in hunne wil te behouden.

Aldus komt het by, dat de Zonschilders zich het allerminste daar mede bekommeren: want zy denken, zal myne party met kracht van licht voor den dag komen, ik zal met kracht en gloeijendheid van schaduwe maaken dat ik de bovenzang behoude.

Wy hebben hier voor gezegt, dat de *reflexien*, na maate dat de zon sterk schynt, helder en helderder worden: de reden waarom, zullen wy tegenwoordig duidelyk verklaaren.

Waarom in een zonneschyn de *reflexien* sterker en zichtbaarder zyn, dan in een gemeen licht.

Men bevind, wanneer de zon wat laag is, en de voorwerpen sterk gedaagd zyn, dat ze dan veel krachtiger tegen malkanderen *reflexeeren*, ter oorzaak dat de straalen der zon op de voorwerpen, en die weêr op andere voorwerpen, niet en schampen, maar daar tegens aan weder te rug kaatsen. In tegendeel, wanneer het licht hoog is, zo konnen de *reflexien* der verlichte voorwerpen d'andere met zulk een kracht niet

raaken; vermits de weêrkaatsing van het licht noodzaakelyk weder na zyn oorsprong moet slaan. By voorbeeld, zo in een hooge lucht twee menschen by malkanderen staan te praaten, en de een ontfangt de zon op de borst, en de ander tegen den rug; zo moet noodzaakelyk het licht, 't welk van boven op de borst valt, weder na om hoog slaan daar het van daan komt, by gevolg den anderen over het hoofd schieten; zulks dat het eerste beeld daar door geen, of een heel slaauwe en byna onzichtbare, *reflexie* kan ontfangen.

Door deze reden meen ik genoegsaam beweezen te hebben, dat de *reflexien* in een zonneschyn veel sterker en kragtiger moeten vertoond worden, dan in een gemeen licht. De proef hier van kan men aan het leeven zelve gemakkelyk neemen.

Van het onderscheid der Slagschaduwen, voortkomende uit de Zon, of uit het Zichtpunt.

TIENDE HOOFDSTUK.

Eerste Voorbeeld.

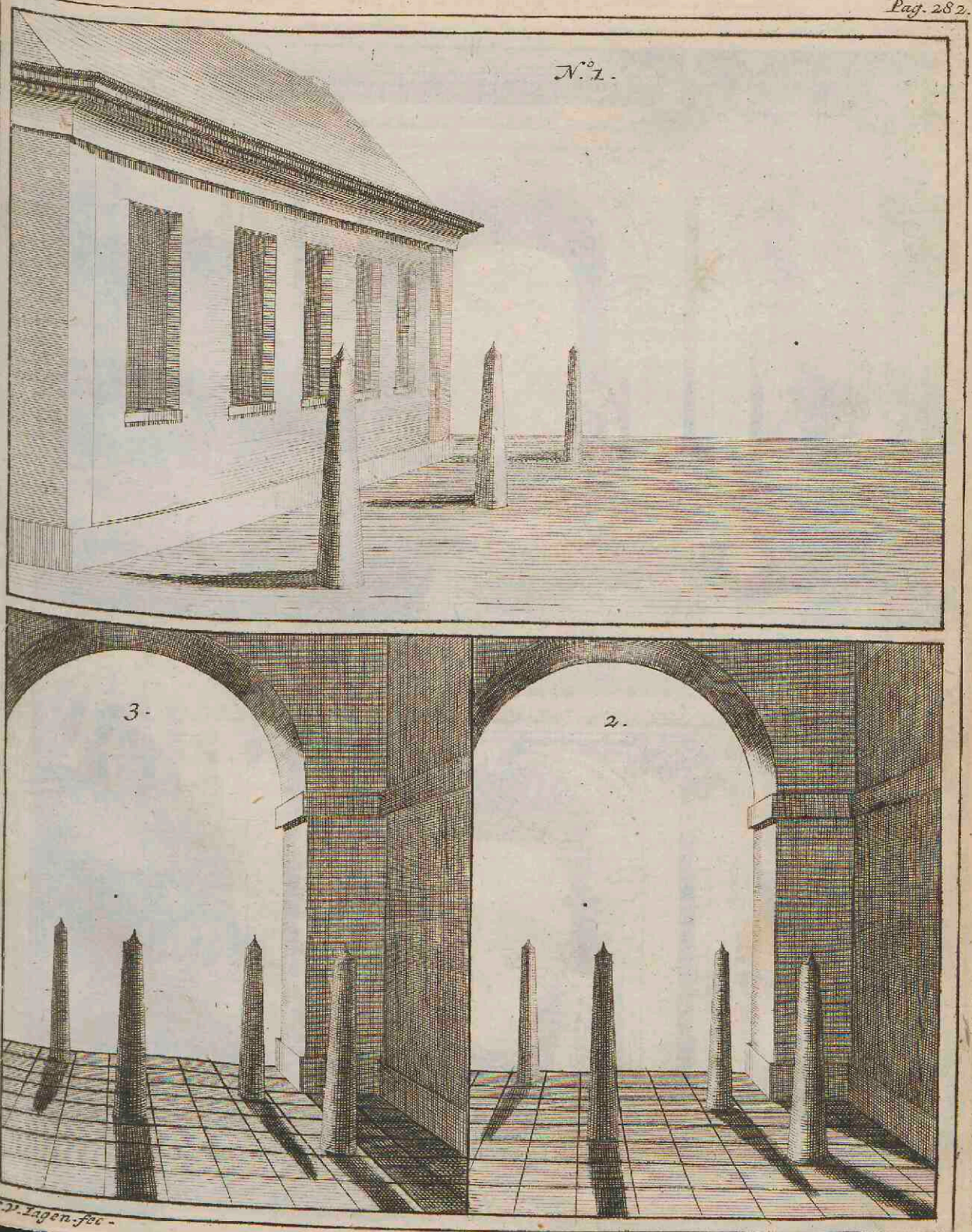
DIt eerste Voorbeeld wyst ons aan de plaats, of het gewest, daar de zon is, welke ik aanmerk als het oosten: en tegen over in het westen staat een gebouw 't geen geheel van de oostzyde, van het begin tot het einde, verlicht word, niet als uit een punt voortkomende van straalen die zich verwyden, maar *paralel* of evenwydig, van elkanderen, dat is te zeggen niet uit het middelpunt van een bepaalde zon bezyden het Stuk, maar uit het heele gewest daar zich de zon bevind, of de gantsche zyde des Stuks zo wyd als de opening is, waar door hy in het zelve schynt.

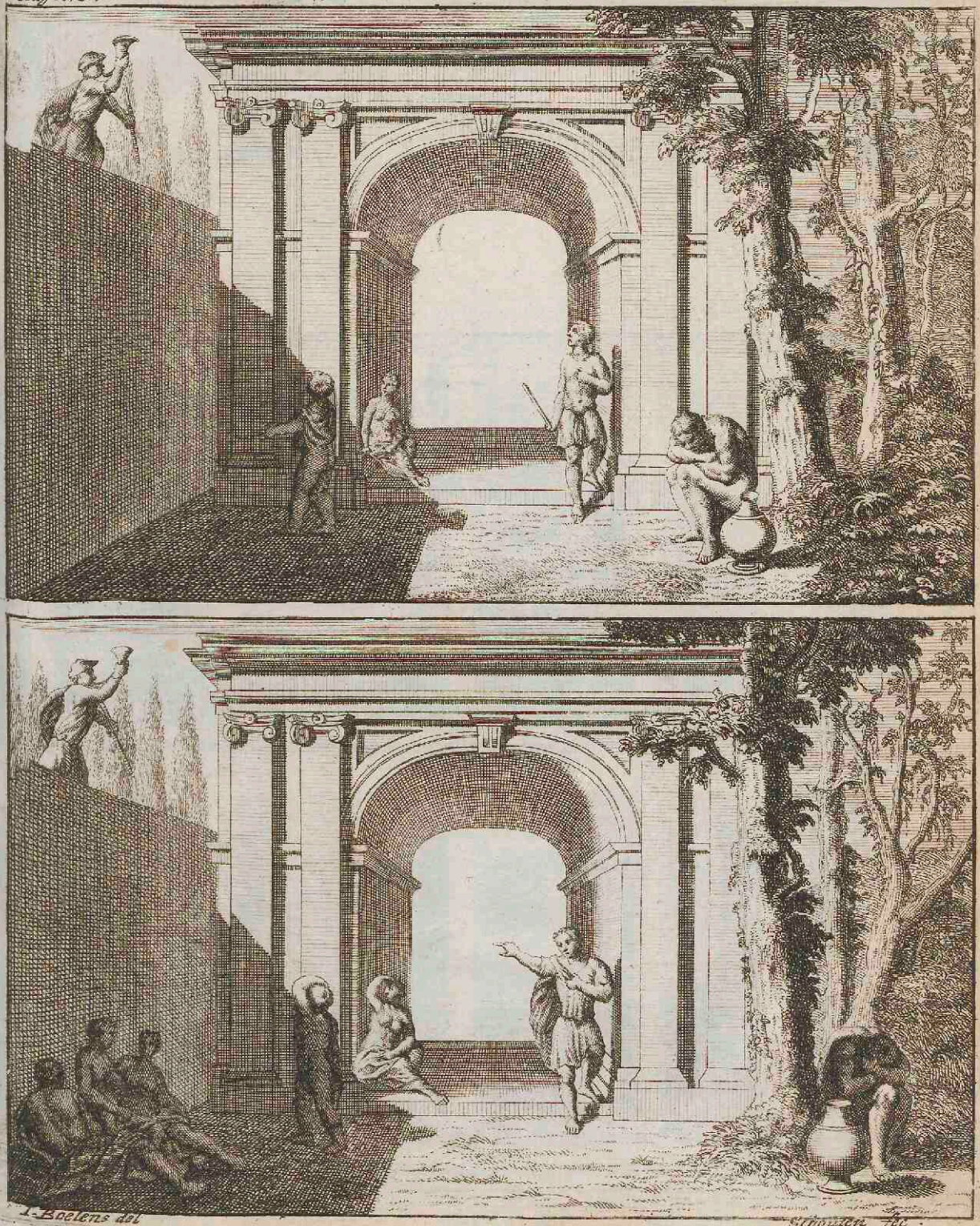
Tweede Voorbeeld.

Het twede Voorbeeld wyst, dat het tegendeel valsch is, wanneer de zon vlak achter de voorwerpen zynde, de slagschaduwen uit een ander punt gehaald worden als het zichtpunt: want indien het goed was, zo zou moeten volgen, dat, wanneer de zon vlak door een straat scheen, zynde regt in de midden, hy de gemelde straat aan wederzyde zou beschynen; het welk met het voorgaande tegen de natuur strydig is.

Derde Voorbeeld.

En in het derde Voorbeeld ziet men klaarlyk, dat, zo de zon in 't oosten is, en de kamer in het westen, de voorwerpen op de grond onvermydelyk vlak van achteren gedaagd moeten zyn, het een zo wel als het ander, zonder de minste verschillendheid; het geen hunne slagschaduwen op het *planum*, als ook de streepen van de vloer, genoegzaam aanwyzen, beide uit het zichtpunt voortkomende: waar van de laat-

N.° 1.
3.
2.
C. P. Tagen. fec.

J. Boelens del.

Schouten fec.

laatſte ons het ooſt en weſt, de geheele kamer door, aantoont.

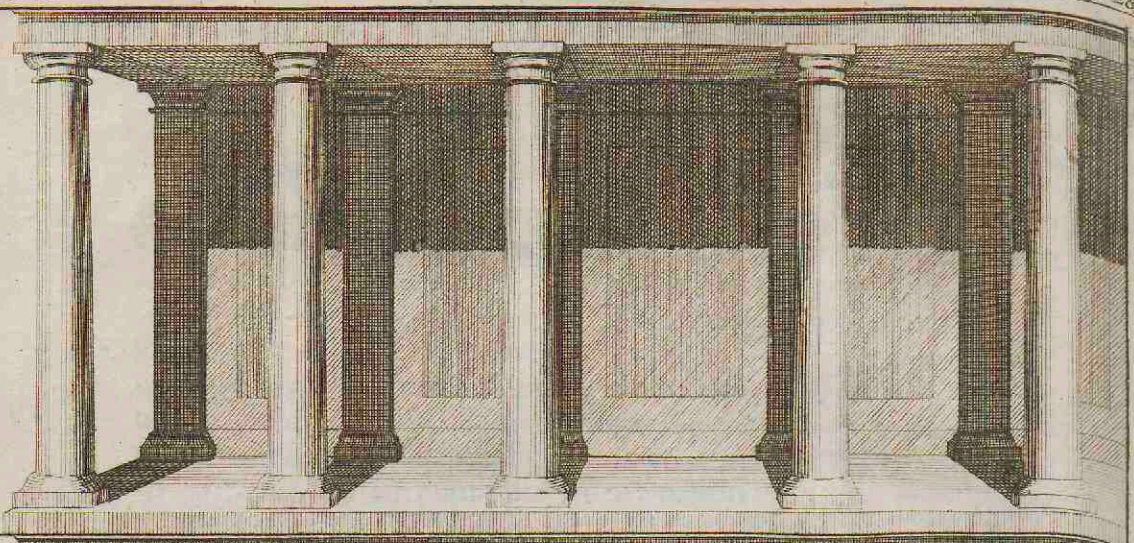
Het vierde Voorbeeld bekrachtigt het zelve bewys, vertoonende een kolonnade in het zuider geweſt, werdende van de zon, die in het noorden is, vlak beſcheenen, waar van ider kolom, van vooren tot achteren, haare ſlagſchaduwe tegen de achterpilaſters aanſlaat, niet uit een punt voortkomende, maar door *paralellen*, of evenwydige ſtraalen, volgens de grondregelen der *Perſpectief*, of Doorzichtkunde. Vierde Voorbeeld.

Het vyfde Voorbeeld wyſt ons in tegendeel een groote dwaaling aan, welke nochtans veeltydts word opgevolgd, beſtaande hier in, dat men de ſlagſchaduwen uit een bepaald punt wil doen voortkomen, ſchynende ider kolom een byzondere ſlagſchaduwe te veroorzaaken; 't geen vlak tegen de grondregelen en de natuur der zonneſchyn aanloopt. Vyfde Voorbeeld.

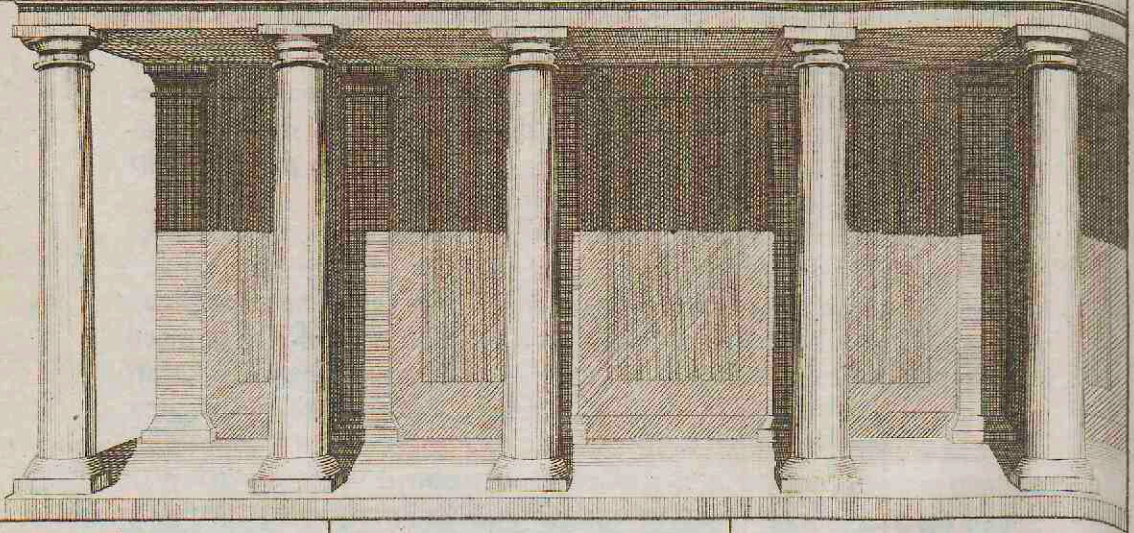
Het zal niet kwalyk voegen, dat wy hier ter plaatſe mede een weinig van het licht der gronden handelen, naamentlyk dat, hoe het licht moge zyn, van achteren, van de zyden, of van vooren, het *planum* of de grond zich altyd eveneens vertoont, dat is te zeggen voor aan het Stuk allerlichtſt, alwaar de zon noch zo laag, ja tot op den *horizont* gedaald: de vlakke gronden niet alleen, maar alles wat licht ontfangt. De reden is zo klaar, dat het overtollig zoude zyn daar iets meêr van te zeggen, als het geen deze drie nevensgaande Voorbeelden, een van vooren, een van de zyde, en een van achteren gedaagd, aanwyzen. De Doorzichtkunde geeft ons genoegſaame getuigeniſſe daar van. Dat de grond altyd voor het lichtſte moet zyn.

Indien 'er nu eenige mogten zeggen of waanen, dat het licht van achteren, of van de zyde komende, de grond heel anders moet zyn gedaagd als vlak van vooren (gelyk 'er veele zyn die dezelve altyd het lichtſte houden daar het licht van daan komt) die zal ik het toeſtaan voor zo verre een kaars of fakkellicht aangaat: maar van de lucht ſpreekende, zal ik antwoorden, dat zy zich de zaak gantſch niet verſtaan. 't Zoude noch niet heel oneigen zyn in een grond die van het licht afliep: maar vlakke en gelyke vloeren, of gronden, konnen onmogelyk verminderen, al warenze, by manier van ſpreeken, duizend treeden lang: ja 't en zal geen hair van ons hoofd verſcheelen, of het licht van achteren of van vooren in het Stuk vallende, dat de grond voor niet altyd het lichtſte zal zyn. Ik denk niet, dat hier omtrent een Konſtenaar zo eenvoudig zal weezen, en vraagen, waar aan men dan zien zou konnen waar het licht van daan komt? dewyl het genoegſaam een algemeene regel is, dat de ſchaduwen en ſlagſchaduwen der voorwerpen ons het zelve volkomen aanwyzen. En genomen dat 'er geene voorwerpen op de grond waren, zo zou ons de lucht, indien 'er maar de minſte wolk was, het zelve genoeg te kennen geeven.

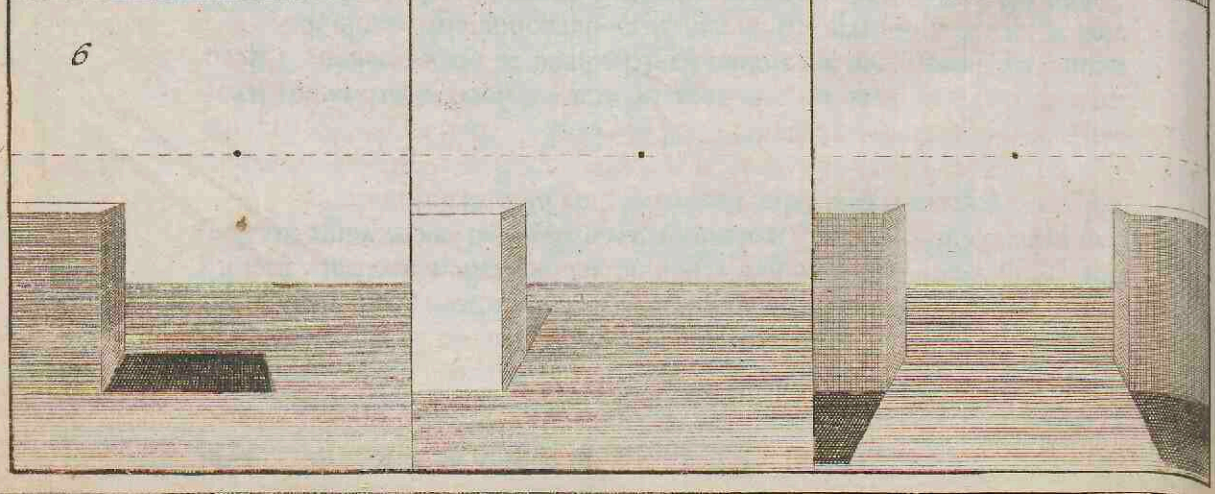
4

5

6

C.V. Tagen. fec.

Van het verbeelden der verſcheidene lichten in een Stuk.

ELFDE HOOFDSTUK.

Tegenwerping van zommige, en hunne reden waarom.

DE verſcheidene lichten in een Stuk oordeelen zommige dat onmogelyk wel konnen ſtaan: want, zeggen zy, indien het goed was, zo zouden *Raphaël*, *Carats*, *Titiaan*, *Pouſſyn*, en andere braave Meeſters meer die manier wel voor goed gekeurd, en niet verworpen hebben. Ja de Franſche Academiſten, voegen zy'er by, die tot zulk een hoogen top gereezen zyn, beſluiten eenpaariglyk, dat men niet als een eenig licht in 't algemeen zal gebruiken; verwerpende een Schildery dat meer als een licht vertoond. By gevolg oordeelen zy, dat de gezegde lichten maar een vinding zyn van Hollandſche Meeſters, die het Antiek niet verſtaan, welke maar alleen de natuurlykheid beoogen, om de onkundigen aan te lokken. Waar op ik zeg, dat, hoewel *Raphaël*, *Pouſſyn*, en andere groote Konſtenaars het zelve in hunne Werken niet getoond, maar zich enkelyk aan een algemeen licht gehouden hebben, zulks niet en ſpruit uit een verachting of verwerping van het zelve, als of het tegen de natuur en konſt zoude ſtryden; maar alleen dat zy 'er toen noch niet omgedagt, of 'er van geweeten hebben: alzo de Konſt toenmaals in die deelen haare volmaaktheid noch niet had bereikt of verkreegen. Niet dat ik zeg, dat zulk een Stuk met verſcheidene lichten beter is, als met een alleen 't geen natuurlyk is verbeeld; maar wel dat, als het zo te pas komt en konſtig uitgewerkt is, het een ſchildery een veranderlyke welſtand byzet.

Antwoord tot wederlegging.

Ik geloof, dat veele Schilders, van de gemeene trant, my niet zullen bedanken dat ik deze zaak ophaal, of voor den dag breng, om dat, wanneer de liefhebbers eens zodanig een Stuk van hen begeerden, het hun mogelyk wat meerder moeite zoude koſten zulks in 't werk te ſtellen. Doch ieder doet wat hy wil, of wat hy kan. Het gaat met onze Konſt gelyk met alle andere Konſten: wil iemand alles leeren dat daar toe behoort om een goed Meeſter te worden, het ſtaat hem vry; of is hy van zins alleenlyk de helft te onderzoeken, en dat hy zich vergenoegt met middelmaatig te zyn, of maar ſlechts een vierde part te weeten om een knoeyer te blyven, zulks zal hem niemand betwiſten. Maar die bekwaamheid heeft om een eenig licht wel te verbeelden, die kan, myn 's oordeels, d'andere insgelyks wel doen. Hoe veel brave Meeſters zyn 'er, die alles, wat zy maar onderneemen, machtig worden? Wat zoude hen

ben dan letten, dat zy niet zo wel drie à vier lichten in hunne Ordinantien zouden konnen verbeelden als een alleen? Niet dat ik de manier van zommige Landschapschilders voor goed keur, te weeten, veele kleene lichtjes in een Stuk te brengen: neen, dat zyn maar eigenzinnige gedachten, die plaats noch reden hebben.

Dat men zich aan geene partydige oordeelaars moet stooren.

Deze zaak van verscheidene lichten heb ik noodig geacht te verhandelen, om aan te toonen dat wy ons aan geene partydige gevoelens van zommige onbedrevenen moeten laaten gelegen zyn, maar altyd het natuurlykste en aangenaamste verkiezen, dat 's te zeggen, onze Ordinantien in 't algemeen verryken na de voorvallende zaaken, zonder gezocht te schynen. Derhalven zullen wy alhier een voorbeeld met verscheidene lichten by brengen; verwachtende met 'er tyd de zwaarigheden daar over te hooren, welke zommige oordeelaars daar in zouden mogen vinden.

Voorbeeld, en eenige naauwkeurige aanmerkingen daar over.

Hier vertoonen wy een gebouw, als een gaandery, voor aan met een graft of water, en aan de wal een man die een gelaadene schuit vast maakt. Op de kant van de gemelde wal legt veelerley huisraad. Twee mannen ziet men herwaarts aankomen, welke eenige kleene vaazen op een burry van binnen afdraagen. Op de drempel staat een bedaarde matroon met een jonge dochter, die aan den agterssten draager wyst dit goed by het ander te leggen. Wat dieper in het Stuk word men twee à drie krygslieden met ontdekte hoofden gewaar, torssende eenige huisgoden en groote kandelaars. Een andere dienstknegt komt de trap af met een zwaar kistje op zyne schouder. Door een poort van deze gaandery beschouwt men, aan het einde van een veld, een hoog lusthof, met een trap van in de 30 à 40 treeden op te gaan, aan weêrzyde, van de borstweer af tot boven toe, met een groene haag geslooten. Langs deze trap klimmen verscheidene menschen op en af. Op het veld zit een harder met een hond by een steen. Het voorste, getekend A, met alle de voorwerpen die 'er omtrent zyn, is weinig van vooren, dog krachtig, gedaagd. De gaandery, B, en de beelden die zich op dezelve grond bevinden, vlak van de zyde. Al wat 'er op het veld D is, word gelyk A gedaagd. De trap C, en de daar op zynde voorwerpen, van vooren. A ontfangt zyn licht uit het zuidooften: B uit het zuiden: C uit het ooften: en D, gelyk A, uit het zuidooften.

Nu laat ik de verstandigen oordeelen, of die lichten niet van malkander moeten verscheelen, zo wel in de tinten als in de schaduwen. A en 't veld D tot aan de trap, gelyk gezegd is, scheppen hun licht uit het zuidooften, alwaar ik de zon stel: by gevolg is de lucht aldaar het allerlichtste. Het zuiden ter regter zyde, 't geen alleenlyk door een ope-

J. Boelens del.

G.v. Gouwen sculp.

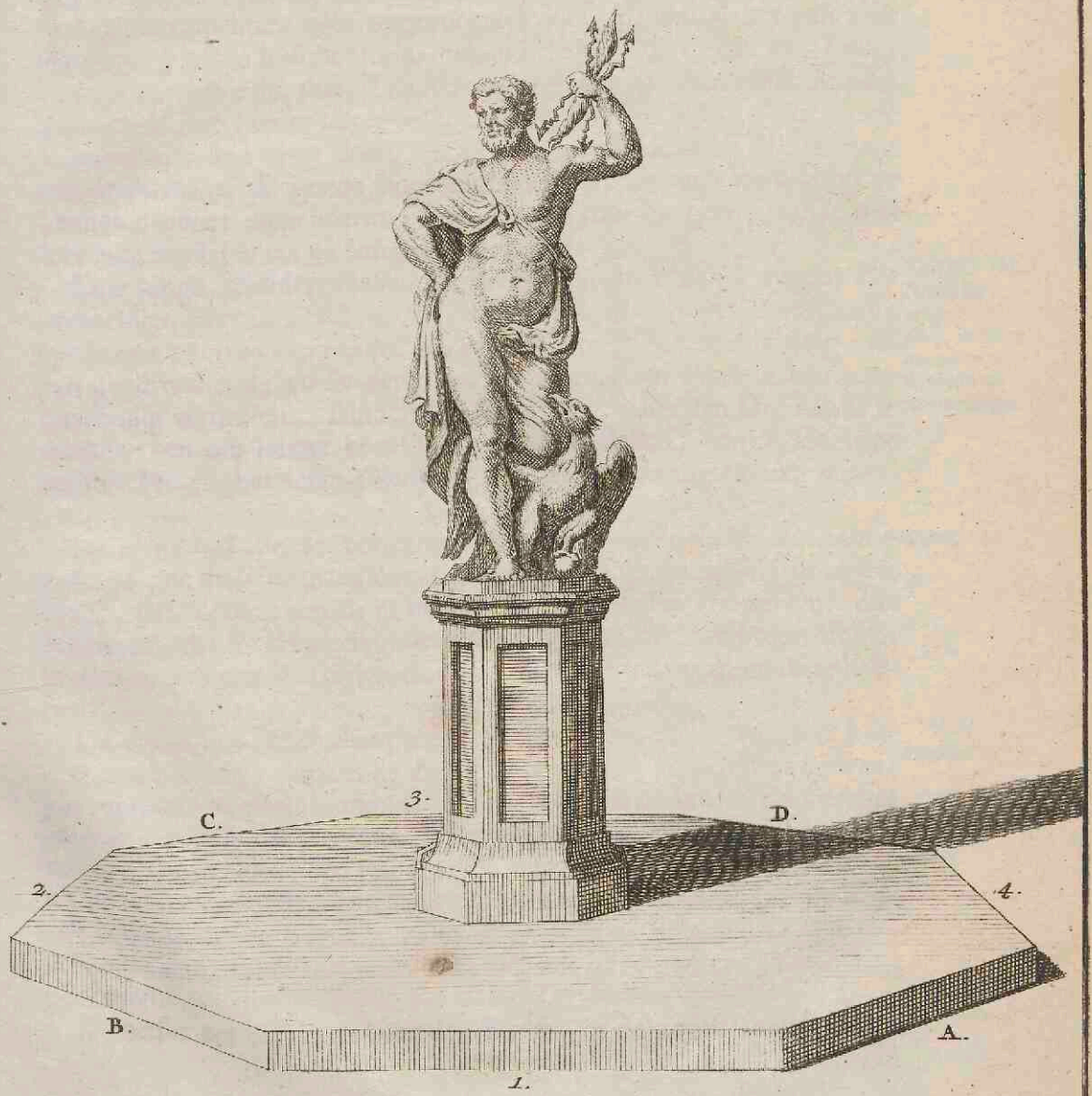
ning de gaandery verlicht, word daar door weinig zomberder als het voorſte. De trap C in het verſchiet, door de regterzydſche haage van het zuiden en zuidooſten verſteeken, en door de linker het noorden geſtopt, moet derhalven zyn licht noodzaakelyk uit het ooſten ontfangen, en, 't geen noch overig is, door de bovenlucht. Waar uit men kan oordeelen, dat de voorwerpen zich nooit zonder licht bevinden, hoedanig zy ook beſlooten zyn; want verliezen zy aan d'eene, zy winnen weêr aan d'andere kant.

Twede voorbeeld, en de aanmerkingen daar over.

Ziet hier een andere Aftekening, ſtrekkende noch eens tot aanwyzinge van verſcheidene lichten in een Stuk. Aanmerkt dit als een vierkante kamer, die haar licht uit de vier geweſten kan ontfangen. Aſtellen wy, by voorbeeld, als het noorden, B ooſt, C zuid, en D weſt: No. 1 noord ooſt, 2 zuidooſt, 3 zuidweſt, en 4 noordweſt. Tuſſchen deze zyn zuidzuidooſt, ooſtnoordooſt, en zo voort: maar dezelve zyn overtollig. Nu moeten wy overweegen, dat, wanneer deze kamer aan de vier zyden open ſtaat, en dat 'er een beeld in de midden op een pedeſtal ſtond en van die vier kanten verlicht wierd, van welke zyde het zelve 't krachtigſte zoude gedaagd zyn. Zonder twyffel van de ooſtzyde, daar de zon is; en naaſt dezelve zuidooſt; noordooſt een flag of tint minder; dan noord en zuid noch een tint donkerder; en zo mede met zuidweſt en noordweſt. De weſtzyde alleen zou de ſchaduwe moeten zyn.

Hoe voordeelig en noodzaakelyk deze waarneemingen zyn.

Met deze voorbeelden meen ik genoegſaam verklaard te hebben de natuur en werking van verſcheidene lichten; als mede hoe voordeelig de kennis daar van is, zo wel in zon-als gemeen licht, ten opzichte van de veranderlykheid, zo wel in Landſchappen als in andere verkiezingen; daar en boven de overvloedige middelen, die daar uit voortkomen, tot verrykinge onzer Ordinantien, en boven de gemeene trant. Ik zal 'er dit noch byvoegen, dat, wanneer men zich verſtandiglyk hier van wil bedienen, men groote voorzichtigheid in het ſchikken derzelve lichten moet gebruiken; op dat zy, gelyk wy hier voor nochmaals gezegt hebben, niet gezocht ſchynen, maar natuurlyk, en onvermydelyk zo moeten geſchieden; dat het generaal aan een gebonden en vereenigt blyve, en dat de voornaamſte party haar voordeel bekome en uitmunte.

G. Rademaker del.

A. de Blois sculp.

Naauwkeurige opmerkingen, die in het Zonnelicht waar te neemen zyn.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

HOewel ik verſcheidene maalen van het zonnelicht geſproken heb, zal het nochtans niet ongevoegelyk zyn, nademaal het een zaak van groot gewicht is voor Beeld- en Landſchapſchilders, dat wy, (voor zo veel het zelve in drie Tafereelen, welke ik tot dien einde noodig geoordeeld heb hier te laaten volgen, aangeweezen is) een algemeene aanmerkinge daar over doen, door welkers middel men de mifflagen van de eenen en de goede hoedanigheden van de anderen klaarlyk te kennen geeven: dienende tot een voorbeeld voor die geene, welke met leevende Stoffagie eer en lof willen behaalen.

Verſchil tuſſchen drie jonge Schilders, wegens het verbeelden van de Zonneſchyn.

Drie jonge Schilders raakten te ſamen eens in verſchil wegens het verbeelden der zonneſchyn. Zy waren alle drie ongelyk van aart; zynde den een dwarsdryvende, en koppig; de twede zachtzinnig, en van goed verſtand; en de derde wierd den meeſten tyd door hen voor eenvoudig verſleeten. Eindelyk beſlooten zy, ieder een Ordinantie te maaken: en om hunne konſt in 't werk te ſtellen, namen de twee eerſten een en het zelve *Concept*, gelyk deze Vertoogſchetſen aanwyzen.

Voorbeeld.

De eerſte had alle de voorwerpen, zonder onderſcheid, geelachtig gedaagd, en de ſchaduwen krachtig en gloeijend gekoloreerd; voorgeevende, daar door de zon als in het ondergaan te willen verbeelden: niet denkende, dat hy zyne onkunde hier mede noch meêr ten toon ſtelde, te weeten, wegens de ſlagſchaduwen alsdan veel te kort gemaakt te hebben.

Twede Voorbeeld.

De twede had de ſchaduwen en ſlagſchaduwen zo ſcherp noch zo lang niet aangeweezen; vermits hy de zon veel hooger, en een weinig flaauwer, verbeeldde. Echter toonde hy zyne ſchranderheid hier in zo veel te grooter; doende het vrouwtje en jongetje, welke op het ſchielyk geluid van den hoorn (door een jaager op de muur veroorzaakt, gelyk de man, uit de poort komende, hun aanwyſt) derwaarts willende zien, de handen voor de oogen houden, gelyk de natuur ons leert; daar den ander, een veel ſterker zon verbeeldende, het zelve niet eens in acht had genomen.

De eerſte zet een man voor den boom, in de zon ſlaapende; daar in

in tegendeel de twede hem achter den boom in de slagschaduwe van den zelven plaatst. Ten overvloed doet deze laatste noch eenige menschen tegen de gemelde muur in de schaduwe rusten, om het steeken van de zon te myden.

De derde had een *Concept* van zyne eigene vindinge bedacht, om de naauwkeurige opmerkingen der zon na zyn begrip aan te wyzen; wordende om de aardigheid van zyne gedachten in 't eerst uitgelagchen, te meer om dat hy, gelyk ik gezegt heb, den meesten tyd by hen voor een eenvoudige doorging.

Derde Voorbeeld.

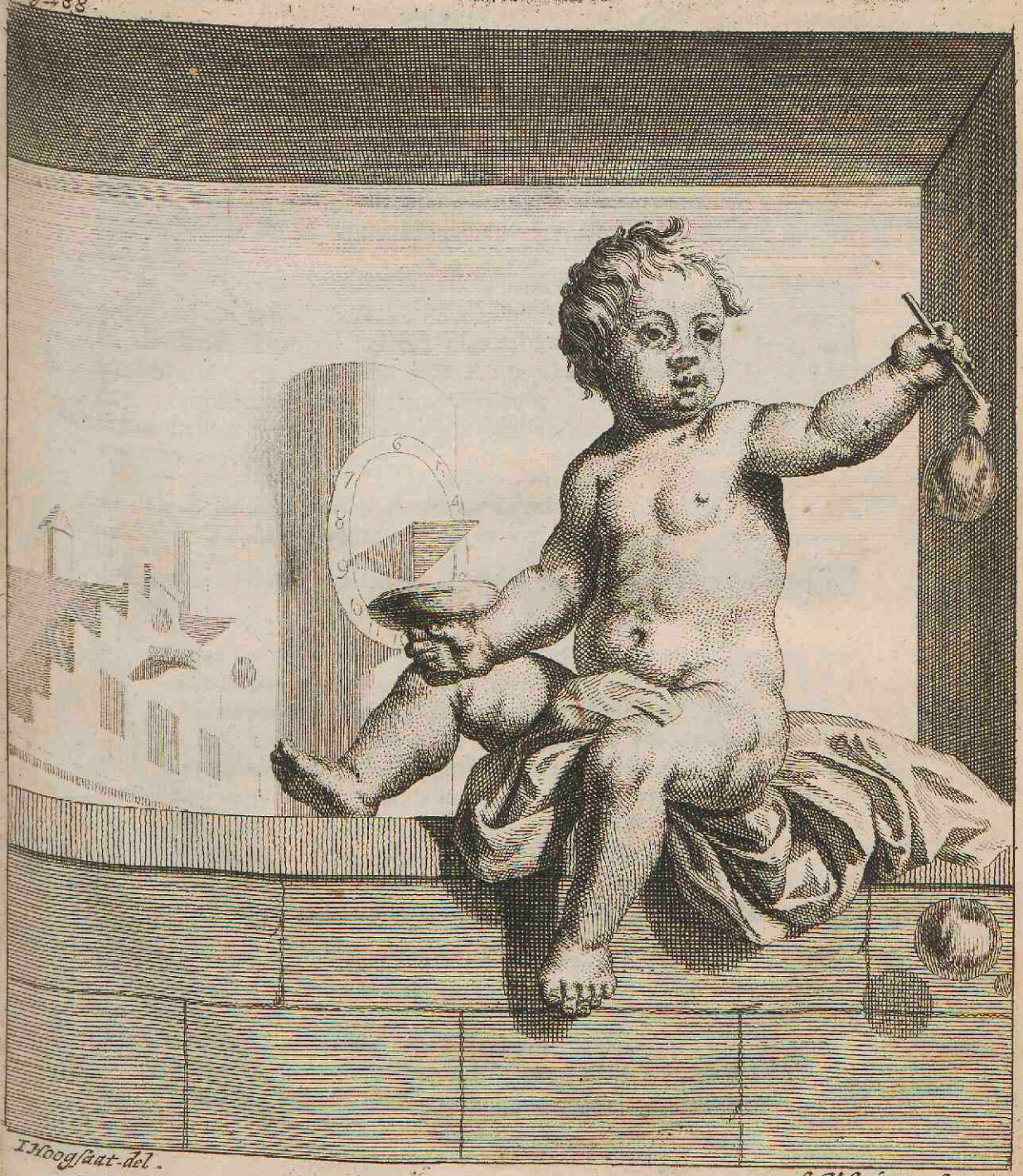
Hy had een naakt kindtje, in een open venster zittende, verbeeld; blaazende met een tabakspyp eenige bobbelen of schuimballen. Het ontfing zyn licht ten naasten by van vooren, van een gemeen licht uit de kamer komende. Door het venster ziet men eenige toppen van huizen, als mede een stuk van een kolom, waar tegens een zonnewyzer staat.

Algemeene aanmerkingen over het zelve.

Toen men nu alles op zyn naauwste onderzocht, bevond men dat deze zyne gedachten nochtans het diepste had op de zon gelegt; en dat geen van de twee anderen op zo veele hoedanigheden in hunne Stukken acht genomen hadden, als deze in zulk een kleen begrip aantoonde. Want voor eerst wyst hy aan de koleur van 't zonnelicht aan de lucht en toppen der huizen, genoegsaam verschillende van het gemeene licht. Ten tweden, dat het niet genoeg is of men de zon krachtig of flaauw, noch lang of kort van slagschaduwen, verbeeld; maar dat men ook aan de slagschaduwen moet konnen zien, hoe laat het is. Daarom had hy die zonnewyzer daar geplaatst, welkers slagschaduw op 9 uuren stond. Ten derden, de twyffelachtigheid der kantige afwykende voorwerpen. En ten laatsten, om aan te toonen dat men de kracht van 't zonnelicht in de opene lucht niet en kan verdraagen, zet hy dit kindtje in de venster; doende het zelve door een gemeen licht, in de kamer vallende, daagen: vermits zyn gezicht nu meerder vryheid heeft om op en nederwaarts na deze schuimballen te konnen zien, dan wanneer het zich in de sterke opene lucht bevond: geevende alzo door zyn voorbeeld den tweden gelyk, die zyne beelden de handen voor de oogen doet houden; en raadende den eersten, zyne beelden met arendtsoogen te schilderen, dewyl men zegt dat den arend onder alle de vogelen alleen machtig is tegen de zon te konnen opzien.

Door deze natuurlyke waarneemingen bekende de anderen, dat zy in dezen ten vollen van hem overtuigd waren; verschoonende zich hier mede, dat zy niet gelagchen hadden om zyne kennis, maar om de vreemde verkiezing die hun in 't eerst zo ongemeen koddig voorkwam.

De

I Hoogsaat del.

G-V-Gouwen fec-

De drie hoedanigheden van de Zon.

DARTIENDE HOOFDSTUK.

Een bekwaam Schilder moet noodzaakelyk de drie hoedanigheden der Zon verſtaan.

DEwyl wy genoodzaakt zyn de wonderen der Natuure niet alleenlyk na de maate des menſchelyken vernufts te beſchouwen, maar ook de gelykeniſſe derzelve wonderen, die de waereld in haaren ſchoot vervat, na 't leeven op het allernaauwkeurigſte af te maalen; zo zullen wy tegenwoordig tot de opmerkingen van het allerſchoonſte der dingen treeden.

Wie blyft 'er noch in de duiſterheid van onkunde, die, door de ryke reden verlicht zynde, deze drie hoedanigheden der Zon (naamentlyk haare klaarheid, hitte en koleur) niet zal konnen begrypen? Is 'er wel iemand, die een ander licht weet aan te wyzen, dat in kracht en helderheid de Zon kan overtreffen? een vuur, dat meerder leeven geeft of verteeren doet? en een koleur, die meer vermogen heeft? zynde, gelyk *Vondel* zoetvloeijende zingt,

Haare klaarheid.

De Zon, die 't al zyn verwe geeft
En daar gedierte en plant by leeft.

En gelyk *Hooft* haare kracht aldus op een wonderlyke wyze weet uit te drukken:

O endloos overvloed van glory! die men ſtoppen
Met haaren rykdom ziet des Hemels hooge toppen.
O alverquikkend Licht, dat's levens zuſter zyt;
Want, zonder u, men leeft, als waar men 't leven quyt,
In rouwdraagende lucht, entrooſtelooze naarheid:
En gy welzaal'ge Zon, ô moeder zulker klaarheid,
Die dat ontallyk Heyr, en all' der Starren rey,
Zo hoflyk, dag op dag, beſchenkt met uw livrey:
O zuiv're zuiverheid, ô ſchoonſte van de dingen,
Die zichtbaarlyken ſtand, van Scheppers hand, ontfingen! enz.

Verder ſchryft hy haar een hemelſch oog toe, of noemt haar de goude Zon. En een andere Dichter zegt: *zy dringt met haare ſtraalen door de diepte der zee, en verlicht de zandige gronden; maakt alzints de onzichtbaare ſtofjes en vezelen voor onze oogen lichtbaar*; enz. Wat licht is 'er in de waereld 't welk doen kan 't geen dit doet? Men zegt, dat het znelblikkend verſchieten van de blixem de oogen kan verblinden;

maar de schielykheid is daar alleen de oorzaak van, en niet het licht der blixem.

Hitte. Wat de hitte der Zon belangt, *Ovidius* geeft ons te kennen, dat *Faëton*, door een onbedagte grootsheid zyns Vaders vuurige wagen willende mennen, en de aan hem gegeevene lessen, van den weg dien hy neemen en hoe hy zich gedraagen moest, niet konnende opvolgen, noch de paarden bedwingen, dezelve zonder eenige order of maate te houden een anderen weg insloegen, en aan 't hollen geraakten; waar door de Aarde, vermits de droogte van vogt ontbloot, verstikte. Het goud, dat men in de beek Tagus plagt te zoeken, zag men, gesmolten, gelyk een beek vlieten. Dit krachtig licht ontstak de landen in de oostersche gewesten, als in Ethiopien en Lybien, zodanig, dat de menschen daar van zelfs zwart en verbrand wierden, gelyk zy noch heden zyn. De wateren der vloeden, beeken en bronnen kookten en verkookten; ja de zee zelf was niet dan een zandachtig dal. Wie deze hitte en kracht verder uitgebreid wil zien, leeze *Nazoos* val van *Faëton*, hier voor gemeld.

Men verhaalt, dat het rollen en vreeselyk gedommel des donders alle metaalen in een ogenblik doet smelten; 't geen niet oneigen is: want het doordringende geweld heeft 'er groote kracht op. Twee keyen, tegen elkander geslagen, zullen aanstondts vuur geeven: ja zelfs twee houten, door een snelle beweeging gevreeven, verwekken een barning, vuur en vlam; schoon zy in zich zelve van een koele stoffe zyn, en van de minste warmte.

En koleur. De Digter vervolgt aldus wegens de derde hoedanigheid. *Febus*, zegt hy, met zyne blonde paruyk, en op een flikkerende wagen vol glocijende karbonkelen gezeten, verguld alles wat hy bestraalt met een geelverwige koleur. Wat licht heeft zulk een glans en schoone verwe! Wat salpeter, zwavel, of andere brandende stoffe, kan zo verre reiken, en van het oosten tot het westen haare straalen uitspreiden! De blanke maan en de schitterende starren, ja de snelle blixemen zelfs, zyn alle machteloos en flaauw, ten opzichte van de heldere schoonheid en den ryken glans van zyne levendige koleur.

Groove misgevoelens van een voornaam Meester hier omtrent. 't Verwondert my dan ten hoogsten, dat 'er noch zulke weetnieten gevonden worden, gelyk my zelf noch over vyf à zes jaaren een te voren kwam, die zyne valsche stellingen wilde doordringen, en stand doen grypen. Deze, die zich noch voor een voornaam Meester scheen te willen doen achten, zeide rond uit, dat de Zon blaauw is, ja zelf azuurblaauw.

Is 'er wel ooit dommer en laffer gevoelen geweest, dan dat men het krach-

krachtigſte, helderſte, en doordringendſte voorwerp het machteloofte maakt? Want het is genoegſaam bekend, dat het blaauw de zwakſte is onder de koleuren, door dewelke men alles moet doen wyken. Wat voor een licht kan doch het blaauw voortbrengen, of daar uit getrokken werden? Komt 'er uit een blaauw ligchaam groen, rood, of geel voort? Ja, zegt *Momus*, een blaauw voorwerp zal een geel ſchynſel of ſtraaling van zich geeven; een geel licht een blaauw; en een rood een ſchoon groen: een geel kleed zal een groene *reflexie* wederom kaatſen; een blaauw kleed een roode; en het wit een zwarte. Het licht van de Zon is wel uitgedrukt als de hoogſels witachtig blaauw, en de *reflexien* geel en gloeijend zyn. Dus moet men, vervolgde hy, van alle koleuren, welke van de Zon gedaagd zyn, redeneeren.

Dit dunkt my de blaauwſte ſtelling te zyn, die 'er kan uitkomen: want op deze wyze de Zon, en alles, afmaalende, zou 'er wel een belagchelyker Schildery konnen vertoond werden? Hoe groen, geel, blaauw, en plekkerig zal 'er zulk een Stuk niet uitzien? Doch daar zyn 'er veele, welke deze verwachtigheid ten hoogſten beminnen.

En verdere zyner miſſlaagen.

Wy zullen nu eens een van zyne Tafereelen beſchryven, 't geen alzo ongerymd is als zyn oordeel over de Zon.

In dit Tafereel had hy een *Vulcanus* verbeeld, ſmeedende op een ambeeld een ſtuk ſtaal van een voet lang, de helft gloeijende en d'andere helft in de vuiſt vaſt houdende; mitsgaders een *Venus*, dus ook voorzichtig, ganſch naakt onder alle de vonken onbekommerd zittende.

Zyn dat geen ſchoone gedachten, waardig om ten toon geſteld te worden! Is het niet als of men zeggen wilde: dit yzer is niet in 't vuur gegloeid, maar van een gloeijende koleur geſchilderd? Zulks wyſt hy genoegſaam aan; want de nyptang, daar *Vulcanus* het heete yzer mede vaſt diende te houden, legt nevens hem op de grond neêr. Hy gaat noch verder, en ontziet zich niet een vuur tegen een behangſel te ſchilderen, of onder de ſchoorſteen tegen een ſchildery. Doch wat verwondert men zich hier over? en waarom zou hy zulks niet konnen doen? want een geſchilderd vuur brand niet. Men zoude hem in een zelven graad van wysheid mogen ſtellen met dien, welke een ſtuk ys in de zon te dróogen ſtelde, om dat het in het t'huis draagen zyn zak niet mogte nat maaken.

Waarlyk, dat men zulke kwanten onder het geringſte volk vind, is geen wonder; maar onder Schilders, en die zelfs voor braave Meeſters noch willen doorgaan, dat is onbegrypelyk.

De geenen dan, die de regte hoedanigheden der Zon niet kennen, zyn te verſchoonen; dewyl zy daar niets van zeggen of maaken konnen:

maar die de zelve weeten, zien, en gevoelen, en zich noch dus grovelyk daar in misgrypen, alleen door dom-of achteloosheid, zyn nooit voor te spreeken. Men laate zich dan onderrichten in de dingen, die men niet regt verstaat; op dat men alles, wat de Konst vermag, moge weeten.

Is 'er wel iets ter waereld dat men met penceel en verw niet kan nabootsen, 't zy hitte, koude, dag en nacht, aarde, lucht, water, vuur, wind, donderslag, vervaarlyke verschyning, lieffelyk gezang of gespeel, droefheid, vrolykheyd, bitterheid, zuurheid, of wat dies meer is, ja zelfs onzichtbaare dingen, gelyk de klank van een bazuin of hoorn? enz.

Waarneemingen om veele byzondere dingen wel te vertonen.

Maar keeren wy ons tot de daadelykheid, en op wat wyze men de meeste dezer dingen het best en waarschynlykst zal vertoonen. Is 'er niet overvloed van beweegingen, gebaarden, of hertstogten die wy hier toe tot onze hulp hebben, en die ons de natuur zelve aanwyst, en waar van wy alle dagen, als men daar op wil letten, voorbeelden zien konnen? Waar aan zou het dan ontbreeken, dat wy onze meening niet klaar, en voor ieder verstaanlyk, zouden konnen uitdrukken? Wat verwekt een snelle klank niet een schielyke opwekking en beweeging? Wat baart een donderslag niet al schrik en vrees? Brengt een vervaarlyk spook geen bangheid, angst, en grilling voort? Verwekt het schielyk branden, gelyk een heet yzer met de hand gevat, of het vuur op een naakt ligchaam, geen dolle razerny, trekking en krimping der leeden? Veroorzaakt de zuurheid geen toenypinge van mond en oogen? de bitterheid geen vieze trekking? de zoetheid geen vreedsaam en liefelyk wezen?

De toepassende kleedingen der menschen, zo in koude als warme, en tusschen beiden gelegene landen.

Belangende het verbeelden van de warme landen, wy weeten dat aldaar de menschen en het vee de schaduwe en onderaardsche hoolen zoeken, om de hitte der zon te ontschuilen, en te rusten; als ook dat 'er in gebruik is met zonneschermen boven het hoofd te reizen. Wy weeten, dat aldaar de menschen naakt, of met dunne zyde, gekleed gaan. In de koude gewesten vinden wy wederom het tegendeel: want daar rust en verkwikt men zich in de zonneschyn, en des zelfs meeste warmte; men zit 'er in een hut of huis, by brandende houthoopen; of men is 'er (zo het land, 't welk men verbeeld, heel koud, en onder de noorder pool gelegen is) met wolle, en harte-beere-of andere wilde dieren huiden gedost. Dus zien wy zoekt den een de warmte, en den ander de koelte. Hier schynen heete zonneschynen; daar, in tegendeel, stuift de sneeuwjagt de menschen om de ooren. De warme Indiaan vertoont zich byna naakt; daar de Laplander en ruuwe Rus in bonte lappen duiken. Maar de-

dewyl het alleenlijk door de meeſte of minſte kracht van de zon komt die zy op deze of geene landen heeft, na dat zy 'er ver af is of digt by; zo weeten wy, dat daar door de warmte of koude van ieder landſtreek veroorzaakt word; waar door de zon zich op de eene plaats krachtiger en heeter, als op de andere, vertoont.

Noodzakelykheid in het nazien van Dichters omtrent dit Hoofdlicht.

Terwyl wy bezig zyn met het verhandelen van de Zon, zal het niet kwalyk voegen, dat wy insgelyks een weinig ſpreeken hoe men de manier van zeggen der Dichters in het beſchryven van dezelve moet verſtaan.

De Poëzy en Schilderkonſt, gelyk men zegt, twee gezuſters zynde, komen met elkander zeer wel overeen: maar hoewel men de fabelen of verdichtſelen voor den Schilder niet noodzaakelyk oordeelt, zyn zy echter vermaakelyk en nut; want men zou geen goed Schilder weezen zonder eenigſins de hulp van de Poëzy van nooden te hebben. Men bediene zich van de poëtiſche gedagten, zo verre de hiſtorie, 't zy gewyd of ongewyd, dat lyden kan, en als de natuur van een zaak daar door kan uitgedrukt worden. Hoe zou men den Dageraad, het licht van de Zon, den Avondſtond, of de Nacht cierlyker afbeelden, als *Homerus* op zommige plaatſen, onder anderen in 't eind van zyn *Odyſſea*, zegt, *dat alle voorwerpen des morgens by het eerſte licht van* AURORA *donker ſchynen, vervolgens als een ſchok voortkomen, wanneer het ongevoelig aanwaſſchende licht die onderſcheid, en derzelver natuurlyke koleuren geeft.* Dus haalt hy het begin op, en zegt elders van den Morgenſtond en den Avond: *gelyk wanneer* FEBUS, *heel vermoeid, zich gaat in* THETIS *boezem verbergen*, enz. Verder zegt hy: AURORA, *de dageraad en voorloopſter van* FEBUS, *rees in het ooſten op haare beurt, gezeten in een purperen wagen, en vergulde de toppen der bergen*, enz. En *Virgilius* zegt, AURORA, *uit* TITHONS *ſaffraane ledekant opgereezen*, enz. Elders zegt hy ook: *alreedts blooſde de zee van morgenſtraalen: d'oranje dageraad blonk aan den hoogen hemel op den roosverwigen wagen*, enz. Als mede: *zo draa de dageraad, met oranje wielen den hemel oprydende, begon te bloozen*, enz. Alle welke manieren van ſpreeken ons te kennen geeven, dat haar licht uit een rood begint, en allengskens geel en krachtiger word wanneer zy *Febus* haare plaats inruimt.

Wy behoeven niets meer omtrent de benaamingen, welke de Dichters aan dit grootſte Hemellicht geeven, op te haalen: De natuur vertoont ons het zelve dagelyks in meeſt alle deze eigenſchappen: en die op de natuur niet wil letten, dien zullen myne aanmerkingen weinig baaten.

Van de natuur der Zon ten opzichte der Landen die men verbeeld.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Nutheid die men uit het leezen der Landbeschryvingen haalt.

TErwyl ik in myne uitspanningen en uuren van verlustiging voor dezen bezig was in het leezen en onderzoeken der beschryvingen van verscheidene Oosterssche en Noordsche Landen, zo door *Linschoten*, *Olaus Magnus*, Aertsbisschop van Upzale, en anderen wydlopig beschreeven; zag ik aan de eene zyde de Caap, daar een heete zon schynt, die door de zeelucht wat gematigd word; gelyk mede voorts door geheel Indiën, Java, China, en andere Koningryken. By de Chineezen berichtten my de Schryvers van de aangenaamste lucht, ja dat de inwoonderen aldaar zeer oud werden, zelf dat men 'er nooit van pest, of diergelyke ongemakken, gehoord heeft. Ik las vorder van veele kostelyke en zeldzaame vreemdigheden; van Kocosboomen, welke een verkwikkende drank uitleveren, en wat meerder waardig was om aan te merken. Aan de andere zyde van de waereld bezag ik Groenland. Hier bevond ik de koude op haar felste te weezen. Dit Land is vol hooge bergen, welke eeuwig met zneeuw bedekt zyn. De walvissen zyn 'er in overvloed. Daar heerscht een straffe en strenge lucht, terwyl de alkoesterende en lieve lentezon van hier geweeken is, na welkers strengheid en ongemaatigdheid de volkeren hunnen aart hebben; gelyk aan de Gotten, Schrikfinnen, Lap-en Hitlanders, en andere diergelyke aangrenzende volkeren blykt. De koude lucht en de natuur heeft hier veel vat op de gemoederen.

Byzondere en strydige aart van 't een met het ander Geweft.

Alle die dingen in myne gedachten overweegende en beschouwende lustte het my twee Schetsen daar van te maaken. In de eerste had ik, navolgende het getuigenis der Schryvers, Palm-en Kocosboomen, weinig water, dog veele gebergtens verbeeld, en tot stoffagie eenige naakte Mooren daar in gebragt, doende het zelve door de zon daagen. In de twede Schets kon ik weinig anders te pas brengen, als eenige sparreboomen, houte hutten, en veele yschotsen. De menschen had ik met beestevellen gekleed. Zommige waren bezig met een witten beer na te jaagen, en andere met een walvis, die zy met harpoenen geschooten hadden, op het ys te trekken, en wat vorders hunne levenshandel vereischt, te vertoonen.

Lust des Schryvers om zulks te verbeelden.

Deze krabbelingen had ik op een tafel, in myne kamer, gelegt, om,

om, zo ik nu en dan noch iets naders kon vinden of bedenken, alsdan het zelve daar in te voegen. Weinig tydts hier na zag een Heer, die my bezocht, deze Schetsen op de gemelde tafel leggen; die my dezelve, zo gekrabbeld als ze waren, afkocht. Daar en boven besteedde hy my noch een Stuk aan voor hem te maaken; waar van zyn Zoon, die kortelings uit Indien gekomen was, my de gedachten des anderendaags zoude opgeeven.

Geval hem tot zyne leering wedervaaren.

Deze gekomen zynde, beschreef my een zeker vlek in Indiën, daar hy gewoond had, meest door Mooren bevolkt, behalven het Opperhoofd, onder wiens gebied hy stond, en noch eenige anderen. Hy onderrigtte my van 't een en 't ander, zo van manieren als dragt, en andere gelegentheden het landschap eigen; het welk ik altemaal aantekende. Ik maakte dan een ruuwe opstelling met de pen in zyn byweezen; waar in ik, zo hy zeide, zyne meening regt begreepen had. Dit gedaan hebbende, ging ik, zonder meer zwaarigheid te maaken, aan 't schilderen; hoopende daar door zyne gunst te winnen: gelyk ook geschiedde. De Zoon, die onderwylen drie weeken op zyn landhuis geweest had, kwam weder in de stad, zo als zyn Vader met eenige goede vrienden, zyne komst verwagtende, vrolyk waren. By deze gelegentheid liet hy zyn Stuk, dat reedts gedaan was, haalen, en my met eenen aldaar verzoeken. Het zelve wierd aanstondts in de zaal op zyne plaats gehangen. Na dat hy het een weinig overzien had, nam hy my by de hand, en sprak my deze woorden zachtjes in 't oor: *'t Is treffelyk wel gedaan: maar ééne zaak van groot gewicht heb ik u vergeeten te zeggen; doch gy kunt ze gemakkelyk in een half uur tydts veranderen.* Om kort te gaan, ik had de zon te laag genomen, en daar en boven van de zyde doen invallen; het welk lange slagschaduwen veroorzaakte: daar ik in tegendeel de zon boven het hoofd moest genomen hebben, gelyk zy zich den meesten tyd aldaar vertoont. Ik stond heel verzet, en bekende myne misslag: want hy had gelyk in my te berispen, dewyl op zulk een wyze de groote hitte moest aangeweezen worden. Hier zag ik, dat, niettegenstaande ik heel naauw op alles acht had geslagen, ik nochtans in het voornaamste miste: want de hooge zonnestand moest hier voor al de hitte van dit land te kennen geeven. Het oordeel van dien Heer in het een was zo goed, als het in 't ander kwaad was; want hy daar te lande geweest zynde, en den aart van dat gewest heel wel kennende, was zyn oordeel daar heel wel nageschikt: maar als hy sprak van dat ligtelyk, en aanstondts, te konnen veranderen, toen dacht ik aan het geval van *Apelles*, waar van dit spreekwoord noch afkomstig is: *Schoenmaaker blyft by uw leest.* Dewyl hy

Misslag veeler lieden als men hun oordeel in eenig deel in-volgt.

hy wegens het verhelpen zyne onkunde toonde: want met de flagſchaduwen weg te neemen was 'er noch niets met al uitgeregt; en de beelden van boven te dagen, was meerder werk dan een nieuw Stuk van vooren te beginnen. Niettemin leerde hy my, in het toekomende myn voordeel daar mede te doen.

Hier door begreep ik, hoe veel 'er aangelegen zy alle dingen wel te overweegen eer men iets begint. Dit is een zaak, op dewelke van veelen dikwils weinig acht word geſlagen.

Van de daaging der Zon in haaren ondergang en opgang.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Groove dwaaling van veele Meeſters in deze zaak.

BEklaagelyk, en onverantwoordelyk is het, dat veele Konſtenaars, die zulk een Konſt hanteeren welke alleen op de Wiskonſt haare gronden, op de Ondervinding haare oeffening, en op de eenvoudige Natuur, welkers nabootſter zy is, haare uitvoering gebouwd heeft, echter zo weinig op zulke drie wichtige zaaken, in dewelke hunne roem beſtaat, letten, en voornaamentlyk in het daagen der voorwerpen wanneer de Zon in een laagen ſtand is: want de zon, hoe laag zy is, kan geene voorwerpen beſchynen onder de *paralellen*, dat 's te zeggen, in het minſte niet van onder, al was het voorwerp, by manier van ſpreeken, zo hoog, dat het zelve ſcheen tot aan de wolken tereiken. Nochtans komen ons veele Stukken voor, waar in de voorwerpen door een ondergaande zonne meer van onderen gedaagd werden als van boven; 't welk met de natuur ſtrydig is. Men kan dagelyks immers het tegendeel beſpeuren, als men gaat wandelen, buiten of elders daar men de zon voor zich heeft, wat moeite het zy zyne oogen van haar ſchynſel te bevryden. Men houd zyn hoofd ſchuin op zyde, of een neusdoek voor d'oogen: ja de hoed zelf kan ons daar voor niet beſchutten; gelyk wy veelrydts ondervinden: en echter ſchynt zy nooit daar van onder tegen aan.

Daar de natuur hen zelf het tegendeel gedurig aantoont.

Door de *Perſpectief* is zulks wel te begrypen, en gemakkelyk te bewyzen, naamentlyk dat, dewyl de *horiſont* de bepaaling van ons gezicht is, en de zon niet meêr kan daalen ten opzichte van ons oog, zy by gevolg haare ſtraaling niet naar om hoog moet ſchieten, maar langs de grond, dat 's te zeggen *paralel*, of waterpas.

Deze ſtraaling der zon in haare raaking gaat zo verre, dat, 't en ware men zynen hoed over d'oogen trok, zy 'er noodzaakelyk in moeſt

moeſt ſchynen. Ik zal zelfs noch meer zeggen, dat, al had gy een hoed met een rand zo breed als tien morgen landts, en hy was *paralel* aan den *horiſont*, of waterpas, dezelve de dikte van een ſpeld breedte niet over uwe oogen zou ſchieten, noch zo veel ſchynſel van onderen tegen den rand aanſlaan; alwaar het ſchoon dat men op een uitmuntende of verhevene plaats klom.

Wydlopig en klaar in een Voorbeeld aangetoond.

Doch om myn zeggen klaarder te doen begrypen, zo let op het geen ik in de nevensgaande Prent aanwys; ſtellende op de voorgrond een beeld met een bord, gelyk de Americaanen draagen, op het hoofd, regt *paralel* tot aan de winkbraauwen toe. Hier naaſt ziet men een hoog huis met een doorgaande *kornis*, die vry wat uitſpringt en na het oogpunt loopt; aan de andere zyde een zeer hooge kolom, op welkers *capiteel* een beeld ſtaat met een diergelyk bord op zyn hoofd als het onderſtaande: zo zult gy zien, dat de zon daar van onder niet tegen aan ſlaat, maar altyd *paralel* haare ſtraalen ſchiet, wel te verſtaan als zy onder gaat. Trekt dan een ſtraal van de zon af, gelyk met het bord van het voorſte beeld; en ziet eens, hoe veel ſchaduwe dezelve op haare oogen ſlaan zal. Daar na zo haalt 'er noch een van de gevel of *kornis* tot op het middelpunt der zon, om te vinden hoe veel ſchaduwe de uitſprong van de lyſt over de *fries* zal ſlaan; desgelyks een aan 't beeld op de kolom. Dan zult gy gewaar worden, dat de voegingen der ſteenen, zo wel als de ſtraalen der zon, eenpaarig zullen loopen: en de ginſe hoek van het huis, ſchoon die laager zy als de voorſte, zal evenwel gelyk weezen, en de *fries* waterpas met de grond.

Tegenwerping.

Nu zou my iemand mogen tegenwerpen, dat, wanneer men uit een venſter legt, de zon laager gaat als de kozyn daar men op leunt, ja dat zy dezelve niet beſchynt.

Weder opgeloſt.

Ik antwoord, dat men zich zulks inbeeld: want als men 'er naauw op let, zal men van de eene of d'andere kozyn een kleene ſlagſchaduwe beſpeuren, hoe weinig zy ook verlicht. Derhalven kan men oordeelen en begrypen, dat, zo lang als de zon ſchynt, al was het maar een vinger boven den *horizont*, de grond eenig licht ontfangt: en by gevolg, zo lang als de grond eenigſins verlicht is, kan de zon onmogelyk van onderen ergens tegen aan ſchynen. Stelt by voorbeeld eens een kolom van zes voet hoog, gedaagd door de duikende zon: is 't dat deze een ſlagſchaduwe op de grond ſlaat, dat men die ziet, zo moet de grond eenigermaate licht ſcheppen. Dit nu zo zynde, hoe zou het dan mogelyk konnen weezen dat de zon van boven en van onderen gelyk zoude ſchynen? Nu, geſteld dat de zon de kolom boven op niet verlicht, zo moet het noodzaakelyk een eindelooze ſlagſchaduwe doen voortkomen; in welken

I. Schijnvoet fec.

gevalle het *capiteel* eventjes van onderen verlicht moeſt werden, en onvermydelyk de grond zonder licht zyn. Dit is een klaare waarheid, ſchoon dit punt weinig door voorgaande Schryvers der Konſt is aangeroerd geweeſt: ja zelden vind men Meeſters die daar acht op geeven: 't Is ook niet verwonderlyk, dat zich iemand daar zo ligt in misgrypt; waar van de meeſte en waarſchynlykſte oorzaak, myn 's oordeels, is, dat zulk een de *Perſpectief* niet wel verſtaat.

Wy zien dagelyks veele diergelyke groote misſlagen begaan door zodanigen, welke de grondregulen dezer konſt niet bezitten: want tamelyk verſtaan, is weinig; maar niet met al is noch veel minder, en dat voor een Schilder, wiens geluk, eer en achting daar aan hangt.

Van de toepaſſing der Zon, en andere Lichten.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

HEt is een oud en gemeen kwaad, en daar door een halve wet geworden, dat men veel eer zyne luſten en blinde driften, dan de reden, wil opvolgen. De meeſte Schilders beveſtigen door hunne verkiezingen en gebruiken deze ſtelling. Het Zonlicht te verbeelden is aangenaam, en bekoort het oog: daarom moet men het altoos te pas brengen. Neen, dit is de waarheid niet. De verandering der ſaiſoenen, en verwiſſeling van al het zichtbaare, toont ons het tegendeel aan. Dit licht is wel het bevalligſte in een Landſchap, maar binnenshuis verveelende en ſchadelyk. Want hoe belagchelyk zou het zyn in een groote maaltyd de zon vlak op de tafel te doen ſchynen, en het volk daar door te verhinderen malkander te aanſchouwen; waar door het flikkeren der zilvere ſchotels en goude bokaalen niet na den eiſch zou konnen uitgedrukt werden, zonder alles wat meer vertoond wierd te verduiſteren?

Schadelyke gevoelens brengen kwaade gebruiken voort.

Aanwyzing daar van.

Wat een ſchoon Stuk zou dat weezen, alwaar het wit van het tafellaken, vlak door de zon beſtraald, met zwart moeſt gemengd worden? En hoe aangenaam zou het zyn, te zien de flagſchaduwen der kozynen en de ruiten van de glazen over de gemelde tafel en vloer aangeweezen? Ten anderen komt het zonnelicht niet altyd te pas: doch zommigen overweegen niet, of het voorwerp zulks vereiſcht of niet; gelyk in een kruyſiging Chriſti, daar voegt het altoos niet, alzo de Schrift meld dat de zon vertrokken was.

Voorbeelden van goede

Om myne gevoelens beter en klaarder uit te drukken, zal ik drie onder-

derſcheidene Lichten in drie byzondere Tafereelen, alle den perſoon van onzen Zaligmaaker betreffende, vertoonen, en het eerſte dat

Lichten in byzondere voorvallen te verkieſen.

Van Jezus *kruyſſing.*

DIt is de geregtplaats op den berg *Golgotha*. De zon is op den middag, maar evenwel door een duiſtere wolk bedekt. Ziet hoe die plaats verlicht is van de regterzyde, alwaar het kruis en het volk ſtaat, welke ſterk van de wolken met een vlak licht gedaagd werden; vertoonende zich dit alles op de twede grond. De voorſte beelden, onder de ſchaduwe van een wolk, op de voorgrond, zyn minder vlak, zich meêr en meêr met de andere allengs in kracht vereenigende, na dat zy nader by een komen, wanneer zy gelykelyk vlak gedaagd werden. Omtrent de derde grond is de lucht donker, en met zwaare wolken bezet; welke opkomende, een weinig dwars na de zon, die aan de regterzyde is, ſchynen te trekken.

In Jeſus kruyſſing.

Men moet de waarheid, zo veel het mogelyk is, zoeken op te volgen, en niet zyne eigene zinnelykheid of keur. Hier werd een ſtilheid en weinig leeven vereiſcht. Onzen Heiland is dood: baard zulks geen oorzaak genoeg om te treuren? Hier toe heb ik dit ſoort van licht verkoozen, als oordeelende geen beter te zyn om die droefheid uit te drukken: doch in alle gelegentheden is het niet eygen, gelyk in de twee volgende Stukken blykt; waar van het een krachtig en vlak gedaagd is, en het ander van de zon kantig en met lange ſchaduwen.

Waarlyk, een Stuk waar in zodanige overwegingen gebruikt zyn, en daar de natuur der zaaken, tyd en wylen in beſpeurd word, moet noodzaakelyk den geenen, die het verſtaan, behaagelyk voorkomen. Ja, door zodanige redenen en aanmerkingen te hooren, kan een liefhebber tot een kender gebragt worden; doch vry veel eerder, wanneer hy by een goed Meeſter, die hem de regte gronden onderweezen heeft, een weinig tekenen heeft geleerd. Ja, hy zal zich daar door in ſtaat bevinden om zelfs meenigen Schilder te konnen overreeden; voornaamentlyk, zo hy een zonderlinge geſteldheid, gaauw begrip, en goed geheugen heeft; zynen tyd wel waarneemt; veele fraaije boeken leeſt; weinig gezelſchap van losbollen, die veel praaten en weinig uitregten, zoekt, enz.

Voordeelen die uit een naauwkeurige opmerking ontſtaan.

Zeer pryſſelyk is het, als men lieden kan aantreffen van kennis, en die gezonde redeneeringen voeren: met ſtylooren en blaaskaaken is niet te winnen. De reden moet overal plaats hebben; en een naauwkeu-

keurig oordeel is niet te verwerpen. Men doe liever wat minder, en overlegge het wat rypelyker. *Auguſtus* heeft niet te onregt deze ſpreuk gevoerd, FESTINA LENTE, dat is, *Haaſt u met gemak*. Dat deugdſaam is, valt niet af: maar dat deugdſaam ſchynt, en geen pit in heeft, moet noodzaakelyk vervallen. Doch wy zyn door onzen yver te verre van onze voorgenomene zaak geraakt: laat ons dan weder tot dezelve keeren, en het Tafereel voorſtellen van

Chriſtus *Graflegging*.

Twede Voorbeeld van de plaatſing des lichts in Chriſtus Graflegging.

DEze rots, aan de linker zyde des Stuks, welkers opening een weinig van vooren is, en de ingang heel duiſter en diep, is de plaats daar *Chriſtus* in 't graf gelegt word. Het geſchied daar binnen; en men ziet 'er een lamp of twee, die de grotte een weinig verlichten. Daar word het doode ligchaam ingedraagen door drie à vier mannen. 't Is tegen den avond; en de zon ſchynt niet meer. Ziet dat volk eens tegen de gemelde rots, hun licht van den hemel ontfangende, byna zonder ſlagſchaduwe, rond en weinig van vooren gedaagd; uit oorzaak van een twede ſtuk rots 't geen daar bezyden met de eerſte gelyk opryſt. Merkt weder die drie beelden op de twede grond, tuſſchen die twee rotſen ſtaande. Deze het voorſte licht ontbeerende, moeten noodzaakelyk van agteren verlicht werden. Wat verder op de derde grond, 't welk de wandel-of gemeene weg is, ziet men menſchen aankomen, digt aan de boomen die ter regterzyde des Stuks ſtaan, welke aan de andere zyde, voorby de groote rots, hun licht van de linker zyde ontfangen: een klaare blyk, dat, wanneer zy noch wat verder waren in het vlakke veld, zy alsdan van alle kanten zouden gedaagd worden.

Wat myn oogmerk in dit Stuk is, en de voornaamſte waarnemingen daar omtrent, zal ik verder verklaaren. Dit graf behoord aan *Joſeph* van *Arimathea*, en is gelegen omtrent de ſtad *Jeruzalem*, zo als de Text aanwyſt. Daar ſtaat hy zelve met zyn volk, die het lyk indraagen. Nu is de meening, deze voorſte *groep* zo krachtig te vertoonen, als 't immers mogelyk is, en zulks buiten zonneſchyn. Het licht komt byna van vooren, uit oorzaake van die bezyde-rotſen die het licht aan de zyde verhinderen, zo dat zy byna geen ſchaduwe konnen hebben dan van agteren door de rots of 't graf, en weinig van eenige cypreſſen die ter zyde der zelve ſtaan. Tuſſchen die twee gemelde rotſen wil ik toonen, dat die menſchen, welke aankomen, onvermydelyk van agteren moeten gedaagd worden, alzo zy noch half in de lucht zyn; en dat zy wat verder op den weg, tegen de zyboomen van vooren, van agteren en

van

van de linkerzyde, alwaar de rots heel laag is, hunne lichten moeten ontfangen, en by gevolg maar weinig schaduw aan de regterzyde van de boomen hebben, op welke hunne slagschaduwen slaan. En de andere *groep*, met die steenhoop op het vlakke veld, op een laager grond, daar toon ik mede, dat zy aan alle kanten verlicht zyn, en geen andere schaduwe konnen hebben, als van onderen en de diepste holligheden, vermits de lucht overal eenpaarig en zonder wolken is. 't Is wel waar, dat'er weinige worden gevonden, die zich zulk een naauwkeurige opmerking zullen laaten welgevallen; want als het hun maar behaagt, zo zullen zy niet eens vraagen na de waarom of reden: doch echter als die dingen daar niet waren, zou'er de zaak ook niet in te vinden zyn.

Het opmerkelykste, dat hier in waargenomen is, aangetoond.

De voornaamste opmerkingenen, welke ik meen hier waargenomen te hebben, zyn de daaging; de tyd of stond; de plaats daar dit graf gelegen was; de staat van den man die deze zaak uitwerkte, niet alleen in zyn gezag en persoon, maar ook in zyne kleeding; daar en boven hoe het toeging volgens de Schrift. Dat alles ziet men duidelyk hier in aangeweezen. Wat die steenhoopen beduiden, welke in het verschiet gezien worden, zulke zyn grafsteden die hier en daar om *Jeruzalem* opgeregt waren; gelyk deze ook een derzelve is. Men ziet 'er zo wel kleene en slegte, als groote en pragtige, na het vermogen der geenen die dezelve lieten maaken om hunne lyken in te leggen, volgens de H: Schrift.

Nu gelieve men te letten op het derde Tafereel van

Christus *Verryzenis.*

Derde Voorbeeld in de verbeelding van Christus Verryzenis.

Hier verbeeld ik wederom een rots, voor welkers ingang men dien Jongeling of Engel des Heeren op de steen des grafs ziet zitten, in blinkende kleederen, spreekende met de drie vrouwen, haar na om hoog wyzende. *Christus*, die hemelwaarts opryst, word rondom bestraald, even als de zon; waar door twee dezer vrouwen, de eene op hem ziende met de hand boven haare oogen, zeer krachtig bestraald worden; ja zo sterk en scherp, dat haare duidelyke schaduwen, om de nabyheid der glans op de grond slaan na vooren toe, t'evens en op al wat daar omtrent is. De eene, nader aan den Jongeling staande, werd daar mede sterk van *gereflexeerd*; terwyl de derde, die na het graf toe treed, buiten het bereik van 't een en 't ander licht is, en, schoon van den hemel eenigsins geraakt, niettemin in de vlakke schaduwen smelt. Wat verder, op de tweede grond, geeven de boomen langs den weg mede hunne vlakke schaduwen op de grond. In het verschiet, wat verder, ziet men de stad *Jeruzalem*, als in een damp

die van onderen opgaat; vermits het in den dageraad is, en de lucht met dunne wolken bezaaid, en zulks wel meest daar de zon is, die aan de regterzyde des Stuks, een weinig van agteren, in schynt, zich wat geel en purperachtig vertoonende.

Indien een Liefhebber, of Meester dezer voortreffelyke Konst, met een naauwkeurige opmerking zyne gedachten by de myne voegt, en geene moeite in de uitwerking schroomt, twyffel ik niet, of hy zal door zulk een verbeelding zo wel de gemoederen en hertstogten, als het oog, zyner Medekonstenaaren voldaen, en den naam en daad van een groot Meester bekomen.

Van de eigenschappen der Zon, en andere Lichten, in hunne weezendlyke verbeeldingen, en de onderscheidene tyden des Dags.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

WY behoeven niet meêr aan te haalen, dat alle Lichten verscheiden in hunnen aart zyn; dewyl wy in de voorgaande Hoofdstukken der zelver natuur, werkingen, en hoedanigheden genoegsaam aangeweezen hebben: maar tot besluit zullen wy noch eenige byzonderheden hier ter neder stellen, die aldaar geen plaats konden bekomen.

De Zon mag in geen schildery vertoont worden,

Belangende de Zon, myn gevoelen is, dat dezelve in geen Schildery mag vertoond worden; nademaal ons oog te zwak is om haar in de natuur aan te zien: by gevolg kan men haare behoorlyke kracht niet verbeelden, dan door alle voorwerpen bruin en zwart te maaken: ten anderen, om dat, wanneer wy de zon vlak in 't gezicht hebben, wy alsdan geen ding in zyn weezen, gedaante, noch koleur konnen bezeffen, ten zy wy de hand, gelyk wy voor dezen meermaals gezegt hebben, voor de oogen houden, zo als de natuur ons leert.

noch ook de Kaarssen of Fakkels.

Desgelyks ook oordeel ik, om dezelve reden, dat men geen brandende Kaars, Fakkel, of ander groot lichtgeevend tuig in het Stuk mag verbeelden, 't en zy men de voorwerpen alzo wil vertoonen gelyk dit licht hen voor ons oog doet schynen, en niet zo als zy in der daad door hunne koleur, wemeling, en finelting zyn: want hoe verder van de kaars, hoe flaauwer hunne verbeelding word. Het is dan grootelyks gedwaald, te willen staande houden, dat de natuurlyke kracht van een kaarslicht, voornaamentlyk als men de vlam ziet, nagebootst kan worden; alzo wy de macht niet hebben om aan het overige werk zyne behoorlyke klaarheid te geeven: want wanneer wy het licht van de kaars in 't gezicht hebben, zo schynen de allerdiepste en donkerste holen,

len, ja het zwart zelve, noch duister noch zwart, niet meêr dan of 't een duistere dag was. Maar vermits van deze Lichten breeder zal gehandeld worden, is het ondienstig verder in dit Hoofdstuk daar af te spreeken.

Aanmerking wegens de natuurlyke en onnatuurlyke plaatsing van Zonlichten.

Tot aanmerking der geenen, die groote liefhebbers in het schilderen van Zonnelichten zyn, dient, dat het Zonnelicht zeer bekwaam is om gebruikt te worden in het verbeelden van Offerhanden, Gevechten, Bagchanaalen, Dansseryen, Herdersgezelschappen, en veele andere vrolyke voorvallen en geschiedenissen, in welke een groot gewoel vereischt word: doch zeer hinderlyk en geensins eygen in Raadts-en Rechtspleegingen, Maaltyden, Konstschoolen, byzondere plechtigheden van Huwelyks-en andere omstandigheden.

Van 't Wolklicht.

Maar het Wolklicht geeft een ongemeene welstand en natuurlykheid in staatige voorvallen, als Raadtsvergaderingen, Rechtspleegingen, en zaaken van ontzag en groot gewicht.

En minder Lichr.

Het derde der Lichten, daar wy van gesproken hebben, is eigen aan treurige Gevallen, stervende Persoonen en Begraavenissen, of diergelyke geschiedenissen waar in de treurrol regeert en het oppergebied voert, inzonderheid als zulks in de opene lucht is voorgevallen.

Waar het Zonlicht wel past.

Doch aangenaam en vermaakelyk vertoont zich de Zon in 't open veld, wanneer zy door digte bosschen en geboomtens hier en daar de gronden bestraalt; dat men de menschen onder dit bekoorlyk lommer hunne rust ziet scheppen, of zoete vermaakelykheden pleegen. Maar hy zondigt tegens de natuur, die tedere en bevallige Juffers, op het vlakke veld, in de krachtige zonneschyn vertoont, daar hy zelve haar geen gezelschap zou durven houden, maar schielyk trachten te verlaaten, om zyn ligchaam voor die brandende hette te verbergen; terwyl de andere vast tegen de zon op zien, met elkanderen staan te praaten, en zich aankyken, zonder eens de hand voor de oogen te houden, even als of de Zon maar een kaars of sterlichtje was.

Hoofdmiddelen om tegens deze misslagen te gebruiken.

Om nu een vasten voet te geeven tot het voorkomen van alle die misslagen, zo laat ons eens den Dag, en de gestalte des lichts van uur tot uur op den zelven beschryven, en naauwkeurig overweegen; beginnende met

Den Dageraad.

Verbeelding van de verschillende tyden des Dags.

DIt eerst gebooren uur van den Dag begunstigt het vorneemen der braave Veldoversten, voornaamentlyk wanneer die eenige belegering, storm, of aanvallen voor hebben; zynde daar toe geen bekwaamer

mer uur: gelyk het inneemen van *Jericho* door *Josua* ons aanwyst. Die regel, hoewel niet zonder uitvlugt, is by allerley volkeren altyd in gebruik geweest. Ik zou veele voorbeelden daar van konnen bybrengen, als daar is de Slag van *Pompejus* tegens *Cæsar*, welke op deze zelve uur van den dag zyn begin nam. Ook is het zonderling dienstig en noodzaakelyk tot de Jagt, als om een *Diana*, *Cephalus*, *Adonis*, ofte eenige andere voorwerpen van die natuur te verbeelden. De verstandige Meesters verkiezen altoos den bekwaamsten tyd, of uur van den dag, met het voorval der geschiedenis best overeen komende. Dit uur geeft een byzonder groot voordeel door deszelfs *mezzetinten*; vertoonende ons alles in zyne eigene natuurlyke koleur: en dit wel waargenomen zynde, veroorzaakt een ongemeene bevalligheid en welstand voor ons gezicht.

De Dageraad.

Van den Morgenstond.

De Morgenstond.

DIt uur is ongetwyffeld het geen, 't welk de natuur meest verblyd: ja de zielloze dingen zelve zyn daar van gevoelig. Het schitterende licht bestraalt de toppen der hooge bergen, veroorzaakende zo wel in d'Architectuur, als in de Landschappen, tot vermaak der aanschouwers, groote schaduwen; 't geen wonderlyk schoon staat. Dit licht doorbreekende, geeft een uitmuntende aangenaamheid, wanneer de voorwerpen in het water schynen; als ook een zekere frisheid, vermengd met zommige dampen, die de partyen zo wel aan elkanderen binden, dat de kundige oogen grootelyks daar door verkwikt worden.

De Heidenen hebben dien tyd waargenomen om hunne offerhanden te doen. In de Geschiedboeken van *Mozes* leest men, dat de kinderen *Izraëls* niet alleen hunne vroegofferen gehad, maar ook in den Morgenstond het gulden kalf aangebeeden hebben. De Jooden onderhouden noch hedendaags dezelve gebruiken; als mede in voorige tyden de Christenen, welke dikmaals doopten op die uuren des daags, gelyk de dooping van onzen Heeren Christus in de Jordaan.

De Persiaanen eerden mede den Morgenstond door hunne offerhanden. Derhalven moet men den tyd, in diergelyke gelegentheden, wel waarneemen; voor al dat het licht op het voornaamste voorwerp en plaats valle, zo als *Poussyn* wel te regt heeft laaten blyken in een Tafereel alwaar hy *Christus* verbeeld die den blinden het licht weder geeft; zynde het grootste en krachtigste licht over hem in 't geheel verspreid.

Van

Van het Licht tuſſchen Morgen en Middag.

DIt ſoort van Licht is weinig bekwaam tot eenige voorwerpen, zo het niet gebroken word door eenige toevallen van regen, ſtorm, ofte onweer. In zulk een tyd kan men zich bedienen van treurige voorvallen, als by voorbeeld, in het laatſte Oordeel Godts, gelyk de Schriftuur ons meld; als mede in 't Lyden van onzen Zaligmaaker, gelyk wy in 't voorige Hoofdſtuk gezegt hebben, wanneer de Zon verduiſterde; 't welk ſchrikkelyk is: verwekkende in de menſchen een onuitſpreekelyke verbaaſdheid. Het zoude belagchelyk zyn, dat men in zodanige voorvallen een ſchoon en aangenaam weêr verbeeldde. Des Voormiddags.

Van den Middag.

HEt is omtrent dezen tyd, dat de Zon haare glinſterende ſtraalen ſchietende, in volle luiſter ſchynt: weshalven ik de geenen waarſchouw, welke zodanig een tyd zullen gebruiken, zorg te draagen, dat de natuur door de kracht van 't licht doe het geen wy niet verbeelden konnen; vermits men zomtydts daar in dwaalt, willende zyne uiterſte pooging in het Stuk vertoonen: waar door het komt te gebeuren, dat men dikwils op de voorgrond kracht van licht gebruikt, om de zaaken te doen voorkomen, die het licht van de voornoemde zon verre te boven gaat; 't welk onverantwoordelyk is, als by voorbeeld in kleedingen van brandende koleur, of diergelyke. Op den Middag.

Men kan het licht achter bergen, gebouwen, als anderzints verborgen laaten.

Dit uur van den dag geeft ruſt aan allen menſchelyken arbeid. De Heilige Schriftuur leert ons, dat *Chriſtus*, zynde van de reis vermoeid, zich tot ruſten zettede by de Put; 't welk aan de *Samaritaanſche* Vrouwe oorzaak gaf om zyne wonderlyke voorzegginge aan te hooren; gelyk zyne Diſcipelen, mede afgemat, daar omtrent neder zaten te ruſten. Wie in deze heerlyke Konſt de natuur der zaaken wil uitbeelden, dient voor al de tyden en ſtonden zorgvuldig waar te neemen, na het de zaak vereiſcht.

Van den Namiddag.

GElyk dit uur dikwils, ja meeſt altyd, verandering, door de dryvinge der wolken, onderhevig is, welke veele duiſterheden des Namiddags.

lichts veroorzaaken, laatende veel vryheid aan de Schilders, als in Bagchanaalen en ongebondene bedryven; zo moet men de geschiedenissen niet altoos op deze uuren van den dag schikken, en op dien tyd gesteld zyn.

Van den Avondstond.

En den Avondstond.

VErmits alle werken om dezen tyd een einde neemen, zo geeft het zelve volle vryheid tot allerhande vrolykheden en vermaaken, gelyk danssen, wandelingen, enz. Wanneer men ook den aftogt van een leger wil verbeelden, of herders, welker vee door henlieden weder na huis gedreeven word, is deze stond van den dag daar toe wel de bekwaamste en natuurlykste. Dit hoofdlicht verandert dikwils van koleur, door tusschenkoming van opstygende dampen, die het na zich trekt; doch laat echter niet na de buitenste deelen, of oppervlaktens, van alle voorwerpen meest altyd uit te breiden. Wanneer de schaduwen door andere voorwerpen niet *gereflexeerd* zyn, zo moeten zy het licht deelachtig weezen. Deze tyd is heel verschillende van den Morgenstond, welke niet onaangenaamer is door flikkerige lichtjes, houdende het algemeene licht wat somber, 't geen groote partyen maakt, voornaamentlyk wanneer de koleuren door een verstandig Konstenaar eenigzins verstrooid zyn.

Als men de Middagzon wil verbeelden, moet het licht van boven daagen, geevende korte slagschaduwen.

Maar den Avondstond verbeeldende, moet het licht der Zon laag zyn, veroorzaakende lange slagschaduwen.

De Morgenstond is gelyk den Avond; en met deze komt het Maanlicht overeen.

Verhandeling der Maan, aangemerkt ten opzichte van haare verbeelding in Schildery.

ACHTIENDE HOOFDSTUK.

IK twyffel niet, of veele myner stellingen en aanmerkingen, die ik over deze zaak zal te berde brengen, als geheel tegens het oud en hedendaagsch gebruik strydig, zullen, in opzicht der Konst, voor ketterssch en onaanneemelyk gehouden worden. Evenwel zal ik niet schroomen de zelve aan het onderzoek der reden, en redelyke Konstenaaren,

voor

voor den dag te brengen; te meer dewyl het geen nieuwe vond is, maar slegts een oude misslag verbeeterd: waar door ik meen te bewyzen, dat zulks geen onmogelyke zaak is om uit te voeren; gelyk zommige zich verbeelden.

Groote dwaaling by de Maaneschyn Schilders.

Ik stel, voor eerst, vast, dat het een groote en grove dwaaling is, de Maan minder als levensgrootte in een Schildery te vertoonen; dewyl men, hoe afgewyderd zy ook moge weezen, haar echter altoos in haare natuurlyke groote ziet: want deze twee groote *Meteoren*, of Hemellichten, te weeten Zon en Maan, verminderen nooit in hunnen omtrek. Dit vast gesteld zynde, word het strydige onnatuurlyk, en dienvolgens den Schilder, als een nabootser der waare natuur, verbooden.

Hoe men die behoord te verbeelden.

Maar zo my de lust, om een Maaneschyn te schilderen, prikkelde, zoude ik, zonder tegens de natuur te misdoen, te werk gaan even als omtrent het verbeelden der Zon hier voor gezegt is, naamentlyk die nooit zelve, maar alleen haar schynsel, te vertoonen; (want aan de daging in een Schildery is meer gelegen, dan de Zon, Maan, of Kaars zelf te vertoonen) doende myne voorwerpen van achter, ter zyden, of van vooren, door dezelve daagen, en zulks zo wel in beelden als landschap, een weinig somberder dan het daglicht, op dat men het voor een recht Maanlicht moge erkennen, en niet voor een Zonneschyn, na de welke het, zo ten opzichte der snelle dagingen, en scherpe slagschaduwen, zeer veel zweemt, en hier en daar in de azuurblaauwe lucht ettelyke sterren en tintellichten vertoonen. En om zulks noch natuurlyker te verbeelden, zo kan men zelf, zo de verbeelde daad het toelaat, hier en daar eenige fakkel- of andere lichten, houtstapels, offer- of andere vuuren, na de gelegentheid vereischt, het licht krachtiger en de koloreering ros en geelder, doch zo scherp van schaduwe, als het Maanlicht, niet is, aansteeken. Dit zoude een groote welstand, myns oordeels baaren, inzonderheid als de gemelde toevallige lichten meest in donkere plaatsen geschikt wierden: doch voor al moet men waarneemen, dat 'er doorgaans meerder duisterheid, dan licht, beschouwd werd; en dat geene koleuren in 't heele Stuk zich zo schoon, als die der Lucht, vertoonen, ten opzichte der Maan, ten ware rood, geel, en andere die de brandende lichten eigen zyn, gelyk wy in 't eerste Hoofdstuk van het vierde Boek aangeweezen hebben: want lichtrood, en geel, worden donker: in tegendeel doet haare glans het donkerblaauw en zeegroen zich lichter aan ons vertoonen: alleen het zwart behoud zyne donkerheid; zo dat 'er weinig lichtrood, en alzo min donkerblaauw, in bespeurd moet worden.

Wat verandering de Maaneschyn aan de koleuren toebrengt.

Door zulk een schikking ontmoet men twee voordeelen, eerstelyk een natuurlyke daaging, en ten anderen een ongemeene verschillendheid in de koleuren.

Aanwyzing van 't verloop der Maanstand.

Indien iemand zwaarigheid hier in mogt vinden, zo gelieve hy te weeten, dat hy niet meer genoodzaakt is de Maan, dan de Zon, in zyn Stuk te schilderen; doordien de eerste zo wel als de laatste haaren omloop aan 's Hemels trans heeft, en dezelve daarom door hem geplaatst mag worden na dat de welstand der beelden en de bywerken zulks vereischen: want zo wel het een als het ander licht verlicht en bestraalt den aardbodem, en de daar op zynde voorwerpen, van voor, van achteren, en van de zyden.

De Maan en Zon zyn in veele haarer uitwerksels gelyk.

De Maan is in drie zaaken de Zon zodanig gelyk, dat tusschen beide geen het minste onderscheid is, te weeten ieder in haare hoedanigheid. Zy schiet haare straalen altyd *paralel*, even gelyk de Zon doet. Alles, dat van haar licht beschoenen word, is vlak en kantig; de slagschaduwen op de grond zyn duidelyk, en de voorwerpen gelykformig: doch de *reflexien*, of weêrkaatsingen, zyn zo sterk niet als in een Zonneschyn, ter oorzaak dat het Maanlicht zo helder of krachtig niet is als dat der Zon, om die reden dat deze twee *Meteoren*, of Hemellichten, van een strydige natuur zyn, het een warm en het ander koud: en gelyk de Maan haar licht van de Zon ontfangt, kan zy by gevolg zo veel kracht niet hebben om haar schynsel aan de waereld mede te deelen; en alle voorwerpen, die door haar verlicht worden, konnen zich zo duidelyk aan ons gezicht niet vertoonen. En even gelyk de Zon, door de dampen die zy na zich trekt, dikwils van koleur verandert, zulks vind men ook by de Maan, die dan om het zelve toeval of bleeker of geelachtiger werd, na maate dat zy met dampen omzet, of de lucht helder of ontroerd is.

Hoe kan iemand, zo een stuk Schildery, een Maaneschyn verbeeldende, doch daar haar ligchaam niet in vertoond word, twyffelen of het wel een Maaneschyn is, wanneer de somberheid, de vlak-en kantigheid der slagschaduwen, en de bleekachtigheid der koleur daar in wel waargenomen zyn; 't welk alles te zamen gevoegd, den avond of nacht beduid. Vraagt my iemand, of het voor dezen zo gedaan is? dat staat my niet te onderzoeken: want wy moeten de Konst niet na onzen zin, maar de zinnen tot de Konst bekwaam maaken. Daar is ook niet aangelegen wat gedaan zy, maar wat gedaan kan worden, en na de reden behoord volvoerd te weezen. Ja het is onmogelyk, wanneer de drie voornoemde hoedanigheden wel zyn waargenomen, of zulk een Stuk moet een zeer natuurlyke Maaneschyn vertoonen.

Dewyl deze stelling tegens het oud gebruik aanloopt, en dierhalven

zo

zo bevatbaar en gemakkelyk niet is om te begrypen; zo heb ik getracht myne gedachten in de drie nevensgaande Voorbeelden duidelyker door het gezicht te doen verſtaan.

Voorbeelden in de figuuren aangetoond.

In het eerſte hebben wy de Maan na haare natuurlyke grootte, zo als het behoort, doch buiten het Stuk, verbeeld; vermits zy anders te na aan den *horizont* zou komen, en alsdan te lange en onaangename ſlagſchaduwen veroorzaaken.

In het twede werd zy volgens de oude fleur aangeweezen

En in het derde vertoon ik alleenlyk een Sterrelucht, met de krachtige daagingen eener Maan, die, gelyk in het eerſte, buiten het Stuk is.

Redenering daar over.

Waant nu iemand, dat de Maan zelve een krachtige flikkering, cierlykheid en leeven in een Stuk baard, dien antwoord ik, dat zulks door een ſterrelicht, welkers glans tintelende is, niet minder uitgewrocht word, inzonderheid als men dezelve zo groot maakt als die zich aan ons vertoonen, maar niet in *perſpectief*, als tuſſchen hemel en aarde hangende, gelyk men de Maan doet. Doch men behoeft dezelve niet alle, maar alleen de voornaamſte te verbeelden, gelyk, de Wagen, de Driehoek, de Slang, de Noord-'en Avondſter, en diergelyke welke een bekende figuur maaken; 't geen altemaal, vermits zy geen figuurlyk weezen hebben, maar ſlechts de ſtraaling van een zeer kleen licht zyn, gemakkelyk met kleene ſtippen kan uitgebeeld werden.

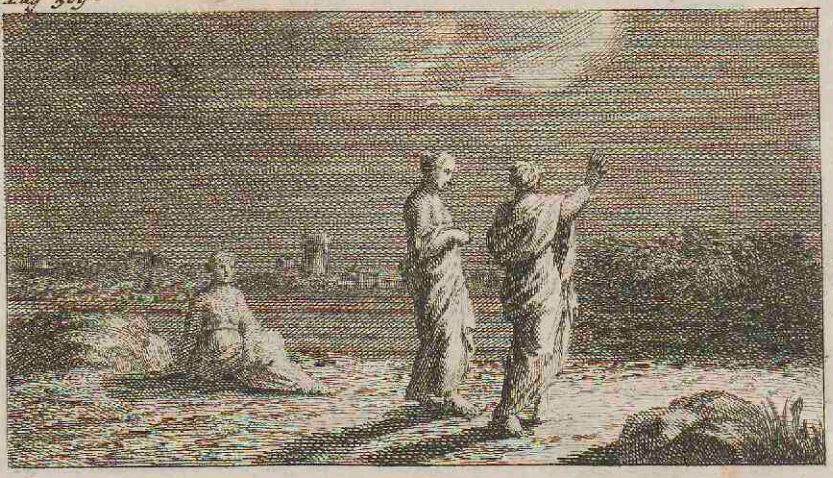
Voordeel dat deze manier aan brengt.

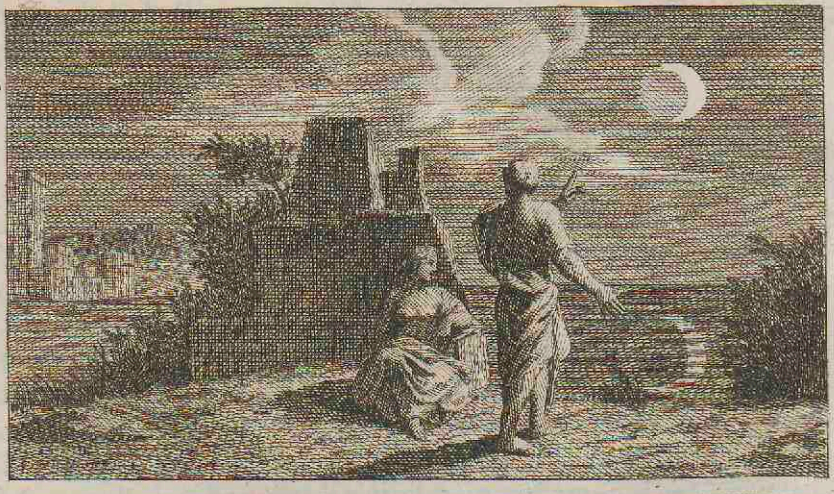
Behalven dit, zo kan men de Maan, hoewel buiten het Stuk zynde, in het water doen ſchynen, en een aangenaame *reflexie* in ſoetkabbelende baaren doen hebben: en door deze verkiezing van het zylicht heeft men het voordeel van alles op zyn ſchoonſte te konnen vertoonen, min noch meêr als in een zonneſchyn, of gemeen licht.

Zeer nutte aanmerking.

Een groote aanmerking heb ik hier noch by te voegen, naamentlyk, dat, gelyke de Maan ſomtydts door de eene of de andere ſoort van hooge voorwerpen, als rotſen, paleizen, boomen, heuvels, en diergelyke verhinderd word overal te ſchynen, onvermydelyk eenige hoeken donker moeten zyn, waar in de *reflexien*, of weêrkaatſingen, van zulk een zwak licht niet machtig zyn de voorwerpen, of ligchaamen, welke zich daar in bevinden, te verlichten en kenbaar te maaken, al zyn zy noch zo naby. Dierhalven moet een Schilder zich wachten, dat hy zulke gevallen ſchuuwe en vermyde, en niet als in tyd van nood dezelve gebruike, om een reddering en kracht uit te werken, en die meeſt voor aan of in het verſchiet tegens de lucht plaatſende: want indien zulks tuſſchen beiden word gedaan, kan het niet dan een onaangenaame vlak zyn, ten ware het met eenig water gebroken wierd, in 't welk ſommige ſterren, of andere lichtheden der lucht, een weêr ſchyn hadden:

Stoffagie in een Maaneſchyn.

I. Hoogsaat del. G. V. Gouwen fec.

en in zulk een verkiezing van Landschap, of Doorzicht, kan men witte marmere pronkbeelden, gebouwen, lichte stoffagie, en licht gekoleurde stoffen te passe brengen, die te samen een aangenaame welstand veroorzaaken: en vermits de dampen des nachts veel dikker zyn als des daags, zo werden de ver afgeleegene dingen schielyker duister, en onkennelyker. Voor al moet men waarneemen, dat in windig weêr, zo wel de Maan als Noordster met een geele kring omtoogen zyn.

Indien nu iemand noch onvoldaan mogt weezen, hy gelieve met aandagt te letten op deze onweederspreekelyke reden, naamentlyk dat de Zon, Maan en Sterren niet konnen verkleinen, doordien wy dezelve niet naderen, noch ons ook van haar konnen verwyderen: maar alles, wat op den aarbodem aan onze oogen zichtbaar is, kan door onze afwyking verminderen, of vergrooten. Men neeme, tot bewys dezer stelling, een glas, zo kleen of zo groot als gy uw Stuk wilt maaken. Plaatst het voor een venster, en teekent daar op dat gezicht, benevens de Maan, dat zich als dan voor uw oog vertoont. Dit in zodanig een gestalte getekend zynde, zal men bevinden hoe groot dit Hemellicht moet geschilderd werden. Indien men nu dit glas nam, en eenige duizend treeden aan de Zon of Maan naderde, zo zouden zy echter op dit glas, of daar door ziende, zich niet grooter vertoonen, maar in dezelve gestalte blyven. Dierhalven toont zich de valsheid dezer verbeelding wanneer men de Zon, Maan, of eenige andere *Meteoren*, zo wel doet verminderen gelyk men de beelden doet, inzonderheid als men zulk een verbeelding voor natuurlyk zou willen uitgeeven.

Voorbeeld tot bewys dat men de Hemellichten niet kan verkleenen.

Ik besluit dan, dat zodanige Schilderyen, die de natuur niet na haar eisch verbeelden, verwerpelyk en de berisping onderworpen zyn: maar dat men moet door de reden na de waarheid onderzoeken, en alsdan ons eigen oog geloof geeven, en alle vooroordeel of oude gebruiken ter zyde stellen.

Besluit des Schryvers omtrent deze stelling.

Ik zal my verder in de Hoofdstukken van *Wat men door een Tafereel moet verstaan*, benevens *Van het gebruik der hol en rond gesleepene Glazen*, en *Wat het groot en kleen, of gloeijend en zwak schilderen betreft*, breeder verklaaren; waar toe wy dan den onderzoekenden Konstenaar wyzen.

Ver-

Verhandeling van de Nacht en gemaakte Lichten, van Fakkel, Lamp, Kaars, en Vuur.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

TOt dus verre de kracht van de Zon- Maan- en Sterrelichten afgehandeld hebbende, op de kortſte, klaarſte, en bevatbaarſte wyze, zullen wy op dien zelven voet trachten de Medehulplichten, welke het gebrek, tot gemak van den menſch, aangeweezen, en de uitvinding en konſt voltooid heeft, te verhandelen, om, zo min als doenlyk is, de Konſtenaaren in hunne Konſtoeffening op te houden. Overgang tot de verhandeling van andere Lichten.

Niet kwalyk oordeel ik, ter eerſter plaats, hier de kracht dezer byzondere Lichten aen te toonen, zo als ik dezelve begryp.

Dat van 't Fakkellicht is by nacht het ſchoonſte, krachtigſte en geweldigſte; hebbende twee hoedanigheden, naamentlyk dat het verſchrikt en vervrolykt. Deszelfs licht brengt een groote eigenſchap aan de verbeelding der Bagchanaalen, maaltyden, ſpeelen, en andere vrolyke vergaderingen; en is in tegendeel ſchrikkelyk in Tooveryen, Spookeryen, en diergelyke nacht-en onverwachte voorvallen. Kracht en eigenſchap van het Fakkellicht.

De Lamp is droevig, zwak, en naar; daarom eigen in begraavingen, gevangeniſſen, by zieken, ſtervende, en andere treurige toevallen. Lamplicht.

Dit licht is meeſt eigen binnens huis, in ſpelonken, grotten, of naare en afgelegene plaatſen, van kleen begryp, uit oorzaak van deszelfs zwak en krachteloos licht. Deszelfs eigenſchap.

Wat den aart en werking van het Lamplicht op de koleuren betreft, dezelve is eveneens als die der Zon, ten opzichte dat het de koleuren der voorwerpen vervalſcht: maar het licht en de wederglans is zo ſterk niet; waar door de Konſtenaar in het verbeelden dezer lichten zich meenigmaal verleegen vind, en het hem een groote bekommering veroorzaakt, ontſtaande meeſt uit de kleenachting die men voor dit licht heeft, waanende dat het een zaak van geen opmerking is, en onzer achting onwaardig. Kracht en werking.

Ten opzichte der ſchaduwe is het dat der Zon niet zeer ongelyk, zo in de vlakheid, kantigheid, als ſcherpheid derzelve, met dit onderſcheid nochtans, dat het zonnelicht eenpariger op de voorwerpen valt, na maate dat zy verder van dezelve is, en om dat de dampen des avondts, doch voornaamentlyk s'nachts, duiſterer en dikker zyn als die des daags in Zo in daging als ſchaduwe.

in de lucht zweeven; waar uit volgt, dat alle voorwerpen, die dit licht ontbeeren, aan onze oogen onkenbaar werden: en vermits de nabyheid dezes lichts kan het zelve die maar ten deele verlichten.

Door een Voorbeeld wiskonstig aangetoond.

Om dit te bewaarheden, zullen wy een wiskonstig voorbeeld daar van aantoonen.

Men stelle een stip, welke het middelpunt des lichts, waar uit alle de straalen vloeijen, zyn zal. Teekent onder de zelve een kandelaar tot op een gegeevene hoogte van vier voet, boven de grond. Teekent dan drie of vier kolommen, al verder en verder van deze stip des lichts wykende. Laat deze ter hoogte van acht voet opgehaald zyn. Zet dan de passer in het punt des lichts, en haalt een halve cirkel over ieder pilaar, zo verre de uitgestrekte punt de buitenste omtrek kan raaken, eerst aan de naaste, en zo vervolgens tot de verste kolom: zo zult gy bevinden, dat de eerste wel het minst geraakt is, maar het krachtigste licht ontfangt, en dat onder en boven de raaking des passers flaauwer en flaauwer licht zal vallen; wyders, dat de verste het meest door den grooten omkring des passers geraakt, en by gevolg byna geheel, maar ook het zwakste zal verlicht weezen. Waar door het blykt, dat de voorwerpen, door zulke lichten bestraald, nooit geheel en eenpaarig verlicht zyn; en zo zy al gelykelyk geraakt en opgehelderd wierden, zoude zulks zo flaauw en duister weezen, dat wy niets duidelyks daar van zouden konnen bezeffen, zo wel in koleur als ommetrek, alzo min als in een flaauwe Maanefchyn.

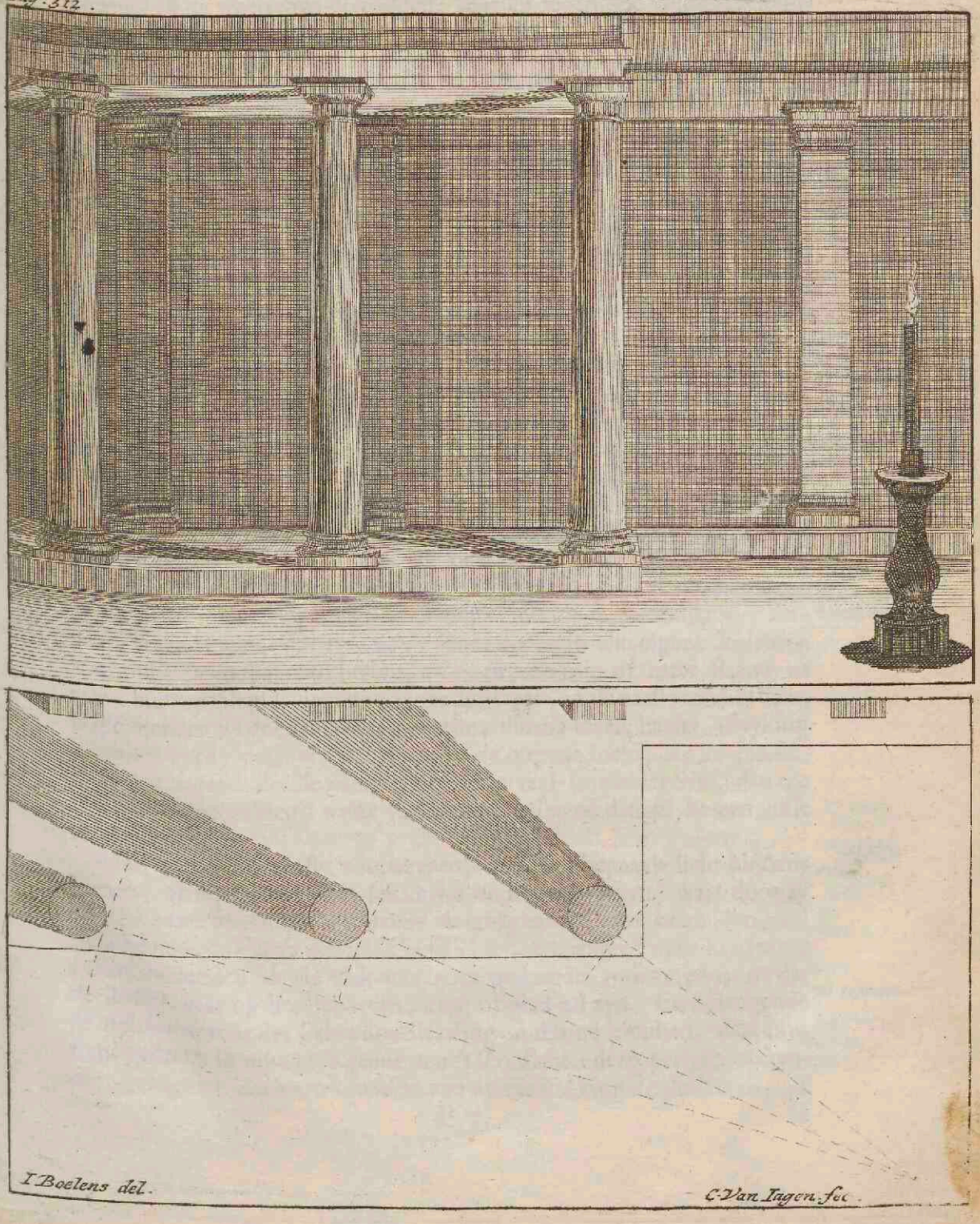
Oordeelt iemand meerder aanleiding tot oeffening te hebben, door het weeten van myn gedrag in het verbeelden dezer Lichten, gaarne werd hem zulks gezegt.

Handeling des Schryvers in zulke voorvallen.

Ik teeken eerst myne Ordinantie op blaauw of gegrond papier van een bruine en donkere tint. Hier op trek ik myn planum, om de standplaats der beelden en voorwerpen aan te wyzen, die ik door eenige krabbelingen aantoon. Daar na stel ik een middelpunt, tot myn licht, hoog of laag na de gelegentheid vereischt. Op deze stip zet ik een van de punten des passers, en haal met de andere, cirkelswyze, zo verre de passer raakt, de voorwerpen aan, waar zulks die maar treft, het zy onder, boven, of in de midden. Hier door vind ik de partyen, die, het naast aan 't licht zynde, ook het sterkst gedaagd moeten worden. Vervolgens werd de vermindering van licht en koleur door zich zelf aangeweezen, na maate dat het van die getrokken kringen afwykt.

Van de *reflexien* der Nachtlichten.

Belangende de wederschyn of *reflexie*, daar mede is het als met alle lichten. De heldere, grootste, en krachtigste geeven de sterkste; en hoe zuiverder licht, hoe geelder de koleuren zich alsdan op de daaging

I. Boelens del.

C. Van Ingen. fec.

ging en in de weêrſchyn vertoonen: daar en tegen hoe vuilder en dampiger, hoe de koleuren roſſer ſchynen.

Verſchillende koleur in de Lichten.

De vlam van een Kaars is geelachtig,
Die van een Lamp ros, en
Die des Fakkels noch rooder.

Noodige Aanmerkingen voor Lichtſchilders.

De Konſtenaars, die hun vermaak ſcheppen in zulke Lichten te verbeelden, dienen acht te geeven op deze drie, voor hen zeer nutte, aanmerkingen.

Eerſtelyk, dat zy hun meeſte licht in het Stuk by een houden,

Ten tweden, dat zy voor al op de ſmeltinge en verlichting hunner omtrekken letten, en,

Ten derden, de natuurlykheid der byzondere lichten, het zy Kaars, Lamp, of Fakkel, wel in acht neemen.

Noodige aanmerking op de vermindering van licht en ſchaduwe.

Voor alles dient men te letten, dat de plaats, die tuſſchen ons oog, en het verbeelde licht in het Schildery is, de allerdonkerſte moet weezen, en het eerſte voorwerp of beeld het allerduiſterſte, te weeten als het voor het licht komt; maar daar achter ſtaande, werd het flaauwer en flaauwer zo in licht als ſchaduwe: wordende zulks veroorzaakt door de dampen, welke, als gezegt is, des avondts zich dikker vertoonende, het nachtlicht meer op hunne deeltjens doet ſlaan, en dezelve verlicht.

Benevens op die der koleuren,

Daar en boven, dat uw hoogſel uit ligt geel, ros, of rood getemperd zynde, men door het zwart de vermindering en breeking dier verwen zoeken moet, wel verſtaande door die en in die eigene koleuren waar door de voorwerpen beſchaduwd zyn, en min of meer flaauw na maate hunner afſtand: want de voorſte duiſternis, en de naaſte aan het licht, is glocijender als de achterſte en veerſte, die na maate haarer afwyking blaauwer werd; doch vry wat meer in de oopene lucht, als in een kamer, uit oorzaak dat de dampen der lucht veel ſubtielder zyn, dan die van beſlootene lichten, welke van traan, harſt, of diergelyke een vuile rook geeven.

ſchaduwen,

Maar dewyl de voorſte voorwerpen, door het bepaalde licht binnens kamers, onvermydelyk veel ſchaduwe onderworpen zyn, waar door zy dikwils maar een ſmalle en kleene daaging op de kant behouden, zal men bevinden, dat de gemelde kantlichten zich min of meêr krachtiger zullen vertoonen als de vlak van voor gedaagde voorwerpen, na dat de ſtoffe, waar op het licht valt, ruig of glad zal zyn. En belangende de *reflexie* nevens des lichts doorſtraaling in dunne plooijen, daar omtrent gedraag ik my aan 't geene van 't Zonlicht, deze partyen raakende, gezegt is: doch ten opzichte van de verbreeking der koleuren, zal

en *reflexien*.

ik dit noch toevoegen, dat, hoewel de voorſte duiſternis de allergrootſte zy, en dierhalven minder door het licht word vervalſcht als de verder afwykende, de koleuren daar door zuiverder blyven, en minder beſmet, en zulks noch minder in de oopene lucht als in een beſlootene plaats.

Hulpmiddelen om de vermindering der tinten te vinden.

Ik ſchroom niet noch een hulpmiddel hier by te voegen, om de vermindering der tinten op de voorwerpen door een gemakkelyke wyze te konnen vinden, ieder na zynen bepaalden afſtand, doch niet van het oogpunt, maar van de kaars, fakkel, of lamp. Men ſnyde een ſtrook van papier of perkement, zo lang als van het *centrum* van het licht tot aan de verſt afwykende hoek van 't Stuk. Laat dit papier onder een duim of anderhalf breed zyn, en boven heel ſpits toeloopen. Beſtryk het zelve alsdan aan de punt met die koleur welke gy aan uw licht geeft, geelachtig of ros, allengs die verminderende, na maate van de afwykinge des lichts. Dat gedaan zynde, zo zet de punt van dit papier met een ſpeld op het *centrum* van het licht vaſt. Deze ſtrook alzo hangende, kan men draaijen en wenden na de voorwerpen, het zy verre van of digt aan het licht. Verdeelt dan deze ſtrook als een ladder, of *planum*, in wykende voetmaaten, kleen aan het ſcherpe lichteind, en vervolgens breeder en breeder afwykende; waar door men zonder moeite de regte tint kan vinden die de ſtreepen aanwyzen, welke men daar na kan temperen.

Voor de inwaartswykende na uw oogpunt, kan men een andere maaken, zynde tegenſtrydig met de eerſte, naamentlyk onder licht en boven verminderende aan het ſcherpe eind, 't welk op het oogpunt gehegt word.

Gelieft men zich van noch meêr hulpmiddelen te bedienen omtrent de vermindering der koleur, en van minder omſlag, door my zelf naderhand uitgevonden, zo let of deze u dienſtig zy.

Nader en korter middel door den Schryver uitgevonden.

Wanneer ik in myne Ordinantie de beelden naauwkeurig na het leeven getekend heb, ſchilder ik het zelve even als een ander Stuk door een gemeen licht gedaagd, zonder de minſte verbreeking in de koleur, dan alleen die de *perſpectief* aanwyſt; neemende het licht als van een kaars, of iets anders, dat binnen in 't Stuk uit een punt voortkomt, het zy in een kamer, of in de oopene lucht. Dit gedaan zynde, neem ik een dun lakſeerend geel, van zodanig een tint als ik myn licht verbeeld; het zelve dun en zuiver daar over heen ſtrykende, zo wel over dag als ſchaduw: doch dit geel moet niet al te donker zyn, om dat ik myne daaging en hoogſel maar uit een gemeen licht genomen heb. Dierhalven zou den eſpalt, geele lak, en draakenbloed te hard en gloeijend zyn;

waar

waar door de dyzigheid, die onafscheidelyk van de nachtlichten is, weggenomen zou worden, ten ware men het alvoorens daar na geschilderd hadde: 't welk een groote moeite zoude veroorzaaken. En vermits gewoonelyk de gelakteerde dingen hunne uiterste netheid verliezen, kan men dezelve, des noodts zynde, met eenige weinige streeken op de hoogsels verhelpen, zo in de tronien als elders, en met een toets hunne kracht geeven.

Voordeel van dit laatste middel.

Hier in wint dit middel uit, dat'er geen soort van nachtlicht is, het zy van traan, olie, pek, zwavel, of kaars en toorts, of men kan het met de zelve moeite uitdrukken en verbeelden; dewyl dit alleen van het temperen des lakseerenden middels afhangt: welker stoffen, myn's oordeels, best uit guttegom, ligte schytgeel, of geele lak met een weinig vermiljoen daar onder, bestaan.

En de stoffen daar toe best en bekwaam.

Ik acht deze middelen zeer voordeelig, om dat men menigmaal in gezichten en verbeeldingen by nacht twee, drie, en meer byzondere brandstoffen tot lichten, inzonderheid in een groot gewoel, gebruikt: en door dit middel krygt men een vastigheid om de gemelde lichten en vuuren te maaken, niet alleen by nacht, maar by dag, avondstond, ja zelfs in zonneschyn, alwaar ons menigmaal flambouwen, toortsen, en brandende altaaren of houthoopen voorkomen, te meer om dat 'er niets in de Konst is 't welk een onkundigen niet verleegen maakt.

Deze middelen stel ik den Konstenaaren voor, niet als wetten, maar als voorbeelden, om hunnen yverigen geest daar door aanleiding te geeven tot verder onderzoek en vordering in de Konst: waar toe hun myn arbeid gedyen moge.

Nutte overweeging omtrent het gebruik der Perspective *of Doorzichtkunde.*

Twintigste Hoofdstuk.

Nutte en zeer nodige aanmerkinge, omtrent de *Perspectief.*

IK heb over een geruimen tyd in myne gedachten met opmerking overwogen een zaak, die, myn's oordeels, zeer aanmerkenswaard is, en daar tot nu toe niemand zyn volkomen besluit over gegeeven heeft; 't geen my dunkt dat echter wel gedaan kan worden. Het betreft de uitvoering der Geschiedenissen binnen of buiten, en de Landschappen met beelden gestoffeerd. Myne gedachten daar over zyn, dat, nademaal de *Perspectief* in het beschouwen van een Schildery een zekere afstand bepaald, verre of naby, naar dat het groot of kleen is; of wel een

En voorstel daar omtrent.

groot Stuk met kloeke beelden en andere voorwerpen in zyn verschiet, te weeten op de twede en derde grond; dat, zeg ik, de zelve al even eel, net, en uitvoerlyk dienen geschilderd te worden als voor op de eerste grond; mits behoudende hunne zwakheid, door de tusschenlucht veroorzaakt: oordeelende, dat deze myne stellinge op zekere en natuurlyke grondregelen gevestigd is.

Tusschenverhandeling tot beter begrip van de voorstelling.

Maar voor af zal ik eerst vast stellen, dat, wanneer men zegt een Stuk konstig en wel uitgevoerd te zyn, zulks moet verstaan worden in het geheel, en niet ten deele. Als men begint een zaak te onderzoeken, moet men die zo verre zien te brengen als 't mogelyk is; op dat men konne zeggen: dat Stuk is konstig uitgevoerd, ja zo volmaakt dat 'er niets aan ontbreekt. Want niemand kan oordeelen, dat een Schildery volmaakt is, daar het voorwerk uitgevoerd en wel geschilderd, en de twede en derde grond maar luchtig is aangeweezen. 't Is waar, men ziet somtydts Stukken met kleene beelden, welke, schoon luchtiger aangetast, veel, ja ongelyk fraaijer en konstiger worden geoordeeld, als kloeke die heel uitgewerkt en doorschilderd zyn. Zulks staa ik toe: maar echter kan niet ontkend worden, dat het meerder werk vereischt een groot uitgevoerd Schildery te maaken, dan een kleen dat luchtig is. De woorden alleen, van uitvoerig of luchtig, geeven zulks genoegsaam te verstaan. Myn gevoelen is, dat, by aldien men geen moeite noch tyd wilde ontzien, men een Stuk zou konnen voortbrengen zo fraay, konstryk, en natuurlyk, als 'er ooit in de waereld is geweest. Doch ik weet wel, dat het voor ieder een niet doenlyk is; maar alleen voor zulke die de Konst wel verstaan en regelmaatig gebruiken, zo wel in de *praktyk* of handeling, als in de *theorie* of kennisse.

En hoewel het een zwaare zaak schynt, iets te onderneemen 't welk tot nu toe niemand ondernomen heeft, moet men zich daarom niet laaten afschrikken: want wat zyn 'er niet al groote dingen nu en dan ondernomen en bemagtigd? Wat heeft de Grooten *Alexander* niet uitgerecht? Had hy het gevaar en de moeite ontzien, hy zoude zo verre niet gekomen zyn. De wil was 'er by. Deze deed hem besluiten; en daar door heeft hy verkreegen 't geen hy beoogde.

Maar om weder tot de voorgenomene zaak te keeren. Stellen wy voor eerst eens vast, dat een Stuk tien voet groot, met levensgroote beelden, op een afstand van tien voet moet gezien worden; en dat een kleender van vyf voet hoog, en half leeven, vyf voet *distantie* dient te hebben; en zo vervolgens kleender en kleender, nader en nader, volgens de uitwyzinge der *Perspective*. Welke van die drie Stukken zal men nu oordeelen dat het uitvoerlykste moet geschilderd worden? Zekerlyk zul-

Voorstel van verkiezing en verschil.

len

ſen veele voor het allerlaatſte ſtemmen. Maar myn gevoelen is, dat alle drie de Stukken, zo wel het een als 't ander, even net uitgevoerd moeten zyn; om die reden dat ieder zyne bepaalde afſtand heeft, naar dat het groot of kleen is.

Nu is 'er noch een diergelyk Stuk van tien voet groot, doch in drie gronden verdeeld, op dewelke dezelve beelden ſtaan als in de drie voorgaande; te weeten, de levensgroote op de voorgrond; de halflevensgroote, op de twede; en de laatſte, op de derde grond. De vraag is nu, welke van deze drie gronden het meeſt behoorde uitgevoerd te werden? Indien men nu dezelve alle drie in een Stuk ſtelde, zo zullen deze oordeelaars het tegendeel, als van het eerſte, zeggen; willende dat alsdan de achterſte niet zo net en uitvoerig zouden moeten zyn: alzo zy niet konnen aanneemen dat de beelden, op de twede en derde grond, zo eel en net zouden moeten geſchilderd zyn als die op de voorgrond: want, vervolgen zy, wie zou zulks op tien voet afſtand konnen bemerken? ja wie heeft ooit zulk een Stuk gezien, of een diergelyk willen maaken? Twede voorſtel en redenering daar over.

Maar dit is het verſchil niet, of 'er zulke geweeſt zyn of niet: de zaak is maar of het dus niet behoord te zyn? Wy weeten immers, dat het de mode is kleene Stukken uit te voeren, hoe kleener hoe netter; en in tegendeel groote, met kloeke beelden, ruuw of luchtig. Ik wilde de reeden wel weeten, waarom een beeld van drie voet meer in zal hebben, dan een van zes? Kan men bewyzen, dat het kleene een plooy, ja een hair, meer toekomt als een levensgroote? Maar wat zal men hier op anders ten antwoord geeven, dan, dat het niet goed was, het zou geen mode zyn geworden, noch zo lang ſtand gehouden hebben? Doch zo lang als men dus ongegrond redeneert, en zich zo geweldig bind aan de gemeene ſleur en oude gewoonten, zal men niet verder komen. 't Is het regte middel niet om te voorderen: daarom blyven veele altyd dezelve. Voor my, ik hoor byzonder graag wat nieuws: want het is zeker, indien 'er geen nieuwe dingen gezogt wierden, en men altyd by de oude text wilde blyven, dat de Konſt niet zoude toeneemen. De verandering van ſtof voed den geeſt. 't Is wel waar, daar zyn 'er die ſomtydts iets nieuws voortbrengen, 't welk wat ſchynt en niet werd aangenomen: maar waar komt zulks anders van daan, als datze op geen goeden grond ſteunen en de zaak niet rypelyk overweegen, of dat zy die niet ordentelyk en verſtaanlyk weeten uit te leggen? Zwarigheid die zich hier in opdoet. Oorzaak van veeler blindheid in de Konſt aangeweezen.

Om bevattelyk myne gedachten uit te drukken, heb ik dezelve in de nevensgaande Plaat na myn vermogen verbeeld. Ik twyffel niet, of men zal myne meeninge daar uit genoegſaam begrypen. Des Schryvers bevatting en oordeel hier omtrent, in de Prentverbeelding aangeweezen.

Het eerſte is met drie Stukken vlak van vooren, nevens hunne *diſtantie*;

tie; een van tien, een van vyf, en een van twee en een half. N°. 2 zyn dezelfde in *profiel*, nevens de maat of oogstraalen die de afstand bepaalen, na dat zy groot of kleen is; 't welk de zelve stelling is, als de laatste daar zy alle drie in een zyn.

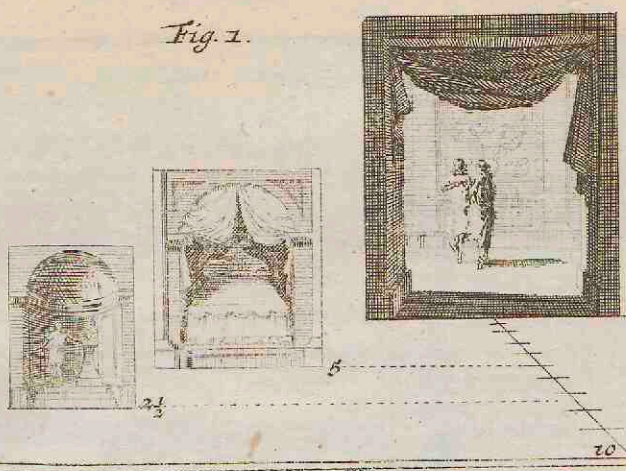
Van N°. 1 is nu myne eerste vraag, te weeten, welke van drie het meest behoord uitgevoerd te zyn? Indien my iemand antwoord, het kleene, vermits het van nader by beschouwd moet worden; zo vraag ik wederom, of 'er dan meêr in het kleene, als in het groote moet weezen? Beziet nu N°. 3: daar zyn ze alle drie in een, naar de *perspectief*. De vraag is nu, wat het meeste uitgevoerd zou moeten zyn, het voorste of het achterste? Men zal gewisselyk antwoorden, dat zulks zich zelf wyst, dat het beeld op de voorgrond meêr uitgevoerd moet weezen, als dat verder afgelegen is, en dat'er ook meêr in het groote zyn moet, om dat het nader by is.

Doch hoe kan dat te samen gaan met het geen even hier voor gezegt is, te weeten, dat het kleenste van de voorgaande drie het uitvoerlykste moet weezen: en nu zegt men dat het grootste zulks dient te zyn. Want de voorbeelden en voorwerpen zyn dezelfde; en daar is reedts vastgesteld dat, hoe kleender het is, hoe nader men de *distantie* bepaalt; en dat in het kleenste, of verste, ten naasten by zo veel moet zyn als in het voorste: gelyk men in dit Voorbeeld ziet. En hoewel men zeggen zal, dat het laatste beeld zwakker is als het voorste; niettemin is daar niet een plooy minder, als of het voor aan, en levensgroot was.

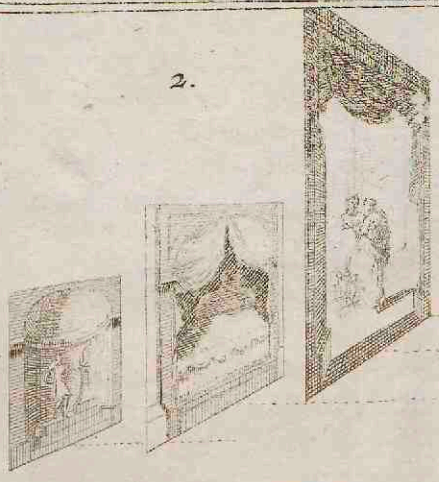
Nader bewys om tot een volkomen begrip te geraaken.

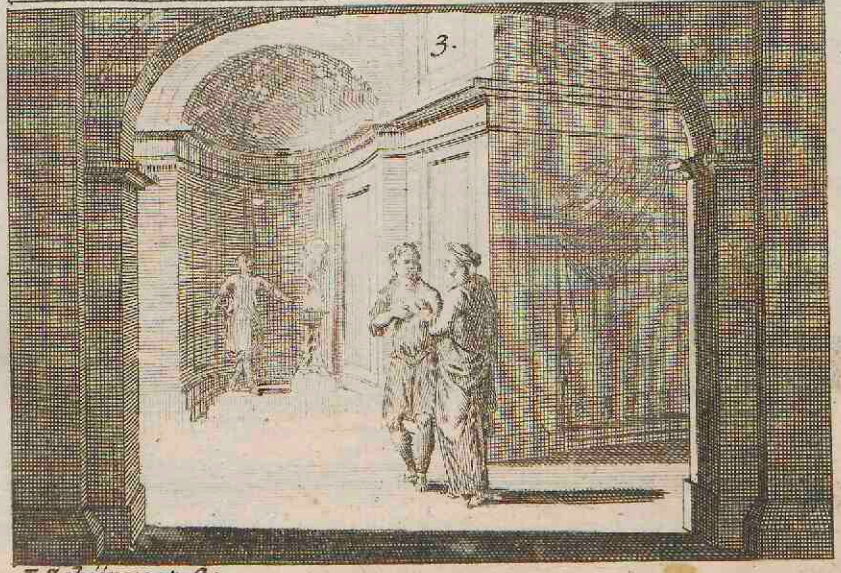
Ik zal 't u noch duidelyker doen verstaan. Als ik een levensgroot beeld ten uitersten naar het leeven uitvoer, dan moet ik 'er zo digt by zitten, ten allerminsten op de lengte van 't Modél na, dat ik alles, tot de kleene partyen toe, kan zien. Als ik nu een ander beeld, eens zo klein, mede naar 't leeven wil maaken, om op myn twede grond te voegen, hoe zou ik dan het Modél stellen? Zou ik dezelve plaats niet houden; of zou ik daar verder af moeten zitten? Het laatste doet men niet: want als dat zo was, dan had men, in stee van een schilderkamer, veel eer een kaatsbaan noodig, om een beeld in 't verschiet naar 't leeven te modélleeren. Maar stellen wy dat het zo is, zou ik daar dan zo ver af moeten zitten om het natuurlyker te doen zyn? zo zoude ik de helft daar niet van konnen zien. En hoewel men hier op kan antwoorden, dat het geen men in 't leven niet kan zien, men in een Stuk, om natuurlyk te schynen, ook niet vertoonen moet: zo let eens op het volgende. By voorbeeld, ik maak in 't verschiet een beeld van een half voet groot; en de zaak vereischt, dat het zelve beeld een draad in de hand hebbe, waar aan een medalje hangt van een dukatons grootte. Nu is de

Fig. 1.

2.

I. Schijnvoet. fec.

de vraag, of ik de medalje zal aanwyzen, en de draad niet? Daar en boven: zou men een glas vertoonen zonder de ruiten of 't lood aan te wyzen; of een deur zonder hengsel of sleutelgat? Wat zou men raaden dat het voor dingen zyn, als het niet aangeweezen is? een medalje die uit zyne hand valt; een open venster; en een schut in plaats van een deur?

En door andere voorbeelden bezonder verligt.

Ik besluit daar uit, dat, als het doenlyk, en van eene grootte is, het ook in 't kleen verbeeld moet worden, ja by manier van spreeken tot een draad toe. De afstand maakt het natuurlyk als 't wel geschilderd is, en dat de vermindering na haare verheid wel en naauwkeurig is waargenomen.

Besluit des Schryvers hier over.

Of nu zulks aanstondts in het gebruik zou doorgaan, weet ik niet: doch het staat ieder een vry te doen, of te laaten, het geen hy wil, in opzichte van de Konst.

Wegens het onderscheid in 't coloreeren van groote en kleene Stukken, of groote en kleene Beelden.

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

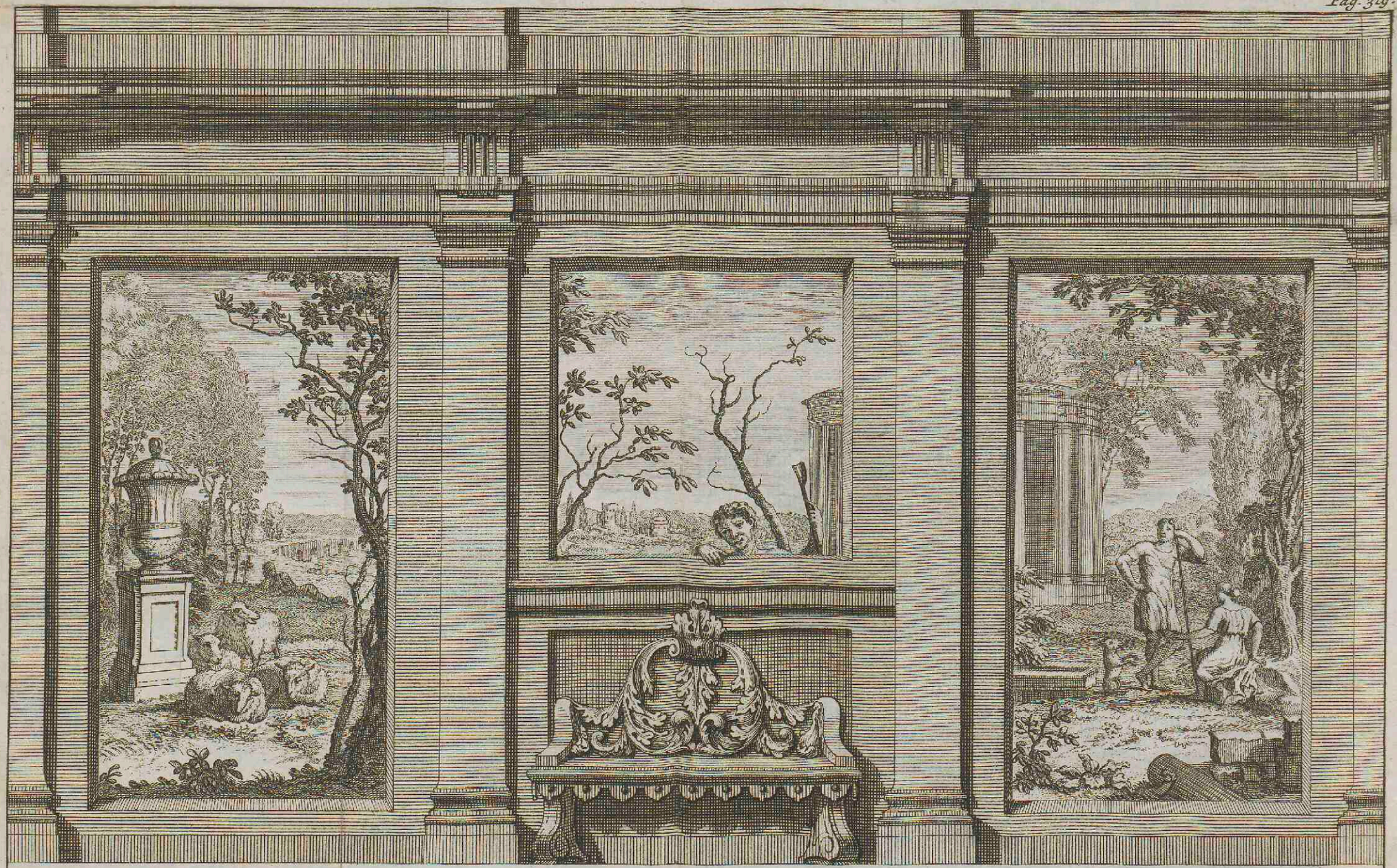
DEze voorstelling vloeit uit de voorgaande: en om klaar verstaan te worden, zal ik door een gegeeven Voorbeeld myne gedachten voordraagen.

Voorbeeld van groote aangelegenheid in 't schilderen.

Daar is een gaandery van twaalf voet hoog en vyf-en-twintig voet breed, verdeeld in drie vakken, ieder vak vyf voet breed, en tien voet hoog. De wederzydsche zyn van boven tot onder met docken bekleed, en de middelste maar half, vyf voet hoog van boven af te reekenen. Onder dezelve staat een cierlyke zitbank. Deze drie doeken nu moeten door drie verscheidene Meesters beschilderd worden. Ik onderstel, dat het Landschappen zullen zyn, alle drie met gelyke *horizonten*, doch met byzondere oogpunten. De eene stoffeert het zyne met beelden, 't zy fabel of geschiedenis: een ander het zyne met architectuur en pronkbeelden na zyn goeddunken: het derde zal men stoffeeren met schepen of beestjes, of iets daar die Meester meêr lust in heeft.

De vraag is nu, om een generaale welstand daar in te brengen met de natuur overeenkomende, of deze Meesters in 't schilderen met elkanderen niet eens moeten weezen, ten opzichte van de *perspectief*, kracht, en vermindering? Men zal my zekerlyk antwoorden, ja: zulks is onwederspreekelyk. Het licht moet in alle drie links, rechts, van voo-

ren

Blois fec.

ren of van achteren zyn; de lucht desgelyks: dat spreekt van zelf: want zekerlyk moet het zich eveneens vertoonen als een Landschap door drie oopeningen, gelyk als door twee deuren en een venster, gezien.

Zwarigheden die zich hier omtrent opdoen.

Doch nu is 'er een twede vraag, of de beelden in alle drie levensgroot moeten zyn? Men zal my wederom tot antwoord toevoegen, die op de voorgrond zyn, ja. Maar hoe zal het in het Middelstuk weezen, dat de helft kleender is? Hoe zal men daar levensgroote beelden in schikken konnen? want een half voet grond, of vyf voet, dat scheelt te veel.

Als nu deze Meester, dien het Middelstuk aanbesteed word, dit kleene Stuk zo krachtig en gloeijend opschildert als hy kan, ja als een levensgroote troonie van *Rembrand*, dat zoude immers heel tegens de natuur en tegen de regelen van de Konst zyn. Maar keeren wy weder tot ons voorbeeld.

Ik stel vast, dat het verschiet in een kleen of groot Stuk een en het zelfde is, ja al waar 't een zo klein als de palm van een hand, en 't ander tien ellen hoog. De reden daar van, benevens de bygebragte voorbeelden, hebben wy genoegsaam in 't voorgaande Hoofdstuk verklaard; gelyk wy verders op zyne plaats zullen aantoonen in het Hoofdstuk daar verhandeld word wat men door een geschilderd Tafereel moet verstaan, 't zy Landschap, Historien, Conterfeitsels, enz.

Eer ik van deze stoffe afscheide, zal ik noch eene zwaarigheid voorwerpen.

Andere zwaarigheid in het copieeren van verschillende grootens, in het verminderen en vermeerderen.

Men weet, dat somtyds een groot Stuk in 't kleen gecopieerd word; ook wel in 't groot na kleen. Als nu, by voorbeeld, alles, dat in het Principaal groot is, in het Copy na maate zo veel verkleend wierd, hoe kan zulks dan het zelfde gelyken, gelyk in deze Aftekening met de twee deuren vertoond werd; nademaal in beide groote wolken, en in het ander kleene zyn; en alles, dat'er in 't verschiet is, in 't een verder schynt als in het ander? Als het verschiet in 't kleen het zelfde is van het groot, waar mede kan men het dan bewyzen; dewyl de voorwerpen, die men in de uiterste verheid in het kleene Stuk naauwelyks kan beschouwen, in het groote zich zo kloek en duidelyk vertoonen?

Reden van oplossing.

Ik geeve dit tot oplossing en antwoord, dat alles, wat zich in het een vertoont, in 't ander altyd het zelfde is, en blyft; maar zo veel nader: dat spreekt van zelfs. Want wat is'er in de waereld, of op den aardbodem, hoe verre het gezien moge worden, dat niet noch verder kan zyn? Daar is voor dezen eens gezegt, dat alles, wat zich op de aarde vertoont, de *perspectief* onderworpen is, uitgezondert Zon, Maan, en Sterren, ja alles wat aan het Firmament gezien werd, belangende

gende hunne geſtaltens: maar wat de wolken betreft, deze zyn mede beweegelyke ligchaamen, die den hemel niet aankleeven, en by gevolg als aardſche voorwerpen aangemerkt moeten werden, verkleenende en vergrootende na dat zy verre of naby, hoog of laag zyn. Het is gelyk als met de leeuwrikken, en andere vogelen: dan zyn zy hoog, dan laag. Alle die dingen konnen wyken en naderen, en zich verre en naby vertoonen. Behalven dat: daar is een groot onderſcheid tuſſchen een *Copy* en een *Originaal*, niet alleen in de geſtalten, maar ook in 't gebruik: ik zeg in de geſtalten, vermits het een van een verren afſtand gezien moet werden, en 't ander van naby. Daar en boven gebeurt het nooit, dat men een *Copy* nevens het *Principaal* hangt; maar wel de weêrgaa van het *Principaal*.

Onderſcheid der kracht in groot en kleen Schilderen, en der Vergroot-en Verkleenglaazen.

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de werking des daglichts op de voorwerpen.

OM onze meening duidelyk en klaar in dezen te verſtaan, zullen wy van de opene lucht beginnen, en deze twee zaaken voor af vaſt ſtellen: naamentlyk, dat alle donkere voorwerpen, na graaden dat zy van ons afwyken, op den dag lichter en lichter werden: de lichte, in tegendeel duiſter en duiſterder, hoe helder weêr het ook moge weezen, doch in zonneſchyn minder; 't geen de ondervinding ons genoegſaam leert.

Vraage en beantwoording daar omtrent.

Nu zou men mogen vraagen, of de koleur van de gemelde voorwerpen in zulk een geval haare eigene natuur en zuiverheid mede niet verlieſt? ik oordeel, zeer weinig, als alleen in de ſchaduwe, welke van de andere zyde des lichts verbroken, allengskens in 't azuur derzelve zich herſchept, na maate dat zy weg wyken, of, om beter te zeggen, tot dat zy in het verſchiet verſmeltende, eindelyk verdwynen met haar weezen. Zodanig is myn gevoelen.

Men overweege ook eens, wat onderſcheid 'er is tuſſchen kleene Stukken in de buitenlucht, en die binnenshuis, ten opzichte van de afwyking en hunne koleuren.

Onderſcheid tuſſchen de verſcheidenheid der luchten.

Voor eerſt zeggen wy, dat de buitenlucht 't alderhelderſte en klaarſte licht is, buiten het zonnelicht: en ſchoon een binnenvertrek zyn licht noodzaakelyk van buiten moet ontfangen, zo zal het evenwel in kracht en helderheid ongelyk minder zyn, by gevolg de voorwerpen

fomberder, niet alleen op den dag, maar ook in hunne fchaduwe.

Ten tweden konnen de voorwerpen in hunne wykinge zo merkelyk niet verflaauwen; vermits men geene of weinige dampen, door de nabyheid der afftand, daar in kan befpeuren.

Ten derden, zyn de fchaduwen geene verandering noch vermenging onderworpen, maar behouden hunne natuurlyke hoedanigheden, om die reden dat'er geen ander licht binnen fchynt als dat door de glazen of de openingen inkomt, 't welk niet machtig genoeg is om eenige *reflexien* of weêrkaatfingen te veroorzaaken, dan alleen iets of wat, digt aan de opening, verders geen koleur geevende; zulks dat de fomberheid der voorwerpen, 't zy conterfeitfels, beelden, bloemen, enz. evenwel aldaar haare natuurlyke koleur in 't geheel blyft behouden, zo wel in de fchaduwen als in haare lichten. Nademaal dan de fchoonheid en zuiverheid der koleur door de helderheid en klaarheid der lucht zich beft vertoont, zo is 't in tegendeel door de duifterheid dat zy verminderen en hun vermogen of kracht verliezen.

Hier nevens zal ik een kleene gelykenis voorftellen, tot netter verklaaringe van myn zeggen.

Gelykenis tot beter begrip der zaak.

Laaten wy van een konftryken Meefter eenige dingen, 't zy Conterfeitfels, Landfchap, Beelden, of Beeftjes, zo klein en zuiver met olieverw fchilderen, als een Konftenaar in *Mignatuur*, het zyne handelt, beide hunne zaaken op het fchoonft en natuurlykft verkiezende. Ziet ze dan by malkander, hoe veel het een van het ander zal verfcheelen: zo veel als het binnen-van 't buitenlicht. Derhalven is het onnatuurlyk, en tegens de grondregelen, dat men die gloed voor den dag haalt, om kleine voorwerpen, die verre afgelegen zyn, met kracht en geweld van koleur, licht en bruin, uit hunne behoorlyke ftandplaats te doen voorkomen, of het venfter tegen ons lyf te doen aanfpringen, in plaats dat het behoorde agteruit te wyken. Daar by moet men weeten, dat alles, wat in 't klein gefchilderd word, voor geen waarheid, zelf voor geen fchyn van waarheid, kan doorgaan: want het is onwederfpreekelyk, dat ons het leven zich daar in niet anders vertoont, dan van een verre en wykende afftand gezien; als by gelykenis deur en venfters, of andere openingen, 't zy binnen of buitenshuis. By gevolg behoorden dezelve zodanig gefchilderd en uitgevoerd te werden, dat, wanneer die tegen een muur vaft gemaakt zyn, zy niet fchynen een gefchilderd panneel of doek, maer een natuurlyk venfter of deur te weezen, daar men het leeven zelf waarlyk door ziet; het welk niet met kracht van gloeijende fchaduwen, noch vlammende koleuren, kan gefchieden, maar met zwakke en heldere, door de tuf-

fchen-

ſchenlucht verbrooken, na dat het weêr min of meêr klaar of bedampt is: bepaalende hier geene Ordinantien, hoedanig die ook zouden mogen weezen, Landſchap, Architectuur, Hiſtorien, enz.

De ondervindinge zal u de waarheid genoegſaam doen zien, als gy maar een fyne gaas neemt, zodanig dat gy uw Stuk daar bekwaamelyk door zien kunt, doch een weinig uit den blaauwen: want dan zult gy bevinden, dat de daagingen uwer voorwerpen heel ordentelyk, na hunne afwykinge, zullen verzwakken, zonder de ſchoonheid hunner kolcuren te verliezen: ja dat meer is, het zal een zekere tederheid en lieffelykheid daar door verkrygen, welke uw Stuk een groote welſtand zal aanbrengen. Het zelfde zoud gy ook noch met een ander gaas, uit een graauwe koleur, konnen bezoeken; gelyk wanneer de lucht zwaar met nevelen overtrokken is: door welke oorzaak het licht der voorwerpen niet alleen zal verduiſteren, maar ook vuil en moriſſig ſchynen, invoegen dat de voorzeide Schildery u in uw oog zeer ſlegt en onaangenaam zal voorkomen.

Strydigheden tuſſchen 't groot en 't kleen.

Aangeweezen hebbende, dat in het kleen de uiterſte kracht van ſchaduwe tegens de Natuur ſtrydig is, ja zelfs tegens de Konſt, zo wel in binnen-als buitenverbeeldingen, zo zullen wy nu van het tegendeel, te weeten Stukken met kloeke voorwerpen, gaan ſpreeken, om te doen verſtaan wat wy daar af, buiten alle vooroordeel, voor 't aldernatuurlykſte houden.

Wy weeten zekerlyk het een vaſte regel te zyn, dat het leven, van naby gezien, ongelyk in kloekheid, kracht, en koleur dat geen, 't welk van een verre afſtand is, overtreft; zynde het een de natuur zelf, en 't ander maar de ſchyn: vermits het leevensgroot in alles met ons, die het beſchouwen, in kracht, wezen, en koleur gelyk is, verſchillende alleenlyk in de beweegingen. Dit toegeſtemd werdende, zal 't niet zwaar te begrypen vallen, als men de reden wil plaats geeven, dat 'er een merkelyk onderſcheid is tuſſchen groote en kleine Ordinantien van heel-of halfleevensgroote beelden, ten opzichte van de tuſſchenlucht; alzo dit de eenige en waare oorzaak is die de dingen min of meêr doet verzwakken en wegwyken, zo wel in binnen-als buitenverbeeldingen. Laaten wy dan naauwkeurig aanmerken, hoedanig zulke kloeke voorwerpen zich behoorden te vertoonen, niet alleen om natuurlyk maar ook konſtig te zyn; doch vooraf deze twee dingen onderzoeken, wat licht voor eerſt daar het bekwaamſte toe zy, en verder welke handeling de aldernatuurlykſte zy om uit te voeren.

Welk licht beſt tot leevensgroote voorwerpen dient.

Wat het licht aangaat, ik oordeel het gemeene het beſte, en veel eigendet dat 't zonnelicht; alzo ik het zelve heel oneigen houde: en ſchoon

ſchoon zommige, die de *buono guſto* meenen te verſtaan, geduurig roepen dat men vlak moet ſchilderen, is 't nochtans grootelyks gedwaald, gelyk wy meêrmaalen gezegt hebben, die manier overal en zonder onderſcheid te gebruiken: want het is in een gemeen kamerlicht niet eigen, (byzonder in levensgroote beelden, welke in alles met de aanſchouwers gelyk moeten zyn, ja zodanig dat, indien zy op uitgeſneedene planken geſchilderd waren, zy niet voor geſchilderd, maar voor het leeven zelf, aangezien zouden werden) dezelve met vlakke ſchaduwen te daagen, maar twyffelachtig en ſmeltende, dat zy ronden; niet zwart gelyk *Spangnolet*; noch graauw, geel of ros, als *Rembrand*, *Jan Lievenſz*, en meêr anderen onder de Italiaanen, Hollanders en Brabanders gedaan hebben, welke zonder verſchillendheid de gloed, zo als zy die noemen, zodanig in de ſchaduwe brengen of 'er de brand in was, alleenlyk maar om geweld te doen.

Hierom raad ik ieder een deze zaak wel te overweegen, op dat de coloriet van het natuurlyke en volmaakte leeven niet verwaarloosd werde.

Gevoelen des Schryvers hier omtrent.

Wat myn gevoelen aangaat, ik oordeel het waarſchynlykſte te zyn, dat men de ſchaduwe van dezelve natuur maake als de ſtoffe is; vertoonende in alle voorwerpen, 't zy naakten, kleedingen, hout of ſteen, rood, geel, blaauw of groen, op den dag de eigenſte koleur, als in de ſchaduwe.

Wat de kracht belangt, ik zou wit noch zwart ſpaaren, alſchoon veele waanwyzen voorgegeeven hebben, dat men geen wit gebruiken moet: een braaf Schilder doet alles. Men moet zich niet laaten misleiden door deze of geene manier: volgt alleenlyk de Natuur, zo gy de Konſt wil voldoen. Weg met futſelen, vroeten, en morſſen: taſt uw werk met een kloeke hand aan. Evenwel niet op zyn *Rembrands* of *Lievenſz*, dat het ſap gelyk drek langs het Stuk neêr loope; maar gelyk en mals, dat uwe voorwerpen alleen door de konſt rond en verheeven ſchynen, en niet door kladdery. Maakt, dat het een met het ander overeen kome; op dat men met waarheid zeggen moge, dat het kloeke beelden zyn, krachtig geſchilderd, en ſtoutmoedig gehandeld: even als een vaſt en ervaren Baſſiſt de groote ſtrykſtok in de vuiſt grypt, gins en weêr over de ſnaaren ſtrykt, zuiver en krachtig, dat alles dreunt en weêrgalmt door de heldere klank.

Hedendaags is men van zodanig een gevoelen, dat de Schilderkonſt tot zulken trap van volkomenheid is geraakt, dat zy geene verandering meêr nodig heeft; want de ſchoone en grootſe trant, de *bon guſto*, en de coloriet vol vuur, dat alles ziet men tegenwoordig by uitnee-

neementheid in *Vrankryk*, *Italien*, *Nederland*, en andere Gewesten daar de Konst geoeffend word. Maar het is niet van heden dat men zulke schrandere Geesten vind, die door nieuwigheden eenig aanzien onder de doorluchtige Verstanden zoeken te verkrygen. Men heeft 'er verscheidene van dien aart sedert eenigen tyd gezien: doch ik zal 'er maar alleenlyk twee noemen, als *Rembrand* en *Jan Lievensz*, welker manier wel niet geheel te verwerpen is, voornaamentlyk die van den eersten, zo ten opzichte van zyne natuurlykheid, als ook zyne uitsteekende kragt. Evenwel bespeurt men, dat hy niet nagevolgd word dan van weinige, welke noch eindelyk met hunnen Voorganger te gronde zyn gegaan; niettegenstaande dat men 'er vond, en noch vind, welke vast stellen dat het in zyn vermogen was alles 't welk de konst en 't penceel kon uitvoeren, hebbende hy alle de beroemdsten van zynen tyd tot heden toe overtroffen: want, zeggen zy, was 'er ooit een Schilder die de natuur in kracht van coloriet zo na kwam, door zyne schoone lichten, lieffelyke overeenstemming, zyne zeldsaame en boven gemeene gedachten, enz. Wat kon hem ontbreeken, na zo veele uitsteekende begaafdheden? En is zulks niet genoeg om de geheele waereld te verlokken, indien hy niet ingenomen was geweest door een manier die al lange jaaren in de waereld stand gegreepen had?

Maar dezen gelieven te weeten, dat ik met hen in myne gevoelens hier omtrent zeer verschillende ben; hoewel ik niet wil ontkennen, dat ik voor dezen een byzondere neiginge tot zyne manier gehad heb: maar ik had zo haast niet begonnen te bezeffen de onfeilbaare regelen dezer Konst, of ik vond my genoodzaakt myne dwaalinge te herroepen, en de zyne te verwerpen; als zynde niet anders gegrondvest dan op losse en spookachtige inbeeldingen, welke zonder voorbeelden weezende, geen wisse gronden hadden, daar zy op steunden.

Nu, dunkt my, kan ik nergens beter de kracht der Vergroot-en Verkleenglazen, en de verschillende gevoelens daar omtrent, aanwyzen.

Veeler gevoelen is, dat een klein Schildery, en het leeven, door een verkleinglas gezien, een en het zelve is; en dat het klein leeven, door een vergrootglas gezien, en een groot Schildery, desgelyks zich vertoont: maar zy dwaalen grootelyks, en zyn zo verre van de waarheid, als het oosten van het westen. Verscheidene gevoelens over de Gezichtglaazen.

Het inwendig, of holgesleepen glas vertoont de nabygeleegene voorwerpen in hunne kracht, schoonheid, en glocijendheid, met een verkleening. Verschillende kracht van 't Verkleen- en 't Vergrootglas.

Het uitwendig of rondgesleepen glas, in tegendeel, vertoont de zwakke en ver afgeleegene voorwerpen levensgroot, dommelachtig, en verbrooken.

Men zie nu deze twee Stukken by malkander; het kleene gloeijend en krachtig, en het groote flets en zwak. Nu vraag ik een regtzinnigen, welk van beide het leeven of de natuur beſt gelykt? Voor my, ik antwoord geen van beide. Het is even gelyk een man in een vrouwenkleed, en een vrouw in een manſkleed; hebbende den een aan het geen den ander toebehoort: want dit is te krachtig, en het ander te zwak.

Beſluit daar over.

Maar genomen dat men hen zulks eens toeſtond, en hun gevoelen geloof gat, zo zouden wy door hun eigen gebruik hun wangeloof zien aan deze hunne ſtelregel, dewyl zy zelve het groot krachtig en ſterk, en het kleen even ſterk als het groot maaken. Waar door, en door de voorgemelde krachten der beide glazen, genoegſaam de miſſlag van dit gevoelen blykt, en de Konſtenaars daar voor gewaarſchouwd worden.

Onderzoek na 't verſchil dat 'er tuſſchen een ruim Landſchap met kleene ſtoffagie, en een ſtrydig met kloeke beelden is, ten opzichte van de lucht beide in een helderen dag aangemerkt zynde.

DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Wat het voornaamſte in een Landſchap zy.

OM hier in kort en bevattelyk te zyn, zo ſtellen wy voor eerſt vaſt, dat de lucht in een Landſchap het voornaamſte is, waar uit alles, dat 'er in het heele Stuk is begreepen, het zy verſchiet, water, velden, boomen, en wat 'er meêr vereiſcht word, haar volkomen welſtand en natuurlykheid moet verkrygen, 't zy in morgenſtond, middag of avond, ja zelfs de nacht: want zo als de lucht verandert, veranderen alle de voorwerpen die van haar beſcheenen worden. Is 't een heldere dag, en de lucht klaar, zo vertoont zich alles helder en klaar: is 't avond, alles werd ſomber; en by nacht alles duiſter. By zo verre nu een Meeſter dit wichtige punt wel waar neemt, zal zekerlyk zyn werk zich natuurlyk voor onze oogen vertoonen, en hy daar door den naam van Konſtryk verdienen: waarom? om dat hy de Natuur in dat deel, als een onfeilbaare gids, eenvoudig naargevolgd heeft. Niettemin dient hy vaſt te gaan in de daagingen der voorwerpen na hunnen byzonderen aart; en nevens my te letten, of 'er een onderſcheid zy tuſſchen een ruim doorzicht zonder ſtoffagie, en een daar men het tegendeel in vind, ten opzichte van de lucht. Door de lucht moet men verſtaan het bovenſte gedeelte,

Des ſelfs veranderingen door de lucht.

't

't welk men gemeenlyk in een helder weêr 't hemelschblaauw der lucht noemt.

Wy zeggen, dat die twee ongelyke voorwerpen in Landschappen, te weeten 't een gestoffeerd en 't ander niet, om natuurlyk te schynen, even helder, noch lichter noch donkerder mogen weezen, als zy alle beide een en dezelfde stond van den dag verbeelden: en by aldien het een donkerder blaauw was als het ander, zo is 't een misslag welke met geen reden goed gemaakt kan worden; want het een of het ander moet noodzaakelyk tegens de waarheid aanloopen. Wat 'er in verciscbt werd.

Hier tegen zoude iemand, volgens de oude fleur, deze schynreden konnen bybrengen, dat die de Konst wel verstaat, de Natuur om welstands wil vry mag verbeeteren of verschikken in die gelegentheden daar zy hinderlyk kan weezen. Tegenwerping van de voorgaande stelling.

Ik antwoord den zulken heel kortelyk, dat de Natuur in dat geval moet heerschen, en de Konst gehoorzaamen. Want wat eigenschap heeft doch het geen zommige doen, welke het blaauw der lucht in hunne Landschappen schilderen twee à drie voet boven den *horizont*, zo donker als of het avond was; terwyl zy alle de voorwerpen, in het Stuk begreepen, met de grootste helderheid en kracht doen daagen, van de zyde of van vooren, schoon de zon aan de kimmen is; ja zelfs de schaduwe helderder als de bovenlucht. Denkt eens, hoe zulke vertooningen in de oogen der kenders voorkomen: of het anders is als een dagverbeeldinge, of Toneelspel 't welk by avond vertoond word. Wat kan 't ons baaten, indien alle menschen de rechte kennis en oordeel van deze Eedele Konst hadden, zo wy hen geen Konst voor leiden of aanbooden? Wat liefde kan dat verwekken? Die de Konst kent, weet ook waar dezelve op doelt: by gevolg, die de waarheid bemint, zal de leugen haaten en verachten. Een Schildery is een waarschynlyk vertoog: en de kennis van de zichtbaare Natuur is by de menschen als een toetssteen, door welke zy van alles, dat hun voorkomt, zuiver of valsch oordeelen. Niet alleen die, welke de Konst grondig verstaan, maar zelf die 'er geen kennis van hebben; beide werden zy door de Konst gelokt, als zy zien dat het de Natuur gelyk is, schoon ongelyk van zin: want d'een zal in grootse en heerlyke, en d'ander in slegte en gemeene dingen, zyn meeste behaagen scheppen. En oplossing.

Maar om weder te keeren tot de zaak, en van het kleen tot het levensgroot, ik meen in Stukken van 5 à 6 voeten tot 10 à 12 voeten hoog: zo is de vraag, of de heldere blaauwheid der lucht in een van 10 voet grootte, zo wel als in een van 5 voet kleender, even laag moet beginnen, te weeten van de kimmen, of boven de kimmen? Ik oordeel, Redeneering over de luchten in een Landschap.

van

van neen; om reden dat in alle beide d'uiterſte verheid eene en dezelfde is, en geen ander onderſcheid tuſſchen groot en klein valt als 'er is tuſſchen een venſter half oopen, of heel oopen; gelyk dit nevensgaande Voorbeeld natuurlyker wyze aantoont. Het zyn twee venſters even hoog en breed, het eerſte tot de helft met een half venſter toe, en 't ander heel oopen. Door beide ziet men het Landſchap en den *horizont* darde half voet hoog.

Bewys van de ſtelling door de Prentverbeelding.

Nu word men gemeenlyk gewaar, wanneer het helder weêr is, en de lucht zonder wolken, dat zy zich hemelſchblaauw vertoont, dat is zoo veel of men wilde beduiden heel licht, haare koleur neemende zeer langſaam en verre boven de kimmen of den *horizont*, derhalven zeer oneigen en tegens de natuur; het geen zommige Landſchapſchilders doen: doch de Beeldſchilders zondigen hier in allermeeſt, te weeten die welke in hunne Stukken, al zyn zy noch zo kleen, de lucht zo ſchielyk donker en hoog blaauw verbeelden, zonder acht te neemen of te onderzoeken waar uit het blaauw voortkomt. d'Ervarenheid leert ons, dat het is uit wit en zwart, by gevolg s'morgens lichtblaauw, s'middags hemelſchblaauw, s'avondts azuurblaauw, en s'nachts donkerazuur. Zodanig verdeel ik de vier ſtonden van den dag, gelyk wy in dit volgende Voorbeeld, door verdubbelde artzeeringen, klaarlyk aantoonen, niet alleen de tinten, maar ook hoe hoog het gemelde blaauw boven den *horizont* begint, en vervolgens nederdaalt, getekent A, B, C, D, als s'morgens, s'middags, s'avondts, en s'nachts.

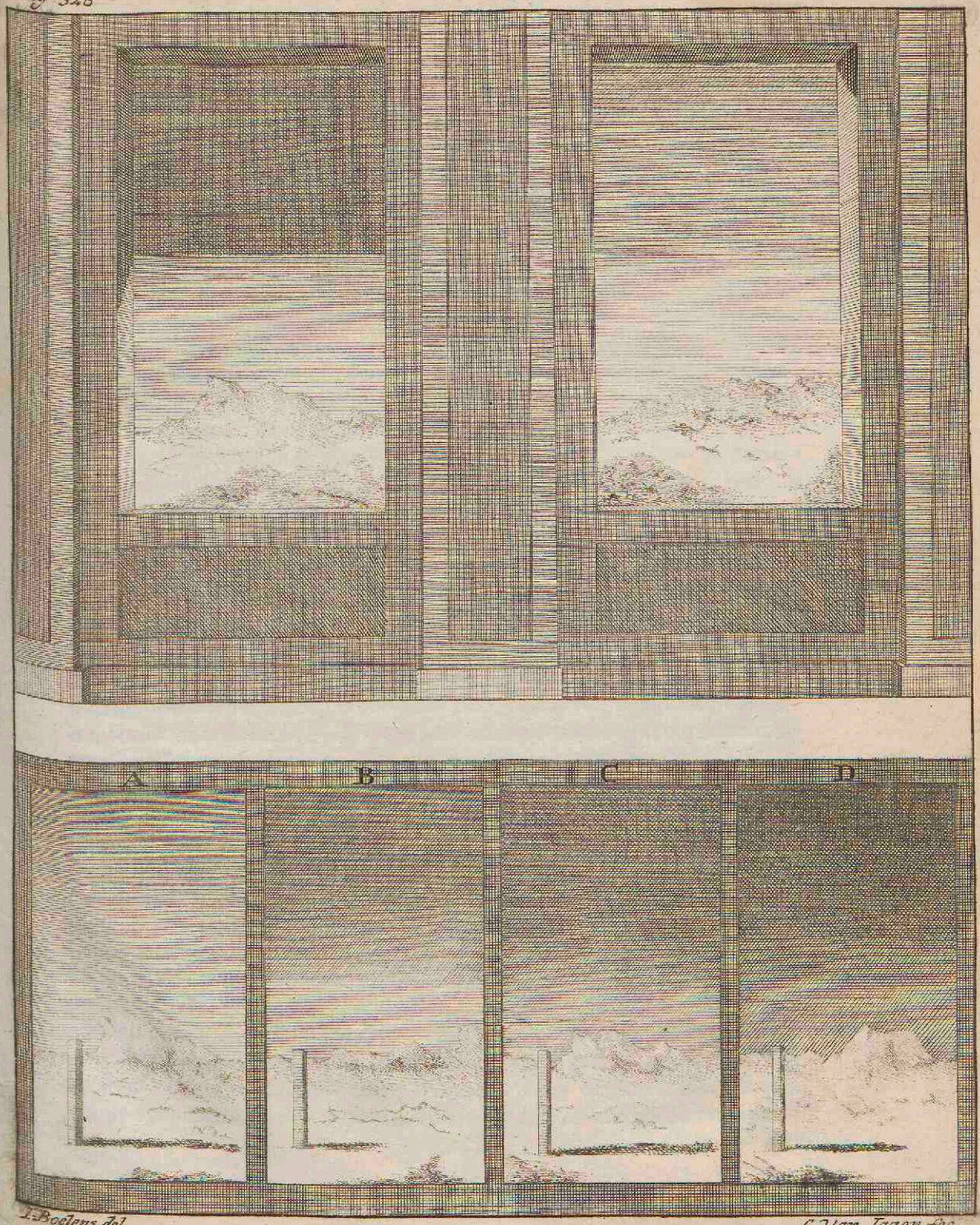
Misſlag der Landſchapen beeldſchilders.

't Zal niet te onpas komen, dat ik hier by deze gelegentheid noch een myner gedachten bekend maake wegens het gloeijend en zwak ſchilderen, zo in Landſchap als Hiſtorien, benevens groot en klein leeven; dewyl het mede uit deze bron der daagingen zynen oorſpronk neemt.

Gedachten des Schryvers over 't gloeijend en zwak ſchilderen.

Wy bevinden, dat de geenen, welke een zekere manier van ſchilderen eens bezint hebben, zelden dezelve konnen veranderen, in wat gelegentheid het ook moge zyn, ſchoon zy de wil hadden om zulks te doen. Zy, die zich met groote en klocke Beelden, of Landſchap, bezig houden, en groote kracht en gloeijendheid gebruiken, ſchilderen alles, dat hun voorkomt, krachtig en gloeijend, al is het noch zo klein, zonder onderſcheid. In tegendeel een, die aan kleene dingen gewent is, zo die een zwakke manier heeft, al komen hem noch zulke groote dingen voor, blyven zy die zwakheid altyd behouden; konnende de kracht en gloeijendheid van den anderen onmogelyk behaalen: myn 's oordeels, een groot misverſtand; dewyl 't een zaak van zulk een geringe omſlag is, en niettemin van een zo groote uitwerkinge: ik meen voor dien, welke zyne dingen na de konſtregelen wel verſtaat. Want

wie

I. Boelens del.

C. Van Tagen fec.

wie is 'er, die een natuurlyk verstand heeft, die niet weet dat een naby geleegen boom meerder kracht en gloeijendheid heeft, dan een die 100 à 200 stappen verder is; en een levensgroot beeld krachtiger dan dat van een voet lang? Waarlyk, geen van beide kan reden hebben om over de verwen te klaagen; de groote, dat hy geen zwakke; en de kleine, om dat hy geen krachtige noch gloeijende genoeg heeft, of die daar toe temperen kan. Het hapert daar niet aan: als de kennis zuiver is, behoeft men niet meer als de wil om het wel uit te voeren.

Middelen daar toe.

Maar laaten wy eens onderzoeken, op wat wyze men hier in voorzien kan. Met goede reden, dunkt my, is iemand genoegsaam te overtuigen: doch de twyffelachtigheid maakt de menschen zomtydts schroomachtig om iets buiten hunne trant te onderneemen; niet zo zeer uit vrees van het niet te konnen uitvoeren, als wel om niet van een goede in een kwade manier te vallen: dewyl de ondervinding leert, dat ieder zyne manier voor de beste houd.

Doch ik meen hier een middel voor die, welke tot groote en krachtige dingen gewent is, gevonden te hebben om zich tot kleene en zwakke bekwaam te maaken. De doek, daar men op schilderen wil, zal men alvoorens met een lichte graauwe grond bestryken; in tegendeel, die tot kleene en zwakke dingen gewent is, met een donkere en gloeijende grond: op dat, dewyl zy geene andere voorbeelden hebben, 't zy beelden of landschap, als gloeijende en krachtige, zy hunne verwen daar na zouden konnen temperen, om aldus van hunne oude gewoonte af te geraaken. Daar toe is ook noodig een *Palét* van dezelfde koleur, niet lichter noch donkerder; op dat de verwen, daar op getemperd, dezelfde kracht of zwakheid in het schilderen doen voortkomen. En om te toonen, dat dit middel van meerder belang is als zommige zich aanstondts zullen inbeelden, zal ik verhaalen wat my eens op een tyd wedervaaren is.

Wedervaaring des schryvers hier omtrent.

Zeker Heer had in zyne zaal de zolder met doeken laaten bekleeden, en by voorraad met een paerlkoleur bestryken. Daar na zin krygende om dezelve te doen beschilderen, verzocht hy my daar op wat te willen maaken; 't geen ik aannam. Ik tekende dan een *Concept*, 't geen hem wel geviel. Hy stuurde my vervolgens vier doeken daar van t'huis, de middelste groot, en drie ronde wat kleender. Voor de vierde, die door een lekkagie verrot was, wierd my een nieuwe in de plaats gezonden, niet met een ligte grond bestreeken, gelyk de voorige, maar enkeld geplumuurd. Als ik nu het geheele werk gedoodverwd had, en de stukken by malkander bezag, merkte ik, dat de laatste van die vier ronde veel donkerder en gloeijender van schaduwe was als de voorgaan-

de: en schoon ik zulks in 't opmaaken, zo veel my mogelyk was, trachtte te verhelpen, en met d'anderen gelyk te maaken, bleef'er echter noch iets of wat in de schaduwe, van een anderen aart, dat zommige beter oordeelden als van de eerſten, voornaamentlyk van die geenen welke de gloeijende trant meeſt bezinnen, zonder acht te ſlaan op het *generaal* of het eigen was of niet. Aldus ondervond ik, dat de grond van 't panneel, of doek, ons dikmaals kan misleiden, en ons vervoeren daar wy niet weezen willen, het zy te verre of te naby: het welk wel aangemerkt zynde, hoe en waar door, zo kan zulks daar na niet meer dan met onze wil gebeuren; wel verzekerd zynde, dat men dus doende, ongevoelig en zonder dwang, van het groot in 't klein, en van het klein in 't groot, gelykelyk meeſter kan worden.

En vordere voordeelen van 't voorens aangeweezen hulpmiddel,

Nu zullen wy verder aanmerken, in wat gelegentheid het voornoemde hulpmiddel met voordeel kan werden gebruikt. Voor eerſt in het ſchilderen van een helder Landſchap. Ten tweden van Zaalen, Kamers, en andere Binnenvertrekken. Ten derden, Nachten, Spooken, Kaarslichten, zo in 't klein als levensgroot. Tot welke drie byzondere *Concepten* men de grond der doeken aldus kan bereiden. Die van de Landſchappen zal men met een paerlkoleur beſtryken; die van een Binnenkamer, met omber; tot Spook of Kaarslichten, met keulſche aarde, of omber met zwart: de eerſte min of meer aan de blaauwe kant, na dat de lucht groot of kleen is; de twede wat helder en gloeijender, na dat men van voorneemen is gemeen- of zonnelicht te vertoonen; de derde, na dat het weinig of veel licht, diep of ondiep is, kleen of groot, doch hoe grooter hoe zwarter. De reden, waarom wy, behalven de tinten, deze koleuren zeer dienſtig, ja noodzaakelyk oordeelen, is niet ongegrond; vermits zy gemeenſchap met de natuur van de zaak hebben: de eerſte met het blaauw der lucht; de twede met de *reflexien*; en de derde met de ſchaduwe.

't welk nutter is dan veele onkundige waanen.

Ik heb menigmaal over deze zaak zitten denken, of zy wel de moeite waard was om iets daar van op te haalen; wel weetende, dat het by zommige voor een geringe en kinderachtige vertellinge opgenomen zal werden: het welke ik graag wil bekennen dat zo ſchynt. Maar de zaak met ernſt overwoogen hebbende, daar benevens hoe menigte van dingen men dagelyks onachtſaam voorby ſlaat, 't zy om dat die zaaken ons dikmaals van zelf voorkomen, dat 's te zeggen, zonder zocken, of dat zy zo gering ſchynen, niettegenſtaande dat ze echter van groote nutheid zyn, heeft zulks alle myne ſchroom weggenomen; denkende, hoe gering myne gedachten mogen weezen, als zy maar tot voordeel en oeffening dezer Konſt konnen ſtrekken, en een eenigen onderwyzen en leeren, dat het my dan genoeg is.

Der-

Derhalven wederkeerende tot onze voorgenomene zaak, zo zeg ik, dat men het doek of panneel aldus kan bereiden. De verwen, met droogenden olie dik gevreeven, zal men met terpentynolie zeer dun mengen, en met een zacht kwasje het gemelde doek of panneel op deze wyze overſtryken; de lucht blaauw, en de grond graauw of groen, min of meer donker, na maate dat uwe Ordinantie en Aftekening zulks vereiſcht. Hier zal my iemand mogelyk vraagen, wanneer d'er eenige verheevene voorwerpen tegen het verſchiet aankomen die boven den *horizont* moeten opſtecken, 't zy boomen, huizen, of iets anders die 'er een groot deel van ſtoppen, hoe men alsdan met deze zal te werk gaan? Waar op ik antwoord, dat myne meening niet en is, dat wy zodanige beſtreekene doeken in voorraad zullen hebben, zonder alvoorens te weeten wat ons oogmerk zy daar op te ſchilderen: geenzins. Eerſt moeten wy onze gedachten op papier ſtellen, en dan na dezelve onze giſſing maaken, hoe veel of hoe weinig lucht of grond beſtreeken moet werden, blaauw of groen, geel of zwart. Tot deze gronden zal men geen fyne en koſtelyke verwen gebruiken, maar gemeene, als zy ſlechts lyvig zyn en wel dekken. Tot het blaauw zal men neemen Indigo en wit; tot de grond, omber en wit, of lampzwart en lichten ooker; tot architectuur en ander ſteenwerk, omber, bruinen ooker, enz. Deze grond, aldus bereid en hard droog zynde, heeft drie wenſchelyke hoedanigheden: voor eerſt gemakkelyk, om datze gelyk en dof is; weshalven de verwen, hoe dun die ook zyn, ten eerſten vatten; net welk een gladde of blinkende grond niet toelaat, als met moeite en talmen; ten tweden, beſtendig, door haare overeenkomſte met de tinten en koleur die men daar over heen ſtrykt, welke hunne volkomene ſchoonheid en kracht behouden; het geen niet geſchieden kan wanneer de grond van een andere koleur of tint is, gelyk wit op zwart, lichtblaauw op donker-geel of rood, en zo voort; ſchynende door de lankheid van tyd meer en meer door, al ware het noch zo vet in de verw aangelegt: en ten darden, vaardig, gelyk ik zeg, voor die een vaſte hand en vlug penceel heeft, om zyn *Concept* met den eerſten te voltooijen; 't welk anders, zonder het eerſt te doodverwen, niet kan geſchieden.

De wyze hoe men zich daar van bedienen moet.

Deze middel ſtrekt zich vry verder uit als zommige wel zouden denken. Om in de *Plafons* te gebruiken, is het byzonder dienſtig; niet alleen voor verbeeldingen in de lucht, maar ook baſreleeves die in een enkele koleur beſtaan, wit, graauw, paars, of uit den geele.

Nu laat ik oordeelen, of de moeite van zulk een doek te bereiden niet gering zy te reekenen by het groot voordeel dat'er van komt met ſchilderen?

Wil men een voorbeeld neemen tot beveſtiging, ik zelve heb het in dien grooten *Bartolet* aangemerkt; welke, als hy een Conterfeitſel zoude ſchilderen met een purper of zwart kleed, het zelve kleed vlak aanleide met een eenpaarig donker purper, of enkeld zwart, zonder eenige plooijen: en daar na, als hy het zoude opmaaken, hoogde en diepte hy alleenlyk. Dus doende wierd het ten eerſten opgeſchilderd.

Van de Lichten binnens Kamers.

VIER-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

ONder de Daglichten moet ook dit begreepen zyn, vermits het zelve hier van daan zynen oorſpronk haalt, en dat het buitenlicht dit bepaalt. Wy konnen dit, 't welk men gewoonelyk den naam van Kamerlicht geeft, in drie ſoorten onderſcheiden, en tot deze bepaaling brengen.

Hoe veelerley kamerlichten daar zyn.

Het eerſte komt door deuren, venſters, en andere oopene plaatſen uit de heldere lucht daar in vallen, en veroorzaakt daar door

Het twede, naamentlyk 't geen de weêrkaatſing of *reflexie* maakt, zo van een muur, grond, als andere voorwerpen.

Het derde heeft het in zich zelf bepaald, ſpruitende van een kaars of flambouw.

Onderſcheid dier lichten.

Deze zyn van een verſchillenden aart. Die van de oopene lucht zyn zuiver op de gedaagde partyen der voorwerpen, en veranderen dezelve niet meer als in de oopene lucht geſchied, laatende die vlak en donker van ſchaduwe.

Dat van de lucht.

Het twede valt min of meer zuiver op dezelve, na maate dat de koleur en aart der gronden en wanden zyn, haare ſchaduwen dommelachtig en onſchynbaar zynde, en alleen de diepſels zichtbaar en krachtig, werdende de kamer in het algemeen, zo wel boven als onder, daar door verlicht, zo door de kracht en werking der binnenmuur, als door de grond van buiten. Van de ſlagſchaduwen, en der zelver kracht en vermindering, alzo wy die op een andere plaats verhandeld hebben, zullen wy niets daar van hier melden.

Van de weêrkaatſing.

Van het Kaarslicht is in het Hoofdſtuk, byzonder daar van gemaakt, mede genoeg getoond, hoe men dat behandelen moet; als mede van de Zonneſchyn: doch dit laatſte ſtellen wy voor een onbekwaam licht, om het in een kamer te verbeelden; gelyk wy meermaalen gezegt hebben.

En kaarslicht.

Veele-

Veele hebben zeer oneigen van deze lichten geoordeeld; maatigende zich op een verkeerde wyze dit voorrecht, 't welk *Horatius* den Dichters en Schilders in zyn Boek van de Dichtkonst geeft, aan: willende zy op een buitensporige wyze de natuur in haare gebrekkelykheid te hulp komen; zich niet ontziende een heel pand uit de kamer weg te slaan, om een schoon licht op hunne voorwerpen te doen vallen, min noch meer als zich 't zelve in de opene lucht vertoont. Dwaaling veeler Konstenaars in deze lichten.

Ja, wat meêr is, hunne dwaaling gaat zo verre, dat, schoon zy deuren en vensters hebben, zy echter alles hunne behoorlyke slagschaduwen doen genieten, behalven de posten, dammen, en kruiskosynen; even als of een muur niet zo wel een vast ligchaam ware, als een mensch, tafel, stoel, of andere bystaande stoffagien: waanende zulks te mogen doen om dat het hier en daar aan de beelden hinderen zoude. Maar, myns oordeels, ware het veel verstandiger gedaan, de oorzaak van zulk een kwaad weg te neemen, als die vertoonende, haare waare eigenschap te vernietigen.

Wie nu een kamer wil schilderen, moet wel op de Bouwkonst acht geeven, dezelve wel grondvesten, en een behoorlyke verdeeling doen hebben, een deur aanwyzen waar door men in en uitgaat: en belangende de vensters, die veel of weinig zyn, zulks moet men aan de voorwerpen konnen zien, en aan de slagschaduwen van tusschenmuuren en kosynen, en zulks in een zonlicht duidelyk, maar buiten het zelve twyffelachtig. Wat in het verbeelden van een kamer moet waargenomen zyn.

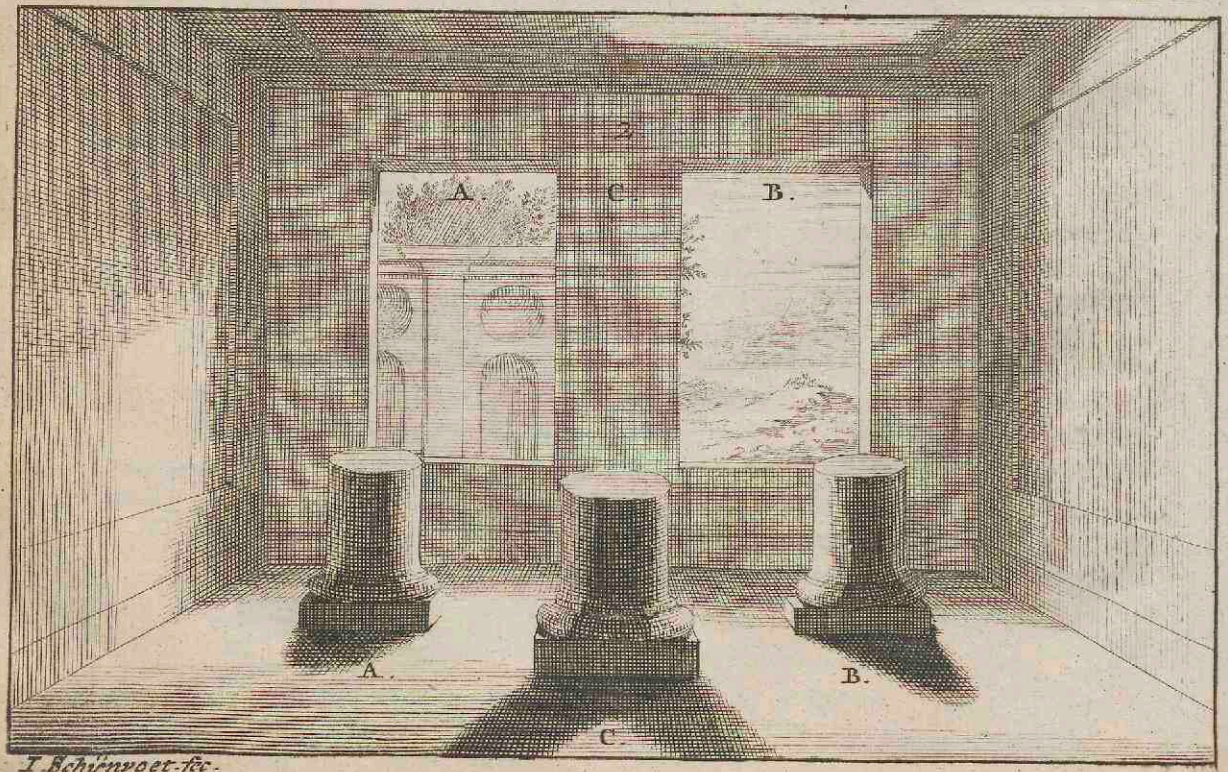
Om nu dit laatste, als het doelwit dezer verhandeling zynde, klaarlyk te doen begrypen, zal ik in twee byzondere voorbeelden, hier nevensgaande, myne gedachten, zo bevatbaar als 't mogelyk is, trachten uit te drukken. Door de nevensstaande voorbeelden in prent klaar aangetoond, omtrent licht en schaduwe.

Het eerste voorbeeld wyst twee verschillende lichten, door twee verscheidene vensters invallende, aan. Het eene licht valt uit de heldere lucht daar in; en het ander word door een bygelegen en daar tegen overstaand muurwerk wat bedompt, werdende weinig of geen lucht daar boven gezien, zynde een breede dam of muur tusschen beiden.

Teekent deze twee vensters met de letteren A en B. en de tusschenscheiding met C. Let dan eens hoe de slagschaduwe, welke de dam C op de grond geeft, van wederkanten door het licht uit de vensters A. en B in vallende, word doorsneeden, en een *piramidaale* of scherphoekige gedaante maakt, en 't licht van A door dat van B verflaauwd word, benevens welk een korte raaking van licht A toebrengt; daar in tegendeel dat van B diep in de kamer schiet: gelyk ook noch dat het beeld A, door het licht van A gedaagd, somber, dommelachtig, en Verklaaring van het eerste voorbeeld.

Fig. 1.

I. Schynvoet fec.

kort van slagschaduwe is; en het ander in tegendeel, uit B zyn licht scheppende, helder, vlakker en langer van slagschaduwe. Daar benevens, let eens op de beelden, dat, hoe zy nader aan het licht zyn of aan 't venster, hoe zuiverder en duidelijker hunne slagschaduwen zyn; daar in tegendeel de kolom C, tegen over de dam C geplaatst, een dubbele slagschaduwe geeft, en dat de meerdere de mindere overwint.

Van het twede.

Het twede voorbeeld wyst ons, na de geschapenheid der lichten, het zelve aan; zynde maar het licht veranderd, en van achteren ingebracht.

Derde en vierde.

Het derde en vierde voorbeeld wyzen zulks in de Landschappen aan: want eene en dezelve waarneeming heeft in beide plaats ten opzichte van dag en schaduwe. Wat de koleuren in de oopene lucht, en hunne veranderingen, betreft, daar van werd in het eigen Hoofdstuk genoeg gesproken.

Misslag veeler Konstenaars aangetoond.

Ik acht het een groote achteloosheid veeler Konstenaars te zyn, dat zy hunne voorwerpen binnens kamers vlak van de zyde daagende, geen acht slaan of dezelve aan deze of aan geene zyde van het venster staan door welke het licht in 't verbeelde vertrek valt; niet overweegende, dat het licht in een kamer schietende door een naauwe oopening, zich daar binnen wyd en zyd verspreid, en onvermydelyk door de tusschendammen, na maate van de kracht des lichts, ook een diergelyke zwakke of sterke slagschaduwe op de grond valt.

Braave Print van *N. Poussyn.*

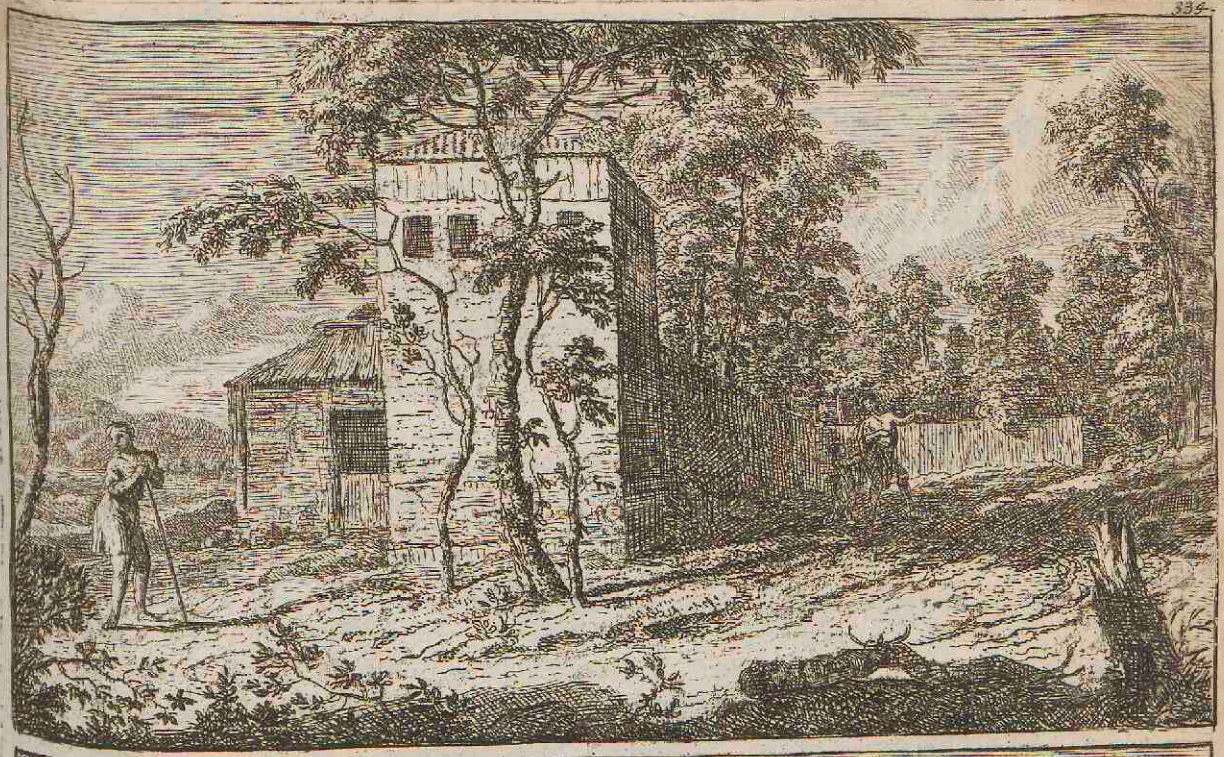
De Konstbeminnaar beschouwe eens met aandacht, hoe die schrandere Konstheld *Nicolaas Poussyn* zich gedraagen heeft in het verbeelden van de dood des grooten Veldoversten *Epaminondas*. Daar is geene waarneeming van licht in overgeslagen. Alles doet daar zyne natuurlyke werking; waar door het aan onze oogen betoverlyk en bekoorlyk voorkomt.

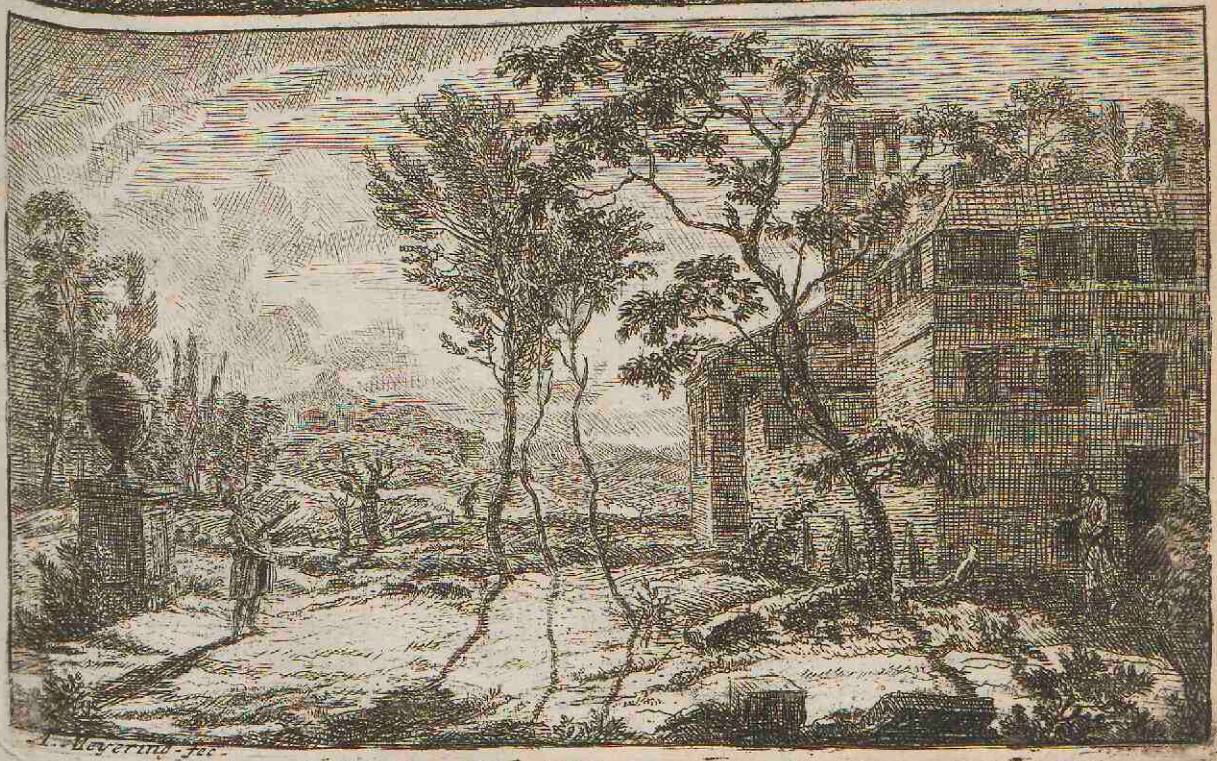
Het moet den jongen Leerlingen niet verdrietig voorkomen, dat zy zo veele opmerkingen omtrent wigtige zaaken in de Konst waar te neemen hebben: want eenmaal de zaak in haaren grond wel begreepen zynde, zal het nooit, als by achteloosheid, verzuimd worden. Zet u dan aan om de gronden en kennis der Konst in uw geheugen door het verstand in te prenten; en ik verzeker u, dat alles u zal toevloeijen.

Van de toeëigening der Lichten na den byzonderen aart der Geschiedenissen, nevens een Tafereel van de verschillende Lichten.

VYF-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DIt heb ik noodig geoordeeld noch tot de Lichten by te voegen, niettegenstaande de wydloopige verhandeling die wy van hunnen aart,

L. Beyerinck fec.

aart, hoedanigheid, kracht en werking reedts gedaan hebben, op dat men my niet verdenke van iets verſweegen te hebben, 't welk of den eenen of den anderen Konſtenaar dienen mogte.

Een aftekening en ommetrek, hoe konſtig en fraay gemaakt, heeft geen bevalligheid voor dat dezelve geſchaduwd zy: maar zo dit laatſte na den vollen eiſch van konſt en natuur gedaan is, verheft men her eerſte; en de natuur werd daar door als een meerder luiſter aangezet: want een zeedig licht, op gewelddoende beelden, voegt niet; vermits het fraay en 't konſtige van de andere kant daar door verſwakt word, als by voorbeeld in de geſchiedenis van *Ceſars* vermoording op het Raadhuis, of omtrent de dood van *Cato*, ten opzichte der verbeeldingen binnens kamers. Niet dat ik hier door het voorensgeſtelde om ver werp, namentlyk dat het zonlicht binnenskamer niet wel voegt: daar moet in deze gelegentheden een *temperament* of bemiddeling in het licht gevonden worden, gelyk in de koleuren tuſſchen de ſchoone en mindere ſchoone aangeweezen is, even als wy reedts tuſſchen de zon en wolklichten getoond hebben te zyn.

Een krachtig licht moet op krachtige en geweldige geſchiedeniſſen toe gepaſt zyn.

Wederom zoude dit licht kwalyk voegen in een groetenis van *Eliſabeth* aan *Maria*, of by de zeedige verbeelding der geſchiedenis van *Stratonica*, of die der *Koninginne* van *Scheba*. Deze vereiſchen een lieffelyker en zachter, by gevolge een gemeen licht.

Vertoond in verſchillende voorwerpen.

Want dit niet waargenomen zynde, zo kan men een goeden ommetrek kwaad maaken en bederven, wanneer men op de zwellende partyen een ſchaduw liet vallen, of dat een ſlagſchaduw daar over heen ſchoof.

Gevolgen daar van.

Wanneer men nu een geſchiedenis moeſt maaken daar beide de hertstochten, de zeedige en werkende, in te pas kwamen, en vervolgens een ſtrydigheid in de daaging vereiſcht wierd, zo moet men de krachtdoende beelden, als die het meeſt te zeggen hebben, voor aan op de eerſte grond brengen, en zo veel doenelyk na hen het licht voegen.

Middel om het in een gemengde geſchiedenis wel te plaatſen.

Nu ſchiet my een geſchiedenis te binnen, in welke de drie voornaamſte hertstochten moeten vertoond worden, en zulks in een Stuk by elkander; naamentlyk, in die van *Abaſueros*, *Eſther*, en *Haman*. *Eſther* werd met een ſmeekende en zachtmoedige werking en geſtalte vertoond; de *Koning* is gram en vertoornd; *Haman* verbaasd en vreesachtig. Om nu, na myn begrip, het licht op deze voorwerpen wel te plaatſen, zoude ik *Eſther* in het grootſte licht, een weinig in *profiel* of op zyde ſtellen; den *Koning* in het allerkrachtigſte, dat is daar het licht meeſt valt en zyne werking doet, en dit aanzetten en ophelpen door de kracht der koleuren: maar *Haman* zoude ik aan de andere zyde des tafels in een ſomber licht doen zitten, om hem te meerder voor de woede des Konings te verbergen. En dewyl het een feeſt of wynmaaltyd is, door *Eſther* toebereid, alwaar alles koninglyk en heerlyk is, oordeel ik

En voornaamentlyk in die van *Eſther* en *Haman*.

dat

dat het gemeene licht hier het toepaſſelykſte is, om dat het gevolg dezer geſchiedenis en des konings gramſchap een toeval is.

Laat ons nu de verhandeling der Lichten beſluiten met het volgende

Tafereel van de Lichten.

Hier ziet men de ſchoone en glinſterende *Aurora*, die de nevelachtige dampen der naare en duiſtere nacht door haare lieffelyke dageraad doet verdwynen; op dat het volmaaktſte, 't welk de ryke en mededeelzaame natuur ooit voortgebracht heeft, in haare waare hoedanigheid, geſtalte, koleur, en vollen luiſter moge beſchouwd worden. Zy, van boven nederdaalende met haare klaarlichtende fakkel in de hand, dryft de duiſtere nacht in de onderaardſche hoolen.

De helder blinkende *Febus*, op zynen koetswagen gezeeten, rend uit *Thetis* ſchoot opwaarts; doende alles, wat onder den azuurblaauwen hemel is, door zyne heldere ſtraalen gloeijen, verſchoonende zelf de ſneeuwwitte lelien niet.

De kuiſſche *Diana*, met haare ſcherpgetakte zilvere hoornen, vergenoegt zich met 't geene haar Broeder aan de waereld mededeelt; dewyl zulks niet alleen tot verkwikking, maar ook tot een veilige baak op de wandelwegen der ſtervelingen dient.

De Helſche Megera *Tiſifone*, met haare ſtinkende piktoorts, die de menſchen zoekt met angſt en ſchrik te vullen, zulks verdrietende, vlugt voor dit onwederſtaanbaar licht; alles wat haar ontmoet blaakende en brandende, ja alle ſchoone voorwerpen en koleuren met haare duiſtere en ſtinkende dampen bemorſſende.

Hier ziet men, dat de heldere Morgenſtond, door haare zuivere ſtraalen, alle voorgaande licht te boven ſtreeft: maar de Zon door haare gloeijende kracht ſpant boven die der eerſte de kroon: verguldende alles wat haare ſtraalen konnen beraaken; waar door ons de zwakheid der zilvere Maan kenbaar word, konnende alle de voorwerpen voor onze oogen niet onderſcheidelyk en kennelyk maaken.

Hier verbeelden wy vier ronde pedeſtallen, met hunne plinten en vordere bouwcieraaden, zynde alle van eene grootte en uitgeſtrektheid, ter rechter zyde des Stuks na het oogpunt wykende, op een redelyken afſtand. Op de eerſte, zynde de Morgenſtond, ziet men een tintelende Sterre, met een korte ſlagſchaduwe, puntig toeloopende.

Op de twede blinkt de Zon, in haaren luiſter geplaatſt; geevende een lange en breede ſlagſchaduwe als het voorwerp, duidelyk en ſcherp.

De derde pronkt met de Maan, en baart een evengelyke ſlagſchaduwe.

En de laatſte, op welke een Toorts brand, veroorzaakt door dit licht een lange en verbreedende ſlagſchaduwe.

TAFE-

TAFEREEL

VOOR HET

ZESDE BOEK

Verhandelende de

LANDSCHAPPEN.

HIer zit de God *Pan*, speelende op zyne pypen. Een kromme staf houd hy in den arm: en om hem heen zyn drie vrouwen, welke als *Bagchanten* hand aan hand dansſen. De eene is in 't groen gekleed, en heeft een krans van kruiden op het hoofd, doorvlogten met veld-bloemtjes. De twede is in 't blaauw, hebbende een krans van lies op, vercierd met witte water-klokken. De derde is in 't zwart of donker, en heeft een krans op van wortelen en padde-stoelen. Deze drie verbeelden Boomen, Rivieren, en Gronden. De plaats vertoont een aangenaame Landtsdouwe met boschaadjen, water-beeken, rivieren en gebergtens verrykt.

UITBREIDING.

DE morgenstond breekt door, God Febus stygt ter wagen,
Om in een Zonnereis den Hemel rond te jagen.
Komt volgt hem nevens my, o Schilders, met 't penseel
Een enkle dagreis langs den grond van uw panneel,
Om menig landschap, wild ge uw yver maar besteden,
Met hem te aanschouwen, 't geen uw voet nooit mogt betreden.
Gy wikt den Aardkloot, Zee en Wolken op uw hand,
En schept veel waerelden naar lust van uw verstand.
Ja Febus, vang vry aan den Aardkloot om te reizen,
Wy volgen u; maar hoe? met de oogen en gepeizen:

Wy blyven daar wy zijn, en zien al wat gy ziet,
En meer; want ook de nacht en schaduw ziet gy niet.
Puikschilders helpt my hier den morgenstond afmalen:
De Hemel schynt saffraan en goud door gloed en straalen;
De wolkjes blozen met een aangenaam gezicht;
De weêrglans heeft den kruin der bergen reeds verlicht;
De Maan, als stervende, schynt flauw; 't begint te dagen;
De Jagthond gaat te veld, om't nuchtre wild te jagen;
't Gevogelte in zijn nest gedooken voor de nacht,
Zingt vrolyk, mits haar hoop het moederlicht verwacht.
Nu voorts de dag beschouwd. De zon begint te klimmen,
En schiet haar straalen wyd en breed van de oosterkimmen,
't Krygt al zyn verwen weêr. De lucht verbeelt om hoog
Het heerlijk wezen van een wydgespannen boog.
De voorgrond hard van verw geeft keurig te beschouwen,
Door hage en struiken heên, verscheide veld gebouwen.
Wy zien het wollig vee op berg en rotzen gaan:
Hier lagt ons, barrevoets, de jonge melkmeid aan;
d' Arkadische ezel wagt om room en melk te voeren
En werk te schaffen in het bouwhuis voor de boeren.
Een vreemd bosschaadje doet zig op gants zwart en naar,
Met blad en takken digt gewassen in elkaâr,
Om waare 't mogelyk het zonlicht uit te sluiten,
En op 't gewelfzel van zyn kruinen af te stuiten,
Nog valt het hier en daar door 't loof op de aarde, en licht
Als heldre fakkels in een donker nachtgezicht.
Wie word niet door de kunst verrukt en opgetogen!
Waar zyn, waar staan wy hier, waar doolen dog onze oogen?
Nam Febus op zyn koets, van hier, ons droomend meê
En zette ons neder in gewesten over zee?
Neen, duizend landschappen, die voor onze oogen speelen,
Staan hier gedagvaard voor de punten der penseelen:
Een kunstvertrek besluit meer mylen velds in 't kleen

Met

Met veel meer ſtroomen, meer rivieren, en meer zeên
Als vader Atlas op zyn ſchouderen kan laden.
Het Ooſte en Weſte kan 't gezicht hier niet verzaden.
De Zuid en Noorder-as bereike ik met mijn oog:
'k Zie Heklaas ſneeuwberg met zyn vlammen hemel hoog
De wolken lekken, daar in zee zijn wortels beeven;
De golven koken langs zyne oevers heen gedreven;
De hemel, zwart van ſmook, maar door de vlam verlicht,
Met blikſems vreeslyk hem weérom ſlaan in 't gezicht.
Zoo woed ook Etna als zyn ingewand aan 't branden,
Verſlind de ſteden en naar by gelegen landen.
Laat Scille, met den buik vol honden, in haar kolk
Vry baſſen tot een ſchrik van 't varend watervolk,
Wy zullen veiliger, alwaar 't ons luſt beſchouwen
Zeldzame beemden en welluſtige landsdouwen.
Dat ons de klippige Ide eens word te recht verbeelt,
Daar 't nat van Simoïs zyn voeten waſt en ſtreelt,
Die met Scamanders vloed te zaam hun kruiken gieten
Door eene keel en in 't Egeeſſe pekel ſchieten.
Maar gy Scamander, 'k zag u nimmer, of nog ſcheen
Het vuur van Troje door uw flauwe verwen heén.
Nu eens 't gezicht van hier tot over zee geſlagen,
Daar ryſt de Olymp, wiens kruin den Hemel ſchynt te dragen.
Konſtantinopel heft haar torens uit het nat,
En doet zig op aan ſtrand gelyk een waereldſtad.
Onnodig doen wy hier onze oogen verder weiden
Alwaar we Europe van kleen Aſie onderſcheiden.
O Attica, door uw Hymettus wyd vermaard,
Hou my niet op, ſchoon gy 't bezien zyt dubbel waard;
Nog Griekenland zoo ryk van zeldzame gezichten
Den luſt der Schilders dan te ruim voor mijn gedichten.
Ik wil Italie bezien. Hier is de troon
Van de eedle Schilderkunſt: 'k weet geen gezicht zoo ſchoon

Dan als mijn oogen door de toppige Alpes dwaalen
En in welluſtige valleijen nederdalen.
ô Alpes, wie heeft oit uw bronnen naargeſpoord,
Die uw verborge kil dryft door veele aadren voort,
Dat veeltyds Ryn nog Po de waatren konnen tomen,
Die de oevers breken en veel landen overſtromen?
Gy Po, waart eertydts die roemrugtige Eridaan,
Die Faëton, wanneer hy reukloos had beſtaan
De zon te mennen, maar van 't blikſemvier geſlagen,
Ontfingt in uwen ſchoot, door Nymfen weggedragen.
En gy doorluchte Ryn, die hier uw kruiken vult,
En noordwaards naar benede in honderd bogten krult,
Uw oevers brallen vol geboomte groen van bladen,
Met veel meer vruchten dan uw takken konnen laden.
Uw velden, daar het ros voor 't kouter zweet en zwoegt,
Zyn vruchtbare akkers en met vooren net geploegd,
Van welkers graanen al uw volkren welig leven,
En nog van d'overvloed den nabuur ryklyk geven.
Dog hoe verheugen we ons, wanneer we aan alle kant
De Wynſtandaarden langs uw boorden zien geplant!
ô Rynſche Wyn, 'k geloof dat u de Goden dronken,
En naar uw Nekker u den naam van Nektar ſchonken;
Gezegent nat, het geen de flauwe zielen doet
Verkwikken, die het ſchaft nieuw leven met nieuw bloed!
Zoo nu God Bachus, als wel eer, zou zegevieren,
Hy gaf zig herwaards, niet gevoerd van panterdieren;
Maar zette ſchrylings zig op 't Heidelberger Vat,
Veel trotzer of hy op zijn zegewagen zat.
Tot hier toe was ik met den Rynſtroom afgedreven,
Dog 'k wil my naar den kruin der Alpes weêr begeven,
Van daar oud Latium beſchouwen, Janus ryk,
Tot wien Saturnus, toen hy vluchtte, nam den wyk,
Door Jupiter, zijn krooſt, uit 's Hemels erf gedreven,
Om als een balling in 't verborgen hier te leven.

Florenſ-

Florenſſen, Paduë, Venedig ryk van pracht,
En Napels doen zig op, de waereld door geacht.
Dog Vrankryk ſchynt te verre aan de ander zy gelegen,
Dat gants Euroop verſchrikt met haar bebloeden degen:
Nog dunkt me dat mijn oog op haaren bodem ziet
Kaſtanieboſſchen en wyngaarden in 't verſchiet,
Geplant op velden die van rosmarynen bloeijen:
Maar wy verſchrikken als wé 't oorlogsvuur zien gloeijen
Door haar ontſteken, dat Europe dreigt met ſmert,
Die Karels Ryken met haar voeten trapt op 't hert,
En 't heerlyk Duitsland door zijn woede wil verdelgen.
Jaa 't bloed van zogeling en moeder t'evens zwelgen.
Wy willen met meer vreugd geruſt naar Rome gaan,
Dan dat wy legers zien met andre legers ſtaan.
O Eeuwig Rome, trots gebouwd op 's Tybers gronden,
Door broeders aan uw boord van een wolvin gevonden;
Wy ſtaan verwonderd als wy zien zoo breed, zoo wyd,
Hoe groot ge in d'omtrek op uw zeven bergen zyt.
Ons luſt de aaloudheid nog in wezen hier te aanſchouwen,
Uw naaldeſpitſen, en verheve grafgebouwen;
Myn oogen dringen door uw woud en boſſchen heên,
Daar nog geraamtens ſtaan van Tempels, brokken ſteen,
En pylers overwelft, dan open, zonder muuren,
Alwaar 't Romeinſche volk, toen Heidens, offervuuren
Ontſtak op 't outer voor zijn Godheên hier geſticht.
Vermaaklyke Aventyn, gy vleit ook ons gezicht,
Door d'overvloed van uw opwaſſende laurieren,
Waar mede oud Romen eer haar Ceſars plagt te cieren;
Wy paſſen ze op uw hoofd, ô Schilders, het behaagt
Ons wel dat uw verdienſte ook lauwerkranſſen draagt.
Maar wie is magtig om van lachen zig te onthouwen,
Als wy de beelden der Priapen hier beſchouwen
Met vreemde tronien en zeldzaam afgebeeld,
Terwyl hun naaktheid door de bloemfeſtonnen ſpeeld,

Die levend ſchynt en als door 't windetje bewogen;
Zoo word het zwak gezicht door 't kunſtpenſeel bedrogen.
De zoete waterval, die uit de rotzen bruiſt,
Vloeit met een beekje voort, dat bogtig ſpeelt en ruiſt
Door groene klaver heên, en koelt met zyne ſtroomen
De wortelen van Eike en hooge Popelboomen.
Hier hoorde Evander, lang voor dat uw grondveſt ſtond,
Hoe groot gy worden zoud, ô Rome, uit 's moeders mond.
De rei van Faunus danſt in 't lommer van de bladen.
De Boſnimf daalt, half naakt, in 't water, om te baden;
Een Satyr, loerende op den oever van de vliet,
Kykt dit, zig kitlende, aan, gedoken agter 't riet.
Maar Febus ſpoeit zig vaſt naar 't Weſte met zyn ſtraalen,
Om in het bleeke azuur van Tetis ſchoot te dalen.
ô Febus, keer! ei keer uw licht weêr herwaards aan,
Al wat gy ons deed zien wy bleven onvoldaan:
Of waren wy met u alleen dus verr' gekomen
Om ſlegts een ſchaduwe, en niet meer, te zien van Romen!
d' Aaloudheid, die hier op haar zegezetel praalt,
Met veel verſchieten op haar tabberd afgemaald.
Puikſchilders, nodigd u, uit alle waerelds deelen,
Om te verenwigen de kunſt van uw penſeelen.
Vaar wel Italie! de Zon, in 't ondergaan,
Daalt reeds op d'eene kim, aan de ander ryſt de Maan,
Die zal al 't aardryk door met flauwer ſtraalen lichten,
En cieren d'avondſtond met ſchaadwe en nachtgezichten.
'k Bedanke u Febus, g' hebt dees dag zoo ſchoon verlicht,
Dat ik de Landſchappen afſchilderde in myn Dicht.

H. VANDER MARK.

GROOT SCHILDER-BOEK,

ZESDE BOEK.

Verhandeling van de Landschappen.

EERSTE HOOFDSTUK.

HEt is een vaste stelregel, dat Inleiding.

Al wat leeft en lusten voed,
De zelve door verand'ring boet.

Deze is de ziel van alle vreugd, de prikkel tot vermaak, en de saus van 's menschen leven; en baart ons zulk een vernoegen, dat wy, die missende, ons inbeelden slaaven te zyn; ja doet door haare geduurige beurtwisseling wenschen, onsterfelyk op deze aarde te leeven: daar in tegendeel een mensch, dezelve ontbeerende, na een verhaaste dood verlangt, zyne ziel als in een kerker opgeslooten zynde, uit welke zy, volgens haare zucht, zoekt geslaakt te worden. Maar hy doolt, die ieder uur van den dag tot verandering geneigd is; dewyl alle buitensporigheid, en wat van dien aart mag weezen, niet alleen belagchelyk en gehaat, maar ook schadelyk is, zo wel voor hem die zulks pleegt, als die het ontfangt: vermits het niet genoeg is voor iemand, die zich met deze of geene Konst of Handwerk wil geneeren, dat hy zich aan zyn eigen welbehagen alleen laat geleegen leggen; dewyl zyn wel of kwaalyk vaaren van hem zelfs niet af hangt, maar van andere menschen, na dat hy in zyn werk behaagelyk of onbehaagelyk is. En gelyk ieder schepsel een byzondere neiging heeft, en dezelve, wanneer 'er veele byeen zyn, met een eenige toebereide spys niet zyn te vergenoegen, is 'er een geduurige verandering noodig. Zo moet ook een vernuftig Konstenaar al zyn vermogen aanwenden, ten einde hy zich bekwaam maake om aan ieder zyne smaak te geeven, en elk te vernoegen: even als een ervaaren Apotheker zyne winkel zorgvuldig met alle bekwaame geneesmiddelen voorziende, alsdan aan ieder het geen hy begeert, of noodig heeft, kan

Ligt veranderlyk te zyn, is den Schilders schadelyk.

kan geeven, en alzo zyn voordeel ten overvloed bekomen. Dit zal genoeg zyn, om aan te toonen dat een vernuftig Landſchapſchilder zich niet behoort te houden aan eene enkelde verkiezing, het zy dezelve te veel woelende en wild, of datze te ſtil en zwaarmoedig is; alzo zulks maar eene ſoort van menſchen kan voldoen, en hy by gevolg van weinige lieden voordeel te verwagten heeft: daar in tegendeel de verandering die twederley ſlag van menſchen niet alleen aantrekt en verlokt, maar zich ook door ieder een doet aangezogt worden, en ongelyk meêr voordeel, eere en roem doet verkrygen.

Nuttig gedrag van een Landſchapſchilder.

Ik heb geoordeeld, dit voor af te moeten ſtellen, om veele te waarſchouwen. Laat ons nu eens, eêr wy tot het binnenſte geheim dezer oeffening der Konſt indringen, noch eenige omſtandigheden verhandelen, en zeggen zeker te zyn, dat een Landſchap het vermaakelykſte voorwerp in de Schilderkonſt is, en in der daad met zeer vermogende hoedanigheden omtrent het gezicht voorzien, wanneer het door een lieffelyke ſamenſmelting van koleuren, en met een cierlyke ſchikking gepaard, de aanſchouwers vermaakt en verluſtigt. Wat kan een menſch meer vergenoëgen, dan dat hy, zonder een voet uit zyne kamer te zetten, de geheele waereld doorwandelt, en in een oogenblik tydts van Aſia in Africa, en van daar weder in America, ja tot in de Eliſeeſche velden toe, alle de wonderen kan bezichtigen, zonder in het minſte gevaar te vervallen, bevryd van de hitte der zon, of koude en alle andere ongemakken des winters, en de moeijelyke bejeegeningen die onze ligchaamen treffen? Wat is vermaakelyker dan een donkere boſſchaadje, digte waranden, en klaare waterbeeken, rotſen, fonteinen, hemelshooge bergen, en diepe deizige dalen, die men alle teffens kan beſchouwen, en in welke te zien de zwaarmoedigſte geeſten ſtoffe genoeg vinden om hunne kommerlykheden te verdryven?

Dat een Landſchap het vermaakelykſte van de Konſt is.

Dewyl dit nu zo heerlijk, vermaakelijk en nut is, zo laat ons verder onderzoeken, wat tot een fraay en bekoorlijk Landſchap vereiſcht word.

Het zelve beſtaat voornaamentlyk in een ordentelyke ſchikking van licht en donker tegen elkanderen, waar uit de goede reddering voortkomt, die op een ongevoelige wyze ons gezicht miſleid, en, ſchoon het maar een vlak panneel is, echter een natuurlyk doorzicht, ja de natuur zelve verbeeld.

Een goed Landſchap beſtaat in licht en donker.

Hier toe worden vereiſcht twee hoedanigheden, die het, ten opzichte van ons oog, behaagelyk maaken; eerſtelijk de Schikking, en ten tweeden de Koloriet.

De Schikking is een konſtige ſamenſtelling van ongelykformige voorwerpen, welke, ſchoon ze by een gezogt zyn, niettemin met de natuur niet ſtrydig, noch ook onmogelyk ſchynen.

Wat de Schikking,

De

De Koloriet is een samengepaardheid der welvoegende koleuren, by en op elkanderen, in de voornoemde voorwerpen, na de gelegentheid en stand derzelve en hunne hoedanigheid, met de natuur der lucht overeen komende, waar door ons gezicht bevredigd en gerust word. Koloriet.

Doch een Schildery, 't welk een regt en volmaakt Landschap verbeeld, kan noch uit alle deze voornoemde hoedanigheden alleen niet voortkomen, ten zy 'er een goede verkiezing voor af gaa; welke bestaat in een veranderlyke samenschikking van veelerley voorwerpen, als bosschaadjen met doorzichten daar het oog zich in verliest, rotsen, waterstroomen en watervallen, groene velden, en diergelyke meer: welke dingen de zinnen verlustigen, en de oogen vermaaken. Hier in is 't dat het voornaamste eens Landschaps gelegen, en waar in de Schilderkonst de natuur zeer gelyk is, ten opzichte van de ziellooze dingen; zonder dat ik noch een meenigte van andere zaaken melde, als de stoffagie die de zelve ten uitersten volmaakt, en aan de zinnen alles voorstelt 't geen tot hunne volkomene vergenoeging en verkwikking kan strekken. Doch de voorgenoemde verandering bestaat juist niet alleen in de verschillende of ongelyke voorwerpen, als boomen, bergen, fonteinen en diergelyke; maar ieder van die moet ook verandering hebben, als by voorbeeld kromme en regte boomen, groote en kleene bergen, cierlyke en enkelde fonteinen, boerenhutten en heerenhuizen, groene en ook rotsachtige landen, en zo voort. Het zelve dient men desgelyks in de koloriet waar te neemen, na de getyden des jaars; op dat men de leerzuchtige Liefhebbers niet kome te verveelen met altyd, gelyk de koekoek, een en 't zelve voort te brengen, 't zy dat het woelt, spartelt of leeft, kromme en mismaakte stammen, slingerende takken, altyd dorre gronden, blaauwe bergen, en anders niet als beesten, vogelen, jagten en diergelyke: of in tegendeel, altyd zedig en stil, altyd regte stammen, geschoorene kruinen, gelyke gronden, spaarende geen groen, altyd stil water, en altyd dezelve daaging, koleur, en aart. en de verkiezing zy.

Wy hebben voormaals gezegt, dat een Tafereel, of Schildery, wanneer het op zyne vaste plaats gesteld en van een bepaalde afstand gezien word, zich als het leeven, dat buiten is, vertoont, waar van de lyst niet anders dan de dikte der kozynen of der muur aantoont, in welke 't zelve Tafereel is ingesteeken, of hangt. Wat een Landschap wil verbeelden, en desselfs lyst te kennen geeft.

Nu is de vraag, of zodanig een geschilderd doorzicht natuurlyk kan zyn, en onze oogen misleiden, zonder dat men een oogpunt en *horizont* bepaalt, gelyk de oogen van hen die het aanschouwen? en of het even veel is of dezelve hooger of laager gesteld zyn? daar en boven of de dik- Voorstel van zwaarigheden.

te van de lyst genoeg zy om de dikte der muur aan te wyzen, zonder dezelve op het panneel te vervolgen? Ik zeg volstrektelyk neen, en dat het niet natuurlyk, veel minder bedriegelyk kan zyn wanneer een van deze aangeroerde dingen daar aan ontbreekt; 't welk ik aldus zal bewyzen. Neemt, by voorbeeld, een stoel, en gaat in uwe kamer voor het venster zitten, zodanig dat uw oog met deszelfs borstweer gelyk zy, zonder daar op te konnen zien: dan zult gy immers bevinden, dat de *horizont*, of de uiterste verheid, die hemel en aarde van elkanderen scheid, by manier van zeggen, daar na toe zal trekken, en met uw gezicht gelyk worden; en dat gy by gevolg niets anders zult konnen zien, dan de lucht alleen. Ryst dan op; en gy zult gewaar worden, dat de *horizont* mede zal opryzen, en dat uw gezicht altyd met den zelven zal gelyk zyn, en hier en daar de voorwerpen op de grond ontdekken. Ziet hier nu het onvermogen van uw Tafereel wanneer het oog, in 't zelve geplaatst, met uw gezicht niet overeen komt; en hoe de natuur, naast uwe verbeelde konst gepaart, alles 't onderste boven doet tuimelen, het bedrog ontdekt, en uw oogmerk vernietigt. Het blykt dan klaar, dat uw Stuk, waar in het oogpunt geplaatst is, uwen afstand moet bepaalen, en dat uw oog nimmer van den *horizont* of zichteinder moet afwyken, maar altyd met den zelven gelyk weezen. Is uw gezicht laager als het oogpunt van 't Stuk, zo moeten noodzaakelyk alle de voorwerpen voorover schynen te vallen, en de voorgrond te daalen. Staat gy hooger, zo ryst de voorgrond; en alle de voorwerpen zinken agter weg. Hoe kan het dan natuurlyk schynen, en de oogen bedriegen? Derhalven is 'er geen ander middel, als dat men het Stuk op een zekere plaats zette, en een afstand bepaale van waar men het zelve onveranderlyk moet beschouwen. Wat de lyst aangaat, ik zeg dat het noodzaakelyk is, dat men de dikte daar van op het panneel aanwyze; op dat men, zonder zoeken, ten eersten den afstand weete van waar men het zien moet, doordien deszelfs hoekige straalen na het oogpunt zyn aangeweezen.

Opgeloft.

Onvermogen van een Stuk waar van het oogpunt met onze oogen niet overeen komt.

Middelen om het wel te vinden.

De dikte van de lyst aangeweezen, is noodzaakelyk, en waarom.

Ik weet wel, dat veelen zodanig een stelling vreemd zal dunken; en dat men zal my tegenwerpen: zulks hebben wy van *Gasper Poussyn*, *Titiaan*, *Bril*, noch *Francisco Melé*, en andere braave Meesters, nooit gezien.

Tegenwerping van deze stelling.

Ik antwoord hen, dat het oude spreekwoord waarheid is,

Dat leeringen wekken
Maar voorbeelden trekken.

Opgeloft.

Want

Want zy zoeken wel de misslagen, maar niet de fraaije deugden, van die wakkere en braave Mannen op te volgen. Ik verzeker my, dat, zo de genoemde Meesters op deze waarneeming gedacht hadden, zy dezelve niet verworpen zouden hebben. Wilt gy bewys, dat ieder fraay Meester myn zeggen toestaat, en het zelve volgt? Wel aan, toont my een Schildery, Tekening of Prent van hen, daar zy uit een voorzaal, of kamer, een doorzicht doen zien, zonder dat zy de dikte der kozynen, posten, of muuren, zullen hebben vergeeten aan te wyzen: want anders moesten zy de natuurlykheid verlaaten; en men zoude zeggen, dat zy, in plaats van het verschiet, een Schildery of Tapyt verbeeld hadden. Dierhalven besluit ik, dat, indien de natuur zulks in een Schildery vereischt, het zelfde noch zo veel meer begeerd word, wanneer men het Schildery voor de natuur zelve wil doen doorgaan, om, zo het mogelyk is, de oogen der Konstenaars te misleiden. Maar men denkt: laat ik zo verre in de Konst komen, als zy geweest zyn, dan zal ik vergenoegd weezen. Ondertusschen blyft de Konst wanhoopen om ooit tot grooter luister, door een meerder volmaaktheid, te geraaken.

Doch om weder te keeren tot de voorgaande stelling: myn gevoelen is, dat men het gezegde in acht moet neemen, als ons iets voorkomt in zaalen, kamers, gaanderyen en diergelijke, het zy in nissen, boven en onder de schoorsteen, of andere gelegentheden. En voornaamentlyk komt het hier op aan, dat men den *horizont* wel moet plaatsen, na dat het Stuk hoog of laag staat. Ik heb in mynen tyd de diktens der muuren wel aangeweezen, en altyd zulks wel willen doen; maar wierd eens, voor een voornaam Liefhebber schilderende, door hem genoodzaakt, wat redenen ik ook mogte bybrengen, het weder te veranderen, om hem te voldoen: meenende hy, dat ik het gedaan had om minder werks, en niet om best wille; voorgeevende dat het verbeelde daar door al te bekrompen en gestopt was: doch het kind moest een naam hebben; waanende hy, dat het veranderde ruimer stond. Voorbeeld den Schryver wedervaren.

Nu moet men zich niet inbeelden, dat ik myn Stuk met de Ordinantie volslagen maakte; en dat, wanneer het heel gedaan was, ik de dikte daar over heen schilderde: geensins; want dat zoude een groote dwaasheid zyn. Eerst sloeg ik met een lyn het vierkant daar op; en vervolgens myne Ordinantie daar na geschikt zynde, was dit gevoegelyker, als dat men daar na dezelve daar over heen schilderde, om dat anders te veel werk daar door over stuur zou gegaan hebben, en weg gesneeden zyn geworden.

Om nu den yverzuchtigen Konſtoeffenaar een goed voorbeeld, na myne bevatting, te geeven, hoe hy dient aan 't werk te gaan om een goed Landſchap, op een gemakkelyke wyze, op te ſtellen, zo laat hy deze volgende grondregelen in acht neemen.

Wat men overweegen moet eer men een Landſchap begint.

Hy overlegge wel 't geen hy voorgenomen heeft te maaken: daar na, wat geweſt van de waereld hy wil verbeelden: ten derden, wat getyden des jaars, wat maanden, en wat ſtonden van den dag: ten vierden, of zulks in zon- of maaneſchyn, helder of neevelachtig, regen- of windig weêr, zich vertoont.

Dan bekwaame ſtof daar toe gezocht.

Deze verkiezing alzo by zich zelven vaſt geſteld hebbende, gaat men verder, en zoekt daar toe bekwaame ſtoffe, dezelve by malkander ſchikkende tot voltrekking der meening; voegende de voorwerpen ter plaatſe die haar eigen zyn, ieder na zyne natuure en hoedanigheden.

Plaatſing van 't oogpunt.

Stelt daar na het oogpunt in 't midden des Stuks, hoog of laag, na dat men minder of meerder lucht of grond wil hebben, denkende of men dezelve op een gelyke grond wil zien, en alzo de beelden te ſchikken gelyks met het oog, om ſtraks te bezeffen of het Stuk door een hoog venſter in een laagte, of van de laagte na de hoogte gezien is: want men weet zekerlyk wel, dat, als de dingen van een hoogte gezien worden, de beelden onder den *horizont* bepaald moeten blyven; en van een laagte gezien zynde, boven den *horizont* opſteeken.

Daar na het licht.

Alle deze dingen wel overwoogen en zo verre gebragt zynde, gaat men verder en treed tot het verkiezen van een bekwaam licht, van voor, van agter, of van de linker of regter zyde daar in ſchietende, om alle voorwerpen na het zelve te daagen. Alsdan ſchikt men 't voornaamſte voorwerp onzer doeling op de beſte plaats, zo het mogelyk is, en dat het voorwerp zulks kan toelaaten; 't zelve in 't midden des Stuks, doch altoos van de kant af, vaſtſtellende.

Het voornaamſte voorwerp moet de beſte plaats hebben.

Waarneeming der herſtogten.

Van verſcheidene herſtogten, zo die in de zaak vereiſcht worden, te weeten als het Landſchap met een geſchiedenis vermengd is, laat men eene den meeſter ſpeelen, en boven de andere heerſchen, in grootheid, pragt, en cierlykheid, beſlaande met de zelve altyd het grootſte gedeelte van het Stuk, het zy door loof of gebouwen. Tot bywerk zal men zoeken wat beſt en eigentlyk daar toe dient, ten einde de zaak klaar en duidelijk moge uitgedrukt werden. Is 't voorwerp een boſch, zo zal men het zelve met boſchgoden, wegwyzers, of paalen, tombes, ruſtbanken, boſchnimfen, en meêr diergelyke dingen, daar meeſt toe eigen, ſtoffeeren en vercieren.

Gedachten op 't bywerk en cieraad; als mede hoe men een boſch en vordere ſchildery, ſtoffeeren moet.

Is 't een waterſtroom of rivier, zo dient men zulks op dezelve

wyze

wyze te handelen; daar by voegende, tot ſtoffagie, riviergoden, *najaden* of zwemmende waternimfjes, viſſers, zwaanen, en andere zodanige cieraaden.

Is 't voornaamſte van het Stuk een veld, dat men dan het zelve met herders en herderinnen vervulle en verciere, veehoeders, bagchanaalen en andere.

Met rotſen of ſpelonken leeft men op die zelve wys, doch evenwel met zodanig een omzichtigheid, dat het oog en opmerking alleen tot het principaal getrokken werde, en niemand het bywerk anders overweege dan als een byvoeging en toedoening van hulp: want in alle deze waarneemingen beſtaat de fraaiheid of deugd van een Landſchap.

Belangende de ſtoffagie van *modern* of hedendaagſch Landſchap, gelyk door die vermaarde Schilders, *Everdingen*, *Pynakker*, *Ruysdaal*, *Moucheron*, en meêr diergelyke die de *moderne* trant volgden, is geſchilderd, dezelve behoeven de genoemde ſtoffagie niet; maar konnen zonder aan boerenhutten, viſſers, voerluy met hooy- jacht- en andere laſtwagens, aan diergelyke dagelykſche landgevallen genoegſaame rykdom van ſtoffe en voorvallen vinden, die daar toe zo wel als het *antiek* eigen zyn: want de ſtoffagie maakt, myn 's oordeels, alleen een Landſchap *antiek* of *modern*, ten ware het hedendaagſche en bekende plaatſen waren die men wilde verbeelden, in welke geen *antiek* paſſen zoude, even als die oude beroemde Schilders *Breugel*, *Bril*, en *Hans Bol* in de voorgaande eeuwen geſchilderd hebben, zonder uitzondering van het beſt uit het gemeen en ſlegtſte leven te verkiezen. Want de Natuur is in haare voorwerpen nu even als zy over duizend jaaren geweeſt is: boſſchen, velden, bergen, en water, blyven altyd het zelve. Derhalven is de Natuur *modern*, dat is te zeggen onvolmaakt; maar weder *antieks* en volmaakt, wanneer men het verſtandig weet te ſchikken met vreemde en uitmuntende gebouwen, tombes, en diergelyke overblyfſelen van de aloudheid, welke met de voornoemde ſtoffagie te ſamen een *antiekſch* Landſchap uitmaaken. Maar wanneer een hedendaagſch Ryngezicht met *antieke* beeldtjens en geſchiedeniſſen opgepronkt werd, is het beide belagchelyk: want de boerenhutten, bouwkunde, land- en veſtingbouw, zullen het verſtandig onverſtand in de ſtoffagie door den Meeſter begaan, ſchoon hy in beide uitgemunt heeft, zonneklaar aanwyzen.

Onderſcheid tuſſchen het Modern en Antiek in de zelve.

Van het Licht, de Geſtalten, en Koppeling in de Landſchappen.

TWEDE HOOFDSTUK.

Waar in een goed Landſchap beſtaat.

LAat ons nu eens verder gaan, om de voornaamſte hoedanigheden en eigenſchappen, die tot een goed Landſchapſchildery vereiſcht worden, naauwkeuriger te overweegen. Ik meen, dat het zelve beſtaat in een goede ſchikking der ongelyke voorwerpen, zo in de ſtoffe, gedaanten en vormſel, als in de koleur; en in de twede plaatſe, de getallen en koppeling derzelve; ten derden, in een goede ſchikking van het licht.

Van de roering in het zelve.

Uit de ongelyke voorwerpen maakt men, door die wel te ſchikken, de roering en beweeging; beſtaande in krom, regt, ſcheef, hoog en laag: en door de koleur werd het zelve veroorzaakt, het eene zwak, dit ſmeltende, dat krachtig, en 't ander weder hard.

De getallen en hunne koppeling.

De koppeling beſtaat in de byeenplaatſing dezer ongelyke voorwerpen, als van twee ligchaamen op twee verſcheidene gronden, waar van dat op de voorgrond het kleenſte, en op de twede het grootſte moet weezen; als by voorbeeld, zo een zittend beeld voor komt, zal'er een ſtaand agter zyn, en op de derde grond weder een leggend, op de vierde een hooggeklommen, en dan vervolgens weder een ſtaand, en zo voort. Even zo moet men handelen met boomen, rotſen, gebouwen, dieren, en alles wat in de Landſchappen te pas komt, voor zo veel de ongelykvormige voorwerpen aangaat. In het volgende voorbeeld zal ik die van de ongelyke, zo wel in hunne ſtoffe als koleur, aanwyzen.

Voorbeeld van de ongelyke voorwerpen en ſtoffen.

Ik ſtel dan in een Stuk met het verſchiet vyf gronden, waar van de vierde de grootſte is; en op de voorgrond plaats ik een vaaze of pot van donkere porfierſteen, getekend No. 3. op de twede grond een fontein No. 4. en op de derde een groene haage, No. 2. op de vierde een pronkbeeld, No. 5. De vyfde is een laag verſchiet, gemerkt No. 1. Dit is nu voor zo verre de wykende gronden aangaat: maar echter moet die zelve ſchikking mede op een *paralelle* of gelyke grond waargenomen worden.

Van het licht. Donker tegens licht en ook anders om geplaatſt.

Belangende het licht, deszelfs voornaamſte reddering beſtaat in bruin en donker, tegens licht en noch lichter: maar wanneer twee lichten tegen malkander afſteeken zullen, zo moet het noodzaakelyk met de koleur gevonden werden. Als by voorbeeld, wanneer een verlicht beeld tegen het heldere verſchiet zal uitmunten, moet gewiſſelyk het

eerſt-

A. Myering del.

C. v. Jagen fec.

eerſtgenoemde donkerverwig zyn, wegens het gebrek van ſchaduwe: als dan zal het een goede uitwerking doen. Want de voornaamſte redderíng beſtaat hier in, dat een gloeijend gekoleurd voorwerp tegen een licht, flaauw en zwak verſchiet aankome: daar en tegen lichte en zwakke koleuren tegen donkere en gloeijende gronden: het voorſte en krachtigſte voorwerp tegen het diepſte doorzicht, en de verder afgelegene tegens ondiepe: en zo met de lichte tegens donkere, over en weder over.

Geen twee lichten mogen boven malkander zyn.

Daar en boven dient een Konſtenaar waar te neemen, dat 'er geen twee lichten boven malkander mogen zyn, ten ware het een merkelyk in kracht van het ander verſcheelde, het zy in koleur of tint; op dat het eene in het ander niet kome te vloeijen: het geen uit der hand gezien zynde, een zeer wanſchapene ſamenhang zoude vertoonen.

Het doorzicht hoe verbrooken.

Behalven dat moet altyd een gedeelte van 't doorzicht verbrooken zyn, en aan d'eene of d'andere zyde het oog nader bepaald werden, het zy met een boſch, rots, gebouw, of eenig ander voorwerp. Ook moet een Stuk van den *horizont* altyd worden gezien, en by gebrek van dien het een of 't ander *paralel* of gelykgrondig voorwerp aangeweezen, het zy door een muur vlak van vooren, pilaarwerk, of iets diergelyks. Door deze dingen word het oog meeſt voldaan, en de welſtand daar in gebragt.

Koppeling der beelden door oneevene getallen.

Niemand kan betwiſten, dat de ongelyke getallen de volmaakſte zyn; gelyk zulks genoegſaam door de Wysgeeren en Wiskonſtenaars is aangetoond. Dit getal neem ik waar, en volg het in myne ſchikking der beelden aldus.

Eerſt ſtel ik een beeld op de voorgrond; dan drie op de twede; dan twee op de derde; dan vier op de vierde; en dan wederom een, en zo voort, zo op een gelyke grond als agter malkanderen: welke ongelyke getallen in de koppeling geenſins van 't minſte belang in de Landſchappen zyn.

Van de voornaamſte koleur.

In de koleur, die wy daar even aangeroerd hebben, is dit mede een van de aanmerkelykſte zaaken; naamentlyk, dat de voornaamſte koleur welke in het Stuk regeert en de beſte plaats heeft, nergens meêr gezien werde, dan met kleene partyen, dat is te zeggen minder in ſchoonheid, quantiteit, en waardigheid.

Van het Stoffeeren der Landschappen.

DERDE HOOFDSTUK.

Byzondere verkiezing der Landschapschilders.

HEt is geen vreemde zaak, dat ieder Landschapschilder een byzondere neiging tot deze of geene verkiezing heeft; de een tot wilde en woeste gezichten, en de ander tot stille en zedige; weder een derde tot noordsche of koude, tot zon- en maaneschynen, watervallen en duinen, water en boschachtige gezichten; en ieder dus na zyne vrye keur: vermits het meeste deel der menschen, door een wonderlyke schikking, de gaaven der natuur meer toegedaan schynt te weezen, als de hemelsche, die ons het geheele en het volmaaktste voorstellen; zulks dat men niet meer als een gedeelte zoekt, daar het alles te bekomen is: 't welk voortspruit uit oorzaak der jonge onervarenheid, aan welke de grondige kennis ontbreekt, en die by gevolg van de dingen niet kan oordeelen, wat best, schoonst, en voordeeligst, ja waar toe zy bekwaam zyn. Maar het vreemdste en onbegrypelykste van alle zaaken is, dat veele Landschapschilders hunne eigene Stukken niet konnen stoffeeren. Hier op zou iemand mogen tegenwerpen, dat, vermits zy zich daar in niet geoeffend hebben, zy liever met hunne enkele doorzichten willen te vreede zyn, als de byzonderheden, die noch daar by vereischt worden, niet wel te doen; en dat zy daarom, des noodts zynde, den Eigenaar daar voor laaten zorgen. Dit is een beklaagelyke zaak, dat men zonder eens anders hulp zyn eigen werk niet kan volvoeren. Dierhalven blykt het, en het is ook een deftige zaak, dat een Landschapschilder zyn eigen werk stoffeert, het zy uit eigene vinding of byeen gezocht: want het is zeker, dat, by aldien hy zyne konst wel verstaat, hy ook best weet wat in zyn Schildery natuurlykst voegt; niet bestaande in beuzelingen, of beelden die niet met al beduiden: maar met geschiedenissen, verdichtselen of gelykenissen door stoffagie die het werk verheerlyken, 't zy die genomen zyn uit den *Bybel*, *Ovidius*, of uit *Esopus*. Doch dit gebeurt heel zelden; vermits het meeste deel of geen tyd, of geen lust tot het leezen van zodanige bocken heeft: maar wat my aangaat, ik waar liever zonder prenten of tekeningen, als zonder boeken. Ik, alzo ik een Beeldschilder ben, neem boeken met beschryvingen van landschappen en dieren: maar als ik een Landschapschilder was, zou ik my voorzien met geschiedboeken. Want wat zoude het my baaten, dat ik my oeffende in een byzonder ding alleen 't welk ik bereidts in myne magt

Gebrek eens Landschapschilders, en de tegenwerping daar over.

Zyn eigen Landschap te stoffeeren is 't beste.

Des Schryvers gevoelen hier omtrent.

magt had, en andere liet vaaren die ik noodzaakelyk moeſt weeten? Dat ik alreede weet, behoef ik niet te leeren: ook kan men onmogelyk tot kennis en weetenſchap komen van dingen die men niet wil onderzoeken. Heb ik tyd om alle nieuwigheden te doorſnuffelen en te leezen, waarom ook niet voor 't geen my noodig is? Is't een nieuwsgierigheid, die ik heb, om te weeten hoe het met den oorlog ſtaat, of het verlangen na de vrede, op dat het alsdan met de konſt te beter zou gaan? wat zal my de vrede helpen, als ik my niet bekwaam wil maaken om alsdan, wanneer zy verſchynt, voordeel te genieten?

Daar zyn weinige Schilders bekwaam om alle Landſchappen te ſtoffeeren.

Maar dewyl 'er weinige of geene Schilders zyn, die geen byzondere en eigene manier hebben; zo zyn 'er ook weinige bekwaam om die zelve te konnen ſtoffeeren: want ieder is altyd gretig om in het een of 't ander uit te munten, en zich door een zekere vreemdigheid kenbaar te maaken; waarom zy dikwils die zaak meer verergeren als verbeteren, 't zy met ſchoone koleuren, wilde kleêren, vlakke en zonachtige daagingen, of rond en dommelachtig: welke dingen hen onmogelyk ſchynen te vermyden, alzo hunne meeſte kragt daar in beſtaat, en ook dikwils in 't ſtoffeeren van anderer werken dezelve van een verkeerde uitwerking doen zyn. Daar en boven ſtaat noch aan te merken, dat 'er twederley ſoorten zyn van ſtoffagien, noodzaakelyke en onnoodzaakelyke. De noodzaakelyke zyn die, welke tot de zaak behooren, als onroerende en vaſte. De onnoodzaakelyke zyn roerende, als menſchen, beeſten, vogelen, en diergelyke; welke, ten opſichte der Landſchappen, niet noodzaakelyk konnen aangemerkt worden, maar alleenlyk ſtrekken om het leven daar in te brengen, ten einde zulks het oog niet moge verveelen, maar behaagelyk voorkomen.

Dat 'er twederley ſoort van ſtoffagien zyn, te weten noodzaakelyke en onnoodzaakelyke.

Om hier myne gedagten klaarder uit te drukken, zullen wy overweegen wat een Schilder omtrent het ſtoffeeren heeft waar te neemen, en te vermyden.

Noodwendige waarneemingen in het ſtoffeeren.

Ik ſtel dan in de eerſte plaats, dat het onbetaamelyk zoude weezen een vrouwmenſch by of omtrent een *Priapus*, of diergelyken Afgod, alleen te ſtellen om te ruſten, veel minder in gezelſchap van mannen daar by te zyn, ten ware dat men daar mede te kennen wilde geeven, dat zy een ligtekooy of hoer was. Ook is het oneigen, dat een vrouw, fatſoenlyk gekleed, aan den weg of in een boſch op de grond alleen zal gaan zitten, of ſtaan praaten met volk van veel geringer ſtaat. Het is veel beter, dat men een man doe zitten en een vrouw voorby gaan, dan dat de vrouw zit en de man voorby gaat, of daar mede ſtaat en praat, ten ware dat hy na den weg vraagde. Het is ook veel beter, dat de zittende den weg wyſt, als de voorby gaande. Als 'er een deel

volks, zo mannen als vrouwen, in een gezelschap is, zo laat de mannen niet leedig gaan, en de vrouwen belaaden. Als een vrouw ergens alleen ruft, laat zy geen meêr ballaft by haar hebben, als zy behoorlyk alleen kan draagen, het zy pakken, koffers, of potten. Een vrouw van aanzien zal nooit alleen reizen door bosschen en dalen, voornaamentlyk als zy jong is: ten minsten zal zy een meisje of kind by haar hebben. De herders, herderinnen, boeren en boerinnen voegen wel by malkander. Daar geen schaapen zyn, past ook geen hoeder noch fluiter, noch meisjes met bloemekranssen: want die luiden komen niet op het veld om te zitten praaten, maar om te werken. Het is beter, dat men vraagt waar de herder is, als waar de schaapen zyn. De kinderen der landluiden zyn des zomers zelden in huis, maar altyd buiten op het veld by de ouders, zoekende vogelnesjes, verzaamelende hout, graavende kuiltjes, of plukkende bloemen, vlegtende kranssen, en meer andere kinderlykheden bedryvende. In wilde offerhanden, of boerenvreugden en feesten, zal men geen lieden van aanzien vermengen zonder wettige oorzaak, ten ware dat zy, als toezienders, een weinig daar van afgescheiden waaren; doch voor al geen oude luiden: vermits die gemeenlyk geen behagen in zulke dingen hebben, voornaamentlyk de mannen.

Aanmerking op de plaatsing en eigenschappen van stoffeeren.

Het is tegen de natuur en reden strydende, dat men tot het vieren van een vrolyk feest een droevige plaats zal verkiezen, en om een treurige te verbeelden een vermaakelyke uitzoeken, welke verciert zy met beeldwerk en fonteinen, ten ware het voorwerp der geschiedenis zulks vereischte en medebragt. In dit alles wel te onderscheiden, en waar te neemen, kan men een vernuftig Meester kennen.

Gelukkig is die Landschapschilder, welke zyne bebeelding of stoffagie na zyn Landschap, en het Landschap na de stoffagie weet te schikken; maakende, dat dus het een en het ander moet aangemerkt werden: maar noch meerder achting is hy waardig, als hy alles weet te voegen na het Landschap. Worden dan de beelden of stoffagie minder geacht als het Landschap, zulks moet hem leed zyn: doch in zich zelven is hy gerust, als hy geduurig voor heeft het een zo goed als het ander te maaken. Zodanig een is boven veele anderen te achten, die zulks niet zyn: want zich altyd met printen of eens anders werk te behelpen, is het rechte middel niet om Meester te werden. Men verlaat zich al te veel daar op. Niet dat ik het wraak, dewyl 'er de geest door opgewekt werd: ja ik bevind zelfs, dat ik zonder dat middel daar niet toe gekomen zou zyn. Maar men moet wel onderricht weezen, hoe verre men zich met raapen bezig mag houden, om niet in een algemeene dwaaling te vervallen,

len, uit welke men daar na bezwaarlyk kan gered werden: waar uit dit spreekwoord is voortgekomen, *de raapen zyn goed als ze wel gestoofd zyn.*

Laat ons nu tot de onroerende stoffagie eens overgaan, en daar in aanmerken dat 'er niets zo verdrietig in een Landschap is, als dat de huizen altyd achter tegen het verschiet zyn, en men ter zyde niets als boomen, heuvelen, of ter naauwer nood een steen of twee op malkanderen gewaar word. Deze herhaaling moet den aanschouwer zeer verveelen; weshalven het geen wonder is dat die, welke de Bouwkunde niet verstaan, de zelve zo veel myden als zy konnen: maar het verwondert my, dat veele Landschapschilders die konst niet weeten willen, ja die liever nooit vertoonen, hoe schoon zy ook zyn mag, dan de moeite te neemen om daar wat van te leeren en te onderzoeken, of om anderer modéllen na te volgen, die in zulk een overvloed, en tot dien einde, gemaakt zyn. Immers kan men daar gemakkelyk toe komen, behalven dat het zulk een schoone welstand in een Stuk brengt. Ik heb lang na de oorzaak daar van gezogt, maar geene konnen vinden die voldoenende, en op de reden gegrond was, dan deze alleen, dat de genegentheid daar toe ontbreekt, en hun de deugd en achting daar van onbewust is: want te zeggen, dat de Landschappen alleen bestaan in boomen, bergen, en groene velden zonder huizen; en als 'er huizen, gebouwen, ruïnen, of triomfboogen in zyn, dat het dan geen Landschap meêr is: zulks is onkundig geredeneerd; dewyl het ontwyffelbaar is, dat een historie in een Landschap voor geen Landschap aangezien zal werden, noch een Stuk met huizen, gebouwen, en eenige boomtjes voor Landschap noch Geschiedenis, maar voor een gezicht met gebouwen. Een Landschap, met honderd kleine beelden gestoffeerd, zal voor geen beeldstuk doorgaan: maar zonder beelden of huizen is 't een wildernis of een onbewoond land, daar de pestilentie regeert, en by gevolg daar geen huizen getimmerd worden. Het zou nog wel wat gelyken, dat het in een Groenlandts gezicht was.

Oorzaak van het gebrek in Gebouwschilders.

Van de onroerende Stoffagie, zo van Graven en Tombes, als Huizen, Tuinen, en diergelyke.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE graven of tombes, die men in de Landschappen maakt, hebben een byzondere opmerkinge noodig; alzo zy niet alleen een goede

Noodzaakelykheid van dit wel op te wel-merken.

welſtand, maar daar en boven een waarſchynlyke eigenſchap aan die plaats geeven daar zy geleegen zyn of ſtaan, op dat zy niet ſtrydig werden tegens de waarheid en den tyd. Het is dan het zekerſte, dat men, wanneer men zodanig een metzelwerk opregt, daar toe voor eerſt een plaats verkieze de zaak en 't voorwerp eigen, om van de voorbygangers gezien te worden, en hen tot aandachtigheid te brengen: waarom zy dan dikwils minder of meerder prachtig en cierlyk werden uitgewerkt na de hoedanigheid, ſtaat, en eerwaardigheid der overleedenen of der ſtigteren dezer gedenktekenen. Men ziet ze gewoonlyk omtrent de gemeene wegen, op het veld, of aan den ingang van een donker boſch geplaatſt, ook wel in het boſch zelve, echter op zodanig een wyze dat men daar gemakkelyk by kan komen, en in het doorgaan dezelve zien. Is het zaake dat zy koſtelyk uitgewerkt zyn met beelden en andere cieraadjen, dan werden zy zekerlyk wel bezorgd tegens alle ongemakken des tydts. Sommige werden met verwulfſels overdekt, ook wel met kleine voorgevelen of fronteſpieſſen, ſteunende op kolommen, zettende op dezelve een kopere vaas of keteltje van metaal, en aan wederzyde twee kindertjes op ſpillen draaijende na dat de wind hen voert, met een kloppertje van ſtaal in de hand, waar mede zy, dus bewoogen zynde, op dezen ketel ſlaan, en een groot geluid geeven, als de wind ſterk waait, uit oorzaak van zekere holligheid die zy in den rug hebben. Dat geſchiedde, zeggen zy, om de duivelen en kwaade geeſten door dat geluid te verdryven, die zy waanden dat gemeenlyk om de graven zworven. Sommige wierden met kleine borſtweeringen beſlooten voor den noorden wind. Men ſtelt ze meeſt altyd op hooge gronden, of heuveltjes, voornaamentlyk in woeſte landen: en men behoeft ook niet te twyffelen dat ze op vaſte fondamenten ſtaan, alſchoon men ze ſomtydts hier en daar ziet omgevallen, of gezonken; vermits 'er niets in de waereld is, dat niet onder den vernielenden tyd moet buigen, al waar het noch zo vaſt en ſterk. Het is niet buiten waarſchynlykheid, dat 'er omtrent zulke plaatſen zitbanken gevonden wierden om te ruſten; en om het volk des te meerder aan te lokken, hebben zy 'er ſomtydts fonteinen by gemaakt. Men plagt gemeenlyk de aſſche der overleedenen in zekere *urnen* of buſſen te doen, welke boven op de tombeen gezet wierden, of in een holle nis daar by zynde, heel cierlyk met *hieroglyfiſche* letteren of caracters behouwen. Deze graven of begraafplaatſen zyn ontallyk voorzien met zinnebeelden en figuuren, door dewelke men altyd kan zien en verſtaan of ze een Held, Wysgeer, Staatsbedienaar, Herder, Boſchgod, of iemand anders toegeëigend zyn geweeſt, zo men de oude Schryvers en Overblyffelen mag ge-

Zo wegens de ſtaat.

Als plaatſing.

Voorzorg der Ouden omtrent hunne Begraafplaatſen gebruykt.

Voornaamentlyk omtrent de verbrande aſſche.

gelooven. Het zou te lang vallen hier alle die byzonderheden te verhaalen: en vermits deze dingen alleenlyk dienen tot een bywerk voor de Schilders, oordeel ik het hier mede genoeg te zyn, als ik 't geen der zelver ſtoffe aangaat, daar noch bygevoegd zal hebben. Deze zyn veelerley, gelyk als van porfier, jaſpis, allerhande ſoort van marmer, zo rood, zwart, als wit, koper, en metaal, ook van geringer ſteen. Men vind 'er dikwils een altaar ſtaan, waar op men plagt aan de gedachtenis der overleedenen te offeren.

Van de Land-en Boerenhuizen, en andere Stoffagien.

Beſchryving der Boerenhutten, of huyzen.

DE boeren-of landhuizen ziet men gemeenlyk laag van verdieping; zynde alle hunne meeſte gelegenheid en uitgeſtrektheid beneden: en vermits die luiden weinige goederen, ja niet meêr als zy tot hunne nooddruft van nooden hebben, bezitten, zyn 'er ook niet veele kamers of zolderingen in hunne wooningen: maar zy zyn ſlegt en eenvoudig, zonder cieraad, meeſt van hout of geringe ſteen. Daar en boven hebben zy noch order, noch ſchikking, noch verdeeling. Zy vlegten ze met riet of biezen door malkanderen, en plakken of ſmeeren die met kley. De daken zyn doorgaans met riet of zooden bedekt. Zy laaten weinig licht daar in vallen; zynde gemeenlyk wat donker van binnen, en van buiten met zekere koleur licht beſtreeken, rood, wit, ook graauw, waar door men ze van heel verre kan beöogen. Zy hebben veelmaals putten of waterbakken daar omtrent, en ook fonteinen of regenbakken uit een boom gehold, of wel van ſteen gemetſeld. De fonteinen zyn ſlegt, en van weinig konſt: maar wanneer ze digt aan de ſtad leggen, zyn ze groots en prachtig gebouwd met pronkbeelden en andere cieraaden. Men vind ook vazen, of cierlyke potten, met basreleeves, op hooge pedeſtallen ſtaande; en die zyn zo hoog, dat ze boven het bereik der handen ſtaan, op dat men ze niet ſtukken zoude breeken, ſomtydts wat vergaan en gebroken, of geſchonden door den tyd en de regen, en ook door de wreede moetwil der barbaaren en ſoldaaten: het geen men beſpeuren kan aan de ſtukken en brokken der kolommen en pilaaren die men hier en daar op de wegen, en ook wel daar by, vind leggen, ook ſtukken van frieſſen met basreleeves en ſchoone korniſſen, welker overblyfzelen, nevens die der fondamenten, noch zyn blyven ſtaan. Daar en daar omtrent ziet men ook brokken van koloſſen of groote beelden; en men vind 'er die noch half begraaven, of elders in een moeras gevallen leggen. Desgelyks ziet men in de boſſchen leeuwen

Der Fonteinen.

Der Pedeſtallen, en Pylaaren.

En gebrookene en oude Beelden: nevens hun gebruik in de Aaloudheid.

wen en leeuwinnen van steen op pedestallen rustende, welke water uit hunne muilen spuigen. Op beide de zyden der borstweeringen plagt men in de oudheid wel Sfinxen te leggen, als de zin niet en slaat op de verborgenheid der weetenschappen: want alsdan worden zy gemeenlyk tot steunsels der kolommen, piramides en tombes gebruikt. Men plagt ook, en het is noch wel in gebruik, eenige steenhoopen op te regten met opschriften of *caracters*, ook wel paalen tot wegwyzers, of ook wel beelden tot het zelve gebruik, voornaamentlyk op kromme en kruiswegen, alwaar men veelmaals ook *Termen* ziet, inzonderheid aan de einden van de wegen of laanen, vooral wanneer een moeras, water, of eenige andere ongelegentheid, de wegen doorsnyden, om de reizigers te waarschouwen voor een naakend ongeval; waar van ook hun naam van *Termen* zynen oorspronk heeft, dat is te zeggen bepaaling of het uiterste eind. Deze *Termen* zyn als een omgekeerde Piramide, vierkantig, daar een hoofd boven op staat, met den mond wyd gaapende, meest van koper of metaal, in welker opening van den mond de wind, door zyne speeling, een groot geluid maakte. Alle deze dingen hebben een byzondere welstand, en geeven aan de Stukken een ongemeene grootsheid, als zy wel geplaatst en gevoegelyk te pas gebragt worden, voornaamentlyk in Landschappen: en het is ongetwyffeld de allerbeste en grootste manier. Hier zal ik dit Hoofdstuk besluiten, met waarschouwinge dat men ze niet al te veel gebruike, noch twee maal een en dezelve zonder verandering; op dat het niet verveele: 't welk den maaker meer schande en schade, als eer en voordeel, zou aanbrengen.

Van de schoone Koloreering in Landschappen.

VYFDE HOOFDSTUK.

Vermoogende kracht der Lente.

INdien 'er iets bekoorlyk is voor het gezicht, ik meen dat zulks het schoone groen der boomen is. Met welk een zucht verlangen wy na het lieffelyk voorjaar! Is 'er iets dat onze oogen meer verkwikt dan het eerst uitloopende groen? De krachten, geesten, en vrolyke lusten schynen alsdan in alle schepselen te herleeven. Indien het wezendlyk gezicht zulke krachten heeft, niet veel mindere werden 'er gevonden in het beschouwen van een konstig en bekoorlyk Landschap, waar in het heldere groen, een der aanlokkelykste koleuren, het oppergezag voert.

En het schoone groen.

Maar dat een Landschap, geheel uit groen geschilderd, bekooren kan

kan, zulks is niet gelooffelyk; alzo min als een uit vuile en graauw-groene koleuren ons oog kan vermaaken. Niet dat men ook, om een ſchoon groen te hebben, het ſpaanſchgroen moet gebruiken: want hoewel dit het ſchoonſte zy, is het nochtans het aangenaamſte en lieffelykſte in 't oog niet, te meer doordien het zo geweldig verſterft en van koleur verandert. Deugden en gebreeken van het Spaanſch Groen.

Doch het geen beklaagd moet worden, is dat menſchen, die voor goede en ervarene Konſtenaars in het Landſchapſchilderen willen doorgaan, dat, zeg ik, de zulke het ſchoone groen geheel uit hunne Schilderyen verbannen, en, in plaats van 't zelve, zwart, geel, en meer diergelyke vaale koleuren daar in brengen.

Wel is waar, dat alle groene planten en kruiden zo wel in hunne aart, eigenſchap, als gedaante en koleur verſchillende, en de ſommige ſchoon groen, die blaauw, deze geel of ros, eenige graauw, andere berg-moeras-en ettelyke waterachtig van koleur zyn: doch de konſt leert ons niet het verdorvene en ſlegtſte, maar dat bekoorlyk en aangenaam voor het gezicht is, na te bootſen: en zelfs onder de verſchillendheden der genoemde planten vind men ieder in zyne ſoort, geringe, gemeene, ſchoone, en allerſchoonſte. Verſchillendheid der koleur in de groene Planten.

Zegt men nu, dat een Konſtenaar alles moet verbeelden, zo wel het ſchoon als het onſchoon, en dat hy maar een aap van de natuur is; ik ſtem het toe: maar hy moet een nabootſer der welgeſtelde natuur zyn, en haare heerlykſte deelen op het cierlykſt afmaalen.

Met myne ſtelling, dat het ſchoone groen in een Landſchap het beſte en bekoorlykſte is, wil ik geen toeſtemming geeven aan het dwaalende gevoelen der geenen, welke waanen, dat men geene koleuren te ſchoon kan maaken, al verbeeldde men dezelve ſchoonder als de natuur, zo wel in een Geſchiedenis als Landſchap. In het Hoofdſtuk van de houding en plaatſing der koleuren word hier breeder van geſproken: en wat voordeel konnen dan de koleuren op malkander doen? Wat is anders de *harmonie* of zamenbinding der koleuren, wanneer daar, even als in de Zangkonſt, geen hooge en laage toonen in overeenſtemmen? Wat zal het goud tegens goud, of wat de paerlen tegens de paerlen uitmunten? Indien alles uit eene van deze beide dierbaare ſtoffen was, zo zoude de koſtelykheid zich niet eens aan ons oog vertoonen. Zegt de ſpreuk niet, *Tenues ornant diademata cunæ*: dat is, de geringe ſchelpen vercieren de kroonen. Redeneering over de ſchoone koleur.

Veele gebreken ziet men aan Schilders omtrent deze zaak, die, hoe wichtig een grondregel het zy, echter by hen niet in achting genomen word.

Ik

Voorbeeld van een grove misslag.

Ik zal eens een aanmerkelyk voorbeeld daar van aanwyzen. Zeker Schilder had onder anderen ook een Landschap geschilderd, waar in de voorste en twede grond, met alles wat daar toe behoorde, zich schoon en natuurlyk vertoonde. Beelden en stoffagie, alles hield zich wel. Maar op de derde grond was alles graauw en vuil gemaakt: en op deze grond had hy een mannetje geplaatst, hebbende een schoone *Ultramarine* rok aan, welke, al ware het op de voorgrond geschilderd geweest, niet schoonder kon zyn. Hoewel hem nu aangetoond wierd, dat die twee dingen onnatuurlyk en strydig waren, naamentlyk het vuile en bemorste groen en zulk een schoon blaauw kleed, 't welk daar en boven, om dat het in de zon ging, zo helder en schoon in de schaduwe als op den dag was geschilderd, had zyn licht meerder gebroken moeten zyn: doch daar het voornaamentlyk op aan kwam, is dat het groen in 't verschiet te veel verbroken was; dewyl men op de zelve afstand zulk een schoon blaauw kleed niet onverminderd en onbemorst kon beschouwen, daar het groen zo zeer was te niet gedaan. Dit dient tot een voorbeeld, om aan te wyzen, dat men zo ligt de partyen niet moet bemorssen noch verbreeken, inzonderheid niet zo schielyk; alhoewel men het door veele ziet doen, om hunne voorste partyen schoon en krachtig te doen voorkomen. De natuur geeft zo een schielyke verandering voor ons gezicht niet, noch het heldere weêr zulk een nevelachtige deizigheid in zonneschyn.

Van het slaan en Modellen der Boomen na het leven.

Zesde Hoofdstuk.

Kwade manier van veele Konstenaars hier in.

Het baart aan veele Konstenaars een groote moeite eer zy een bekwaame handeling omtrent het slaan der meijen en bladeren vinden. De meeste schikken zich in dit geval na de manier van dezen of geenen Meester, zonder na het leeven hun werk te richten, en hunnen arbeid daar aan te besteeden. Hier door word het loof der boomen gemeenlyk styf, en alles op eene en dezelve manier; zulks dat men den olm niet van de wilge, de eyke van de linden, en zo allen byzonderen aart der boomen in hunne Schilderyen kan onderscheiden.

Middelen om dit gebrek voor te komen.

De natuur leert ons, dat wy hen van verre, zo wel door hunne verschillende koleuren, als gewas en gedaante van kruin, konnen kennen. Om nu wel en voorzichtig te doen, en tot de hoogste trap in deze Konstoeffening te geraaken, behoort men op het leeven naauwkeu-

keurig te letten, en het byzonder foort van groen en loof waar te neemen, op hunnen verren afftand gezien zynde, en overweegen of zy dicht en maffief zyn, dan yl van bladen en takken, en of dezelve by bosjens of eenpaarig aan hunne takken hangen. Men lette met aandacht op de verfchillendheid hunner koleuren, zo wel in hunnen opgang, volkomenen ftand en verval, als in de byzondere foort; daar en boven, hoe lang of kort van ftam die zyn, of dezelve regt of krom waffen, in drooge of waterachtige plaatfen.

Middelen tot de rondding van het loof.

Een andere zaak, die heel veel moeite, maar de grootfte welftand byzet, is de rondigheid der boomen. Om hier een goed middel toe te geeven, tot voorkoming van dit kwaad, dient men te overweegen, hoe groot den omkring van uwen boom zy, het zy dertig of veertig voeten. De opperfte rondigheid en verheevenheid, die na u toekomt, moet het fterkfte en krachtigfte gedaagd en gefchaduwd zyn, en vervolgens van vyf tot vyf, of van zes tot zes voeten de tinten verminderen, en op de kant in de lucht of ander bywerk fmelten, niettegenftaande dat het licht op zyde mogt in het Stuk vallen: want het zelve treft en raakt ook zo veel te krachtiger, als het meer na u toefchiet. En of men in die gelegentheid de uiterfte kantigheden verlicht en hoogt, zulks kan tot de rondigheid niets doen, vermits het licht te fchielyk afloopt: en het zelve eenmaal te fterk gefchilderd hebbende, kan men het, zonder het eenigfins morffig en brodachtig te maaken, niet door het overfchommelen verhelpen; vermits zulks altyd by de andere partyen zal afftceken, zo in koleur als netheid.

Opmerking wegens het plaatfen van het loof op hunne eigene ftammen.

Daar en boven is 'er een groot onderfcheid tuffchen de verfchillendheid der ftammen, zo wel als tuffchen het byzonder loof. Deze zyn fchoonder en fchilderachtiger als de andere; wederom die regter en gaaver; geene weder in koleur van de andere verfcheelende, enz. Maar het gewigtigfte, waar op men letten moet, is, dat men niet het Effchen- of Lindenloof op een Eykenftam plaatfe, noch het Wilgen op een Olm: want het eigen loof moet uit zyne eigene ftam fpruiten; hoewel 'er veele geen acht op flaan, als het maar wel ftaat. Ook moet het jonge en fchoone loof niet op een oude ftam gevoegd worden: want het eerfte is even als een menfchenhoofd, op het lyf van een aap gefteld; en het ander, een jonge kindertronie op een vervallen en door ouderdom verzwakt ligchaam.

Veeltydts ziet men ook in Landfchappen, door een gemeen licht gedaagd, het loof der boomen zeer fcherp en kantig tegens de lucht verbeelden; daar de natuur ons in tegendeel leert, dat zelfs het loof der voorfte boomen in de lucht op haare uiterfte kantigheden fmelt, en

dommelachtig daar tegen uitkomt; en in 't verſchiet noch veel twyffelachtiger.

Van de plaatſing der Landſchappen, en der geene die men Weêrgaâs noemd.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

IK vind geen ding onvoordeeliger en onvermaakelyker voor een Schilder, als zich altoos aan eene manier van verbeelding te houden. De natuur zelve moet hen van hunne eenzinnigheid overtuigen; en niet alleen deze, maar ook de volgende regelen.

Redenen om een Schilder tot verandering van verkiezing te beweegen.

Eerſtelyk, de verſchillende plaatſen, in welke de Schilderyen geſteld worden: want daar is niemand, die my wederſpreeken zal in het ſtellen, dat ieder Stuk op alle plaats paſt. Wanneer ik zo weinig verandering in de trant eens Meeſters beſpeur, oordeel ik, dat het de regte Meeſter niet is: want die zulks is, laat de rykdom van zynen geeſt blyken.

Ten anderen, moet hy zich in zyne Ordinantie na de zinnelykheid des Eigenaars voegen, zo verre als de reden het toelaat; en zyne volſtrekte en eenzinnige wil niet tegens de grondregelen der konſt en welſtand aanloopen.

Belangende de eerſte reden, het beloop der Natuur leert hem zyne misſlag erkennen. Doet zy ons niet een heldere zonneſchyn en aangenaam weder na een zwaaren ſtorm met meerder aanmerking en vervrolyking beſchouwen? Oordeelt men, dat zulks in een Schildery minder uitwerking op onze zinnen doen zoude? gewiſſelyk neen. Zelfs is 'er geen landſtreek zo arm, of in minder als drie mylen landts zal een geheel andere ſtreek landſchaps zich opdoen. Hoe kan hem ook onvermaakelyk voorkomen, ſomtydts zulk een ſtormweder, daar na bezadigd, en dan weder een vrolyke zonneſchyn te maaken? Want de merkelyke ongelykheid baart de verſchillende verandering; en deze bekoort het oog. Dan ziet men eens een donkere boſſchaadje, dan weder een wildernis, daar na een zedig landſchap, enz. De zwaare watervallen, overſtallig groote eikeboomen, rotſen, en diergelyke voorwerpen, wel geſchilderd, zullen in zodanig een vertrek mede niet mishaagen. Op deze wyze zoude men de geheele waereld in 't kleen konnen verbeelden, en, by wyze van ſpreeken, zulks met een opſlag van het oog beſchouwen.

Want

Want houd zich een Schilder by eene trant, hoe meenigwerf zal hy zyne zwakheid en onvermogen laaten blyken? Is het by zonneschyn te verbeelden, wat plaatsen zal hy vinden daar alle zyne Stukken wel voegen zullen? Kan hy altyd de zelve in de zonneschyn stellen, om de werking zyner konst en de natuurlykheid te toonen? Men neeme, dat zyn werk alzo geplaatst wierd, noch is 'er een gebrek: want dan zal het zonlicht in 't Schildery van ter zyde, en de waare zon van vooren daar op schynen. Redenen die een Meester tot de verandering moeten verpligten.

Uit deze reden blykt, dat het gemeen licht niet alleen noodzaakelyk, maar allesins het voordeeligste is, om zyne Kamerstukken daar uit te dagen. Gemeen licht 't voordeeligste in kamers.

Een goed Konstenaar moet zich voorzichtig gedraagen in het schikken en verkiezen van zyn werk, zorgvuldiglyk acht geevende op de eigenschap der plaats, op dat zyne konst de bouwkunde niet ontbinde, maar veel eêr versterke; maakende de Landschappen, die men natuurlyk wil verbeelden, hoe zy verder van het waare licht, dat in de kamer valt, zyn, zo veel helderder als die naby het zelve zyn: want anders doende, zou het maar een schildery vertoonen. Opmerking wegens de plaatsing, benevens de verkiezing en verandering van licht.

Het twede, dat machtig veel tot het cieraad doet, is het waarneemen van goede Wedergaas te maaken: en hoewel dit geslacht van Schilderyen zeer bekend is, werd door veele nochtans daar in gedwaald. Hunne gedachten, noopende wat 'er tot een goede Wedergaa behoord, is zeer verschillende: maar de meeste meenen het te bestaan in een gelykvormigheid van begrip en schikking van voorwerpen, koleur, en daaging: en veele voegen daar by, dat, indien het een een effen Landschap is, het andere desgelyks moet weezen: is het eene rotsachtig, zo moet ook weder het ander zyn; ja zodanig dat, wanneer ze by malkanderen geplaatst worden, het schynen moet als of ze op malkander overgedrukt waren: in beide even veel lucht, of gelykelyk gestopt; beide op de voorgrond of in het verschiet met gelyke stoffagie voorzien: ja met zulk een omzichtigheid, dat in het eene geen witte plek is, die niet in het ander mede gevonden werd. Van de Wedergaâs. En wat zy zyn na veeler gevoelens.

Myn gevoelen is, dat dit voorige meest uit de eigenzinnigheid van den Konstenaar voortkomt; en dat 'er niets meer in een Wedergaa word vereischt, als een evengelyk oogpunt en gelykvormigheid der beelden, wanneer ze op een gelyke hoogte hangen moeten: maar die het overige daar by wil gevoegd hebben, zoekt het vyfde rad aan een wagen. Want waarom zoude ik myn vermaak niet mogen hebben, na myne lust in het beschouwen van een naare wildernis te hebben geboet, Des Schryvers bepaaling daar omtrent.

zulks ook te doen in het zien van een aangenaame vlakte, of in het verschil van een Landschap met bosch in tegenstelling van een zoete rivierkant en een vermaakelyke doorzicht? My dunkt, de naam zelf wyst het genoegsaam aan, te weeten dat het twee Stukken zyn van een gelyke hoogte en breette, gelykvormig van lyst, hun licht ontfangende uit eene zelve zyde der plaats daar zy hangen, het zy over of naast malkander, meest even zwaar of vol werk, gelyke grootte der beelden, verminderende allengs na het oogpunt. En belangende de gedachten, of het *concept*, hoe verschillender hoe beter en aangenaamer; op dat men den ryken en vloeijenden geest des Meesters daar in gewaar moge werden. Doch een Landschap voegt best by een Landschap, Gebouw by Gebouw: meer oordeel ik niet dat 'er tot het maaken van een goede Wedergaa word vereischt.

En zyn gevoelen.

Van de Lichten in een Landschap.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Voorinschietende Lichten zwaar om te verbeelden.

HOewel wyd en breed van de Lichten in het voorgaande Boek gesproken is, vind ik my echter genoodzaakt omtrent de Landschappen, en inzonderheid wegens de voorinvallende lichten, in Stukken welke tegen over de glazen staan, te spreeken. Veele Schilders zyn in die gelegentheid zeer verlegen, en niet zonder reden; want het is een moeijelyk proefstuk van hun vermogen.

Redenen daar van.

De voornaamste reden is, dat men zich niet kan begeeven tot iets te onderneemen daar men geene voorbeelden van heeft; en niemand wil de eerste zyn. Zy geeven voor, dat hunne zwaarigheid meest ontstaat, om dat zy het licht van vooren hebbende, geene slagschaduwen op de gronden, en geene schaduwen aan de voorwerpen konnen maaken, en dezelve alleenlyk door de uiterste diepsels hunne werking, wyking, en kracht moeten vinden: even als of de zweevende wolken geen groote slagschaduwen veroorzaakten; gelyk de ondervinding ons dagelyks leert. Ten anderen belyden zy stilswygende hunne onkunde in de kennis van de kracht en houding der koleuren, in het verkiezen van bruine tegens ligte, en ligte tegens bruine voorwerpen. W'ant wanneer men tegen een verschiet van groene boomen ligt gekoleurde voorwerpen stelt, als wit, koleur de rose, ligt en krachtig geel, en diergelyke koleuren, dan heeft men geen groote schaduwen van nooden. Wil men voor-

Middelen om het wel uit te voezen.

wer-

werpen tegen een ligt gekoleurd gebouw maaken, laat ze van bruine en donkere koleuren zyn; of een pot of vaaze van een glocijende en bruine koleur, en daar tegen wederom een ligter voorwerp: en tegen het verschiet werd het voorwerk, door de vermindering der tinten, in kracht herfteld; dewyl alles, wat wykt, duisterder en dommeliger word; zo als in tegendeel de schaduwen, hoe verder af, hoe flaauwer of zwakker werden. Daar en boven kan men een groote reddering bekomen door de gronden, deze ligtgeel, de andere groen, die blaauwachtig, en zo met hunne byzondere eigenschappen; als wy verder zullen aanwyzen. Door de koleuren en byzondere gronden.

Wat de beelden belangt, die konnen een genoegsaame en natuurlyke schaduwzyde hebben, waar door zy zich konnen redden: want die aan de meest van het licht afwykende zyde des Stuks zyn, zullen veel meer schaduwe ontfangen, als die in de midden staan, en ook een flagschaduwe, om dat zy zo verre van het oogpunt afwyken, en hoe verder hoe meêr. En omtrent de beelden.

Men begrypt dan ook wel, als men daar eenige huizen, of andere opstaande werken, na het oogpunt wykende, heel ter zyde stelde, de, eene hoog en d'andere laag, 't zy een grot daar men doorziet, daar weêr wat anders met gekartelde steen, of borstweeringen, enz. en daar voor een water als een gragt of vyver, langs welkers kant of boord eenige potten of pronkbeelden op pedestallen stonden: dat deze voorwerpen dan, schoon zy geen volkomene schaduwe hadden, echter ten opzichte van het licht daar genoegsaam toe zouden strekken. Dat niet alleen; maar het een zou tegen het ander noch eenige flagschaduwen geeven: 't welk een groote welstand en cierlykheid aan het gheele werk zoude byzetten. Andere hulpmiddelen in 't Landschap.

Werpt iemand my tegen, dat zulks te veel geweld aan die voorwerpen, welke buiten het Stuk zyn, zoude veroorzaaken, en dat het by gevolg in de midden leedig zou zyn, en derhalven het oog te veel na de zyde getrokken worden; daar en boven, dat alsdan de beide hoeken des Stuks geslooten zouden weezen: Tegenwerping.

Dezen antwoord ik, dat, by aldien zy op zulk een grond, als boven aangeweezen is, hunne Ordinantien schikken, de koleuren wel verkiezen, en by malkander voegen, zy hun groot licht in de midden het krachtigst, en aan de zyde hun werk meêr gebonden zullen vinden; en hier en daar eenige pedestallen met vaazen tegen de groote vlakke donkerheid der gebouwen geplaatst zynde, zou zulks een deftige luister en werking daar in brengen. Opgelost.

Veele durven geen flagschaduwen in dusdanig een voorinvallend licht op voorgestelt. Andere zwaarigheid

op de voorgrond brengen, om dat groot licht een weinig te breeken en te doen wyken; zeggende, dat hunne *baluſtrade* of borſtweêr zulks bedekt; en zich inbeeldende, dat 'er geen meer ſlagſchaduwe op de grond kan gezien werden als die van de baluiſter: maar zy zyn verre mis. Zy ſtaan en beſchouwen de plaats, en denken niet op het werk dat boven hun hoofd gebouwd is, hoe hooge verdiepingen en hoe groote ſlagſchaduwen die dingen op de inwykende voorgrond moeten veroorzaaken, welke zy zich dienen te verbeelden buitens huis te konnen zien, boven de opening van het Stuk: want hoewel het tegen een vierkante muur ſtaat, werd door hun konſtwerk hier een geheel open vak in de kamer vertoond, waar van het licht derzelve vlak daar in ſlaat.

Om my duidelyk en klaar te doen begrypen, en met een wat buitenwerks betekent en genoemd werd, heb ik noodig geacht de nevenſgaande aanwyzing daar by te voegen.

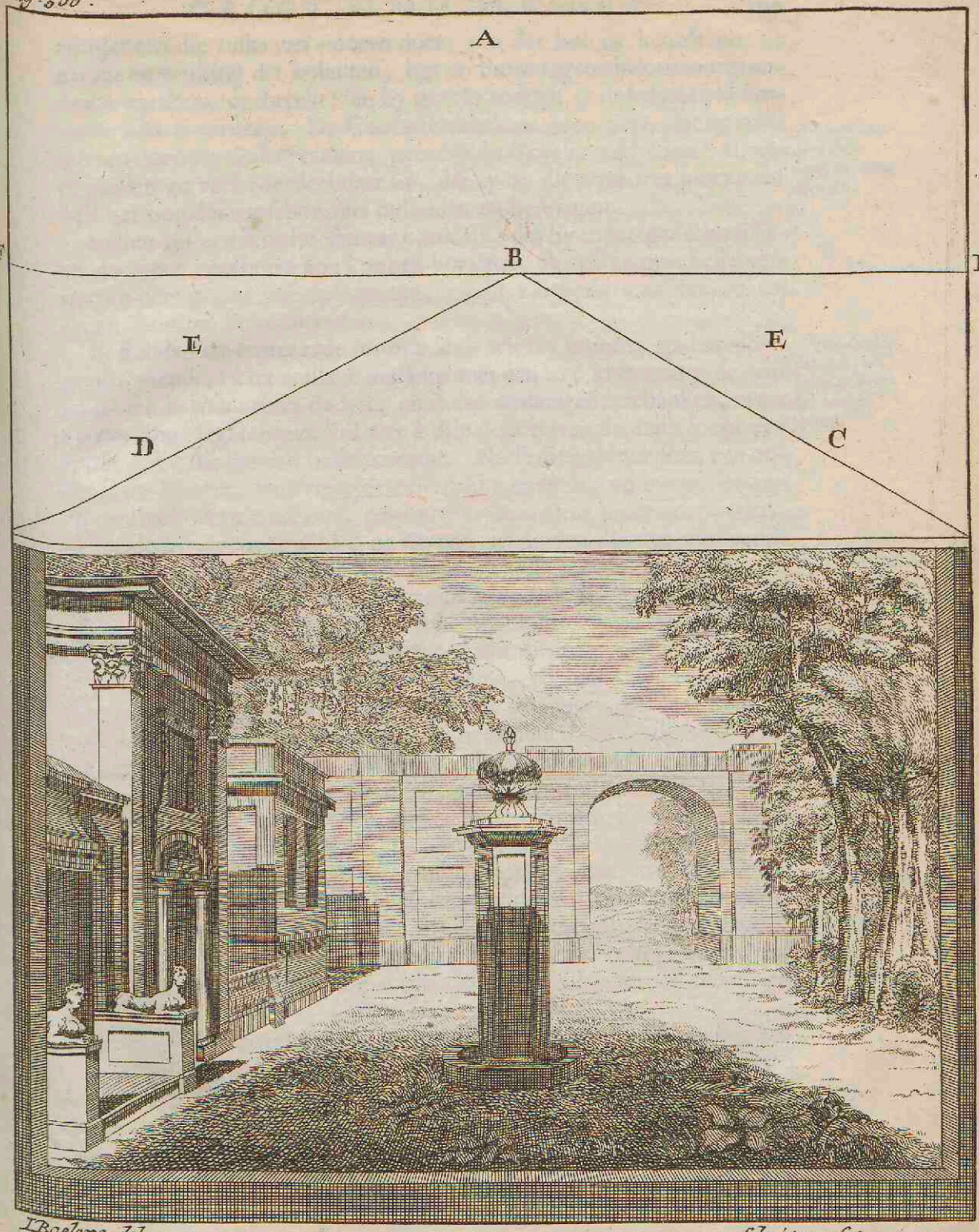
Verklaart en door een voorbeeld opgeloſt.

Men tekent op het Stuk, gemerkt A, een oogpunt B; en uit het zelve trekt men twee oogſtraalen C, D. Al wat buiten de zelve is, is buiten het Stuk E, werdende buitenſwerks genaamd, en verbeeld een doorgaande of weggebrooken muurwerk, aan de muur F verknogt en vereenigd; waar door ſchaduwen en ſlagſchaduwen op de grond vallen: en boven het zelve alles lucht zynde, kan men, als gezegt is, de hoogte des huis of der ſchoorſteenen, door inſchietende ſlagſchaduwen, op de grond aanwyzen.

Nu zoude iemand mogen vraagen, of de beelden in de midden, die nu het voornaamſte licht maaken, niet altemaal, of altoos een groot gedeelte daar van, in de ſchaduwe zouden moeten zyn? Waar op ik antwoord, na dat men het huis minder of meer hoog wil verbeelden. Is het hoog, zo ſlaat de ſlagſchaduwe wat verder heen; is het laag, en maar een dak daar boven, gelyk veeltydts gebeurd, zo verre noch zo breed niet.

Dit middel, voor zo veel de vlak van vooren Stukken betreft, is zo zeker en vaſt gegrond, als nut en behulpſaam; en hoewel men het nooit op die wyze gedaan ziet, is het daarom echter niet verwerpelyk: maar men wil, zonder voorbeelden van anderen gezien te hebben, de eerſte niet weezen. Is 'er wel een voorbeeld zo bekend, en dikmaals herhaald, als dit, in de geheele waereld? Alle dagen ſchynt de zon; en wy gaan hier of daar wandelen, en konnen het aangetoonde middel in de natuur dagelyks gewaar worden: en het is immers voorbeeldts genoeg dat zy ons aantoont. Daar en boven is het redelyk en natuurlyk, dat wy, om iets te zien, liever de zon op den rug, als in het aangezicht hebben: en nochtans vind men 'er veele die het zonnelicht achter vertoonen,

en

I. Boelens. del.

Schouten fec.

en niet een die zulks van vooren doet; om dat hun de kennis van de natuur en werking der koleuren, ligt en bruin tegens bekwaame gronden te maaken, ontbreekt: en by gevolg toonen zy de behoorlyke *harmonie* niet te verſtaan. De Conterfeitſchilders doen zien, dat zy zulks durven doen en onderneemen, neevens de Basreleeveſchilders: en deze vinden zo veel voordeel daar by, dat zy op die wyze met groote lof beſt het oog der aanſchouwers miſleiden en bedriegen.

Welke Schilders deze regel in acht neemen.

Indien nu een Konſtoeffenaar oordeelt, dat hy myne gedachten beter door een voorbeeld zou konnen bevatten, ik wil na myn beſte vermogen hem gaarne behulpſaam zyn, en dit volgende daar toe en tot zynen dienſt en hulp aanwyzen.

Ik ſtel dan ter regter zyde in myn Stuk een rey huizen, na het zichtpunt wykende. Het eerſte is vierkant met een treê in te gaan: de deur ſchiet ten halven achter de lyſt, en is aan wederzyde met banken, waar op een Sfinx legt, bezet. Twee à drie voet boven de deur loopt een ſmalle lyſt, die het dak onderſchraagt. Naaſt dit gebouw ſtaat een ander, wat hooger, welkers zyde een vlakke muur is, voor met deuren en venſters. Aan wederzyde des ingangs ſtaan twee kolommen, draagende de *Architrave*, *Fries*, en *Cornis*, en boven dezelve een ronde *Timpaan*. Naaſt dit ziet men een hek, 't welk tegens een ander huis, dat hooger als het eerſte doch laager als het twede is, aanloopt. Tien of twaalf voeten verder ſtaat een hooge muur, dwars door het Stuk. Aan de linkerzyde des zichtpunts is een groote opene poort, daar men het verſchiet door ziet. Boven deze poort, ter regter zyde, ryzen de toppen van eenige zwaare hoog gewaſſene boomen, die de lucht vervullen en door hun loof ſtoppen. In het midden des Stuks vertoonen wy een achtkantige ſteen, en tegens de voorſte vlakte een waterbak. Deze ſteen is acht of tien voeten in 't geheel hoog; en boven op dezelve ruſt een ronde kloot. Ter linker zyde, buiten het Stuk, ſtaan eenige boomen, na het zichtpunt wykende.

Voorbeeld van 't voorgeſtelde breeder aangetoond.

Men lette nu op den dag, die, als gezegt is, vlak van vooren invalt, en welke ſlagſchaduwen het eene voorwerp op het ander geeft, nevens het beloop der zelve, na dat de zon hoog of laag vertoond word. Ik ſtel boven deze opening noch een *Fronteſpies* van een zekere hoogte, de poſten aan wederzyde insgelyks min of meer van breedte.

Wie nu de Doorzichtkunde wel verſtaat, zal genoegſaam konnen giſſen welk een ſlagſchaduwe zulks op de grond zal veroorzaaken, hoe breed, hoe verre, en waar op, dwars, en na het zichtpunt wykende; als

als mede hoe veel meer dit licht van vooren dat van een zydelicht in helderheid zo wel als in koleuren zal overtreffen. Alles, dat *paralel* aan den *horizont* is, word vlak van de zon verlicht; en in tegendeel het geen met de oogstraalen gelyk loopt, is duister en buiten het bereik der zelve, en zo net bepaald, dat de minste uitsprong, al ware zy maar van een duim, ja van een stroobreedte, zal verlicht zyn, gelyk in het nevensgaande voorbeeld aangetoond word.

Wat de reddering aangaat, niemand behoeft te twyffelen, dat die minder in een vlak van vooren zonneschyn, als in een van ter zyde te vinden is: want het geen aan de schaduwe ontbreekt, zullen de koleuren en tinten dubbeld goed maaken.

Deze slag van lichten, in een Landschap, hoe zeldsaam die ook mogen voorkomen aan hen die het nooit bezocht hebben, heeft niettemin veele schoone en voordeelige toevallen, welke in 't beschouwen ons oog met lieffelykheid streelen en behaagen: doch hoe het Stuk breeder is, en grooter ruimte heeft, hoe het bekoorlyker voor het gezicht is dan in een kort begrip in de hoogte; om die reden, dat hoe digter de voorwerpen aan het zichtpunt naderen, hoe dezelve minder schaduwe doen voortkomen; en hoe zy verder ter zyden afwyken, hoe vlakker zy zyn,

Noodzaakelyke aanmerking op het licht van boven invallende.

Ik had gemeend niet meer van de lichten en hunne byzondere eigenschappen te spreeken: maar geduurende dit schryven is my noch een zaak van gewicht, dezelve raakende, voorgekomen; welke ik oordeel wel der opmerking waardig, en zo zeldsaam te weezen, dat ik geloof byna nooit eenig voorbeeld daar van gevonden te zyn. Het is wegens het hemelsch of gemeen licht, dat door een opening in een ronden en geslooten Tempel van boven invalt, of wel eenige andere plaats daar men de koelte zoekt, of lyken in een uitgehakte rots begraaven worden. Ik stel de opening, en deszelfs grootte, onbepaald, na mate dat het *concept* of bestek zulks vereischt. Wy hebben hier voor vastgesteld, dat het gemeene licht, contrarie het zonnelicht, met verwydende straalen de voorwerpen beschynt. By gevolg alles, dat van het *centrum* eens ronden Tempels afwykt, doet de slagschaduwen langer en spitser of smaller werden: in tegendeel, hoe nader aan het middenpunt, hoe korter; ja zodanig, dat vlak onder of op het *centrum* staande, geene de minste slagschaduwe gegeeven word als onder de voeten. Daar en tegen zal men bevinden, dat dezelve krachtiger licht van boven zullen ontfangen, dan die welke ter zyden afwyken, hoe verder af hoe minder. Doch het tegendeel bespeurt men aan de *reflexie* of wederkaatsing van de grond. Hoe meer de voorwerpen aan het *centrum* naderen,

deren, hoe zy helderder *gereflexeerd* zyn; hoedanig ook de grond mag weezen, wit, blaauw, rood of geel, ligt of bruin van ſtof.

Wat het beloop der ſlagſchaduwen van de voorwerpen, waar die mogen ſtaan, op het gemelde *planum* of grond, aangaat, die vloeijen uit het *centrum* of middelpunt, vlak onder het licht.

Van de Landſchappen in een kort begrip.

NEGENDE HOOFDSTUK.

WY hebben voor dezen gezegt, dat de verbeeldingen in een kort begrip, voor alle verkiezingen, als een algemeene regel noodzaakelyk zyn. Het zelve zullen wy nu in de Landſchappen, als een groote nutheid, aanmerken; waar in wy hoopen den leergierigen eenige verligting te geeven: maakende byna dezelve ſtelling als in die der Hiſtorien, naamentlyk dat 'er een onderſcheid is tuſſchen een Landſchap in een kort bepaald begrip, of een in een groote ruimte: dat het eerſte veel konſtiger en moeijelyker is als het twede, hoewel van minder omſlag: verders wat men in beide moet waar neemen, om die elk na zynen aart even deugdſaam te maaken. Daar benevens zullen wy noch een aanmerking over de ſtoffagie doen.

Gelykvormigheid der Landſchappen met de Geſchiedeniſſen in dit deel.

Belangende het algemeen der Landſchappen, het is daar mede gelegen gelyk wy aangeweezen hebben dat het zich omtrent de Hiſtorien toedraagt, naamentlyk dat een kloeke en beknopte Ordinantie van meerder konſt, achting, en kennis is, als een ruime; dewyl de voorwerpen duidelyker, en onderſcheidentlyker in hunne hoedanigheden aangeweezen en uitgevoerd moeten zyn, het welk in het kleine en ruime zo naauw niet luiſtert: want hoe meer wy de voorwerpen naderen, hoe zy kennelyker worden. Gelyk in de Hiſtorien meenigvuldige gedachten en voorwerpen zyn te vinden tot het ſamenſtellen van Ordinantien zo klein als groot, met twee, zes, twintig, vyftig, ja honderd beelden, in paleizen, kamers, gaanderyen, ſteden, dorpen, op het veld, in boſſchen, &c. doen zich in de Landſchappen desgelyks ontallyke voorwerpen op tot het maaken van fraaye gezichten in een kort begrip, en in ruimte, klein en groot, boſſchen, vlakke velden, rotſen, wilderniſſen, of gemeene wegen, met gebouwen, fonteinen, en pronkbeelden, eenzaame plaatſen met tombes en grotten, zeehavens, *caſcades* of watervallen, om allerhande voorvallen daar in te vertoonen, zo helden herderachtige, als ſchimpige, treurige, vrolyke en boertige: alle welke gelegentheden en plaatſen byzonder natuurlyk verbeeld konnen werden.

Dezelve rykdom in 't verkiezen der voorwerpen.

den. En hoewel men alle die voornoemde zaaken in een Stuk zoude konnen ſchikken, zo kan zulks nochtans van zodanig een uitwerking niet weezen als ieder in 't byzonder, ten opzichte van de Konſt; zynde het zeker, dat de dingen, van verre gezien, gelyk wy voor dezen aangemerkt hebben, onze nieuwsgierigheid nergens na zo veel voldoen als die van naby, waar door zy aan ons kennelyker worden, zo in hun wezen, geſtalte, als koleur. Men weet, dat de voorwerpen, hoe meer zy verkleinen, en van ons wyken, hoe meer zy hunne kleenigheden verliezen, niet alleen op de vlakke partyen, maar ook in den omtrek en zwier. Een ſtam, die vol holligheden en bulten is, vertoont zich van verre glad en effen; ja dat krombogtig is, byna regt, en de kruin als een klomp.

Gelykeniſſen tot bewys van de verkiezelykheid van het groot by het kleen.

't Is wel waar, een kloek en beknopt Landſchap voldoet ook alle zinnen niet. Nochtans weet men, dat een vergadering van weinige, maar verſtandige lieden, nimmer vrugteloos zal ſcheiden; daar in tegendeel eene, uit een meenigte van gemeen volk beſtaande, zelden wat byzonders, zonder haspeling, uitregt. Desgelyks is het in een Muzijk met veele ſtemmen. Deze zullen wel veel kracht en geweld doen; doch niet zodanig op onze zinnen werken, dat wy daar van ontroerd en bewogen werden: daar in tegendeel de ſtem van eene ſchoone Zangſter alleen, vergezelſchapt met de *Bas Continuo*, ons geheel doet veranderen, zugten, ja zelfs ſomtydts traanen ſtorten; geſchiedende dit uit geen andere oorzaak, dan door de kracht, die in een alleen begreepen is, door de *Bas* ondersteund; ten anderen, de duidelykheid der woorden, door een lieffelyke en zuivere klank uitgegalmd; ten derden, de zin of hertſtogt: alle welke dingen in een groote *harmonie* onmogelyk konnen zyn, om redenswil dat men niet de woorden, veel minder de zin, kan verſtaan, maar alleen op de generaale overeenſtemming zyne aandagt kan bezig houden. 't Is waar, een volſlagen Muzijk zal den gemeenen man behaagen; maar een konſtige *Solo* is voor de verſtandigen. De eerſte doet de leden eenigſins beweegen; maar d'andere ontroert de ziel, en is van langer indruk.

Verſchillen tuſſchen het groot en kleen Landſchap, en waar in zulks beſtaat.

Het voornaamſte onderſcheid, dat 'er is tuſſchen kleen en kloek Landſchap, is het oogpunt. In het kloeke is den *horizont* gemeenlyk wat laag, en in een groote ruimte heel hoog. 't Een is hoog land, en 't ander een dal: 't een is natuurlyker wyze uitgebeeld, en 't ander op de manier van een landkaart: 't een behoud een goede welſtand al hangt het noch zo hoog, en alles ſchynt regt overeind, en, gelyk men zegt, op zyn kooten te ſtaan; in 't ander in tegendeel tuimelt alles wat 'er in is, vertoonende zich wel zo lang het beneeden 't oog op den

Ezel

Ezel ſtaat. In een kloek Landſchap ziet men alles duidelyk, ten minſten een deel, zo als de verkiezing in een kort begrip is. In kleine en ruime kan men niets volkomen bezeffen dan het generaal; eensdeels, om dat het zo flaauw is door het groot licht; ten anderen, doordien het Stuk van een verre afſtand word gezien, want de zelve gemeenlyk boven andere Beeldſtukken gehangen worden. Ja het is een reden die vaſt gaat, dat, nademaal men nooit Schilderyen, hoedanig die zouden mogen weezen, onder het oog hangt, ten ware in een verkooping, het alsdan zeker is dat een Landſchap met een hoogen *horizont* onvermydelyk altyd valſch moet ſtaan. Ik laat een ieder oordeelen van het tegendeel, hoe veel meer welſtand dan moet hebben, en welk een voordeel die zulk een ruimte heeft om op en neêr te klimmen ja tot de zolder toe, en nimmer bevreesd is dat dezelve zal onder ons oog geplaatſt worden; daar de anderen als bannelingen onder hunne geſtelde hoogte hunne trooſt moeten zoeken, zonder hoop van ooit hunne welſtand te verkrygen, ten ware dezelve by ongeval weder tot den *Ezel* komen te keeren op welke zy gemaakt zyn.

Na dat wy beweezen hebben, dat een kloek Landſchap in een kort bepaald begrip met een laagen *horizont* boven ons gezicht kan beſtaan, en zich welſtandig vertoonen; en dat een kleen in een ruim beſtek, vermits den hoogen *horizont*, zyne waare eigenſchap verlieſt, zo dat de goede meening van den Maaker daar door vrugteloos word: beſluiten wy, dat'er geen nader middel is tot het verbeelden van een ruim Landſchap, om deugdſaam, welſtandig en natuurlyk te weezen, als voor eerſt den *horizont* wat laager, gelyk voor gezegt is, te ſtellen, dat zodanige Stukken altyd ja zelf ver boven ons oog worden geplaatſt.

Swaarigheid die in een laagen *horizont* is.

Maar iemand werpt hier een ſwaarigheid tegen, naamentlyk deze, dat, als het oog zo laag geſteld word, de lucht dan al te veel te zeggen heeft, en het voornaamſte te weinig. Hoe zal men de lucht dan overweegen als een onnutte vlak; en is de zelve niet het geen een Landſchap meeſt verciert, verkwikt, en aangenaam maakt? Zal men't aardryk grooter willen ſtellen dan den hemel? Daar is, zegt men, niet in te zien. Is dan een ſchoone lucht zulk een geringe zaak en zo gemakkelyk te maaken? Is het niet al zulk een konſt dunne zweevende wolken te verbeelden, als een ſtuk vlak land, hier en daar een heuveltjen, of waterplas, nevens een weinig gras of kruiden? Neen, laaten wy ons zulks niet wys maaken. Een ſchoone lucht is een proefſtuk van een deftig Meeſter: maar dunkt ze u wat te groot te zyn, hier is raad toe. Maakt de voorgrond wat kloek: een boom of twee met hunne kruinen, het zy maſſief of yl, konnen die niet genoeg vervullen het geen

Opgeloſt.

overtollig is, en ſtoppen of verbreeken dat hinderlyk zoude konnen zyn? als mede een gebouw, is 't niet van vooren, laat het op zyde werden gezien; of wel een *piramide* of puntnaald, niet gelyk men meeſt altyd verbeeld agter in 't verſchiet, neen maar voor aan, kloek en hegt; laatende de toppen van deze genoemde dingen hoog op ſchieten, om te ſtoppen, en daar door, gelyk ik zeg, de lucht hier en daar eenigſins te breeken. Maar mogelyk zal iemand hier tegenwerpen, dat zulke kloeke boomen niet fraay zouden ſtaan, om dat men hunne kruinen niet kan zien. Wel, is'er meer gelegen aan de kruin van een boom, als aan de top van een ſchoon gebouw, puntnaald, of zo een zeldzaam voorwerp, 't welk konſtig en heerlyk, ja diergelyke mogelyk drie honderd mylen in 't rond niet werd gezien? Zal zulks wyken en gemiſt worden voor een boom? Zou men niet denken, dat het een wonderlyk ſchepſel was, en jammer zyn dat'er een onder honderd zyn kruin verloor? Laat 'er een, twee, of meer uitſchieten, daar zyn 'er noch genoeg. Ik zegge dan, dat de lucht genoeg geſtopt is; en daar mede is deze zwaarigheid weg genomen. Nu byft de lucht gemaatigd, en de meeſte kracht in 't Landſchap en op de ſtoffagie: myn voorgrond word cierlyk geſtoffeerd: myn verſchiet is vlak en diep, met ruimte naar myne wenſch: de *horiſont* is zodanig, dat ik niet heb te vreezen voor het omtuimelen der voorwerpen.

Wanneer ik zeg, vooraan groote boomen, hoog opgehaalde gebouwen, puntnaalden, en kloeke beelden tot ſtoffagie te ſtellen, zullen zommige my mogelyk tegenwerpen, dat alsdan de grond agter neêr daalt, en voor opryſt: konnende zy zulks niet goed vinden door hunne ongewoonte, alzo zy zich nooit op die manier van ſchilderen geſteld hebben, vermits de voorwerpen alsdan wat uitvoeriger en kloeker dienen te zyn als hun gewoone trant medebrengt.

Hoewel ik nu de verkiezelykheid van de eene boven de andere manier van ſchilderen aangeweezen heb, ſtrekt dit echter niet tot een wet dat men zulks altyd moet volgen. 'k Heb alleenlyk voorgehad het eene fraay boven het andere te toonen.

Van het beſchilderen der Vertrekken.

TIENDE HOOFDSTUK.

Gewicht dezer zaak.

IK oordeel, dat deze zaak niet van een gering gevolg, maar wichtig genoeg is om met opmerking daar op te letten; te meer, dewyl het zom-

zommige Schilders (wegens de regelen der Konst in 't beschilderen van zaalen, kamers, en andere vertrekken) dikwils voorkomt verscheidene werken daar van te zien; daar zy nochtans, wanneerze een kamer zullen onder handen neemen, niet konnen besluiten noch verkiezen wat het beste zal staan en 't voordeeligste voor hen weezen. Als zy dan iets in 't werk stellen, doen zich daar omtrent zo veele zwaarigheden op, en hunne gevoelens zyn zo veelderley, dat zy in twyffel staan wat te kiezen uit deze drie volgende zaaken, schildery, of schildery tapytsgewyze, of de natuur zelfs te verbeelden.

En zwaarigheid die veele daar in vinden.

Aangaande het eerste, moet men weeten dat dezelve van eener grootte, en ordentelyk geplaatst, door de kenders voor enkele schilderyen zullen aangezien werden, welke met de kamer geen overeenkomst hebben, gelyk gemeenlyk de geenen doen die veele schilderyen bezitten, welken het niet scheelt waarze hangen, op de muuren of op bekleedingen. Wat de twede belangt, men moet aanmerken, dat nooit schilderyen, op de wys van tapyten gemaakt, voor tapyten zullen aangezien werden, al was 'er schoon een cierlyke rand om; en dat ze by gevolg van zodanig een uitwerking niet zyn als het oogmerk des Meesters is. De derde soort, wegens 't verbeelden der natuur, is zekerlyk de beste: want wat kan'er aan ontbreeken, als het natuurlyk, konstig, en tot de plaats eigen is.

Verschillende voorstellingen opgeloft.

Een Tapytverbeelding is een gebrekkelyk Schildery. Een Schildery, dat met de natuur en de plaats niet overeen komt, is mede gebrekkelyk; waarom dan een Meester, die zulks met voordacht alzo maakt, niet te verschoonen is: want in steê van de kamer te vercieren, en in haare bouworder order te houden, werd dezelve daar door t'eenemaal vernietigd.

Iemand vraagde my eens, of 'er wel in 't opstellen van kamers eenige vaste regels waar te neemen waren, behalven het licht en oogpunt? Ik antwoordde hem, dat de architectuur overal moest worden waargenomen, voor zo veel de verdeeling en de ornamenten aanging; en zo dezelve gemaakt dienden te werden, het zy geschilderd of getimmerd, dat ze dan met de kamerdeur, schoorsteenmantel, en alkove overeen moesten komen, en het geheele werk zyn proportie uit eene bouworder hebben, om zich wel te vertoonen, en alle met malkanderen een vast ligchaam uit te maaken. Wanneer nu iemand de muur met een enkeld Stuk wilde bestaan, zo moest het zelve op de manier van een behangsel verbeeld werden: maar een schildery is wat eelder als een tapyt, en ligter te kwetsen wanneer het zo laag hangt. Hier kan men geen stoelen tegens aan zetten. Als 'er bulten of kwetsuren in komen, die zyn 'er niet wel weêr uit te krygen. Een borstweering is veel beter; en ook ten anderen

Wat 'er in het kamerschilderen moet waargenomen werden.

is de muur somtydts zo lang, dat die niet wel in een oogslag kan gezien werden. Wanneer nu de afstand te kleen en te kort is, is het beter dat men de muur verdeelt, en meer als een oogpunt gebruikt.

Omtrent de deuren.

Als 'er nu een deur in de midden, of aan ieder zyde een is, dient men dezelve uit te spaaren, schoon zy zonder lystwerk met de doek gelyk zyn; want de kamer moet ten minsten een uitgang hebben: maar niet gelyk zommige doen, die dezelve met boomen, heuvel-of steenwerk overschilderen, als of ze daar niet waren. Geensins, dat is een gemeene dwaaling. Geen Meester, die zyne konst wel verstaat, zal zulks goed keuren, of hy moest meer op zyn voordeel als op de fraaiheid van 't geheele werk zien. Maar wanneer men eendiergelyk werk by der hand neemt, en de eer van den Patroon of Eygenaar, zo wel als de zyne, meer betragt als 't voordeel, dan is het veel raadsaamer dat men de deur, het zy 'er een of twee zyn, met deftig lystwerk of ornamenten verrykt, nevens een borstweering die het zelve sluit. Is 't dat die in de midden komt, dan zal een schoon portaal, met eenig beeldhouwerk vercierd, heel groots staan. Het zelve zou men ook, om de timmeronkosten te bespaaren, zo wel als iets anders op de doek konnen schilderen: doch veele, die dit niet gewoon zyn, zouden, om niet te verre buiten hunne studie te gaan, niet graag hier aan willen, maar liever zo veel meêr landschap maaken: doch die zich wel bezinnen, zullen, om de natuurlykheid en welstand, daar toe veel eerder hulp zoeken.

Zelf als zy niet regelmatig zyn.

Wanneer het nu gebeurt, dat'er een deur, doch niet in de midden, is, zal het gevoegelyk zyn dat men, om die te dekken en een regulierheid te krygen, noch een aan d'andere zyde ordineere, ten ware die gelyks de muur sluitte, en de lyst van de borstweer dwars doorliep: alsdan konde men 't een of 't ander van 't bovenste maaken, en in het Landschap te pas brengen, het zy een steen met basreleeve, ver of naby: ik zeg, men zoude zo konnen doen; maar voor my, het zou my niet aanstaan. Myn gevoelen is dan, dat het veel beter is twee deuren als geen; en schoon men echter tot het laatste genegen was om alzo een ruimer Stuk te hebben, kan het doch niet bestaan: want de zolder moet haar steunsel hebben na dat de verdeeling derzelve is. Onder elke balk moet wat zyn, of pilaster of term; of, in plaats van die, moest het Stuk boven rond loopen als een boog. Doch zelden vind men de kamers zodanig geordineerd. De voornaamste reden daar van is, geloof ik, dat de meesten gaarne het voordeel alleen hebben zouden zonder iemandts hulp te verzoeken: en indien men zommige liet begaan, daar zou niets zyn of zy zouden het beschilderen; overal bloemen en vrugten, of overal geschiedenissen; een gebouwschilder overal lystwerk: ja mogelyk

dat

dat zy noch wel zo verre zouden ſtappen, dat het te bedenken zou weezen, indien de vloer zo wel als de zolder beſchilderd kon werden, of zy niet in ieder ſteen een byzondere blompot, doorzicht of hiſtorie zouden verbeelden; gelyk men ſomtydts op de yzere geldkiſten ziet.

En omtrent het plaatſen van veranderingen.

Ik zeg dan, dat een Konſtenaar, ſchoon het werk hem alleen aanbevolen is, niet meer van zyne ſtudie daar in ordineert en ſchildert, als de redelykheid en welſtand vereiſcht. Tot het overige, zo der noch iets behoort 't geen buiten zyne verkiezinge en oeffening is, zal hy een goed vriend te hulp neemen: want de verandering verkwikt het oog t'eenemaal. Ik reken een zaal, of kamer, met eenerley ſoort van ſchilderyen, evenals een winkel daar niet dan eenerley waaren verkogt worden.

Schikking des Schryvers omtrent de ſchildering van een Kamer.

Begeert men een voorbeeld daar van, zo ſtel een kamer van dertig voeten lengte zymuur. Deze verdeel ik in drie vakken. De borſtweering rondom de kamer, en de pilaſters tuſſchen de vakken werden geſchilderd, of natuurlyk van hout gemaakt, na dat ik het tot welſtand der kamer beſt oordeel; en op de ſchoorſteen plaats ik een Stuk met beelden. Ik onderſtel nu, dat ik een Landſchapſchilder ben, en dat my de geheele kamer aanbeſteed is: maar alzo ik my onmachtig ken om dit Schoorſteenſtuk wel uit te voeren, verzoek ik een Beeldſchilder tot hulp daar toe: want een edelmoedig Schilder moet, zo hy lof en eer wil verdienen, zo veel op zyn voordeel niet zien, als op de welſtand van de kamer. Op een doek van een voet vyf of zes, min of meer, komt het op zulk een ſchoon en deftig werk niet aan. O neen, veel liever een ander mede een ſtuiver te laaten verdienen, als het maar tot cieraad van ons werk ſtrekt. Dat ik een Beeldſtuk op de ſchoorſteen ordineer, is om dat dezelve het voornaamſte van de kamer is: want wat eigenſchap kan daar een Landſchap hebben, welkers *horizont* buiten, ja ver beneeden het ſchildery moet weezen; waarom men dan op die voornaame plaats niet als een enkele lucht zou beſchouwen?

Wy weeten immers zekerlyk, dat, indien wy in zulk een vertrek de natuur willen verbeelden, men niet kan maaken in 't eene Stuk een morgenſtond, in het twede, een middag, en in het derde een avond; noch ook verandering van geweſten: alles moet eene en dezelve lucht zyn. 'T Is wel waar, dat, zo de kamer in vier vakken verdeeld was, men de vier byzondere geweſten, of de ſayſoenen daar in zoude konnen verbeelden, mits dat ieder Stuk alsdan een byzonder oogpunt hadde.

Wat de zwaarigheid van de linkſche en rechtſche daaging belangt, welke de zyſtukken noodzaakelyk onderworpen zyn, en het vlak invallende licht op de groote muur over de glazen, daar van is in het Hoofdſtuk der byzondere Lichten genoeg geſproken. Indien het nu doorgaans

een

een eenpaarig of natuurlyk Landſchap vertoont, zo moet ook de lucht, gelyk wy nochmaals gezegt hebben, doorgaans een weezen, en zelf het loof der boomen van 't een in 't ander ſpringen, wanneer zy zo ver reiken konnen: en dan verbeeld ik my my, dat zulks wel zou moeten ſtaan, en de natuur en konſt nevens het oog der kenners voldaan zyn. Word ik niet van ieder een nagevolgd, het is my eere genoeg de Konſt en haare Liefhebbers te voldoen.

Van de Schilderagie buitenshuis, als in Prieelen, opene Gaanderyen, Portaalen, en andere verſchillende plaatſen toepaſſelyk.

ELFDE HOOFDSTUK.

Nutheid deeſer ſtoffe.

DAar is, myns oordeels, geen bekwaamer rang voor dit Hoofdſtuk, dan het zelve na dat der Kamerſchildery met landſchap te laaten volgen; oordeelende deze zaak om twee redenen zeer nut te zyn. De eerſte is, dat men door zekere ſchilderagien, toepaſſelyk aan de plaatſen, dezelve leert kennen voor het geene zy zyn, en het gebruik waar toe zy zyn geſchikt. Ten tweden zal het nut konnen weezen voor die Schilders, welken het meenigmaal voorkomt doorzichten, loofwerken, en andere verbeeldingen, op deze of diergelyke plaatſen te maaken, op dat hun dit aanleiding tot verdere gedachten moge geeven.

En gebruik in Prieelen,

Ik oordeel beſt en gevoegelykſt te zyn, dat men aan het eind der paden in de Prieelen, alwaar men gewoonlyk banken zet tot ruſting der wandelaars, dat men, zeg ik, daar in verbeeld grotten, door beelden en fonteinen verſierd: maar de kleene of ondiepe prieelen, tegens de zyſchuttingen, dienen het allereigenſt met baſreleeves, en noch wel die van een ſombre koleur zyn, beſchilderd te worden. In de Speelhuizen, daar men gemeenlyk met gezelſchap zit te praaten, een glas te drinken, of ander tydverdryf zoekt, paſſen beſt grotten, fonteinen, beelden, potten en vazen. In de Gaanderyen, aan het einde, voegen doorzichten van gebouwkunde; en aan de zyden, tuſſchen de venſters of glazen, niſſen met beelden en baſreleeves, na dat de muur dik of dun is: in de Portaalen, met kamers of vertrekken aan wederzyden, beelden en baſreleeves, als mede ſchoone *architectuur*, benevens optooiſels van *termen* en diergelyke daar toe eigene dingen meer; doch op de venſters niet als loofwerk.

Gaanderyen.

enPortaalen.

Aanmerking der daagingen op 't Schilderwerk.

Maar laat ons eens eenige verdere aanmerkingen op de ſchilderagie in Prieelen ter neder ſtellen, en voor eerſt overweegen, dat, gelyk 'er ver-

verſcheidene ſoorten van prieelen gevonden worden, 'er ook in ieder byzondere verbeeldingen paſſen, zo wel in *concept* als koleuren, na de onderſcheidene lichten zyn.

Is het in een vierkant prieel, met de opening in de midden, en alwaar het ſchilderwerk een basreleeve vertoont, zo dient het vlak van vooren gedaagd te zyn: maar indien het boven toe is, moet het meêr van onderen verlicht weezen. Desgelyks zo het zelve prieel diep, of de lichtſcheppende opening verre van de muur of ſchutting is, zal het van de *reflexie* ofte wederkaatſing der grond zyn meeſte licht ontfangen; doch zo de opening breed is, zal het weinig ſcheelen of het eenigſins van de zyde komt: maar wanneer in tegendeel het prieel ondiep of de opening naby, en een deel des ſtuks in 't licht, en het ander in de ſchaduwe is, alsdan moet in het ſchaduwdeel zyne eigene en natuurlyke *reflexie* aangeweezen worden, op dat het waarlyk een uitgehouwen en aldaar ingevoegde basreleeve moge gelyken: en doordien in het zelve geen tederheid noch lieflykheid kan vertoond werden, by zo verre het geheel in de ſchaduwe komt, oordeel ik noodig te zyn, dat men het op die plaats kloeker en krachtiger aantaſte, dat is te zeggen, met weinige kleinigheden, om het te doen uitzwellen en alle verwarring voor te komen, op dat het zich alsdan van een verderen afſtand welſtandig zal vertoonen. Dit is voor zo veel het licht aangaat.

Nevens de koleur.

De koleuren in zulk een geval, als die wel verkoozen en byeen gevoegd zyn, brengen niet weinig luiſter daar toe by. Ik oordeel deze drie ſoorten de gevoegelykſte te weezen, te weeten hartſteen, blaauwe ſteen, en wit marmer, uit oorzaak van het groen der prieelen, waar mede dezelve zyn overdekt, en doorgaans het verbeelde belommeren, en min of meêr eenige koleur aanzetten; 't geen echter niet onaangenaam is, maar in tegendeel lieffelyk en zoet, voornaamentlyk op het wit. De twee anderen zou men tot bywerk konnen gebruiken, te weeten, blaauwe en hartſteen; dewyl purper, paars, of rood hier geen welſtandige plaats konnen hebben, ter oorzaak van de wederſtreevendheid van 't groen, 't welk een onaangenaame vermenging voortbrengt: maar by aldien een zuiver licht vlak op de ſchilderagie valt, dat het niet belommerd word, alsdan ſtaan de drie laatſtgenoemde koleuren heel wel, benevens een vleeſchkoleur, en doen tuſſchen het groen een goede uitwerking; zynde het verbeelde daar door opgeholpen: en het groen vertoont zich door dezelve ſchoon en friſch, inzonderheid wanneer het tuſſchen blaauweſteene ornamenten gevoegd word, welke zich rondom met het groen verbinden en aan een hegten. Doch men moet my in deze plaatſing wel verſtaan, naamentlyk wanneer het een breed

prieel is, alwaar het gezegde aan wederzyde naast de opening van buiten op panneelen geschilderd word vertoond, weinige of geene schaduwe geevende.

Gedaante of forme der schilderagie.

In de schilderagie moet men ook de gedaanten waarneemen, of een rond, vier- of achtkant, dan of een ovaal of eenige andere forme daar best passen zoude.

En verkiezing van voorwerpen, na hunne eigenschappen.

Belangende de voorwerpen of *concepten*, hier is veel in op te merken, na dat het de gelegenheid der plaats toelaat. De bloemen zyn aan *Flora*, als hunne Godin, toegewyd; aan *Venus* het voortjaar; aan *Pomona* de boomvruchten; aan *Bagchus* de wyngaarden; aan *Æsculapius* de kruiden; aan *Ceres* het koorn; aan *Apollo* de zang- en speelkonst. Hy is ook de vader der saisoenen; *Priapus* van de voortteeling; en *Diana* van de vruchtbaarheid. Dit zyn de voornaamste waar uit men een overvloed van stoffe tot verciering dezer luftprieelen kan haalen, gevoegd en bekwaam gemaakt zynde na de gelegenheid der plaats.

Door Voorbeelden verklaard.

Om nu volkomener myne stelling en gedachten te doen begrypen, acht ik noodig twee voorbeelden, hier toe dienende, te vertoonen.

Het eerste van *Zefirus* en *Flora*.

Voor het eerste neem ik *Zefirus* en *Flora*, hen in de midden van een rond of vierkant Stuk plaatsende, na de gelegentheid best vereischt. Zy koesteren malkander zeer minnelyk, werdende beide van vooren gezien. *Zefirus*, aan haare regter zyde zittende, heeft zynen linker arm om haaren hals geslagen, met zynen regter den haaren vast houdende, welke op zyne knie rust; spreekende zy hem vriendelyk en met een liefdaalig wezen aan, by na mond aan mond gehegt zynde. Haar hoofd helt over de regter schouder. Zy tilt uit een korf, of bloemmand, met de linkerhand een *feston* op, van onder veele andere daar dezelve mede gevuld is. Haare schoot strekt na de linker, en de zyne na de regter zyde, tusschen welke een of twee *Cupidoos* zitten, vlegtende een krans om een brandende fakkel. Hy is meest naakt, met vlerken of vleugels voorzien, leggende een trompet by of nevens hem; en zy is lugtig, maar deftig, gekleed.

Het twede van *Apollo*, *Flora* en *Pomona*.

Het twede voorbeeld bestaat in drie beelden, en vertoont *Flora* ter regter, *Pomona* ter linker zyde, en *Apollo* in de midden, speelende op zyne lier, en wat hooger dan de twee anderen zittende. *Flora* heeft een hoorn des overvloedts vol bloemen, en *Pomona* een met boomvruchten gevuld, nevens een snoeymes in de vuist. Hy zit vlak van vooren; *Flora* ziet na vooren met de vinger op de mond; en *Pomona* is als opgetoogen, het hoofd in de nek op zyde houdende. De Godinnen zitten op zy, tegens malkander over. Het bywerk rondom bestaat in kindertjes of *Cupidooijens*.

Deze

Deze of diergelyke Verbeeldingen zyn meest eigen en best geplaatst in bloemtuinen, voornaamentlyk het eerste: maar indien'er meerder vruchtboomen als bloemen zyn, gaat *Pomona* voor. Doch men moet ook met eenen acht geeven, dat ik deze twee Ordinantien tot basreleeves schikke, wat meer als half rond, en van vooren gedaagd; maar wanneer het licht van de zyde komt, alsdan heel flaauw of weinig verheeve; gelyk wy in de verhandeling der Bouwkunde, daar wy van de Basreleeves spreeken en dezelve in drie soorten onderscheiden, verder zullen aantoonen. Eigenschap en plaatsing der zelve.

In bloemtuinen voegen best verre doorzichten, of bosschen met groente gevuld; en in tegendeel in laanen, of daar veel geboomte is, rivieren, zeehavens met gebergtens, gebouwen, rotsen en diergelyke voorwerpen, als zy door geen lommer der boomen beschaduwd worden, maar een helder licht en zuiveren dag ontfangen: doch in prieelen en zitplaatsen, aan welke het groen eenige belommering baart, voegen wederom geen doorzichten, maar basreleeves van een, twee, en drie gronden. Als ook in Bloemtuinen, Laanen,

Op de plaats tusschen huis en tuin, aan wederzyde met een muur beslooten, passen mede flaauwe basreleeves, van d'eene of d'andere gekoleurde steen; als mede *Termen*, potten, vazen met groen overdekt, wanneer daar op of omtrent geen natuurlyke staan; ook wel fonteinen met hunne *cascades* of watervallen. Inzonderheid voegen tegens een groene haage, of begroeide muur, ronde gaten, met borstbeelden in dezelve, byzonder wel, als'er ook geen natuurlyke omtrent staan. Men kan ze van wit of ligt rood marmer, of andere ligt gekoleurde steen, schilderen. En opene plaatsen.

Deze voornoemde plaatsen zyn wel de voornaamste en die ons meest voorkomen, hoewel nooit of heel zelden by malkander: doch indien dit mogt komen te gebeuren, zo kan men zich van deze aanleidingen bedienen, en zyne gedachten daar mede verryken. Hebben zy geen betere noch ryker, zo zyn hun de voorgestelde tot een voorraad, zo wel als tot een voorbeeld, gegeeven: en het fraay en cierlyke van *le Potre* hier bygevoegd zynde, zal men zich nimmer verleegen vinden. Maar om de gedachten van een jong Meester noch beter aanleiding te geeven en op de gang te helpen, wil ik hem gaarne noch een Ordinantie van myn opstel byzetten, welke hier volgt.

Venus stel ik in de midden des Stuks, zittende neder, geheel naakt, en aan wederzyde van haar *Pomona* en *Flora*. Deze laatste staat aan haare regter zyde, en zet haar een bloemkrans op; en *Pomona*, ter linker, reikt haar een tak met persikken toe, die door *Venus* met de lin- Derde Voorbeeld van 't voorgestelde in een Tafereel.

ker hand aangenomen word, welke zeer hóog en byna recht op overzittende, een bevallige geſtalte vertoont, nevens een bekoorlyk wezen; maakende aldus met haar drieën een aangenaame overeenſtemming van Schoonheid, Reuk en Smaak: want de Schoonheid werd in dit geval voor het gezicht gerekend. En als de plaats hooger waar dan breed, zou men *Apollo* ſpeelende daar by konnen voegen, als op een wolk, wat flaauwer en dieper, zittende; en aldus zoude men de vyf Zinnen met een zeer gevoegelyke en bekwaame manier op die wyze konnen vertoonen: doch *Apollo* is daar juiſt zo noodig niet by, alzo *Venus* of de Schoonheid mede voor de *harmonie* verſtaan word. Maar dat ik 'er *Pomona* by voeg, is om dat de vruchten en bloemen zelden zonder malkander gaan: want de bloemen groeijen en vertoonen zich van het eerſte tot in het volgende ſaizoen, en dus een geheel jaar door, zo wel als de vruchten in de zoomer en herfſt. Behalven dat worden 'er vruchten gevonden, die te gelyk ook met de bloemen bloeiſels draagen; als daar zyn perzikken, abrikoozen, amandelen, en anderen in 't vroege voorjaar.

Voorbeeld en Ordinantie in een Kruidtuin.

In een Kruidtuin, van genees- en keukenkruiden, zoude ik *Æſculapius*, den zoon van *Apollo*, God der genees- en heelkunſt ſtellen, als het voornaamſte des Stuks, aan wien het Planthof toegewyd is, ſtaande in de midden, en aan wederzyde *Apollo* en *Diana*, zittende de eerſte aan zyne regterhand met de pylkooker op den rug of by hem, en een ſcepter, op welkers ſpits een zon ſtaat, in de hand, of een brandende fakkel; en *Diana* pronkende met de maan op 't hoofd of in de hand, ter linker zyde van hem, met haare boog en pylen voorzien. *Æſculapius* heeft een ſtaf, om welke een gekrulde ſlang is, in de hand.

En uitlegging.

De Maan, of de Aarde, is 't die het zaad doet rotten, 't welk *Apollo* of de Zon door zyne verwarmende en doorſtraalende kracht doet opſchieten: en gelyk aan alle kruiden, die tot geneesmiddelen gebruikt worden, driederley kracht werd toegeſchreeven, naamentlyk verwarmende, verkoelende, en beide te gelyk, zo konnen dezelve bekwaamelyk door deze drie Perſonaadjen verbeeld worden; dewyl de voorzichtigheid in het een en het ander te maatigen, en door konſt tot haar gebruik en oogwit te brengen, door *Æſculapius* met de geſlangde ſtaf werd aangeweezen.

Beweegredenen des Schryversom dit zo wyd uit te ſtrekken, en met voorbeelden op te helderen.

Dit heb ik dus wydloopig uitgehaald, en zal het met eenige voorbeelden in figuur, ten opzichte van het eerſt verhandelde, beveſtigen, om te toonen wat ſoort van ſchildery en verciersel meeſt eigen aan zulke plaatſen zy, daar men gewoon is eenige ſchilderagie te maaken, waar na een voorzichtig Meeſter zich moet ſchikken om zyne *concepten*

te

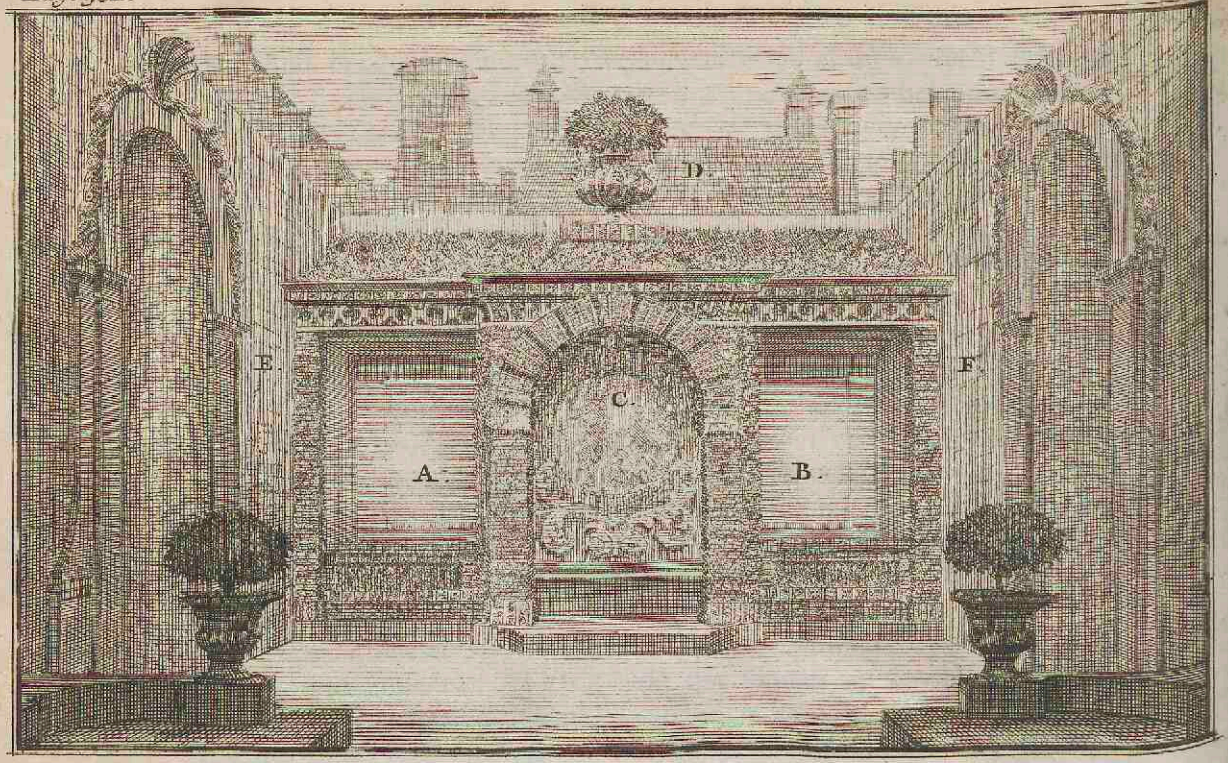
te formeeren, wanneer hem zulks voor komt. Men neeme derhalven in acht wat ik, beginnende met de eerſte Schets, verder zal zeggen.

Voor eerſt, dat, zo de meening van den Patroon of Eigenaar is deze plaats rondom met eenige verbeeldingen te laaten beſchilderen, wat ſoort van ſchilderagie aldaar het gevoegelykſte zoude zyn, gekoleurd of basreleeve: Ten tweden, wat hinderpaalen in de weeg zyn die het werk in deszelfs volkomene natuurlykheid zouden konnen ſchaaden in ſommige *concepten*: Ten derden, van welk een afſtand dezelve moeten worden gezien, van buiten of van binnen; waar na het werk luchtig of net moet uitgevoerd werden: en ten laatſten, of dezelve by zomer en winterweêr altoos zullen blyven ſtaan?

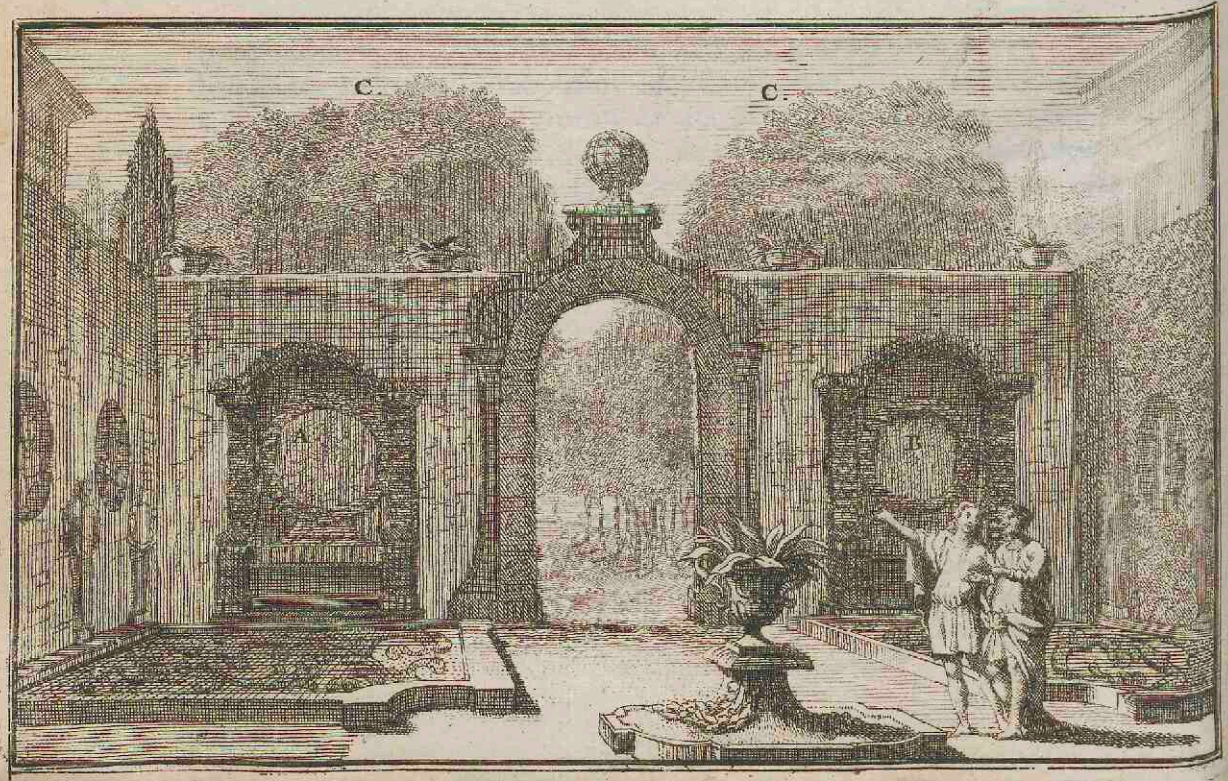
Voorbeeld in figuur en verklaaring van de eerſte.

Men ziet dan in No. 1. een plaats afgebeeld ter wederzyde in muuren beſlooten, aan welkers eind een prieel gebouwd is dat de geheele breedte beſlaat. Den ingang tot het zelve is in de midden, en aan wederzyde een opening, door welke de verbeeldingen van A en B, de eene regt en de andere links, verlicht worden, en het middelſtuk C vlak van vooren. Boven over het prieel en de muur ziet men de toppen van de achterhuizen D opſteeken. Nu is de vraag, wat voorwerp beſt op C dient geſchilderd te zyn? een doorzicht of basreleeve? Een groen gezicht, als bosachtige landtsdouwe of een bloemtuin, zullen in dit groen prieel geen goede uitwerking doen, wanneer het van buiten, daar zyne voornaamſte ſtandplaats is, gezien werd, om dat groen by groen geen verandering noch verluſtiging geeft. Een zeehaven, of een binnenhof met *ſtatuaas*, fonteinen, *caſcades*, en alle cierlykheid opgepronkt, zoude wel wonder fraay ſtaan, van binnen gezien zynde; want die koleuren ſchikken zich wel tuſſchen het groen: maar zo haaſt als men het op zynen regten afſtand van buiten beſchouwt, word het leugenachtig en geheel tegens de natuur ſtrydig bevonden, ter oorzaak van de toppen der huizen D, die daar achter ſtaande, en echter daar over heen ſchietende, een algemeene ſtopping doen blyken. Hier uit volgt dan, dat 'er geen bekwaamer ſchilderagie, als een basreleeve, zal paſſen, te weeten voor het middelſtuk.

Laat ons nu eens de wederzydſche verbeeldingen overweegen, gezien op hunnen binnenafſtand, de eene, als gezegt is, links, en de andere regts gedaagd zynde, en overleggen wat beſt daar in zou voegen. Myns oordeels kan een basreleeve daar geen welſtand aanbrengen; want het gezicht wil zo kort niet bepaald zyn. Het moeten doorzichten weezen, om dat 'er het beletſel niet is 't welk zich tegen het middelſtuk opdoet, 't geen de natuurlykheid kan verhinderen. Het prieel is boven toe; en ten anderen valt het licht veel gunſtiger op deze twee plaat-

G. Rademaker del. Gysbt. Schouten sculp.

ſen als op de middelſte, zynde die flikkering niet onderworpen: dierhalven paſſen de doorzichten hier beſt, en zelfs hoe flaauwer en blaauwer hoe beter, zo als ik voorens gezegt heb. Een zeehaven met ſchepen, een voorhof met fonteinen, eilanden met gebergtens, het verbeelden van een doorgaande ſtraat met ſchoone gebouwen, tempels en gaanderyen benevens een blaauw verſchiet, enz. deze alle zyn geen onvermaakelyke voorwerpen, en geeven tuſſchen het groen een verandering en welſtand. Nu dient men ook aan te merken, dat die twee Stukken A en B, niet tegenſtaande zy van de plaats hun licht ontfangen, echter, als men het zo begeerde, wel anders om gedaagd mogen werden; vermits het buitengezichten zyn, die geen gemeenſchap met deze binnenplaats hebben, gelyk het basreleeve 't welk daar aan verbonden is. Dit is zo verre die zyde betreft: dezelve overweegingen en opmerkingen, hebben ook plaats in de zymuuren E en F.

Twede Prentverbeelding

Het twede printje verbeeld een tuin met zyne bloemperken, desgelyks in muuren beſlooten. Vlak in 't midden is een poort van latwerk, en aan wederzyde twee ondiepe zitplaatſen, met latwerk en groente overdekt, gemerkt A en B, in welker ieder een ronde verbeelding is; en boven dezelve ziet men de toppen der boomen, als van een grooten boomgaard, opſteeken, met de letter C getekend. Nu moet men overweegen, welke voorwerpen in de prieelen A en B beſt voegen zullen. Men geeve dan eerſt acht op den afſtand waar van daan het werk gezien word, welke van buiten over de bloemperken is. Hier voegen, gelyk in de voorgaande, geen yle doorzichten; en vermits deze plaats zo vol groente is, zou noch meerder groen daar geen goede welſtand geeven: derhalven zal basreleeve het beſt en bekwaamſt tot derzelver opſchikking en verciering ſtrekken, half verheven zynde. Wat de koleur belangt, daar hebben wy hier voor af geſproken. Op deze wyze kan men het desgelyks met de wederzydſche muuren ſchikken, als men maar altyd acht geeft op het geen achter en boven overſteekt: aan de eene zyde is 't met huizen betimmerd; en aan de andere een tuin of oranjery.

Derde Prentverbeelding en redeneering daar over.

Bezie nu de derde Schets, verbeeldende een laan, aan welkers eind het geſchilderd voorwerp A ſtaat. Hier in heeft men een groote vryheid, konnende veelerley gedachten aldaar toegepaſt worden; alzo 'er niets omtrent is 't geen eenige verhindering kan toebrengen: zynde dit alleen hier in te overweegen, dat, vermits het een verre doorzicht is, in de natuur zelf ons dikwils, om ze te doorwandelen, verveelende, men dezelve niet behoeft te verlengen door *perſpectiven* en andere doorzichten, maar liever den wandelaar door een fraay gezicht te ſtuiten,

en

Rademaker del.

Blois fec.

en tot een weinig aandacht te noodigen, om na een luttel uitruſtens zyne voorgenomene wandeling te vervolgen: weshalven men hier een ſchoon beeldwerk, fonteinsgewyze, van wit marmer, zou konnen ſtellen, en het zelve in een grot of *nis*, met groen overdekt, plaatſen, en daar in *Cefalus* en *Aurora*, *Zefirus* en *Flora*, of *Venus* en *Adonis*, en diergelyke, in kloek leeven met alle kracht geſchilderd, vertoonen: of men kan daar in een rots, alwaar hier en daar eenige gaatjens zyn, door dewelke de lucht gezien word; een *Cadmus*, die den draak dood ſteekt, verbeelden; of een *Diana* met haare *Nimfjes*; of een *Term* of *Faunus* vergezelſchapt door *Bagchanten* en *Satyrs*, met hunne werktuigen, laatende hier en daar uit dezelve eenige ſtraalen water ſchieten; of een ſlaapenden *Silenus* met de Nimf *Egle*, welke moerbyen over zyne tronie drukt. Alle de genoemde voorwerpen zyn op deze plaatſen zeer eigen, en op de gelegentheid paſſende.

Behalven dit kan men eenige *Termen* op uitgeſneedene planken ſchilderen, en zetten dezelve tegens een groene haag, aan weêrzyde der *niſſen*, venſters, of ronde gaten, in de welke boſtbeelden, of medailjes, geplaatſt konnen worden, gelyk in het twede Printje word vertoond; van zulke koleuren als wy voor gemeld hebben, die in het groen heel lieffelyk ſtaan. Deze *Termen*, verbeeldende *Bagchanten*, *Satyrs*, Goden en Godinnen, na gelegentheid van tyd en plaats, konnen zommige naakt en eenige gekleed zyn.

Tafereelen van Venus *en* Adonis, *tot ſtoffagie en ordinantie der Landſchappen ſtrekkende.*

TWAALFDE HOOFDSTUK.

OM voor de vrienden geen brood te ſpaaren, maar zo veel in myn vermogen is hunnen geeſt op te wekken, en met ryke ſtof, gedachten en vindingen te vervullen, heb ik tot ſtoffagie in Landſchappen dit voorwerp genomen: en hoewel deze ſtoffe gemeen is, twyffel ik echter of'er ooit iemand is geweeſt, die dezelve op zulk een wyze vertoond heeft. Het zal *Venus* en *Adonis* zyn. Den inhoud van het eerſte is,

Des Schryvers oogmerk met deze Tafereelen.

Daar hy door *Venus* geliefkoosd word: het twede,

Daar hy van haar affcheid neemt, om ter jagt, of liever ter ſlagtbank, te gaan: en het derde,

Daar zy hem vind dood leggen.

De

De Geschiedenis of het Verdichtsel behelst als volgt.

Van *Venus* en *Adonis*, en den inhoud van dien.

Venus was, na het zeggen der Dichters, op den Jongeling *Adonis* zeer verliefd, niettegenstaande hy koel en ongevoelig bleef; doch zy liet zich voor een tyd zoenen en streelen: het welk *Mars* niet weinig verdroot, werdende daar door van jaloersche gramschap ontsteeken, zo menigmaal hy dien Jongeling in haaren schoot zag leggen.

Nevens de Verbeelding.

Het tooneel is een lieffelyke en aangenaame landtsdouwe, voorzien met alles dat tot vermaak der oogen kan strekken, bosschaadjen, bergen, dalen, rivieren en steenwerk, uitgezondert huizen en tempels. Myn oogpunt stel ik in de midden. Tusschen dezelve en de linkerzyde, op een heuvelachtige grond, plaats ik de Godin met haaren Koesterling, nevens de drie Bevalligheden die haar oppronken. De eene vlegt een krans, d'andere zet 'er haar een op, en de derde brengt 'er een mandtje met vruchten by. Eenige *Cupidootjens* speelen rondom haar: voornaamentlyk zit 'er een by haare voeten, blaazende op den hoorn van *Adonis*, na welken hy al lagchende ziet; terwyl zy met haaren arm om zynen hals, en met haare hand de zyne tegens haar boezem drukt, of kust. Achter den voornoemden heuvel, tegens het verschiet, stel ik eenige loofryke boomen, de hoogste in de midden des Stuks, en die na de linker zyde wat kleender en ylder. Achter deze ziet men het overblyffel van een *colonnade*, of pilaarwerk, die half achter den gemelden heuvel opsteekt en naar het oogpunt loopt. Aan dezelve zyde, vooraan, zet ik een dwarsse borstweering, tegen welke de heuvel aanstuit. Tegen de borstweering, die maar drie of vierdehalf voet hoog is, plaats ik een Watergod, welke by zyne kruik zit te slaapen, heel omcingeld met groente; en in den hoek, tegen de lyst, stel ik een zwaare willigeboom, of anderhalf: zynde alzo de helft van 't Stuk beslagen. Aan de regter zyde, vooraan, plant ik een kwastige en heel begroeide stam, omtrent zes of zeven voeten hoog; en dicht achter dezelve, een kloeke, schoone, en loofryke boom. Wat verder ziet men een hooge vierkante tafelsteen, of *pedestal*, waar op een groote en cierlyke vaas gezet is. Deze dingen staan alle op een rey naar 't oogpunt, maakende een weg tusschen het zelve en den heuvel, die van vooren ruim, en aan 't einde der voorgrond, daar de twede begint, wat naauwer werdende, eindelyk op een open veld uitkomt, alwaar men tot op den *horizont* eenige flaauwe bergjes ziet. Laat ons nu wederom naar vooren keeren. In deze regter hoek ontsteekt de *Nyd* het oorlogsvuur. Zy vliegt, met een gebrokene stinkende piktoorts in de vuist, en 't hoofd vol krinkelende slangen; wyzende *Mars* heimelyk die twee liefkoozenden aan. Beschouw eens, hoe de verslindende Oor-

logs

logsgod, op zynen buik leggende, met het eene been over een steen, zich achter het *pedestal* verschuilt, staroogende yverig, tusschen het zelve en het loof der boomen door, na de oorzaak van zyne opgevattede minnenyd. Zyn speer en schild leggen op de grond, by zyne voeten, neêr.

Ik heb eens een Print van *Buonasone*, of *Julio Romaan*, gezien, alwaar hy *Mars* in het verschiet stelt, die *Adonis* met het zwaard in de vuist vervolgt; 't welk wy te duister en te ver gezocht oordeelen. De zin kan wel goed zyn; doch het strydt tegens de fabel: want *Ovidius* verhaalt niet, dat *Adonis* door *Mars* met het zwaard wierd omgebragt; maar in de gedaante van een zwijn, door hem toegerust. Duistere verbeelding van dit Voorwerp door een Italiaan.

Ondertusschen twyffel ik niet, of deze myne opstelling en schikking zal heel zeldsaam voorkomen; maar als ze wel uitgevoerd was, zou het zekerlyk schoon staan, met die pronksteen, borstweering, en *colonnade*: want die dingen geeven een groote welstand en verandering in een Landschap.

Het licht, dat wy hier toe verkiezen, is een heldere zonneschyn.

Myne gedachte is, alhier de maand May of het voorjaar te verbeelden, wanneer alles groeit en bloeit; schoon ik wel weet, dat de groente der boomen, door de verandering der koleur, in de zomer ruim zo schilderachtig is; doch dit moet geen zomer gelyken: en, behalven dat, is het op 't Eiland *Ciprus* niet als in Holland, of andere koude gewesten, daar het groen zo laat opkomt; want anders zou ik daar geen mandtje met vruchten bybrengen.

Nu zoude iemand mogen vraagen, om dat ik ter regter zyde op die groote pronksteen noch een vaas zet, en zulks vlak tegen over dien heuvel daar *Venus* en *Adonis* met de *Bevalligheden* op zyn, of dit niet een geweldig groote slagschaduwe over hen lieden zou geeven? Ik zeg neen, om dat ik myne zon wat hoog, en als op den middag, neem. Boven dat, meen ik het zo digt aan den heuvel niet te zetten, dat het aan de beelden hinder doen konde. De voorste boom, om dat die met zyne kruin zo hoog opsteekt, kan hun ook geen kwaad doen, slaande zyne schaduwe voorby hen heen over dien willigeboom in den hoek, of ten minsten op een deel daar van, 't geen de *colonnade*, daar hy tegen aan spartelt, wel doet wyken, hoewel de boomtjes achter den heuvel zulks genoegsaam doen konnen; want die wil ik meest van een donker groen, of in de schaduwe, hebben, en het weinige loof, dat over de Gelieven hangt, helder laaten daagen, om alzo onderaan eenige donkerheid te hebben daar zy tegens afsteeken: zynde myne meening die *Groep* vlak in 't licht, wel te verstaan in de zon, te stel- Tegenwerping opgelost.

len, om alzo hier het voornaamſte licht te plaatſen.

Twede tegenwerping en haare oplossing.

Hier op zou my iemand mogen willen berispen, denkende dat ik myne eigene ſtelling tegen loop, te weeten, dat men wel acht moet geeven in een zonneſchyn, dat de menſchen niet zonder de hand boven de oogen ſtaan ſpreeken; 't geen ik niet ontken: maar de Goden, welke zulks niet onderworpen zyn, konnen genoegſaam tegen de zon opzien, alhoewel *Adonis* geen God is. En om zulks klaarlyk te doen bemerken, is myne meening zyn bovenlyf in de ſchaduwe te maaken; laatende het zelve van *Venus* en de *Gratien* lieffelyk en krachtig *reflexeeren*.

Derde zwaarigheid.

Maar hier uit ontſtaat een derde zwaarigheid, te weeten, van waar deze ſlagſchaduwe op hem alleen kan vallen, nademaal zy beide zo digt aan elkanderen geſteld zyn, dat *Venus* haaren arm om zynen hals, en hy zyne eene hand op haaren boezem heeft; oordeelende, dat zy noodzaakelyk mede aan die zelve ſchaduwe deelachtig moeſt weezen: waar op ik tegenwerp, dat 'er door 't een of 't ander genoegſaame middelen overig zyn om de ſchaduwe te vinden. En wat *Venus* aangaat, men kan haar zodanig ſchikken, een weinig achter of voor over, dat zy licht genoeg kome te ſcheppen. Om dat nu *Mars*, als ook de *Nyd*, by dat ſteenwerk, het oog niet te veel van het voornaamſte af op hen zouden trekken, indien ik ze in het licht maakte, zal ik in dien hoek niet veel zons brengen. Ik meen de voorſte ſtam geheel, en noch een groot deel van dien achterſten boom in een ſlagſchaduwe te zetten, met een gedeelte van *Mars*, door iets dat buiten 't Stuk is, en dezelve laaten loopen op de voorgrond, tot even aan de borſtweer; het overige hier en daar met takjes en loof wat breekende: mogelyk zet ik daar wel een *Priapus-term* of zo iets by, om dien hoek wat te ſtoppen.

Opgeloſt en beantwoord.

Vierde tegenwerping.

Wy hebben voorens gezegt, dat 'er huis noch tempel in komen zoude: waarom dezelve zo wel niet als die *term*, zou iemand mogen vraagen? Waar op ik antwoord, om dat zulks in de *fabel* niet gemeld word: ten anderen, wie zou daar in woonen? Men zegt niet, dat *Adonis*, ſchoon een menſch zynde, een huishoudinge had, noch dat hy de Goden in tempels aanbad.

Ik twyffel niet, of dit Stuk zal met tien of twaalf beelden rykelyk genoeg geſtoffeerd weezen, alhoewel *Mars* en de *Nyd* maar deelen van beelden zyn.

Vyfde zwaarigheid.

Zommige Landſchapſchilders zullen my mogelyk tegenwerpen, en zeggen: daar zyn te veel beelden; en wanneer die alle wel uitgevoerd zouden worden, is het meer een Hiſtorieſchilder eigen, als ons: waar op ik antwoord, dat de beelden kleen zyn, en het Landſchap ruim.

Nu

Nu zullen wy van de koleuren en de beweegingen der beelden ſpreeken. Van de Koleuren.

Venus vertoonen wy in 't hembd, doch het bovenlyf en de beenen meeſt bloot. Onder haar ligchaam, op het gras, ziet men een gedeelte van een lichtrood kleed.

Adonis heeft een groenachtig blaauw, of donker violet, kleed aan.

De twee *Gratien*, die 't naaſt by *Venus* ſtaan, zyn met ligt gekoleurde kleederen gekleed, zo van weêrſchynende ſtoffen, als verbrokene koleuren; houdende omtrent die *Groep* een groote *maſſa* van licht: weshalven ik daartoe zodanige koleuren verkies door welke het naakt, 't zy van *Venus* of *Adonis*, geen misſtandige *reflexien* verkrygt. Het kleed der geene, die *Venus* een krans opzet, is roozekoleur. Een twede, wat meer naar vooren op haar eene knie leggende, is in 't wit, hebbende een bloem in de hand. Die met de vruchten, ter linker zyde, en wat hooger op den heuvel ſtaande, heeft een aurore of ſtroogeel gekoleurd kleed aan. Wegens *Mars* en de *Nyd* valt niet veel te zeggen, alzo *Ceſar Ripa* daar genoegſaam van meld; zynde aan *Mars* niet eigender, dan een roeſtige, *feuiljemorte*, of bloedroode rok; en aan de *Nyd*, een zwarte.

Van de verſchillende beweegingen der Beelden.

Wat aangaat de draaijingen of beweegingen van *Venus* en *Adonis*, die zyn in beide van vooren; doch de voeten min of meêr naar het licht gekeerd.

Adonis, ter regter zyde, draait zyn bovenlyf na *Venus* toe, hebbende de regter hand op haare borſt. Men ziet hem tegen de regter ſchouder. De beenen, of 't onderlyf, zyn van vooren; het linkerbeen over de grond uitgeſtrekt; en 't ander heel, na hem toe, opgehaald, als of hy wilde opſtaan; omziende met zyn aangezicht, vlak van vooren, een weinig over de ſchouder, naar het kind dat op den hoorn blaaſt. *Venus*, daar en tegen, op de regter dy leggende, vouwt eenigſins haare beide kniën tegen zyn uitgeſtrekte been. Het aangezicht, op zy naar hem gekeerd, is vlak in de zon. Haaren boezem ziet men van vooren. Zy zet de linker elleboog achteruit, om zyne hand op haaren boezem te drukken.

Die 't wel bedenken, zullen in deze twee beelden een natuurlyke en gemakkelyke *contraſte*, of tegenſtrydigheid in werking, vinden; nademaal ik zelve het aldus onderzocht heb: doende alzo met alle de verbeelde beweegingen, eer ik myn Model of Leeman ſtel.

Maar om weder tot de Ordinantie te keeren: ik heb vergeeten twee kindertjes achter de voorſte borſtweering te zetten, waar van het een overleunende, met de vinger op den mond en het hoofd in de ſchou-

der, aan het ander den slaapenden Riviergod aanwyst. De reden, waarom ik dezelve aldaar plaats, is voor eerst om de welstand; en ten anderen, om dien langen en styven steen wat te breeken. De Watergod is geel en somber van koleur, byna zo donker als de borstweering, om twee redenen: voor eerst om de stilte; en ten anderen, om daar geen party van licht met de kinderen te maaken: 't welk andersshet oog te veel van het voornaamste zoude aftrekken. Verder is de meening, het *pedestal* van de pot met een *basreleeve* te vercieren, verbeeldende een *Bagchanaal* of dansende Nimfen: en hoewel zulks in de schaduwe komt, meen ik echter het zelve sterk te laaten *reflexeeren*. Wyders moet 'er noch een slaapende hond of twee bygevoegd worden, waar van d'eene, ontwaakende, met opgesteekene ooren na den hoornblaazer omziet.

Ik heb hier vooren gezegt, dat ik eene der *Gratien* geheel in 't wit wilde kleeden: maar nu voegen wy daar noch een schoon blaauwe sluyer boven over; oordeelende het aldus veel beter, om dat het met die sluyer nu zo veel niet afsteekt, als het anders, heel wit, gedaan zou hebben.

Aanmerking over 't voorgaande.

Een Stuk, op zodanig een wyze uitgevoerd, is genoeg om meer andere te vinden, voornaamentlyk als men met aandagt overweegt, wat al zaaken, die weinig menschen aanmerken, hier in waargenomen zyn; gelyk de hoedanigheid van ieder beeld, deszelfs oorspronk of zinbeteekening, enz. Daar worden wel veele verdichtselen geschilderd zo als de Poëeten die schryven: maar de meeste denken weinig, wat de Schryvers daar mede gemeend hebben, schoon de uitlegginge daar by is; want dezelve verhaalt niet anders dan het algemeen. Alle de omstandigheden, hoewel zy die wisten, zyn daar niet by gevoegd; gelyk daar zyn de gestalten, kleedingen, koleuren, hertstogten, en andere opmerkelyke zaaken meêr. Zo dat men wel kan overweegen, hoe het met de geenen gaat, welke alle die byzonderheden niet overdenken; hoe ligtelyk dat zy de zin en meening des Schryvers, of Dichters, konnen verkrachten, ja geheel te niet doen. Is het in de lente geschied, zy verbeelden 't in de zomer: is het winter, en in den morgenstond, geweest; zy zullen 't in den herfst, en in den avondstond, vertoonen: dient het een eenzaame plaats of wildernisse te zyn, zy daar en tegen brengen allerhande vermaakelykheden by: moet iemand een rood kleed, hem eigen zynde, aan hebben, het word blaauw of geel gemaakt, enz. Het is wel waar, de fabel is duidelyk genoeg verbeeld; en ieder kan straks zien wat het is, wie het zyn, en wat zy doen: maar de zin is'er niet.

Wy vinden niet noodig over dit Tafereel een verdere uitlegginge te maaken, alzo wy onze gedachten en aanmerkingen in het zelve door-

gaans

gaans al geuit hebben. Alleenlyk zullen wy dit noch zeggen, dat *Mars* alhier de wraakluſt betekent; *Adonis* de winter; en *Venus* de lente: zynde dit de reden, waarom deze twee laatſtgenoemde niet konnen overeen komen.

De Dichters getuigen, dat'er vier zyn geweeſt, onder den naam van *Venus* bekend. De eerſte was de Dochter van den *Hemel* en den *Dag*. De twede wierd gebooren van 't zeeſchuim, zynde ontfangen in een paerlemoere ſchelp, en gevoerd naar *Cyprus* door de luchtige *Zephirs*. 't Was deze die *Cupido* by *Mercurius* baarde. De darde was de Dochter van *Jupiter* en *Dione*, die getrouwd is geweeſt aan *Vulcanus*, den hoofddeken van de hoorndraagers. En de vierde is de *Syriſche*, anders genoemd *Aſtarte*, die *Adonis* tot haare min zocht te beweegen, aan de welke *Salomon* autaaren opregtte om zyne bywyven te behaagen. Waar uit men kan oordeelen, dat tuſſchen d'eene en d'andere groot onderſcheid is. En de verſcheidene Perſoonen, die *Venus* genaamd zyn.

Wat het Zwyn aangaat, het verbeeld de nacht, onweetendheid, godloosheid, vuiligheid, ligtvaardigheid, enz.

Beſchryving van het twede Tafereel, zynde 't vervolg van het voorgaande Verdichtſel.

WAnneer nu *Adonis* het zoenen en ſtreelen eindelyk vervcelde, of, om beter te zeggen, dat zyn droevig noodlot naderde, en de honden, het wild ruikende, begonden te blaffen; ſprong hy op, alzo de jagtluſt hem ontvonkte. Hy rukt zich uit haare armen, niettegenſtaande haar bidden en ſmeeken, 't geen alles te vergeefs was. Twede Tafereel, zynde een vervolg van 't voorgaande.

Voor af zal men dienen te weeten, dat wy ons aan twee der voornaamſte zaaken verbonden vinden, naamentlyk de ſchikking van het *generaal* en het licht. Dit wel aangemerkt zynde, zal het mogelyk minder voordeelig ſchynen verkoozen te weezen, als of het een Stuk op zich zelf waar; 't welke ik gewillig toeſtaa. Doch het verſtrekt nu voor een Weêrgaa: by gevolg vereiſcht het een en 't zelve licht als het voorgaande; daar my anders een verkeerd licht veel gunſtiger konde weezen, alzo ik dan myne vrye wil volkomender zou hebben; maar in die gelegentheid zou weder de ſchikkinge niet genoeg van de eerſte verſchillen. Bericht daaromtrent.

Wy hebben in een Hoofdſtuk van 't Ordineeren aangetoond, dat, wanneer twee Stukken by malkander hangen, dezelve een zekere *regulierheid* dienen te hebben, voornaamentlyk in Landſchappen met kleine beelden. Zo het zwaarſte werk, by voorbeeld, in d'eene ter

regter, en het doorzicht aan de linker zyde is, voegt het tegendeel in 't andere Stuk of Weêrgaa. En echter vind ik in deze noodwang iets, 't geen my veel beter voldoet, en tot de zin helpt, gelyk men in 't vervolg zal hooren, niettegenstaande dezelve grondregel, welke evenwel in zyn weezen blyft.

Verdeeling en plaatsing van voorwerpen.

Ik stel, even als in het voorgaande, het oogpunt in de midden, en ter regter zyde een heuvel met drie à vier treeden, van vooren, of *paralel* aan den *horizont*, op te gaan. Op dezelve, aan 't einde tegens het verschiet, vertoonen wy een doorgesteeke of opene *nis*, omtrent vierkant, en boven rond, aan weêrzyde met *pilasters* geslooten, draagende een smalle doch cierlyke *cornis*, hier en daar wat gebroken. Om de *nis* hangen festonnen van papaverbloemen, welke in de midden boven de *nis* vast, en aan weerzyde opgeknoopt zyn, strekkende derzelver einden, meest dor en ongeschikt, neêrwaarts. Door deze *nis* werd men, op een daar voorgestelde bank te rusten zittende, een fraaije en aangenaame doorzicht, van bosschen, pleinen, rivieren, wegen, enz. gewaar. Deze heuvel beslaat een derde van het Stuk, loopende dezelve aan de binnenzyde styl af. Vooraan tegens de trap, of voor dezelve, die meest in de schaduwe is van boomtjes buiten het Stuk, tot aan de hoek daar de Godin op staat, plaatsen wy haare koetswagen, meest verguld, door twee duiven getrokken.

Ter linker zyde, tusschen het oogpunt en de lyst, staan drie à vier kloeke en schoone boomen op een rey, van vooren beginnende, en na het oogpunt wykende, tot voorby den heuvel. Gantsch in den hoek, achter dezelve, ryst een hooge en ruuwe rots, die desgelyks na 't oogpunt wykt, maakende tusschen beide een naauwe weg, voor begroeid met kleene spruiten en takjes, en achter weinig of niet, zo dat men het verschiet en het einde van de rots daar tusschen door ziet. Voor in de rots maak ik een opening, als een grot, alwaar het water met groot gedruis in valt; zynde dit voor zo veel de voorgrond meest betreft. Aan 't einde derzelve loopt een naauwe rivier dwars door, van den heuvel af tot achter de rots, langs dewelke wy aan de overzyde een bosch planten, doende de boomen wat hoog opryzen, om het verschiet, dat men daar tusschen door gewaar word, als in een dal te vertoonen. Op de gelyke grond, waar op *Adonis* staat, zetten wy tusschen twee boomen een witte marmere steen, met een gebroken *Term*, welkers romp daar benevens op de grond legt.

Aldus hebben wy de grondslag van het *generaal* aangeweezen; niet twyffelende, of dit zal vry wat ongemeender en ook boschachtiger als het ander zyn. Het derde hoop ik noch meêr en wilder, als deze,

deze, te maaken; alzo de zaak zulks medebrengt. Zommigen, dit *concept* hoorende, zal het zelve mogelyk als een aangenaam en vermaakelyk Tafereel voorkomen; doch het vervolg zal een anderen uitslag doen zien: want wy verbeelden alhier de maand van Augustus, de zon eenigsins verduisterd, en gloeijend, daar zy anders helder zoude schynen; de lucht duister en betrokken, als of het donderen wilde. Ik wil, dat het waait; dat alles in 't beweegen en spartelen is, niet van eenen weg, maar van een dwarl- of draaiwind, op zommige plaatsen het stof, als een damp, van de grond opvliegende.

Ik geloof niet, dat men het alzo verwagt heeft: maar als men het geval wel overdenkt, zal men het natuurlyk, en na de konstige wyze geschikt, zodanig vinden.

Nu zullen wy de persoonen eens op hunne plaats voegen.

Persoonen, daar in begreepen.

De Godin, ziende den avond aankomen, verdubbelde haare liefkoozeryen. De ongevoelige, in tegendeel, allengskens de jachtlust beginnende te voelen, en het bassen der honden hoorende, staat aanstondts van den heuvel op: alles is in oproer: *Venus* volgt hem achter na met bidden en smeeken; doch te vergeefs. Het *Noodlot* heeft hem by den arm, en trekt hem met haar heen. De *Bevalligheden* zyn in wanorder: de eene loopt hem na: een andere omhelst of vat de Godin; vreezende, dat zy van de trap in onmagt mogt vallen: de derde heeft de handen om hoog uitgestrekt, maakende door schreeuwen een groot misbaar. De Jongens ziet men aan 't vegten: de een trekt *Adonis* voort, en de ander douwt hem te rug. *Cupido* legt onder de voet gevallen. Daar loopen de anderen met de honden vooruit. Het wildzwyn vertoont zich op den voorgemelden naauwen weg, tusschen den heuvel en de rivier, aangehist door de wreede *Woede* met haare piktoorts in de vuist. Aldus heb ik myne gedachten uitgevoerd.

Nu schynt het, dat in dit veel meer werks als in d'andere is: doch als men 't wel overweegt, zal men zulks niet bevinden; maar wel, dat de beelden in het eerste meer verspreid zyn: en ook in 't verhaalen komt het ons altyd meerder voor, als in het Tafereel zelf.

Hunne schikking en beweging.

Venus zet ik als van de trappen afkomende, en eene van de *Bevalligheden* die hem naloopt, alzo de Godin hem niet meerder vast heeft, zynde hy haare handen ontsnapt. Den Jongeling stel ik als loopende, vlak in de midden des Stuks, tusschen den heuvel en de boomen, een stap drie à vier verder als de trappen daar de Godin op staat, die hem smeekt met de traanen op de wangen. Hy is van den heuvel byna tot aan de helft in de slagschaduwe: want ik heb gezegt, dat de zon aan 't daalen is. De kinderen, die met de honden vooruit loopen, zyn

heel

heel en al beſchaduwd van den ſteen op den heuvel, die redelyk hoog en zwaar is, zo dat de ſtammen van de laatſte boomen daar niet vry van zyn. *Venus* ſtaat met de regter voet op de onderſte, en met de linker op de twede trap, te weeten op de binnenhoek, bokkende, het onderlyf byna van vooren, en het bovenlyf op zyde naar hem gekeerd, de handen gevouwen ſtyf tegens haar lyf drukkende, met de elleboogen vooruit, en het hoofd in de nek van hem af, het gezicht hemelwaarts ſlaande. Een van die dochters ſtel ik aan haare zyde als afkomende, houdende haar, vol angſt en verleegenheid, om de middel vaſt, terwyl zy met een verbaaſd gezicht hem linksom aanſchouwt. Het ander meisje, dat hem nageloopen was, legt nu op eene knie ter aarde, wyzende hem met de linker hand op de Godin; en met de regter hand houd zy de ſlip van zyne rok vaſt, zulks dat men haar meeſt van achteren komt te zien. De derde heeft, als gezegt is, de handen om hoog uitgeſtrekt; en het aangezicht is geſwollen door het geweldig ſchreeuwen. *Adonis* ſtapt, als grooten haaſt hebbende, met het regterbeen vooruit; zwaait zyne borſt regtsom naar het licht; houd in de regter vuiſt, digt aan zyne zyde, een jachtſpiets, welke een jongetje met al zyne macht achter te rug houd; waar over een ander, achter de eerſte ſtaande, vergramd zynde, dezen met zyne boog ſlaat. *Adonis* ziet nederwaarts, met het aangezicht van vooren, na de dochter die aan zyne voeten legt; wyzende met zyne linker hand, die in 't verkorten is, naar het boſch; by welken arm het *Geval*, of 't *Noodlot*, hem derwaarts trekt, houdende al vliegende het roer van een ſchip op haare ſchouder. Men ziet haar tegen de regter ſchouder en de regter borſt, de reſt heel in 't verkorten, en het aangezicht achterwaarts gekeerd. Dwars voor hem vertoonen wy een *Cupidootje*, dat mede derwaarts vliegt, trekkende hem by het touw of band van den hoorn die op zyne zyde ſlingert. Dezen jongen ziet men vlak van achteren, de voeten vooruit, houdende zyne boog in de regterhand, waar mede hy een ander dreigt, die onder de voet gevallen is, welke mede in 't verkorten legt, het hoofd na vooren, en de voeten naar *Adonis* gekeerd. Hy is meeſt in de ſchaduwe, behalven zyn hoofd, en de hand daar hy het zelve mede krabt. Zyn fakkel legt by hem uitgebluſcht.

Venus heeft de ſlip van haaren rooden mantel om haaren regter arm, ſlingerende dezelve achter over haar linker been. De bloemekrans valt van haar hoofd en rolt langs den rug nederwaarts. Het *Noodlot* is in 't zwart gekleed, met een ſmalle ſluyer daar boven over heen, welke achter haar opvliegt.

Achter de voornoemde gebrokene *Term* ziet men de wapentuigen van

van *Mars*, als harnas, helm, ſchild, ſwaard, en ſpeer, op de grond, in de ſchaduwe, nederleggen. Alhoewel men nu zyne eigene gedaante hier niet gewaar word, maar wel het zwyn daar hy in herſchapen was, behoeft men zich daar over niet te verwonderen; dewyl men niet moet denken, dat, ſchoon hy een God was, hy met kouſſen en ſchoenen daar in kroop. Men zal my dan mogelyk vraagen, of hy dat met zyne volle toeruſting niet doen kon? Ik zeg ja: maar hoe zou men zulks dan weeten? De kleederen van menſchen en goden hebben geen gevoel, noch goed noch kwaad, ja hebben gantſch niet te zeggen dan maar alleen om de perſoon kennelyk te maaken: want by aldien zy eenige *paſſien* van koude of hitte onderworpen waren, zouden zy mede aan de ſtraf van 't ligchaam deelachtig zyn, gelyk het hoofd, handen, voeten, enz. Zwaarigheden en der zelver oplosſing

Doch met veel ſchyn van reden zou men my hier op mogen vraagen, wanneer men de nydige *Aglaura*, die door *Mercurius* in een toetsſteen veranderd wierd, wilde verbeelden, of men haare kleederen dan ook geheel zwart zoude moeten maaken? Ik antwoord neen: niet als haar ligchaam; want anders waar onze ſtelling niet met al, ſchoon ik gezegt heb dat de kleederen te kennen geeven wie het zyn die ze draagen. Doch ik zal myne meeninge daar over tegenwoordig eens wat duidelyker verklaaren. Van *Mercurius* en *Aglaura*.

De koning *Lincus* komt aan 't bed daar zyn gaſt *Triptolemus* legt en ſlaapt, om hem te vermoorden. *Ceres* verſcheen op heeter daad, die den koning het moordgeweer ontrukte; hervormende hem, om het ſchenden van de gaſtvryheid, aanſtondts in een *Lynx*, een dier als een tyger. Nu zoude ik dit aldus verbeelden. De koning is daar niet meer: het beeſt doe ik de vlucht neemen, ſchuddende op de vloer de purpere mantel en kroon, het een hier en 't ander daar. Dit, meen ik, komt meer met de natuur en eigenſchap overeen. Men voege by dit voorbeeld noch het volgende. *Lincus* en *Triptolemus*.

Juno, zegt de Poëet, ſloeg uit jaloerſche gramſchap de arme *Caliſto*, dat zy in een beerin herſchaapen wierd. Hoe zal men dit nu verbeelden, om te konnen weeten wie zy was geweeſt, man of vrouw? Ik zou de verſchrikte beerin vertoonen als op de vlucht, niet met kleêren aan, maar achter haar langs de grond naſleepende: hier legt de boog, daar de koker met pylen, gordel, en verdere cieraaden verſpreid. Van *Juno* en *Caliſto*.

Doch wat heb ik den koning *Lincus* op een verachtelyke manier door *Tempeeſt* zien uitgebeeld? Hy ſtaat met de pook in de hand, zyne klederen aan, en de kroon op 't hoofd; hebbende, in plaats van beenen, twee vervaarlyke beerenpooten. Verbeelding van den koning *Lincus*, door *Tempeeſt*.

Een Print-verbeelding van *Pouſſyn*, en eenige aanmerkingen daar over.

Ik heb dan vaſt geſteld, dat de kleêren den Menſchen en Goden niet als tot een kenteeken dienen: en hier op ſchiet my tegenwoordig regt van pas de Print van *Pouſſyn* in den zin, waar in het voorgezegde duidelyk en klaar blykt. De zelve verbeeld de *Elizeeſche* velden, met eenige gelukzalige zielen, ruſtende, alwaar de *jonkheid* of eeuwige *lente* danſt, en bloemen ſtrooit. Verders vertoont hy *Hyacintus*, *Narciſſus*, *Crocus*, *Adonis*, *Ayax*, en meer anderen. Zy zitten daar als toen zy leefden; zo dat men hier uit genoegſaam kan beſpeuren, hoe bezwaarlyk zulks te doen zy, zonder hunne byzondere kenteekenen, als ſpies, hoorn, fontein, helm, roozekraus, enz. En hoe onmogelyk het voor *Pouſſyn*, die zulk een doorluchtig en doorleezen man was, zy geweeſt *Ayax* te doen kennen, dewyl hy hem daar verbeeld in de zelve woede of daadelyke wanhoop, te weeten, zich zelven doorſteekende, even als toen hy voor Troye was: myn's bedunkens een groote misſlag omtrent de natuurlykheid. Ik zoude het veel liever uitgelaaten hebben, benevens die pispot of dat koelvat daar *Narciſſus* zich in ſpiegelt.

Kwalyk kan ik gelooven, dat zo een vreemd *concept* met zyne verbeelding van *Pouſſyn* zelven bedacht zou weezen; nademaal hy *Ayax*, dien hy in zulk een wreede geſtalte vertoont, aldaar onder de gelukzalige zielen plaats geeft; een man die, als een moorder van zich zelven zynde, eerder de hel had verdiend. Waarom zo wel niet *Syſiphus*, *Ixion*, *Prometheus*, of *Tantalus*, die tot de helſche pynen verdoemd zyn, daar by gevoegd? 't Is wel waar, *Ayax* heeft maar tegen zich zelven misdaan, om de wapenen van *Achilles* die hem rechtvaardig toekwamen; en de anderen hebben de Goden vertoornd. d'Een ſtal het vuur van den Hemel; de ander had de ſtoutheid van de opperſte Godin *Juno*, door een heimelyke laage, tot zyne geile luſt te dwingen, enz.

Aanmerking over de zelve Verbeelding door *Teſta*.

Teſta heeft, myn's oordeels, in veele dingen die zelve afbeelding duidelyker en bevattelyker vertoond als *Pouſſyn*, zynde veel ruimer, vermaakelyker, en ſchilderachtiger: maar echter loopt hy mede tegens de waarſchynlykheid van die ruſtplaats; gelyk men zien kan aan die twee, waar van den een uit de ſchoot van een meisje eenige bloemen grypt, om welke daad zy hem de oogen uit het hoofd ſchynt te krabben; zynde weder de oude twiſt. Daar moeſt immers, als 't wel zou weezen, noch haat, noch twiſt, noch jaloersheid beſpeurd worden, en niet als ruſt en vrede zyn.

Des Schryvers redenen wegens het voorgaande.

My dunkt, ik hoor reedts zeggen, dat ik die twee groote Mannen veel te kort doe, door hunne misſlagen aldus zo klaar ten toon te ſtellen, en dat het beriſpen veel gemakkelyker is dan zelfs een Ordinantie van de grond op te beginnen; 't welk ik volkomen beken: doch myn voor-

voorneemen is niet hun verstand te verkleinen om het myne daar door te verheffen, geensins; want men zal doorgaans in dit Werk vinden, dat ik myne eigene misslagen, zo wel als die van anderen, mede voor den dag breng; 't geen alleenlyk geschied om den konstlievenden een weg te baanen om zich van diergelyke ingeslopene gebrekkelykheden te onthouden, en de natuurlykheid, in alle deelen, meerder waar te neemen: 't welk een verstandig Meester genoegsaam kan voorkomen, wanneer hy de voorzichtigheid wat meerder plaats geeft. 't Zal niet kwalyk voegen alhier een gelykenisse van een Architect en een Schilder by te brengen. Een voorzichtig Bouwmeester zal eerst een naauw onderzoek doen, welke gronden tot zyn voorneemen de bekwaamste zyn, daar hy zyne Tempel, Paleis, enz. wil plaatsen; of het een harde grond zy, dan of zy moeraffig is; van wat zyde de noorde of schaadelyke winden blaazen; na wat zyde hy zyne voorgevel wil voegen, zuid, oost, noord, of west: dan aan't bouwen. Een Schilder heeft voor een Liefkoozery, Krygsoeffening, Offerhande, of iets anders te verbeelden. Hy zal zekerlyk mede eerst een bekwaame plaats, tot de zaak eigen, daar toe zoeken. d'Architect slaat het *planum* van zyn Hof met al wat'er in begreepen is, zo groot of zo klein; dat van een Tempel met deszelfs choor, altaar, en andere dingen meer; of maakt het bestek van zyne Vesting met haare bastions en ravelynen, wapenplaats, enz. Een Schilder, desgelyks, stelt de *Elizeesche* velden, of het Hof van *Flora*, tot liefkoozery; een Tempel om dienst te pleegen; een Hof, om den Koning met zyn gestoet van Hofjonkers te doen zien; of een Bosch, om te jaagen. Wanneer hy nu iemand met het moordgeweer in de vuist in den Tempel deed treeden daar men dienst doet, of in d'*Elizeesche* velden onder de liefkoozende gelukzalige zielen, en dat hy zich aldaar door het hert steekt, om zyne ziel voor de twede maal te doen verhuizen: zou men dan niet zeggen, dat zulks daar ter plaatse zeer oneigen was; maar veel beter zou voegen voor *Troye*? Ik vraag, of zo een den Tempel, en dat heilige Veld niet geschonden heeft? En wanneer de Jaagers met de honden in het Binnenhof liepen jaagen, of op de Wapenplaats; zou dat niet een belagchelyke zaak zyn? *Ajax* is immers niet in de *Elizeesche* velden gevoerd, dan wanneer zyne ziel van het ligchaam gescheiden was. Hier steekt hy zich noch eens dood: zal daar dan weêr een andere ziel uitvliegen?

Door een gelykenis verklaard.

Laat ons nu eens overstappen tot de beschryving, verdeeling, en overweeging van

Het derde en laatſte Tafereel.

Beſchryving van het derde Verdichtſel.

DE Liefdegodin, ziende alle haare poogingen vruchteloos, en ongeduldig wordende dat *Adonis* niet weêr te voorſchyn kwam, ſprong op haare koetswagen, door twee zwaanen getrokken, ſnellende boſchwaart in om hem te zoeken, en laatende haare *Gratien* achter, als zynde in dit geval krachteloos; gelyk wy op het einde van dit Tafereel verder zullen verklaaren. *Cupido* volgt haar ſchreijende achter na. De rampzalige jongeling, door een wildzwyn in zyne eegenis gebeeten, legt zieltoogende tegens een zwaaren eik ter aarde neder, alwaar zy ten laatſten, na lang zoeken, hem in zyn bloed gedompeld vind leggen: weshalven zy, van de wagen getreeden, zich als een ontzinde aanſtelt en hem beklaagt, verfoeijende haare Goddelykheid, en vervloekende de wreede Dwingelandin die hemel en aarde wetten ſtelt. *Adonis* geeft ondertuſſchen den geeſt, welken *Mercurius*, vindende den zelven eindelyk heen en weêr zwerven, mede neemt, en op zyne wieken naar de *Elizeeſche* velden voert.

Dit Verdichtſel verbeelden wy aldus.

En deszelfs verbeelding.

Adonis legt op zyne linker zyde, met de nek tegens de romp van een zwaaren eikeboom, in het verkorten; de regter borſt en ſchouder opwaarts; de linker arm van hem af langs de grond, en de regter langs zyne zyde neêr, in welke hand hy de ſpies vaſt houd, waar van de ſteel ten deele onder zynen rug legt. Zyn hoofd hangt byna tot op den linker arm, een weinig voor over, met de regter wang om hoog. De voeten zyn naar de linker zydſche hoek des Stuks herwaarts aan gekeerd. De linker knie, op een kleine hoogte of ſteen ruſtende, is half opgehaald. Een jagthoorn legt by zyne voeten. De honden, by zyn hoofd ter linker zyde, huilen en janken. *Cupido*, aan zyne regter zyde, bukt nederwaarts, ziende *Venus* al ſchreijende aan, terwyl hy het kleed van *Adonis* open doet, om alzo de bloedige wond aan zyne Moeder te vertoonen, welke, daar over heel verſchrikt, achterwaarts treed, en haare handen hemelwaarts ſlaat. *Cupidoos* rug is ten deele door de Godin in de ſlagſchaduwe. Zyne borſt ziet men in 't verkorten, de voeten digt aan malkander, en de kniën een weinig geboogen; hebbende in de regter hand een fakkel.

Venus ſlaat van ſchrik, gelyk gezegt is, de handen om hoog; het regter been vooruit; de linker voet achterwaarts op een wolk, welke achter haar regtsom oploopt tot onder de wagen; hellende met haar bovenlyf over de gemelde linker voet; de kin op haaren boezem gezakt;

zakt; ziende aldus nederwaarts op de wond. Haare borſten vertoonen zich in 't verkorten; en men ziet haar vlak tegen de regter heup aan.

Achter den voorſchreeven eikenboom, daar *Adonis* tegen ruſt, ziet men, op eenige zweevende wolken, die met den *horizont* gelyk zyn, de koetswaagen, zylings als in *profiel*, ſtaan; welke wolken om dezelve allengskens ligter en ligter nederdaalen tot onder haaren voet. De gemelde koets, verguld, doch echter door een wolk ſomber gehouden, is cierlyk bewerkt met kindertjes, feſtons en loofwerk, achter op met een groote ſtar, ten deele door de romp van den eik bedekt.

Vooraan, tuſſchen de midden en de linker hoek, ſtaat een vierkante ſteen omtrent drie voet in zyne *diameter*, met de ſtukkende romp eener *Term*, waar van het overige, als 't hoofd en een ſtuk van 't lyf, achter takken en ſtruiken op de grond nederleggen. Deze ſteen ſtaat wat ſchuins, met de linker hoek naar de linker zyde wykende; digt aan welke zyde een hooge boom opryſt, en een weinig verder noch een, rondom, omtrent vyf à zes voet hoog, digt begroeid, ja zodanig dat men naauwelyks daar door kan zien. Achter dien ſteen, onder de ſtruiken, diſtelen en doornen blyft het zwyn, gewond, willende de vlucht neemen, op de voorſte knien, met de ſmoel wyd open, leggen, zich wentelende in zyn bloed en ſlik.

Op de twede grond, ter regter zyde, gaat *Atropos* met de ſchaar in de hand en de ſpinrokken op de ſchouder; zynde byna tot de middel achter de grond, op het hoofd en een weinig van een ſchouder na, in de ſchaduwe.

Het voornaamſte doorzicht is ter linker zyde van het oogpunt.

Een weinig boven dezelve vliegt *Mercurius* met de ziel des Jongelings, om dezelve na de *Elizeeſche* velden over te brengen. Men ziet ze beiden in 't verkorten tegen hunne regter zyde. De Jongeling is heel naakt, hebbende zyne armen kruiswys over zyne borſten, zyne beenen digt aan een, en de linker voet een weinig hooger als d'andere. *Mercurius* houd hem met den linker arm achter om de middel; wyzende, hem aanziende, met zyne ſlangeroede vooruit, waar zy na toe zullen. Een kleen manteltje dezer gevleugelde Bode vliegt achter hem opwaarts.

De grond is hobbelig en rotsachtig, hier en daar met gras en wilde kruiden, als hulſt, diſtelen, enz, half dor begroeid.

Het licht komt van de regter zyde, een weinig van vooren; zynde regenachtig weêr. De lucht is winterachtig, doch ſtil. De boomen zyn heel ſlecht van bladeren voorzien, behalven zommige

die tegen de winter konnen duuren, als cypres, laurier, olm, haagedoorn, enz, welke hier de meeſte groente moeten verſchaffen. Het einde van de voorgrond, ter regter zyde, tot aan den voet van de Godin, is in de ſchaduwe, door een haag en eenige boomtjes. *Venus*, het bovenlyf van *Cupido*, het doode lyk nevens de grond, en de boom daar het tegen aan legt, zyn krachtig verlicht. De ſteen, vooraan onder *Adonis*, is meeſt belommerd met de voorgrond door eenige cypreſſen ter regter zyde heel voor in den hoek. Eenige brokken van de *Term*, die wat verder leggen, vangen een weinig licht; en dezelve verbeeld een *Faunus* of *Satyr*. Het zwyn, welkers achterlyf tuſſchen de linker zyde van den ſteen en byſtaanden boom word verborgen, is mede tot byna aan den hals herwaarts van die ſchaduwe declachtig. De gelukzalige heen vliegende ziel, met den gevleugelden bode, even voorby de boom of koets, werden van de voeten tot de middel door het loof en takken der boomen beſchaduwd, en zyn verre boven den *horizont*, zo dat het loof der boomen byna op hunne hoofden hangt. De Steenbok, als d'eerſte wintermaand zynde, vertoont zich in de lucht, heel flaauw en lichter als de lucht. Men ziet hem regt boven de koetswagen, daar de lucht allerdonkerſt is.

Als mede de Koleuren.

Wat de koleuren aangaat, ik ſchik ze aldus: *Venus* met een luchtig kleed, bleek kolcur de roſe, en een blaauwe fluijer daar over. *Adonis*, met de regter ſchouder en borſt bloot, heeft een ligt feuiljemort kleed met paarſche weêrſchyn. Zyne kaaken zyn bleek, en de lippen beſturven, als mede handen en voeten, doch ſchoon van vel. *Venus* is heel wit en teder, het geheele aanzicht gloeijend, gelyk ook haare handen; *Cupido*, tuſſchen beiden, zo wit van vel niet als de Godin, en wat bloozender als *Adonis*. *Venus* heeft blond, *Adonis* ligt kaſtanje koleur, en *Cupido* bruin hair.

Dit gezicht vereiſcht meer cypres en mirthen, als andere boomen.

De grond, vooraan, van de regter zyde tot voorby den ſteen, is moeraſſig.

Dat ik de *Bevalligheden* niet in dit, gelyk in de andere Tafereelen, vertoon, is om dat de zelve alhier niet eigen zyn: want zy konnen *Venus* in droevige voorvallen niet vergezelſchappen, alzo zy een heel andere zinbetekening hebben, gelyk wy alhier zullen aanmerken; oordeelende het te dezer plaatſe niet kwalyk te voegen, te meer om dat wy in de voorige Tafereelen de beduidenis van *Venus*, *Adonis*, *Mars*, en 't Wildzwyn hebben aangeweezen.

Beſchryving van de drie *Gratien* of *Bevalligheden*.

Heſiodus ſchryft van haar, dat het drie zuſters waren, welke in ſchilderyen jong, vrolyk en bevallig vertoond wierden, vattende malkander

by

by de handen. Haare kleedingen zwierden los, dun en dartel, door de welke men haare naakte ligchaamen konde zien; zynde de oudste *Ægle*, de twede *Euphrosyne*, en de jongste *Thalia* genaamd. *Seneca* gaat noch verder, en toont ons haare hoedanigheden, en de betekeniſſen der perſoonen aan; zeggende, onder anderen, in zyn Boek der Weldaaden, dat zommige de eene voor het vermaak zelve houden; dat de twede het ontfangt; en de derde het wedergeeft. Anderen wederom meenen, dat door dit drietal drie byzondere ſoorten van vermaaken, of gunſten, verſtaan worden; naamentlyk, dat beſtaat in iemand vermaak te geeven, in dat van 't zelve te ontfangen, en in dat van 't weder te beloonen. Maar dat zy zonder een verborgene zinbetekening dus hand aan hand geplaatſt worden, werd niet geloofd; maar wel dat hier door werd betekend, dat de beweezene weldaaden of gunſten, van hand tot hand voortgaande, eindelyk weder keeren tot hem die de zelve eerſt bewees. Zy worden met een vrolyk gelaat verbeeld, om dat de weldaaden, zullen de zelve in hunne volkomenheid aangenaam zyn, met een verheugd en onbekrompen gelaat moeten beweezen worden: want ontbreekt dit, zo ontbreekt de grootſte *gratie* of bevalligheid aan die daad. Jong vertoont men haar, om te betekenen dat het gheugen van de genootene weldaad nooit in ons moet verouderen. Haar maagdelyke ſtaat wyſt ons aan, dat zy onbevlekt en oprecht zyn; goed doende aan een ieder, zelfs zonder hoope van wederbelooning, welke de weldaad beſmet. Haare dunne kleederen geeven ons te kennen, dat het genot zo groot van waardy moet zyn, dat het zelve gezien kan worden.

En haare verborgene zinbetekening verklaard.

Meer hier van te ſchryven zoude een verdubbeling van arbeid, welke voorheen gedaan is in het Hoofdſtuk der Zinnebeelden, en derzelver betekeningen, weezen. Laat ons dierhalven daar van afbreeken, en komen tot

Het Verdichtſel van Dryope, *tot ſtoffeering der Landſchappen.*

DERTIENDE HOOFDSTUK.

IN het voorgaande Hoofdſtuk myn oogwit op een ſchoon Verdichtſel, en de verborgene zin van eenige omſtandigheden, verhandeld hebbende, vind ik my genoodzaakt, door het groot genoegen 't welk eenigen der voornaamſte Konſtenaars daar in vonden, hun verzoek, om noch een diergelyk op te ſtellen, in te volgen: en tot hunne voldoening, en oeffening van anderen, zal my nooit de moeite verveelen.

Oorzaak tot dit Hoofdſtuk.

Ik

Ik heb dan tot dezen einde de fabel van *Dryope* verkoozen, en zál de zelve, tot ſtoffeering der Landſchappen, na vermoogen ſchikken, en een buitengezicht daar van maaken.

't Geval van *Dryope*.

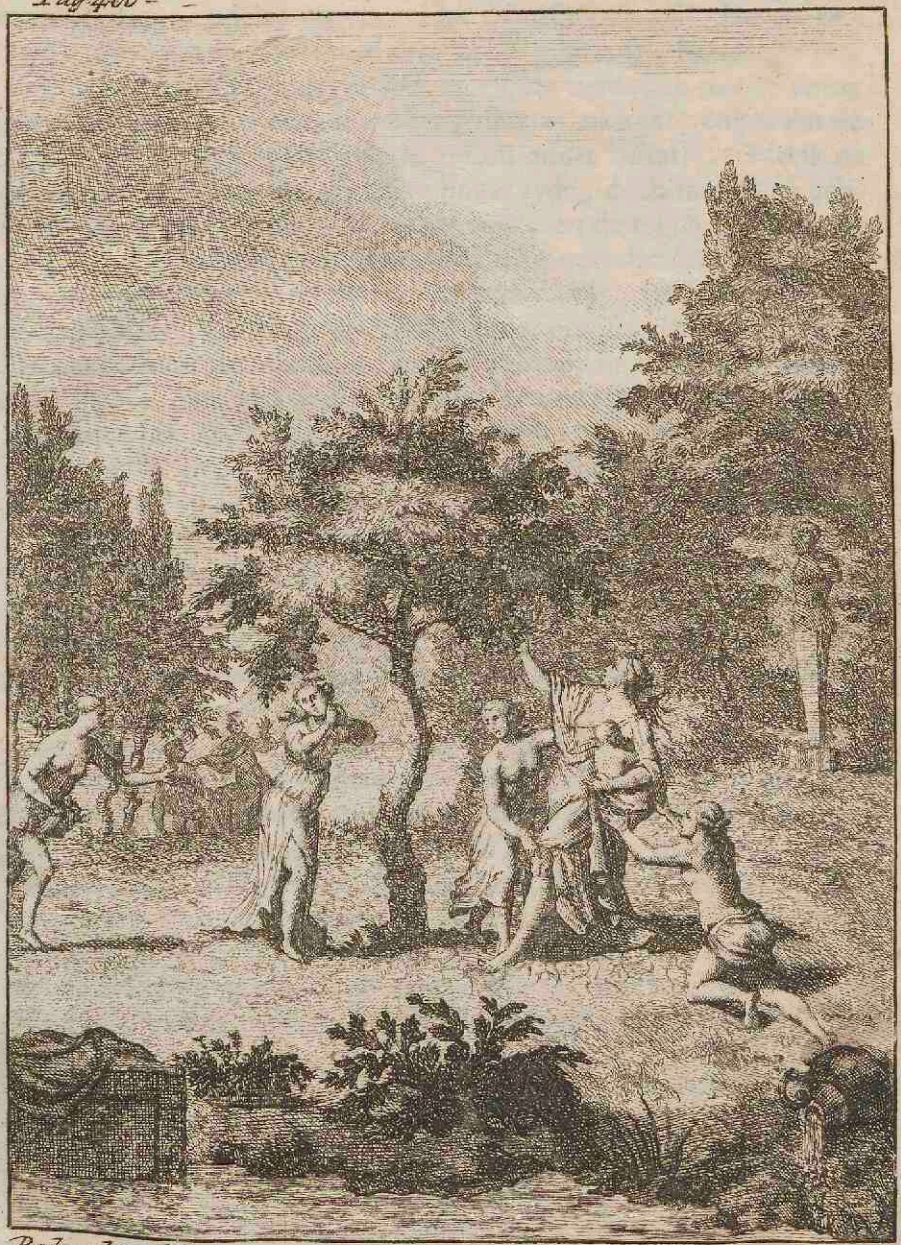
Het geval is, volgens *Ovidius*, aldus. *Dryope*, onbewuſt wat droevig ongeval haar was naakende, ging op zekeren tyd by een poel, daar 't overal met myrthen bezet was, van meening om de aldaar zynde Nimfjes met bloemkranſſen te vereeren. Zy nam haar zoontje *Amphiſe*, dat noch geen jaar oud was, mede; werdende van haare zuſter *Jole* verzeld met een mandtje vol bloemen en gevlogte kranſſen. By de poel was een boom, *Lothos* genaamd, draagende roode bloeiſels, daar zy onbedagtelyk een kleene tak afbrak, om haar kind tot vermaak of ſpeeltuig in de hand te geeven: maar ziende, dat het bloed daar uit droop, en dat de geheele boom zich daar door met zulk een geweld bewoog, wierd zy beangſt en bevreeſd; te meer, wanneer zy van daar willende, voelde dat haare voeten in de aarde vaſt waren, veranderende alzo in een boom.

Verbeelding van 't zelve in de vertoogſchets van N°. 1. aangeweezen.

Ziet hier een vertoogſchets van de verbeelding, voor zo ver het *planum* of grond, en ſtaanplaats der perſonaadjen betreft, waar in men de beweegingen, *contraſten*, en *contorſien* der beelden, met enkele ſtreepen aangeweezen, genoegſaam kan zien en bezeffen.

Ik verbeeld het in een vermaakelyk dal, volgens de getuigeniſſe van den Dichter met myrtheboomen beplant, rondom door een waterbeek omcingeld. In de midden des Stuks plant ik, als het voornaamſte, den boom *Lothos*, vol roode bloeiſels, en digt van loof. Deze is 't van welken *Dryope* de tak heeft afgebroken. Den zelven doe ik geweldig ſchudden en ſpartelen, zynde de ſtam heel krom gewrongen en geſlingerd; en ter linker zyde ſtel ik de onbedagte *Dryope*, ſchoon van wezen, en zwart van hair; hebbende haaren jongen *Amphiſe* om de middel onder den linker arm gevat. Zy treed met de linker voet vooruit na den boom toe; en de regter is een weinig achterwaarts: doch het bovenlyf helt noch meer achter over. In haare regter hand, die om hoog opgeſteeken is, houd zy de bebloede tak, op welke zy met een verbaaſt gelaat ſteroogt. Zy word tegen haare linker dye gezien: haar bovenlyf zwaait linksom: de borſt is, byna van vooren, vlak in 't licht: haar aangezicht, op zy, is min of meer achterwaarts gekeerd: en haare voeten zyn reedts vaſt in de aarde. Het kind ziet men van achteren, ſteekende zyn hoofd tegens haare borſt af. De zuſter, aan de regter zyde van den boom, tegens haar overſtaande, verbeeld ik, blondhairig, in de alleruitterſte mismoedigheid, de handen, te ſamen gevouwen, ſtyf tegens haar linker wang drukkende. Het hoofd, regtsom gekeerd, hangt

over

Rademaker del - C. Van Iagen fec -

over haare regter schouder. De borst steekt vooruit, terwyl het onderlyf geheel achteruit deist. Haare kniën zyn geboogen, de regter voet voor, en de linker achterwaarts als bezwykende. Zy heeft den ouderdom van veertien à zestien jaaren. Het Nimfje, 't welk *Dryope* ondersteunt, is tusschen dezelve en den boom geplaatst, houdende haar met de linker hand achter tegens den rug vast, terwyl zy met de regter het been ontbloot, en aan de zuster, daar zy na kykt, toont dat de voet reedts in de aarde gewortteld is. Een ander Nimfje, 't welk na het kind grypt, ziet men tegens haare linker zyde, doch meest van achteren, leggende op de kniën, de linker voor, en de regter heel achteruit, met de voet tegens een waterkruik raakende dat dezelve om valt aan de kant van 't water. Een derde, ter regter zyde, heel verbaasd komende aanloopen, heeft haaren schoot met bloemen gevuld, wyzende met de linker hand herwaarts, terwyl zy linksom na haare gezellinnen ziet, die op de kant van de rivier, waar van een gedeelte tusschen de boomen door na het oogpunt loopt, zitten. De eene ryst daar op overeind, en ziet verbaasd na vooren toe; maakende aan de twede, die na het water zit, zulks mede bekend. Derhalven zwaait deze het bovenlyf regtsom om mede herwaarts aan te kyken, steunende op haare linker hand. Zy hebben alle meest kranssen op haare hoofden, of by zich leggen.

Tot zo verre strekt de plaatsing en werking van myne roerende stoffagie, zynde allegaar dochters, ieder na haare hertstogt *gecontrasteerd*. Nu zullen wy de onroerende ook aantoonen.

Van de onroerende stoffagie.

Ter linker zyde, op een heuvel, tusschen de boomen, stel ik een kloeke *Priapus-term*, vlak van vooren, zonder armen of beenen; zynde hy meest in de schaduwe tegen het verschiet, waar tegen de voorgroep krachtig afsteekt. Ter regter zyde, vooraan, half in 't water, zet ik een zwaare vierkante ruuwe tafelsteen, daar een mantel of sluijer op legt, nevens een hoop groene bladeren en kleene bloemen. In de vierkante vlakte dezer steen staat het Geval in basreleeve uitgehouwen. Achter dezelve, en tusschen het meisje met de bloemen, doe ik het het eene eind van een mandtje, op de grond leggende, zien, daar noch een krans in legt.

Belangende het saisoen, ik verbeeld het tusschen winter-en zomertyd, in de rypende herfstdagen, en in een zeer schoon weêr, na die jaartydts gelegentheid. Het is een zylicht, een weinig van vooren. Zon-, of geen zonneschyn, laat ik aan ieders vrye keur; dewyl het in de fabel niet vermeld noch vast bepaald word.

En het licht.

Nu zal ik de verdere omstandigheden van dit Tafereel beschryven:

want zonder licht en donker, reddering, *harmonie*, of koleuren aan te wyzen, is het onvoltooid, en de natuur ongelyk. 't Is wel waar, de reddering en schaduwe wyzen veeltydts zich zelven, en het licht geeft zich genoeg te kennen voor die de *perspectief* verstaat; doch of 'er niets in deze zoude zyn (het zy in de reddering, dag en schaduwe) dat buiten de gemeene gissing en oordeel zou konnen vallen, daar twyffel ik aan. Wat aangaat de koleuren, die moeten noodzaakelyk mede aangeweezen worden: want daar in kan men onmogelyk myne meening en zin, noch de gedachten van geene Schilders, treffen of doorgronden.

Als mede de koleuren, daagingen en schaduwen.

Derhalven geef ik aan *Dryope*, als de voornaamste persoon zynde, een blaauwe satyne mantel, welkers eene eind over haare regter schouder tot in de middelgordel hangt; en het ander eind, of slip, heeft zy met de linker hand gevat, houdende daar mede haar naakte kind om 't lyf vast, terwyl de lap, om haar lyf slingerende, met deszelfs onderslip onder haare linker borst in de gordel gestooken, de geheele buik, byna tot de voeten, bedekt, op een weinig van het linker been met de voet na, die in de grond vast geworteld is. Haar onderkleed is geelachtig wit, met een groene weêrschyn, nevens de mouw om haaren linker arm, welke zich niet verder als tot den elboog strekkende, wat wyd hangt. De rok is aan het linker been op de zyde open. Het voorste Nimfje laat ik geheel naakt, hebbende zy niet anders dan een witte syne doch smalle sluijer om, die haare billen ten halven bedekt. Haare kleeding, als mede die van *Jole*, zyn met goud doormengd, om een onderscheid tusschen haar en de Nimfen te maaken. Het Bosnimfje, 't welk met het bovenlyf tot de middel bloot is, kleed ik met een donkergroene rok, boven de navel gefronst, en door een gordel vast gehegt. *Jole* geef ik een enkel en luchtig kleed, met naauwe mouwen, van een hoogroozekoleur, om de middel met een breede riem, zynde donker violet met goud gestikt, gegord; en onder dezelve noch een gebloemde rok, die van onderen open is, waar door zy de beenen vry heeft. De steen, vooraan, verbeeld ik graauw; de kruik, donker rood; de grond, langs de kant van 't water, vol gras: en alzo schakeer ik de geheele voorgrond. Het Nimfje, dat op de twede grond ter regter zyde aan komt loopen, geef ik een groenachtige borstrok aan, heel los en ongebonden, zonder mouwen, en maar op de eene schouder vast gehegt; zynde de linker borst bloot, gelyk ook de beenen. Die andere, welke verder achterwaarts op de kant van de rivier zit, laat ik geheel naakt; en die by haar opstaat, heeft een kleene groene sluijer om. De steene *Priapus* is donker graauw, doch een weinig paarsachtig.

Aanmerkingen over het licht.

Wat

Wat het licht aangaat, ik oordeel, dat de grootſte party voornaamentlyk op *Dryope* met haare twee byzynde Nimfen, en het overige van die voorgroep, moet vallen; de reſt met weinig licht, en noch meeſt vreemde lichtjes, het zy van achteren, van vooren, of heel van ter zyde: doch de oorzaak, zo wel als die der ſchaduwen waar door en waar van daan zy komen, moeten 'er duidelyk by aangeweezen worden; alzo het anders maar loſſe uitvindingen en herſſenſpookſels, zonder eenigen vaſten grond, zyn zouden.

Zommige zullen mogelyk twyffelen, of ik myn oogmerk in dezen, ten opzichte van het licht, wel zal bereiken, om dat ik *Dryope* een blaauwe mantel en een witachtig geel onderkleed toevoeg; oordeelende dierhalven, en niet zonder reden, hoewel zonder myne gedachten ten dien einde te weeten, dat het anders om beter welſtand zoude hebben, dat is te zeggen, het licht boven, en het donkerſte onder; om dat op het onderlyf, als de buik en beenen, de grootſte en krachtigſte *maſſa* van licht vallende, het naakte kind alsdan veel ſchoonder afſtecken zoude indien de borſten of het bovenlyf donker waren, dan tegen het geelachtig wit: het welk ik, ten opzichte van het licht, gewilliglyk toeſtaa; maar wegens de koleur niet: want het blaauwe kleed heb ik alzo met voordacht geſchikt, op dat het naakte Nimfje zich ſchoon zoude vertoonen, doch met zulk een inzicht niettemin, dat die party een krachtig en vlak licht zoude hebben. Dit is de reden waarom ik 'er zodanig een ſtoffe toe heb verkoozen: want, gelyk men weet, het ſatyn heeft een heldere glans, en doet byna zo veel geweld als goud-of zilverlaken. Het roode kleed van *Jole*, om dat het zulk een ſchoone en ligte koleur is, zal genoegzaam voorkomen tegen die donkere grond; en evenwel ſteekt het niet te veel in 't oog: maar het blaauwe heeft hier, om de groote *maſſa*, vry meer te zeggen al is 'er meer licht by en omtrent; want het rood is maar een kleene plek. Ik heb, zo veel my mogelyk is, de waarſchynlykheid dezer verbeelding, en de *harmonie* in de ſchikking der koleuren, ieder beeld na zyne byzondere eigene zinbetekenende koleur, waargenomen, niet alleen in de kleedingen, maar ook in hunne naaktens, de een blank en teder, de ander wat bruin van vel, en zo voort ieder in 't zyn. Daar en boven geef ik elk een kenteken; het Waternimfje witte klokjes; het Boſchnimfje wilde kruiden; en die by de ſteen herwaarts aan komt loopen, veldbloemtjes op het hoofd etc. Zommige zullen zich mogelyk verwonderen, dat ik hier voor van ſatyn heb geſproken; dewyl men zelden hoort dat die ſtoffe by de Ouden in gebruik is geweeſt: 't geen ik hun toeſtaa voor zo veel de Beeldhouwers betreft, maar niet de Schilders; alzo my verſcheidene

oude en antieke Schilderyen voorgekomen zyn daar ik het zelve in verbeeld heb gezien; doch hoe lang het gevonden is geweest, is my onbekend, en staat my hier ook niet te onderzoeken. Ondertusschen is het een schoone en cierlyke stof, als mede de weêrschynen; hoewel deze laatste een graad minder, en aan de jonkheid meer eigen zyn.

Zwarigheid wegens *Priapus* opgeloft.

Indien nu iemand zwarigheid mogt vinden, en vraagen waarom ik in deze geschiedenis, of in dit verdichtsel, het *Priapus*-beeld zo ten toon stel; nademaal in 't gantsche Stuk niet een eenig Man, God, *Satyr* noch *Faunus* is; behalven dat ook noch geen het minste teken van onbeschoftheid in deze verbeelding word gepleegd? Ik wil hem gaarne de reden openbaaren; zynde deze. De Dichter maakt gewag van de eerste oorzaak, uit welke alle de onheilen, die deze ongelukkige vrouw overkwamen, sprooten; schryvende dezelve toe aan den boom *Lothos:* alzo hy met haar, noch mensch zynde, zyne geile lust niet boeten konnende, haar in dien boom, den zelven naam voerende, herschepte, om zyne wraaklust te boeten, behoudende noch zyn yverzuchtig hert. Daarom plaats ik hem hier als den eersten aanleider van het geval, welke met een dien vloek over de schenders dezer boomvrucht of takken uitsprak.

Gebrek in *Ovidius*, en middel tot voorkoming.

Dat ik deze Tafereelen wat wydloopig beschryf, is om aanleiding tot het verder onderzoek der zelve te geeven; dewyl *Ovidius* alle zyne verdichtselen niet even volslagen uitvoert, maar dat men het grootste gedeelte uit andere Schryvers moet haalen.

Naauwkeurige beschryving van den boom *Lothos* volgens andere schryvers.

Hy geeft zelfs geen denkbeeld genoeg van den boom *Lothos*, in deze gewesten onbekend; noch meld niet, wat soort van bladen en krachten hy heeft; noch of hy vochtig of droog van aart is; noch waar hy meest gevonden word. Dierhalven zal ik het getuigenis van eenige Schryvers, en ook hunne zinbetekeningen en uitleggingen wegens den zelven, hier aanwyzen, zo verre my die voorgekomen zyn: want het is heel noodig voor een Landschapschilder, indien hy by de kenders en naauwkeurigen voor geen onkundige wil geoordeeld werden, zulks te weeten, inzonderheid wanneer de lust hem tot iets ongemeens aanprikkelt.

In het algemeen heb ik gevonden, dat deszelfs bladen rond zyn, welke, na maate dat de zon opklimt, zich openen, en na den middag, als zy in het westen daalt, zich allengs toesluiten, tot dat zy in de nacht zich geheel toevouwen. Indien men nu in de verbeelding geen zonlicht gebruikt, zo moeten zy geslooten zyn.

Deszelfs zinbetekening, en achting by de Egiptenaars.

Wat nu de verborgene zinbetekening betreft, moet men weeten dat de Egiptenaars den zelven meêr eere dan aan eenige andere beweezen; hou-

houdende hem voor een middelaar tusschen de hemelsche en aardsche zaaken. Daar en boven wierd hy geacht voor een verbeelding van des zons op- en ondergang, inzonderheid wanneer zy een kind daar by verbeeldden, zittende op deszelfs takken; willende daar door betekenen die morgendampen, welke door de komst der zon verdwynen: en dewyl hy, na de ryzing of de daaling der zon, zyne bladeren opent of sluit, wierd hy *Apollo* toegewyd, als een boom hem eigen zynde, welke uit eerbiedigheid alleen aan hem zyne bladeren wil vertoonen.

De ruige of hairachtige *Lothos* wierd door de Romeinen mede in een groote achting gehouden; werdende aan haar de afgesneedene hairlokken der *Vestaalen* opgeofferd, * gelyk als die der jongelingen aan *Apollo*, of aan zynen zoon *Æsculapius*. * *Macro: lib. 4. Cap: 19.*

Even alzo offerden de Grieken hunne hoofdhairen aan de Rivieren van hun gewest, en land, als zekere overeenkomst hebbende met dezen boom, welke zo veel gemeenschap met de Goden had, dat zy daar af waanden, dat de Goden hunne zetel op den zelven plaatsten, en daarom hem in vochtige moerassen planteden.

Jamblichus getuigt, dat deze boomen zeer vochtgierig zyn, waar uit de Ouden beslooten dat de eerste oorzaak der voortteeling ontstond; noemende daarom den *Oceaan* vader van al het geschapene. Daar en boven op hunne ronde bladeren, ronde stam, en ronde vrucht acht gevende, wilden zy door deze allervolmaaktste figuur de volmaaktheid des oppersten Gods beduid hebben; inzonderheid als een kleen kind, op den zelven boom zittende, daar by vertoond word: gelyk *Ovidius* in deze fabel gewaagt, zeggende: Benevens aart en vrucht.

Neem dikmaals 't teeder wicht uit d'armen van zyn moeder,
Voed het met versse melk, en maak het sterk door 't voeder,
En dat het speelend zich steedts onder my vermaak.

Nu zullen wy eens overtreeden tot

Het twede Tafereel van Dryope.

EN eerstelyk, voor het zelve, de geschiedenis aanmerken. Wanneer *Andremon* het droevig ongeval, zyne vrouw *Dryope* overgekomen, verstond, spoedde hy zich, nevens zynen vader, derwaarts: doch zy kwamen te laat om haar voor de hervorming te spreeken. Een ruuwe schors had haar ligchaam en leden reedts overtrokken; zynde nu niet meer van andere boomen onderscheiden dan alleen in wezen en swakke stem. Haare armen bestonden Twede Tafereel van *Dryope*.

in twee bladerryke takken, benevens haar hulsel met groen loof overtrokken. Ieder viel huilende en kermende haar om den hals, en gaf, nevens het kind, door haar verzocht, haar de laatste kus; waar na haar de menschelyke gedaante t'eenemaal wierd ontnomen.

En de verbeelding daar af.

In de eerste verbeelding heb ik de rivier vooraan geschikt; en in deze ziet men dezelve op de zyde verkoozen. *Dryope* in een mirthusboom, op 't hoofd na, herschept, plaats ik byna in de midden des Stuks, een weinig ter linker zyde des oogpunts, regt overeind. *Andremon* vat haar om den hals, en drukt zynen mond tegens haare linker wang. De oude en ontstelde vader klaagt dit droevig ongeval tegens een by hem staande Nimf, scheurende met de regter hand *Dryopes* hembd open, om haar de romp te vertoonen; welke door haar gezien zynde, haar de schouders doet ophaalen en het hoofd daar van afwenden, slaande het gezicht nederwaarts. Een ander Nimfje, den kleenen *Amphise* op haaren arm hebbende, tilt hem op, om zyne moeder te konnen kussen. *Jole* plaats ik aan de voeten van *Dryope*, zeer behuild; en de boom *Lothos* staat een stap verder. Op de twede grond, ter regter zyde, stel ik de *Term* van *Priapus*, kruiswyze met festons van bloemen en groente omhangen, en onder den navel geknoopt, en voor dezelve een kleen rookend autaartje, waar op eenige menschen offeren. Aan de linker zyde, op de voorgrond, plaats ik die groote vierkante tafelsteen half in 't water, en daar by een Nimfje dat daar op leunt. Dit is nu het voornaamste van myn Stuk. Het doorzicht is ter linker zyde des oogpunts, bestaande uit gebergtens en rivieren: en dewyl ik een avondstond verbeeld, is de lucht dampig en met duistere wolken bezet, blaazende de wind daar in dat alle geboomtens zich beweegen.

Plaatsing der Beelden en hunne beweging.

Dewyl dit nu de Wedergaâ van het voorige is, diende het wel alles omtrent even zwaar van werk te zyn: maar vermits hier meer verandering in is met dat'er mannen by komen, ben ik genoodzaakt geweest een weinig van de eerste grondstelling af te wyken; alzo het geen, 't welk in de andere verbeelding vertoond is, ook noodzaakelyk hier moet gezien worden; gelyk wy breeder in het een-entwintigste Hoofdstuk van 't Ordineeren verhandeld hebben. Dierhalven plaats ik *Dryope* vlak van vooren, met beide de armen regt om hoog, niet verre van malkander; het hoofd slapjes tusschen deze na de linker zyde hellende. De armen, van de ellebogen af, nevens de boezem en een weinig van 't lyf, behouden hunne eerste gedaante. *Andremon* ziet men ter linker zyde zich op zyne toonen uitrekken, om haare linker wang, die zy hem toeduuwt, te kussen; slaande zynen regter arm achter om haaren hals, terwyl hy de linker hand op haaren boezem houd. Een weinig meer

na

na vooren ſtaat de vader, doch zeer zwak, op beide de beenen; en naaſt zyne zyde is het Nimfje tegens de welke hy klaagt, terwyl hy met de regter hand het onderkleed van *Dryope* open rukt, 't geen maar met een lintjen op de ſchouder gehegt is; draaijende zyn hoofd en bovenlyf linksom, het gezicht hemelwaart ſlaande. Het Nimfje ſtaat digt achter hem, zeer weemoedig en bedrukt, trekkende haare ſchouders op, en ziet met het hoofd nederwaarts, een weinig op zyde hangende, van *Dryope* af, drukkende de linker elleboog tegens haare zyde, en de hand digt aan haar hoofd vlak open houdende. De borſt is bloot, en regt in 't licht; het onderlyf van vooren, en het regter been voorwaarts. De mantel van *Andremon* is van zyne ſchouders afgegleeden, en hangt op zyne hielen. Het Nimfje, 't welk ter regterzyde, daar de grond wat laager is, het kind optilt, helt met haar bovenlyf achterover; hangende haar hoofd voorover. Zy ſtaat op het regter been, hebbende haar linker digt aan de boom opwaarts getild. Men ziet haaren rug vlak van achteren naar het licht gekeerd; en het onderlyf is in tegendeel gedraaid. Het kind, welkers bovenlyf men alleen beſchouwt, zynde de reſt achter haar hoofd verſchoolen, ſteekt beide de armen vooruit na den boom, drukkende de eene voet tegens haar lyf. *Jole*, tuſſchen haar en den boom op haare hurken zittende, leunt met de linker ſchouder tegens den boom, het hoofd voorover met het aangezicht in haare hand, en een doek op haaren ſchoot leggende. Ter linker zyde, buiten het Stuk op het einde van de voorgrond, plaats ik twee Nimfjes. De eene, met de beenen in 't water, en het bovenlyf op het land leggende, ruſt op haaren regter elboog, met de kin in haare hand, en d'andere hand onder den regter okſel. De twede zit op het land, hebbende haare beenen achter d'andere in 't water, en ruſt met den regter arm op een kruik. Haar gezicht is herwaarts gekeerd; en men ziet haar tegens de regter borſt. Zy zyn beide naakt, en met vlerken voorzien. By deze twee ſtaat een derde, hebbende een lange ſtok, aan welkers eind een pynappel gebonden is, in de hand, en den huid van eenig wild dier om het lyf; wyzende met de regter hand na vooren. Zy word tegens haare regter zyde gezien. Achter deze, op de voorgemelde tafelſteen, legt *Dryopes* mantel; en aan de zelve zyde, voor aan, ryſt een zwaare boom, omvlogten door eenige wilde takken en ſpruiten.

Het licht neem ik als in het voorgaande, te weeten een regter dag, doch weinig van vooren: want waar het een linker dag, zoude het zo voordeelig niet zyn om de partyen van licht by malkander te brengen en te doen verbinden; te meer dewyl het, gelyk wy gezegt hebben, een Wedergaâ van het voorige is. En van het licht.

Ik

Ik ſtel dan de ſtervende *Dryope*, door het afvallen van haar onderkleed 't welk geelachig wit is, zo als in het ander is aangetoond, byna tot aan de middel bloot. Haar aangezicht en borſten hebben tot noch toe hunne vleesachtigheid en koleur behouden; doch het ligchaam word, hoe meer naar onderen, hoe donkerder en bruinder, na houtkoleur gelykende, tot dat het, op 't alleronderſte deel, in hout veranderd is; gelyk het met de armen even eens gaat, die tot aan de elleboogen hunne eerſte verwe behouden, maar aan de vingers reedts hout en takken zyn. Haar aangezicht is tot aan de kin, nevens dat van *Andremon* tot de ſchouders, in de ſchaduwe, van 't loof haarer hoofdbladeren, en die der armen. *Andremon*, als een aanzienlyk heer, heeft een korten rok aan, groenachtig graauw van koleur, en geheel met goud geſtikt. Zyn mantel is purperrood, donker en gloeijend. Zyne beenen, tot aan de heupen, zyn in de ſchaduwe van den boom. De oude Man is op zyn Perſiaanſch gekleed, hebbende een langen rok om die tot de kuiten hangt, van een ligt feuiljemorte koleur met breede paarſche ſtreepen en goud loof. Zyn mantel, geheel open geſlagen, en met mouwen voorzien, is ſchoon violet. Hy heeft wyde kouſſen en ſchoenen aan. Zyne muts, als een tulband, boven omkrullende, legt nevens zynen ſtok by zyne voeten op de grond neder. Hy is grys van hair. Het Nimfje, aan zyne zyde, is van hem half in de ſchaduwe, te weeten de geheele regter zyde van de ſchouder tot onderen, behalven de knie die zy vooruit zet. Haar kleed is groenachtig blaauw, doch een weinig aan de donkere kant. Het Nimfje met het kind heeft een luchtig blaauw kleed aan, om de middel gegord; de regter ſchouder bloot; en de ſlip van 't kleed door de wind onder om de beenen geſlingerd. Het Meisjen, achter haar, en tuſſchen den boom *Lothos*, heeft een wit kleed aan. De *Priapus*, tuſſchen de boomen, is door dezelve meeſt in de ſchaduwe; en van hem af, tot voorby het oogpunt, is 't meeſte deel met kleene boomen geſtopt, welke donker of in de ſchaduwe zyn; waar tegens de voorſte *groep* helder afſteekt. De twee naakte Nimfjes, ter linker zyde, ontfangen weinig licht. De lucht op den *horizont*, of zichteinder, is heel dampig en in malkander ſmeltende; alzo ik de zon hier zo helder en zuiver ſchynende niet verbeeld als in een ſchoone morgenſtond, of zo krachtig als de middagzon, maar door de dampen min of meer bedekt; om welke reden het alles uit een rosgeele gekoleurd word. De wolken zyn groot, dik, en zwaar.

Als men geen moeite wilde ontzien, en het rykelyk hebben, zou-

zoude men de lucht ook konnen ſtoffeeren met de drie Schikgodinnen, of *fataale* Zuſters, aldaar te vertoonen, alzo het niet oneigen aan de zaak is; dewyl zy nu haar werk verricht hebbende, wederom na de hoogte zweeven: doch *Atropos*, met het klouwen en de ſchaar, diende alsdan het meeſte voor te zyn; *Lacheſis*, met de haſpel; en *Clotho*, met de ſpinrok, al verder en verder.

Nu zullen wy voortgaan, en vertoonen den aftogt van *Andremon*, en 't verdere Gezin, te huiswaart, in

Het Derde Tafereel van Dryope.

Derde Tafereel van *Dryope*, en desſelfs verbeelding.

DE geweezene *Dryope*, haar droevig noodlot voltrokken zynde, ſtaat nevens den boom *Lothos* op het einde der voorgrond, een weinig ter regter zyde des oogpunts; en van dezelve, na de linkerzyde, ziet men een weg halvemaans gewyze na vooren, tegens welke het water van de regter zyde, een voet of drie laager, aanſpoelt. Geheel voor-aan, tegen de wal, leg ik een ſchuitje, gereed om volk over te voeren. Ter regter zyde, buiten het Stuk, vertoon ik een ſtuk zeer hoog land, na 't oogpunt wykende. In de laagte van dit land, en byna met het water gelyk, loopt een paadtje, op welkers kant eenige waterachtige boomen ſtaan, en zelfs zommige in 't water. De twede grond ryſt, tegens het verſchiet, bergachtig op, en voornaamentlyk ter regter hand, van waar na de linker zyde, door een opening in de rots noch een verder verſchiet beſpeurt word. Achter dezen heuvel, of hoogte, ziet men de top van *Andremons* huis, een ſchoon gebouw zynde, opſteeken.

Ik geloof, dat het den Konſtkenders niet vreemd zal voorkomen, dat ik hier zo veel hoog land en water, rondom een kleene plek laag land, verbeeld; alzo ons de Dichter meld, dat het in een poel voorgevallen is. Dit 's de reden dat ik, om het zelve natuurlyk aan te toonen, dien hoek halvemaansgewyze met de weg, welke maar een gedeelte van de poel is, doe zien.

Nu is de vraag, of een Schilder, om welſtandts wil, niet eenige wyigheden zou mogen gebruiken?

Ik zeg ja, voor zo verre als de eigenſchap der zaak niet weg genomen word: want dat uitdrukkelyk geſchreeven ſtaat, moet voor een wet verſtrekken. Derhalven is het wel te denken, dat *Ovidius* het zelve zonder reden niet gezegt heeft. Zommige zullen mogelyk oordeelen, dat ik het echter wel vermaakelyker had konnen verkiezen: maar men moet weeten, dat dit geval van een heel andere natuur is. Ik zoek het

G. Rademaker del. J. Schynwoed sculp.

vermaakelyke hier niet; want de droefheid is in deze alleen myn voornaamſte oogmerk: gelyk de goedgunſtige Lezer verder zal hooren, indien hy ſlegts zo veel geduldts heeft van het zelve te vervolgen.

Op dit laage pad, ter regter zyde, vertoon ik eenige *Bagchanten* en *Satyrs*, die naar 't gebergte trekken. Onder dezen hoop ziet men 'er een die de *Term* van een *Priapus* op zyne ſchouders draagt, houdende een groote kan in de andere hand, en werdende door tygers en panthers gevolgd. Wat de veranderde *Dryope* belangt, ik laat het hembd, van de voorens aangeweezene koleur, aan den boom hangen, naaſt welken drie Nimfjes ſtaan, waar van de eene met beide de handen den zelven omvat als of zy hem ſchudden wilde, ziende te gelyk na het loof opwaarts. De twee andere ſpreeken met malkander, wyzende de eene na vooren op het bedroefde gezin, 't welk huiswaart gaat. *Jöle* plaats ik vooraan by de ſchuit, hebbende haar zuſters kleed, nevens een bloemmantjen, 't welk zy, al huilende, den voerman toereikt, in haare handen. *Andremon*, een ſtap verder aankomende, heeft zyn zoontje *Amphiſe* op den linker arm in zynen mantel gewonden, ſpreekende tegens den voerman, dien hy plaats, daar hy de wil dat men hen zal overvoeren, aanwyſt. Achter hem volgt de vader, welke zyne oogen hemelwaart op den vooruit vliegenden *Heſperus*, of den Avondſter, geſlagen hebbende, aan den zelven het rampzalig noodlot van zyne dochter ſchynt te klaagen.

Nu zal ik wat breeder de beſchryving der beelden en hunne byzondere werkingen aantoonen, nevens de kleedingen, en andere noodzaakelyke omſtandigheden.

De ſchuit, aan een paal vaſt gebonden, legt wat ſchuins, en in 't verkorten. Men ziet deſzelfs voerman tegens zyne regter zyde, landwaarts overbukkende, de rug vlak in 't licht; neemende, met beide de armen uitgeſtrekt, het kleed en bloemmantjen, 't geen hem door *Jöle* toegereikt word, aan. Zyn rok is ligtgraauw, met een gegespte zwarte breede riem omgord, en de regter ſchouder byna tot het middellyf bloot. *Jöle* vertoont zich met haare linker zyde herwaarts aan, en de borſt na hem gekeerd; reikende hem het bloemmantje met de regter hand, over welke haar zuſters kleed hangt, toe. Haar onderlyf ziet men van vooren; de voeten digt aan een; de knïen een weinig geboogen; het hoofd linksom draaijende; en met een ſlip van de ſluyer, die zy om den hals heeft, haare oogen afdroogende. *Andremon*, den kleenen *Amphiſe* op den arm hebbende, ſtaat op zyn linker been, en ſtapt na het ſchuitjen. Het boven lyf is linksom gezwaaid; de borſt van vooren; zyn regter arm ter zyde uitgeſtrekt, om den voerman, gelyk gezegt

zegt is, de plaats aan te wyzen wetwaarts hy wil gebragt zyn. De purpere mantel is op zyne regter ſchouder vaſt; en van onder zynen arm om 't lyf ſlingerende, bedekt hy dus het kind ten deele, terwyl hy met de andere ſlip van de mantel, die hy in zyne linker hand vaſt heeft, het gemelde kind tegens de linker borſt op zyne uytzwenkende heup laat ſteunen, en vaſt houd. Het kind heeft hem by den hals, in de opening van zynen onderrok, met het linker handtje vaſt; hangende met het boven lyf achter over van hem af, en hebbende in de regter hand, om hoog, een bloemmekransje, daar hy regtsom na kykt. Een zyner voeten ziet men tuſſchen de plooijen van de mantel door hangen, raakende dezelve tegens het geveſt van zyns vaders degen. De oude man, die achter hem komt, heeft den rug na het oogpunt gekeerd, en ſchynt, verwonderd, te rug te treeden. Zyn gezicht ſtrekt zich hemelwaart, het linker been voor, en de regter voet achteruit, waar op hy ſteunt. Zyn regter arm is dwars voor 't lyf, in welke hand hy de ſtok tegens de linker borſt houd; terwyl hy met de linker hand, vooruit ſteekende, op den bedroefden vader en zyn moederlooze kind, welke voor hem heen gaan, wyzende, in deze geſtalte tegen *Hesperus* ſchynt te klaagen.

De boom met de Nimfjes, en wat op die grond opſteekt, *reflexeert* in het water, als mede 't geen langs de rivier ſtaat ter regter zyde. *Andremon* met het kind is tot aan de borſt met den *horizont* gelyk; alzo de grond na vooren toe oploopt, en met het bootje *paralel* is.

Beſluit des Schryvers.

Ik hebbe breed willen gaan in het voorſtellen dezer drie Tafereelen, op dat men zien moge dat het den Landſchapſchilders aan geene ſtof ontbreekt om hunne werken te ſtoffeeren met geſchiedeniſſen of verdichtſelen die op het Landſchap paſſen: en ook met eenen acht ik het nut voor de Geſchiedenisſchilders, om op dien voet rykdom van ſtoffe in veele ſchraale gevallen te verbeelden.

Derhalven zal ik tot overvloed, en verdere aanleiding, noch een Fabel, als mede een *concept* van eigene vinding verhandelen, en alsdan, tot beſluit van de Landſchappen, het ſchilderachtig ſchoon, en ſchilderachtig ſlegt, welk laatſte gemeenlyk by de onverſtandigen ſchilderachtig genaamd word, tegens malkander overweegen.

Tafereel van Erisichtonius, *en het Zinnebeeld van een* Satyrs *straf, beide tot stoffeering der Landschappen.*

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Inhoud der Verzierring.

DE Dichter *Nazo* zegt, dat *Erisichtonius*, een zeer godloos man zynde, overzulks door de Godinne *Ceres*, welke hy in 't byzonder door het omver hakken van een overstallig hoogen Eikenboom, aan haar toegewyd, met zulk een onverzaadelyken honger wierd gestraft, dat hy genoodzaakt was, uit gebrek van levensmiddelen, zyne eigene dochter te verkoopen.

Dit verbeeld ik in een vermaakelyk landschap of buitengezicht. Het licht komt van de regter zyde, en het oogpunt in de midden.

Verbeelding der zelve.

Ter linker zyde vertoon ik een heerlyk gebouw met een schoone poort van de Dorische bouworder, en met drie treeden, naar 't oogpunt wykende, op te gaan. Aan geene zyde der trap stel ik een borstweering van vier voeten hoog, die dwars van het huis tot voorby het oogpunt loopt. Op het einde derzelve staat een pronkvaas. Ter regter zyde stroomt een rivier; en over deze legt een houte brug. Aan de overkant van de rivier doe ik een stuk van een stadtsmuur zien, tegens welke het water aanspoelt en omloopt. Het overige is doorzicht, hier en daar met boomtjes beplant. Aan deze borstweering plaats ik den hongerigen *Erisichtonius*, welke met zyne muts in de linker hand 'er digt aan houdende, het geld, daar op geteld, met de regter inschuift. Zyne dochter, *Mestre* genaamd, staat achter hem na de trap toe; en de koopman, de trap opklimmende, wyst haar met de regter hand, daar hy een half volle beurs met geld in heeft, na de deur; terwyl hy haar, met de linker hand, by de rok of slip van haar kleed vast houd. De magere Honger, achter tusschen haar en des vaders regter zyde, stuwt haar met beide de handen voort. Dus is het generaal van myne stellinge.

En schikking der Kleedingen en Koleuren.

De koopman met een trots en stadig wezen de jonge dochter aanziende, heeft een schoone paarsche rok aan, tot even onder de knïen, om de middel gegord, en een windsel op zyn hoofd, kousen en schoenen aan op de wyze der *Spartaanen*. Men ziet hem meest van achteren, rustende met de regter voet op de bovenste trap, en de linker achter van de grond af. De dochter staat op haar regter been, hebbende de linker voet even op de onderste trap, een weinig achterwaarts, het onderlyf byna geheel van vooren, min of meer van 't licht af. Zy zwaait haar bovenlyf regtsom, het aangezicht na haaren vader, als hem niet konnende verlaaten, gekeerd; schynende met een bedroefd gelaat, en

de

de traanen op de wangen, dezen heer, om hem te misleiden, tegens haare wil te volgen. Zy heeft een doek in haare regter hand, digt aan het linker oor, waar mede zy haare traanen schynt af te veegen; terwyl zy met de andere hand, dwars over haar middel, de regter elleboog ondersteunt. Haar kleed, bleek geel met groen wêerschyn, heel morsig en vol scheuren, onder de borsten gefronst en met een lint vast gebonden, hangt aan flarden tot even onder de kuit. Zy is bloots voets, en schoon van wezen, doch wat mager; haar hulsel blond, met blaauwe lintjes doorvlogten. *Erisichtonius* staat heel bukkende met geboogene knïen. Zyn mantel, met een touw om de middel gebonden, is feuiljemort van koleur, en komt hem achter tot aan de kuit, aan de zyde zo ver open zynde, dat men het been tot aan de heup bloot ziet. Zyne linker schouder is mede naakt. Hy is heel grys van hair en baard, mager en vaal van vel. Tegen de borstweering staat zyn stok. Wat de Honger aangaat, *Ovidius* beschryft hem aldus: yselyk van hair, de oogen ingevallen, de mond en lippen bleek, de tanden geel en slymerig, en de huid hard, daar men 't gebeente en ingewand door kan zien. Men ziet hem byna tot aan de middel boven den rug van *Erisichtonius*. De pilaaren van het portaal zyn graauw; het huis, benevens de trappen, van hartsteen. Het overige, zo verre als de borstweering, is met groote blaauwe steenen belegt; en de rest, tot aan de rivier, aarde grond. In de gevel van 't huis zyn twee hoornen van overvloed uitgehouwen. De vaas is roodachtig van steen. Ter linker zyde derzelve, achter de borstweering, ryst een klocke boom, ryk van loof, die een groote lommering tegens het huis geeft. De stam is met klimop, en andere groente, omvlogten, welke 't licht van het verschiet, tusschen dezelve en de vaas, mitsgaders de schetpigheid der borstweering, weg neemt, waar tegens de heldetheid van het meisje met welstand afsteekt. Tegens de vleugel van het huis, buiten de borstweering, doe ik een wyngaard oploopen. In de deur stel ik een jongen knegt. Heel vooraan, in de linker hoek, digt aan de trap, staat een wakkere hond, aan een keten vast, en blaft.

Nevens het bywerk.

In deze verbeelding heb drie ik voornaame zaaken in acht genomen; de behoeftigheid, de leevensmiddelen, en de gelegentheid. De behoeftige zoekt middelen om zich te redden daar die te vinden zyn: zyn 'er in de stad niet genoeg, het mag buiten weezen. Derhalven vertoon ik de nood in vader en dochter, komende de hulpmiddelen by dezen welgestelden man, die alles in overvloed heeft, op zyn lusthuis zoeken. De verdere omstandigheden, als het bruggetje, de stad, de hoornen des overvloedts, verklaaren zich zelfs.

Aanmerkingen daar over.

Dat ik de magere Honger by hem voeg, is niet tegenstrydig met het geene ik voor dezen gezegt hebbe, te weeten, dat, wanneer een hertstogt in de persoon zelf uitdrukkelyk is, men alsdan geen zinnebeeld noodig heeft om die te doen kennen. Om twee redenen is dezelve hier geplaatst: voor eerst, om dat men die kwaal in deze haare werking niet volkomen kan verbeelden, vermits die tegenwoordig met iets anders, dat is de happigheid en blydschap van de middelen gevonden te hebben, te weeten het geld, vermengd word: ten anderen, om dat hy zo naakt niet is, dat zyn afgeteerd ligchaam, gelyk de Dichter verhaalt, getoond kan worden na vereisch der zaaken.

De reden, waarom ik hier den hond byvoeg, is om dat dezelve niet alleen tot de schikking aldaar is geplaatst, maar mede om 'er door aan te wyzen dat iemand, die veele en kostelyke goederen heeft, de zelve ook wel moet bewaaken. Behalven dat is het gebruikelyk, niet alleen by de boeren, maar voornaamentlyk by zulke aanzienlyke lieden, die deze dieren tot lust en vermaak, zo wel als tot nut en dienst, houden.

Deze Fabel ziet men zelden in Tafereel geschilderd, noch anders in Prent verbeeld als in de herscheppingen van *Ovidius*; doch zo simpel, dat men naauwelyks zonder schrift kan raaden wat het wil weezen. Want wat is dat, of een oud mager man een beurs met geld van een heer ontfangt, die by malkanderen staan, en tusschen beide een jonge vrouw, daar men noch arm noch ryk kan onderscheiden, en zo gelyk in kleedinge als of 't zuster en broeders waren, en dat in een landschap of midden op het veld, daar men noch huis noch teken ziet waar zy behooren, heen willen, of van daan komen? Het is niet genoeg, dat men het slot van de zaak leest: men moet den oorspronk, de daad, en het gevolg weeten. Eerstelyk is het noodig den man te kennen, en wat voor een *Erisichtonius* was, desgelyks zyne dochter, om zulks in hunne persoonen, gelyk ook in hun gewaad, natuurlyk te konnen uitdrukken; ten tweden, door wie zy gestraft zyn, en op wat wyze; en eindelyk, door wie, en waar door gered. Wanneer men nu alle die zaaken naauwkeurig heeft onderzocht, dan is 't eerst tyd om te overleggen hoe men het natuurlykst en best zal verkiezen of verbeelden, met de byzondere omstandigheden daar toe dienende, als de plaats, enz. en hoe veel dezelve verrykt of verminderd konnen worden; 't welk alsdan van zelf zal toevloeijen. Doch het is wel te begrypen, dat de geenen, die zo veel moeite niet doen willen, en hunne studie daar aan te kost hangen, ook zo verre niet konnen komen dat zy zulk een gering voorval natuurlyk en verstaanlyk konnen uitvoeren, ik laat staan een van grooter omslag.

Nu zal ik, volgens onze belofte, in 't einde van 't voorige Hoofdſtuk gedaan, noch een voorbeeld tot ſtoffagie geeven, beſtaande in een Zinnebeeld van eigene vinding, voor die geenen welke zich aan Geſchiedenisſchryver noch Dichter willen binden, en hunnen vryen en ryken geeſt in zulk een naauwe bepaaling ſluiten.

De zoete ruſt door ontugt verſtoord.

ZINNEBEELD.

Voorbeeld in een uitvinding of vrye gedachten.

HIer ziet men drie jonge Nimfjes van *Dianas* gevolg, door de jagt vermoeid, zich neder leggen onder het lommer der boomen, een weinig van den weg af, en digt aan een bruiſchend water, om zich wat uit te ruſten; 't welk van eenige *Satyrs* en *Faunen* verſpied zynde, dezelve deed beſluiten haar een pots te ſpeelen, en hun vermaak daar af te hebben. Derhalven heen gegaan zynde, en hunne makkers gewaarſchouwd hebbende, komen deze gezamentlyk in ſtilte aan, medebrengende een *Priapus-term* van de allergrootſte die zy hadden, benevens twee panthers, een vaas met wyn, en eenige druiven. Zy dan, weder daar by gekomen, en ziende dat deze Nimfen, meeſt naakt uitgekleed, in een diepe ſlaap zyn gevallen, plantten voor de plaats, daar zy lagen, dezen onbeſchoften bullebak; namen ſtilletjes het jagttuig, 't geen by haar lag, als pylen, kokers, boogen, enz. en hongen het aan zyn teellid; het zelve met de riemen, die zy vaſt toe geſpten, daar aan hegtende; windende wyders om zyn hoofd een van haare ſluijers. Rondom ſtaken zy hunne *Tirſen* in de aarde, waar aan zy een deel grinzen hingen: doch hier mede noch niet voldaan, namen zy noch zo veel van dezer dogters kleêren als zy mede konden neemen, ſmytende dezelve op de hooge takken van een boom die daar omtrent ſtond; en op dat zy niet op den boom zouden klimmen om hunne kleederen weêr te krygen, bonden zy die twee panthers onder aan den zelven vaſt: en na dat zy de druiven en wyn daar by neder gezet hadden, om geen geraas te maaken, gingen zy heen, ten einde uit een ſchuilhoek te zien wat deze dochters zouden, doen als zy wakker wierden; meenende, dat zy wat fraais hadden uitgeregt. Elk had zyn ſpeeltuig mede, dubbelde hobois, cimbaalen, klapborden, rinkelbommen, enz. om, by aldien zy te lang ſliepen, vermits het tegen den avond was, de reveilje te ſlaan: maar door een onverwagt voorval was den aanſlag haaſt mislukt; want een andere Nimf, die mogelyk na haar gezelſchap zocht,

zocht, komt op dit voorval aan, welke ziende de voornoemde panthers onder den boom leggen, en meenende dat het ongetemde waren, schoot 'er op los, en trof den eenen zodanig, dat hy dood bleef leggen. De *Satyrs*, dit ziende, komen uit hunne schuilhoeken te voorschyn; loopende haar na: doch zy nam de vlugt. Toen dagten ze, dat hun werk alzo lang genoeg geduurd had, en dat het laat wierd; bemerkende ook noch, dat deze sluimerende Nimfen door dit kleen gerucht zich een weinig begonden te roeren, en om te keeren. Zy kwamen dan allegaar, *Satyrs*, *Faunen*, *Bagchanten*, ja het heele gestoet van *Bagchus*, te voorschyn; maakende met hunne speeltuigen zulk een schrikkelyk geraas, dat de Nimfjes ontwaakten, schielyk opsprongen, en, vol verbaastheid, na haare kleederen zochten: maar de vaak uit haare oogen gewreeven hebbende, zagen zy die *Term* voor haar staan, en haare jagttuigen daar aan hangende; welk gezicht haar zeer ontstelde en beschaamd maakte, niet wetende wat zy zouden aanvangen, voornaamentlyk toen zy haare kleederen op den boom zagen hangen. Niet een van haar dorst het stomme beeld naderen, om het geweer daar af te neemen. Midlerwyl hielden deze schalken zich stil, en zagen al lagchende toe zonder zich te laaten zien. Deze verleegene Nimfjes, niemand bespeurende, liepen hier en daar, om te zien of zy haare kleederen konden weder krygen: maar komende aan den boom, sprong de panther raazende en tierende op; waar door zy niet wisten, waar heen zich te wenden. Huilen en kermen was haare troost niet. Zy riepen wel honderd maal *Diana* tot hulp; doch te vergeefs. Eindelyk de oudste, *Cliobis* genaamd, verstoutte zich, en naderde de *Term*, van meening de sluijer daar af te krygen, om *Carilé*, die niets aan 't lyf had, met dezelve te dekken; zeggende: ey, hoe komen wy zo dwaas, dat wy malkander zulk een schrik aanjaagen, en dat slechts om een stokbeeld? Waarom zyn wy beschaamd? Dat 'er iemand is geweest, is zeker: maar nu is 'er niemand. Ik zal het om ver werpen. Komt, gezusters, helpt my maar stoutelyk: doch naauwelyks had zy de hand daar aan, en het woord uit den mond, of al het gespuis sprong voor den dag, met raazen, spotten en schimpen. Wie toen beschaamd en verleegen was, laat ik een ieder oordeelen. Een kleen *Satyrtje* schoot na de *Term*, en ligtte de kokers daar af, toonende haar die onbeschofte weversspoel, geduurig lagchende; 't geen deze onnozele maagden hard viel, te meer wyl andere spotters haar de kleederen in den boom aanweezen. De vlugt te neemen, was ondoenlyk. Den een stiet haar herwaarts, en den ander gints heen. Geduurende dit schouwspel wierd 'er een ander geraas op kromhoorns gehoord; waar door dit gelach schielyk ophield. Elk nam

de

de vlugt, laatende alles ſtaan. De *Term* van *Priapus* viel om ver. De Panther, aan den boom gebonden, tragtte, doch vergeefs, los te raaken, en mede de vlugt te neemen. *Diana* verſcheen terſtond met haar geſtoet van Nimfen, welke haare pylen op dezen geilen hoop loſten; terwyl de honden, die zy by zich had, den panther verſcheurden. De drie Nimfen, vol vrees, kwamen voor den dag, en wierpen zich, zeer beſchaamd, voor de voeten der Godin ter neder, aan dewelke zy haar ongeval verhaalden, en de ſmaat haar door 't gezelſchap der *Satyrs* aangedaan; te gelyk haar de *Term*, de grinzen, en haare kleederen in den boom, en wat meer tot haar ſpyt was bedreeven, aanwyzende. De Godin toonde zich daar over zo verſtoord, dat zy aanſtondts laſt gaf om de vlugtenden na te jaagen; willende de nacht niet verlichten voor dat haare wraak over deze baldaadigheid ware geboet: het geen ook volvoerd wierd. Zommige trokken boſchwaart in, andere om de beeken, en de overige door het veld heen. Weinig tydts verliep, of daar wierden eenige betrapt: want van die drie, welke het Nimfje, dat den panther had doorſchooten, nagejaagd hadden, wierd 'er een in het net gevangen. Vyf anderen wierden kort daar na met een *Bagchant* geboeid voor *Diana* geſleept, welke zy voet aan voet by paaren deed vaſt binden, en door deze drie beleedigde Nimfen met doornetakken en hulsbladen zo geweldig geeſſelen, dat zy op de grond bleeven leggen. Drie anderen liet zy by de ſtaart aan de takken der boomen ophangen, zo dat zy even met hunne hoofden aan de grond raakten. Hier mede noch niet vergenoegd, liet zy den geenen, die in het net gevangen was geweeſt, door twee à drie Nimfen met net met al zo lang in het water dompelen, tot dat hy byna vol gezoopen was, en het water hem de keel weêr uit liep. Dit alles moeſt deze *Bagchant* beſchouwen, welke daar na een ſtaal lemmet, of een jaagersmes, in de hand gegeeven wierd, waar mede zy de drie, die aan de takken hingen, by aldien zy hen verloſſen wilde, de ſtaart moeſt afſnyden; 't geen zy, na veel tegenſtreeven, eindelyk genoodzaakt was te doen; en na dat zy haar de handen achter op den rug had gebonden, ſprak *Diana*: gaat, vertoont u nu by het meerder gedeelte van uw dertel rot, en zegt, dat ik alle de geenen zo zal ſtraffen, die met de kuiſche *Diana* en haar gevolg den ſpot durven dryven.

Is dit nu, hoewel een verzierd geval, niet ſtofs genoeg om veele Landſchappen op diergelyk een wyze te ſtoffeeren? Hier is een verbeelding van verſcheidene hertstogten by den Landſchapſchilder waar te neemen: de beſchaamdheid by de Nimfen, de dertele vreugd by de *Satyrs*, de ſtrafheid en toorn by *Diana*, en de verlegenheid by deze moedwilligen. Beſluit dezer Verzieringe.

En de ernstige zin aangeweezen.

Hier ziet men de zoetheid en aanlokking, die zich in het bedryven van een misdaad opdoet; de schaamte en verlegenheid der geener, welke het kwaad word aangedaan; maar ook te gelyk de straf en bittere gevolgen die de bedreevene moedwil en boosheid na zich sleepen: in 't kort, het zoet en de straffe des kwaadts, en de belooning en onverhoopte reddering der deugdsaamen.

Kan iemand ontkennen, dat dit, in een fraay Landschap wel uitgevoerd zynde, niet het oog van ieder aanschouwer zou aanlokken, en behaagen? Kan men ook voor onmogelyk houden zulke en diergelyke uitvindingen te maaken? Neen, geensins: derhalven zal het, myns oordeels, den Leezer niet verdrietig vallen, dat wy tegenwoordig iets wegens de betekening van 't woord Schilderachtig spreeken, zynde een noodzaakelyke omstandigheid welke een Landschapschilder moet weeten, en die in ons Werk geen beter plaats kon bekomen, alzo het wel meest de Landschappen betreft.

Overgang tot de verhandeling van 't Schilderachtige.

Van het woord Schilderachtig.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Verschil der verkiezingen in dit deel der Konst.

DAar is byna niets in de waereld, of het heeft een goede en kwaade uitlegging; en in alles vind men een middelmaat, welke het verstand alleen uit die twee tegenstrydigheden doet voortkomen en verkiest; zynde deze zekerlyk de schoonste en beste. Doch ik vind het byzonder in de Schilderkonst bewaarheid: want de zelve is met zulk een vermogen verzeld, dat zy den mensch op twee zeer verschillende wyzen ontroert; eerstelyk door schoone, deugdsaame en aangenaame; en ten anderen door slegte, mismaakte, en verachte verbeeldingen, beide in tegenstreevigheid even krachtig. De eerste verkwikt en bekoort de regtzinnige aanschouwers; de twede, in tegendeel, baard hun een afkeer en walging. Derhalven is het onwederspreekelyk, dat het Schilderachtige, naamentlyk het schoonste en uitgeleezenste, niet anders betekent als het geene waardig is geschilderd te worden; en dat het slegtste, of onschoone, het allerminst die eere verdient: gelyk, by voorbeeld, wanneer iemand een mande vol rype, onrype, en rottige vruchten, onder malkander, voor my nederstortte, zo zal ik, indien ik verstand wil toonen, de beste van smaak, of de schoonste in 't oog, voor de waardigste verkiezen, en de andere als onwaardig verwerpen.

Gelykenis.

't Schilderachtige in

Een Landschap met gaave en regt opwassende boomen, welke rond van

van ſtam, en zedig van loof en kruin zyn; vlakke en ongrobbelige gronden, voorzien met zagte op- en afgaande heuvelen; waterbeeken van klaare en ſtille ſtroomen; vermaakelyke doorzichten; wel geſchikte koleuren, benevens een aangenaame lucht, die azuurblaauw, en met eenige dryvende wolkjes bezet is; als mede cierlyke fonteinen, deftige huizen en paleizen, die verſtandiglyk na de bouworder geordineerd, en met fraaije ornamenten verrykt zyn; menſchen met welgemaakte geſtaltens en leeden, bevallig van werkingen, daar en boven ieder na hunne eigenſchap gekoloreerd en gekleed; koeyen, ſchaapen en andere welgevoede dieren: deze genoemde dingen mogen alle met regt den naam van Schilderachtig voeren.

Landſchappen. Gebouwen. Beelden. En Beeſten.

Maar een Stuk vol wanſchaapene boomen, welker takken en loof zich woeſt en ongeſchikt van 't ooſten na 't weſten ſpreijen; de ſtammen krom, oud, en geborſten, met veele kwaſten en holligheden begroeid; grobbelige en afgehakte gronden zonder wegen; ſcherpe heuvelen, en overſtallig hooge bergen die het doorzicht ſtoppen; ruuwe of vervallene gebouwen, waar van de ſtukken en brokken onordentelyk en overhoop leggen; modderige waterbeeken; een drieſtige lucht, vol zwaare wolken; het veld met magere beeſtjes en ongeſchikte landloopers of een heidenſrot geſtoffeerd, enz. kan onmogelyk voor een ſchoon Landſchap aangenomen worden. Kan iemand zyne reden wel goed maaken, of met gezonde zinnen zeggen, dat is een Schilderachtig mannetje, wyzende op een kreupelen en bemorſten bedelaar, vol ſcheuren en lappen, groot en plat van voeten, het hoofd in een vuile doek bewonden, geel en gerooſt van vel als een engelſche bukking, bezig met zyne luizen te knippen; of diergelyke ſchraale en lompe figuuren? zou men niet zeggen, dat zulk een daar mede boertte?

Wat niet ſchilderachtig zy.

Wat my aangaat, ik beeld my vaſtelyk in, dat het verſchil tuſſchen ſchoon en lelyk al te groot is om geen onderſcheid daar van te maaken. Ik mag wel lyden, dat zommige menſchen van *Laar*, anders *Bamboots*, *Brouwer*, *Molenaar*; en in de Landſchappen *Breugel*, *Bril*, *Blommaart*, *Savery*, *Berchem*, en diergelyke Meeſters Schilderachtig noemen: ik ſtel *Rafaël*, *Corregio*, *Pouſſyn*, *le Brun*, enz.; en wegens de Landſchappen, *Albaan*, *Genouilje*, *Gaſpar Pouſſyn*, den Duitſchen *Polidoor*, en alle die hen in hunne verkiezingen gelyken, daar tegen.

Overeenſtelling van verſchillende verkiezingen in verſcheidene Meeſters.

Ik zal by deze gelegentheid, eer wy tot het beſluit komen, ook iets van het woord Tekenachtig verhandelen; 't welk by veele, even zo wel als het voorige, misbruikt word.

Gelyk kromme en gedraaide ſtammen met veele bogten, kwaſten, en holligheden; robbelige aarde kluiten; geborſtene en ſcherpe rotſen;

Des Schryvers gevoelen over het Tekenachtige.

ſen; robuſt en een grof gemuskeld ligchaam op de manier van *Michel Angelo*; een tronie met groote partyen, lange neus, wyde mond, diepe en holle oogen op zyn *Teſtas*, &c. Deze en diergelyke voorwerpen hoort men gemeenlyk met den naam van Tekenachtig noemen; daar nochtans het zelve zo ongerymd is, en zo min eigenſchap heeft, als of men uit de duiſternis het licht wilde zoeken, en de deugden uit de ondeugden haalen.

Dwaaslyk doen dan die Meeſters, welke hunne Leerlingen aanmaanen om in dezen langen en moeijelyken weg zodanige voorwerpen op te zoeken en na te tekenen; 't geen nergens anders toe ſtrekt, dan om hen de aanwyzingen van eenige ruuwe ommetrekken te leeren maaken. Is dit dan den verſten weg niet gezogt om hen op het regte pad te brengen? Ja hoe meenig ſcheid met zoeken uit eer hy halver wege is; daar hy den anderen weg inſlaande, veel gemakkelyker het eelſte in de plaats hadde bekomen. Derhalven is het beter het ſchoon van *Rafaël*, *Pouſſyn*, en andere voornoemde Meeſters, die zulke ongeſchiktheden vermyd hebben, in hunne zedige grootsheid na te tekenen, als alle die lompe voorwerpen en wanſchapene beelden.

Doch indien het kwaade en mismaakte Schilderachtig of Tekenachtig zy, zo is het ſchoone zulks niet: dit lyd geen overbrenging; en dienvolgens is het ſlegtſte beſt, en het beſte ſlegtſt. Zyn zy beide goed, zo is 'er geen keur overig. Men menge dan beide ſchoon en lelyk, vrolyk en treurig, ryp en groen, goden en bedelaars onder een. Maar dewyl het ſchoone aanlokt, en het mismaakte aan onze zinnen afkeerbaard, is zekerlyk dit het regte Schilderachtige dat de beſte en aanvalligſte voorwerpen onderſtelt, en behoorde derhalven alleen zo genoemd te zyn, en gezogt te worden.

Beſluit van deze zaak.

Niettemin zyn 'er voorvallen, waar in men noodzaakelyk beide moet waarneemen, of om dat de geſchiedenis zulks vereiſcht, of dat men het onſchoone gebruikt om het ſchoone, 't geen wel de meeſte overhand moet hebben, op te helpen: maar dan valt het den Schilder, die zich op 't ſchoon verſtaat, ligter te vervallen, als het den anderen doet zich boven zyne kennis en vermogen te verheffen. Derhalven beſluit ik, dat het ſchoone in de natuur het verkiezelykſte, en by gevolg het Schilderachtigſte is.

Ik wil, tot hulp van zulke Konſtenaars die de overgrootſte rykdom van geeſt en vinding niet hebben, van verſcheidene voorwerpen een korte en beknopte beſchryving doen, op de wyze van een gezicht of verziering.

Van

Van het Schilderachtig Schoon in de opene Lucht.

Zestiende Hoofdstuk.

DE dag was bykans ten einde, en de zon op haar aangenaamste, schynende een weinig uit den westen, en veroorzaakende alzo lange slagschaduwen, 't geen zeer lieffelyk en plaizant was, wanneer ik voornam my wat te gaan verlustigen; overdenkende ondertusschen by my zelven, hoe meenigte fraaije en aanmerkelyke dingen ons zomtydts voor oogen komen, daar wy echter geen acht op slaan, hoewel de zelve nochtans, wanneer ze door een malsse handeling des penceels, na de regels van de Konst, uitgebeeld wierden, ons veeltydts te pas zouden komen. Deze onachtzaamheid spruit dikmaals uit een al te losse en ongegronde manier van studeeren, welke niet toelaat onze gedachten te vesten op dingen daar ons meest aangelegen is. Dus wandelende, geraakte ik in een aangenaam gewest, 't welk de lusthof der gelukzalige zielen scheen te weezen. Daar ontbrak niets 't geen tot gerustheid van een vreedsaam gemoed kon strekken. Alles was schoon en ordentelyk. Het blinde geval had hier geen deel aan. Men kon genoegsaam bemerken, met wat yver en lust Natuur en Konst hun eendragtig vermogen daar aan besteed hadden. Men ging 'er langs wegen, die zo effen en gezuiverd waren, dat men de grond niet scheen te raaken. Een lieffelyke en zoete wind heerschte aldaar, die de hitte der zonnestraalen zodanig matigde, dat het niets of weinig scheelde of men vlak in of buiten dezelve zat. De bladerryke boomen, ieder zo wel van stam als loof om het schoonste, beweegden zich byna onmerkelyk; terwyl de jonge en teêre spruiten, die noch weinig bladts hadden, van deze lieffelyke *aura* gestreeld werdende, zich scheenen te kittelen, doende de jonge verzilverde blaadtjes, door een zoete navolging, als medaljes flikkeren. De lucht was schoon azuurblaauw, gaande zich al zagtjes na de kimmen in de dunne lucht verblikken. De wolkjes wierden hier noch daar met geweld heen gedreeven, maar zweefden langzaam en stil, en verdweenen ongevoelig uit het gezicht. De sneeuwwitte zwaanen spiegelden zich in de klaare beeken, niet voelende of het voor of tegen stroom was, keerende en wendende zich zonder moeite.

Beschryving van een Schilderachtig Gezicht.

In dit wellustig gewest, daar niets tot vervulling der menschelyke wensch en begeerte ontbrak, vond ik een zeer schoone fontein, welkers bak van witte marmersteen was, zynde tegens den weg voorzien

Schoone Fontein.

met rotsſteene bakken en ſchelpen daar het water zich inſtortte. De pronkbeelden, daar op ſtaande, waren op het allerwelſtandigſt verkoozen. Rondom dezelve ſtonden laage en digte mayboomen, tegen welker groen dit wit marmer deftig, doch zedig, afſtak, veroorzaakende aldus een lieffelyke vermenging in deszelfs ſchaduwe; 't geen zeer aangenaam in 't oog was.

Cierlyke Weg.

Konſtige Vaalen.

Van hier begaf ik my ter regter hand om, langs een effenen en breeden weg, ter wederzyde met een borſtweering van hartſteen opgehaald, op dewelke vooraan twee groote vaazen van vleeſchkoleur ſtonden, gefatſoeneerd en vercierd als die in den Hof van *Farneſe* ſtaan, boven wyd en zonder dekſel: maar in plaats van een *Iphigenia*, beſtond het ſlaauw uitgehouwen beeldwerk uit danſſende vrouwtjens. Deze vaazen waren wonderlyk ſchoon van beloop, de beeldtjens ſchikkelyk geordineerd, en overal even zwaar van werk, doch maatig gevuld; en vermits het baſreléve zo weinig verheven was, vertoonde het zich noch alles geheel zuiver, gaaf, en ongeſchonden.

Borſtweering.

De *baluſtrade*, of borſtweering, was volgens de Doriſche Order gebouwd; en haare panneelen waren met loof en rankwerk, daar onder eenig riet doorvlogten, vercierd.

Weg, en Rivier.

Hier door gaande, kwam ik op een anderen breeden doch zandigen weg, aan de linker zyde met een zoetvloeijende rivier, en aan de regter met ſchoone en hooge boomen geſlooten. Langs de zoom van deze rivier ſtonden niet als graauwe en witachtige willige boomen, doch niet alle even regt noch groot, maar zommige over het water hellende, andere digt van takken en loof, en eenige yl en jong, door welker opening men het water zag flikkeren. Ter regter zyde, alwaar de weg hoog opliep, ſtonden, gelyk ik zeg, groote en zwaare boomen van veelerley ſoorten, als eike, eſſchen, linden, wilde olyf, pyn, cypreſſen, enz. zommige regt van ſtam, rond van kruin, zwierig van loof, en ſchoon van groen; tuſſchen dewelke eenige tedere ſpruiten, door hunne regt opwaſſende takjes en luchtigheid van bladen, ik weet niet wat voor een cierlyke verandering gaven. De bruine cipreſſen, met hunne beezien gelaaden, brachten onder het ſchoon groen der andere boomen mede een groote luiſter toe; 't welk myne oogen op een byzondere en aangenaame wyze ſtreelde. Onder deze boomen groeiden op de grond eenige wilde kruiden, en verſcheidene planten van groot en kleen blad, waar onder zich diſtelen en doornen op een bevallige manier zeer ſchilderachtig vertoonden. Dit laage goed was door het ſtof van den weg op veele plaatſen begruiſd, en voornaamentlyk het gras aan de zyden; 't welk een bekoorlyke welſtand door hunne ſmelting veroorzaakte. Hier en daar ter wederzyde

Gronden.

langs

langs dien weg ſtonden eenige laage hartſteene ruſtbankjes, van gedaante als een lange en ſmalle *architraaf*, ſteunende op twee vierkante zuilen, tot gemak der reizigers aldaar geſteld. Verder gaande, kwam ik aan een kruisweg, alwaar ik een *Term* of Wegwyzer vond ſtaan. Ik wiſt in 't eerſt niet, welk pad ik inſlaan wilde om op geen verkeerden weg te raaken. In deze gedachten kwam my te binnen, dat deze wegwyzers gemeenlyk met het aangezicht na den regten weg geſteld worden, om de reizigers en onbekenden niet te doen dwaalen. Deze *Term* was van boven tot aan den onderbuik als een menſch, doch zeer muskuleus en ſpieragtig, en het hoofd als een *Zatyr*, voorzien met een paar groote kromme ramshoornen. Hy ſtond in een inwaarts wykende plaats, tuſſchen eenige boomen in, half bedekt met loof en klimop, ſchynende van wit marmer gemaakt te zyn, maar zeer bedroopen en bemorſt door een groenachtig ſap. Een weinig daar van daan zag ik op een *plint* van drie voeten hoog, mede van wit marmer, een naakt Nimfjen leggen, ruſtende met haaren elleboog op een pot, waar uit zy water ſtortte, 't welk langs de *plint* vloeijende, onder den weg, die aldaar een weinig rotsachtig was, tot in de rivier weg liep. Dit beeld was ongemeen bevallig. Ik verwonderde my in 't eerſt, nademaal het niet verre en veel laager als de *Term* ſtond, dat het nochtans veel zuiverder en onbemorſter dan deze was; oordeelende, dat het kwalyk te dier plaatſe zo ſchoon en wit konde weezen: maar ik geraakte wel haaſt uit myne verwondering, wanneer ik bemerkte dat daar geen hoog overhangende boomen waren, maar een opene en rondom vrye lucht, als ook om dat het laag by de hand zynde, men daar overal kon by reiken; weshalven het mogelyk door den eenen of den anderen tekenaar, een weinig te vooren hier geweeſt, afgeveegd was. Dit denkende, nam ik wat water uit de pot in myne hand, en waſte desgelyks een kleene vlak op de ſchouder af. Toen bevond ik, dat ik in myne meening niet bedroogen was; want ik zag, dat'er reedts eenige plaatſen door het handelen glad en glinſterende geworden waren. In deze gedachten wierd ik wel haaſt beveſtigd, wanneer ik een weinig voortſtappende, een ander niet minder fraay gezicht gewaar wierd: ik zeg fraay, ten opzichte van de konſt. Het was een oude *Sepulture*, of Grafplaats, van een ligtrood marmer, bezaaid met donkergraauwe en witte ſpikkeltjes en ſlagaderen. Het dekſel was van *Lapis*, of blaauwe azuurſteen. Deze Tombe wierd onderſteund door vier witte marmere Sfinxen, zonder vleugels, ruſtende op een zwaare zwart marmere *plint*, welke door deszelfs beſtoovenheid van een ligtgraauwe koleur ſcheen. De grond onder dezelve was rotsachtig, doch drie of vier voeten rondom de *plint* redelyk effen. Dit werk

Term of Wegwyzer.

Grafplaats of Tombe.

werk lag rondom in het zand, ſtrekkende zich tot aan de zeeſtrand, die ter linker hand maar tien of twaalf treeden van daar kwam aanbruiſchen, alwaar deze grafſtede haar gezicht op had. Midden op de buik der Tombe was een ronde baſreleeve, beſlooten in een gehouwene krans van eikenloof. In dezelve zag men een vliegenden arend verbeeld, met de blixem in den bek; 't welk my deed oordeelen, dat het *Phaëtons* graf was, te meer, door dien'er drie cypreſſen, zeer oud en zwaar, aan de hoeken ſtonden, waar van de achterſte zich noch heel en gaaf vertoonde, maar de voorſte door onweer of anderzins zodanig beſchadigd, dat de een zyne kruin had verlooren, en de ander aan de eene zyde half onttakt en kaal was. Achter deze grafplaats zag men een zwaare pedeſtal van graauwachtige blaauwe ſteen, waar op wel eer, zo het ſcheen, een groote doodbus of vaas geſtaan had, welke nu daar nevens in de grond half bedolven lag, zynde eenigſins geſchonden en gebrooken, doch weinig van belang. Wat'er op uitgehouwen ſtond, kon ik niet wel onderſcheiden, vermits het beeldwerk onder lag, en het oor of handvatſel om hoog; weshalven ik, om het echter te weeten en te zien, de grond daar om heen begon op te graaven: maar naauwelyks een kuil van een voet diep gemaakt hebbende, wierd ik een ſtuk van een wagen met een half rad, van gedaante als een ſtar, gewaar. Dit deed my gelooven, dat het de zonnewagen was, alzo het daar niet kwalyk na geleek.

Nademaal dit werk dus oud ſcheen, en de Tombe met alle haare cieraaden zich nochtans zo even gaaf vertoonde of ze eerſt uit de handen des Konſtenaars kwam, oordeelde ik, dat de zelve zekerlyk uit een boven gemeene inzicht, door des hemels gunſt, moeſt bewaard weezen. Ik had zo veel behagen in dit wonderwerk van alle kanten te beſchouwen, dat myne zinnen nergens anders als hier op geveſt waren; niet eens denkende, dat, terwyl het geluk my begunſtigde, ik my moeſt ſpoeden om meer andere dingen van belang te konnen zien voor dat de duiſternis kwame te vallen. Nochtans nam ik voor, al zoude ik de geheele nacht daar blyven, deze genoegelyke plaats niet te verlaaten, eer ik met 'er haaſt een naauwkeurige aanmerking van al het opmerkenswaardige daar van in myn zakboek hadde aangetekend. Ik ging dan tien à twaalf ſtappen vootwaarts daar van af, om het gezicht, met alles wat daar omtrent was, zo aan weêrzyde, achter, als voor, in 't geheel te hebben. Hier zittende, wierd ik een volkomene ordinantie gewaar: want de boomen, die zich achter en aan de eene zyde van 't leggende vrouwtje opdeeden, en aan de andere zyde een zagt opgaanden heuvel met een kleene hût daar achter, welke in de laagte ſtond, ziende, bemerkte ik, hoe

Naaukeurige opmerkingen des Schryvers van de voornaamſte zaaken in een Landſchap.

hoe keurlyk en welſtandig zich al het omwerk hield. De boomen achter de Tombe vertoonden zich donker, waar tegens de Tombe zelve met kracht en helderheid af ſtak. De andere voorwerpen aan wederzyde kwamen ſlaauwelyk te voorſchyn. Verder achterwaarts zag ik een kleene brug, en in 't verſchiet eenige bergjes, &c. Van dit alles maakte ik aanſtondts een krabbeling, doch evenwel geſchaduwd; en om tyd uit te winnen, wees ik met letters, of cyffers, aan de koleuren van de ſteenen en hunne tinten onder en boven malkander, als mede hoe donker en licht het eene voorwerp tegen het ander, en tegen de lucht, was.

Brug.

Dit gedaan zynde, ging ik verder, my altyd aan de regter hand houdende, en kwam aan een zeer groote en zwaare brug, maar op eene boog ruſtende, welke by uitneemendheid wyd was, en boven als een hoorn of punt toeliep. Onder door dezelve heen zag men een effene vlakte, die zich byna tot den *horizont*, of zichteinder, uitſtrekte, hier en daar met kleene boerenhutten en huisjes bezaaid, dorps gewyze. Deze waren niet ſlegt, noch op zyn Duitſch van planken of kley, maar ordentelyk en van ſteen gebouwd, hoewel vorders zeer eenvoudig van maakſel, zonder byvoeginge van eenig pronkcieraad. De gemelde brug kwam van achter de boomen ter regter hand, en liep over de landweg tot aan een rots op den oever der zee leggende, welke zeer hoog en breed was, mogelyk alhier geplaatſt om, wanneer de naby leggende zee door ſtormwinden aangezet wierd, en de velden overſtroomde, alsdan droog voets tot aan de andere kant te konnen geraaken.

En Boerenhuizen.

Onder deze boog doorgaande, bevond ik my op het vlakke veld, digt bezyden een ander ſlag van gemeene wooningen, welke ik van verre niet had konnen bezeffen, ter oorzaak van eenige tuſſchenboomtjes die my het doorzicht verhinderden. Deze huizen waren door herders van gemeene of geringe ſtoffe op een grootſe en deftige wyze gebouwd, ten opzichte van de konſt. Zommige hadden een drempel; andere gingen met een trap of drie op; doch de meeſte gelyks de grond in. Aan eenige zag men een vierkante deur, en boven dezelve een rond venſter, of wel een ronde lyſt, uit welke, in plaats van baſreleeve, een ramshoofd, oſſen- of geitenkop uitſtak, van witte ſteen gehouwen, ieder na zyne werking of doeninge. De onderſte venſters waren van geſtalte als de deur, anderhalf maal hooger als derzelver breedte, of wel twee maal de breedte en vierkant. Aan die huisjens, welke twee verdiepingen, of een kleene zoldering, hadden, waren de bovenvenſters, of luchtgaten, meeſt rond. Zommige, van een enkele verdieping hoog, hadden ook wel een ronde poort, maar met dit onderſcheid,

Nevens Herderswooningen.

dat'er, in plaats van een rond venſter boven de zelve, een langwerpig achtkant was, doch de venſters, mede gelyk de poort, boven rond; en zo d'er noch kleene hooger kwamen, die waren vierkant. De daken waren meeſt platachtig, en met pannen gedekt, alwaar het water voor af liep. Zommige overtreften, myn 's oordeels, verre de andere door hunne welſtandigheid, hebbende boven de deur een kleene vierkante balkon of uitſtek, waar op noch een andere deur was, boven rond, en de venſters gelyks dezelve op eene hoogte vierkant, en boven deze noch andere rond. Aan wederzyde van de deur, of ingang, zag men in de muur vierkante luchtgaten, na binnen met een ſpleet naauw toeloopende als niſſen, zynde met yzere boutjens, kruiswyze over malkander, geſlooten. De gevels van deze waren als een kornis van *Doriſche* of *Joniſche* order, van een witte ſteen, de onderſte verdieping van een graauwe, en de reſt hartſteen. Eenige waren met een ligt roodachtige koleur beſtreeken; andere geheel wit, hartſteen, of graauw. Zommige hadden zuilen of banken aan weêrzyde der deur. Tuſſchen eenige huizen zag ik ook een muur met ronde gaten. Hier en daar vertoonden zich groote en breede poorten, als ſtallen. Eene vond ik open ſtaan, welk gezicht van binnen een overdekte plaats geleek. De meeſte venſters waren van hout, die, boven vaſt hangende, met een ſtok open gedaan wierden, en daar op bleeven ruſten. Deze huizingen ſtonden vry wat hooger als de weg voor het overvloeijen der rivier, die daar omtrent liep. In 't kort, ik vergat niets aan te tekenen van dezer Landluiden wooningen, wat maar eenigſins aanmerkens waardig was.

Een fraayer Gebouw of Tempel.

Wat verder, even buiten dit Dorp, kwam ik aan een ronden Tempel, welkers *façade*, of voorgevel, zich zeer groots en cierlyk opdeed. Voor aan was een wyde en hooge trap, van tien of twaalf treeden, aan wederzyde met een oploopende *baluſtrade*, of borſtweering, van hartſteen, waar op twee Sfinxen lagen, malkanderen aanziende, met kappen op 't hoofd, en ſchabrakken of dekkleeden op 't lyf, gelyk als die zich onder de overblyffelen der oudheid noch laaten zien. De trap opgeklommen zynde, bevond ik my voor een poortaal, voor het welk een *Colonnade* van acht kolommen was, van de *Joniſche* order, met hunne *ornamenten*, *frontespies*, en *timpanum*. Binnen deze was een ſchoon en noch heel gaave baſreleeve, niet zeer verheeven. Diergelyke kolommen liepen rondom het gebouw, twee aan twee zyde aan zyde, ſteunende op *ſottebazen* en *plinten*. Boven hunne *ornamenten* liep een gaandery, door *pedeſtallen* geſcheiden, op welke *pedeſtallen* zeer fraaye pronkbeelden by malkander ſtonden, te weeten boven ieder kolom een.

Ach-

Achter de *baluſtrade* van de gaandery, tegens de gevel aan, waren pilaſters van de *Corintiſche* order, ook twee aan twee, zy aan zy; en tuſſchen deze groote venſters, heel cierlyk na de gemelde bouworder gewrocht; als mede de *fries* en *kornis*, met ſchoon en zedig ioof, *modiljons*, &c. Hier boven kwam een opene *koepel*; en om de opening derzelve was een borſtweering als een geſlootene balnifter, wederom met een ronde *koepel* of dak overdekt, daar een zon op ſtond.

Schoon ik de Bouwkonſt niet als tamelyk verſtond, oordeelde ik echter, dat het heel ordentelyk geſchikt was. Dit Gebouw, aan wederzyde met huizen verzeld, deed zich zo groots op, niettegenſtaande het een zo wel als het ander zich ſchoon, ordentelyk en gaaf vertoonde, dat het afſtak als een juweel in *emaus*, al hoewel 'er geen cieraad aan was noch in 't een noch in 't ander, als dat 't geen de Order ſimpelyk medebragt. De huizen aan de zyden waren laag, en ſtrekten zich in de breedte uit, behalven eenige opſteekende ſchoorſteenen of kleene toorntjens, welke, myns oordeels, een aangenaame welſtand gaven. Achter dezelve was het digt van boomen, beſtaande meeſt in pyn-, en cypreſſeboomen, die aan al dat metſelwerk geen kleine luiſter byzetteden. Bezyden de voorgemelde trap zag men twee fonteinen, of liever vierkante bakken, in welker midden, op *pedeſtallen*, waterſpuwende leeuwinnen van een tamelyke grootte lagen. Fonteinen, of Waterbakken.

Dus, docht my, zag ik dit heerlyk, groots, en voornaamentlyk ſchilderachtig gezicht. Wanneer wy van de Bouwkunde en het verkiezelyk ſchoon binnens huis handelen, zal ik de mocite neemen van de trappen op te klimmen, en binnen dezen Tempel van *Apollo* te treeden, en beſchryven wat daar heerlyks in is.

O! wat is het aangenaam te zyn aan den oever der ſtille zee na een vervaarlyke ſtorm en onweer! Hoe groot een onderſcheid is 'er tuſſchen een lieffelyke zonneſchyn en een naare nacht! en welk een verſchil tuſſchen een friſſche en jonge jeugd by een kranken ouderdom! De liefde vermaakt zich in de luſthoven en ſchoone paleizen; maar de nyd verluſtigt zich in woeſte wilderniſſen onder de puinhoopen der dingen die zy ter neder ſtort. Staakt uwe blinde drift dan, waare en jonge Konſtyveraars. Het is niet met het lelyke, verwoeſte, bemorſte, noch verbrokene dat de ſchoonheid zegenpraalt, en alhier vergezelſchapt word: het ſchoon vergenoegt zich met de eenvoudigheid, of minder ſchoon zonder gebreken. Derhalven oordeel ik, dat dit ſchoon, tegens het ander geſteld, even zo veel verſchil in zich behelſt, als 'er tuſſchen de groene geneugchelyke zomer en de dorre barre winter is. Wie zal ook, wanneer hy voor zyn plaizier timmert, een ver- Beſluit en nareden des Schryvers.

broken gebouw maaken? of die een lusthof bouwt, den zelven met half rotte boomen en geschondene stammen oppronken? Het moet een eenzinnig en hoofdig mensch zyn, die zich in een woeste wildernis begeeft om zyn vermaak daar te vinden. Blykt het dan niet, dat die menschen een kwaad begrip hebben, welke het schoon door een tegenovergesteld leelyk willen ophelpen, en doen uitmunten? Een vorstin praalt genoegsaam door haare grootsheid en deftige cieraadjen onder haare staatjuffers, dan dat men, om haare luister op te helpen, een verkenhoeder nevens haar zal stellen: en wat van schoone marmere beelden ergens in de waereld word gevonden, zulke worden ook door de eigenaars voor alle schendende moedwil, en voor de ongemakken des tydts, na vermogen bewaard; hoewel hy niets spaart, maar, even als het spreekwoord zegt,

Gutta cavat lapidem, non vi sed sæpe cadendo.

Dat is

Een droppend water, door de tyd,
Allengs een zwaare key doorsnyd.

Alleen de waarschynlykheid moet in alles waargenomen worden, op dat men niet behoeve te vraagen, is het nieuw of heeft het lang in de waereld geweest? zonder dat het daarom verbroken, of te veel bemorst zy: want werden de steenen veel gehandeld, zy worden glad, doch niet geschonden. En waarom zouden wy het oordeel over het schoon en fraay aan een mensch stellen, die uit woeste en wilde landstreeken komt, en nooit het regte schoon gezien heeft?

Verbeelden wy nu eens, in tegen overstelling van dit, het ander; en laat ieder gezond verstand als dan zyn oordeel vellen.

Van het onschoone en verbrokene, te onregt Schilderachtig genoemd.

Zeventiende Hoofdstuk.

Laat ons nu eens het blad omslaan, en bezien het geene in tegenoverstelling van het voorgaande ook, doch te onregt, Schilderachtig genaamd word; zullende het zelve mede gezichtswyze, gelyk het ander, voorstellen.

Ik

Ik zag dan, wandelende, een groote poort, welkers deur, vermits de val van een zwaaren eikenboom, door de wind gedreeven, aan ſtukken geſlagen was. Daar in gekroopen zynde, bevond ik my buiten als in een vreemd geweſt, ongemeen grobbelig, woeſt, rots en kluitachtig, zonder eenige paden of wegen; zulks dat ik niet wiſt waar ik myne voeten vaſt zetten zoude. Nergens wierd ik een brok gelyke grondts gewaar, op welke men konde ruſten. Ik zag wel een ſtuk van een kolom leggen; doch zo ſcheef, dat men daar niet op zitten kon. By het zelve lag een brok van de *fries*, daar de *kornis* noch aan vaſt was; maar ze ſtak met een punt om hoog: en een andere ſteen daar nevens lag wel redelyk waterpas, maar in een moeraſch vol ongedierte. Ik deed evenwel myn beſt om 'er op te komen; waar na ik 'er myn mantel over ſmeet, en op ging leggen. Ik lag naauwelyks, wanneer ik een ſtem hoorde roepen, gaat daar af kaerel gy legt my in de weeg. Ik, die niet dagt dat hier iemand konde weezen, keek heel verbaaſd en ſchielyk om, en zag een jongman op een heuvel zitten, die na de ſteenen tekende daar ik op lag, zo hy zeide; doch zich weêr bedenkende, riep hy my wederom toe, dat, als ik daar maar een half quartier wilde blyven, ik hem groote vriendſchap zou doen. Ik zeide van ja; en hem vraagende, wat hy met zulke lompe brokken van ſteen wilde uitregten, antwoordde hy: het zyn de fraaiſte dingen van de waereld om in onze Stukken te pas te brengen. Als ik zulk een ſchoone party byeen heb, gelyk dat ſtuk van die kolom, en dit water hier voor my, dan een gebrookene ſtam daar by gevoegd, benevens een kleen ſomber verſchietje daar achter, maakt het te ſamen aanſtondts een volſlaagene Ordinantie. Och! gy zoud niet gelooven, hoe ongemeen en vol verandering dat dit goed is: ja daar is voor een leergierigen Konſtoeffenaar in de gantſche waereld geen beter plaats als dit. Niets is 'er in, of het is ſchilderachtig. Die dingen leggen alle zo los, aardig en woeſt, dat 'er weinige braave Meeſters zyn, of zy komen dagelyks hier en hier omtrent, om alle die wonderheden naar te tekenen en te modellen; doch om de zwaare wind zyn 'er nu niet veele verſcheenen. Dus praatte hy al, terwyl ik hem van 't hoofd tot de voeten vaſt beſchouwde. Hy zat nedergeboogen en in een gedrongen, met een bord op de ſchoot en een kleene inktkoker in de hand, nevens een vergrootglas of ſtuk van een bril, een ſlaapmuts tot aan zyne oogen neêrgetrokken, het linker been over zynen hoed, mogelyk om dat de zelve niet zoude weg waaijen. Een kleen lichtje, tuſſchen de boomen van daan komende, ſcheen hem op de ſchoot. O bloed! dacht ik in my zelven, hoe ſmaakelyk weet gy van de ſchilderachtigheid te ſpreeken, en wat een verligting moet gy in die

Beſchryving van een vreemd Gezicht.

Kolom.

zaak hebben! Indien 'er noch een of meer zyn gelyk als gy, zal men ze zekerlyk hier vinden. En in der daad, hoe meer ik hem aanschouwde, en zyne reden aan hoorde, hoe meer my dagt dat ik een botterik moest weezen dat ik zulke fraaijigheden niet kon zien. Merkende, dat hy gedaan had, ging ik na hem toe, om te zien hoe hy 't had gemaakt: maar eer ik by hem konde komen, had hy zyne vodden al opgeraapt, en was een anderen weg, achter de boomen, ingeslagen. Digt by daar hy gezeten had, vond ik een ander, welke een kleen loopend riviertje, al staande, natekende, vol groote en kleene kluiten en keisteenen, die hy netjes op gegrond papier namodelde, en met hunne verscheidene koleuren aanwees. Deze had zyn gantsche *portefeuilje* vol zulke verbeeldingen van schilderachtige prullen, als modderig water, vervallene en gebrokene steenen, stukken houts, dorre takken, afgehakte gronden, padden, slangen, &c. Ik, hem vraagende wat zyne studie was, kreeg tot antwoord, noch niet aan de Konst te zyn; doch dat hy hoopte, als hy alle die dingen had en wel konde maaken, een goed Landschapschilder te werden: want, zeide hy, deze voorwerpen zyn zo ongemeen, dat zelfs groote Meesters moeite doen om ze te zoeken. Maar my verwondert een zaak, vervolgde hy, welke is, dat 'er eenige zyn die hier en elders alles doorsnuffelen, en naauwelyks een brok konnen vinden die hun behaagt: ja zy gaan zelfs dikmaals weêr heen zonder iets gedaan te hebben; daar in tegendeel, over al waar ik my keer of wend, duizenderley dingen voor oogen komen die behaagelyk en nut zyn. Indien ik alles, dat ik wel zie, wilde tekenen, zou ik jaaren werk hebben. Ziet daar, zeide hy, gins loopt 'er noch een van die soort zoeken: ik heb hem noch nergens vinden zitten. Toen dacht ik in my zelven, hoe het mogelyk was dat de menschen in zulk een wilde en verwoeste plaats gingen dwaalen.

Rivier.

Een weinig voortgestapt zynde, kwam ik aan een groote en schrikkelyke rots, midden doorgespleeten en gekloofd, welkers eene deel voor over hing, vol scherpe hoeken, doorluchtige gaten en doortogten, hier en daar met mos en dorre takken begroeid. Ter regter zyde zag men een diep dal, zeer steil afgaande, vol moerasch; en ter linker zyde een vervallen gebouw, als een steenhoop, vol adderen, slangen, en andere fenynige dieren, daar en boven onbeklimbaar. Achter my was de grond zo ongelyk, vol hoogtens en dieptens, zonder eenig in 't minst gebaande pad, dat ik onmogelyk konde denken daar van daan gekomen te zyn. Zo als ik echter op het punt stond om weder te rug te keeren, zag ik een man op handen en voeten uit een van die gaten of openingen der rots kruipen, baanende my alzo een doortogt. Deze man ver-

Rots en steile Grond.

Vervallen Gebouw.

verzekerde my van de wonder fraaye dingen, die daar voor te zien waren: maar naauwelyks was ik half door gekroopen, of ik hoorde een verbaazende donderſlag, die de geheele rots deed dreunen. My derhalven ſpoedende, en eindelyk aan de andere zyde zynde gekomen, bevond ik, dat de top dezer rots over de regter zyde ingeſtort was. Ik vertrok dan zeer ſchielyk van daar; vreezende, dat het overgebleevene my op het lyf mogt vallen. Het geen my den weg noch afkeeriger maakte, was een verrnorſelde Tombe, byna geheel in de grond verzonken, by de welke een ſtuk van een zwaare romp wit marmer lag. Uit de *bazement* kon ik beſpeuren, dat het een paal, of *Term*, was geweeſt: doch evenwel nieuwsgierig zynde om te weeten wat zich daar achter mogt verſchuilen, klom ik op de gemelde Tombe, en zag door de boomen na beneden dat het een vervaarlyke poel was. Ik ſloeg derhalven ter linker hand om, alwaar my dogt dat de grond ook een weinig gemakkelyker wierd. Drie à vier ſtappen daar van daan zag ik een wit papier voor my heen over de grond vliegen, en achter het zelve noch een blaauw, wat grooter. Ik liep 'er na toe, en raapte ze op. Het blaauw papier bevond ik een Tekening te zyn van de voorzeide Tombe, doch in haar geheel en overeind ſtaande; 't geen my deed oordeelen, dat het een goed Meeſter moeſt zyn geweeſt die het in 't tekenen alzo verbeterd had. Mogelyk, dagt ik, zal hy hier omtrent zyn; 't welk waarlyk ook zo was: want een weinig verder gaande, vond ik dien armen bloed leggen onder een zwaaren omgevallen eikenboom, door de donder ter neer geſlagen. De ſtam was midden door geſpleeten tot onder toe, waar van een groote tak dwars over zyn lyf heen lag. Zyn *Portefeuiljе* lag by hem neêr; en alle zyne tekeningen waren 'er uitgewaaid. Ik ſchrikte van dat gezicht; en naderende, hoorde ik hem zuchten. Hy, my verneemende, riep terſtond om hulp. Ik tilde, zo veel 't my mogelyk was, de tak van zyn lyf; waar door hy na veel martelens zich eindelyk uit de bladeren kwam te redden. Hy was, daar men zich over moet verwonderen, nergens beſchadigd, dan een weinig aan zyne ſlinker hand, doch niet van beduiden. Ik gaf hem zyne papieren weêr, en vraagde hem, waar hy dat nagetekend had, en of hy het alzo had gezien. Hy antwoordde van ja; en my zulks willende wyzen, trad hy, zo draa hy zyne oögen daar heen wendde, vol verbaaſdheid te rug, ziende dat het ingeſtort was. Och! zeide hy, legt dit ook al om ver, juiſt nu ik myne tekening meeſt voltooid heb! Wy gingen dan te ſamen verder de linker hand op, en vonden meeſt alle zyne papieren weder. Hy vertelde my, dat zyn kameraad, toen het onweêr begoſt, hem verlaaten en de vlugt genomen had; 't geen my deed oordeelen het

Gebrooken Grafen *Term.*

Een Eikenboom.

het die te zyn geweest welke op handen en voeten door het voorschreeve hol was komen kruipen. Toen wy neder gedaald waren, vonden wy 'er alreedts eenige, met de grootste yver van de waereld, zitten tekenen na dien omgeslagen boom, daar de goede man onder geleegen had. Zy zeiden alle eenpaarig, nooit schilderachtiger boom gezien te hebben. Ik was verwonderd van zulks te hooren, en hy desgelyks. Hy toonde hun met een zyne tekening, en zei, dat dit het eenigste voorwerp was 't geen hy in dit gewest heel en gaaf had gevonden, zo dat 'er, nu dit ingestort was, niets meer over bleef 't geen hem kon voldoen: maar zy gekten daar mede, en antwoordden hem, dat men zulke dingen genoeg uit de geest kon maaken, of in de prenten vinden. Ik lachte in my zelf als ik ze kort daar aan zag heel yverig den een hier op klimmen, en den ander ergens onder door kruipen om de ingestorte rots en tombe na te tekenen, als of zy een groote schat zouden haalen.

Vervallene en gebrokene Fontein.

Van dezen persoon gescheiden zynde, vervolgde ik mynen weg; maar moest, ter oorzaak van een vervallene Fontein, waar van de rompen, als vaasen, lystwerken, en andere cieraaden, over den weg lagen, en den zelven stopten, ter regter hand om slaan. Op de brokken, met basreleeve vercierd, vond ik niet een beeldtjen dat heel en ongeschonden was, zynde geweldig vergruisd en bemorst, overwassen met wilde kruiden en stronken. Deszelfs bak lag scheef, en met een hoek in de grond gezonken, gebroken, en vol met aarde of modder gevuld. Een jongetje, dat daar gezeten had, kwam by my, en vraagde, of ik hem niet wist te zeggen wat het schilderachtigste van dezen hoop steenen was? Ik heb daar nu zo lang gezogt, vervolgde hy, om 'er iets goedts uit te kiezen; maar door de meenigte word ik verbysterd. Alles is zo gebroken, dat 'er naauwelyks een heele hand of voet te vinden is. Ter naauwer nood, zeide hy, toonende zyne tekening, heb ik 'er dit noch uit gevonden; en waarlyk, ik geloof niet, dat 'er noch zulk een ongeschonden stuk meer was, hoewel het weinig om 't lyf had. Het was een *plint*, waar op de voet, met het regter been van den *Apollo*, op een groote toon na, op stond. Hy verhaalde, dat zy met haar achten of tienen na dien gemelden hoop hadden getekend, uitgezondert dit stuk, om dat de voet na hunne zin niet genoeg vermorzeld was. Ik troostte hem, met te zeggen, dat hy 'er het beste uit had: doch hy bekende dit niet uit zich zelven gekoozen te hebben, maar door aanraading van een ander dien deze beenen door het cieraad der voetzoolen en banden wel bekend waren, en die reedts weg gegaan was. Deze jongen, docht my, moest noch niet verleid zyn; en ik had goed behagen in zyne eenvoudigheid.

Ter

Een oud en donker gebouw.

Ter regter hand dan omslaande, gelyk ik gezegt heb, geraakte ik in een donkere plaats, welke aan de groote vloersteenen, en het verwulst, 't geen op zwaare pilaaren steunde, voor dezen een hof scheen geweest te hebben. Het was hier zo eenzaam en naar, dat my het koude zweet over het gantsche ligchaam uitbrak; weshalven ik myne treeden verdubbelde om daar door te zyn. Aan de andere zyde gekomen, vervolgde ik mynen weg; doch tien à twaalf groote schreeden gegaan hebbende, bevond ik my bezyden die poel, daar hier voor af is gesproken. Omtrent in de midden lag een graf om ver, uit het welk een ligchaam half op de grond hing. Het hoofd en de eene arm rustten op een groote wortel van een boom, die daar nevens lag. Het dekscl was ter zyde geschooven, en stond op het punt van neêr te storten. Een slang, van onderen schietende, kroop in het graf. In der daad, het was schrikkelyk om te zien.

De lucht.

De zon, die toen al aan 't daalen was, schoot haare glinsterende straalen tusschen eenige zwaare wolken door, zynde de lucht verder donker blaauw, en op den *horizont* met geelachtige ligte streepen, welke tusschen de boomen heen sterk in myne oogen flikkerden. Ik zag een bedaard man, die deze lucht met groote naarstigheid heel vaardig met koleuren namodelde. In 't voorby gaan zeide ik tegen hem: daar hebt gy een fraay gezicht getroffen, myn vriend, dat is een regte Italiaansche lucht. Ja ja, dat weet ik ook wel, antwoordde hy. Dus voort gaande, hoorde ik weder een donderslag; en het onweêr verhefte zich hoe langer hoe meer: waar op de gemelde patroon zyne goederen pakte, opstond, en heen ging: 't geen my ook deed besluiten voor den duisteren avond na huis te keeren.

Aanmerkingen hier over.

Nu stel ik 't aan 't oordeel van verstandige liefhebbers en kenners dezer Konst, wat voor schilderachtig behoorde gehouden te worden, myne eerste of laatste verbeelding? Myne gedachten heb ik genoeg daar over geuit: maar beklaagelyk is het, dat men jongelingen met dit sap in hunne jeugd en eerste drift vergiftigt, hen wysmaakende, dat zy'er in donder en winderig weder op uit moeten snuiven, om zulke ongevallen en gebreken in de natuur, tot nadeel en gevaar van hunne gezondheid en leeven, na te modellen; niet om het schoonste daar uit te zoeken, want daar toe is hun verstand veelmaal noch niet ryp genoeg, en hun oordeel te kleen, om dat deugdsaam is te verkiezen, en door byvoeging van het geene ontbreekt het zelve te verhelpen. Zy strekken aan een groot Meester alleen maar voor tydverdryf: maar die zo verre in de Konst noch niet verlicht zyn, gebruiken ze tot hun voornaamste voorwerp.

Daarom, gy leergierige Konſtoeffenaars, weeſt zo yverig niet om uwe ſtoffagie met groote moeiten te zoeken en na het leven te modellen, als gy het voornaamſte, niet waardig achtende, toch uit de geeſt wilt maaken: het zal u eer tot twyffeling brengen, dan tot vaſtigheid doen komen.

Dat dan het oordeel gefleepen werde, om een goede verkiezing te maaken. d'Overblyffelen der ſchrandere Konſthelden, als *Rafaël*, *Pouſſyn*, en zo veele anderen, zyn noch in de waereld, om ons te verlichten, door hun doorluchtig voorbeeld na te volgen.

EYNDE.

BLAD.

BLADWYZER

Van de voornaamste zaaken, die in ieder Boek en Hoofdstuk vervat zyn.

Inleiding tot dit Werk aan de Konstoeffenaars. *Fol.* 1
Tafereel van de Schilderkonst. 3
Uitleggінge der zelve. 4

EERSTE HOOFDSTUK.

Van de handeling des Penceels. 7

Hoe veelerley handeling van 't Penceel 'er is; en welke die zyn. *ibid.*
Voordeel van het net Penceel. *ibid.*
Belagchelyke roem der Leerlingen. *ibid.*
Wat de beste handeling zy. *ibid.*
De welke verandert na de natuur der voorwerpen. 8
Wat een handeling zy, en waar in die bestaat. *ibid.*
Wat tot een Schilder en een goede handeling behoort. *ibid.*
Manier, om de zelve te bekomen, aangeweezen. 9

TWEDE HOOFDSTUK.

Het Schilderen der leevensgroote Beelden. *ibid.*

Raad voor die zich tot het Ordineeren begeeven. *ibid.*
De Coloriet moet men alleen in 't leeven zoeken. 10
Dat men zich voor een byzondere neiging dient te wagten. *ibid.*
Waar op men in het Ordineeren acht moet geeven. *ibid.*
Verklaaring door een Voorbeeld, wat het verdryven en een malsse penceelvoering zy. 11
Waarom men groote Penceelen in 't groot schilderen moet gebruiken. *ibid.*
Verdeeling van losse en vaste Schilderyen. *ibid.*
Tegenwerping, opgelost. *ibid.*
Voorbeeld daar van. *ibid.*
Hoe men nette by ruuwe Schilderyen moet schilderen. *ibid.*

DERDE HOOFDSTUK.

Van het Doodverwen, om vast en vaardig zulks te doen. 12

Hoe men het moet beginnen. *ibid.*
In Landschap van achteren af. *ibid.*

BLADWYZER.

In Beelden anders. *ibid.*
Wat men daar in waar moet neemen. *ibid.*
Dwaaling van veele Schilders aangeweezen. 13
Hunne reden van halfterrigheid. *ibid.*

VIERDE HOOFDSTUK.

Het Opschilderen, en wat daar in waar te neemen is. *ibid.*

Wat voordeel een goede doodverw geeft. *ibid.*
Opschilderen moet van achter begonnen worden, en waarom. *ibid.*
Zwaarigheden die men anders ontmoet. 14

VYFDE HOOFDSTUK.

Van het retocqueeren of nazien. *ibid.*

Wat hier door verstaan word. *ibid.*
Op wat wyze best te doen. *ibid.*

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de Rondigheid of twede Tint. 15

Groote zwaarigheid van veele Schilders, die hen in 't schilderen onlustig maakt. *ibid.*
Middelen om zulks voor te komen. *ibid.*
Voorbeeld van zulk een Schilder, en zyne redeneering. *ibid.*
Des Schryvers antwoord. 16
Wat door de twede Tint verstaan word. *ibid.*
Die hem zyn misslag en verbeetering aantoont. *ibid.*
Waar in de twede Tint bestaat. *ibid.*
Verdere waarneemingen hier omtrent. *ibid.*
Ander voorbeeld in een Schilder. 17
Kwaade gevoelens van zommige Schilders hier omtrent. *ibid.*
De ronding door een Voorbeeld, in een nevensgaande Figuur, aangetoond. *ibid.*
Verkeerd oordeel van zommige Schilders. *ibid.*
Voorbeeld van de ronding eens Koloms. 18
Voorbeeld met een ronde Bol. *ibid.*
Derde waarneeming omtrent de koleur door de ronding. *ibid.*
Dwaaling van veele Schilders aangeweezen. *ibid.*
Dat in een Stuk de ronde voorwerpen, minder of meerder dan andere ronde, moeten geschaduwd zyn. 19

BLADWYZER.

Zevende Hoofdstuk.

Van de Schoonheid. 20

Gevoelens der oude Wysgeeren daar van. *ibid.*
Onmogelyk is het die in een geſtalte te beſchryven. *ibid.*
Hoe veelerley die is. *ibid.*
Voorbeelden van ſchoone. *ibid.*
Verſchil in de keur der Volkeren omtrent het ſchoon der byzondere Menſchen. *ibid.*
Waar in de ſchoonheid der Menſchen beſtaat. 21
Eerſte deel der zelve. *ibid.*
Het twede. *ibid.*
En derde. *ibid.*
Van de leeſt der Menſchen, en haare verdeeling in grofdeelen. *ibid.*
Hoofddeelen en proportiedeelen. 22
Lengte van het Mansbeeld. *ibid.*
Breedte van het zelve ter zyde. *ibid.*
Breedte der Beelden van vooren en van achteren. 23
Lengte van het Vrouwenbeeld. *ibid.*
Breedte van het Vrouwenbeeld ter zyde. 24
Breedte der Beelden van vooren en van achteren. 25
Verdeeling van de bevalligheid der beweeging, en de nuttigheid der zelve. *ibid.*
De geſtalte, beweeging, en koleur eens Dooden. 26
Tegenwerping wat de ſchoonſte ouderdom zy, benevens de oploſſing der zelve. *ibid.*
Verſchil in de verkiezing des lichts. 27
Gelegentheden waar omtrent aangeweezen. *ibid.*
Toepaſſing van het licht tot de voorwerpen. *ibid.*

Achtste Hoofdstuk.

Van de beweeging der Leeden. 28

Van het twede deel der ſchoonheid. *ibid.*
Waar in een fraaije beweeging beſtaat. *ibid.*
Eerſte Voorbeeld. *ibid.*
Twede Voorbeeld. *ibid.*
Derde Voorbeeld. *ibid.*
Verdubbeld Voorbeeld. *ibid.*
Van het Hoofd. *ibid.*
Van de Handen. 29
Van de Beenen. *ibid.*

BLADWYZER.

De drie voornaame beweegingen eens Ligchaams. *ibid.*
Voornaame buigingen des Hoofdts. *ibid.*
Der Armen en Beenen, als mede die des Lyfs. *ibid.*
De eenvoudige beweeging. *ibid.*
De werkelyke. *ibid.*
Driftige en geweldige. *ibid.*
Wat de eenvoudige beweeging zy. *ibid.*
De werkelyke. 30
De driftige. *ibid.*
De geweldige. *ibid.*
Nuttigheid dezer schikking. *ibid.*
Geen Modél is bekwaam om die te verbeelden na hunnen aart. *ibid.*

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van de driftige en geweldige Beweegingen. 31

Deze beweegingen kan men niet duidelyk genoeg vertoonen, dan met hunne oorzaake daar by. *ibid.*
Voorbeelden daar af. *ibid.*
Tafereel van de dood van *Hisperia*, tot verdere verklaaring. 32
Wederkeering tot het voorgaande. 33
Van draagende Beelden. *ibid.*
Van gaande. *ibid.*
Loopende. *ibid.*
Klimmende. *ibid.*
Stootende, trekkende en draagende. *ibid.*
Van biddende en slaapende. 34
Slaapende Jongeling, Vrouw, en oud Man. *ibid.*
Van de biddende. *ibid.*
Des Schryvers nabericht over het voorgaande. *ibid.*

TIENDE HOOFDSTUK.

Van de Koleur der Naakten. 35

Rykelykheid dezer stoffe. *ibid.*
De koleur der Naakten is veelderley: *ibid.*
En waar in die hier bepaald word. *ibid.*
De koleur van Kinderen, Mannen, en Vrouwen. 36
Als mede van Zieken, en Dooden. *ibid.*
Waar uit de verschillendheid dezer staaten spruit. *ibid.*
Verschil der halfschaduwen, en der zelver oorspronk: *ibid.*
Ook in de verwen zelf aangetoond. *ibid.*
Verwen en koloreering tot het Naakt. *ibid.*

Mid-

Middel om de tederheden te bekomen. *ibid.*
Dwaasheid van veele Schilders in hunne oordeeling over de koleur. *ibid.*
Middelen om uit hunne dooling te geraaken aangetoond. 37
De natuur is het schoonste modél voor de koleur; en wat daar buiten is, is valsch. *ibid.*
Andere misslag der Schilders. *ibid.*
Misslag in veele jonge Leerlingen. *ibid.*
Schadelykheid in het tekenen na een Avondmodél. 38

Elfde Hoofdstuk.

Van de Verwen, gebruik der zelve, en Coloriet der verschillende geslachten. *ibid.*

Van de coloriet eener Vrouw, en deszelfs behandeling. *ibid.*
Van de coloriet eens Jongmans, eens Soldaats, eens Landmans, en eens Zieken. *ibid.*
Manier om wel op te schilderen. 39
Zeer aanmerkelyke en noodige waarneeming in het opschilderen der tederheden en *reflexien*. *ibid.*
Hoe veelerley tinten 'er zyn in een ligchaam, en in de bloozendheid deszelfs. *ibid.*
Hoe men een Dooden zal schilderen. *ibid.*
Tegenwerping wegens de verwen hier gebruikelyk. *ibid.*
Oplossing der zelve. 40
Zwaarigheden die men anders schilderende ontmoet. *ibid.*
Waarom Discipelen van het spoor hunner Meesters wyken, en de oplossing daar af. *ibid.*

Twaalfde Hoofdstuk.

Van het bevallig en schoon Coloreeren. 41

Misslag van veele Schilders in hunne verkiezing. *ibid.*

BLADWYZER.

TWEDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Wat in een Schilder tot het Ordineeren van zyn gedachten vereischt word. 43

Wat tot het Ordineeren behoort. *ibid.*
Geheugen, en een vlugge hand. *ibid.*
Noodwendigheid van het aanteekenen der gedachten. 44
Omstandigheden die tot het Ordineeren vereischt worden. *ibid.*

TWEDE HOOFDSTUK.

Van het Ordineeren. 45

De armoedige geest veeler Schilders in het verkiezen van voorwerpen, en oorzaaken daar van. *ibid.*
De aloude Schilders hebben wel de beste geschiedenissen verkoozen. *ibid.*
En echter genoeg voor de hedendaagsche overgelaaten. 46
Kwaadaardigheid der plunderaars van anderer gedachten. *ibid.*
Door de edelmoedige geesten onmogelyk te begaan. *ibid.*

DERDE HOOFDSTUK.

Het Ordineeren der Geschiedenissen. 47

Noodzaakelykheid dezer kennis om een goed Meester te worden. *ibid.*
Eerst een luchtige Schets maaken. *ibid.*
De beste Schryver over die zaak nazien. *ibid.*
Verdere noodwendige waarneemingen omtrent de omstandigheden. *ibid.*
Nuttigheid die men door deze behandeling in het Ordineeren vind. 48
Vervolg der waarneemingen. *ibid.*
Verdeeling der gronden. 49
Verdere wyse van schetsen. *ibid.*
Middel om de hertstogtige beweegingen natuurlyk te vertoonen. *ibid.*

VIERDE HOOFDSTUK.

Hoe men fraaye Printen, Academiebeelden en Modellen in het schilderen gebruiken zal. 50

Dwaasheid der Schilders in het misbruik der Printen. *ibid.*
Gelykenis op hen toegepast. *ibid.*
Waar in het regt gebruik bestaat. 51
Wat men meermaalen in zyne Ordinantien mag te pas brengen. *ibid.*
Oogmerk in het nazien der Printen. *ibid.*
Nuttigheid deszelfs. *ibid.*

BLADWYZER.

Vyfde Hoofdstuk.

Van de Waarschynlykheid en Schilderachtigheid in een Ordinantie van veele of weinige Beelden. 52

De waarschynlykheid is het voornaamste punt in het Ordineeren om waar te neemen. *ibid.*
Daar na de onderscheiding van de byzondere waardigheden der Persoonen. *ibid.*
Onderscheid der wezens en gestaltens in de zelve. *ibid.*
Tegenwerping, opgeloft. 53
Gevoelen des Schryvers omtrent de misstallen te vertoonen. *ibid.*
Andere waarneemingen in het vertoonen der Zinnebeelden, en die der Goden. *ibid.*
Voorbeeld van verschillende wyzen van aanvatten in Persoonen van een onderscheidenen staat. *ibid.*
Voorbeeld van het zelve verschil in wyzen van eeten. 54
Wie in zulks te verbeelden uitgemunt heeft. *ibid.*
Derde voorbeeld van hoorende Menschen en hunne gestalte. 55
Noodzaakelykheid in het onderzoeken en naspeuren der natuurlyke uitwerkselen. *ibid.*
Dwaaling van veele Konstenaars aangeweezen en wederlegt. 56
Tegenwerping uit een Print van *Rafaël.* 57
Beantwoord en opgeloft. 58
Besluit van dit Hoofdstuk. *ibid.*

Zesde Hoofdstuk.

Van het onderscheid der Wezens zo wel van oude als jonge Persoonen, in het Man-en Vrouwelyk Geslacht. 59

Onderscheid van Jongetjes en Meisjes. *ibid.*
Beschryving der Hoofdleeden, van jonge Kinderen, jonge Meisjens, jonge Maagden, en oude Vrouwen. 60
Als mede in Lieden van aanzien. *ibid.*
Van de greepen der handen, in jonge Kinderen, jonge Meisjens, Maagden en Vrouwen, als ook oude Lieden. 61
De driften veroorzaaken de meeste verandering der Wezens. *ibid.*
Vrucht dezer aanmerking. *ibid.*
Middel om gemakkelyk allerhande Wezens door het boetseeren uit te voeren. 63
Waarneeming omtrent het schikken der Kunnen by malkander. 64
Van Kinderen onder gewoel. *ibid.*
Van Vrouwen in Rechtsgedingen. *ibid.*

BLADWYZER.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de eigenſchap en verkiezelykheid in de beweging der Ledemaaten, tot uitdrukking der Hertstochten. 65

Oorzaaken van de traage vordering eens Schilders aangeweezen. *ibid.*
Door eigene ondervinding des Schryvers beweezen. 66
Voorbeeld van wedermin. 67
Voorbeeld van vrywillige onderdaanigheid. *ibid.*
Voorbeeld van milddaadigheid. 68
Voorbeeld van goedgunſtigheid. *ibid.*
Twede Voorbeeld van goedgunſtighheid. 69
Voorbeeld van getrouwigheid. *ibid.*

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de werking der gedachten omtrent het Ordineeren der Geſchiedeniſſen. 71

De grondregelen moeten altoos waargenomen worden, en wel opgelet. *ibid.*
De gedachten ſtreeven de vlugheid der handen verre voorby. *ibid.*
Waarſchouwing hier omtrent, en een voorbeeld daar toe dienende. 72
Regelen die men waar moet neemen. *ibid.*
Schynſtrydend verſchil, weggenoomen. *ibid.*
Wat een Konſtenaar doen moet in het Ordineeren. 73
Wat in de omſtandigheden waar te neemen is. *ibid.*
Verdere aanwyzingen van eigenſchappen. *ibid.*
Verdere noodzaakelyke opmerkingen. 74
Aanwyzingen van gevallen waar in zy noodzaakelyk zyn. *ibid.*
Voorbeeld daar af. *ibid.*
Nette bepaaling van 't aangeroerde Voorbeeld. 75
Ander Voorbeeld van *Juda* en *Thamar*. 76
Voorſtel van verandering in het begrip. *ibid.*
Oploſſing van 't zelve. 77
Waarſchouwing wegens het laatſte geval. *ibid.*

NEGENDE HOOFDSTUK.

Aanmerkingen over eenige misverſtanden in het verbeelden van Geſchiedeniſſen. 79

Schadelykheid, welke in het opvolgen van den letterlyken zin ſteekt, aangetoond. *ibid.*
Grove miſſlag in *Rafaël*. *ibid.*
Miſſlag in *Karel Vermander*. 80

Een

Een andere misslag in *Roeland Savry* aangetoond. *ibid.*
Aanmerking daar over. 81
Byzondere aanmerkingen op ieder Voorbeeld. *ibid.*
Tafereel van *Adam* en *Eva* in 't Paradys. 82
De vlugt van *Adam* en *Eva*. 83
Zwaarigheden in het verbeelden dezer Geschiedenis den Schryver voorgekomen. *ibid.*
Tafereel van *Orfeus* dood. 84
Redenen over de vooraangeroerde zaak. 85
Dooling des Schryvers omtrent het verbeelden der H: Geschiedenissen aangetoond. *ibid.*
Wederkeering tot de voorgaande misslagen. 86
Gevoelen des Schryvers over de uitbeeldingen. *ibid.*

TIENDE HOOFDSTUK.

Van de rykelykheid en natuurlykheid in't Ordineeren eener Geschiedenis. *ibid.*

Onderzoek van 't nieuw baart voordeel in de Konst. *ibid.*
Rykelykheid der stof voor een Konstenaar. *ibid.*
Fabel van *Deucalion* tot een voorbeeld gesteld. 87
Tafereel van *Deucalion* en *Pyrrha* na de algemeene Zondvloed. 88
Zwaarigheid omtrent de byvoeging van *Cupido* in deze, weggenomen. 89
Vryheid om by te voegen als het niet tegen de natuur stryd, of de zaak, in steede van op te helderen, verduistert. *ibid.*
Andere en strydige verbeelding van 't voorgaande. 90
Onderzoek der twee Voorbeelden, tegens die van *Rafaël*. 92

ELFDE HOOFDSTUK.

Van de schikking der Zinbetekenende Beelden. 93

Lof van *Cesare Ripas* Boek. *ibid.*
Hoedanigheden in de Zinnebeelden vereischelyk. *ibid.*
Welke en wat men moet volgen en vermyden. *ibid.*
Voorbeeld des Schryvers in zyne wyze van oeffenen. 94
Wederkeering tot de verhandeling der zaak. *ibid.*
Eerste voorbeeld in *Didoos* dood. *ibid.*
Twede voorbeeld. 95
Eene Hertstogt te gelyk kan maar eenen Mensch doen werken. *ibid.*
Redenen waarom men zo weinig de Zinnebeelden verstaat. 96
Redenvoering over een zinnebeeldend Tafereel. *ibid.*
Noodige regelen om misbruik voor te komen. 97
Misgreep van veele jonge Beeldhouwers. *ibid.*

BLADWYZER.

Twaalfde Hoofdstuk.

Ordentelykheid der beweegingen die uit de Hertstochten na malkanderen vloeijen. 97

Voorbeeld der zelve in het Vrouwtjen in overspel bevonden. 98
Lof van *Pouſſyn* in deze zaak. *ibid.*
Tafereel van *Progne*. *ibid.*
Aanmerking daar over. *ibid.*
Des Schryvers misgreep. *ibid.*
Tafereel van *Apollo* en *Python*. 99
Twede Tafereel, verbeeldende *Apollo* en *Daphne*. 100
Tegenwerping van 't voorgaande Tafereel opgelost. 101
Derde Tafereel, van *Apollo* en *Daphne*. 102
Vervolg van *Apollo* en *Daphne*. 103
Het slot van *Apollo* en *Daphne*. 105

Dartiende Hoofdstuk.

Van het gebruik en misbruik der Schilderkonst. 106

Achting, die de Schilderkonst toekomt. *ibid.*
Goed gebruik en misbruik der zelve. *ibid.*
Men moet zich wagten voor ongeschikte Verbeeldingen. *ibid.*
Grove misslagen hier omtrent door groote Meesters begaan. 107
Wat men in het volkomen verbeelden moet waarneemen. 108
De volkomene kentekenen moet men aan de Persoonen gewaar worden. *ibid.*
Oorzaak van slegte welstandigheid in veele hunne werken. *ibid.*

Veertiende Hoofdstuk.

Van de byzondere neiginge tot deze of geene verkiezinge, als Beelden, Landschap, Gebouwen, Zee, Bloemen, enz. 110

Wat tot een verstandig Schilder behoort. *ibid.*
Oogmerk des Schryvers in dit Hoofdstuk. 111
Rykdom der voorwerpen in byzondere verkiezingen, als in de Historien, Landschappen, *ibid.*
Zeen, Gebouwen, &c. 112
Tegenwerping en oplossing der zelve. 114
Wat in eens Schilders Medehelper vereischt word, het zy om te stoffeeren. als anders. *ibid.*

BLADWYZER.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Wat door een Tafereel verſtaan moet worden, en hoe veelerley die zijn. 115

Verdeediging des Schryvers over de ſtoffe dezes Hoofdſtuks. *ibid.*
Wat tot een goed Tafereelſchryver vereiſcht word. *ibid.*
Hoe verre de Dichtkonſt daar in te pas komt. 116
Hoe veelerley hoedanigheden in een Tafereel vereiſcht worden. *ibid.*
Wat in de Hiſtoriſche werd vereiſcht. *ibid.*
Misverſtand by zommigen. 117
Wat tot de Poëtiſche behoort. *ibid.*
Van de Moraale Tafereelen. *ibid.*
En de Hieroglifiſche. 118
Voorbeeld van een Tafereel in 't afbeelden van *Æſchylus* dood. 119
Redenvoering over dit Tafereel. 120
Gebrek in veele Landſchapſchilders. 121
Aanmoediging voor hen. *ibid.*

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Hoe men de Fabelen van Ovidius, *of de Herſcheppingen, met voordeel zal gebruiken; en wat meer vereiſcht word tot het opſtellen en uitvoeren van een konſtig Tafereel.* 122

Noodige les om de waarheid der Geſchiedeniſſen in alle haare omſtandigheden na te ſpeuren. *ibid.*
Wat men doen moet om hier toe te geraaken. *ibid.*
Slegte gevoelens van veele Schilders hier omtrent. 123
Wederlegging der zelve. *ibid.*
Fabel van *Apollo* en *Hyacinthus*, tot een voorbeeld verhandeld. 124
Tafereel dezer Fabel, en de ſchikking in 't zelve waargenomen. 125
Uitlegginge over de Fabel zelve. 126
Nader uitlegginge. 127
Uitlegginge over het Tafereel, de verbeelding des Schilders betreffende. 128
Verborgene zin door den Schilder verbeeld. *ibid.*
Verandering van voorwerp om des Schryvers zin volkomen te bevatten. *ibid.*
Verſchillende gevoelens der Schryvers over de liefde van *Diana* en *Endymion*. *ibid.*
Tafereel van *Diana* en *Endymion*. 129
Uitlegginge over de verborgene zin dezer Verziering. 130

BLADWYZER.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Grondregelen om kleine Figuuren in een groote ruimte, en groote Figuuren in een klein begrip, te ordineeren. 132
Onderſcheid der geeſten in Schilders en Tekenaars. *ibid.*
Voorbeeld van het verſchil. *ibid.*
Wederkeering tot de hoofdſtoffe. *ibid.*
By kleene Beelden moet groot Bywerk zyn. 133
Mifſlag van veele. *ibid.*
Beſchryving der Verbeelding. *ibid.*
Verſchil in twee Verbeeldingen aangeweezen. 134

ACHTIENDE HOOFDSTUK.

Van het Ordineeren der Hiſtorien, Conterfeitſels, Stillevens, enz. in een kort begrip. 135

Dat het ordineeren in een kort begrip pryſſelyker dan in een groote ruimte is, word door de voorbeelden van groote Meeſters beweezen. *ibid.*
Waar in het kloek boven het klein ſchilderen te achten zy. *ibid.*
Voorbeelden daar van, en de reden waarom. 136
Nieuwsgierigheid oorzaak van veele hertſtogten, benevens een voorbeeld daar af. *ibid.*
Kwaad begrip des Schryvers over deze zaak in zyne jonge jaaren, door ondervindinge geholpen. 137
Zwaarigheid welke uit deze grondregel te verachten ſpruit. *ibid.*
Verſchil der oude en hedendaagſche Meeſters omtrent deze zaak. 138
Onderſcheid en lof van 't kloek boven het kleen ſchilderen. *ibid.*
Voorbeelden van 't gezegde in twee doorluchtige Schilders. *ibid.*
Voorbeeld van een kwaad gebruik in 't na 't leeven tekenen. 139

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Wegens de Verdeeling der Geſchiedeniſſen. *ibid.*

Dat in alle dingen een ordentelykheid is, en moet waargenomen worden. *ibid.*
En niemand bevoorregt is om het tegendeel te doen. 140
Welke ſchande voor den overtreeder te verwachten zy. *ibid.*
Wat men in de beginſelen waar te neemen heeft in het verdeelen der Geſchiedeniſſen. *ibid.*
Hoofdregelen die men moet waarneemen. 141
Wat men omtrent ryke Geſchiedeniſſen moet waar neemen. *ibid.*
Oorſpronk en uiteindens aller Geſchiedeniſſen aangetoond. *ibid.*

Hun-

Hunne verdeeling, begin, midden en einde. 142
Vryheid der Schilders boven de Hiſtorieſchryvers, benevens de reden daar van. *ibid.*
Verſchil hier in tuſſchen den Schilder en Dichter. *ibid.*
Korte en zekere middelen om de Geſchiedeniſſen wel te ordineeren. 143
Eerſt, in het waarneemen der tyden; ten tweden, in de plaats; ten derden, in de perſoonen; en ten vierden, op de gewoontens, zeden, en kleedingen. *ibid.*
Natuurlyke en onnatuurlyke Schilderyen. 144

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het waarneemen der ſchikking in een Tytelplaat. *ibid.*

Schikking der Beelden. *ibid.*
Van het Verſchiet, en de Gebouwen in een Tytelprint. 145
Waar men het Opſchrift plaatſen moet, en met welke letters. *ibid.*
Verdere waarneeming in de Beelden, en het minder Bywerk. *ibid.*
Voorbeeld van een Tytelplaat. 146
Aanmerking op eenige Beelden, en het Verſchiet. *ibid.*
Wat in een Tytelplaat vereiſcht word. *ibid.*
Van het licht en de daaging der Voorwerpen. 147
Eerſte Voorbeeld. *ibid.*
Twede Voorbeeld in een Landſchap. 148
Tegenwerping, en opgeloſt. 149

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het verbeelden der Droomen, Herſſenſpookſelen, vreemde Gedachten, en verdichte Geſchiedeniſſen in tyd van ontlaſting, verluſtiging of overige uuren. *ibid.*

Nutheid in verdichte dingen te verbeelden. *ibid.*
Wederlegging der geenen, die deze ſtelling betwiſten. 150
Voorbeelden in groote Meeſters. *ibid.*
Waarſchouwing aan jonge Konſtenaars. *ibid.*
Kwaade gevolgen van ſommige uitſpanningen. *ibid.*
Redenen waarom braave Meeſters weinig Barbaarſche en Indiaanſche Geſchiedeniſſen verbeelden. 151
Wat in Indiaanſche Verbeeldingen pryſſelyk en verkiezelyk is. 152
Tegenwerping tegens de voorige ſtelling, en wederlegging der zelve. *ibid.*
Twede tegenwerping, en oploſſing der zelve. *ibid.*
Tafereel van de knaaginge der Conſcientie door een Spook veroorzaakt. 153
Aanmerkinge des Schryvers over het zelve. *ibid.*

Tweede Tafereel, zynde een verbeelding van Ydelheid, op de Spreuk, *het Menſchenleeven is een Droom.* 154
Aanmerkinge over het zelve. 155
Belagchelyke Fabel. 156
Tafereel dezer Fabel. 157
Tafereel, Zinnebeeldsgewys, van de Onbedagtheid. *ibid.*

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Noodzaakelyke Waarneemingen in het beſchilderen der Zaalen, Gaanderyen, en andere plaatſen, alwaar men gezind is een Geſchiedenis in verſcheidene Stukken te vervolgen. 159

Dat de waarſchynlykheid in de Verbeeldingen voor al moet waargenomen worden. *ibid.*
Regelen, om de zelve te bekomen, aangeweezen. *ibid.*
Aanmerking over de Zwarten. 160
De tyd eener Geſchiedenis waar te neemen. *ibid.*
Verandering der Menſchen, door toevallen veroorzaakt. *ibid.*
De leevensloop in voornaame Perſoonen na te ſpeuren. *ibid.*
Dat de vaſte Ligchaamen altyd hunne eigene ſtand en geſtalte moeten behouden. 161
Als mede de Vertrekken met eenderley ſtoffagie. *ibid.*
Groote misſlag in 't verkiezen van verſcheidene Meeſters, door een Voorbeeld beweezen. *ibid.*
Middel om de gelykeniſſen der Perſoonen in een Geſchiedenis uit te vinden. 162
Verbeeldinge van een Menſch in den Zomertyd. *ibid.*
Verbeeldinge van een Menſch in den Wintertyd. 163
Zinnebeeld. 164

DERDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Onderſcheid tuſſchen 't Antiek *en 't* Modern. 167

De tegenſtrydigheid van 't Antiek en Modern. *ibid.*
Het Modern toont de veranderingen der Modens. *ibid.*
De welvoegelykheid in 't Ordineeren word noodzaakelyk vereiſcht. *ibid.*
De waarheid en eigenſchappen der Geſchiedeniſſen onvervalſcht op te volgen, met voorbeelden aangetoond. 168
Ieder Landaard is rykelyk van alles voorzien. *ibid.*
Waar toe het leezen der Boeken, om tot die kennis te geraaken, ons ten hoogſten nut is. *ibid.*

De

De Schilderkonſt is eene der grootſte weetenſchappen. 169
Dat de Landaart wel dient onderſcheiden te worden. *ibid.*
't Spoor der deftigſte Meeſters na te volgen. 170
De Schilderkonſt by de Romeinen in waarde gehouden. *ibid.*
De Schilderkonſt bedurven door ſlegte verbeeldingen. 171
Verſcheidene neigingen der Menſchen. *ibid.*
De Antiekſche Schilderkonſt is onbepaald, en kan alles verbeelden. 172
Waar tegen de Moderne niet dan 't tegenwoordige machtig is. *ibid.*
De Moderne Konſt word als een handwerk gerekend. *ibid.*
Gelykenis der Ouden over het Antiek en Modern. *ibid.*
De gebreken der Konſt kwalyk te veranderen. 173
Misbruik in 't na 't leven ſchilderen. *ibid.*
De ſchoone Wezens maaken een Schildery aangenaam. *ibid.*
Twee tegenſtrydige beweegingen, veroorzaakt door droefheid en blydſchap. 174
't Schoon verwaarloost door Moderne Meeſters. *ibid.*

TWEDE HOOFDSTUK.

Aanwyzinge om het burgerlyke of cierlyke Modern wel uit te beelden. 175

Het ontbreekt den Modernſchilders aan geen ſtof. *ibid*
Vergelyking van *Gerard Douw* en *Mieris*, Modernſchilders: desgelyks van *Rafaël* en *Pouſſyn*, Antiekſchilders. *ibid.*
Een Antiekſche verbeelding, door een Modernſchilder uitgevoerd, is iets ongemeens. *ibid.*
Tafereel van een Badſtove, en aanmerkingen over het zelve. 176
Waar uit men de ſchoonheid moet haalen. 177
De bevalligheid moet noodzaakelyk in Moderne verbeeldingen waargenomen worden. *ibid.*
De Konſt met de Natuur gepaard, geeft een volmaakt Schildery. 178
Van Dyk gepreezen, om dat hy in 't Modern de bevalligheid heeft waargenomen. *ibid.*
Die zich in 't gebrekkelyk Modern oeffenen, konnen nooit den naam van Konſtſchilders verdienen. 179
Het zelve door een Voorbeeld aangetoond. *ibid.*
Twede Voorbeeld, het tegendeel van het eerſte. 180
Derde Voorbeeld, zynde een verdubbeling van de twee voorgaande. *ibid.*
Het zelfde Voorbeeld ſlaande op de Liefhebbers van 't Antiek en 't Modern. *ibid.*
De werken van de Konſt zyn zo koſtelyk, dat de natuur en opvoeding daar voor moeten wyken. 181
Gelyk in *Demades*, *Heraclides*, en *Socrates* blykt. *ibid.*
Groote Mannen uit een nederige geboorte. *ibid.*

BLADWYZER.

Derde Hoofdstuk.

De eigenschappen van het Burgerlyke, het welk dagelyks stof in overvloed voor Modernschilders verschaft. 182

Driederley betrachtingen der Schilders. *ibid.*
Geringe verkiezingen hebben zo wel hunne opmerkingen noodig, als de verheevene. *ibid.*
Burgerlyke voorvallen, bekwaam voor Schilders van byzondere verkiezingen. 183
Voorbeeld van Verzoek en Weigering, aangetoond in een Gezelschap van Juffers. *ibid.*
Verandering, om den zin van dit Voorbeeld noch duidelyker en natuurlyker te doen voorkomen, aangeweezen. *ibid.*
Het zelfde *Concept* kan mede door Heeren uitgebeeld worden. *ibid.*
Twede voorwerp, zynde een voorval ten huize van een Schilder geschied. 184
Dit voorwerp is bekwaam om drie Doeken te stoffeeren, zo wel voor een Antiek- als Modernschilder. *ibid.*
In diergelyke gevallen is men aan de byzonderheden zo wel bepaald, als in een Historie. 185
De waereldsche veranderingen zyn voor alle menschen aangenaam. *ibid.*
Rubbens en *van Dyk* hebben hunne neigingen in het verheevene getoond; *Jordaans* en *Rembrant* in het burgerlyke; *Bamboots* en *Brouwer* in het geringe. *ibid.*
Derde Tafereel. 186
Aanmerkingen des Schryvers over het zelve. 187
Vierde Tafereel van de Deugd. 188
Waar in een welgestelde en goede Huishouding bestaat. *ibid.*
Huishouding met een kwade *æconomie*. *ibid.*
Een kwaade en goede verdeeling. 189
Deze aanmerkingen zyn noodzaakelyk voor alle Konstenaars, zo wel in 't Antiek als Modern. *ibid.*

Vierde Hoofdstuk.

Vervolg van 't voorgaande. *ibid.*

Verbeeldinge van een *Vanitas*. *ibid.*
Aanwyzinge van de Koleuren der voorwerpen in het zelve. 190
De Schryver toont aan, dat hy door eenige onkundige betigt word van dingen boven zyn vermogen voor te stellen. *ibid.*
Redenen des Schryvers over het schikken der voorwerpen in dit Tafereel. 191
Dit Voorbeeld is bekwaam tot verscheidene *Concepten*. *ibid.*
Tegenwerping, opgelost. 192

Klaar-

Klaarder uitlegginge der voorwerpen in 't generaal. *ibid.*
Uit dit Voorbeeld konnen verſcheidene zinnen getrokken worden. 193
Ydele neigingen der Menſchen. *ibid.*
Al te groote zindelykheid der Hollandſche Vrouwen in het verſchoonen van hunne huizen. *ibid.*

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de Kleeding en Drachten. 194

Dat ieder Natie haare byzondere Mode volgt. *ibid.*
De Modeſchilderyen verſlimmeren van tyd tot tyd. 195
Mode en Antiek waar in overeenkomende. *ibid.*
Geen Antiek onder het Modeſche te mengen. *ibid.*
De ouwerwetſche Dracht in deze tyden verworpen. *ibid.*
Een koddige voorſtellinge in het verbeelden der Kleedingen in een Geſchiedenis. 196
Wat zaaken, met Mode uitgebeeld, in hunne volle kracht zyn. *ibid*
Belagchelyke Modeſchilderyen. *ibid.*
Verwytingen tuſſchen *Antiko* en *Modo*. 197
Tafereel hier vooren verhaald. 198
Te veel Boeken, Printen, en andere dingen ſchadelyk: 199
Tafereel op een verwarden Schilder. 200
Het Antiek vereiſcht een ſchoone Proportie, fraay beloop van Kleedinge, ſchoone Daaging, Landſchap, Architectuur, en andere ſtoffagien meer. 201
Tafereel Antiek, over het verdryven van 't Moderne of Mode uit de zelve. *ibid.*

VIERDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van de Koleuren, en derzelver ſchikking. 205

Gebrek van grondregelen in dit deel der Konſt, tot heden. *ibid.*
Door de koleur munt de Schilder boven alle Konſtenaars uit. *ibid.*
Oorzaak van hunne verſchillendheid in de koleuren. *ibid.*
Hoe veel Koleuren 'er zyn. 206
En welke. *ibid.*
Van de zinbetekeningen der zelve. *ibid.*
Wat Koleur is. *ibid.*
Hunne kracht en werking: 207
Hunne aangenaamheid. *ibid.*

Wat tot derzelver ſchikking vereiſcht word. *ibid.*
Zy hebben wel hunne byzondere kracht, maar geen rang. 208
Waarneemingen in het ſchikken der koleuren. *ibid.*
Gronden op welke de koleuren zich wel vertoonen, en eerſt van ligte op donkere. 209
Van donkere koleuren op ligte gronden. *ibid.*
Van harde en wreede koleuren. *ibid.*
Van de wederſchynende koleuren. *ibid.*
Noodige aanmerking daar omtrent. 210
Koleuren die op Gras en in Landſchap goede kracht hebben. *ibid.*
Op roſſe Gronden, op blaauwe Steen, en op Hartſteen. *ibid.*
Welke koleuren men moet vermyden. *ibid.*
Van Schildery binnens kamers. *ibid.*
Aanmerkingen hier over. 211
Welke koleuren by Kaarslicht en Vuur de grootſte kracht doen. *ibid.*
Middelen om alle deze koleuren te doen vereenigen. *ibid.*
De ſchoonſte koleur moet de voornaamſte zyn. 212
Aanmerkingen over eenige voornaame zaaken dezes Hoofdſtuks. *ibid.*
Een gemakkelyk middel, om zich in de houding der koleuren te oeffenen, aangetoond. 213
Aanmerkingen over de Achtergronden. *ibid.*
De koleuren verminderen zo wel in een verre *diſtantie*, als de voorwerpen verkleenen. 214

TWEDE HOOFDSTUK.

Van de eigenſchappen, aart en koleuren der Kleedingen. *ibid.*

In de Kleedingen zyn vierderley ſtoffen aan te merken. *ibid.*
De Kleedingen en der zelver koleuren in de trappen des Ouderdoms gebruikelyk. 215
Als mede in de vier Hoofdſtoffen, en de Tyden des Jaars. *ibid.*
Eenige Goden behouden altyd hunne eigene koleuren en kleedingen. *ibid.*
Een Schilder dient noodzaakelyk goede kennis te hebben van den aart en hoedanigheden der Stoffen. 216
Goed voorbeeld van *Mieris*. *ibid.*
Waarſchouwing aan eenige Schilders. *ibid.*
Schikking der Kleedingen na den ſtand en ouderdom der Sexen. *ibid.*
Een Oud man, een Jongman, Vrouwen en jonge Dochters, en Kinderen. 217
De Schryver verhaalt een Schildery, op deze zaak paſſende, gezien te hebben. *ibid.*
En vergelykt de trappen des Ouderdoms by de ſtonden van den Dag. 218
Waarom men den Ouden zomydts wit, en den Jongen zwart toevoegt. *ibid.*

BLADWYZER.

Derde Hoofdstuk.

Van de koleurde Kleedingen, en der zelver toepaſſende vermenging by en op malkanderen. *ibid.*

Van de Voering of Monſtering die ieder koleurig Kleed vereiſcht. *ibid.*
Wat door het woord Monſtering verſtaan word. 219
Welke Stoffen beſt met goud willen vercierd zyn. *ibid.*
By een heele koleur moet een weêrſchyn, en by een weêrſchyn een heele koleur gevoegd worden. 220
Aanmerkinge over de koleur der Kleedingen in een gezelſchap van bedaarde Menſchen. *ibid.*
Als mede over een gezelſchap van jonge Luiden. *ibid.*
Aanmerkingen over de weêrſchynende Stoffen. 221
Middel om zich in de kleedingen en toepaſſende koleuren te oeffenen, aangetoond. 222
Aanmerkinge op verſcheidene voorvallen, ten opzichte van de koleur. *ibid.*
In Raadtspleegingen, Triomfen, Bagchanaalen, Boerekermiſſen, of Herderſpelen, openbaare Vertooningen, als Rechtspleegingen, Kwakzalvers, Googchelaars, enz. 223
In wat deelen de gekoleurde Stoffen zich op het ſchoonſt vertoonen *ibid.*

Vierde Hoofdstuk.

Van het ſchikken der donkere voorwerpen tegen een ligte grond, van verre en naby de zelve. 224

Van donkere Beelden tegen een ligte grond. *ibid.*
En het tegendeel. *ibid.*
Voorbeeld van donkere kleedingen tegen een ligte grond. 225
Aanmerkinge over het zelve. *ibid.*
Schikking der Beelden tegens bekwaame gronden. 226
Koleuren der kleedingen van de Beelden in het Voorbeeld aangewee-zen. *ibid.*

Vyfde Hoofdstuk.

Van de Harmonie *of houdinge der Koleuren.* 227

Dat men in deze wel acht geeve op de natuur. *ibid.*
Waar in de *Harmonie* en houding beſtaat. 228
Het vermogen der koleuren tegen bekwaame gronden, met een Voorbeeld aangetoond. 229
Aanmerkingen over dit Voorbeeld. *ibid.*

BLADWYZER.

Zesde Hoofdstuk.

Van het schikken der ongelyke Voorwerpen, benevens ligt tegen donker, en donker tegen licht. 231

Voorbeeld der ongelyke voorwerpen. *ibid.*
Aanmerkinge over de voornaamste omstandigheden van het Voorbeeld. *ibid.*
Voorbeeld van Dag en Schaduwe, als mede de reddering en welstand. 232
Dat de oorzaaken der Slagschaduwen altyd aangeweezen moeten worden. *ibid.*
Als mede hun verschil in de koleuren. *ibid.*
Het licht en donker in dit Voorbeeld, anders om geschikt, veroorzaakt de zelfde uitwerkinge. 233
Doch één licht, uit het zelve weggenomen, vervalt de welstand t'eenemaal. *ibid.*
De verschillendheid der koleuren van het groen der Boomen; als mede de Gronden, Steenwerken, en de Menschen. *ibid.*
Dat in een Ordinantie de eene zyde heel contrarie van de andere is. *ibid.*
Algemeene aanmerkinge over de beide Voorbeelden. *ibid.*
Derde Voorbeeld. 234
Aanmerking over de schikking der Voorwerpen; als mede in licht en donker. 235
Deze opmerkingen zyn in alle gelegentheden noodzaakelyk. *ibid.*

Zevende Hoofdstuk.

Van de welstand in de ongelyke en tegenstrydende Voorwerpen. *ibid.*

Wat door de ongelyke voorwerpen word verstaan. 236
Middel om de zelve in een Ordinantie te leeren by een schikken. *ibid.*
Als ook in Landschappen, en binnenshuis. *ibid.*
Wat in de daaging waar te neemen zy. *ibid.*
Wat het voornaamste in de Landschappen, en in Ordinantien met Beelden, gerekend word. 237
Welstand in de ongelykheid der Vruchten, Gebouwen, en meer diergelyke voorwerpen. *ibid.*
Eerste Voorbeeld. *ibid.*
Twede Voorbeeld. *ibid.*
Derde Voorbeeld. 238
Vierde Voorbeeld. *ibid.*
Vyfde Voorbeeld. *ibid.*
En meer andere ongelyke voorwerpen by malkanderen best voegelykst. *ibid.*

BLADWYZER.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van krachtige Voorwerpen tegen zwakke Gronden, en het tegendeel, of donker tegen licht, en licht tegen donker. *ibid.*

Voorbeeld. 239
Tegenwerping voorgesteld, en opgeloft. *ibid.*
Aanmerking over een verandering in de Achtergronden. *ibid.*
Donker tegen zwak steekt wel af; als ook het tegendeel. 240
Twede Voorbeeld. *ibid.*

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van het bestuiven der Voorwerpen. 241

Naauwkeurige opmerkingen der Gronden, om de welstand en waarschynlykheid in de zelve te verkrygen. *ibid.*
Het welk door zommige veeltydts kwaalyk verstaan word. *ibid.*
Deze opmerking betreft de Landschappen wel 't voornaamst. 242
Tegenwerping over deze zaak, en de zelve beantwoord. *ibid.*
De maatigheid moet noodzaakelyk in deze gelegentheid waargenomen worden. 243

VYFDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Wegens het Licht en de Daaging. 247

Aanmerkingen over het algemeene Licht. *ibid.*
Over de daaging in een betrokkene lucht. 248
Over het Zonnelicht. *ibid.*
Van de daaging in Zaalen, Kamers, en andere Vertrekken. 249
Kort begrip der Daagingen. *ibid.*
In het wel verbeelden dezer vier Lichten zal men een goed Meester kennen. 250
Dezelve in vier Stukken onderscheiden met hunne toepassende Stofsagien. *ibid.*

TWEDE HOOFDSTUK.

Van de gesteltenis der Lucht, of des Hemels. 251

De Lucht is nooit zonder dampen. *ibid.*

In

BLADWYZER.

In wat geweſt de Zonne ſtaat daar vertoont zich den *horizont* het lichtſte. *ibid.*
Middel aangeweezen waar door men zien kan dat, hoe verder de dampen van ons wyken, hoe de zelve lichter worden. *ibid.*
De zelve proef om de onderſcheidenheid van kracht in de Starren te beſpeuren. *ibid.*
Wat onderſcheid tuſſchen de Lucht en 't Water is. 252
De Grond en de Lucht zyn tegenſtrydig, en waarom. *ibid.*
Van de voorwerpen die men in een opene lucht verbeeld, hunne natuur en koleur van daaging. *ibid.*
Voorbeeld van de *reflexie* der lucht. 253
Van de uiterſte hoogſels of glanſſen. 254

DERDE HOOFDSTUK.

Van de weêrſchyn in het Water. 255

De weêrſchyn word veeltydts door de Landſchapſchilders verſloft. 256
Byzonder middel om weêrſchyn na het leeven te modelleeren. *ibid.*
Wanneer de weêrſchyn zich flaauw en twyffelachtig vertoont. 257
Hoe men de weêrſchyn in een loopend water zal verbeelden. *ibid.*
Van de weêrkaatſing der lucht uit het water tegen de voorwerpen. 258
Voorbeeld van het zelve. *ibid.*
De verandering der uiterſte hoogſels van de voorwerpen en hun ſchynſel in 't water. 259
Voorbeeld. 260

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Slagſchaduwen volgens de verſcheidene Lichten. *ibid.*

Zonder de *Perſpectief* is het voor een Schilder onmogelyk in de Konſt te voorderen. *ibid.*
Waarom een jong Schilder zich al vroeg tydts daar aan begeeven moet. *ibid.*
Een zydelicht is het gemakkelykſte om de ſlagſchaduwen te vinden. *ibid.*
Gelyk het eerſte Voorbeeld aanwyſt. 261
Maar de zelve in een licht, wat meer van vooren, konnen zonder de *Perſpectief* niet in 't werk geſteld worden. *ibid.*
Twede Voorbeeld. *ibid.*
Derde Voorbeeld. *ibid.*
Waar door men, buiten de voornoemde opmerkingen, de regte ſtaanplaats der voorwerpen kan vinden. 262

BLADWYZER

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de Weêrkaatsingen of Reflexien. 262

Voorbeeld. *ibid.*
Twede Voorbeeld, en algemeene aanmerkingen daar over. 263
Dat 'er weinige Meesters geweest zyn die de *reflexien* verstaan hebben. 264
Voornaamentlyk *Lastman* en *Rottenhamer*. *ibid.*
Uit oorzaak dat het licht tegen licht, en donker tegen donker, toen noch niet bekend was. *ibid.*
Dat groote partyen van daagingen en schaduwen een byzondere welstand in een Schildery veroorzaaken. *ibid.*
Maar dat de overtollige *reflexien* walgelyk zyn. *ibid.*

ZESDE HOOFDSTUK.

Dat het Zonnelicht geen meerder kracht heeft, ten opzichte van de Schaduwe, als een gemeen Licht. 265

Eerste Voorbeeld. *ibid.*
Even eens is het met het licht van een Kaars in een donkere Kamer. *ibid.*
Het geen met dit twede Voorbeeld werd beweezen. *ibid.*
Van doorschynende voorwerpen en hunne schaduwen. 266
Derde Voorbeeld. *ibid.*
Byzondere aanmerkingen daar over in de Naaktens. *ibid.*
Als mede van de doorschynende Kleedingen in de Zonneschyn. *ibid.*
Van de kracht der Zon op de voorwerpen. 267
Twee Voorbeelden. *ibid.*
Tafereel van *Narcissus*, en des Schryvers aanmerkingen daar over. *ibid.*
De voorwerpen in de Zonneschyn konnen zich niet natuurlyk vertoonen, wanneer de zelve donker en sterk van schaduwe verbeeld zyn, en de reden waarom. 270

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Slagschaduwen in de Zonneschyn. *ibid.*

De Slagschaduwen der Beelden, en andere voorwerpen, moeten in de Zonneschyn duidelyk aangeweezen worden. *ibid.*
Een misslag door een voornaam Meester in de Slagschaduwe begaan. *ibid.*
Hoe men Beelden, Statuaas, of andere Figuuren in een Stuk kan vertoonen die 'er in der daad niet in zyn. 271
Voordeel in 't Zonnelicht, dat de gemeene Lichten niet en hebben. *ibid.*
Aanmerking op de koleur van Zonnelicht en Schaduwen. *ibid.*
Dat de wanschapene schaduwen de voorwerpen onkenbaar maaken. 272

BLADWYZER:

Dat een Landschapschilder zich niet moet vergaapen om altoos Zonnelichten te verbeelden. 273
Als mede dat alle Konstenaars zich aan geene byzondere dingen moeten ophouden. *ibid.*
't Gebruik der Schilders in 't oordeelen van 't Zonnelicht buiten hunne studie. *ibid.*
Dat het Zonnelicht zo eigen niet is in Geschiedenissen, als in Landschappen en Architectuur. *ibid.*
Maar voornaamentlyk tegenstrydig in de Conterfeitsels. 274
Gelykenis over zommige Schilders die alles verachten wat buiten het Zonnelicht verbeeld word. *ibid.*
De hoedanigheden van driederley Lichten, en waar in de zelve verschillen. *ibid.*
Verder oordeel van de voorgemelde Zonschilders. 275
Belagchelyke Schildery. *ibid.*
Geringe gedachten van een anderen Schilder in een zyner Tafereelen aangetoond. 276
Het woord vlak word by veele misbruikt. *ibid.*

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Hoe men het Zonnelicht in een Stuk, van een algemeen Licht gedaagd, zal verbeelden. *ibid.*

Aanwyzinge hoe men het Zonnelicht met eene en de zelve kracht van verwen als het gemeene Licht zal verbeelden. 277
Gemakkelyk middel om het zelve werkstellig te maaken. *ibid.*
Tempering der verwen, om de eigene tinten der voorwerpen, door 't Zonnelicht beschoenen, uit te vinden. 278

NEGENDE HOOFDSTUK.

Dat de schaduwen der voorwerpen in een Zonnelicht niet gloeijender zyn, dan in een gemeen Licht. *ibid.*

Slegt begrip van veele over de kolcur der Schaduwen in het Zonnelicht. 279
De Winterverbeeldingen werden doorgaans, ten opzichte van de koleur, onnatuurlyk vertoond. *ibid.*
Het is noodzaakelyk, dat een Schilder het Zonnelicht zo wel verstaat als het gemeen Licht. 280
Een misslag, die somtydts begaan word in het verbeelden van twee Schilderyen welke nevens malkanderen moeten hangen. 281
Waarom in een Zonneschyn de *reflexien* sterker en zichtbaarder zyn, dan in een gemeen Licht. *ibid.*

TIEN-

BLADWYZER.

TIENDE HOOFDSTUK.

Van het onderscheid der Slagschaduwen, voortkomende uit de Zon, of uit het Zichtpunt. 282

Eerste Voorbeeld. *ibid.*
Twede Voorbeeld. *ibid.*
Derde Voorbeeld. *ibid.*
Vierde Voorbeeld. 283
Vyfde Voorbeeld. *ibid.*
Dat de grond altyd voor het lichtste moet zyn. *ibid.*

ELFDE HOOFDSTUK.

Van het verbeelden der verscheidene Lichten in een Stuk. 284

Tegenwerping van zommige, en hunne reden waarom. *ibid.*
Antwoord tot wederlegging. *ibid.*
Dat men zich aan geene partydige oordeelaars moet stooren. 285
Voorbeeld, en eenige naauwkeurige aanmerkingen daar over. *ibid.*
Twede Voorbeeld, en de aanmerkingen daar over. 286
Hoe voordeelig en noodzaakelyk deze waarneemingen zyn. *ibid.*

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Naauwkeurige opmerkingen, die in het Zonnelicht waar te neemen zyn. 287

Verschil tusschen drie jonge Schilders, wegens het verbeelden van de Zonneschyn. *ibid.*
Voorbeeld. *ibid.*
Twede Voorbeeld. *ibid.*
Derde Voorbeeld. 288
Algemeene aanmerkingen over het zelve. *ibid.*

DARTIENDE HOOFDSTUK.

De drie hoedanigheden van de Zon. 289

Een bekwaam Schilder moet noodzaakelyk de drie Hoedanigheden der Zon verstaan. *ibid.*
Haare Klaarheid *ibid.*
Hitte, en Koleur. 290
Grove misgevoelens van een voornaam Meester hier omtrent. *ibid.*
En zyne verdere misslagen. 291

BLADWYZER.

Waarneemingen om veele byzondere dingen wel te vertoonen. 292
De toepaſſende Kleedingen der Menſchen, zo in koude als warme, en tuſſchen beiden gelegene Landen. *ibid.*
Noodzaakelykheid in het nazien van Dichters omtrent dit Hoofdlicht. 293

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Van de natuur der Zon ten opzichte der Landen die men verbeeld. 294

Nutheid die men uit het leezen der Landbeſchryvingen haalt. *ibid.*
Byzondere en ſtrydige aart van 't een met het ander Geweſt. *ibid.*
Luſt des Schryvers om zulks te verbeelden. *ibid.*
Geval hem tot zyne leeringe wedervaaren. 295
Miſſlag veeler lieden als men hun oordeel in eenig deel involgt. *ibid.*

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Van de daaging der Zon in haaren ondergang en opgang. 296

Groove dwaaling van veele Meeſters in deze zaak. *ibid.*
Daar de natuur hun zelf het tegendeel geduurig aantoont. *ibid.*
Wydloopig en klaar in een Voorbeeld aangeweezen. 297
Tegenwerping, weder opgeloſt. *ibid.*

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Van de toepaſſing der Zon, en andere Lichten. 298

Schadelyke gevoelens brengen kwaade gebruiken voort. *ibid.*
Aanwyzing daar van. *ibid.*
Voorbeelden om goede Lichten in byzondere voorvallen te verkiezen. 299
In *Jeſus* Kruiſſing. *ibid.*
Voordeelen die uit een naauwkeurige opmerking ontſtaan. *ibid.*
Twede Voorbeeld van de plaatſing des lichts in *Chriſtus* Graflegging. *ibid.*
Het opmerkelykſte, dat hier in waargenomen is, aangetoond. 301
Derde Voorbeeld in de Verbeelding van *Chriſtus* Verryzenis. *ibid.*

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de eigenſchappen der Zon, en andere Lichten, in hunne weezendlyke Verbeeldingen, en de onderſcheidene tyden des Dags. 302

De Zon mag in geen Schildery vertoond worden, noch ook de Kaarſſen of Fakkels. *ibid.*
Aanmerking wegens de natuurlyke en onnatuurlyke plaatſing van Zonlichten. 303

Van

Van 't Wolklicht, en minder Licht. 303
Waar het Zonlicht wel paſt. *ibid.*
Hoofdmiddelen om tegens deze misſlagen te gebruiken. *ibid.*
Verbeelding van de verſchillende Tyden des Dags. *ibid.*
De Dageraad. 304
De Morgenſtond. *ibid.*
Van het Licht tuſſchen Morgen en Middag. 305
Van den Middag. *ibid.*
Van den Namiddag. *ibid.*
En den Avondſtond. 306

ACHTIENDE HOOFDSTUK.

Verhandeling der Maan, aangemerkt ten opzichte van haare verbeelding in Schildery. *ibid.*

Groote dwaaling by de Maaneſchynſchilders. 307
Hoe men die behoort te verbeelden. *ibid.*
Wat verandering de Maaneſchyn aan de koleuren toebrengt. *ibid.*
Aanwyzing van 't verloop der Maanſtand. 308
De Maan en Zon zyn in veele haarer uitwerkſelen gelyk- *ibid.*
Voorbeelden in de figuuren aangetoond. 309
Redeneering daar over. *ibid.*
Voordeel dat deze manier aanbrengt. *ibid.*
Zeer nutte aanmerking. *ibid.*
Stoffagie in een Maaneſchyn. *ibid.*
Voorbeeld tot bewys dat men de Hemellichten niet kan verkleenen. 310
Beſluit des Schryvers omtrent deze ſtelling. *ibid.*

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Verhandeling van de Nacht-en gemaakte Lichten, van Fakkel, Lamp, Kaars, en Vuur. 311

Overgang tot de verhandeling van andere Lichten. *ibid.*
Kracht en eigenſchap van het Fakkellicht, en Lamplicht. *ibid.*
Deszelfs eigenſchap, kracht, en werking, zo in daaging als ſchaduwe. *ibid.*
Door een Voorbeeld wiskonſtig aangetoond. 312
Handeling des Schrijvers in zulke voorvallen. *ibid.*
Van de *reflexien* der Nachtlichten. *ibid.*
Verſchillende koleur in de Lichten. 313
Noodige aanmerkingen voor Lichtſchilders. *ibid.*
Als mede op de vermindering van licht en ſchaduwe. *ibid.*
Benevens op die der koleuren, ſchaduwen, en *reflexien.* *ibid.*

Hulpmiddelen om de vermindering der tinten te vinden. 314
Nader en korter middel door den Schryver uitgevonden. *ibid.*
Voordeel van dit laatſte middel. 315
En de ſtoffe daar toe beſt en bekwaam. *ibid.*

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Nutte overweeging omtrent het gebruik der Perſpective *of Doorzichtkunde.* *ibid.*

Tuſſchenverhandeling tot beter begrip van de voorſtelling. 316
Voorſtel van verkiezing en verſchil. *ibid.*
Twede voorſtel en redenceering daar over. 317
Zwaarigheid die zich hier in opdoet. *ibid.*
Oorzaak van veeler blindheid in de Konſt aangeweezen. *ibid.*
Des Schryvers bevatting en oordeel hier omtrent, in de Prentverbeelding aangeweezen. *ibid.*
Nader bewys om tot een volkomen begrip te geraaken. 318
En door andere voorbeelden byzonder verligt. 319
Beſluit des Schryvers hier over. *ibid.*

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Wegens het onderſcheid in 't coloreeren van groote en kleene Stukken, of groote en kleene Beelden. *ibid.*

Voorbeeld van groote aangelegenheid in 't ſchilderen. *ibid.*
Zwaarigheden die zich hier omtrent opdoen. 320
Andere zwaarigheid in het copieeren van verſchillende groottens, in het verminderen en vermeerderen. *ibid.*
Reden van oploſſing. *ibid.*

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Onderſcheid der kracht in groot en kleen ſchilderen, en der Vergroot- en Verkleenglazen. 321

Van de werking des Daglichts op de voorwerpen. *ibid.*
Vraage en beantwoording daar omtrent. *ibid.*
Onderſcheid tuſſchen de verſcheidenheid der Luchten. *ibid.*
Gelykenis tot beter begrip der zaak. 322
Strydigheden tuſſchen 't groot en 't kleen. 323
Welk licht beſt tot leevensgroote voorwerpen dient. *ibid.*
Gevoelen des Schryvers hier omtrent. 324
Verſcheidene gevoelens over de Gezichtglazen. 325

Ver-

Verschillende kracht van 't Verkleen- en 't Vergrootglas. *ibid.*
Besluit daar over. 326

Drie-en-twintigste Hoofdstuk.

Onderzoek na 't verschil dat 'er tusschen een ruim Landschap met kleene stoffagie, en een strydig met klocke beelden is, ten opzichte van de lucht beide in een helderen dag aangemerkt zynde. *ibid.*

Wat het voornaamste in een Landschap zy. *ibid.*
Deszelfs veranderingen door de lucht. *ibid.*
Wat 'er in vereischt word. 327
Tegenwerping van de voorgaande stelling, en oplossing. *ibid.*
Redeneering over de luchten in een Landschap. *ibid.*
Bewys van de stelling door de Prentverbeelding. 328
Misslag der Landschap-en Beeldschilders. *ibid.*
Gedachten des Schryvers over 't gloeijend en zwak schilderen. *ibid.*
Middelen daar toe. 329
Wedervaaring des Schryvers hier omtrent. *ibid.*
En verdere voordeelen van 't voorens aangeweezen hulpmiddel, 't welk nutter is dan veele onkundigen waanen. 330
De wyze hoe men zich daar van moet bedienen. 331

Vier-en-twintigste Hoofdstuk.

Van de Lichten binnens Kamers. 332

Hoe veelerley Kamerlichten 'er zyn. *ibid.*
Onderscheid dier Lichten. *ibid.*
Dat van de Lucht. *ibid.*
Van de weêrkaatsing, en het Kaarslicht. *ibid.*
Dwaaling van veele Konstenaars in deze Lichten. 333
Wat in het verbeelden van een Kamer moet waargenomen zyn. *ibid.*
Door de nevensstaande Voorbeelden in Prent klaar aangetoond, omtrent licht en schaduwe. *ibid.*
Verklaaring van het eerste Voorbeeld. *ibid.*
Van het twede, derde, en vierde. 334
Misslag van veele Konstenaars aangetoond. *ibid.*
Braave Print van *N: Poussyn.* *ibid.*

BLADWYZER.

VYF-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de toeëigening der Lichten na den byzonderen aart der Geſchiedeniſſen, nevens een Tafereel van de verſchillende Lichten. 334

Een krachtig licht moet op krachtige en geweldige Geſchiedeniſſen toegepaſt zyn. 335
Vertoond in verſchillende voorwerpen. *ibid.*
Gevolgen daar van. *ibid.*
Middel om het in een gemengde Geſchiedenis wel te plaatſen. *ibid.*
En voornaamentlyk in die van *Eſther* en *Haman*. *ibid.*
Tafereel van de Lichten. 336

ZESDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Verhandeling van de Landſchappen. 343

Inleiding. *ibid.*
Ligt veranderlyk te zyn is den Schilders ſchadelyk. *ibid.*
Nuttig gedrag van een Landſchapſchilder. 344
Dat een Landſchap het vermaakelyſte van de Konſt is. *ibid.*
Een goed Landſchap beſtaat in ligt en donker. *ibid.*
Wat de ſchikking, koloriet, en de verkiezing zy. 345
Wat een Landſchap wil verbeelden, en deszelfs Lyſt te kennen geeft *ibid.*
Voorſtel van zwaarigheden. *ibid.*
Opgeloſt. 346
Onvermogen van een Stuk waar van het oogpunt met onze oogen niet overeen komt. *ibid.*
Middelen om het wel te vinden. *ibid.*
De dikte van de Lyſt aangeweezen is noodzaakelyk, en waarom. *ibid.*
Tegenwerping van deze ſtelling, en opgeloſt. *ibid.*
Voorbeeld den Schryver wedervaaren. 347
Wat men overweegen moet eer men een Landſchap begint. 348
Dan bekwaame ſtof daar toe gezocht. *ibid.*
Plaatſing van 't oogpunt. *ibid.*
Daar na het licht. *ibid.*
Het voornaamſte voorwerp moet de beſte plaats hebben. *ibid.*
Waarneeming der hertstogten. *ibid.*
Gedachten op 't Bywerk en Cieraad; als mede hoe men een Boſch en vordere Schildery moet ſtoffeeren. *ibid.*
Onderſcheid tuſſchen het Modern en Antiek in de zelve. 349

TWE-

BLADWYZER.

TWEDE HOOFDSTUK.

Van het Licht, de Geſtalten, en Koppeling in de Landſchappen. 350

Waar in een goed Landſchap beſtaat. *ibid.*
Van de roering in het zelve. *ibid.*
De getallen en hunne koppeling. *ibid.*
Voorbeeld van de ongelyke voorwerpen en ſtoffen. *ibid.*
Van het licht. *ibid.*
Donker tegens ligt, en ook anders om geplaatſt. *ibid.*
Geen twee lichten mogen boven malkander zyn. 351
Het doorzicht hoe verbroken. *ibid.*
Koppeling der Beelden door oneevene getallen. *ibid.*
Van de voornaamſte koleur. *ibid.*

DERDE HOOFDSTUK.

Van het Stoffeeren der Landſchappen. 352

Byzondere verkiezing der Landſchapſchilders. *ibid.*
Gebrek eens Landſchapſchilders, en de tegenwerping daar over. *ibid.*
Zyn eigen Landſchap te ſtoffeeren is 't beſte. *ibid.*
Daar zyn weinige Schilders bekwaam om alle Landſchappen te ſtoffeeren. 353
Dat 'er twederley ſoort van Stoffagien zyn, te weeten noodzaakelyke en onnoodzaakelyke. *ibid.*
Noodwendige waarneemingen in het ſtoffeeren. *ibid.*
Aanmerking op de plaatſing en eigenſchappen van ſtoffeeren. 354
Oorzaak van dit gebrek in Gebouwſchilders. 355

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de onroerende Stoffagie, zo van Graven en Tombes, als Huizen, Tuinen, en diergelyke. *ibid.*

Noodzaakelykheid van dit wel op te merken. *ibid.*
Zo wegens de ſtaat, als plaatſing. 356
Voorzorg der Ouden omtrent hunne Begraafplaatſen gebruikt. *ibid.*
Voornaamentlyk omtrent de verbrande Aſſche. *ibid.*
Van de Land-en Boerenhuizen. 357
Van de Fonteinen, Pedeſtalen en Pylaaren. *ibid.*
Gebrokene en oude Beelden, nevens hun gebruik in de Aaloudheid. *ibid.*

BLADWYZER.

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de ſchoone Koloreering in Landſchappen. 358

Vermoogende kracht der Lente, en het ſchoone Groen. *ibid.*
Deugden en gebreken van het Spaanſchgroen. 359
Verſchillendheid der koleur in de groene Planten. *ibid.*
Redeneering over de ſchoone kolcur. *ibid.*
Voorbeeld van een grove miſſlag. 360

ZESDE HOOFDSTUK.

Van het ſlaan en Modellen der Boomen na het leven. *ibid.*

Kwaade manier van veele Konſtenaars hier in. *ibid.*
Middelen om dit gebrek voor te komen. *ibid.*
Middelen tot de ronding van het Loof. 361
Opmerking wegens het plaatſen van het Loof op hunne eigene Stammen. *ibid.*

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de plaatſing der Landſchappen, en der geene die men Weêrgaâs noemt. 362

Redenen om een Schilder tot verandering van verkiezing te beweegen. *ibid.*
Gemeen licht 't voordeeligſte in Kamers. 363
Opmerking wegens de plaatſing, benevens de verkiezing en verandering van licht. *ibid.*
Van de Wedergaâs; en wat zy zyn na veeler gevoelens. *ibid.*
Des Schryvers bepaaling daar omtrent, en zyn gevoelen. 364

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de Lichten in een Landſchap. *ibid.*

Voorinſchietende Lichten zwaar om te verbeelden. *ibid.*
Redenen daar van. *ibid.*
Middelen om het wel uit te voeren. *ibid.*
Door de koleuren en byzondere gronden. 365
En omtrent de Beelden. *ibid.*
Andere hulpmiddelen in 't Landſchap. *ibid.*
Voorbeeld. 366
Voorbeeld met een licht van vooren. 367
Noodzaakelyke aanmerking op het licht van boven invallende. 368

BLADWYZER.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van de Landſchappen in een kort begrip. 369

Gelykvormigheid der Landſchappen met de Geſchiedeniſſen in dit deel. *ibid.*
De zelve rykdom in 't verkiezen der voorwerpen. *ibid.*
Gelykeniſſen tot bewys van de verkiezelykheid van het groot by het kleen. 370
Verſchillen tuſſchen het groot en kleen Landſchap, en waar in zulks beſtaat. *ibid.*
Zwaarigheid die in een laagen *horizont* is. 371
Opgeloſt. *ibid.*

TIENDE HOOFDSTUK.

Van het beſchilderen der Vertrekken. 372

Gewicht dezer zaak, en zwaarigheid die veele daar in vinden. 373
Verſchillende voorſtellingen opgeloſt. *ibid.*
Wat'er in het Kamerſchilderen moet waargenomen werden. *ibid.*
Omtrent de Deuren, zelf als zy niet regelmaatig zyn. 374
En omtrent het plaatſen van veranderingen. 375
Schikking des Schryvers omtrent de ſchildering van een Kamer. *ibid.*

ELFDE HOOFDSTUK.

Van de Schilderagie buitenshuis, als in Prieelen, opene Gaanderyen, Portaalen, en andere verſchillende plaatſen toepaſſelijk, 376

Nutheid dezer ſtoffe. *ibid.*
En gebruik in Prieelen, Gaanderyen en Portaalen. *ibid.*
Aanmerking der daagingen op 't ſchilderwerk. *ibid.*
Nevens de koleur. 377
Gedaante of forme der ſchilderagie. 378
En verkiezing van voorwerpen, na hunne eigenſchappen. *ibid.*
Door Voorbeelden verklaard. *ibid.*
Het eerſte van *Zefirus* en *Flora*. *ibid.*
Het twede van *Apollo*, *Flora*, en *Pomona*. *ibid.*
Eigenſchap en plaatſing der zelve. 379
Als ook in Bloemtuinen, Laanen, en opene plaatſen. *ibid.*
Derde Voorbeeld van 't voorgeſtelde in een Tafereel. *ibid.*
Voorbeeld en Ordinantie in een Kruidtuin, en derzelver Uitlegging. 380.
Beweegreden des Schryvers om dit zo wyd uit te ſtrekken, en met voorbeelden op te helderen. *ibid.*

BLADWYZER.

Voorbeeld in Figuur, en verklaaring van de eerſte. 381
Twede Prentverbeelding. 382
Derde Prentverbeelding, en redeneering daar over. *ibid.*

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Tafereelen van Venus *en* Adonis, *tot ſtoffagie en ordinantie der Landſchappen ſtrekkende.* 383

Des Schryvers oogmerk met deze Tafereelen. *ibid.*
Den inhoud van *Venus* en *Adonis*. 384
Nevens de Verbeelding. *ibid.*
Duiſtere verbeelding van dit Voorwerp door een Italiaan. 385
Tegenwerping, opgeloſt. *ibid.*
Twede tegenwerping en haare oploſſing. 386
Derde zwaarigheid, opgeloſt en beantwoord. *ibid.*
Vierde en vyfde tegenwerping. *ibid.*
Van de Koleuren. 387
Van de verſchillende beweegingen der Beelden. *ibid.*
Aanmerking over 't voorgaande. 388
En de verſcheidene Perſoonen die *Venus* genaamd zyn. 389
Beſchryving van het twede Tafereel, zynde 't vervolg van het voorgaande Verdichtſel. *ibid.*
Bericht daar omtrent. *ibid.*
Verdeeling en plaatſing van voorwerpen. 390
Perſoonen daar in begreepen. 391
Hunne ſchikking en beweeging. *ibid.*
Zwaarigheden en der zelver oploſſing. 393
Van *Mercurius* en *Aglaura*. *ibid.*
Lincus en *Triptolemus*. *ibid.*
Van *Juno* en *Califto*. *ibid.*
Verbeelding van den Koning *Lincus*, door *Tempeeſt*. *ibid.*
Een Printverbeelding van *Pouſſyn*, en eenige aanmerkingen daar over. 394
Aanmerking over de zelve Verbeelding door *Teſta*. *ibid.*
Des Schryvers redenen wegens het voorgaande. *ibid.*
Door een gelykenis verklaard. 395
Beſchryving van het derde Verdichtſel. 396
En deszelfs Verbeelding. *ibid.*
Als mede de Koleuren. 398
Beſchryving van de drie *Gratien* of *Bevalligheden* *ibid.*
En haare verborgene zinbetekening verklaard. 399

BLADWYZER.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Het Verdichtſel van Dryope, *tot ſtoffeering der Landſchappen.* 399

Oorzaak tot dit Hoofdſtuk. *ibid.*
't Geval van *Dryope.* 400
Verbeelding van 't zelve in de Vertoogſchets van No 1. aangeweezen. *ibid.*
Van de onroerende Stoffagie, en het Licht. 401
Als mede de Koleuren, Daagingen en Schaduwen. 402
Aanmerkingen over het Licht. *ibid.*
Zwaarigheid wegens *Priapus* opgeloſt. 404
Gebrek in *Ovidius*, en middel tot voorkoming. *ibid.*
Naauwkeurige beſchryving van den Boom *Lotos* volgens andere Schryvers. *ibid.*
Benevens haar aart en vrucht. 405
Twede Tafereel van *Dryope.* *ibid.*
En de verbeelding daar af. 406
Plaatſing der Beelden, en hunne beweeging. *ibid.*
Van het Licht, 407
Derde Tafereel van *Dryope*, en deszelfs verbeelding. 409
Beſluit des Schryvers. 411

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Tafereel van Eriſichtonius, *en het Zinnebeeld van een* Satyrs *Straf, beide tot ſtoffeering der Landſchappen.* 412

Inhoud der Verziering. *ibid.*
Verbeelding der zelve. *ibid.*
En ſchikking der Kleedingen en Koleuren. *ibid.*
Nevens het Bywerk. 413
Aanmerkingen daar over. 414
Voorbeeld in een uitvinding of vrye gedachten. 415
Beſluit dezer Verziering. 417
En de ernſtige zin aangeweezen. 418

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Van het woord Schilderachtig. *ibid.*

Verſchil der verkiezingen in dit deel der Konſt. *ibid.*
't Schilderachtige in Landſchappen, Gebouwen, Beelden, en Beeſten. 419
Wat niet Schilderachtig zy. *ibid.*
Overeenſtelling van verſchillende verkiezingen in verſcheidene Meeſters. *ibid.*

BLADWYZER.

Beſluit van deze zaak. 420

Zestiende Hoofdstuk.

Van het Schilderachtig Schoon in de opene Lucht. 421

Beſchryving van een ſchilderachtig Gezicht. *ibid.*
Schoone Fontein. *ibid.*
Cierlyke Weg. 422
Konſtige Vaazen. *ibid.*
Borſtweering. *ibid.*
Weg en Rivier. *ibid.*
Gronden. *ibid.*
Term of Wegwyzer. 423
Grafplaats of Tombe. *ibid.*
Naauwkeurige opmerkingen des Schryvers van de voornaamſte zaaken in een Landſchap. 424
Brug, Boerenhuizen, nevens Herderswooningen. 425
Een fraay Gebouw of Tempel. 426
Fonteinen, of Waterbakken. 427
Beſluit en Nareden des Schryvers. *ibid.*

Zeventiende Hoofdstuk.

Van het Onſchoone en Verbrokene, te onregt Schilderachtig genoemd. 428

Beſchryving van een vreemd Gezicht. 429
Kolom. *ibid.*
Rivier. 430
Rots en ſteile Grond. *ibid.*
Vervallen Gebouw. *ibid.*
Gebroken Graf en *Term*. 431
Een Eikenboom. *ibid.*
Vervallene en gebrokene Fontein. 432